

મુક્તાનંદ

કાવ્યમ્

ભાગ-૧

પ્રેરક : પ.પૂ.સદ્‌ગુરુ શાસ્ત્રી શ્રી ઘનશ્યામપ્રકાશદાસજી સ્વામી

પ્રકાશક : શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરુકુલ કંડારી

સદ્‌ગુરુ શ્રી મુક્તાનંદસ્વામી વિરચિત

મુક્તાનંદ કાવ્યમ્

(ભાગ : ૧)

॥ વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત ॥

સદ્‌ગુરુ શ્રી મુક્તાનંદસ્વામી વિરચિત

મુક્તાનંદ કાવ્યમ્

(ભાગ : ૧)

સંપાદક - સંશોધક :
શા. સંતવલ્લભદાસ - ગુરુકુલ કંડારી

પ્રેરક :
પ.પૂ.સદ્‌ગુરૂ શા. શ્રી ઘનશ્યામપ્રકાશદાસજી સ્વામી

પ્રકાશક :
દશાબ્દિ મહોત્સવના ઉપક્રમે
શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરુકુલ "ભક્તિનગર" - કંડારી

શ્રી મુક્તાનંદ કાવ્યમ્
(ગ્રંથકર્તા : સ. ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી)

પ્રકાશન તિથિ :
સંવત ૨૦૬૦ જેઠ સુદ-૧૦, તા. ૨૯-૫-૦૪

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર શિકાગો પાટોત્સવ

આવૃતિ : પ્રથમ

પ્રત : ૧૦૦૦

પડતર કિંમત : રૂ. ૨૦૦-૦૦
સૌજન્યને આભારી વેચાણ કિંમત : રૂ. ૧૨૫-૦૦ (બંને ભાગ)

પ્રાપ્તિસ્થાન :
શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરુકુલ "ભક્તિનગર" કંડારી,
ફોન : (૦૨૬૬૬) ૨૩૨૩૩૪, ૨૩૨૭૩૪

શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરુકુલ "ભક્તિનગર" વડોદરા
ફોન : (૦૨૬૫) ૩૧૩૪૦૯૯

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર લોયાધામ
ફોન : (૦૨૭૫૫)૨૬૫૪૪૧, ૨૬૫૪૫૧

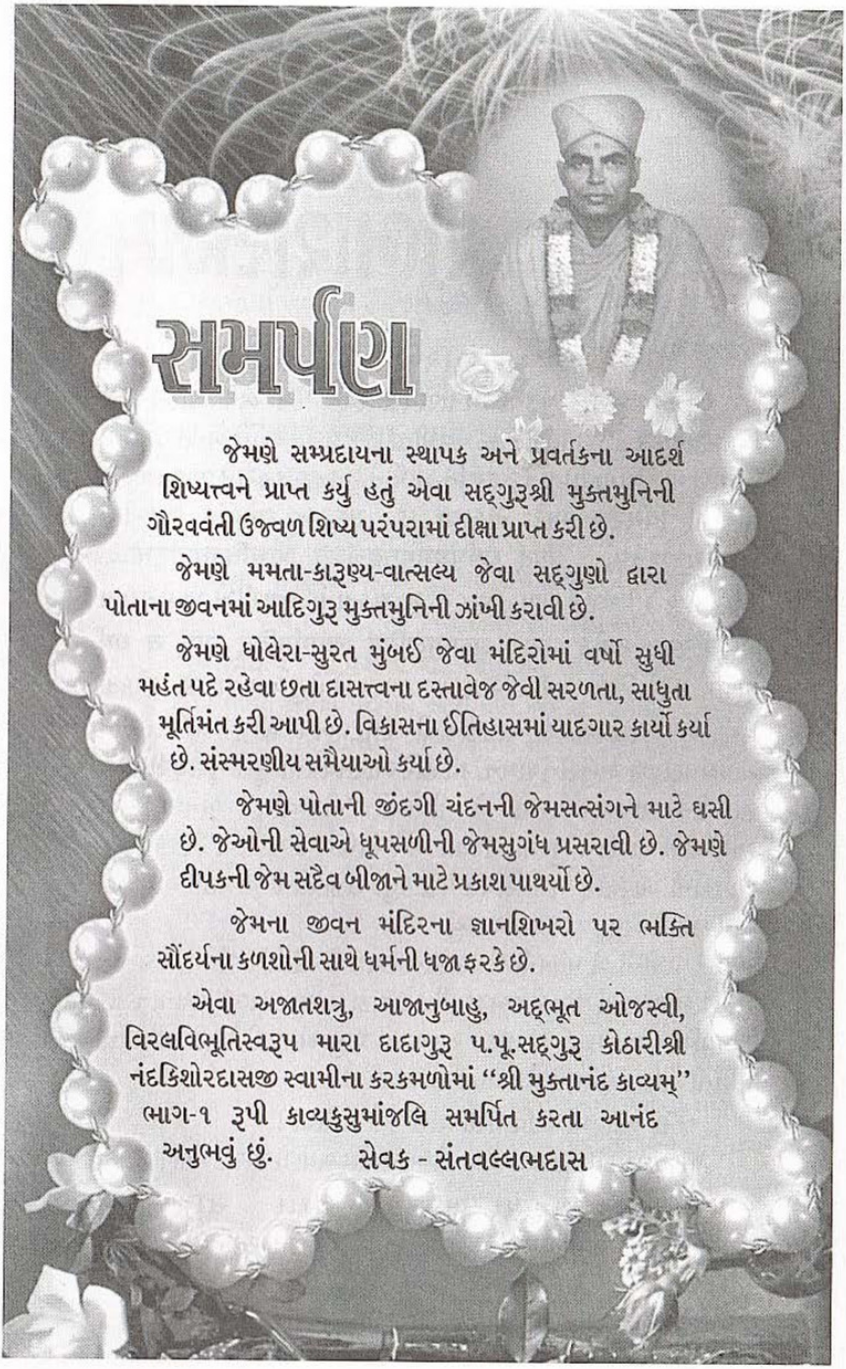
મુદ્રક :
શ્રીજી આર્ટ (૦૭૯) ૩૧૦૧૧૦૯૨

શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ-વરતાલધામ

ગ્રંથકર્ત્તા સદ્‌ગુરુશ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી

સમર્પણ

જેમણે સમ્પ્રદાયના સ્થાપક અને પ્રવર્તકના આદર્શ શિષ્યત્ત્વને પ્રાપ્ત કર્યુ હતું એવા સદ્‌ગુરૂશ્રી મુક્તમુનિની ગૌરવવંતી ઉજ્વળ શિષ્ય પરંપરામાં દીક્ષા પ્રાપ્ત કરી છે.

જેમણે મમતા-કારૂણ્ય-વાત્સલ્ય જેવા સદ્‌ગુણો દ્વારા પોતાના જીવનમાં આદિગુરૂ મુક્તમુનિની ઝાંખી કરાવી છે.

જેમણે ધોલેરા-સુરત મુંબઈ જેવા મંદિરોમાં વર્ષો સુધી મહંત પદે રહેવા છતા દાસત્ત્વના દસ્તાવેજ જેવી સરળતા, સાધુતા મૂર્તિમંત કરી આપી છે. વિકાસના ઈતિહાસમાં યાદગાર કાર્યો કર્યા છે. સંસ્મરણીય સમૈયાઓ કર્યા છે.

જેમણે પોતાની જીંદગી ચંદનની જેમસત્સંગને માટે ઘસી છે. જેઓની સેવાએ ધૂપસળીની જેમસુગંધ પ્રસરાવી છે. જેમણે દીપકની જેમ સદૈવ બીજાને માટે પ્રકાશ પાથર્યો છે.

જેમના જીવન મંદિરના જ્ઞાનશિખરો પર ભક્તિ સૌંદર્યના કળશોની સાથે ધર્મની ધજા ફરકે છે.

એવા અજાતશત્રુ, આજાનુબાહુ, અદ્‌ભૂત ઓજસ્વી, વિરલવિભૂતિસ્વરૂપ મારા દાદાગુરૂ પ.પૂ.સદ્‌ગુરૂ કોઠારીશ્રી નંદકિશોરદાસજી સ્વામીના કરકમળોમાં "શ્રી મુક્તાનંદ કાવ્યમ્" ભાગ-૧ રૂપી કાવ્યકુસુમાંજલિ સમર્પિત કરતા આનંદ અનુભવું છું.

સેવક - સંતવલ્લભદાસ

શુભાશંસનમ્

અક્ષરાધિપતિ કરુણાવરુણાલય પૂર્ણ પુરૂષોત્તમનારાયણ સ્વયં ધર્મ અને ભક્તિ થકી વિક્રમસંવત્ ૧૮૩૭ના ચૈત્ર સુદ નવમીના રોજ પ્રગટ થઈને અનંત જીવોના કલ્યાણ માટે માતા-પિતાને સદ્‌ગતિ આપીને ગૃહત્યાગ કરીને ભારતવર્ષના તીર્થોમાં વિચરણ માટે નીકળ્યા છે. સદ્‌ગુરુ શતાનંદ સ્વામીએ સત્સંગિજીવનમાં "पातुं धर्ममधर्ममुत्खनयितुं श्रीभक्तिधर्माङ्गतो..... (१/४/१)" શ્લોક દ્વારા તેમજ સ.ગુ. મુક્તાનંદ સ્વામીએ માહાત્મ્યના મંગલાચરણ શ્લોક દ્વારા "अत्रोन्मूलयितुं त्वधर्ममवितुं साधूं च धर्मं शुभम्.... (१/१)" શ્રી હરિના પ્રાગટયના બે હેતુ બતાવ્યા છે - એકતો ધર્મ અને ધર્મપરાયણ સજ્જનોની રક્ષા અને બીજુ અધર્મ અને અધર્મપરાયણ અસુરોનું શમન. શ્રી હરિ ભારતવર્ષના ખુણે ખુણે ફરીને આ હેતુઓને સાધવા લાગ્યા. તે તીર્થોમાં "तीर्थध्वांक्ष" બનેલા દંભી સાધુઓના પાખંડને ખુલ્લા પાડ્યા. અને ગોપાળયોગી જેવા અનેક સાચા સાધકોની આસ્થાને અમીસિંચન પણ કર્યું. રાજાઓની અશ્રદ્ધા, અંધશ્રદ્ધા અને શ્રદ્ધાને અનુરૂપ શિક્ષણ આપ્યું.

પક્ષીની બે પાંખની જેમસમાન ન્યાયથી શ્રી હરિ બંને પ્રયોજનોને સફળ કરવા છતાં "જાકો દેખ છાતી ઠરે વાકા પડ્યા દુકાલ" વચનાનુસાર અંતર્યામી હોવા છતાં નરનાટક આચરતા પ્રભુ અંતરથી એવી સાધુતાની મૂર્તિની શોધમાં હતા, કે જેના માટે આ શબ્દો છે -

જેના અંતરમાં અવિનાશી વાસ કરી વસીયા ।
તેણે કામક્રોધ પામ્યા નાશ, લોભ ને મોહ ગયા ॥ ચોસઠ પદી ॥

પ્રાય : બહુધા ભક્તોએ તથા સાધુઓએ "बहिरीक्षणलोकमानुषम्..." એ દીનાનાથ ભટ્ટકૃત સ્તુતિવાક્યાનુસાર

નરનાટકમાં વિહરનારા વનમાળીને નરરૂપમાં જ નિહાળ્યા હતા. આ રીતે સાત વર્ષ, એક માસ અને અગીયાર દિવસ સુધી વિચરણ કર્યા બાદ તીર્થાટન ક્રમથી જ વિક્રમસંવત્ ૧૮૫૬ શ્રાવણ વદ ષષ્ઠિના સંગવ સમયે લોજમાં જ્યારે શ્રી હરિ પ્રથમવાર સ.ગુ. મુક્તાનંદ સ્વામીને મળ્યા ત્યારે વર્ણીરાજની પ્રતિભાથી સંતો તો આકર્ષાયા પરંતુ શ્રી હરિ સ્વંય પણ પૂજ્ય.સ્વામીમાં અદ્‌ભુત રીતે ખેંચાયા. એજ મહારાજનો અભ્યાન્તર ભાવ સ.ગુ. શતાનંદ સ્વામી આ રીતે ગુથ્યો -

वर्णिराजोऽपि तान्साधून् कलावपि जितेन्द्रियान्।
धिया सुशीलान् निश्चित्य, स्वसंगार्हानमन्यत ॥ स.जी.१-५-५२॥

અહી ''अपि'' શબ્દ બતાવે છે કે શ્રીહરિને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિના સહવાસમાં કળી હતપ્રભ દેખાયો.

પરંતુ ''तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत्, समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम्...'' (મુ । ૧/૨/૧૨) શ્રુતિ કથિત ''બ્રહ્મનિષ્ઠત્વ'' તો જણાયું. પરંતુ ''શ્રોત્રિયત્વ'' ની પરીક્ષા માટે શ્રીહરિએ જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મના લક્ષણો પૂછયા. સારી રીતે લક્ષણો પ્રતિપાદન કર્યા પછી પણ સ્વામીએ જ્યારે પોતાની અલ્પશ્રુતતા કહી બતાવી ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું જે

ऋजुं निष्कपटं साधुं तं निश्चित्याब्रवीच्च सः ।
त्वयोत्तरं यथार्थं वै, मुने ! कृतमसंशयम् ॥ स. जी. १/५१/४१॥

અને આવા પ્રસંગ માટે જ કેનોપનિષદનું આ વચન છે.

यस्यामतं मतं तस्य मतं यस्य न वेद सः ।
अविज्ञातं विजानताम् विज्ञातमविजानताम् ॥ केनो.२/३ ॥

ભાષ્યકાર સ. ગુ. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ આ મંત્રના ઉપનિષદ્ ભાષ્યમાં કહ્યું છે જે ''ભગવત્તત્વને વેદાન્ત વચનોથી જાણ્યા પછી પણ માને છે કે સંપૂર્ણ પણે નથી જાણતો તે જ ખરેખર જાણે છે'' આ શ્રુતિ વચન શ્રીહરિએ ''उत्तरम् यथार्थं वैं'' શબ્દ વાપરી ચરિતાર્થ કર્યુ. અને બાળવયમાં શ્રી હરિ મોક્ષપીપળા પર ચડી મુમુક્ષઓના ભાવ પૂર્ણ કરવા ગૃહત્યાગ માટે આતુર હતા. ત્યારથી હજારો તીર્થોની યાત્રા કરી. ''હાલનાં

નેપાળ, તિબેટ, ચીનમાં પણ પદાર્પણ કર્યું.'' છતાં શ્રીહરિની વિચરણભાગીરથી જાણે મુક્તમુનિને જ પામવા નિકળી હોય તેમમુક્તમુનિ ન મળ્યા સુધી અવિરત વહેતી જ રહી. હવે તો શ્રીહરિ મુક્તમુનિને સોંપાય ગયા. અહો જેને રાજાઓ સમૃદ્ધિથી, મઠાધીશો મહંતાઈથી, વિદ્વાનો પાંડિત્યથી ને સજ્જનો સદ્‌ગુણોથી બાંધી ન શક્યા એ પરમાત્મા મુક્તમુનિના પ્રેમપાસંગમાં સદા માટે બંધાયાં. એટલે જ વેદો કહે છે -

''यमेवैष वृणुते तेन लभ्यस्तस्यैष आत्मा विवृणुते तनुं स्वाम्''
(कठो.२/३)

એ વચન પરમાત્માએ સત્ય કર્યું. એ જ મુક્તમુનિની મહાનતા છે; કે જેને મળીને ભગવાનના પગપણ સ્થંભી ગયા.

સ.ગુ. મુક્તાનંદ સ્વામી એટલે એવા સંત કે જેને શ્રીહરિએ કા. ઉમાં બીજા શુકમુનિ વિગેરે સંતોની સાધુતાની દીવાદાંડી સમાન બતાવ્યાં છે. પૂજ્ય. સ્વામી એટલે એવું એકમાત્ર પાત્ર જેમણે શ્રીહરિના જીવનકાળની સૌથી વધારે લીલાઓ અનુભવી. તેથીજ ગ.મ.૫૮માં શ્રીહરિએ સ્વામીને સંપ્રદાયની પુષ્ટિ માટે પોતાના ચરિત્રોથી સભર ગ્રંથ પ્રણયનની આજ્ઞા કરી. વ્યાસસૂત્ર પર રચિત પૂજ્ય. સ્વામીનું ભાષ્ય જોતા સ્વામીની અદ્વિતીય વિદ્વત્તાના દર્શન થાય છે. મહાન વિદ્વાન હોવા છતાં પગમાં ઘુંઘરા બાંધીને નૃત્ય કરતા તેથી સ્વામીને દાસત્વભક્તિના આચાર્ય પણ કહી શકાય. સ્વામીના જીવનમાં ''पांडित्यं निर्वद्य बाल्येन तिष्ठासेत्'' એ શ્રુતિ સંપૂર્ણતયા ચરિતાર્થ દેખાય આવે છે.

પાંચસો પરમહંસોની હારમાળાના મેર સમાન મુક્તમુનિને સાધુતા, વિદ્વત્તા દાસત્વભક્તિ, સાથે વાત્સલ્ય, કારુણ્ય જેવા ભગવદ્‌-ગુણોથી પૂર્ણ જોઈનેજ શ્રીહરિએ ''સત્સંગની માં'' એવું બિરુદ આપ્યું છે. ''प्रोक्ताः कृष्णेन ये वा निजहृदयसमाः यत्पदे तीर्थजातम्....'' એ વચન પણ મુક્તાનંદ સ્વામીની ભક્તિ માટે પૂર્ણપણે યોગ્ય ભાસે છે.

માત્ર સંસ્કૃતનાં જ મહાન વિદ્વાન ન હતા. કિન્તુ હિન્દી તેમજ પ્રાકૃતભાષાના ખુબ કુશળ કવિ અને ગવૈયા પણ હતા. સંપ્રદાયના અષ્ટકવિમાં હરિચરિત્રામૃત સાગરના આધારે સૌ પ્રથમઆદિકવિનું સ્થાન મહારાજે સ્વામીને આપ્યું છે. વાજીંત્રવાદનમાં પણ સ્વામીનું કૌશલ્ય અપ્રતિહત હતું.

હ.ચ.સા. ના પુર ૬ અને ૩૩માં તરંગના આધારે મુક્તમુનિ તથા બ્રહ્મમુનિએ "યુગન તથા મુગન નામનાં મોરયંત્ર" વગાડ્યા છે. આમ સ્વામી અનેકવાદ્યવાદનકુશળ હતા. પૂજ્ય. સ્વામી ખુબસુંદર તિલક કરતા તેથી સ્વયં મહારાજે જ સ્વામીની ભૂરી ભૂરી પ્રશંસા આ રીતે કરી છે-

"मुक्तमुनि तिलक करनेमें, अति चतुर रहाय ।
ऐंसे चतुर न कोइ संतमे, तिलक एक इनकुं आय ॥ હ.ચ.સા. ૬/૧૮॥

તેથી જ સત્સંગિજીવનમાં સુવ્રતમુનિએ સ્વામી માટે કેટલુ આદરસૂચક વિશેષણ વાપર્યુ છે જે "औध्धवीयाग्रणीर्मुनिः (૧/૫૧/૪૦) સ્વામીની યશગાથા મહારાજની યશગાથા જેવી વિસ્તૃત છે.

પૂ. સ્વામીએ મહારાજની આજ્ઞાથી મહારાજના સહવાસમાં તેતે સમયમાં હજારો કીર્તનો અને "લઘુકાય કાવ્ય-ગ્રંથો"ની રચના પણ કરી. તે લઘુગ્રંથોનો સંગ્રહ "મુક્તાનંદ કાવ્યમ્" એ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો અતિ વિશિષ્ટ ગ્રંથ છે. અમારા આદિ ગુરુ એવા સ.ગુ. મુક્તાનંદ સ્વામીના આ ગ્રંથને "શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરૂકુલ ભક્તિનગર -કંડારી" દ્વારા "દશાબ્દિ મહોત્સવ" ના ઉપક્રમે પ્રકાશિત કરી રહ્યા છીએ.

આ ગ્રંથના પ્રકાશનમાં શા. સંતવલ્લભદાસ આદિ સંતોએ ખૂબજ જહેમત ઊઠાવી છે. અને પ્રકાશન કાર્યમાં પ.ભ. દાનવીર શ્રી ધરમભાઈ ભાનુભાઈ પટેલે ઉદાર દિલે આર્થિક સહયોગ આપ્યો છે. તે સર્વે પર મહારાજ અને સ. ગુ. મુક્તાનંદ સ્વામીની સદા અમીદ્રષ્ટિ રહે. અને આ ગ્રંથને વાંચનાર તથા સાંભળનાર સહુ કોઈ મુમુક્ષુ-ભક્તોને પણ પૂ. સ્વામીએ પાઠવેલા આ અતિ રુડા આશીર્વાદ જરૂર ફળશે જ -

"प्रीति सहित यह ग्रंथकुं सुने सुनावे कोइ,
तापर रीजे श्रीहरि, लहत परम पद सोइ" ॥ पंचरत्नम् ॥

લી. શાસ્ત્રી ઘનશ્યામપ્રકાશદાસના
સસ્નેહ જય શ્રીસ્વામિનારાયણ

वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात्

નમ્ર નિવેદન

શ્રીજી મહારાજ પછી સંપ્રદાયમાં જેમનું સૌ પ્રથમસ્થાન હતું, શ્રીજી મહારાજ પણ જેમને ગુરૂસ્થાને માનતા, છતા જેઓ દાસભાવે રહ્યા હતા, જેમણે જીવનના અંતિમશ્વાસ સુધી સંપ્રદાયની સેવામાં, સાહિત્ય રચનાઓમાં કલમચલાવી છે એવા સત્સંગની મા રામા સંત મુક્તમુનિની કાવ્ય રચનાઓના કેટલાય અંશો વિસ્મૃતિના પડ નીચે દટાવા લાગ્યા છે,ત્યારે સ્વામીની સાહિત્ય રચનાઓ માત્ર દંતકથાઓની જેમ કથનમાત્ર ન થઈ જાય એટલા માટે આ પુસ્તક પ્રકાશનનો શુભ સંકલ્પ પરમપૂજ્ય સદ્‌ગુરૂ શાસ્ત્રીજી સ્વામી શ્રી ઘનશ્યામપ્રકાશદાસજી સ્વામીના મનમાં સ્ફૂર્યો હતો. આ સંકલ્પને સાકાર કરવા પૂજ્યપાદ સ્વામીશ્રીના **કૃપાપાત્રસેવક પરમભક્તશ્રી ધરમભાઈ બી. પટેલ - સુણાવ (હાલ અમેરિકા)**એ - આર્થિક સહયોગ આપી સેવાનો અમૂલ્ય અવસર લીધો છે. જેનાથી આટલું વિશાળ પુસ્તક આજ **શ્રી સ્વામિનારાયણ-ગુરૂકુલ-કંડારીના "દશાબ્દિ મહોત્સવ"**ના ઉપક્રમે પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે.

આ ગ્રંથના રચયિતા કવિ એક સાંપ્રદાયિકતત્ત્વવેત્તા જ નહિ પણ સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે એક અદ્વિતીય સંત હતા. તેમની સાહિત્યક સેવાનું યશોગાન ગાતા શેષ પણ થાકી જાય, એટલુ ઉત્તમ-ઊચ્ચકોટિનું સાહિત્ય હોવા છતા આજ સુધી આ રસની તરસ બહુ ઓછા લોકોને લાગી છે એ એક કૌતુક છે.

મુક્તમુનિની કાવ્યકૃતિઓ "મુક્તાનંદ કાવ્યમ્" નામના પુસ્તકરૂપે વર્ષો પહેલા વરતાલના મહાન બ્રહ્મનિષ્ઠ સંત **શાસ્ત્રી શ્રીહરિજીવનદાસજી સ્વામી**એ પ્રકાશિત કરેલ. એકવીસ કૃતિઓનુ આ કાવ્ય અપ્રસિદ્ધ જેવુ રહ્યું, પણ હમણા થોડા સમયથી અત્ર તત્ર સર્વત્ર "પંચરત્નમ્" નામક નાનકડી એક જ કૃતિએ વાંચક જગતમાં શ્રોતાઓમાં અજવાળું કરી આપ્યું છે. પરિણામે ચોમેરથી આ ગ્રંથરત્નને પ્રકાશિત કરવાની માંગ દેશ-વિદેશમાં ઉઠી છે. વર્ષો પહેલા પણ પ.ભ.શ્રી ધરમભાઈ અમેરિકાના આગ્રહથી આ કાર્ય હાથમાં લીધેલુ અને આજે એમના જ સહકારથી પૂર્ણ થઈ રહ્યું છે.

આ ગ્રંથ પ્રકાશન સમયે તેના વિશાળ કદને ધ્યાનમાં લઈ મુક્તાનંદ કાવ્ય ભાગ-૧/૨, એમબે ભાગમાં આકર્ષક કલર કવર પેજ સાથે

આપની સમક્ષ મુકી રહ્યા છીએ. મુક્તાનંદ કાવ્યની આ સૌ પ્રથમગુજરાતી આવૃત્તિ છે. આ ગ્રંથના અધ્યયન સમયે મુંજવતા **કઠિન શબ્દોના સરળ અર્થ** પ.ભ. શ્રી શાંતિકુમાર ભટ્ટે તૈયાર કરી આપ્યા છે અને તે પણ તે જ પૃષ્ઠની નીચે વાંચકની અનુકૂળતા માટે મુક્યા છે. કઠિન શબ્દોના સરળ અર્થની સાથેસાથે વાંચકને મનપસંદ વિષયની અનુકૂળતા માટે અનુક્રમણિકા પણ તૈયાર કરી છે. એટલું જ નહિ પણ દરેક ગ્રંથોના પ્રારંભમાં ગ્રંથનો સંક્ષિપ્ત છતા સંપૂર્ણ પરિચય અને મહિમા દરેક ગ્રંથના આરંભમાં આપ્યો છે. આટલી વિશેષતાઓની સાથે સાથે આ પ્રકાશનમાં ''રાસલીલા'' ''રાસપંચાધ્યાયી'' ''હનુમત્કવચ'' ''હનુમન્મંત્રવિધિ'' ''હનુમદષ્ટોત્તરશત નામાવલિ'' ''હનુમન્મંત્રપુરશ્ચરણવિધિ'' અને ''હનુમદષ્ટોત્તરશતનામસ્તોત્રમ્'' આ હનુમત્પંચક જેવા ગ્રંથોનો પણ સંશોધન સાથે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ગ્રંથના પ્રકાશન કાર્યના આરંભથી અંત સુધી સતત મારા વડિલ ગુરૂબંધુઓ, શા. શ્રી સુવ્રતવલ્લભાચાર્ય અને શા. શ્રી શુકવલ્લભદાસજી સ્વામીનું સતત માર્ગદર્શન મળ્યું છે. આ કાર્યને આટલી સુંદર રીતે સત્સંગ સેવામાં, સત્સંગીઓના હાથમાં મુકવા માટે અમારા કરતા પણ વધુ મહેનત ''અરવિંદભાઈ ડુંગરાણી'' એ કરી છે. સેવાના આ વિરાટકાર્યમાં સહભાગી બનનાર પ.ભ.શ્રી ધરમભાઈ, અ.નિ.પ.ભ.શ્રી શાંતિકુમાર ભટ્ટ તથા નામીઅનામી સહુકોઈ સહયોગીઓને વરતાલ વિહારી શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ સર્વ પ્રકારે સુખીયા કરે એવી પ્રાર્થના કર્યા વિના રહી શકાતું નથી.

આજ અમે શ્રીજી મહારાજના અતિ વહાલા સંત મુક્તમુનિના નાનામોટા ચોવિસ જેટલા ગ્રંથોનો સંપુટ આપના હાથમાં મુકતા આનંદ અનુભવીએ છીએ. આ પ્રકાશન કાર્ય ખૂબજ પ્રાજ્ઞ સજ્જનોની દેખરેખ હેઠળ થયુ હોવાથી ક્ષતિઓથી દૂર રહેવા પામ્યુ છે. છતાં આપ સુજ્ઞ વાંચક ભક્તોને આવી કોઈ ક્ષતિ દેખાઈ તો આપ ક્ષમ્ય ગણશો જ...

गच्छतःस्खलनं क्वापि भवत्येव प्रमादतः ।
हसन्ति दुर्जनास्तत्र क्षमा दधति सज्जनाः ॥

શા. સંતવલ્લભદાસના સસ્નેહ જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

"શ્રીહરિકૃષ્ણાય નમઃ"

સદ્‌શ્રી મુક્તમુનીનું જીવનચરિત્ર

प्राभूद्वार्ता प्रवाहोऽमितहरियशसां पापतापप्रणाशः
दिव्यानां यन्मुखेन्दोरिव तुहिनगिरेः पूर्णगङ्गाप्रवाहः ।
तं निर्वेदातितुच्छीकृतसकलमहालोकभोगं पवित्रं
मुक्तानन्दाभिधानं मुनिमनुदिवसं नौमि सद्‌वृन्दमुख्यम् ॥

નમુ મુક્તાનંદ પ્રભુપદતણા સેવક સદા,
મહાશાસ્ત્રાભ્યાસી વ્યરથ ન ગુમાવે પળ કદા ।
કરે વાર્તા જ્યારે સુરસરિત ધારા સમવહે
કુસંગી સત્સંગી સકળ જન ચિત્તે અતિ ચહે ॥
(હરિલીલામૃત)

પૂર્વ ભૂમિકા

કોઈ પણ સમાજ કે સંસ્થાના વિકાસમાં તેના સ્થાપક કરતા પણ વધારે બલિદાન - સમર્પણ, તેના અનન્ય ઉપાસક અનુયાયીઓના હોય છે. ઈતિહાસના પાછલા પૃષ્ઠો ઢંઢોળતા જાણવા મળે છે કે, - ઈશુના ૧૨ એપોસ્ટલ્સ, - મહાવીરના ૧૧ ગણધર, શ્રી બુદ્ધના પાંચ આદ્ય ભિક્ષુઓ, શ્રી શંકરાચાર્યજીના ચાર પટ્ટશિષ્યો, અને શ્રી વલ્લભાચાર્યજીના અષ્ટસખાઓ, સ્વધર્મમાર્ગના સ્તંભો બનીને રહ્યા હતા. પાયાના પથ્થરો બનીને કૂરબાન થઈ ગયા, જેમના પર આજે ધર્મ - સંપ્રદાયના મહેલ રચાયા ને ઊભા છે.

પરંતુ, શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય ૪-૫- કે ૧૧ નહિ પણ ૫૦૦-૫૦૦ પરમહંસ નંદ-સંતો જેવા પાયાના સ્તંભો પર સ્થાપિત થયેલો છે. સુર્ય કે ચંદ્ર ફરતી નક્ષત્રમાળની જેમ શ્રીહરિની ફરતી બ્રહ્મચર્યની મૂર્તિસમી સંતમાળા હતી. આ ૫૦૦ પરમહંસમાળાનો મેર અને સત્સંગ ઈમારતનો મોભ જો કોઈ હોય તો "મુનિવર મુક્તાનંદજી" છે.

તેઓ જ્ઞાનમાં દેવગુરૂ બૃહસ્પતિ કરતા ઊંચુ સ્થાન ધરાવતા. તેઓ એક કરતા વધારે ભાષાઓના જાણકાર અને અનેક વિદ્યાઓના સ્વામી હતા. રાગ-રાગણીઓને મૂર્તિમાન કરવાનું એમનામાં અનેરૂં કૌશલ્ય હતું. વિધર્મી અને વિદ્વેષીઓને પણ વશ કરી શકે એવું વાગ્માધુર્ય તેમને કુદરતી બક્ષીશમાં મળ્યું હતું. એમની શબ્દ છટા શ્રોતાઓને મંત્રમુગ્ધ કરતી. અને હા, સ્વર તો એવો જાણે કંઠમાં કોયલનો માળો ન હોય ! રૂહાની સંગીત અને વાગેશ્વરીની વીણા પર એમનો પૂર્ણ અધિકાર હતો. એમણે ઈષ્ટદેવ અને સંપ્રદાયને લક્ષ્યમાં રાખી વિવિધ ભાષાઓમાં વિપુલ સાહિત્યનો જે રસથાળ આપ્યો છે તે સત્સંગમાં જ નહિ વિશ્વ સાહિત્યના ઈતિહાસમાં વિરલ પ્રસંગ છે. ગુજરાતી - હિન્દી - સંસ્કૃત અને વ્રજ જેવી ભાષાઓ, વ્યાસસૂત્ર ભાષ્ય જેવી ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનપ્રધાન તથા રાસલીલા જેવી રસપ્રધાન રચનાઓ અને સંગીતના ત્રણે પાસાનું પ્રખરજ્ઞાન એ એમનો વિશ્વવિક્રમ છે.

અને એટલે જ એમની ભગવી ચુંદડીએ સારાય ભારતવર્ષનાં સનાતન કાષાયવસ્ત્રને ગૌરવ આપ્યું છે, એમ કહેવું અતિશયોક્તિ નહી કહેવાય. આધ્યાત્મિક સદ્‌ગુણ સમ્પત્તિની દૃષ્ટિએ તેઓ કુબેર ભંડારી હતા, છતા શ્રીહરિના દાસ થઈને રહેતા. પરિણામે પરબ્રહ્મ શ્રીહરિએ તેઓને પોતાના "ગુરૂસ્થાને" બિરાજીત કર્યા હતા.

વિકાસ અને ઈતિહાસની દૃષ્ટિએ સત્સંગ જયારે પા-પા પગલી ભરતો હતો ત્યારે તેમણે વાત્સલ્યમયી માતાની ભૂમિકા નિભાવી હતી.

ઉદ્ધવ સમ્પ્રદાયના સંસ્થાપક સદ્‌ગુરૂશ્રી રામાનંદસ્વામી અને પ્રવર્તકશ્રી હરિ,

બન્નેના કૃપાપાત્ર સેવક અને પાંચસો પરમહંસોના પ્રમુખ વિદ્વદગ્રણી - ગુરૂવર્ય મુનીન્દ્ર મુક્તાનંદજીના કાવ્ય રસાસ્વાદનું આસ્વાદન કરતા પહેલા તેમના આદર્શ જીવન ચરિત્રામૃતનું આચમન કરીએ.

જન્મ

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના આદ્યકવિ સંતવર્ય સદ્‌ગુરૂશ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીનો જન્મ સંવત્ ૧૮૧૪-પોષ-વદ-૭ ના રોજ સૌરાષ્ટ્રમાં અમરેલી મુકામે થયેલો. માતા રાધાબાઈ, પિતા આનંદરામ... બાળપણનું નામ "મુકુંદદાસ." એક બહેન; તેનું નામ ધનબાઈ. મહાત્મા મૂળદાસનો આશ્રમ તેમના માટે સંસ્કાર મંદિર સાબિત થયો. આશ્રમનું સાત્ત્વિક વાતાવરણ, પૂર્વના ઉત્તમ સંસ્કાર અને વેદાંત અધ્યયનના ફળ સ્વરૂપે બાળપણમાં પ્રભુ મીલનનો તીવ્ર તલસાટ જાગ્યો. પિતા આનંદરામ અને મહાત્મા મૂળદાસજીના શિષ્ય એવા પંડિતપ્રવર હાથીરામ તથા જદુરામને તેમણે સંસ્કૃતભાષાના ગુરૂ બનાવ્યા.

શિક્ષા

વિદ્વાન્ પિતા આનંદરામને પુત્ર મુકુંદદાસમાં ધ્રુવ-પ્રહ્લાદની ઝાંખી થઈ. પુત્રની કુશાગ્રબુદ્ધિ અને દિનપ્રતિદિન વધતી પ્રતિભા જોઈને એક વિદ્વાન્ અને ભક્તપુત્રનું સ્વપ્ન માત-પિતાએ જોયુ. એમની શૈશવોચિત ક્રિયાઓમાં પરિવારજનો માધુરી, મોહની, માદક, સુરીલી - ગંધ અનુભવતા. ગૌરવર્ણ - સુંદર શરીર અને મુખાકૃતિમાં સૌમ્યતા - સજ્જનતાના કાવ્યો વાંચવા મળતા પણ એમનું વર્તન વિરક્ત સંન્યાસ જીવનના સંકેત આપતુ હતુ. પરિણામે ચિંતિત માત-પિતાએ લગ્નનો વ્યૂહ ગોઠવી રચનાત્મક રીતે બંધનમાં લેવાનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન કર્યો. માતાનું વાત્સલ્ય, પરિવારની હૂંફ અને પત્નિનો પ્રેમ, આ મોહમય ત્રિવેણીના વમળમાં પણ બાળક મુકુંદની વિરાગભાવના અક્ષુણ્ણ રહી. માંના આગ્રહને માન આપી બાળલગ્ન કર્યા. પરંતુ,

માંની માયામાં પડ્યા વિના મુકંદદાસે વિદ્યાભ્યાસ ચાલુ જ રાખ્યો. રામાનુજ વેદાંતનું ગહન તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યુ. સંસ્કૃતની સાથે સાથે ગાંધર્વ વિદ્યામાં પણ પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી. ધનુર્વેદ (આયુર્વેદ)માં પણ તેમણે સારી એવી ગતિ પ્રાપ્ત કરી. સરોદના તાર તાણી અંતરના ઉંડાણ સાથે "તુલસી રામાયણ"નું ગાન તેઓને ખૂબજ પ્રિય હતુ. કોકિલ કંઠ - વાગ્માધુર્ય અને સંગીતના ગાનના પ્રભાવે મુકુંદદાસ એક શ્રેષ્ઠ કથાકાર તરીકે ઉપસી આવ્યા. ચોગરદમ તેમના ગુણોની ચર્ચા થવા લાગી. આસપાસ અવાર નવાર થતી કથાઓમાં અસંખ્ય માનવ મહેરામણ ઉભરાવા લાગ્યો.

ગૃહત્યાગ

માત-પિતાએ લગ્નની ગૂઢ ગ્રન્થીથી બાંધ્યા છતા મુકુંદદાસ મુક્ત હતા. ગૃહસમૃદ્ધિ, કંચન - કામિનિ અને કથાકાર તરીકેની કીર્તિ (प्रतिष्ठा शूकरीविष्ठा) કાકવિષ્ટા તુલ્ય જાણી છતા માત-પિતાના આગ્રહને વશ થઈને ગૃહત્યાગ કરી ન શક્યા. પણ "जानन्नपि हि मेधावी जडवल्लोकमाचरेत्" ઈત્યાદિ શાસ્ત્રીય વચનોને પ્રેરક અને આદર્શ માની ગાંડપણનું નાટક શરૂ કર્યું. "રામ ગટાગટ મહૂડી ફુલી" - "રામ ગટાગટ મહૂડી ફુલી"ના નારા લગાવતા ગાંડા - છોકરાને શરમાવે એવા ગાંડા કાઢવા લાગ્યા. સમજુ - આદર્શ - અતિશય પ્રતિભા સંપન્ન પુત્રની આ હરકત પરિવાર કે ગ્રામજનો વેઠી ના શક્યા. પરિણામે મુકુંદદાસને પોતાના લક્ષ્ય તરફ આગળ વધવાની સફળતા મળી.

ગુરૂની શોધમાં

"यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति" જેવા શાસ્ત્રીય વચનો તથા ભીષ્મ જેવા પાત્રોને નજર સમક્ષ રાખી નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય સિદ્ધ કરાવી પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કરાવે એવા ગુરૂદેવની શોધમાં મુકુંદદાસ ધ્રાંગધ્રા દ્વારકાદાસની મઢીએ પહોંચ્યા. ત્યાંથી તેમને પ્રસિદ્ધ મહાત્મા કલ્યાણદાસનું નામ મળ્યુ. તેથી વાંકાનેર આવ્યા. સેવા-શુશ્રુષાથી અંગત સંબંધ કેળવી એક દિવસ મુકુંદદાસે પોતાની ઝંખના કહી ત્યારે કલ્યાણદાસ ચકિત થઈ ગયા. તેમને મુકુંદદાસની મુમુક્ષા નજર સમક્ષ તરી આવી - પણ ઊંડો શ્વાસ લઈ નિઃસાસો નાંખતા કહ્યું –

કળિયુગમાં કામ જિતાય, એવી વાત કહી ન મનાય ।
કાશી જાત્રાનો કરવા પ્રવાસ, ગયો જ્યારે હું ઉજ્જૈન પાસ ॥
કોઈ બાઈને રસ્તો પુછાવ્યો, કર લટકો કરીને બતાવ્યો ।
પેહું લટકું તે અંતરમાંઈ, હજી વિસરતું નથી ભાઈ ॥

(હરિલીલામૃત - ૪/૧૧/૨૬-૨૭)

આ શબ્દો સાંભળતા મુકુંદદાસની માથે આભ તૂટી પડ્યું. એક પછી એક અધ્યાત્મના અજોડ માંધાતાઓ પાસે માથા ઘસ્યા પણ તેમની આશાના વજ્રસ્તંભો ઝાડ પરના પીળા પાંદડા ખરે તેમ તૂટી પડ્યા. ઘોર નિરાશાની ગર્તમાં ધકેલાય ગયા. આશાઓ પર પાણી ફરી વળ્યું. આશાની અમરવેલ લંઘાવા લાગી - કારણકે તેના મૂળમાં શંકા-કુશંકાઓની ઉધઈ લાગી હતી... બ્રહ્મચર્ય સિદ્ધ ન થાય અને પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ ન થાય; એવા જીવનના ભારને શા માટે ઉપાડવો! કલ્યાણદાસને છોડીને જતા રસ્તામાં કોઈ એક ઝાડ પર ચડીને વ્યર્થ જીવનના અંત માટે મુકુંદદાસ શરીર પડતુ મુકવા તૈયાર થયા. પણ

પ્રભુ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા ને વિશ્વાસ ક્યારેય વ્યર્થ જતા નથી. શરીર પડતુ મેલે તે પહેલા આકાશમાં આશાની તેજ રશ્મિઓ દેખાણી- દેવવાણી થઈ - ''મુકુંદ - સરધાર જા''. આકાશવાણી સૂણી અંતરમાં ફરી આનંદના સ્રોત વછુટ્યા... સરધાર આવ્યા... મહાત્મા તુલસીદાસને ત્યાં રહ્યા. વિદ્વત્તા-ઋજુતા-સાધુતા-વાણિ- વર્ણન શક્તિ જોઈને તુલસીદાસ દંગ થઈ ગયા. ટુંક સમયમાં જ તેમના આશ્રમના મહંતપદે નિયુક્તિ કરી. મુકુંદદાસ સરોદ લઈને ચોપાઈઓ ગાતા ને સંસ્કૃતિનો શાશ્વત ઉપદેશ લલકારતા ત્યારે ગ્રામીણજનોની ભીડ જામતી.

પણ એક દિવસ અચાનક શ્રોતાઓમાં ઓટ આવી. તપાસ કરતા ખ્યાલ આવ્યો. એક રામાનંદ સ્વામી કરીને સંત આવ્યા છે.

ગુરૂની પ્રાપ્તિ

ઉદ્ધવાવતાર સદ્‌ગુરૂ શ્રીરામાનંદ સ્વામીના દર્શનની ઉત્કટ ઈચ્છાએ મુકુંદદાસ સ્વયં એક સાધક શિષ્યની જેમ સ્વામીના દર્શને ગયા. પ્રથમ દર્શને જ અંતરમાં હા પડી ગઈ. મને આકાશવાણીએ કહ્યું હતુ તે જ આ મહાપુરૂષ છે. શરણાગત થઈને રહેવાની ઈચ્છા પ્રગટ કરી. પણ તેમના ગુરૂના ડરે સ્વામીએ તુલસીદાસની રજાચિઠ્ઠી માંગી. મુકુંદદાસને માન-મોટાઈના બંધન તોડવા સહજ વાત હતી. તેણે આશ્રમમાં બેફામ સીધુ સામાન-આપવા માંડ્યું. તુલસીદાસ ગુસ્સે થયા. **''કહ્યું ત્યારે તો તુલસી દાસે, આવી રીતે પુરૂ કેમ થાશે ?''** ત્યારે સ્વામી કહે **''જ્યારે ભંડાર થૈ જાશે નરવા, ત્યારે તો જાશુ તીરથ કરવા''** - તુલસીદાસનો પારો ઉપર ચડી ગયો. **''એવુ ઘારો તો આજ સિધાવો''** - મુકુંદ કહે લખી આપો. **''મળે મને કોઈ રાખનાર, તે ઉપર નહિ દાવો લગાર''**. આમ લેખિત મંજુરી મળી ગઈ પણ ત્યાં સુધીમાં તો સ્વામી સરધાર છોડીને જતા રહ્યા હતા. તેની શોધમાં ''બંધીયા'' આવ્યા. ત્યારે ગુરૂએ આકરી કસોટી આદરી પણ સોનું તો જેમ તાવે તેમ શુદ્ધ જ થાય. રામાનંદ સ્વામીએ તેમને આજ્ઞા કરી.

''વેષ કણબીનો કાચાયે લઈ, હાંકો હળ મુળુભાઈનું જઈ'' પણ મુકુંદદાસ તો આદર્શ મુર્તિ હતા. તેઓ સ્વામીના પેપરમાં સો ટકા પાસ થઈ ગયા. અને ૧૮૪૨ની વસંત પંચમીના શુભ દિવસે **''દીક્ષા વૈષ્ણવી દીધિ તે ઠામ, મુક્તાનંદજી ધારિયું નામ.''** ૨૮ વર્ષની વયે મુકુંદમાંથી મુક્તાનંદ બની ગયા. ગુરૂ આજ્ઞાના પાલન સાથે મુક્તમુનિ સોરઠમાં સત્સંગ પ્રસાર માટે વિચરણ કરવા લાગ્યા. સમય જતા રામાનંદ સ્વામીના પટ્ટશિષ્ય તરીકે તેમની ગણના થવા લાગી.

સદ્‌ગુરૂશ્રી રામાનંદ સ્વામીએ મુક્તમુનિ અને દેવાનંદમુનિને ભુજ સંસ્કૃતના અધિક અભ્યાસ અર્થે મોકલ્યા. મુક્તમુનિની વાણિ અને વર્તનના પ્રભાવે ભુજનરેશની

કચેરી સુધી ઉદ્ધવી સમ્પ્રદાયની કંઠી પહોંચી. અભ્યાસ પૂર્ણ કરીને જ્યારે સ્વામી આવ્યા ત્યારે રામાનંદ સ્વામીએ તેમને લોજ આશ્રમના મહંત બનાવ્યા.

વર્ણીન્દ્ર અને મુનીન્દ્રનું મિલન

વિ.સ. ૧૮૫૬ના શ્રાવણવદ - ૬ની તિથિ મુક્તાનંદ સ્વામીના જીવનની એક ઐતિહાસિક તિથિ બની રહી. સંપ્રદાયના સૂત્રધાર સાધુવેશે આવી ચડ્યા. ૧૯ વર્ષની કિશોર અવસ્થા - નિલકંઠનામ, માથે જટાજુંડ - મૃગછાલા - માળા અને મુખપર ચંદ્રજેવી તેજસ્વી છતા સૌમ્ય પ્રભા... જીવનમાં પહેલીવાર મુક્તમુનિનું ચિત્ત આકર્ષાયું. વર્ણીન્દ્ર બ્રહ્મચારીએ પાંચ પ્રશ્નો-પૂછ્યા-વિનય-વિવેક સાથે મુક્તમુનિએ તેના ઉત્તર આપ્યા. ભારતભરની યાત્રામાં જે પ્રશ્નોના ઉત્તર નો'તા મળ્યા તેના ઉત્તર મળતા નિલકંઠ પ્રસન્ન થયા. આશ્રમમાં રહ્યા. પાયાના ફેરફાર કર્યા. રામાનંદ સ્વામીને મળ્યા દીક્ષા લીધી. અને સ્વામી તેમને ગાદી આપીને સ્વધામ સીધાવ્યા.

જે ગુરૂ હતા તે શિષ્ય થયા અને જે શિષ્ય હતા, જે લોજમાં છાણ વીણતાં, વાસણ સાફ કરતા, લાકડાં વીણી લાવતા, મુક્તમુનિએ તેમની આંખના ઈશારે જીવન - વર્તનનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો અને આદર્શ શિષ્ય જ નહિ સ્વયં શ્રીજી મહારાજે તેમને ગુરૂ તરીકે સ્વીકાર્યા તેટલી ઊંચી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી.

સદ્‌ગુરૂશ્રી મુક્તમુનિના જીવન-કવનના મંથનના આધારે આપણે તેમના વૈદુષ્ય, કવિત્ત્વ, વક્તૃત્ત્વ, વાગ્માધુર્ય, વ્યવહાર-કૌશલ્ય, માતૃત્ત્વ, દાસત્ત્વ, સંગીતજ્ઞતા જેવા અનેક ગુણોની આછિ ઝાંખી મેળવીએ. કારણ કે એમના સાગર જેવા વ્યક્તિત્ત્વને આ નાનકડાં લેખમાં સમાવવું અતિ કપરૂં કામ છે. માટે અત્રે કેટલાક અગત્યના ગુણોની ઝાંખી માણીએ.

સત્સંગ વિકાસમાં મુક્તમુનિની ભૂમિકા

આજે જે કોઈ પોતાને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો આશ્રિત ગણાવે છે તે સર્વે અનુયાયીઓ આ સંતના ઋણી છે. સત્સંગના સમ્રાટ શ્રી સહજાનંદજી મુક્તમુનિની ભેટ છે. **જ્યારે નિલકંઠ વર્ણીરૂપે મહારાજ લોજ પધાર્યા ત્યારે મુક્તમુનિની વિદ્વત્તા-ઉપાસના શુદ્ધિ અને સાધુતાના પુણ્યપ્રતાપે તેઓ લોજમાં રહ્યા.** રામાનંદ સ્વામીને મળ્યા અને આપણને આ સંપ્રદાય મળ્યો. હું ફરી એકવાર કહું છું, આ સંપ્રદાયના લાખો અનુયાયીઓ મુક્તમુનિના સદૈવ ઋણી રહેશે. જો તેઓ લોજમાં શ્રીનિલકંઠવર્ણીને રોકવામાં સફળ ના થયા હોય તો આ દિવ્ય સત્સંગની કલ્પના કેવી રીતે કરી શકાય?

સત્સંગની સ્થાપના અને વિકાસમાર્ગના તેઓ ભોમિયા હતા. તેઓએ અનેક

મોટા-મોટા શહેરમાં રોચક શૈલીમાં કથાવાર્તા કરી નવા અનુયાયીઓ તૈયાર કર્યા હતા. તેમના વિચાર-વાણિ અને વર્તનની એકતા શ્રોતા - દર્શકોને આકર્ષિત કરતી. આ ઉપરાંત શ્રોતાઓના મનના સમાધાન તેઓ પૂછ્યા વિના પણ કરી દેતા પરિણામે મોટા-મોટા શહેરોમાં મોટા-મોટા બુદ્ધિજીવી લોકો પણ સંપ્રદાયમાં જોડાયા હતા. જેનો ખ્યાલ નીચેના પ્રસંગો પરથી આવશે.

ભુજ

સાંપ્રદાયિક વિકાસ વિદ્વાન - સાધુઓ દ્વારા જ થઈ શકશે. એમ વિચારીને સદ્‌ગુરૂશ્રી રામાનંદ સ્વામીએ મુક્તમુનિ અને દેવાનંદમુનિને ભુજ વધુ વિદ્યાભ્યાસ માટે મોકલ્યા. રાજ તરફથી ચાલતી પાઠશાળામાં પાઠ લેતા. રામવાડીમાં રહેતા અને ભિક્ષાવૃત્તિ કરીને દેહનિર્વાહ કરતા. ભિક્ષાવૃત્તિ દરમ્યાન રાજના દિવાન સુંદરજીભાઈ સુથારના માતુશ્રી પર આ સંતોના વર્તનની અસર થઈ. તેમણે સંતોને રહેવા એક ઓરડી આપી. ઓરડી પાસેના વડમાં રહેતા ભૂતોને મુક્તમુનિએ બદરિકાશ્રમમાં મોકલ્યા અને આનંદપૂર્વક રહેવા લાગ્યા. ત્યારે દિવાનશ્રી સુંદરજીભાઈ આશ્ચર્યચકિત થયા. તેમના અંતરમાં સ્વામી પ્રત્યે અપાર લાગણી થઈ. રાજના દિવાનના મુક્તમુનિ ગુરૂ બન્યા. ધીરે ધીરે શહેરના આગેવાનોને સુંદરજીભાઈએ સ્વામીનો પરિચય કરાવ્યો. અને ગંગારામ મલ્લ આદિ અસંખ્ય અનુયાયીઓ તૈયાર થયા.

ભુજની પાઠશાળામાં પિંગળશાસ્ત્ર - અલંકારશાસ્ત્ર અને સંગીતવિદ્યાનો વિશેષ અભ્યાસ પૂર્ણ કરી મુક્તમુનિ જ્યારે લોજ આવ્યા ત્યારે તમામ નવા ભક્તોને સાથે લાવ્યા હતા અને બધાને શ્રીરામાનંદ સ્વામીના આશ્રિત કર્યા હતા. ત્યારબાદ સ્વામી પ્રતિવર્ષ ભુજ પધારતા. અને સત્સંગને પોષણ આપતા. આમ ભુજમાં સૌ પ્રથમ સત્સંગના પાયા નાંખનાર મુક્તમુનિ હતા.

વરતાલ

શ્રીજી મહારાજ બોચાસણથી વરતાલ થઈને જેતલપુર પધાર્યા. મુક્તમુનિને મળ્યા. અને વરતાલ તથા તેની આસપાસના ગામમાં ફરવાની આજ્ઞા કરી. મુક્તમુનિ મંડળ સહિત વરતાલ આવ્યા અને લક્ષ્મીદાસ - કુબેરદાસ જેવા અનેક ભક્તો થયા. અરે ! જોબન જેવા લૂંટારાને પણ સ્વામીના શબ્દ આરપાર ઉતરી ગયા. વર્તમાન ધારણ કર્યા. બામરોલી આદિ ગામોમાં સ્વામીએ ખૂબ જ વિચરણ કરેલું. આ તમામ કથાઓ **હરિલીલા કલ્પતરૂ-૫, વિ. ૨૦માં** વર્ણવી છે.

સામ્પ્રત સમયમાં દક્ષિણદેશના પાટનગરના રૂપમાં રાજતા વરતાલધામમાં

સત્સંગના પાયા મુક્તિમુનિની વિદ્વત્તા અને સાધુતાયુક્ત કથા-વાર્તાના પ્રભાવથી નંખાયા હતા.

વડોદરા : મુક્તમુનિએ જ્યાં સત્સંગના પાયા નાંખ્યા હતા ત્યાં શ્રીજીની આજ્ઞાથી બ્રહ્મમુનિએ મંદિરના પાયા નાંખ્યા. વરતાલ અને ચરોતરના સત્સંગીઓના સમર્પણના પ્રતાપે ત્યાં નયનરમ્ય ગગનચુંબી મંદિર થયું. શ્રીહરિને વિશ્વાસ હતો કે, ગુજરાતનો ભક્તસમાજ જ્ઞાની કરતા પ્રેમી વધારે છે અને મુક્તમુનિમાં આત્મીયતા ધરાવે છે તેથી સ્વયં પોતાનું સ્વરૂપ પધરાવવામાં કંઈ તકલીફ નહી થાય... વરતાલ મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા થઈ.

સભામાં વડોદરાના નાથભક્તે પ્રાર્થના કરી. મતવાદિઓને જીતીને સત્સંગના મૂળ ઊંડા નાંખે એવા કોઈ સમર્થ મુનિને અમારા પુરમાં આવવા આજ્ઞા આપો. શ્રીજીની આજ્ઞા શીરે ધારીને મુક્તમુનિ વટપત્તન પધારે છે. છોટિ કાશીનો દરજ્જો ધરાવતા આ નગરમાં રાજાએ ભારતભરમાંથી વિદ્વાનોને બોલાવી રાજમાં વસાવ્યા હતા. તેથી જ તેને વિદ્વદ્નગરી યા છોટી કાશી તરીકે ખ્યાતી મળેલી. આ નગરીના શોભારામ - નરભેરામ - જેવા શાસ્ત્રીઓને હરાવવા મુક્તમુનિનું વટપુરમાં આગમન થયું. પોતાના દિવ્ય અલૌકિક વ્યક્તિત્ત્વથી ડઘાય ગયેલા પંડિતોને સ્વામીએ પરાજયનો સ્વાદ ચખાડ્યો. અને **''શ્રીસ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્''** સૂત્ર આપ્યું. સિંહજીતરાજા વિગેરે ખૂબજ પ્રભાવિત થયા. નિત્ય સ્વામીના સમાગમમાં રહેવા લાગ્યા. મહારાજને તેડાવ્યા. ધામધૂમથી ગજરાજપર સવારી નીકળી.

મુક્તમુનિ આવ્યા. વિજય ધ્વજ લહેરાવ્યો અને વટપુરમાં સત્સંગના મૂળ જામ્યાં. ત્યારબાદ ગોપાળાનંદ સ્વામી પણ અવાર-નવાર પધારતા... પણ પાયાની ઈંટ મુનિવર્ય મુક્તાનંદજી હતા.

સુરત : સુરતમાં સત્સંગ રંગની લગ્નિ લગાડનાર પણ મુક્તમુનિ જ હતા. સં. ૧૮૬૬માં ખોખરામાં વૈરાગીઓએ અતિ ઉપદ્રવ કર્યો ત્યારે શ્રીહરિએ ચારસો સંતો સાથે મુક્તમુનિને સુરત મોકલ્યા. સુરતમાં કોઈનો ઉપદ્રવ ન હોવાથી સંતોની સુરક્ષા થાય. ૪૦૦ સાધુઓ સાથે સ્વામીએ સુરતમાં સત્સંગનો શિલાન્યાસ કર્યો. શેઠ ભિખારીદાસ - ભાલચંદ્ર જેવા નગરશ્રેષ્ઠીઓ અને અરદેશર પીલુ - જેવા અધિકારીઓ સત્સંગી થયા. શ્રીજી મહારાજને સુરતમાં પધરાવ્યા.

આ સુરતમાં હાલમાં જ્યાં સભા મંડપ છે ત્યાં કેટલાક ભૂતિયા ઘર ખાલી હતા. સુથારની જ્ઞાન ઘોઘા બંદરે ગયેલીને વળતા વહાણ ડૂબી ગયેલું. વાસનાના વમળમાં ફસાયેલા આ જ્ઞાનૈયા બધા ભૂત થયેલા. ઘરમાં રહેતા. તેમાં બીજુ કોઈ જઈ શકતુ નહિ.

આ પ્રસંગ બન્યા પછી નજીકના ભવિષ્યમાં અંગ્રેજનું રાજ આવ્યું. તેણે જાહેરાત કરી. ભૂત કાઢે તેને મકાન આપી દેવા. ભાલચંદ્ર શેઠે શ્રીજી મહારાજ પાસે તેવા સંતને મોકલવા પ્રાર્થના કરી. મુક્તમુનિ પધાર્યા ભૂતોનો ઉદ્ધાર કર્યો અને અંગ્રેજોએ તે તમામ મકાનો લખી આપ્યા.

સુરત શહેરમાં આ વાત વાયુ વેગે પ્રસરી ગઈ. કારણ કે સ્વામીની પહેલા તંત્ર-મંત્રના બળે ઘણા સિદ્ધ તાંત્રિકો સરકારની ચેલેંજ ઉપાડી યમરાજના દરબારમાં જઈને ચિત્રગુપ્તના ચોપડામાં પોતાનો હિસાબ કરાવી ચૂક્યા હતા. પણ આ સંતે તો ભૂતોનો ઉદ્ધાર કર્યો. સમ્પ્રદાયની કીર્તિલતા સુરત મહાનગર ને ફરિ વળી અને સત્સંગનો અતિ ઉત્કર્ષ થયો. લોકોએ આ પ્રસંગને ચમત્કાર માનીને નમસ્કાર કર્યા.

ઉમરેઠ : ગુજરાતમાં સંસ્કૃતના જ્ઞાતાઓ માટે એ સમયમાં વડોદરા પછી ઉમરેઠનું નામ હતું. આ ગામમાં મુક્તમુનિ સૌ પ્રથમ પધાર્યા. છ માસ સુધી નિત્ય સંગીતના સથવારે શ્રીજીચરિત્ર અને સદ્‌બોધની સરવાણી વહાવી. વિદ્વાનો વાણીથી અને મુમુક્ષુઓ ચારિત્ર્યથી પ્રભાવિત થયા અને ધીરે ધીરે સત્સંગના રંગમાં રંગાયા. ત્યારબાદ નિત્યાનંદમુનીન્દ્ર પધાર્યા અને પાંડિત્યપૂર્ણ પ્રવચનોથી પ્રબુદ્ધ વર્ગને સંતોષિત કર્યો અને કહ્યું **આ બ્રહ્માની સૃષ્ટિમાં મુક્તાનંદસ્વામી જેવા બીજા કોઈ સમર્થ નથી.** એતો એક જ છે. પંડિતોની આંખો ફાટી ગઈ. આ એક જુઓ ને એક ભૂલો એવા આ સાધુઓ છે તો સ્વયં સ્વામિનારાયણ કેવા હશે ? ઉત્કંઠાના નિવારણ માટે મહારાજ ઉમરેઠ પધાર્યા છે. આમ ઉમરેઠ જેવા નગરમાં સત્સંગના પાયા નાંખનાર મુક્તમુનિજ હતા. ગોંડળના નરેશ મોતીભાઈને પણ **"મુનિ મુક્તાનંદે પ્રથમ વયમાં તે નૃપતિને, કરાવેલી પોતે પ્રગટ પ્રભુમાં પૂર્ણ રતિને"** એવો ઉલ્લેખ છે.

આમ આવા નાના-મોટા અનેક પ્રસંગોના આધારે મક્કમ સ્વરે કહિ શકાય કે આ સંપ્રદાયના વિકાસમાં શ્રીહરિ પછી સૌથી મોટુ યોગદાન-સમર્પણ-ભૂમિકા હોય તો તે અમારા ગુરૂવર્ય મુક્તમુનિની છે.

પ્રકાંડ પાંડિત્ય

મુક્તમુનિને પાંડિત્ય પરંપરાગત રીતે પ્રાપ્ત થયેલું. અમરેલીના પ્રતિભાશાળી ચમત્કારિક શક્તિ સમ્પન્ન મહાત્મા મૂળદાસના શિષ્યો પાસે શૈશવકાળમાંજ તેમણે સંસ્કૃત-સંગીત અને ધનુર્વેદમાં સારૂં એવું પ્રભુત્ત્વ મેળવેલું. તેમના પિતાશ્રી શ્રી આનંદરામ પણ કાશીમાં ભણેલા એક વિદ્વાન પુરૂષ હતા. તેમની પાસે પણ તેમણે ખૂબ જ તીક્ષ્ણબુદ્ધિ સાથે અભ્યાસ કરેલો. સમય જતા ત્યાગી થયા. પછી પણ ભુજમાં જઈને પિંગળશાસ્ત્ર-અલંકારશાસ્ત્ર અને સંગીતનો ઉત્તમ અભ્યાસ કરેલો.

સ્વામીના સાહિત્ય પર નજર કરતા સ્પષ્ટપણે કહિ શકાય કે, સ્વામી પ્રસ્થાનત્રયી પર પૂર્ણ પ્રભુત્ત્વ ધરાવતા હતા. બ્રહ્મસૂત્રભાષ્ય, ગીતાભાષા ટીકા અને સત્સંગિજીવન પ્ર.૩ અ.૨૯માં તેમાના પૂછવાથી શ્રીહરિએ પ્રત્યક્ષ અને ધામમાં રહેલા સ્વરૂપનું કરેલું ઐક્ય પ્રતિપાદન તેમાં સબળ સાક્ષી બનીને ઉભા છે. છોટી કાશી વડોદરાની વિદ્વત્સભામાં સંપ્રદાયનો વિજય ધ્વજ ફરકાવનાર સંતને આજ ઘણા વક્તાઓ એ જ પ્રસંગે સ્વામીને અભણ કહેવાનું દુઃસાહસ કરે છે. આ જ સંપ્રદાયમાં તેને કોઈ પૂછનાર નથી રહ્યું. સત્સંગિજીવનમાં તો સ્પષ્ટ લખ્યું છે - ''मुक्तानंदमुनिं प्रोचे विद्वांसं स्वाग्रतः स्थितम्'' નાથજીત આદિએ પ્રાર્થના કરી ત્યારે શ્રીહરિએ સભામાં પોતાની આગળ બેઠેલા વિદ્વદ્વરેણ્ય મુક્તમુનિને વટપુર જવા કહ્યું. (સ.જી. ૪/૨૯/૨૭) છતા મુક્તમુનિને અભણ કહેનાર વિદ્વાનોને વિનંતિ, કોઈની કેસેટો સાંભળીને નહિ - ગ્રન્થ વાંચીને કથા કરે

અસ્તુ જો કોઈ વાસ્તવિકતાને સમજવા તૈયાર હોય તો એક વાત હું છાતી ઠોકીને કહું છું કે - **''મુનિવર મુક્તાનંદજી ૧૮મી સદીમાં ભારતના સર્વશ્રેષ્ઠ વિદ્વાન હતા.''** શાંતચિત્તે વિચાર કરજો - શ્રી નિલકંઠવર્ણિ ભારતભરના પ્રમુખ તીર્થોની યાત્રા કરીને લોજપુર આવ્યા હતા. સાત-સાત વર્ષના વિચરણ દરમ્યાન અનેક યોગી-જ્ઞાની-તપસ્વી-વિદ્વાનો - મઠાધીશો-મહંતો અને ધર્માચાર્યોને મળ્યા હતા. જ્યાં કંઈક આશા જણાય ત્યાં નિલકંઠ જીવ-ઈશ્વર-માયા-બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મના સ્વરૂપ પૂછતા.. અને જ્યાં ઉત્તર મળે ત્યાં રહેવા વિચારતા હતા. સારાય ભારતમાં નિલકંઠવર્ણિને જે પ્રશ્નોના ઉત્તર કોઈ વિદ્વાન નથી આપી શક્યો તે પ્રશ્નોના સંતોષપ્રદ ઉત્તર મુક્તમુનિએ સં. ૧૮૫૬માં આપેલા. સ્વામીના પાંડિત્ય માટે આનાથી મોટું કોઈ પ્રમાણ ઈતિહાસ પાસે નથી.

વડોદરાની જેમ જ જામનગરમાં પણ સ્વામીએ અનેક વિદ્વાનોને પરાસ્ત કરેલા. જેનો વિસ્તૃત અહેવાલ હરિલીલાકલ્પતરૂ ભાગ-૨, ત્રીજા સ્કંધના ૩૩/૩૪માં અધ્યાયમાં લખાયેલ છે. ગ.મ. ૩૨માં વચનામૃતમાં શ્રીજી મહારાજે ''विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः'' શ્લોકનો અર્થ પૂછ્યો છે ત્યારે સ્વામીએ રામાનુજભાષ્ય સહિત અર્થ કર્યો છે. અચાનક સામે આવેલા શ્લોકનો ભાષ્ય સહિત ઉત્તર સારા વિદ્વાન માટે પણ કપરૂં કાર્ય થઈ પડે છે. જ્યારે સ્વામીએ સહજમાં અર્થ કરી મહારાજને રાજી કરેલા.

આ ઉપરાંત સ્વામીની વિદ્વત્તામાં પુરક તેમની પાસે રહેતા વિદ્યાર્થી સંતો છે. વિહારીલાલજી મહારાજે લખ્યું છે–

જે જે સાધુ હતા ભણનારા, મુક્તાનંદ પાસે રહેનારા ।
મુક્તાનંદ સાથે સહુ એહ, ગયા સરસવણી ગામે તેહ ॥

વિશેષ વિદ્યાભ્યાસ માટે થોડા-ઘણા સંતો મુક્તમુનિની સાથે જ રહેતા એવી

સ્પષ્ટતા કરવાની અહીં જરૂર રહેતી નથી. **ઇતિહાસ તો ત્યાં સુધી કહે છે કે, યોગીરાજ ગોપાળાનંદ સ્વામી પણ મુક્તમુનિ પાસે રામાનુજ ગીતાભાષ્ય ભણ્યા હતા.** (હ.ચ.સા.પૂર ૧૮ તરંગ-૯૧). હરિલીલામૃતમાં સ્વામી માટે એમ લખાયું છે કે -

નમુ મુક્તાનંદ પ્રભુપદતણા સેવક સદા,
''**મહાશાસ્ત્રાભ્યાસી**'' વ્યરથ ન ગુમાવે પળ કદા''

તેઓ મહાશાસ્ત્રાભ્યાસી હતા. આ ઉપરાંત એ જ ગ્રન્થમાં શ્રીહરિ સંતોને સંસ્કૃત અધ્યયન કરવા પ્રેરણા આપી રહ્યા હતા ત્યારે જ મુક્તમુનિ આવ્યા. અને તેઓએ પણ સંતોની પ્રેરણા માટે કહ્યું કે

એવે સમે મુક્તમુની પધાર્યા, એણે વળી શબ્દ ભલા ઉચ્ચાર્યા ।
હું જ્ઞાન ગીર્વાણતણું ધરૂ છું, ભાષાતણા કાવ્ય વળી કરૂં છું. ॥

''गीर्वाणवाणीषु विशेषबुद्धिस्तथापि भाषारसलोलुपोऽहम् ।
यथा त्वमर्त्या अमृतेषु सत्सु, गंगोदके सन्ति सदैव लुब्धाः ॥

હે સંતો ! મારી દેવભાષા સંસ્કૃતમાં વિશેષ ગતિ છે. હું ગીર્વાણ સારી રીતે જાણું છું. તથાપિ ગુજરાતી-હિન્દીના કાવ્યો પણ કરૂં છું. જેમ સ્વર્ગમાં અમૃત હોવા છતા દેવતાઓ ગંગાજળ પીવા લાલયિત રહે છે તેમ મને સંસ્કૃતનું જ્ઞાન હોવા છતા ભાષામાં રૂચિ વધારે છે.

અહીં સ્વયં મુક્તમુનિએ સ્વપાંડિત્યનો પરિચય આપ્યો છે. સ્વયં શ્રીજી મહારાજે પણ સ્વામીના મુખેથી ''**શ્રીભાષ્ય**''ની કથા સાંભળેલી. અને કથાની ખૂબ જ પ્રસંશા કરેલી તથા કથા સમાપ્તિમાં ધનતેરશને દિવસે સ્વયં મહારાજે મુક્તમુનિની પૂજા કરેલી. આ સઘળી વાત સત્સંગિજીવન પ્ર.૪/અ.૧૩માં ગૂંથાયેલી છે.

श्रीभाष्येण सहेवासौ व्याससूत्राणि तत्र च ।
अपराह्णेऽन्वहं राजन् शुश्राव परया मुदा ॥ २२
रामानुजाचार्यकृतिं प्रशंसंस्तत्कथां हरिः ।
तिथौ धनत्रयोदश्यां समाप्याऽऽर्चच्च वाचकम् ॥ २३
वाचकम् = कथावक्तारं श्री मुक्तानंदमुनिम् इति हेतुटीकायां शुकमुनिः ।

આમ સમ્પ્રદાયના ઇતિહાસના પાનાઓમાં મુક્તમુનિની વિદ્વત્તા સુવર્ણાક્ષરે અંકિત થયેલી છે. બ્રહ્મસૂત્રભાષ્ય, નિર્ણયપંચક, હનુમત્કવચ-પંચકાદિ સ્વામીની વિદ્વત્તાના હસ્તાક્ષર છે.

આદિકવિ મુક્તમુનિનું કવિત્વ

સંસ્કૃત સાહિત્ય જગતમાં આદ્યકવિ વાલ્મિક છે. અને ઉદ્ધવ સમ્પ્રદાયમાં આદ્યકવિ મુનિવર મુક્તાનંદજી છે. અનુભૂતિ, અભ્યાસ અને આશિષનો ત્રિવેણી સંગમ કાવ્યોમાં થયો છે. તેઓશ્રીએ શૈશવાવસ્થામાં અભ્યાસ કરી અનુભૂતિના આધારે નૂતનકાવ્યોનું સર્જન કરી ગુરૂજનોના આશિષ પ્રાપ્ત કરેલા એટલુ જ નહિ, સદ્‌ગુરૂશ્રી આધારાનંદ સ્વામી તો ત્યાં સુધીની નોંધ લે છે કે, મુક્તમુનિ વિરચિત કાવ્યો રામાનંદ સ્વામી પણ ગાતા. - સંવત્ ૧૮૫૭માં વસંતોત્સવમાં તાલમૃંદગની રમઝટ વચ્ચે જ્યારે રામાનંદ સ્વામીએ ભરસભામાં મુક્તમુનિ વિરચિત પદો ગાયા ત્યારે ભક્તો આનંદથી ઝૂમી ઉઠેલા.

તાલ મૃદંગ વગાડીને, રામાનંદ પદ ગાય ।
રચેલ મુક્તાનંદના, સુણી સૌ જન રાજી થાય ॥
હરિલીલામૃત ક.૪/વિ.૧૭

ગુરૂદેવના રચિતપદો શિષ્યો ગણગણે એમાં કંઈ નવાઈ નહિ, પણ રામાનંદ સ્વામી જેવા સમર્થ ગુરૂ - સંપ્રદાયના સ્થાપક એક શિષ્યના રચેલા પદો જાહેર જનતાની વચ્ચે ગાય, એ મુક્તમુનિ અને તેની કવિતા બન્ને માટે ગૌરવાસ્પદ બાબત ગણાય.

આ ઘટનાથી એક બીજો પણ ઘટસ્ફોટ થાય છે કે જ્યારે બીજા કોઈ કવિનું અસ્તિત્ત્વ પણ ન હતું ત્યારથી મુક્તમુનિના કીર્તનો જનસમૂહમાં આદરણીય બની ચૂક્યા હતા. અને વચનામૃતમાં દૃષ્ટિ કરીએ તો છેક અષ્ટ આવરણપાર સ્વામીના કીર્તનોનો ધ્વનિ ગુંજતો... ગોલોકધામમાં સ્વામીની કવિત્વ શક્તિની ધજા ફરકતી હતી. ગ.મ.૧૯માં વચનામૃતમાં સ્વયં શ્રીજી મહારાજે આ પ્રસંગ કહેલો છે. મુક્તમુનિના કીર્તનો આલોકમાં જ નહિ પરલોક - ભગવદ્‌ધામ-નિવાસી મુક્ત પુરૂષોને નાચવા વિવશ કરી દે છે. કીર્તનોના ભાવમય પ્રવાહમાં મુક્તોને પણ ડોલાવવાની તાકાત મુક્તમુનિમાં હતી. નરસિંહ અને મીરાની પ્રેમભક્તિ - અખાના ચાબખા- સુરદાસનું બાળલીલામાધુર્ય કવિની કવિતામાં ઝીલાયું છે. જો કે એમના કાવ્યોમાં અપર કવિઓની જેમ સૌન્દર્ય ભક્તિ નથી દેખાતી પણ ભક્તિ સૌન્દર્યથી ભરપૂર છે. **કનૈયાલાલ મુનશીના શબ્દોમાં કહિએ તો** - "આ કવિઓમાં મુક્તાનંદ ઘણા લોકપ્રિય થયા હતા. શૃંગારના ભાવો અને વાક્યરચનાઓને તે અવનવું સ્વરૂપ આપી ગયા. આ કવિની કલા સમકાલીન ધોરણે જોતાં ઊંચા પ્રકારની હતી. એ ઉદ્ધવગીતા અને સતીગીતા પરથી દેખાય છે. એમણે પુરોગામી સાહિત્યમાં નવી ઘાટી અને નવી મોહકતા આણ્યાં." પ્રસ્તુત ગ્રન્થ જ કવિવરેણ્ય મુક્તમુનિના કવિત્વની મહોરછાપ (સ્ટેમ્પ) છે.

સંગીતજ્ઞ : સંગીતનો જાદુ અજબ - ગજબનો હોય છે. તેની અસર માણસને નહિ, પશુઓને પણ થાય છે. મદારીની વાંસળીએ સાપ જેવું ઝેરી જાનવર સામે આવીને ડોલવા લાગે છે. પારધીના સ્વરમાં મુગ્ધ હરણ જેવું ચપળ પ્રાણી સ્થિર થઈને પ્રાણ ન્યોછાવર કરે છે. તો માણસની શી ગતિ ? પાંચ હજાર વર્ષ પછી પણ કૃષ્ણની વાંસળીને આપણે ભૂલી શક્યા નથી. સંગીત માત્ર આપણી સૃષ્ટિ ને જ નહિ સૃષ્ટિના સર્જકને પણ અતિ પ્રિય છે. એટલે જ નારદની વીણા , નરસૈયાની કરતાલ, સુરદાસનો એકતારો (તંબૂરો) સદાય ગૂંજતા રહે છે.

આ સંગીતના ગીત-વાદ્ય અને નૃત્ય આ ત્રણ પ્રકાર છે. બ્રહ્માની આ સૃષ્ટિમાં કોઈ અદ્વિતીય ગાયક-કોઈ અજોડ વાદક અને કોઈ અજાયબ નૃત્યકારો થયા છે. પણ **આજ સુધીમાં આ બ્રહ્માંડમાં ગાયન-વાદન અને નૃત્યનો બેતાજ બાદશાહ મુક્તમુનિ સિવાય કોઈ જ નથી થયો.** સંગીતની દુનિયામાં આજે પણ મુક્તમુનિ જેવા બીજા કોઈ સમ્રાટ નથી થયા. એમની સંગીતવિદ્યાને સમજવા કેટલાક પ્રસંગો જોઈએ.

૧. ગાયક : જ્યારે શ્રીહરિ પ્રથમવાર સરધાર પધારેલા ત્યારે થાળ જમ્યા પછી બહાર પાટ પર બેસીને મુક્તમુનિ પાસે વાંજીત્ર સાથે કીર્તન ભક્તિ કરાવી ત્યારે તેમના કોકિલકંઠના નાદમાં સભા મુગ્ધ થઈ ગયેલી. એટલું જ નહિ શ્રીજી મહારાજ પણ ભાવથી ઝૂમી ઉઠેલા અને કહેલું કે - **'તુલસીદાસ અને સુરદાસ જેવા જ તમારા પદ છે, તે અમને ગમે છે. તે બન્ને કવિ સૂર્ય અને ચંદ્ર જેવા જગતમાં થયા. પણ તેમને તમારા જેવો યોગ નહોતો એટલો ફેર છે.** (હરિચરિત્રામૃત સાગર પૂ૨-૩-ત.૫૪)

સંગીતમાં સ્વરમાધુર્ય પૂરનાર પરબ્રહ્મ પણ મુક્તમુનિના પ્રેમભીના સ્વરથી ભીંજાય જતા. વિશ્વરંજીત કરતા ગાયકો તો ઘણા થયા છે ને થશે પણ મુક્તમુનિ તો વિશ્વસૃષ્ટાને રંજીત કરનાર ગાયક છે.

૨. વાદક : મૂળીમાં એકવાર મહારાજે સંગીતની મહેફીલ જમાવેલી. સુખાનંદ સ્વામી સિતાર. પ્રેમાનંદ સ્વામી દુકડ, દેવાનંદ સ્વામી તંબૂરો, નિર્વિકારાનંદ તાલ મુક્તમુનિ- યુગન, અને બ્રહ્મમુનિએ મુગન નામના મોર યંત્રો બજાવ્યા. મલાર રાગના સુર છેડાયા અને આકાશમાં વાદળ છવાય ગયા. અને બીજો રાગ ગાયો ત્યારે વાદળા વિખાય ગયા. (હરિચરિત્રામૃત સાગર - પૂ૨-૬-તરંગ-૩૩)

શતાનંદ સ્વામી નોંધ લે છે કે - વૃત્તાલયમાં દોલોત્સવ પ્રસંગે ''मुक्तानंदस्तदा वीणां वादयन् षट्पदीं जगौ ॥'' (સ.જી.પ્ર.૩/અ.૬૩) મુક્તમુનિએ વીણા વગાડીને ષટ્પદીનું ગાન કર્યું. મુક્તમુનિ જ્યારે વીણા વગાડતા ત્યારે નારદ-પર્વત જેવા વીણાસમ્રાટો પણ શરમાતા. કારણ કે નારદજીને પ્રભુને પ્રસન્ન કરતા યુગો વીતિ ગયેલા

અને મુક્તમુનિ જ્યારે વીણાવાદન કરતા ત્યારે શ્રીજી મહારાજ ''ददत् तालं करेण च'' હાથથી ચપટી વગાડીને તાલ આપતા અને ડોલતા. આવા અનેક પ્રસંગો છે. જેનાથી મુક્તમુનિની એક ચતુર નિપૂણ- વાદ્યવાદક તરીકેની સિદ્ધિ થાય છે. તેમના બુદ્ધિચાતુર્યના અખૂટ ખજાનાએ તેમને એક કરતા વધારે વાંજીત્ર વગાડવામાં નિપૂણતા અપાવી હતી.

૩. **નર્તક** : વરતાલમાં એક સમયે શ્રીજી મહારાજે સંગીત સભાના વિસર્જન સમયે પૂછ્યું ? કોઈને નૃત્ય આવડે છે ? બસ. આ સાંભળીને ૫૦૦ પરમહંસોમાં અને જેને સ્વયં મહારાજ ગુરૂસ્થાને માનતા, એવા વિદ્વત્ત્વરેણ્ય મુક્તમુનિ પગે ઘુંઘરા બાંધીને ઉભા થયા. તાલબદ્ધ કરતાલ વગાડતા જાય, નાચતા જાય અને ગાતા જાય. પોતાની તમામ મોટપ ભૂલીને પ્રેમ દિવાના સ્વામી એક કલાક સુધી નૃત્ય કરતા રહ્યા. **એક પછી એક નૃત્યના ભેદ જોઈને શ્રીહરિ અત્યંત પ્રસન્ન થયા અને પોતાને માથે બાંધેલ જરીમય ફેંટો સ્વામીને ઓઢાડ્યો.** ગુલાબનો હાર પહેરાવ્યો. અને ભુજાઓ ભરીને ભેટી પડ્યા. આકાશમાં ઉભા દેવતાઓ આ દિવ્ય દ્રશ્ય જોઈ ને મનમાં બળતા રહ્યા. શ્રીહરિને સંતોષ ન થયો તેમણે મોજ માંગવા કહ્યું. ત્યારે મુક્તમુનિ મૂર્તિની સતત સ્મૃતિ માંગી.

એકવાર અવિનાશી દાદાના દરબારમાં સભા ભરીને બેઠા હતા. એવામાં અહંના ઓડકાર ખાતા ગ્વાલિયરના ગર્વિષ્ઠ ગાયકો આવ્યા. અને સંગીત સાંભળવાની ખેવના પ્રગટ કરી. શ્રીજીના ઈશારે અષ્ટ કવિ મંડળીએ ગાન કર્યું. પણ તેમાં મુક્તમુનિએ તો કમાલ કરી. રૂહાની સંગીતના સુર સાથે નયનરમ્ય ચિત્રમય નૃત્યુ કર્યું. પગમાં ઘુંઘરૂં, હાથમાં કરતાલ, મુખમાં મધુર સ્વર અને ભોંય તળિયે કંકું.. આ કંકુની વચ્ચે ઉભા રહીને સ્વામીએ નૃત્ય સાથે ગાયન શરૂ કર્યું. સ્વામીની સુર સરિતામાં ગ્વાલીયરના ગાયકોનો ગર્વ ગળી-ગળીને વહેવા લાગ્યો. આંખો સ્થિર થઈ ગઈ. અવાક્ બેસી અપલક નયને નિહાળતા રહ્યા. સ્વામીએ પોતાની ભાવમય સંગીત સાધનાને જ્યારે અલ્પવિરામ આપ્યુ ત્યારે ધરા પર ગજરાજનું ચિત્ર ઉપસી આવ્યું હતું.

આહા... સંગીતનું ગાન - વાદન અને નૃત્યનો ત્રિવેણી સંગમ ! તેમને જીંદગીમાં પ્રથમવાર જોવા મળ્યો હતો. તાજુબ નજરે તે મુક્તમુનિના મુખ સામુ જોઈ રહ્યા. આ કોઈ વિભૂતિ છે કે શું ?

ટુંકમાં સંગીતક્ષેત્રને મુક્તમુનિ જેવા સાક્ષર આજ સુધી ફરી કોઈ ક્યારેય મળ્યા નથી.

વચનામૃતના આદ્યસંપાદક મુક્તમુનિ

વેદ, વેદાંગ, વેદાન્ત, સ્મૃતિ-ઈતિહાસ-પુરાણાદિના અર્કસ્વરૂપ-પરાત્પર - પરબ્રહ્મ - વરતાલ વિહારીની પરાવાણીનો બ્રહ્મહ્રદ એટલે વચનામૃત - અજ્ઞ-અલ્પજ્ઞ-સર્વજ્ઞ સર્વને

માટે સમાન માર્ગદર્શક આ ગ્રન્થ સંપ્રદાય માટે જ નહિ કોઈપણ મંદિર મઠ કે મઝહબના સાધકને માટે પ્રાણ સંજીવની છે.

શ્રીજી મહારાજના અંતરમાં ઉઠેલા તેજવલયોનો અક્ષરદેહ વચનામૃત આજે આપણા હાથમાં છે તેનું સમ્પૂર્ણશ્રેય મુનિવર મુક્તાનંદજીને ફાળે જાય છે. ઉપાસ્ય અને ઉપાસકની જ્ઞાનગોષ્ઠીમાં - પરિપ્રશ્નાવલિમાં વરતાલ વિહારીના અંતરમાં તેજ પ્રવાહ સ્વરૂપે પ્રગટેલી પરાવણીને અક્ષરદેહ આપવાનું સૌ પ્રથમ કાર્ય મુક્તમુનિએ કર્યું હતું એ પણ અવિનાશીની આજ્ઞાથી.

''શ્રીહરિએ મુક્તમુનિને આજ્ઞા કરી કે, **અમે જે વાત કહીએ તે સંભાળપૂર્વક લખી લેવી. શ્રીહરિ જેમ જેમ વાત કરતા તે મુક્તમુનિ બરાબર યાદ રાખતા. શ્રીહરિ તેમને પૂછતા પછી શુકમુનિ, આધારાનંદમુનિ, શાંતમુનિ, તથા દહરમુનિ આ ચાર મુક્તમુનિ કહે તે પ્રમાણે શ્રદ્ધાપૂર્વક લખી લેતા**''. (શ્રીહરિચરિત્રામૃત સાગર પૂર. તરંગ ૩-૧૪ ૨૧)

અને પછી શ્રીજી મહારાજ તેનું સંશોધન કરતા. જેમ મુક્તમુનિને મેં ક્યારે શું વાત કરી છે એમ પૂછતા તેમ સંપાદકો લહ્યા સંતો લેખોનું કેવું સંપાદન કરે છે તેની પણ કાળજી લેતા. વચ. લોયાના સાતમાં શ્રીજી મહારાજે વચનામૃત મંગાવીને વાત કરી છે.

ટુંકમાં સદ્‌ગુરૂશ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી જેમ સંપ્રદાયના આદ્ય કવિ છે તેમજ ગ્રન્થરત્ન વચનામૃતના આદ્ય સંપાદક પણ છે.

માતૃત્વ : મુક્તમુનિના વર્તનમાં વડીલ હોવાની તોછડાઈ ન હતી. વિદ્વાન હોવાનો ભાર ન હતો. સંગીતજ્ઞ હોવાનો રૂઆબ ન હતો. શ્રીજી મહારાજ તેમને ગુરૂ માનતા પણ તેઓ સત્સંગમાં દાસભાવ સાથે સદા દિવ્ય બુદ્ધિ રાખીને માતાની જેમ વર્તતા. નાના મોટા દરેકની સ્વામી વાત્સલ્ય અને મહિમાપૂર્વક સંભાળ લેતા. તેથી સ્વયં મહારાજે તેમને ''**સત્સંગની મા**''નું બિરૂદ આપ્યું હતું.

૧. ચૈત્ર-વૈશાખના ધગધગતા તાપમાં, મારવાડમાં ફરતી ૫૦ સાધુની મંડળી ત્રણ-ત્રણ દિવસથી ઉપવાસી છે. હજુ તો સત્સંગના શ્રીગણેશ પણ નથી થયા. આ દેશ બિલકુલ નવો હોવાથી સત્કારની જગ્યાએ અસત્કાર લાગણીની જગ્યાએ લાકડી અને જમવામાં ભોજનને બદલે ગાળો મળતી.

એક તો મારવાડી પ્રજા, દુષ્કાળ જેવું વર્ષ અને ૫૦ની મંડળી. કોઈ દયા કરે તો પણ ભારે પડે. પણ એક બ્રાહ્મણે મુક્તમુનિ તથા સંતોના વર્તનથી પ્રભાવિત થઈને જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું. સંતોએ રસ-કસના નિયમની વાત કરી. ભૂદેવે ખીચડી બનાવી, બાલમુકુંદને નૈવેદ્ય ધરાવી, સંતોને જમવા બેસાડ્યા. ખીચડી પીરસાણી ત્યારે

આત્માનંદજી ઉભા થઈ ગયા અને ત્રાડુક્યા. આમાં ઘી નાંખ્યું છે? બ્રાહ્મણ ગંભીર સ્વરે બોલ્યો. હે દયાળુ ! ખીચડીમાં નહી પણ નેવૈદ્યમાં નાંખ્યું હતું. અને તે ખીચડી આ ખીચડીમાં પ્રસાદીરૂપે નાંખી છે.

આત્માનંદ સ્વામી ઝોળી લઈને ઉભા થઈ ગયા. નેવેદ્યમાં પણ ઘી નાંખ્યું છે. તો નિયમ તો તૂટે જ ને... નિયમ એ નિયમ... બ્રાહ્મણની આંખમાં જળજળિયા આવી ગયા. ચાર-ચાર દિવસના ભૂખ્યા. આ ભગવાન જેવા સંતો ભૂખ્યા જશે. હાય રામ ! મુક્તમુનિ પણ મૂંઝાય ગયા. નાના-નાના સંતો છે ચાર-ચાર દિવસના કોરા કડાકા થયા છે. અને બ્રાહ્મણ પણ દુઃખાય છે. સ્વામીનું હૃદય કરૂણાથી ભરાય આવ્યું. સ્વામી કહે - સંતો ! જમી લો, હું પણ આપની સાથે જમીશ. આજ્ઞાભંગનો દોષ મારે માથે... હું મહારાજને કહીશ. મારા કહેવાથી સંતો જમ્યા છે માટે મને જ દંડ દો.'' સંતોના હૃદયમાં વાત્સલ્યમૂર્તિ મુક્તમુનિના શબ્દો કંડારાય ગયા.

સ્વામીના શબ્દો ''ગણગણતા સંતો જમવા બેસી ગયા. અને આત્માનંદ સ્વામી ગઢપુર દોડી ગયા. મનમાં મૂંઝાતા... હં.... મહારાજે જેને મોટા કર્યા ગુરૂ માન્યા, તેજ માથે રહિને આજ્ઞા લોપાવે છે.'' ગઢપુર આવી મહારાજ ને માત્ર મુક્તમુનિએ નિયમનો ભંગ કરાવ્યો છે. એટલી જ વાત કરી. અંતરયામી શ્રીહરિ જાણતા હતા. હસ્યા અને કહ્યું. આવે એટલી વાત છે.

સ્વામી મંડળી લઈને ગઢપુર આવ્યા. સભામાં બિરાજતા શ્રીજીના દર્શન કરી, સઘળી હકિકત કહી પોતાનો ગુનો કહીને દંડની માંગણી કરી ત્યારે શ્રીજીની આંખમાંથી પાણી આવી ગયું. સત્સંગ - સંતોની આટલી ચિંતા તો ''મા''ને જ હોઈ શકે. સ્વામી ! તમે આ સત્સંગની ''મા'' છો. મહારાજે મુક્તમુનિના વાત્સલ્યસભર માતૃત્વની અને ભાયાત્માનંદજીના આજ્ઞાપાલનની બંનેની પ્રશંસા કરી અને રાજી થઈને ભેટ્યા.

૨. ભણનાર સંતો મુક્તમુનિની સાથે રહેતા. સંતો શ્રીજી અને સંતોને રાજી કરવા રાત્રી દિવસ મહેનત કરતા. વરતાલમાં એકવાર નાના વિદ્યાર્થી સંતો રાત્રે વાંચતા હતા. સખત પરિશ્રમને કારણે લાગેલી કડકડતી ભૂખ તેમને રસોડામાં ખેંચી ગઈ. એ જ સમયે સ્વામીની ઊંઘ ઉડી ગઈ ને જોયું તો દિવા બળે છે ને વાંચક કોઈ નથી. ઉભા થયા ને જોયું તો સંતો રસોડામાં બપોરના ટાઢા રોટલાના ટુકડા જમતા હતા.

ગુરૂદેવ મુક્તમુનિને જોઈને સંતો અતિશય ક્ષોભ પામ્યા. ગભરાય ગયા. મૂંઝવણમાં મૂકાય ગયા. માર્યા... હવે મોટો દંડ થશે.. પણ સ્વામીનું માતાનું હૃદય. તે સંતોની મૂંઝવણને સમજી ગયા અને બોલ્યા. સંતો મને ભૂખ લાગી છે એટલે રાત્રે રસોડામાં આવ્યો છું. આ સાંભળી સંતોના શ્વાસ હેઠા ઉતર્યા અને મુક્તમુનિ સાધુ દુઃખાય

નહિ એટલે વિના કારણ-વિના ભૂખ રાત્રે વિદ્યાર્થી સંતો સાથે જમ્યા... આ ઉપરાંત... ગઢાળીના આંબાશેઠ - સરધારનો બોદો કમાનગર આદિકના પણ આવા અનેક પ્રસંગો સ્વામીના માતૃત્વના પૂરક છે.

વાગ્માધુર્ય : સ્વામીની વાણિ મેજીક સ્ટીકની જેમ અસરકારક અને મધુર હતી. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે, **"મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સંત વાર્તા કરતા હોય ને ૧૦૦૦ માણસની સભા બેઠી હોય તો પણ બધાની શંકાના સમાધાન થતા જાય."** એમની વાણિ માટે સાહિત્યકારોએ ગંગાના નિર્મળ પ્રવાહની ઉપમા આપી છે.

વરતાલમાં એકવાર મહારાજ સભા ભરીને બેઠા હતાં ત્યાં મારપીટ કરવા લાલચોળ આંખોવાળા અડબંગા બાવાઓ ચીપીયા ખખડાવતા આવતા દેખ્યા. મહારાજે તત્કાળ પાર્ષદને મોકલીને મુક્તમુનિને બોલાવી લીધા. જેવું ધૂવાપૂવા થતું બાવાનું ઝુંડ આવ્યુ કે સ્વામીએ તેના તીવ્ર ક્રોધ પર વાગ્માધુર્યનું બ્રહ્માસ્ત્ર છોડ્યું. તમો તો સાક્ષાત્ ધર્મરાજાના પાર્ષદો છો. આજ ધર્મરાજે અમારી રક્ષા માટે અહીં મોકલ્યા છે. હવે અમે નિર્ભય થયા. બસ... બાવાઓનો ક્રોધાગ્નિ શાંત થઈ ગયો. દુષ્ટોને પણ પ્રિયવાણીથી વશ કરવા એ એક લોકરંજનની નીતિ છે. તે મુક્તમુનિ સારી રીતે જાણતા. તેમણે તેનો ઉપયોગ માત્ર અને માત્ર સત્સંગ વિકાસ માટે જ કર્યો છે.

દાસત્ત્વ : ભેંસજાળના મોતીરામ વિપ્ર મુક્તમુનિના ગુણગાન સાંભળીને દર્શને આવ્યા. સ્વામીએ તેમને થોડી વાતો કરી પછી મહારાજનો સંબંધ કરાવવાનો સંકલ્પ કર્યો. વિપ્રને ઉદ્ધવગીતા શીખવાની ઈચ્છા હતી. સ્વામીએ સ્વયં પ્રેમથી તેના રાગ શીખવ્યા. સમાગમ થતા સ્વામીનો મહિમા સમજાયો. સ્વામીએ તેને મહારાજનો મહિમા સમજાવ્યો. શિષ્ય શાંતાનંદજી પાસે તપાસ કરાવતા ખ્યાલ આવ્યો કે મહારાજ સ્નાન કરે છે. ત્યારે સ્વામી ! મોતીરામને લઈને ત્યાં ગયા અને જ્યાં ધોરિયામાં શ્રીહરિના સ્નાનનું પ્રસાદિનું જળ વહેતું હતું. ત્યાં જઈને માથે ચડાવ્યું અને હર ગંગે હર યમુના કહેતાક ખોબો ભરીને પીધુ અને કહ્યુ, મોતીરામ! આ જળ જન્મ-મરણના રોગ ટાળી નાંખે એવું છે. અમારા ઈષ્ટદેવ ભગવાન સ્વામિનારાયણ સ્નાન કરે છે તેનું આ પ્રસાદીનું જળ છે. આ સાંભળીને તે વિપ્રે પણ જળપાન કર્યુ. અને દર્શને ગયા. ત્યાં મહારાજે દિવ્યરૂપે દર્શન આપ્યા. ત્યારે તે વિપ્ર બોલ્યો હે સ્વામિન્ ! આપે મને નિશ્ચય કરાવ્યો.

સ્વામીનું દાસત્ત્વ આ પ્રસંગ વાંચ્યા પછી વર્ણન કરવાની જરૂર નથી. વચનામૃત ગ.મ.૬૨માં એટલે સ્વયં શ્રીહરિએ કહ્યું છે કે **"એવા દાસત્ત્વભક્તિવાળા તો આજ ગોપાળાનંદ સ્વામી અને બીજા મુક્તાનંદ સ્વામી છે."**

મુક્તમુનિનું ગૌરવ

મુક્તમુનિ ગમે તેટલા મહાન હતા છતા શ્રીહરિના દાસ હતા. દાસનું ગૌરવ સ્વામીની પ્રસન્નતા જ હોય છે. મુક્તમુનિના અનેકવિધ ગુણોથી - સેવા- ભક્તિ - મહિમા અને વાત્સલ્યથી સ્વયં મહારાજ તેમના પર અતિ પ્રસન્ન રહેતા - વચનામૃતમાં નોંધ છે. **''અમને મુક્તાનંદ સ્વામી પર ઘણું હેત છે.''** (ગ.મ.૬૨) શ્રીજીના આવા કૃપાસ્પદ મુક્તમુનિના કેટલાક પ્રસંગો જોઈએ.

૧. વરતાલમાં વિરાજમાન શ્રીહરિને હરિભક્તોએ ચંપા-કેવડાના પુષ્પોની ગૂંથેલી ટોપી મસ્તકે ધરાવી. તત્કાળ મહારાજે તે ટોપી મુક્તમુનિને મસ્તકે ધરી દીધી...

પછી હરિજને હેતે કરી, કાજુ કેવડાની ટોપી ધરી ।
તેતો હરિએ લીધી છે હાથે, મેલિ મુક્તાનંદજીને માથે ॥ ભ.ચિ. પ્ર.૭૧

આમ શ્રીજી મહારાજ અનેકવાર મુક્તમુનિ પ્રત્યે પ્રીતિ દર્શાવતા.

૨. એક સમયે લોજમાં બિરાજતા મહારાજે કહ્યું '' મુક્તમુનિ તમે માંગરોળ જાઓ'' એટલે તૈયાર થઈ દંડવત્ પ્રણામ કરીને ભેટીને ચાલતા થયા ત્યારે શ્રીહરિ કહે સ્વામી! પાછા વળો. **''અમારા હાથ-પગના નખ લેતા જાઓ''**. સ્વામીએ પૂજાની ધાબળી પર મહારાજને બેસાડીને પોતાના ખેસિયામાં પગ રાખીને પગના નખ ઉતાર્યા, પછી હાથના નખ પણ ધીરેથી ઉતાર્યા. અને તેને પ્રસાદી માની ખેસિયાના છેડે બાંધીને માંગરોળ ગયા. સ્વામીને શ્રીહરિએ સામે ચાલીને પ્રસાદી આપી. એ એમના પ્રત્યે કેટલો પ્રેમ ભાવ હશે તે સૂચવે છે.

૩. દાદાના દરબારમાં લીલૂડાં લીમડાની છાયે બેસી શ્રીહરિ ટાઢા પોરના હાંકીને સ્વૈર વિહાર રમુજ કરતા હતાં. ત્યાં કોઈ પાર્ષદે કહ્યું, પ્રભો ! મુક્તાનંદ સ્વામી આવે છે. મહારાજ તત્ક્ષણ ચૂપ થઈ ગયા. રમૂજ બંધ કરી બીજી વાતો કરવા લાગ્યા. મુક્તમુનિ તો દિવ્ય - માનુષી - બધાજ ચરિત્રોને કલ્યાણપ્રદ સમજતા છતા શ્રીહરિ તેમની ગુરૂ તરીકેની મર્યાદા રાખતા - આથી તેમનું ગૌરવ સ્વતઃ સિદ્ધ થાય છે.

૪. મર્યાદા રાખતા એટલુ જ નહિ માન પણ એટલું જ આપતા. સિંહજીત રાજાની પ્રાર્થનાથી જ્યારે શ્રીહરિ વડોદરા પધાર્યા ત્યારે પ્રથમ હાથી પર સ્વયં બિરાજ્યા અને બીજા હાથી પર મુક્તમુનિને બેસાડ્યા હતા. પ્રેમાનંદ સ્વામીએ નોંધ્યું છે. **''દૂસરે ગજ પર બૈઠે, શુકમુનિ મુક્તાનંદ સ્વામી''** તથા જ્યારે શ્રીહરિ સુરત પધાર્યા ને રૂસ્તમ બાગથી સવારી નીકળી ત્યારે ભક્તોએ દર્શન દેવા શ્રીહરિને પ્રાર્થના કરી શ્રીહરિ પ્રાર્થના સ્વીકારી માણકી પર બિરાજ્યા અને પોતાના માટે શણગારેલી મેનામાં મુક્તમુનિને

બેસાડ્યા. આમ અવસર પ્રાપ્ત થતા શ્રીહરિ પોતાના ગુરૂનું ગૌરવ જાળવતા.

૫. મુક્તમુનિ વડોદરામાં શાસ્ત્રાર્થ જીત્યા ત્યારે કેટલાક સંતો પ્રસન્ન ન થયા અને કટાક્ષ કર્યા. ત્યારે શ્રીહરિ કહે - "મુક્તમુનિ જે સર્વોપરિ સંત છે અને અમે પણ ગુરૂ માનીએ છીએ. તોય અમારી પણ મહોબત રાખી નહિ. ઉદાસ થઈ ગયા અને લાધા ઠક્કરને કહ્યું "હવે અમે રહેવાના નથી, જે પૂંછવું હોય તે પૂછિ લો ત્યારે તેણે દિલગીર થઈને ખૂબ ક્ષમા માગી. ત્યારે શ્રીહરિ કહે - સારૂં બધા સંત ભેગા થઈને વિચારજો. લાધા ઠક્કરે જેતલપુરથી બ્રહ્મમુનિ, નિત્યાનંદમુનિ અને ચૈતન્યાનંદ મુનિને કરજીસણ તેડાવ્યા.

મહારાજ કરજીસણ પહોંચ્યા તેના વળતા દિવસે સવારે બ્રહ્મમુનિ પણ કરજીસણ આવ્યા. મહારાજે પોતાનો સંકલ્પ કહ્યો. "અમે વનમાં જઈને રહીશું" ત્યારે બ્રહ્મમુનિએ રોકકું પકડાવ્યું. - "મુક્તમુનિ આવે ત્યારે રજા દઈશું. ત્યાં સુધી રહો." **તમને સત્સંગનો અધિકાર મુક્તમુનિએ આપ્યો છે. તમે બન્ને ગુરૂ શિષ્ય તમારી વાત જાણો. અમે એમાં કંઈ જાણીએ નહિ.** (પેજ નં. ૨૨૫) ... કરજીસણથી આદ્રોજ આવ્યા.

આદ્રોજમાં દિવાળીના દિવસે સવારથી શ્રીહરિ મુક્તમુનિના આગમનની રાહ જોવા લાગ્યા. દોઢ પહોર દિવસ ચઢતા મુક્તમુનિ વડોદરાથી આવ્યા. શ્રીહરિ તેમની સન્મુખ ચાલ્યા. પુરથી દક્ષિણ બાજુ શ્રીહરિ એક ખેતર જેટલુ સામે આવ્યા. મુક્તમુનિ મંડળ સાથે માર્ગમાં કમાનમાંથી તીર છુટે તેમ શ્રીહરિની સન્મુખ ચાલ્યા આવતા હતા.

हरिके मुनी नजर भये जबहि, दंडवत एक करे हरि तबहि (પે.૨૩૧)

મુક્તમુનિ નજરે પડ્યા કે તરત શ્રીહરિએ દંડવત્ કર્યો. તે જોતા સંત હરિભક્તોએ દંડવત કર્યા. શ્રીહરિ તેમને બાથમાં લઈને મળ્યા. (પેજ. નં. ૨૩૨)

... આજે દિવાળીનો શ્રેષ્ઠ દિવસ છે. આજે સૌ સંત હરિભક્તોમાંથી જેને મોટાઈનો સ્વાદ લેવો હોય તેને અમે મોટાઈ આપીએ. આજ સુધી કોઈને તેનો સ્વાદ આપ્યો નથી. કોઈના મનમાં મોટાઈના સંકલ્પ થતા હોય તો અમે રાજી થઈને આપીએ છીએ. અમારી આપેલી મોટાઈ કોઈથી મિથ્યા થશે નહિ. ન આવડે તે બોલશો નહિ. અને અમે અમારી મરજી પ્રમાણે મોટપ આપીશુ તો તેની પછી ઈર્ષ્યા કોઈથી થશે નહિ. મન, કર્મ, વચને તેમના વચનમાં વર્તવું પડશે. અમે પણ તેમના વચનમાં વર્તી સેવા કરીશું.

ત્યારે સૌ સંત બોલ્યા કે, તમે જેમ પ્રસન્ન થાઓ તેમ વિચારીને કરો. એમ કહીને સૌ ઊઠીને પગે લાગ્યા. **પછી શ્રીહરિએ મુક્તમુનિને બોલાવીને પોતાના પલંગ ઉપર બેસાડ્યાને પોતે પલંગ ઉપરથી ઊતરી સંત ભેગા બેઠા. ને શ્રીહરિએ મુક્તમુનિની આરતી ઉતારી. સદ્‌ગુરૂ કર્યા.** (પેજ નં. ૨૩૭)

આમ મુક્તમુનિની મોટાઈ ઉઘાડી છે. તેને બતાવવાની કોઈ જરૂર નથી. આ સઘળું વૃત્તાંત શ્રીહરિચરિત્રામૃત સાગર પૂર. ૧૮ તરંગ-૧૪ થી ૩૧માં સવિસ્તર અતિરોચક રીતે આધારનંદમુનિએ વર્ણવ્યું છે.

૬. સારંગપુરમાં શ્રીજી મહારાજે ભરૂચ પાસે નર્મદા કાંઠે "તવરાના મેળા"માં સૌ સંત હરિભક્તોને આવવાની આજ્ઞા કરી. ગામ ગામના ભક્તજનો અધિક વૈશાખના તવરા ગામના મેળામાં મોહનવરના દર્શન માટે દોડી આવ્યા. અલગ પડાવ નંખાયા અને મહારાજની રાહ જોવા લાગ્યા. પણ આગામી વર્ષ દુષ્કાળનું હોવાથી સોરઠમાં ગામડે-ગામડે ફરીને હરિભક્તોને ચેતવણી આપવાનો નિર્ણય કરીને તવરા પત્ર લખ્યો.

લખાવ્યું હરિએ પત્રમાંય, અમે તવરે નહીં જ અવાય ।
માટે અમને પૂજો જેવી રીતે, મુક્તાનંદને પૂજજો પ્રીતે ॥
(હરિલીલામૃત - ક -૭. વિ-૩૩/૩૧)

શ્રીજી મહારાજની આ આજ્ઞા શીરે ચડાવી સર્વ ભક્તોએ જે જે વસ્ત્રાલંકાર મેવા - મીઠાઈ - હાર - તોરા ધૂપ-દીપ-નૈવેદ્ય - આરતી શ્રીજી મહારાજ માટે તૈયાર કર્યા હતા. તે સર્વ તેવા જ પ્રેમથી મુનિવર શ્રી મુક્તાનંદજીને અર્પણ કર્યા.

૭. એક સમયે અદ્‌ભુતાનંદ સ્વામી કાનમમાં ફરતા - ફરતાં વેમારડી (તા. કરજણ) આવ્યા. ત્યાં ભક્તિભાઈ પટેલ આદિને સત્સંગ કરાવ્યો. ધીરે - ધીરે આખુ ગામ સત્સંગી થયું. પછી બધા જ ભક્તોએ શ્રીહરિને વેમારડી તેડી લાવવાની પ્રાર્થના કરી. અદ્‌ભૂતાનંદસ્વામી શ્રીહરિને તેડવા ગઢપુર ગયા. ત્યારે શ્રીહરિએ કહ્યું, આ મુક્તાનંદ સ્વામીને તેડી જાઓ, પછી અદ્‌ભુતાનંદ સ્વામી મુક્તમુનિને તેડી ગયા. અને સત્સંગીઓએ મુનિરાજને મહારાજની જેમ ભારે ભારે વસ્ત્રો કીંમતી ઘરેણા હાર-તોરા પહેરાવી ગામને પાદર તળાવને કાંઠે વડની ડાળે હિંડોળો બાંધીને ઝુલાવ્યા. અઢાર દિવસ સુધી આમ નિત્ય ઉત્સવ કર્યો. શ્રીહરિએ આ વાત જાણી ત્યારે અતિ પ્રસન્ન થયા. આમ શ્રીહરિએ મુક્તમુનિને સ્વગુરૂ સ્થાને માની તેમનું બહુમાન કરાવતા.

સાહિત્ય રચનાની આજ્ઞા

આ સદ્‌ગુરૂવર્ય મુક્તમુનિને સ્વયં શ્રીજી મહારાજે સંપ્રદાયની પુષ્ટિને લક્ષ્યમાં રાખીને ગ.મ.૫૮નાં વચનામૃતમાં આજ્ઞા કરી **"જે તમે પણ પોતાના સંપ્રદાય સંબંધી અને પોતાના ઈષ્ટદેવ સંબંધી જે વાણિ તથા શાસ્ત્ર તે જ દેહ પર્યન્ત કર્યા કરજો ને તમારો દેહ રહે ત્યાં સુધી તમને એજ આજ્ઞા છે."** શ્રીહરિની આ આજ્ઞાને મુક્તમુનિએ છેલ્લી ઘડી સુધી પાળીને સમ્પ્રદાયને વિપુલ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત સાહિત્યથી સમૃદ્ધ કર્યો છે. હાથમાંથી લખતા-લખતાં કલમ પડી જતી હતી છતા સ્વામી ધર્માખ્યાન લખવાનું

છોડતા ન હતા. ત્યારે નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું ગુરૂદેવ ! એ હવે રહેવા દો. અધુરૂં હું પુરૂં કરીશ. ત્યારે કલમ મેલી... ત્યાં સુધીમાં હજારો કીર્તનો અને સંસ્કૃત-પ્રાકૃત થઈને નાના-મોટા ૩૨ જેટલા ગ્રન્થો સ્વામી રચી ગયા છે. જેમાંથી ૨૪ જેટલા ગ્રન્થોનો સંગ્રહ આ મુક્તાનંદ કાવ્યના રૂપમાં પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે.

મુક્તમુનિનુ સાહિત્ય

મુક્તમુનિ કાવ્યની દૃષ્ટિએ ઉત્તમ ગણી શકાય એવી શાંત, સરળ અને વેધક ભાષાના ઘડવૈયા છે. તેમને સાહિત્યકાર તરીકે ઉપસી આવવાનો કોઈ જ મોહ નથી. ગૂઢ - ગહન - શાસ્ત્રોના રહસ્યો સર્વગ્રાહી બને એવો સફળ પ્રયાસ કર્યો છે. એમની કવિત્ત્વ શક્તિ અભિનવ ગ્રન્થ નિર્માણમાં સમર્થ હોવા છતા તેમણે અનુવાદ ગ્રન્થો વધારે રચ્યા છે.

છતા બ્રહ્મમુનિ વીર રસપ્રધાન કવિ છે તો મુક્તિમુનિ જ્ઞાન પ્રધાન કવિ છે. એમાં કોઈ સંદેહ નથી. એમણે અનુવાદ ગ્રન્થોની સાથે વિપુલ પદસાહિત્ય પણ સંપ્રદાયને અર્પણ કર્યુ છે. પણ તેમના ૧૦ હજાર જેટલા પદોમાંથી ૫૦ ટકા પદો કાળપ્રવાહમાં લુપ્તપ્રાય થઈ ગયા છે. અપ્રકાશિત રહ્યા છે.

સ્વામીના સાહિત્યમાં શાંત તર્કસરણી, સૂક્ષ્મ પૃથ્થકરણ, વિપુલ જ્ઞાનનો ભંડાર છતા સહજ લોકગ્રાહી દૃષ્ટાંતો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ચિત્ત નિરોધની યૌગિક પ્રક્રિયા સ્વામીના શબ્દોમાં જોઈએ તો

વેગે વહેતા વારિમાં પ્રતિબિંબ ન ભાસે રે
તેમ જ્યાં લગી ચિત્ત ચળવળે બ્રહ્મ નવ પ્રકાશે રે
અનુભવી આનંદમાં બ્રહ્મ રસના ભોગી રે

સ્વામીના પદોને મહારાજ સુરદાસ અને તુલસીદાસ પદ જેવા કહેતા. ભક્તિ-જ્ઞાન-વૈરાગ્ય અને પ્રગટની ખુમારી સ્વામીના કાવ્યમાં પહાડપરથી વહેતા નિર્મળ ઝરણાંની જેમ વહેતી રહી છે. એટલે મહારાજ કહેતા. અમને સ્વામીના કીર્તનો અતિપ્રિય છે. અને "મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સંતના જે કાવ્ય કીર્તનો છે તે ગાવવા. (વચનામૃત)

મુક્ત મુનિના કાવ્યોમાં ભક્તિ શૃંગારની સાથે લાગણીના પ્રવાહો ઉછળતા ઉછળતા શમી જતા હોય. વહી જતા હોય એમ લાગે છે. "છાંડી કે શ્રીકૃષ્ણદેવ" પદો સાક્ષી છે. ભાષાવૈભવ ગૌણ હોવા છતા પદ લાલિત્ય - અલંકાર કે પ્રસંગનું જોશભર્યુ વર્ણન હૃદયને હચમચાવી નાંખે છે. જ્ઞાની કવિ હોવાથી ચાબખા વૃત્તિનો અનુભવ કરાવતી કવિતાઓની કમી નથી. સ્ત્રીનિંદાના અંગમાં કવિએ સ્ત્રીને તરવારની ઉપમા આપતા કહ્યું છે કે -

મુકત નારી તરવાર સમ, છુવત કાટે અંગ ।
રાવન કે દશ શિશ ગયે, પરનારી કે સંગ ॥

ભાષાની દૃષ્ટિએ સરળ, શૈલીની દૃષ્ટિએ પુરાણશૈલી અને જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ ઉત્તમ તથા વૈવિધ્ય સભર હોવાને કારણે વાચક આશ્ચર્યમુગ્ધ બનીને કવિતા-વાંચન કરવા પ્રેરાય છે. **ફ્રાંસની એક યુવતી "મેલીજો ફાંજવાએ" ફ્રેંચ ભાષામાં સતીગીતા પર મહાનિબંધ લખીને પેરિસમાં પ્રકાશિત કર્યો છે. તે લખે છે કે મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સ્ત્રીધર્મો હજુ સુધી કોઈએ લખ્યા નથી.''** ગોરાલોકોને પણ આકર્ષિત કરતી સ્વામીની કૃતિઓને સંપ્રદાયે જોઈએ એટલી માન્યતા નથી આપી. સંપ્રદાયમાંથી આજે સરસ્વતીનો પ્રવાહ લુપ્ત થઈ રહ્યો છે. એટલે સાંપ્રદાયિક દૃષ્ટિએ પણ તેનું મૂલ્યાંકન થાય તેવી આશા વ્યર્થ છે તો સાહિત્યિક દૃષ્ટિની વાત જ ક્યાં કરવી ?

આ પ્રસંગે વરતાલના વિદ્વાન, ધર્મનિષ્ઠ, સંતવર્ય **શાસ્ત્રીશ્રી હરિજીવનદાસજીસ્વામીને ઇતિહાસ ક્યારેય નહિ ભૂલે.** તેમણે મુક્તમુનિના અપ્રાપ્ત સાહિત્યનું સંકલન કરીને **''મુક્તાનંદ કાવ્ય''**ના રૂપમાં મહા મોંઘવારીના સમયમાં અતિ મહેનતથી પ્રકાશિત કરેલ. પ્રસ્તુત પ્રબંધમાં સ્વામીની જે સાહિત્યિક કૃતિઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તેના નામ નીચે મુજબ છે.

૧. ધર્માખ્યાન	૨. પંચરત્નમ્
૩. વિવેકચિંતામણિ	૪. ઉદ્ધવગીતા
૫. સત્સંગ શિરોમણિ	૬. સતીગીતા
૭. શિક્ષાપત્રીભાષા	૮. મુકુંદબાવની
૯. ધામવર્ણન ચાતુરી	૧૦. વાસુદેવાવતારચરિત્રમ્
૧૧. અવધૂતગીતમ્	૧૨. ગુરૂ ચોવિશી
૧૩. કૃષ્ણપ્રસાદ	૧૪. નારાયણચરિત્રમ્
૧૫. નારાયણ કવચમ્	૧૬. વૈકુંઠધામદર્શનમ્
૧૭. ભગવદ્‌ગીતાભાષા	૧૮. કપીલગીતા
૧૯. ગુણવિભાગ	૨૦. નારાયણગીતા
૨૧. રૂક્મિણી વિવાહ	૨૨. રાસલીલા
૨૩. હનુમત્પંચક	૨૪. હનુમત્ નામાવલિ

★ આ ગ્રન્થોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય અનુક્રમણિકા પરથી મેળવી શકશો.

સામ્પ્રદાયિક સાહિત્યમાં મુક્તમુનિ

સાહિત્ય સમાજનો અરીસો છે. અને એ પણ વિશિષ્ટ અરિસો. એની ખાસ વિશિષ્ટતા એ છે કે સમાજના પ્રતિબિંબ પોતાના અસ્તિત્ત્વ પર્યંત ટકાવી શકે છે. રામાયણમાં રામરાજ્યનું પ્રતિબિંબ જિલાયું છે જે આજે પણ જોઈ શકાય છે.

બસ, એ જ ન્યાયાનુસાર સામ્પ્રદાયિક સાહિત્યમાં દૃષ્ટિપાત કરતા શ્રીજી મહારાજ પછી સૌથી વધારે પ્રતિબિંબો મુનિવર મુક્તાનંદજીના દેખાય છે. જેનાથી તત્કાલીન સમયમાં મુક્તમુનિનું સામ્પ્રદાયિક મહત્ત્વ સ્પષ્ટ થાય છે. શ્રીહરિની જીવન ડાયરી કહી શકાય એવા "શ્રીહરિચરિત્રામૃત સાગર"માં ૫૦૦ થી વધારે જગ્યાએ મુક્તમુનિના નામનો ઉલ્લેખ થયો છે. એનાથી આપણે તેમના મહત્ત્વને સમજી શકીશું. અહીં વિશિષ્ટ પ્રસંગોને જોઈએ.

(૧) 'રામાનંદ સ્વામી ધામમાં ગયા પછી શ્રીહરિએ મુક્તાનંદસ્વામીમાં ગુરુભાવ રાખ્યો.' (સત્સંગિજીવન પ્ર-૨)

(૨) 'અને મુક્તાનંદસ્વામીના પૂછવાથી બ્રહ્મધામસ્થ ભગવત્ સ્વરૂપ અને ભૂતલસ્થ ભગવત્ સ્વરૂપ એક જ છે. - એવી વિશદ છણાવટ શ્રીહરિએ કરી' (સત્સંગિજીવન પ્ર-૩)

(૩) 'ગઢપુરમાં મહાન્નકૂટ પ્રસંગે મુક્તાનંદ સ્વામીએ દરેક સંતો-ભક્તોને ભોજન વખતે પંક્તિ સ્વરૂપે લાઈનબંધ બેસવાની આજ્ઞા કરી અને પીરસવાની સુંદર વ્યવસ્થા કરી. પ્રથમ પોતે પીરસવા પધાર્યા.' (સત્સંગિજીવન પ્ર-૩)

(૪) 'વડોદરાની વિદ્વત્સભામાં મહાશાસ્ત્રાર્થ કરી પંડિતોને પરાજિત કરીને મુક્તાનંદ સ્વામીએ મહાદિગ્વિજય કર્યો.' (સત્સંગિજીવન પ્ર-૩)

(૫) 'મયારામ ભટ્ટ, ગોંડલના દરબાર અને મહારાજના મોટાભાઈ રામપ્રતાપભાઈ આદિક મોટા મોટા ભક્તોને પૂર્ણપુરુષોત્તમનો નિશ્ચય કરાવ્યો. તેમ જ ગોંડલ, રાજકોટ, વરતાલ, વેમારડી, વડોદરા અને સુરત આદિક મુખ્ય શહેરોમાં પણ મુક્તાનંદ સ્વામીએ સારો એવો સત્સંગ કરાવેલો, અને સદાવ્રતો બંધ કરાવ્યા.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૩, તરંગ-૪૩,૬૦,૬૧)

(૬) 'આ મુક્તાનંદ સ્વામી સર્વ સંતમાં શ્રેષ્ઠ છે, સત્સંગની 'મા' છે અને અમારા ગુરુ પણ છે.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૪, **તરંગ-૭૬**)

(૭) 'સદ્. મુક્તાનંદ સ્વામીને હાથીની અંબાડીમાં પધરાવ્યા.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૬, તરંગ-૬૯)

(૮) 'આચાર્યપદ સ્થાપવા અંગે શ્રીહરિએ મુક્તમુનિની અંગત સલાહ લીધી.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૭, તરંગ-૪)

(૯) 'શ્રીહરિએ મુક્તાનંદ સ્વામીનું સામર્થ્ય, મહિમા અને સદ્‌ગુણોની વાત સભામાં કરી.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૭, **તરંગ-૨૫**)

(૧૦) 'શ્રીહરિએ મુક્તાનંદ સ્વામીને સંપ્રદાયના આદ્યકવિ સંબોધીને તેમના ગાયનની ખૂબ જ પ્રશંસા કરી.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૮, તરંગ-૬)

(૧૧) 'બંને આચાર્યોને ઉપદેશ કરવાની આજ્ઞા શ્રીહરિએ મુક્તાનંદ સ્વામીને કરી.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૧૧, તરંગ-૨)

(૧૨) 'શ્રીહરિએ પોતાની પાઘ મુક્તમુનિને પહેરાવી.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૧૬, તરંગ-૧૨)

(૧૩) 'મુક્તમુનિના ધ્યાનથી મોક્ષ થાય છે કે ન થાય ? એવો પ્રશ્ન સ્વયં શ્રીહરિએ જ પૂછ્યો.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૧૭, તરંગ-૮૨)

(૧૪) 'મુક્તમુનિની આરતી ઉતારી શ્રીહરિએ મુક્તમુનિને સદ્‌ગુરુ કર્યા.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૧૮, તરંગ-૩૧)

(૧૫) 'અમારી પેઠે જ આ મુક્તાનંદ સ્વામીની આભૂષણોથી પૂજા આરતી કરજો.' ('હરિચરિત્રામૃત સાગર' પૂર-૧૯, **તરંગ-૩૦**)

'मुक्तानंदादयो से स्युः साधवाश्चाखिला अपि ।' (शिक्षा.)

તથા સર્વમંગલ સ્તોત્રમાં પણ

'मुक्तानंदानुगः', 'मुक्तब्रह्मस्तुतयशाः'

''मुक्तादिष्टेत्पथः मुक्तात्मा'' ।

- આમ, અનેક શાસ્ત્રોમાં અનેક જગ્યાએ સ્વામીની મહત્તા દર્શાવવામાં આવી છે. અને વળી પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા ભગવાન શ્રીહરિનાં મુખ કમળમાંથી દિવ્ય પ્રવાહરૂપે નીકલેલા 'વચનામૃત' ગ્રંથમાં પણ મુક્તાનંદ સ્વામીની પ્રશંસા અને પ્રસંગો કંઈ ઓછા નથી. તો... ! આપણે એમાં પણ ડોકિયું કરી લઈએ.

'જેમ મુક્તાનંદ સ્વામીને અમે પ્રથમ લોજપુરમાં દીઠા હતા. અને જેવી શ્રદ્ધા અને ભગવાનનું માહાત્મ્ય હતું, તેવું ને તેવું જ આજ દિવસ સુધી નવું ને નવું જ છે. (વચનામૃત સારંગપુર-૩)

શુકમુનિનાં ચઢતા રંગની પ્રશંસા કરતા થકા સાંખ્ય મુક્તાનંદ સ્વામીની આપી કે; 'એ તો મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા છે.' (કારિયાણી-૩)

શ્રીહરિએ કહ્યું કે; 'સ્વામી ! અમારી નાડી જુઓ તો' (કારિયાણી-૧૦)

'અમે સ્વામીનાં દર્શન થયા મોર્ય નવ મહિના સુધી મુક્તાનંદ સ્વામીની આજ્ઞામાં રહ્યાં' તથા 'માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચયવાળા ભક્તોની નામાવલિમાં સંતોમાંથી મુક્તાનંદ સ્વામીનું એક જ નામ આવ્યું.' (લોયા-૩)

જેના મંગળનામ સ્મરણ સાથે પ્રાર્થના કરવાથી વિષયોનાં ઘાટ ટળી જાય અને સર્વથી સરસ વર્તમાન પાળવામાં મુક્તમુનિનું ઉદાહરણ આપતા થકા શ્રીહરિએ કહેલ છે કે ;

'ભગવાનનાં સંત જે મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા મોટા હોય તેના નામ લઈને, તેની પ્રાર્થના કરવી તો ઘાટ સર્વે ટળી જાય ને નિરાંત થાય.' તથા 'મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા હોય ને તે સર્વથી સરસ વર્તમાન પાળતા હોય' (લોયા-૬)

વાણીની ચંચળતા ટાળવા માટે પણ સ્વામી તરફ અંગૂલિનિર્દેશ કરાયો છે કે; 'મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા વાર્તા કરતા હોય તથા કથા વાંચતા હોય તેમાં વચમાં ડહાપણ કરીને બોલવું નહીં ને જો બોલાય જાય તો પંચવીશ માળા ફેરવવી તો વાણિની ચંચળતા ટળે.' (લોયા-૮)

'અને હમણા આ મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સંતને વિશે તે નારાયણને લઈએ તો એમને પણ ભગવાન જેવા કહેવાય.' (લોયા-૧૩)

'અમે ગોલોકમાં ગયા ત્યાં ભગવાનના અનંત પાર્ષદ દીઠા... તેમાં કેટલાક તો ભગવાનનાં કીર્તનો ગાય છે. તે કીર્તનો પણ મુક્તાનંદ સ્વામી અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીના ગાય છે.' (મધ્ય -૧૯)

'કામક્રોધાદિકનાં જોરને હઠાવે એવો જે વિચાર તે તો ગુણ થકી પર છે અને તે તમારા જીવનમાં રહ્યો છે... તે પૂર્વ જન્મનો સંસ્કાર છે.' (મધ્ય-૨૭)

અને મુક્તમુનિનાનાં કીર્તનને પ્રમાણિત કરતા રહે છે કે; 'મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સાધુના જે કાવ્ય-કીર્તનને ગાવવા ને સાંભળવા.' (મધ્ય-૩૫)

સંપ્રદાયના સમુત્કર્ષ માટે આજ્ઞા કરતા થકા શ્રીજી મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું જે; 'તમે પણ પોતાના સંપ્રદાય સંબંધી અને પોતાના ઈષ્ટદેવ સંબંધી જે વાર્તા તથા શાસ્ત્ર તે દેહ પર્યંત કર્યા કરજો. તમારો દેહ રહે ત્યાં સુધી તમને એ જ આજ્ઞા છે.' (મધ્ય-૫૮)

વળી, દાસત્વ ભક્તિનું સ્થાપન કરતા થકા શ્રીજી કહે છે કે; 'એવા દાસત્વ ભક્તિવાળા તો આજ ગોપાળાનંદ સ્વામી અને બીજા મુક્તાનંદ સ્વામી છે... અને આ ત્રણ અંગની જે અમે વાર્તા કરી છે તે બહુધા તો આ મુક્તાનંદ સ્વામી સારુ કરી છે, અને

મુક્તાનંદ સ્વામી ઉપર અમારે ઘણું હેત છે.' (મધ્ય-૬૨)

'મુક્તાનંદ સ્વામી સંગાથે અમે એમ ઠરાવ કરી રાખ્યો હતો જે... આપણે બે જણ વનમાં જઈને ભગવાનનું અખંડ ધ્યાન કર્યા કરીશું.' (અંત્ય-૧૩)

'મુક્તાનંદ સ્વામીને અમારી પ્રસન્નતા કરવી તથા અમારો વિશ્વાસ એ અંગ' (અંત્ય-૨૪)

મહારાજ પોતાનો સિદ્ધાંત દર્શાવતા થકા કહે છે કે; 'અમારો પ્રથમ ત્યાગી સ્વભાવ હતો પણ જો શ્રી રામાનંદ સ્વામીનાં દર્શનનો ખપ હતો તો મુક્તાનંદ સ્વામીની આજ્ઞાને અનુસારે વર્ત્યા પણ અમારું મનનું ગમતું કાંઈ ન કર્યું.' (અંત્ય-૨૭)

વળી, સદ્. મુક્તાનંદ સ્વામીમાં પોતાના ઈષ્ટદેવના નિશ્ચયની મહત્તા અને દૃઢતા કેટલી અજોડ હતી તે બતાવતા થકા શ્રીહરિ કહે છે કે; 'ધન, દોલત, સ્ત્રી અને પુત્ર એ આદિક જે પદાર્થ તેણે કરીને જેની બુદ્ધિમાં ફેર આવે નહીં એવા તો સત્સંગમાં થોડાંક ગણતરીના હરિભક્ત હોય પણ ઝાઝાં હોય નહીં.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે; એવા તો મુક્તાનંદ સ્વામી તથા ગોપાળાનંદ સ્વામી છે. તે એમને કોઈ બીજો ગમે તેવો હોય ને ચમત્કાર દેખાડે તો પણ તેનો કોઈ રીતે ભાર આવે જ નહીં. (અંત્ય ૩૩)

ભક્તો ! આમ ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના પ્રમાણિત શાસ્ત્રો અને સાહિત્યમાં સદ્. મુક્તાનંદ સ્વામીનાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, આજ્ઞા, ઉપાસના, મહિમા, દાસત્વપણું અને નિશ્ચયાદિક અનેક મોક્ષોપયોગી સદ્ગુણોના અનેકવિધ પ્રતિબિંબ સ્વયં શ્રીહરિએ શ્રીમુખે અનેકવાર આપ્યા છે. જ્યારે કોઈ સર્વોત્તમ બાબત કહેવી હોય ત્યારે મુક્તમુનિને જ ઉદાહરણ તરીકે બતાવ્યા છે. જ્યારે કોઈ ભક્તવરને કલ્યાણનો કોલ આપતા ત્યારે મુક્તમુનિનાં જેવું કલ્યાણ કરવાનું કહેતા. આથી મુક્તમુનિનાં કલ્યાણની સર્વોત્કૃષ્ટતા સૂચવાય છે.

ધામગમન : આમ ઉપરોક્ત અનેક ગુણગણગરિમામંડિત મુનિવર મુક્તાનંદજી આ સમ્પ્રદાયના આદ્યકવિ છે. સમ્પ્રદાયના સંસ્થાપક સદ્ગુરૂશ્રી રામાનંદ સ્વામી અને પ્રવર્તક સ્વયં શ્રીહરિ બન્નેનાં પ્રથમ કૃપાપાત્ર પરમહંસ છે. વચનામૃત આદિ અનેક ગ્રન્થોમાં શ્રીહરિના મુખે પ્રશંસા પામેલા મુનિવર મુક્તાનંદજી વેદ,વેદાંત-સ્મૃતિ-ઈતિહાસ-પુરણાદિના સમ્યક્વેત્તા, શમ-દમ-તપ-ત્યાગ-દયા-દાક્ષિણ્ય-વાગ્માધુર્ય-આદિકના ઉદાહરણરૂપ તથા કારૂણ્ય-વાત્સલ્યની સરિતા જેવા પવિત્ર જીવનની સાથે શ્રીહરિના ગુરૂપદે હોવા છતા દાસ થઈને રહેલા મુક્તમુનિ શ્રીહરિ સ્વધામગમન થતા અસહ્ય વિયોગથી વ્યાકુળ થઈ ગયા. ગોપીનાથજીના મંદિરમાં ગયા અને બહુવિધ આજીજી કરી ધામમાં લઈ જવાની પ્રાર્થના કરી ત્યારે શ્રીહરિ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપી મધ્યલ્લે

ધામમાં લઈ જવાનું કહ્યું. સ્વામી આસને આવ્યા. આચાર્યશ્રીને બોલાવી-સત્સંગ સંબંધી ભલામણ કરી. પદ્માસનવાળી શ્રીહરિમાં વૃત્તિ સ્થિર કરિને બેસી ગયા. સંવત્ ૧૯૯૮ના અષાઢ વદ-૧૧ના પવિત્ર દિવસે શ્રીજી મહારાજના સાનિધ્યમાં પધાર્યા. સારોય સમ્પ્રદાય એક અનુપમ અદ્વિતીય સંતના સ્વધામ ગમનથી શોકસાગરમાં મગ્ન થઈ ગયો.

આજે મુક્ત મુનિ પાંચ ભૌતિક શરીરે આપણી સાથે નથી છતા તેમનો અક્ષરદેહ - અમર સાહિત્ય તમારા હાથમાં જ છે.

ગુરૂવર્ય શ્રીમુક્તાનંદ સ્વામીનું જીવન પહાડપરથી વહેતા ઝરણા જેવું નિર્મળ છે. અત્રે આપને એની જાંખી થઈ જ હશે. તેમાં પણ સંસાર ત્યાગની પ્રક્રિયા, પછી સદ્‌ગુરૂની શોધપ્રક્રિયા-મુમુક્ષુઓ માટે સર્વગ્રાહી ચિત્ર રજુ કરે છે. સાચા સદ્‌ગુરૂની શોધમાં ભટકતા સાધક માટે પ્રકાશનો એક ઝબકારો પણ મૂકી જાય છે. આધ્યાત્મિક તરકીબોની વિકાસલતા આ સંતના જીવનવૃક્ષને વીંટળાયેલી છે.

લોજ આશ્રમમાં આવેલ અતિથિ નીલકંઠના સૂચન, આશ્રમની પુરાણી રીતિ રસમમાં ધરખમ ફેરફારો આશ્રમ-મંદિરોના સંચાલકોને એક આદર્શ આપે છે. ૫૦ થી વધારે સંતોના આગ્રહી અને આશ્રમના મહંત અતિથિ-બાળક જેવા બ્રહ્મચારી નીલકંઠના કહેવાથી જીવરાજ પટેલના ડેલામાં રામકથા કહેવાનું બંધ કરે છે. તે મુક્તમુનિ નાચ-કુદ કરાવી - ટીખળો રચી ટોળા ભેગા કરતા વક્તાઓને આદર્શવક્તાનું ઉદાહરણ પુરૂં પાડે છે.

નીલકંઠમાંથી સહજાનંદ થયેલા પોતાથી ૨૩ વર્ષ નાના યુવકને ગાદી આપવાના ગુરૂના નિર્ણયને માન્ય કરી નાના ગુરૂભાઈને ગુરૂસ્થાને જ્યારે મુક્તમુનિ સ્વીકારે છે ત્યારે ત્યાગીસમાજને નિર્મોહી, નિર્માની અને પરગુણસહિષ્ણુતાની ઉચ્ચભૂમિકા દેખાય છે.

આમ એમના જીવન ઝરમરમાંથી ટપકતી અનેક પ્રેરણાઓને જીલીને સાધક આત્મશાંતિનું, પરમાત્મ પ્રાપ્તિનું મૃત્યુંજયી મોતી સર્જે તો સમગ્ર અધ્યાત્મ-જગત્-અધિક તેજોમય - આનંદમય જીવનથી મઢેલુ હોય તેવું ઉપસી આવે. આજે આ પુસ્તકના પાને પથરાયેલુ સ્વામીનું વ્યક્તિત્ત્વ સંસારદાહદગ્ધ સાધકોને લીલો છાંયડો પાથરીને પ્રેરણા પીયૂષનું આચમન કરવા આમંત્રણ આપી રહ્યું છે.

ઉપસંહાર : જાનના જોખમે કાશ્મીરના કુદરતી સૌંદર્યની છટા માણવા ગયેલા માનવને પ્રકૃતિ જ્યારે સો-સો પાંખડીથી મંડિત અને સુગંધથી તર-બ-તર થતા સોહામણા શતદલકમલને નિહાળવાની તક આપે ત્યારે સૌંદર્યપ્રેમી આ માનવના મનમાં મીઠી મૂંઝવણ એ થાય કે એની કઈ પાંખડી ને બિરદાવવી અને કઈ પાંખડીની પ્રશંસાની તક

જતી કરવી.

બસ, બરાબર એજ રીતે, સો સો નહિ પણ સહસ્ર ગુણોથી મંડિત અને સંયમ સુવાસથી તર-બ-તર થતાં મહાપુરૂષોના જીવનને - ગુરૂવર્ય મુક્તમુનિના જીવનને નિહાળવાની, માણવાની, આલેખવાની તક મળી ત્યારે સદ્‌ગુણપ્રેમી મારા અંતરમાં મીઠી મૂંઝવણ થઈ કે - આ નાનકડા લોનના પાનાઓમાં એમના કયા ગુણની પ્રશંશા કરવી. અને કયા ગુણ જતા કરવા ? એમના ગુણોની અમાપતા અને વાણિ અથવા લેખનીની મર્યાદાને કારણે મને અમુક મર્યાદિત ગુણોની જ પ્રશસ્તિ કરવાની ફરજ પડી છે.

એમના દિવ્ય જીવનમાં અદ્વિતીય ઉપદેશ શૈલી, સેંકડો સાહિત્યિક રચનાઓ, સંખ્યાબંધ સત્સંગીઓના પ્રેરણાસ્ત્રોત, સંસ્કૃતટીકાના નવ સર્જનથી લઈને બ્રહ્મસૂત્ર ભાષ્ય જેવા ગહન ગ્રન્થોની રચના, ગંગાના પ્રવાહ જેવી નિર્મળવાણી, જોઈ આંખ વિસ્મય પામે છે. કલમ સ્થિર થઈ જાય છે. છતા ગુણોની રૂપરેખા આપવાનો આ મારો નમ્ર પ્રયાસ છે.

અધ્યાત્મ સાધનાના ધનવાન આ મહામુનિનું અદ્‌ભુત કંઠમાધૂર્ય, સુંદર ગાનશૈલી અને એથીય ચડિયાતો ભક્તિભાવ, આ ત્રિવેણી સંગમ નિહાળી તેમને સ્વયં શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને ગુરૂ માન્યા. સત્સંગ સમાજમાં "મા"નું સ્થાન આપ્યું.

આજ સો કરતા વધુ વર્ષોના વાયરા વીતિ ગયા પછી પણ અસંખ્ય પ્રાજ્ઞ - સંતો-ભક્તોના અંતરમાં એમની પ્રતિભા અંકિત થયેલી છે. એમની સદ્‌ગુણ જ્યોતિની કીર્તિ રશ્મિઓ જળકયા કરે છે. એમની પ્રભુ ભક્તિ કેવી બેમિશાલ હશે એની તો કલ્પના જ કરવી રહી.

આવા અદ્‌ભુત ભક્તિ વૈભવ અને અઢળક ગુણવૈભવના સ્વામી ગુરૂવર્ય મુક્તમુનિની ગુણિયલ શિષ્ય પરંપરામાં જ મને સ્થાન મળ્યું છે. એમનું આદર્શ જીવન મને મારા ગુરૂવર્ય પૂજ્યપાદ શાસ્ત્રીજી સ્વામીના જીવન દ્વારા ખૂબજ નિકટથી નિહાળવા મળ્યું છે. જોવા-જાણવા મળ્યું છે. એને હું મારૂં સદ્‌ભાગ્ય ગણું છું.

અંતમાં આ ગ્રન્થના પ્રકાશન પ્રસંગે અદ્‌ભુત ગુણગરિમા મંડિત ગુરૂજનોના આશિષની આશા સાથે મારા આ શબ્દસુમન તેઓશ્રીના ચરણોમાં ચડાવું છું. અંતે...

ગુણથી ભરેલા ગુરૂજન દેખી, હૈયું મારૂં નૃત્ય કરે,
એ સંતોના ચરણકમલમાં, મુજ જીવનનું અર્ધ્ય વહે....

સેવક : - સંતવલ્લભદાસ

શ્રીહરિ

સત્સંગની મા સદ્‌ગુરૂ
શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીનું અષ્ટક

तीर्थीकुर्वन् च तीर्थे हरिरचरदथो स्थातुमैच्छन्न कुत्र,
वायोर्वेगेन धावन् परमपुरि हरिः संतुतोषाप्य चामुम् ।
तस्मिन् ज्ञानं च धर्मं निगमनिगदितं प्रेक्ष्य तस्थौ स तत्र,
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥१॥

શ્રી નીલકંઠ વર્ણીએ અનેક તીર્થોમાં વિચરણ કર્યું, છતાં કયાંય પણ તેમનું મન રહેવા માટે ન ઠર્યું પરંતુ વાયુ વેગથી આગળ વધતા શ્રીહરિ જ્યારે યથાર્થ જ્ઞાન અને શાસ્ત્રમાં કહેલા લક્ષણોથી યુક્ત શ્રી મુક્તાનંદસ્વામીને જ્યારે શ્રેષ્ઠ નગર લોજમાં મળ્યા ત્યારે અત્યંત સંતોષ પામ્યા અને સ્વામીને સર્વગુણ સંપન્ન જાણી ત્યાંજ રહી ગયા. એવા સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

ग्रन्थान्कर्तुं नियोगं समधिगतमुनिः संदधानस्तदाज्ञाम्,
यावज्जीवं स्मरन्ताम् अधिकतरकृतिः मोक्षकर्त्रीः प्रणीन्ये ।
यस्यायासेन प्राप्तं प्रवचनममृतं श्री हरेः दिव्यमत्र,
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥२॥

શ્રીહરિની ગ્રંથ પ્રણયનની આજ્ઞાને જીવનપર્યન્ત ધ્યાનમાં રાખી તે આજ્ઞાનું સ્મરણ કરી જેમણે અનેક મોક્ષદાયક ગ્રંથો રચ્યા છે અને જેમના અપાર પરિશ્રમથી વચનામૃત જેવો અમૃત સ્વરૂપ ગ્રંથ પ્રાપ્ત થયો છે એવા સર્વગુણસંપન્ન સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

वात्सल्यं वीक्ष्य साक्षादखिलभुवनपा प्रासदत्संजगाद,
सत्संगस्यास्य माता मुनिवरचरणः सेवनीयः मुमुक्षोः ।
तस्मात्तेषां प्रसादमनधिगतजनः शीघ्रमुक्तिं न गच्छेत्,
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥३॥

જેમનું આશ્રિતજનો પર વાત્સલ્ય જોઈને સમસ્ત સંસારના રક્ષક એવા

સ્વયં ભગવાન પણ પ્રસન્ન થઈ બોલી ઊઠ્યા કે "આ તો સત્સંગની મા છે" અને સર્વ મુમુક્ષુઓ માટે સેવા કરવા યોગ્ય છે અને ખરેખર જેમની કૃપા વિના મુમુક્ષુ સદ્યઃ મુક્તિ પામતો જ નથી એવા સર્વગુણસંપન્ન સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

काव्ये नैपुण्यमाप्त्वा भृशमतुषदजं स्वामिनं कीर्तनाद्यैः
दासत्वं संजुगुम्फ प्रणयसुनिभृतं बन्धमुक्तौ सहायं ।
नृत्यन्गायंश्च पादैः करिकृतिकृतिनाऽप्रैष्ट यो नीलकंठं,
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥४॥

કાવ્ય રચનામાં નિપુણતા મેળવી જેમણે અનેક કીર્તનો રચી પ્રભુની પરમ પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરી અને કીર્તનોમાં સંસારના બંધનોને છેદનારા પ્રેમપૂર્ણ દાસ ભાવને બરાબર ગુંથી દીધો. અને એવા પ્રેમપૂર્ણ દાસત્વ ભક્તિવાળા કીર્તનોને ભગવાન સમક્ષ ગાતા ગાતા અને નૃત્ય કરતા કરતા જેમણે પગથી પૃથ્વિપર હાથીનું ચિત્ર બનાવી પ્રભુની પારાવાર પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરી એવા સર્વ સદ્‌ગુણસંપન્ન સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

पाण्डित्यस्याभिमानात्प्रगटभगवति श्रद्दधीरन्न विज्ञाः,
शास्त्रार्थैः संप्रधार्य प्रततकलियुगे न्राकृतिर्जायतेऽपि ।
एषः सर्वेशस्वामी पुरि महति तथा संजुधोषैष साधुः,
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥५॥

વિદ્વત્તાના અભિમાનથી ભગવાન કળિયુગમાં પ્રગટ થતા જ નથી એવુ માનનારા – વડોદરાના વિદ્વાનોને પ્રગટ એવા પરમાત્મામાં જ્યારે શ્રદ્ધા નહોતી થતી ત્યારે તેઓને શાસ્ત્રાર્થથી "પ્રભુ કળિયુગમાં પણ નરતનુ ધારી પ્રગટ થાય છે" એવો વિશ્વાસ કરાવ્યો અને આ પ્રગટ થયેલા પ્રભુ જ સર્વોપરી અને સર્વદેવોના પણ દેવ છે એવું જે મહાપુરુષે તે મહાન નગર વડોદરામાં ઘોષિત કરી બતાવ્યું એવા સર્વગુણસંપન્ન સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

प्रातः यन्नामधेयस्मरणकृतफलात्सर्वपापैर्विमुक्तः,
कामाद्यैः शत्रुभिश्च क्वचिदपि विजितो नैव लोके भवेद्‌ध्रि ।

प्रेत्यासौ मुक्तवृन्दे हरिरसरसितो मोदते दिव्यदेशे,
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥६॥

સવારે જેમના નામના સ્મરણ કરવાથી થયેલા પુણ્ય દ્વારા જીવ બધા પાપોથી મુકાય જાય છે અને આ લોકમાં એ પુણ્યના પ્રતાપે કામ, ક્રોધ આદિ અંતઃશત્રુઓથી ક્યારેય પરાભવને નથી પામતો તથા શરીર છોડયા બાદ પરલોકમાં ભગવાનના દિવ્ય અક્ષરધામમાં મુક્તો સાથે ભગવાનના આનંદથી આનંદિત બને છે એવા સર્વગુણસંપન્ન સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

यस्मै प्रादात्प्रभुः सः बहु बहु सदसि प्रीतिपूर्वं च मानं,
मत्वा संतं गुरुं तं गुरुहरिरपि नो चावहेलां व्यधत्त ।
साधुत्वे मानदण्डं कृत इतरसतां वर्तनं सद्वदान्यं
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥७॥

સ્વયં ભગવાન પણ સભામાં જેમને પ્રેમપૂર્વક ખૂબજ માન આપતા અને જેમને ગુરુ માની સભામાં ક્યારેય જેઓની મર્યાદા ભંગ ન થવા દેતા તેમજ જેમનુ અણિશુદ્ધ વર્તન બીજા સંતોની સાધુતા માટે સદા ઉદાહરણ રૂપ બની ગયું એવા સર્વગુણસંપન્ન સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

वार्तां कुर्वन् सभायां बहुमतिचलितान्संदधे श्री हरौ यः,
यस्येक्षामात्रतो वै रतिपतिभयभित् मानुषो मह्यतेत्र ।
योऽसौ धामावतीर्णः सुरमुनिशरणः श्रोत्रियः ब्रह्मनिष्ठः
मुक्तानंदं मुनीन्द्रं गुणगणनिलयं सद्वरेण्यं नमामि ॥८॥

સભામાં ભગવાનની વાર્તા કરીને જેમણે અનેક ચલિત બુદ્ધિવાળા જનોનું ચિત્ત ભગવાનમાં સ્થિર કરી દીધું અને અનેકના મનના સંશયના સમાધાન કરી દીધા અને જેમની કૃપા કટાક્ષ માત્રથી ભક્તજન કામાદિ દોષના ભયથી મુકાય જાય છે એવા દેવો અને મુનિઓને પણ આશ્રય કરવા યોગ્ય દિવ્ય ધામમાંથી પ્રભુ સાથે પ્રગટ થયેલા એવા શ્રોત્રિય અને બ્રહ્મનિષ્ઠ સર્વસદ્‌ગુણસંપન્ન સંતવર્ય શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને હું પ્રણામ કરું છું.

શા. સુવ્રતવલ્લભાચાર્ય

કાવ્યાનુક્રમણિકા

મુક્તાનંદ કાવ્યમ્ ભાગ-૧

ધર્મખ્યાનમ્

કડવા / પદ	વિષય	પેજ નં.
૧/૪	મંગલાચરણ તથા ગોલોક વર્ણન	૧
૫/૬	અક્ષરાધિપતિનું વિવિધરૂપે પ્રાગટ્ય	૩
૭/૮	બદરિકાશ્રમનું વર્ણન	૪
૯/૧૨	બદરિકાશ્રમમાં ઋષિઓનું આગમન તથા નરનારાયણની શોભાનું વર્ણન	૫
૫૬-૩	ભરતખંડની દુર્દશાનું વર્ણન	૭
૧૩	ભરતખંડવાસીઓના ઉદ્ધાર માટે ઋષિઓએ કરેલી પ્રાર્થના	૮
૧૪	ધર્મ અને મૂર્તિનું આગમન તથા ભગવાન દ્વારા સ્વાગત	૮
૧૫	ભગવદ્વાર્તા સાંભળવામાં મુગ્ધ સભામાં દુર્વાસાનું આગમન	૯
૧૬/૫૬-૪	દુર્વાશાનો શાપ	૯-૧૦
૧૭	ઋષિઓને ભગવાને આપેલી સાન્ત્વના	૧૧
૧૮/૨૩	અસૂરોએ કરેલી પૂર્વતૈયારી અને ધર્મદેવનું પ્રાગટ્ય તથા શિક્ષાગ્રહણ	૧૨
૨૪/૨૫	ભક્તિમાતાનું પ્રાગટ્ય	૧૫
૨૬/૨૮	ભક્તિધર્મના વિવાહ	૧૬
૨૯	ધર્મ-ભક્તિનું આદર્શ જીવન તથા રામપ્રતાપજીનો જન્મ	૧૮
૩૦	અસૂરોથી દુઃખી ધર્મદેવનું અયોધ્યા ગમન	૧૮
૩૧	અયોધ્યામાં પણ કષ્ટ પડતા તીર્થયાત્રા કરવા જતા પ્રયાગમાં રામાનંદ સ્વામીનું મિલન	૧૯
૩૨/૫૬-૮	રામાનંદ સ્વામીનું સંક્ષિપ્ત જીવન	૧૯

૩૩/૩૫	ધર્મ-ભક્તિ રામાનંદ સ્વામીના શિષ્ય થયા	૨૦
૩૬	ધર્મદેવની સમૃદ્ધિથી દાઝેલા અસૂરે દીધેલ દુઃખ	૨૨
૩૭	દારિદ્ર દુઃખ ટાળવા કુળદેવ હનુમાનજીની ઉપાસના	૨૩
૩૮/૩૯	હનુમાનજીની આજ્ઞાથી ભક્તિધર્મનું વૃંદાવન ગમન	૨૩
૪૦	દુર્વાશાના શાપથી પ્રગટેલા ઋષિઓનું મિલન	૨૪
૫૬-૧૦	ઋષિઓ સહિત ધર્મભક્તિએ પ્રારંભ કરેલી આરાધના	૨૫
૪૧	આરાધનાથી પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ	૨૫
૪૨/૪૩	શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપનું વર્ણન	૨૫
૪૪	ભગવાને આપેલી સાન્ત્વના	૨૬
૫૬-૧૧	પુત્રરૂપે પ્રગટ થઈને દુઃખ દૂર કરવાનું આપેલુ વચન	૨૭
૪૫/૫૧	ધર્મ-ભક્તિને અશ્વત્થામાનો શાપ	૨૭
૫૨/૫૩	શાપથી વ્યથિત ધર્મભક્તિને હનુમાનજી દ્વારા સાન્ત્વતા	૩૧-૩૨
૫૪/૫૫	ધર્મ ભક્તિનું સ્વગૃહ આગમન અને સુખ-સમૃદ્ધિ	૩૨-૩૩
૫૬/૬૧	શ્રીહરિને ગર્ભમાં ધારણ કરિ રહેલા ભક્તિદેવીની શોભા અને જન્મોત્સવ	૩૩
૬૨/૬૪	નામકરણ - સંસ્કાર	૩૭
૬૫	ચૌલ સંસ્કાર / કાલિદત્તવધ	૩૮
૬૬	અસૂરત્રાસથી ધર્મદેવનું સપરિવાર અયોધ્યા ગમન	૩૯
૬૭/૬૮	શ્રી ઘનશ્યામના બાલ્યગુણોનું વર્ણન	૩૯
૬૯/૭૧	ધર્મ-ભક્તિના શિષ્યોની ભક્તિભાવના તથા શ્રીહરિએ કરેલો વિદ્યાભ્યાસ	૪૧
૭૨/૭૬	માત-પિતાને દિવ્યગતિ આપી શ્રીહરિએ કરેલો ગૃહત્યાગ અને પરિવારનો વિલાપ	૪૨
૭૭/૯૩	વનવિચરણ	૪૫
૯૪/૯૮	લોજ આગમન પીપલાણા ગમન - દિક્ષાગ્રહણ	

	ગાદિ અભિષેક અને માંગરોળમાં જન્માષ્ટમી ઉત્સવ	૫૫
૯૯/૧૧૨	સમાધિપ્રકરણ યોગકળા	૫૭
૧૧૩/૧૧૭	દુર્વાશાના શાપથી પ્રગટેલા ઋષિઓ પ્રબળ પ્રતાપ સાંભળી મહારાજને શરણે થયા - મહારાજે સ્વસિદ્ધાંત કહ્યો.	૬૫
૧૧૮/૧૨૦	શ્રીજી મહારાજે કરેલા યજ્ઞો-મંદિરો-મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા	૬૮
૧૨૧/૧૩૧	ધર્મવંશીનું આગમન / તેમનો મહિમા આચાર્ય સ્થાપના / દેશ વિભાગ	૭૦
૧૩૧/૧૩૩	ગ્રન્થ માહાત્મ્ય	૭૫

પંચરત્નમ્

	મંગલાચરણ	૭૯
૧.	વૈરાગ્યચિંતામણિ	૭૯
૨.	વિવેકચિંતામણિ	૮૦
૩.	જ્ઞાનચિંતામણિ	૮૨
૪.	ધ્યાનચિંતામણિ	૮૪
૫.	વિજ્ઞાનચિંતામણિ	૮૬

વિવેક ચિંતામણિ

	મંગલાચરણ	૯૧
૧.	સદ્‌ગુરુકો અંગ	૯૨
૨.	કપટ ગુરુ કો અંગ	૯૩
૩.	ઉપદેશ કો અંગ	૯૪
૪.	કાલત્રાસકો અંગ	૯૬
૫.	દેહ આત્મા વિજોગકો અંગ	૧૦૦
૬.	તૃષ્ણાકો અંગ	૧૦૧
૭.	તૃષ્ણા નિવારણ કો અંગ	૧૦૨
૮.	ધીરજ કો અંગ	૧૦૨
૯.	વિશ્વાસ કો અંગ	૧૦૩

૧૦.	દેહ મલિનકો અંગ	૧૦૪
૧૧.	સ્ત્રી નિંદાકો અંગ	૧૦૫
૧૨.	દુષ્ટ કો અંગ	૧૦૮
૧૩.	મનકો અંગ	૧૦૯
૧૪.	ચાનકકો અંગ	૧૧૧
૧૫.	મિથ્યાજ્ઞાનીકો અંગ	૧૧૩
૧૬.	વચન-વિવેકકો અંગ	૧૧૫
૧૭.	ઉપાસના કો અંગ	૧૧૭
૧૮.	પતિવ્રતાકો અંગ	૧૧૮
૧૯.	વિરહણિ કો અંગ	૧૧૯
૨૦.	પતિપ્રશંસાકો અંગ	૧૨૦
૨૧.	વસ્તુસારકો અંગ	૧૨૧
૨૨.	શુરાતનકો અંગ	૧૨૨
૨૩.	સાધુકો અંગ	૧૨૪
૨૪.	નવધા ભક્તિકો અંગ	૧૨૮
૨૫.	પ્રેમિભક્તકો અંગ	૧૨૯
૨૬.	ઉત્તમ ભક્ત કો અંગ	૧૩૧
૨૭.	હરિજન કો અંગ	૧૩૨
૨૮.	હરિ વિશ્વાસ કો અંગ	૧૩૩
૨૯.	સુવિચારકો અંગ	૧૩૪
૩૦.	ખલજ્ઞાનિકો અંગ	૧૩૫
૩૧.	પ્રભુ પ્રતાપ કો અંગ	૧૩૬
૩૨.	નાસ્તિકકો અંગ	૧૩૭
૩૩.	કુપાત્રકો અંગ	૧૩૮
૩૪.	પુરુષાર્થહીનકો અંગ	૧૩૯
૩૫.	પુરુષાર્થ જુકતકો અંગ	૧૪૦
૩૬.	હરિવિમુખ કો અંગ	૧૪૧
૩૭.	કપટિકો અંગ	૧૪૧
૩૮.	આશા કો અંગ	૧૪૩

૩૯. નિરાશીકો અંગ ૧૪૩
૪૦. દેહાત્મવાદિકો અંગ ૧૪૪
૪૧. અસંત કો અંગ ૧૪૫
૪૨. શિક્ષા કો અંગ ૧૪૬
૪૩. કુમતિ કો અંગ ૧૪૮
૪૪. મતવાદિન કો અંગ ૧૪૯
૪૫. પ્રત્યક્ષ કો અંગ ૧૫૦
૪૬. પરીક્ષાકો અંગ ૧૫૧
૪૭. કર્મજડ કો અંગ ૧૫૨
૪૮. ભક્તિવિવેકકો અંગ ૧૫૩
૪૯. નિદંકકો અંગ ૧૫૩
૫૦. આનંદી કો અંગ ૧૫૪
૫૧. હરિકૃપાકો અંગ ૧૫૫
૫૨. લંપટકો અંગ ૧૫૫
૫૩. જ્ઞાન ગરીબીકો અંગ ૧૫૬
૫૪. કુસંગ ત્યાગ કો અંગ ૧૫૭
૫૫. દૈવી જીવકો અંગ ૧૫૭
૫૬. આસુરી જીવકો અંગ ૧૫૮
૫૭. જમજાતનાકો અંગ ૧૬૦
૫૮. વૈરાગ્ય કો અંગ ૧૬૪
૫૯. વિવેકકો અંગ ૧૬૫
૬૦. જ્ઞાનકો અંગ ૧૬૬
૬૧. ધ્યાન કો અંગ ૧૬૮
૬૨. વિજ્ઞાનકો અંગ ૧૬૯
૬૩. ભગવદ્ધામપ્રાપ્તિ સાધન કો અંગ ૧૭૧
૬૪. વૈકુંઠ ધામપ્રાપ્તિ કો અંગ ૧૭૨
૬૫. ઉપસંહાર ૧૭૭

ઉદ્ધવગીતા

કડવું	વિષય	પેજ નં.
૧	મંગલાચરણ	૧૭૯
૧/૨	નંદ-યશોદા; ગોપ-ગોપીને સંદેશ આપવા જવા શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવજીને ગોકુળ મોકલ્યા	૧૭૯
૩/૮	ગોકુળમાં નંદ-યશોદા અને ઉદ્ધવજીનો સવાર સુધી ચાલેલો સંવાદ	૧૮૦
૯	બ્રાહ્મમૂહુર્તનું ભક્તિમય ગોકુળ	૧૮૪
૧૦/૧૧	ગોપીઓ અને ઉદ્ધવજીનું મીલન	૧૮૫
૧૨-૨૪	એક પછિ એક ગોપીઓએ કૃષ્ણના ચરિત્ર સાથે કૃષ્ણ વિયોગની વ્યક્ત કરેલી વ્યથા	૧૮૬
૨૫-૪૭	સીતા-વનવાસની કથા કહિને ગોપીએ ઉદ્ધવજીને કહેલા વ્યંગવચનો	૧૯૪
૪૮-૪૯	એક ગોપીએ શ્રીકૃષ્ણના કપટની કરેલી વાતો	૨૦૯
૫૦	ઉદ્ધવજીએ ગોપીઓનો કહેલો મહિમા	૨૧૦
૫૧/૫૨	ઉદ્ધવજીએ સંભળાવેલો શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ	૨૧૦
૫૩/૭૭	સંદેશ સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણમાં મગ્ન થયેલી ગોપીએ વ્યક્ત કરેલું દુઃખ	૨૧૨
૭૮/૮૩	શ્રીકૃષ્ણના વિવિધ ચરિત્રો સાથે ગોપીઓને તરછોડીને કૃષ્ણ જે રીતે મથુરા ગયા તેનું ગોપીએ દુઃખભર્યા શબ્દોમાં કરેલુ વર્ણન	૨૨૮
૮૪/૯૦	શ્રીકૃષ્ણવિયોગની રાધાજીએ કૃષ્ણવિયોગે પોતાની અત્યંત કરૂણ સ્થિતિનું કરેલું વર્ણન	૨૩૨
૯૧/૧૦૦	શ્રીકૃષ્ણના વિયોગમાં વ્યાકુળ લલિતા સખિએ કરેલું વ્યાકુળ ગોપીઓની મનોદશાનું કૃષ્ણમય વર્ણન	૨૩૬
૧૦૧	વિરહ વ્યાકુળ ગોપીઓ દ્વારા શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રોના શ્રવણ સહિત ઉદ્ધવજીનો ગોકુળમાં નિવાસ	૨૪૩
૧૦૨/૧૦૫	ઉદ્ધવજીએ કહેલો ગોપીઓનો મહિમા	૨૪૪

૧૦૬	નંદાદિકને વંદન કરીને ઉદ્ધવજી મથુરા ગયા	૨૪૬
૧૦૭/૧૦૮	શ્રીકૃષ્ણના પૂછવાથી ઉદ્ધવજીએ કરેલા ગોપીઓના વખાણ તથા ગ્રન્થ રચનાકાળ	૨૪૭

સત્સંગ શિરોમણી

અધ્યાય	વિષય	પેજ નં.
૧.	જુનાગઢ ગિરનારની તળેટીમાં સભામાં બિરાજમાન શ્રીજી મહારાજને મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારીએ પુછેલ પ્રશ્ન-સત્સંગમાં કોઈ વૃદ્ધિ પામે છે અને કોઈ ક્ષય પામે છે તેનું કારણ શું	૨૫૧
૨.	શ્રીજી મહારાજે આપેલ પ્રશ્નનો ઉત્તર - સંતનો ગુણ લેવાથી વૃદ્ધિ પામે છે અને અવગુણ લેવાથી નાશ પામે છે	૨૫૩
૩.	મુકુંદાનંદ બ્રહ્મચારીએ પુછેલ પ્રશ્ન-કોના અપમાનથી કોનું પતન થયું ? જવાબમાં શ્રીજી મહારાજે વેન રાજાની કહેલી કથા	૨૫૬
૪.	શિવજીના અપમાનથી ચિત્રકેતુની થયેલી દુર્ગતિ	૨૫૯
૫.	શિવજીના અપમાનથી દુર્દશાને પામેલા ઈન્દ્રની કથા	૨૬૩
૬.	શિવજીના અપમાનથી દક્ષની થયેલી દુર્ગતિ	૨૬૫
૭.	શ્રીકૃષ્ણમાં મનુષ્યબુદ્ધિરૂપ અવગુણ લેવાથી ભક્તરાજ અક્રૂરનું દાસત્ત્વ ભક્તિથી થયેલુ પતન	૨૬૯
૮.	એક ઋષિના વરદાનથી શ્વાનમાંથી શરભ બન્યા પછી એ જ ઋષિના અપકારનું ફળ	૨૭૩
૯.	ગુરૂદેવની નિર્દોષભાવે સેવા કરવાથી આરુણિને મળેલી જ્ઞાનસિદ્ધિ	૨૭૬
૧૦/૧૧.	કુશિક રાજાએ દેવભાવથી મહર્ષિ ચ્યવનની કરેલી સેવાનું ફળ	૨૮૧
૧૨.	સંતકૃપાએ દેવર્ષિ પદ પામેલા નારદમુનિની કથા	૨૮૭
૧૩.	શ્રીજી મહારાજે ધર્મ-અધર્મ સર્ગનું કરેલુ વર્ણન	૨૯૦

૧૪.	સંત-અસંતના સદ્‌ગુણ - દુર્ગુણોનું વર્ણન	૨૯૩
૧૫.	એકાંતિક ભક્તોને પ્રાપ્ત થનાર ધામનું વર્ણન	૨૯૮
૧૬.	અસંત, અભક્તોને પ્રાપ્ત થતી યમયાતના આદિક દુર્ગતિનું વર્ણન	૩૧૦
૧૭.	શ્રીહરિ જયંતિના દિવસે ભક્તોએ કરેલી શ્રીહરિની પૂજા અને વિવિધ વ્રતોત્સવ માહાત્મ્ય	૩૧૪
૧૮.	સંત-અસંતના લક્ષણોનું વર્ણન	૩૧૮
૧૯.	સંત-સમાગમ વિના દુઃખી સ્ત્રી ભક્તોએ; મોટા સદ્‌ગુરૂઓના સમાગમ માટે કરેલી પ્રાર્થના	૩૨૦
૨૦.	કચના પ્રસંગથી ભ્રષ્ટ થયેલી દેવયાનીની કથા	૩૨૨
૨૧/૨૨.	સ્ત્રીના દર્શનથી સ્વસ્થિતિમાંથી ભ્રષ્ટ થયેલા નારદ પર્વતની કથા	૩૨૭
૨૩.	શ્રીજી મહારાજે કહેલી ત્યાગી-ગૃહીની જીવનમર્યાદા	૩૩૩
૨૪.	મર્યાદા ભંગ થતા આવશ્યક પ્રાયશ્ચિતોનું વિધાન	૩૩૫

સતીગીતા

કડવું	વિષય	પેજ નં.
૧.	મંગલાચરણ	૩૪૧
૨.	ગ્રન્થના વર્ણ્યવિષયની વિગત	૩૪૧
૩.	વિધવા સ્ત્રીના લક્ષણ	૩૪૨
૪/૬.	સધવાના બે પ્રકાર. કુલટા અને સતિના લક્ષણ	૩૪૩
૭/૧૭.	સતિના વિશેષ લક્ષણો	૩૪૫
૧૮/૨૦.	કુલટાના પાપનું ફળ	૩૫૩
૨૧/૨૮	સતીત્વનું પુણ્યફળ અને સતિના ત્રણ પ્રકાર	૩૫૫
૨૯	વિધવા ધર્મ	૩૬૧
૩૦/૩૧	પતિની ચિતામાં બળીને સતી થવાનો નિષેધ	૩૬૧
૩૨/૫૨	વિધવા સતીઓના વિશેષ ધર્મ	૩૬૩
૫૨/૬૦	સતી સ્ત્રીઓને શ્રીહરિનું પૂજન કરવાની વિધિ	૩૭૭

૬૧/૬૪	સતી સ્ત્રીઓને શ્રીહરિને કરવાની પ્રાર્થનાની રીતિ	૩૮૪
૬૫/૮૦	વિધવા સતીઓને નિયમભંગનું પ્રાયશ્ચિત વર્ણન	૩૮૭
૮૧/૮૬	નિયમભંગનું પ્રાયશ્ચિત ન કરતા લાગતા દોષ અને તેનું ફળ	૩૯૮
૮૭/૮૮	સતીગીતાનું ફળ	૪૦૨

શિક્ષાપત્રી ભાષા

	વિષય	શ્લોક સંખ્યા	પેજ નં.
૧.	મંગલાચરણ તથા ઉપોદ્‌ઘાત	૧ થી ૧૦	૪૦૫
૨.	સાધારણ ધર્મ	૧૧ થી ૧૨૧	૪૦૭
૩.	સાધારણ ધર્મોપસંહાર	૧૨૨	૪૨૧
૪.	આચાર્યના વિશેષધર્મ	૧૨૩ થી ૧૩૨	૪૨૧
૫.	આચાર્યના પત્નિના વિશેષધર્મ	૧૩૩ થી ૧૩૪	૪૨૨
૬.	ગૃહસ્થના વિશેષ ધર્મ	૧૩૫ થી ૧૫૬	૪૨૩
૭.	રાજાના વિશેષધર્મ	૧૫૭ થી ૧૫૮	૪૨૫
૮.	સધવા સ્ત્રીના વિશેષધર્મ	૧૫૯ થી ૧૬૨	૪૨૬
૯.	વિધવા સ્ત્રીના વિશેષધર્મ	૧૬૩ થી ૧૭૨	૪૨૭
૧૦.	સધવા-વિધવા સ્ત્રીના સામાન્યધર્મ	૧૭૩ થી ૧૭૪	૪૨૮
૧૧.	બ્રહ્મચારીના વિશેષધર્મ	૧૭૫ થી ૧૮૭	૪૨૯
૧૨.	સાધુના વિશેષધર્મ	૧૮૮ થી ૧૯૬	૪૩૦
૧૩.	વર્ણિસાધુના મિશ્રિતધર્મ	૧૯૭ થી ૨૦૨	૪૩૨
૧૪.	ઉપસંહાર	૨૦૩ થી ૨૧૨	૪૩૨

શ્રી વાસુદેવાવતારચરિત્રમ્

૧.	વરાહ ચરિત્ર	૧	૪૩૫
૨.	સુયજ્ઞ ચરિત્ર	૨	૪૩૬
૩.	કપિલ ચરિત્ર	૩	૪૩૬
૪.	દત્તાત્રેય ચરિત્ર	૪	૪૩૭
૫.	સનકાદિક ચરિત્ર	૫	૪૩૮

૬.	નરનારાયણ ચરિત્ર	૬ - ૭	૪૩૮
૭.	ધ્રુવ ચરિત્ર નારાયણકૃપારૂપે	૮	૪૩૯
૮.	પૃથુ અવતાર ચરિત્ર	૯	૪૪૦
૯.	ઋષભદેવ ચરિત્ર	૧૦	૪૪૦
૧૦.	હયગ્રીવ ચરિત્ર	૧૧	૪૪૧
૧૧.	મત્સ્ય ચરિત્ર	૧૨	૪૪૧
૧૨.	કૂર્મ ચરિત્ર	૧૩	૪૪૨
૧૩.	નૃસિંહ ચરિત્ર	૧૪	૪૪૨
૧૪.	અજ ચરિત્ર-ગજેન્દ્રમોક્ષ	૧૫ - ૧૬	૪૪૩
૧૫.	વામન ચરિત્ર	૧૭ - ૧૮	૪૪૩
૧૬.	હસં ચરિત્ર	૧૯-૨૦	૪૪૫
૧૭.	ધન્વંતર ચરિત્ર	૨૧	૪૪૬
૧૮.	પરશુરામ ચરિત્ર	૨૨	૪૪૭
૧૯.	રામ ચરિત્ર	૨૩-૨૫	૪૪૭
૨૦.	કૃષ્ણ ચરિત્ર	૨૬-૩૫	૪૪૮
૨૧.	વ્યાસ ચરિત્ર	૩૬	૪૫૩
૨૨.	બુદ્ધ ચરિત્ર	૩૭	૪૫૪
૨૩.	કલ્કિ ચરિત્ર	૩૮	૪૫૪
૨૪.	ભગવત્ચરિત્ર માહાત્મ્ય	૩૯ - ૫૩	૪૫૫

રાસપંચાધ્યાયી

૧.	રાસપંચાધ્યાયીના અનુવાદરૂપે છત્રીસ પદો	૪૬૫

મુકુંદ બાવની

૧.	તત્ત્વજ્ઞાનનું બાવન છપ્પયમાં નિરૂપણ	૪૭૯

ધામવર્ણનચાતુરી

૧.	ગોલોકધામનું દિવ્ય વર્ણન	૪૯૩

ધર્માખ્યાન

વચનામૃત ગ. મ. ૫૮ માં શ્રીહરિએ સદ્‌ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામીને સાંપ્રદાયિક પુષ્ટિ માટે સ્વચરિત્ર આલેખનની આજ્ઞા આપી છે. જે આજ્ઞાનું અંતિમ શ્વાસ સુધી પાલન કર્યુ અને સ્વામીના જીવનની છેલ્લી પળોમાં લખાયેલ ગ્રંથ તેજ આ ધર્માખ્યાન ગ્રંથ છે. શ્રીમદ્‌ સત્સંગિજીવન વિગેરે સંસ્કૃતભાષામાં લખાયેલા ગ્રંથોમાં વર્ણીત શ્રીહરિની દિવ્ય લીલાઓને આ ગ્રંથમાં સંક્ષેપથી આવરી લીધી છે. આ ગ્રંથમાં મહારાજની લીલાઓના વર્ણનની સાથે માહાત્મ્યનો અત્યધિક પ્રકાશ કર્યો છે. શ્રીહરિના ચરિત્રોને સંક્ષેપથી જાણવા મુમુક્ષુએ અવશ્યપણે સેવવા યોગ્ય આ ગ્રંથ છે.

આ ગ્રંથની ફળશ્રુતિ ગ્રંથમાં જ આ રીતે કહી છે.

ધર્માખ્યાન આ ગ્રંથનો, મહિમા અતિ ભારી ।
સાંભળતાં સંશય ટળે, મળે પ્રગટ મુરારી ॥

અને આ ગ્રંથ ગઢપુરમાં રહી સં. ૧૮૮૫ અને શ્રાવણ સુદી ત્રીજના રોજ પૂર્ણ થયો છે. ૧૩૨ કડવા છે. તથા ૩૩ પદો છે. બધા મળી ૯૭૦ ચરણ છે. ગુજરાતી ભાષામાં આ ગ્રંથ લખાયો છે.

॥ વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

ધર્માખ્યાનમ્

કડવું ॥૧॥ (રાગ વેરાડી)

ઈષ્ટ અનુપમ અંતરજામીજી, પ્રગટ રુપ સહજાનંદ સ્વામીજી ।
તેહને તે વંદુ વારમવારજી, પદરજ શીર ધરું કરી બહુ પ્યારજી ॥૧॥
ઢાળ - ચરણ રજ શીરપર ધરી, ઉર રાખી શ્રીઘનશ્યામ ।
શ્રીગુરુ સહજાનંદના, ગુણ ગાઉં અતિ અભિરામ ॥૨॥
જે સ્વામીની કૃપાથકી, અગણિત નર ત્રિય વૃંદ ।
તે છતે દેહે સમાધિમાં, જુવે અક્ષરધામ સ્વચ્છંદ ॥૩॥
શ્રીગોલોકને મધ્ય છે, મહાતેજનો અંબાર ।
તેને વેદ અક્ષરબ્રહ્મ કહે છે, અખિલ જગ આધાર ॥૪॥
સત્ય જ્ઞાન અનંત છે, જેને બ્રહ્મપુર શ્રુતિ ગાય ।
તિહાં દિવ્ય બહુ સુખસાજને, કહેતાં તે શેષ લજાય ॥૫॥
દિવ્ય ભોક્તા ભોગ્ય છે, જિહાં દિવ્ય સ્થાન અપાર ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ એવું, અક્ષરધામ ઉદાર ॥૬॥

કડવું ॥૨॥

અક્ષરધામ અલૌકિક જેહજી, પ્રગટની પેર્ય જુવે જન તેહજી ।
એમ સમાધિમાં ઘનશ્યામજી, દાસને દેખાડે નિજ ધામજી ॥૧॥
ઢાળ - ધામમાં બહુ રંગનાં, મણિ રત્નની કાંતિ ઘણી ।
તેણે રચિત બહુવિધ દિવ્ય મંદિર, શોભા શી કહું તેહ તણી ॥૨॥
ધામની ચહુ પાસમાં, શ્રીવૃંદાવન સુખરૂપ ।
તિહાં દિવ્ય ગિરિ શતશૃંગપર, બહુ અખંડ રાસ અનૂપ ॥૩॥
અનંત [1]અજ ભવ ગોપ ગોપી, વિરજામાં સહુ ના'ય ।
એવું ગાયો સહિત ગોલોક છે, જેને નિગમ નેતિ ગાય ॥૪॥

૧ અજ ભવ - બ્રહ્મા અને શિવ

તેજ પોતાના ધામમાં, રહે સદા શ્રીવ્રજચંદ ।
વચન માધુરી દર્શ સ્પર્શે, આપે અતિ આનંદ ॥૫॥
એકાંતિક નિજ ભક્તને, નિત્ય આપે દર્શન દાન ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ અતિશે, ભક્તવશ ભગવાન ॥૬॥

કડવું ॥૩॥

વય કિશોર શ્રીકૃષ્ણ વિહારિજી, દ્વિભુજ મુરલીધર જનસુખકારિજી ।
શ્રીઘનશ્યામ પીતાંબરધારિજી, કોટી મદન મદહરણ મુરારિજી ॥૧॥
ટાળ - કોટી [૧]કંદર્પ દર્પ હરતા, મોરમુગટ શીરપર ધરે ।
કાને કુંડળ મકરાકાર, તે રવિ ચંદ્રને ઝાંખા કરે ॥૨॥
બાંયે બાજુબંધ બેરખા, કોટે કૌસ્તુભ મુક્તાહાર ।
હેમકડાં બેઉ હાથમાં, નંગજડિત તેજ અંબાર ॥૩॥
અતિ [૨]અમોલિક રત્નની, કટિમેખલા ઝળકી રહી ।
નાભિ વર્તુલ ગંભીર કેરી, શોભા નવ જાયે કહી ॥૪॥
અતિ અમોલિક નંગ જડ્યાં, પાયે નૂપુરનો ઝણકાર ।
ષોડશ ચિન્હસમેત પ્રભુપદ, ભક્તના આધાર ॥૫॥
એવા શ્રીકૃષ્ણ અનુપમ છે, સઉ સુંદરતાનું ધામ ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ છબિપર, વારુ કોટિક કામ ॥૬॥

કડવું ॥૪॥

શ્રીદામાદિક ગોપ અપારજી, પ્રભુપદ સેવે કરી બહુ પ્યારજી ।
શ્રીરાધાદિક ગોપી જેહજી, પ્રભુપદ પંકજ સેવે તેહજી ॥૧॥
ટાળ-સેવે પ્રભુપદ પંકજને, સૌ ગોપી ગોપ ઉદાર ।
એવા કમલનયન શ્રીકૃષ્ણજી, તે અખિલ જગ આધાર ॥૨॥
ઉપનિષદ સૌ વેદનાં, કરે કૃષ્ણના ગુણગાન ।
એ છે અક્ષરકેરા આતમા, સરવજ્ઞ શ્રીભગવાન ॥૩॥
[૩]વ્યષ્ટિ [૪]સમષ્ટિ જીવના, આત્મા છે પ્રેરક એહ ।
સર્વ કરતા સર્વ હરતા, એમાં નહિ સંદેહ ॥૪॥
અનંત કોટી બ્રહ્માંડની, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને નાશ ।

૧ કંદર્પ - કામ દેવ, ૨ અમોલિક - અમુલ્ય, ૩ વ્યષ્ટિ - વ્યક્તિગત, ૪ સમષ્ટિ - સર્વગત

તેના તે કરતા શ્રીહરિ, પોતે અકળ અજ અવિનાશ ॥૫॥
એવા શ્રીકૃષ્ણ કૃપાનિધિ, નિજ ભક્તના આધાર ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ જેહના, સામર્થ્યનો નહી પાર ॥૬॥

પદ ॥૧॥ (રાગ આશાવરી)

અક્ષરધામના અખંડ નિવાસી, પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મરે ।
નિજ સામર્થ્ય સોતા નિત્ય રસિયો, મહામુનિ જાણે છે મર્મરે ॥અક્ષ૦૧॥
સર્વના સાક્ષી શુદ્ધ અનુપમ, સર્વનિયંતા સોઈરે ।
સર્વને કર્મતણાં ફલ દાતા, એ સમ અવર ન કોઈરે ॥અક્ષ૦૨॥
પરમાત્મા પરમેશ્વર શ્રુતિ કહે, અંતરજામિ અનંતરે ।
વાસુદેવ નારાયણ વિષ્ણુ, શ્રીહરિ અજ ભગવંતરે ॥અક્ષ૦૩॥
એ આદિક નામે કરી નિગમે, કર્યું શ્રીકૃષ્ણ ગુણગાનરે ।
મુક્તાનંદના પ્રભુ બહુનામી, રસિયોજી રૂપનિધાનરે ॥અક્ષ૦૪॥

કડવું ॥૫॥

એવા શ્રીકૃષ્ણ કૃપાનિધિ જેહજી, પ્રથમ ધર્મથી મૂર્તિમાં તેહજી ।
નરનારાયણ ઋષીને રૂપજી, પ્રગટ થયા પ્રભુ પરમ અનુપજી ॥૧॥
ઢાળ-પ્રગટિયા પરમારથી, મુનિરૂપ પરમ ઉદાર ।
ભરતખંડની પ્રજા સૌને, એજ સુખદાતાર ॥૨॥
બદરિકાશ્રમમાં રહ્યા, પોતે તપ કરે છે દયાળ ।
તે તપનું ફલ પ્રજા સૌને, આપે છે તતકાળ ॥૩॥
તેના તેજ શ્રીકૃષ્ણજી, હરવાને ભૂમિભાર ।
જાદવકુળમાં પ્રગટ્યા, પ્રભુ અખિલ જગ આધાર ॥૪॥
દ્વાપર કળીની સંધિમાં, મધુપુરવિષે સુખકંદ ।
વસુદેવથી શ્રીદેવકીમાં, પ્રગટ્યા વ્રજચંદ ॥૫॥
ભાર ઉતાર્યો ભૂતણો, નિજ ભક્તના સુખકાજ ।
મુક્ત કહે અગણિત પરાક્રમ, કીધાં શ્રીમહારાજ ॥૬॥

કડવું ॥૬॥

વળી તેહજ શ્રીકૃષ્ણ કૃપાળજી, કળિકૃત અઘ દેખી વિકરાળજી ।
અસુર અંશ ગુરુ કળિમાં જેહજી, અતિ અધર્મ પ્રવર્તાવે તેહજી ॥૧॥

ઢાળ - અતિ અધર્મિ દેશિકેં, પ્રવર્તાવ્યો અધર્મ ઘોર ।
તેનાં તે મૂળ ઉખાડવા, કરી ઇચ્છા આપ સજોર ॥૨॥
ધર્મને દૃઢ સ્થાપવા, કરવા તે જન નિષ્કામ ।
ધર્મથી ભક્તિ વિષે, પ્રગટ્યા તે શ્રીઘનશ્યામ ॥૩॥
કોશલ દેશમાં અવતર્યા, હરિકૃષ્ણ જેહનું નામ ।
અનંત પતિત ઉદ્ધારવા, પ્રવર્ત્યા તે કરુણાધામ ॥૪॥
ધર્મ ભક્તિ કૃષ્ણનાં, શુભ જન્મ કર્મ છે જેહ ।
તેને સંક્ષેપે કરીને કહું, સુણતાં ટળે સંદેહ ॥૫॥
ધર્મકુળ આશ્રિત સદા, એવા અચલ હરિના દાસ ।
કહે મુક્ત તેને આનંદકારી, કરું તે ગ્રંથ પ્રકાશ ॥૬॥

કડવું ॥૭॥

ભરતખંડ મધ્ય અતિ વિખ્યાતજી, નરનારાયણ મુનિ સાક્ષાતજી ।
તેનું સ્થાનક અતિ અભિરામજી, બદરિકાશ્રમ જેહનું નામજી ॥૧॥
ઢાળ - બદરિવન શુભ નામ છે, અતિશે અલૌકિક એહ ।
તિહાં જે મુનિગણ સિદ્ધ સર્વે, ચિરંજીવી તેહ ॥૨॥
હિમગિરિ શોભે ઘણો, તે આશ્રમને ચહુ પાસ ।
રજત કોટ સમાન સુંદર, કરે તે અધિક પ્રકાશ ॥૩॥
નિર્ઝરણાં હિમવાનનાં, વહે આશ્રમ પાસ અપાર ।
સુરસરિતા આશ્રમ સમીપે, વહે તે પરમ ઉદાર ॥૪॥
આશ્રમની બહુ કોર શોભે, વૃક્ષ વિવિધ પ્રકાર ।
કદલી અંબ કદમ દાડમ, નમી રહ્યાં ફલભાર ॥૫॥
નાલીકેલ ખજૂર દ્રાક્ષા, બદરી ફનસ અનંત ।
મુક્ત કહે એ આદિ તરુનો, કહેતાં ન આવે અંત ॥૬॥

કડવું ॥૮॥

નવ પલ્લવ ફલ ફુલ પ્રકાશજી, એવાં તરું રહે બારે માસજી ।
પુષ્પ વૃક્ષ તિહાં વિવિધ પ્રકારજી, ચંપક બકુલ હારસિંઘારજી ॥૧॥
ઢાળ- હાર સિંઘાર ને સ્થલકમલ, બહુ મલ્લિકાનાં વૃંદ ।
જાય ચમેલી કેતકી, નિરખતાં થાય આનંદ ॥૨॥

તે બદરીવનને વિષે, ખગ મૃગ વૃંદ અપાર ।
તજી પરસ્પર વેરને, સૌ રાખે પ્રભુસંગ પ્યાર ॥૩॥
તે આશ્રમમાં કળીતણો, ક્યારે લેશ પ્રવેશ ન થાય ।
સાવર્ણિ મનુ આદિ મુનિગણ, અખંડ હરિગુણ ગાય ॥૪॥
આશ્રમ મધ્ય ઉંચી ઘણી, બદરી વિશાલા નામ ।
હરિસેવાહિત તરુ થયું, એ છે કેવલ અક્ષરધામ ॥૫॥
દર્શને દુષ્કૃત ટળે, સ્પરશે બળે મહાપાપ ।
મુક્તાનંદ કહે વિશાલાનો, એવો પ્રબળ પ્રતાપ ॥૬॥

પદ ॥૨॥ (રાગ વેરાવલ)

નરનારાયણ દેવનો, આશ્રમ સુખકારી ।
ત્યાં રહે અગણિત મહામુનિ, નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી ॥નર૦॥૧॥
તે મુનિ વેદધ્વનિ કરે, અતિશે મુદ આણી ।
છાઈ રહી આશ્રમવિષે, એ વિપ્રની વાણી ॥નર૦॥૨॥
જે આશ્રમમાં આવીને, સુરપતિ બલશાળી ।
વૃત્રાસુરના વધતણી, બ્રહ્મહત્યા ટાળી ॥નર૦॥૩॥
શ્રીહરિની આજ્ઞા થકી, ઉદ્ધવ બડભાગી ।
એ આશ્રમમાં રહે સદા, પ્રભુપદ અનુરાગી ॥નર૦॥૪॥
જે આશ્રમના વાસી તે, કામાદિક જીતે ।
મુક્તાનંદના નાથને સેવે અતિ પ્રીતે ॥નર૦॥૫॥

કડવું ॥૯॥

તે આશ્રમને વિષે એક વારજી, આવ્યા મુનિવર અનંત અપારજી ।
પ્રભુનાં દરશન કરવા કાજજી, પ્રેમભર્યા સર્વે મુનિરાજજી ॥૧॥
ટાળ - પ્રેમભર્યા સર્વે મુનિ, મરીચિ અત્રિ અને ઉદાર ।
ભરદ્વાજ વસિષ્ઠ કશ્યપ, ગૌતમ ગુણભંડાર ॥૨॥
ઉદ્દાલક ભૃગુ અંગિરા, ઋષ્યશૃંગ વિશ્વામિત્ર ।
પરાશર એકત મુનિ, વાલ્મિક પરમ પવિત્ર ॥૩॥
કર્દમ માંડવ્ય પાણિની, વળી અષ્ટાવક્ર અનૂપ ।
યાજ્ઞવલ્ક્ય ને શ્વેતકેતુ, કૃષ્ણમાં તદ્રૂપ ॥૪॥

વામદેવ ને ગર્ગ શક્તિ, દેવગુરુ ગંભીર ।
શંખ લિખિત ને નારદ શુક, મુનિ કુશિક પર્વત ધીર ॥૫॥
ઇત્યાદિક મુનિવૃંદ અગણિત, સૌ નિજ શિષ્ય સમેત ।
મુક્ત કહે હરિદર્શને, આવિયા કરી બહુ હેત ॥૬॥

કડવું ॥૧૦॥

મુનિવર આવ્યા આશ્રમ પાસજી, દૂરથી દીઠા શ્રીઅવિનાશજી ।
બદરી વૃક્ષ તળે બેઉ ભાઈજી, કરે કઠણ તપ જન સુખદાઈજી ॥૧॥
ટાળ - કઠણ તપ અતિશે કરે, નરનારાયણ ઋષિરૂપ ।
દૃઢ નૈષ્ઠિકવ્રત ધરી રહ્યા, સૌથી તે પરમ અનૂપ ॥૨॥
શુક સનકાદિક મહામુનિ, તેહના પણ ગુરુદેવ ।
બ્રહ્મરૂપ અગણિત મુનિ, કરે ચરણરજ સેવ ॥૩॥
આને દર્શન થાવો મારું, એમ ઇચ્છે નરભ્રાત ।
તેજ હરિજન વિશાલા તળે, હરિ નિરખે સાક્ષાત ॥૪॥
અતિ નિવૃત્તિ ધર્મને, ધારી રહ્યા બેઉં ભાઈ ।
બ્રહ્માદિક સુરવૃંદ જેહની, જાણે અતિ પ્રભુતાઈ ॥૫॥
ભરતખંડના મનુષ્યને, જે સદા સુખદાતાર ।
મુક્તાનંદ કહે મહાપ્રભુ, એ અખિલ જગ આધાર ॥૬॥

કડવું ॥૧૧॥

નવ નીરદ સમ શ્યામ શરીરજી, ઉભય બંધુ શુભ ગુણ ગંભીરજી ।
સુભગ[1] [2]આજાનુબાહુ છબિધામજી, વદનચંદ્ર જોઈ લાજે કામજી ॥૧॥
ટાળ - પૂરણ શશિ સમ વદન જોતાં, મદન વિસ્મય થાય ।
નેત્ર નૂતન કમલ દલ સમ, શોભા કહી નવ જાય ॥૨॥
કનક વર્ણ જટાવિષે, પુષ્પના તોરા જેહ ।
ઉદ્ધવ આદિ ધરાવિયા, અતિશેજ શોભે એહ ॥૩॥
હસતાં શોભે દંતપંક્તિ, કુંદકળી અનુસાર ।
દીપશિખા સમ નાસિકા, તેની શોભાનો નહિ પાર ॥૪॥
વક્ષઃસ્થલ શ્રીસદન છે, તિહાં શોભે પંકજ દામ ।

૧ સુભગ - ભાગ્યશાળી ૨ આજાનુબાહુ - ઢીંચણ સુધી લાંબી ભુજાવાળા

ઉદર ત્રિવળી સમેત નાભી, ઉંડી અતિ અભિરામ ॥૫॥
ધાર્યાં છે ઉપવીત કંઠમાં, કર દંડ ને જપમાળ ।
મુક્ત કહે મુનિસમ સદા, વર્તે છે જનપ્રતિપાળ ॥૬॥

કડવું ॥૧૨॥

સુંદર શ્વેત વસ્ત્ર છબિધામજી, ધારી રહ્યા બેઉ પૂરણકામજી ।
એવા તે નરનારાયણ દેવજી, મુનિ નિર્ખિ નમિયા તતખેવજી ॥૧॥
ટાળ - નમ્યા અતિશે પ્રેમશું, મરીચ્યાદિક મુનિનાં વૃંદ ।
નરનારાયણ દેવ નિર્ખિ, વધ્યો અતિ આનંદ ॥૨॥
નરનારાયણ દેવને, પૂજીયા કરી બહુ પ્યાર ।
પ્રેમે ઉતારી આરતી, કર્યું સ્તવન વિવિધ પ્રકાર ॥૩॥
પછી સર્વ આનંદથી, આવી બેઠાં તે ઋષીનાં વૃંદ ।
તે પ્રત્યે નારાયણ બોલ્યા, દયાનિધિ સુખકંદ ॥૪॥
ઋષિમંડળ સર્વે મળી, આંઇ આવ્યા ભલે તમે આજ ।
હું અતિ મનમાં રીઝિયો, જોઇ મુનિવર સકળ સમાજ ॥૫॥
તમે અનેક જીવ ઉદ્ધારવા, ફરો સર્વે લોકમોઝાર ।
મુક્તાનંદનો નાથ બોલ્યા, કરુણાના ભંડાર ॥૬॥

પદ ॥૩॥ (રાગ-ગરબી)

તે કારણ હું તમનેરે પુછું, હેત કરીને ગાથ રે ।
કહોને તમે આજ ક્યાંથકી આવ્યા, સર્વે ઋષીનો સાથ રે ॥૧॥
સ્વર્ગથી કે પાતાલથી આવ્યા, કે ભૂલોકથી ધીર રે ।
કેઇ કોરથી સર્વે તમે આવ્યા, મુનિવર જ્ઞાનગંભીર રે ॥૨॥
ત્યારે ઋષી સર્વે શ્રીહરિ સનમુખ, બોલ્યા તે જોડીને હાથ રે ।
જે દિશથી આવ્યા જગજીવન, તે કહીએ સુણો નાથ રે ॥૩॥
તીર્થયાત્રા કરતા કરતા, નાથ તમે મન ભાવ્યા રે ।
શ્યામ તમારાં દરશન કારણ, ભરતખંડથકી આવ્યા રે ॥૪॥
બોલ્યા કરી નારાયણ ઋષી પ્રત્યે, રીઝીને રુડી રીતે રે ।
કમળ સરિખાં નેત્ર અલૌકિક, પ્રફુલિત થયાં છે પ્રીતેરે ॥૫॥
ભરતખંડની સર્વ પ્રજા મળી, વર્ત્તે છે શું લઇ હેતુ રે ।

મારા કીધેલ અચળ અલૌકિક, પાળેછે ધર્મના સેતુ રે ॥૬॥
જે રે પ્રજા કારણ હું નિશદિન, તપ કરું તતપર થાઈ રે ।
તે મારા તપનું ફળ થાય છે, સર્વેને સુખદાઈ રે ॥૭॥
ત્યારે વળી ઋષિવર સર્વે બોલ્યા, હર્ષ ધરી મનમાંય રે ।
હમણાં આ પૃથવીનેરે ઉપર, સર્વ પ્રજા પીડાય રે ॥૮॥
કળિયુગ બળનો સહાય કરીને, સ્થિર થઈને થડ જામ્યો રે ।
પોતાના પરિવારે સોતો, અધર્મ વૃધ્ધિ પામ્યો રે ॥૯॥
રાજા અને ગુરુ ધર્મના રક્ષક, તે પણ અધર્મ રાખે રે ।
મુક્તાનંદના નાથજી એને, કુણ ટાળે તમ પાખે રે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૩॥

તમે બાંધી જે ધર્મની પાળજી, તેને ભેદે છે તતકાળજી ।
માટે પંચ મહાપાપ કઠોરજી, તેને મનુષ્ય કરે છે નિશ ભોરજી ॥૧॥
ટાળ - નિશિભોર[૧] મહાપાપ સેવે, વિષયમાં લોભી રહ્યા ।
સદાચારે રહિત સર્વે, દોષ નવ જાએ કહ્યા ॥૨॥
પૃથ્વીમાં વિસ્તાર પામ્યો, અધર્મ કેરો ઠાટ[૨] ।
તે માટે પ્રભુ જમપુરિની, બહુ ચાલે છે વાટ ॥૩॥
નર નારી ચાલે નરકમાં, સર્વે પાપી ભેળાં હોય ।
હવે એની રક્ષા કરનારો, જગમાં ન મળે કોય ॥૪॥
ભૂતળમાંઇ ભરતખંડના, તમે છો નાથ દયાળ ।
તે માટે એ પ્રજા કેરી, કરો રક્ષા તતકાળ ॥૫॥
એવાં આર્ત વચન ઋષીનાં, સાંભળ્યાં તતકાળ ।
મુક્તાનંદના નાથને ઉર, ઉપની દયા વિશાળ ॥૬॥

કડવું ॥૧૪॥

એવા કરુણા કેરા ભંડારજી, લઈને પૃથ્વીમાં અવતારજી ।
એની રક્ષા કરવાને કાજજી, કીધી ઈચ્છા તે શ્રીમહારાજજી ॥૧॥
ટાળ - મહારાજશ્રી ઈચ્છા કરી, એની રક્ષા કાજ સહેત[૩] ।
તે સમયમાં ધર્મ આવ્યા, મૂર્તિ નારી સમેત ॥૨॥

૧ નિશિભોર - રાત દિવસ, ૨ ઠાટ - વૈભવ, ૩ સહેત - હેત સહિત

નારાયણનાં દરશન કારણ, અંતર કરી અતિ પ્યાર ।
ઋષીને ગયા સાંભળી પોતે, આવ્યા પરમ ઉદાર ॥૩॥
નારાયણનાં કરી દર્શન, અતિ રાજી થયા ધર્મદેવ ।
નારાયણ પણ ધર્મને જોઈ, ઉઠિયા તતખેવ ॥૪॥
મળી પોતાના તાતને, પડ્યા પગમાં નામી શીશ ।
અતિ ઘણો આદર કર્યો, કરુણાનિધિ જગદીશ ॥૫॥
નરપણ નમિયા એજ રીતે, બોલ્યા વાણી મધુરે સાદ ।
પછી મુક્તાનંદના નાથને, દીધો ધર્મે આશીર્વાદ ॥૬॥

કડવું ॥૧૫॥

પછી મૂર્તિ પોતાની માતજી, તેને નમિયા તે બેઉ ભ્રાતજી ।
માતાએ દીધી અતિ આશિષજી, દીધાં આસન લોક અધીશજી ॥૧॥
ઢાળ-લોક અધીશે પ્રેમે પૂછી, ધર્મને કુશલાત ।
પછી કહ્યો મુનિમુખ સુણ્યો ભૂપર, અધર્મનો ઉતપાત ॥૨॥
યથાયોગ્ય કહેતા હવા, તેને ઋષી પણ સુણે સહ પ્રીત ।
નારાયણ મુખવાતે લોભ્યાં, ધર્માદિકનાં ચિત્ત ॥૩॥
જેમ સમાધિમાં મનવૃત્તિઓ, એકાગ્ર સ્થિર થાય ।
તેમ શ્રીહરિ મુખ વારતામાં, નેત્ર ચિત્ત રુંધાય ॥૪॥
નારાયણ પણ વાત કહ્યામાં, થયા એકાગ્ર હુલાસ ।
ત્યાં કૈલાસથી પોતે પ્રેર્યા, આવ્યા ઋષિ દુર્વાસ ॥૫॥
મુનિમાં બેઠા નરનારાયણ, મૂર્તિ ધર્મ ઋષીવૃંદ ।
મુક્ત કહે વળી ઉદ્ધવજીને, જોયા ઋષિ સ્વચ્છંદ ॥૬॥

કડવું ॥૧૬॥

થયા સૌ એકરસ વાર્તા માંયજી, ઋષી દુરવાસા દીઠા નાંયજી ।
રહ્યા ઘડી ઉભા તપવાનજી, તોપણ નવ પામ્યા સનમાનજી ॥૧॥
ઢાળ-પામ્યા નહિ સનમાન પ્રીતે, રહ્યા સભાસદને જોય ।
જાણ્યું મારું અપમાન કર્યું સર્વે, તે વિના એમ ન હોય ॥૨॥
ત્યારે નયન તુરત રાતાં થયાં, તન કંપે ક્રોધે વ્યાપ ।
ઉંચા હાથ કરીને સહુને, બોલ્યા તે દેતા શાપ ॥૩॥

આ જોને થયું અતિ અવળું, મન જોઈને મુંઝાય ।
સત્ય માર્ગ પ્રવર્તાવણહારા, કૃત્સિત મારગ જાય ॥૪॥
ઋષિમંડળ વિદ્યાને મદે, તેણે મારું કર્યું અપમાન ।
ધર્મદેવ પણ મને જોઈને, વર્ત્યા પાપ સમાન ॥૫॥
માટે હું સઉનો દર્પ ઉતારીશ, ફરી એવું ન કરે કોય ।
મુક્તાનંદ કહે શાપ દીધો, ધર્માદિકને જોય ॥૬॥

પદ ॥૪॥ (રાગ માલિંગાડો)

ધર્માદિકને કહે દુર્વાસા, ધરો મનુષ્યના દેહ રે ।
અસુર કળી અધર્મના વિંટ્યા, ત્યાં દુઃખ ઘો ઘણું તેહ રે ॥ધર્મા૦॥૧॥
અસુરથી દુઃખ અવજ્ઞાને પામો, મારી અવજ્ઞાના કરનાર રે ।
દુરવાસા એમ શાપ દઈને,મૌન રહ્યા તે વાર રે ॥ધર્મા૦॥૨॥
ઉંચો શબ્દો દુરવાસા કેરો, બહુ ક્રોધિલો બળિયો રે ।
નારાયણ ઋષિ ધર્મને ઉદ્ધવ, સર્વે મળી સાંભળિયો રે ॥ધર્મા૦॥૩॥
ઉઠ્યા સૌ દુરવાસાને દીઠા, વળી ચરણે લાગ્યા જાય રે ।
કર જોડી પ્રારથના કીધી, તોપણ શાંતિ ન થાયરે ॥ધર્મા૦॥૪॥
બોલ્યા ધર્મ દીન થઈ વાણી, મેલીને સહજ સમાધિ રે ।
દંડ ઘટે અપરાધિને ઉપર, પણ અમે નથી અપરાધિરે ॥ધર્મા૦॥૫॥
જાણીને કે કપટ કરીને, કીધો નહિ અપરાધ રે ।
ચિત્ત સૌનાં હરિવાતમાં ચોંટ્યાં, નો'તી તનની સાધ રે ॥ધર્મા૦॥૬॥
તમે આવ્યા તે અમે ન જાણ્યા, મહાતમ સર્વે બૂઝુરે ।
તમ અર્થે હું સર્વસ્વ ત્યાગું, તો તમને કેમ ન પૂજું રે ॥ધર્મા૦॥૭॥
પરવશપણે તમારો કીધો, મુનિ અનાદર આવો રે ।
એ અપરાધને સહન કરીને, શાપથકી મૂકાવો રે ॥ધર્મા૦॥૮॥
વિપ્રહૃદય નવનીત સરીખું, કોમલ સહજે હોય રે ।
કપટરહિત એવાં વચન ધર્મનાં, સાંભળિયાં ચિત્ત માંય રે ॥ધર્મા૦॥૯॥
દુરવાસાનો વેગ ક્રોધનો, કાંઈક થયો છે શાંત રે ।
ત્યારે તે ઋષી બોલ્યા ધર્મ પ્રત્યે, મેલીને મનની ભ્રાંત[1] રે ॥ધર્મા૦॥૧૦॥
મુનિ કહે નહી મારી રીશ થોડી, હું કોઈનો ન મેટું શાપ રે ।

૧ ભ્રાંત - ભ્રાંતિ - અવળો ખ્યાલ

INDEX

પુણ્યમૂર્તિ તમ પાસે ચિત્ત મારું, કાંઇક થયું નિષ્પાપ રે ॥ધર્મા૦॥૧૧॥
એ ભગવાનની ઇચ્છા જાણો, સાચી કહું સમ ખાય રે ।
માટે મારો શાપ જે તમને, નિષ્ફલ કદી ન થાય રે ॥ધર્મા૦॥૧૨॥
તમને હું અનુગ્રહ[1] કરી કહું છું, ધરશો મનુષ્યનો દેહ રે ।
ત્યાં પણ મૂર્તિ તમારી પત્ની, થાશે નહી સંદેહ રે ॥ધર્મા૦॥૧૩॥
આ નારાયણ ઋષી તમારા, પુત્ર થાશે ધર્મદેવ રે ।
તમને ને મુનિને અસુરનાં દુઃખથી, રાખી લેશે તતખેવ રે ॥ધર્મા૦॥૧૪॥
વળી તમારું ભરણ ને પોષણ, કરશે તે વારમવાર રે ।
પુત્રરુપી ઋષિ ભગવાનમાં તમને, થાશે અતિશય પ્યાર રે ॥ધર્મા૦॥૧૫॥
સ્નેહથી ચિત્તનો નિરોધ થાશે, થોડાક કાળમાં ભારી રે ।
મારા શાપથી મુકાઈને તમે, દિવ્યગતિ પામશો સારી રે ॥ધર્મા૦॥૧૬॥
હે ઉદ્ધવ મુનિયો તમે ધરશો, મનુષ્ય દ્વિજાતી દેહ રે ।
થાશે સખા ભગવાન તમારા, પામશો દિવ્યગતિ તેહ રે ॥ધર્મા૦॥૧૭॥
એમ કહી મુનિ કૈલાસમાં પોતા, તજી સર્વ મનનો રોષ રે ।
ધર્માદિક મુનિમંડળ સૌને, શાપ થયો વિના દોષ રે ॥ધર્મા૦॥૧૮॥
નહીં વાર્યા ઠપકો નવ દીધો, દુરવાસાને કાંય રે ।
એ ઇચ્છા નારાયણ કેરી, એમ સમજો મનમાંય રે ॥ધર્મા૦॥૧૯॥
પછી ધર્મે કહ્યું નારાયણને, જોડીને બેઉ હાથ રે ।
અધર્મ અસુરથી રક્ષા કરજો, મુક્તાનંદના નાથ રે ॥ધર્મા૦॥૨૦॥

કડવું ॥૧૭॥

પછી બોલ્યા નારાયણ વાણજી, તમે સાંભળો ધર્મ સુજાણજી ।
મારી ઇચ્છાએ થયો છે શાપજી, પૃથ્વીમાં વધ્યું છે અતિ પાપજી ॥૧॥
ટાળ - પાપ વધ્યું પૃથ્વીવિષે, તેણે સાધુ અતિ પીડાય ।
તમારો સુત હરિ નામે થઈ, મેટીશ સર્વ બલાય ॥૨॥
સાધુજનની અધિક રક્ષા, કરીશ હું વારમવાર ।
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સોતી, ભક્તિ કરીશ વિસ્તાર ॥૩॥
વળી હું તમ ભેળોજ વિચરીશ, માટે ચિંતા તજો તમે તાત ।
જ્યાં ઇચ્છા હોય ત્યાં દ્વિજ જાતિમાં, દેહ ધરો સાક્ષાત ॥૪॥

૧ અનુગ્રહ - કૃપા

ધર્માદિકે ભગવાનને કીધાં, વંદન કરી અતિ પ્રીત ।
આપ આપને આસને ગયા, ધરવા દેહ મનુષ્યની રીત ॥૫॥
ધર્માદિકને દેહ ધર્યાનું, કારણ નહિ ઋષી શાપ ।
મુક્તાનંદના નાથની ઈચ્છા, કરશે લીલા આપ ॥૬॥

કડવું ॥૧૮॥

ધર્મ ભક્તિ ઋષિવૃંદ અપારજી, હરિપ્રિય ઉદ્ધવ પરમ ઉદારજી ।
દેશદેશમાં મનુષ્યદેહજી, ધરવા ઈચ્છે દ્વિજકુલ તેહજી ॥૧॥
ટાળ - ધર્માદિક દ્વિજકુલ વિષે, જનમ્યાની કીધી આશ ।
તેજ સમે સઉ અસુરને ઉર, વાધ્યો ક્રોધ ને ત્રાસ ॥૨॥
અસુર રાક્ષસ દૈત્યને, હણ્યા પ્રથમ શ્રીભગવાન ।
તે વૈર લેવા થયા તતપર, અસુર ધરી અભિમાન ॥૩॥
ધર્માદિક મુનિવૃંદને, થયો દુરવાસાનો શાપ ।
તે જાણીને અસુર અગણિત, પ્રગટિયા મહાપાપ ॥૪॥
કોઈક ગુરુરુપે થયા, કોઈ થયા રાજારુપ ।
ધર્મ ભક્તિ સંત જનને, દુઃખ દાયક ખલ ભૂપ ॥૫॥
ધર્માદિક શ્રીકૃષ્ણનાં, જાણીને મૂળ વિશાળ ।
મુક્ત કહે તે ટાળવાને, મંડ્યા અસુર વિકરાળ ॥૬॥

કડવું ॥૧૯॥

ગુરુરુપે હવા દાનવ જેહજી, શિવ શક્તિના ભક્ત થયા તેહજી ।
કેટલાક વૈષ્ણવી દીક્ષાધારિજી, ગુરુ થઈ બોલ્યાં બહુ નરનારીજી ॥૧॥
ટાળ - ગુરુ થઈ નરનારિને, આપે અસત ઉપદેશ ।
ધર્મથી કરે ભ્રષ્ટ સઉને, તેનો ત્રાસ ન લેશ ॥૨॥
ભવતારણ શ્રીકૃષ્ણની, ભક્તિથી પાડે એહ ।
અતિ પાખંડે કરી પાપિયો, પોષે સદા નિજ દેહ ॥૩॥
હિંસ્ર યજ્ઞ કરાવીને, મારે તે જીવ અપાર ।
જંત્ર મંત્રને કૃત્યા સાધી, વશ કર્યો સંસાર ॥૪॥
મદ્ય માંસને ખાઈને, કરે પરત્રિયાનો સંગ ।
એમ વેદધર્મ ઉચ્છેદવા, પ્રવર્તાવે પાપ અભંગ ॥૫॥

INDEX

રાજા પણ તે ગુરુતણા, થયા શિષ્ય હણવા ધર્મ ।
મુક્ત કહે ગુરુ શિષ્ય દાનવ, કરે તે નિંદિત કર્મ ॥૬॥

કડવું ॥૨૦॥

ગુરુ ને શિષ્ય દાનવ અહંકારીજી, નિઃશંક થઈ કરે અધર્મ ભારીજી ।
અતિ નિંદિત કરે કર્મ ગમારજી, સહ્યો રે ન જાય તે ભૂમિથી ભારજી ॥૧॥
ઢાળ - ભૂમિ ભાર ન સહી શકી, કંપે તે વારમવાર ।
ઇંદ્ર પણ કરે અલ્પ વૃષ્ટિ, પડે દુષ્કાળ અપાર ॥૨॥
પછી ધર્મ જેમ પ્રગટિયા, પૂર્વ દેશ મોઝાર ।
તેજ પ્રસંગને વર્ણવું, સૂણી થાય સૌ ભવપાર ॥૩॥
રૈકહટ નામે પૂર વિષે, રહે સરવરિયા દ્વિજ ધીર ।
બાલકરામ એ નામ છે, અજ અંશ ગુણ ગંભીર ॥૪॥
ગોત્ર સાવર્ણિ તેહનું છે, પ્રવર[1] ત્રણ ઉદાર ।
ભાર્ગવ વૈતહવ્ય સાવેતસ, એજ કુલ શણગાર ॥૫॥
સામ વેદ તે વિપ્રનો, કૌથમી શાખા જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે અટક પાંડે, એવા દ્વિજવર એહ ॥૬॥

પદ ॥૫॥ (રાગ ગરબી)

સ્વધર્મનિષ્ઠ સદા સુવિચારી, પાંડે શ્રી બાલકરામરે ।
શ્રીહરિની સેવામાં તતપર, અગણિત શુભ ગુણધામરે ॥૧॥
કામ ક્રોધ મદ લોભ ને ઈર્ષ્યા, અંતરમાં નહીં લેશરે ।
શુદ્ધ ભાવે સઉનું હિત ઇચ્છે, આપે તે સત્ય ઉપદેશરે ॥૨॥
શ્રીવ્રજચંદ તણી લીલાનું, પ્રેમ સહિત કરે ગાનરે ।
પાંડે બાલકરામ નિરંતર, એમ ભજે ભગવાનરે ॥૩॥
ધર્મદેવ જેહના સુત થાશે, એવા એ વિપ્ર ઉદારરે ।
મુક્તાનંદ કહે તે દ્વિજના, પુણ્ય તણો નહિ પારરે ॥૪॥

કડવું ॥૨૧॥

અધિક જિતેંદ્રિય દ્વિજવર એહજી, વેદ પુરાણ શાસ્ત્રવિત તેહજી ।
ભાર્યા તેહની ભાગ્યવતી નામજી, સતી સાધ્વી મહા શુભગુણધામજી ॥૧॥

---

૧ પ્રવર - કૂળમાં થઈ ગયેલ પુરુષો

ઢાળ - શુભ ગુણધામ તે દ્વિજસતી, તેના સુત થયા વૃષદેવ ।
મધ્યાહ્ન ઉત્તર વિશ્વધારક, પ્રગટિયા તતખેવ ॥૨॥
સંવત સત્તાર ને છનુંવો, પ્રમોદ સંવત્સર જેહ ।
શરદ ઋતુ દક્ષિણાયન ભાનુ, માસ કાર્તિક એહ ॥૩॥
શુક્લ પક્ષ એકાદશી, કુંભ લગ્ન ને બુધ વાર ।
ઉત્તરા નક્ષત્રે પ્રગટ્યા, શ્રીધર્મદેવ ઉદાર ॥૪॥
દેવ બજાવે દુંદુભિ, નભ નાચે સુરત્રિયવૃંદ ।
ગાંધર્વ લાગ્યા ગાવવા, સૌ પામ્યા અતિ આનંદ ॥૫॥
સુર કુસુમ વૃષ્ટિ કરે, દ્વિજ કરે વેદ ઉચ્ચાર ।
મુક્તાનંદ ત્રિભુવન વિષે, એમ વધ્યો હર્ષ અપાર ॥૬॥

કડવું ॥૨૨॥

ભૂમિ વિષે વધ્યો આનંદ ભારીજી, પુર ને ગ્રામ થયાં મંગળકારીજી ।
યાજ્ઞિક દ્વિજના અગ્નિ જેહજી, ધૂમરહિત થયા પ્રજ્વલિત તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - ધૂમરહિત પ્રજ્વલિત થયા, અગ્નિ તે શુદ્ધ સ્વરૂપ ।
ચિત્ત પણ સતપુરુષનાં, થયાં અધિક શાંત અનૂપ ॥૨॥
કૂપ સર સરિતાતણાં, થયાં અધિક નિર્મલ નીર ।
આકાશ અતિ નિર્મલ થયો, વહે સુખદ ત્રિવિધ સમીર ॥૩॥
સિદ્ધ જય ધ્વનિ ઉચ્ચરે, ઋષી આપે આશીર્વાદ ।
વાજિંત્ર વાજે અતિ ઘણા, તેનો થાય સુખપ્રદ નાદ ॥૪॥
સ્નાનાદિક વિધિ આચરી, સુતનું જે જાતક કર્મ ।
મહાવિપ્ર પાસ કરાવિયું, જાણી યથાવિધિ મર્મ ॥૫॥
વિપ્રવૃંદને પ્રેમસું, આપિયાં બહુવિધ દાન ।
મુક્તાનંદ એમ સર્વનું, કીધું અતિ સનમાન ॥૬॥

કડવું ॥૨૩॥

સજલ જલદ સમ શ્યામ શરીરજી, ભુજ પ્રલંબ અતિ ગુણ ગંભીરજી ।
શ્યામ સ્વરૂપ પણ કાંતિધામજી, ગુણ જાણી ધર્યું દેવશર્મા નામજી ॥૧॥
ઢાળ - દેવશર્મા નામ ધરિયું, જોઈ અતિ મનોહર રૂપ ।
માત પિતાના મન વિષે, આનંદ વધ્યો અનૂપ ॥૨॥

માત પિતા પોષણ કરે, બધે બાલચંદ્ર સમાન ।
પછી આપ્યું ઉપવીત પુત્રને, દ્વિજવરે વેદ વિધાન ॥૩॥
ધર્મ ઉપવીત પામીને, ભણ્યા વેદવિદ્યા સાર ।
બાર વરસ લગી રાખિયું, બ્રહ્મચર્ય વ્રત ઉદાર ॥૪॥
અલ્પ કાળમાં ભણી રહ્યા, ઈતિહાસ વેદ પુરાણ ।
તેણે અતિ પ્રતાપી જાણિયા, એવા ધર્મ પરમ સુજાણ ॥૫॥
પછી તે ગુણવત ભામિની, વરવાને ઈચ્છયા એહ ।
મુક્તાનંદ કહે કહુ કથા, સંક્ષેપથી કરી તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૨૪॥

કોશલ દેશ વિષે અભિરામજી, સરિતા એક મનોરમા નામજી ।
તિહાં મખોડાં તીર્થ ઉદારજી, યાત્રાએ આવે લોક અપારજી ॥૧॥
ઢાળ - યાત્રાએ આવે લોક સૌ, કરી સ્નાન નિર્મલ થાય ।
એ છે અવધથી ઉત્તર દિશે, મહિમા કહ્યો નવ જાય ॥૨॥
તેથી ઉત્તર દિશ વિષે, અતિ ઉત્તમ છપૈયા ગામ ।
તેમાં વસે એક વિપ્રવર, કાલુ ત્રવાડી નામ ॥૩॥
ભવાની તેહની ભામિની, દંપતી શુદ્ધ હરિદાસ ।
તેહનાં સુતા ભક્તિ થયાં, જેથી ટળે ભવના ત્રાસ ॥૪॥
સંવત સત્તાર અઠાંણુંએ, કાર્તિકી પૂનેમ બુધવાર ।
નક્ષત્ર કૃતિકા સાયંકાળે, પ્રગટી કુંવરી ઉદાર ॥૫॥
દેવ બજાવે દુંદુભિ, વરત્યો તે જયજયકાર ।
મુક્તાનંદ કહે દશ દિશામાં, આનંદ વધ્યો અપાર ॥૬॥

પદ ॥૬॥ (રાગ ધોળ)

પોતે ભક્તિ પ્રગટ થયાં ભૂમિમાં, તેનો ત્રિભુવનમાં ન સમાય આનંદ ॥ ભક્તિ૦ ॥
મુનિશાપે કરીને માનવ થયાં, સૌના કાપવારે દારુણ ભવફંદ ॥ ભક્તિ૦ ॥૧॥
તે દિનથી મનુષ્ય શુદ્ધમન થયા, સૌને વાધીરે શ્રીકૃષ્ણસુપ્રીત ॥ ભક્તિ૦ ॥
હરિની શ્રવણાદિક ભક્તિ વિષે, નર ત્રિયનાંરે ચોટ્યાં દૃઢ ચિત્ત ॥ ભક્તિ૦ ॥ ॥૨॥
શ્રી કૃષ્ણનાં મંદિર જ્યાં હતાં, તિહાં આનંદેરે થયા ઉત્સવ સાર ॥ ભક્તિ૦ ॥
સિદ્ધ ચારણ ગાંધર્વ ગાય છે, નાચે નભમાંરે સુરનારી અપાર ॥ ભક્તિ૦ ॥ ૩॥

થયા ઉત્સવ ચૌદે લોકમાં, દેવી જનનેરે મનમોદ[1] ન માય ॥ ભક્તિ૦॥
સર્વે વિપ્રત્રિયા ટોળે મળી, દીએ આશિષરે પ્રેમે મંગળ ગાય ॥ભક્તિ૦॥૪॥
એવો પ્રબળ પ્રતાપ દેખાડતાં, ધર્યો દ્વિજ કુળરે માનવ અવતાર ॥ભક્તિ૦॥
મુક્તાનંદ કહે ભક્તિમાતના, પદરજને રે વંદુ વારમવાર ॥ભક્તિ૦॥૫॥

કડવું ॥૨૫॥

મંત્રસહિત તેના સંસ્કારજી, પિતાએ કરાવ્યા કરી બહુ પ્યારજી ।
વિપ્રવૃંદનું કરી સનમાનજી, શાસ્ત્રવિધે આપ્યાં બહુ દાનજી ॥૧॥
ટાળ- યથાવિધિ બહુ દાન પામી, રીઝ્યા દ્વિજ ગુણધામ ।
જોઈ જન્મ અક્ષર જ્યોતિષી, ધરિયું તે બાલા નામ ॥૨॥
તે દિનથી તે વિપ્રના, ઘરમાં વધ્યો સુખસાજ ।
તોપણ દ્વિજ નિષ્કામ થઈને, ભજે શ્રીમહારાજ ॥૩॥
ભક્તિ શિશુચરિત્રે કરી, ઢાંક્યું પોતાનું જ્ઞાન ।
ચંદ્રકલા સમ નિત્ય વધે, પ્રેમે ભજે શ્રીભગવાન ॥૪॥
રૂપ ગુણ લક્ષણે કરી, શ્રીકપિલ પ્રભુનાં માત ।
દેવહૂતિસમ થયાં, જશ વાધ્યો અતિ વિખ્યાત ॥૫॥
બાળપણાથી દૃઢ થયો, શ્રીકૃષ્ણસંગ અનુરાગ ।
મુક્તાનંદ કહે કૃષ્ણભક્તિ, કરે સદા બડભાગ ॥૬॥

કડવું ॥૨૬॥

કૃષ્ણભક્તિમાં પ્રેમ અપારજી, એવાં બાલા પરમ ઉદારજી ।
તેને તે દેખી નર ત્રિય વૃંદજી, ભક્તિ નામ ધરિયું સુખકંદજી ॥૧॥
ટાળ-ભક્તિ એ નામે કરી, સૌ બોલાવે સંસાર ।
નિજ ગુણે થયું નામ સુંદર, એવો પ્રભુ સંગ પ્યાર ॥૨॥
એ નિજ કન્યા યોગ્ય વર, શ્રીધર્મ અતિ શુભ નામ ।
તે નિજ ઘર તેડાવિયા, કરવા તે ઉત્તમ કામ ॥૩॥
ધર્મદેવના તાત જે, પાંડે શ્રીબાલક રામ ।
આવિયા બહુ જાન લઈને, વેદ વિદ્યા ધામ ॥૪॥
ભક્તિ નામે નિજ સુતા, તેને વેદ વચન પ્રમાણ ।

૧ મનમોદ - મનમાં આનંદ

દ્વિજતિલક શ્રીધર્મદેવને, આપિયાં પરમ સુજાણ ॥૫॥
વર કન્યા પરણાવીને, કર્યું સર્વનું સનમાન ।
મુક્તાનંદ કહે બંદીજનને, આપ્યાં બહુવિધ દાન ॥૬॥

કડવું ॥૨૭॥

શુભ ગુણ સાગર શોભા ધામજી, નિજ જામાતૃ[1] દેવશર્મા નામજી ।
ભક્તિને તાતે રુડી પેરજી, વિનય કરી રાખ્યા નિજ ઘેરજી ॥૧॥
ટાળ-પ્રેમ કરી ઘેર રાખિયા, એવા ધર્મ પરમ ઉદાર ।
નિજ તાતની આજ્ઞા થકી, રહ્યા સસુર સદન મોઝાર ॥૨॥
બાલશર્મા વિપ્રવર, સદ્ગ્રંથનો લખી મર્મ ।
ભક્તિને બહુ ભેદ સોતા, કહ્યા પતિવ્રત ધર્મ ॥૩॥
પતિવ્રતાના ધર્મ સર્વે, ભક્તિમાં દ્રઢ જોઈ ।
પતિ વિશે અતિ પ્રેમવંતી, એવી ન અન્ય ત્રિય કોઈ ॥૪॥
પ્રેમ પતિવ્રત ધર્મમાં, જોઈ પાંડે બાલકરામ ।
ગુણ અનુસારે ભક્તિનું, ધર્યું પ્રેમવતી એ નામ ॥૫॥
પ્રેમવતીની રીત જોઈને, અપર ત્રિયને અપાર ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાના, ધર્મમાં થયો પ્યાર ॥૬॥

કડવું ॥૨૮॥

ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મ છે જેહજી, નિજ સુત ધર્મને કહ્યા તેહજી ।
તેમ હરિભક્તિ કર્યાની રીતજી, કહી જેમ પ્રભુસંગ વાધે પ્રીતજી ॥૧॥
ટાળ - પ્રેમ વધે જેમ પ્રભુ વિષે, એમ શિક્ષા કહી શ્રુતિસાર ।
તેમ એકાદશી આદિ વ્રત, કરવા કહ્યાં કરી પ્યાર ॥૨॥
શ્રીરઘુવરના ભક્તમાં, મુખ્ય મારુતનંદન જેહ ।
એજ નિજકુલ દેવ છે, તેને પૂજવા કરી નેહ ॥૩॥
તેમ દિવાળીને દિને, કુળદેવી કમળા માત ।
તેને પૂજવા અતિ પ્રેમશું, કરી શાસ્ત્રવિધિ સાક્ષાત ॥૪॥
બાલશર્મા પુત્રને, એમ આપી શિક્ષા સાર ।
કૃષ્ણશર્મા પાસ આજ્ઞા, માગીને થયા ત્યાર ॥૫॥

---

૧ જામાતૃ - જમાઈ

ધર્મ કેરા તાત તે, એમ પોંહોંચિયા નિજ ગામ ।
મુક્તાનંદ કહે ધર્મ ભક્તિ, ભજે તે સુંદર શ્યામ ॥૬॥

પદ ॥૭॥ (રાગ સામેરી)

ધર્મદેવ નિજ પત્ની સોતા, ગૃહસ્થના ધર્મ છે જેહરે ।
સંકટમાં પણ ચૂક ન પાડે, પાળે યથારથ તેહ રે ॥ધર્મ૦॥૧॥
ધર્મવાન માણસની સંગત કરે, છે અધિક મુદ આણીરે ।
પરના દોષ કહે નહિં મુખથી, વ્યર્થ ન બોલે વાણી ૨ ॥ધર્મ૦॥૨॥
એમ તેહને અતિ ધર્મમાં નિષ્ઠા, જોઈને સૌ સંસાર રે ।
ધર્મ એ નામ ધર્યું તે દ્વિજનું, એવા છે અનઘ[1] ઉદાર રે ॥ધર્મ૦॥૩॥
ધર્મ ધર્મ કહી સૌ બોલાવે, જાણીને ધર્મનું રુપરે ।
મુક્તાનંદ કહે ધર્મ ભક્તિનો, મહિમા પરમ અનુપરે ॥ધર્મ૦ ॥૪॥

કડવું ॥૨૯॥

સ્વધર્મનિષ્ઠ કૃષ્ણનાં ભક્તજી, ધર્મ ને ભક્તિ વિષય વિરક્તજી ।
શ્રુતિ સ્મૃતિ[2]એ જે કહ્યા સદાચારજી, તે સર્વે આચર્યા પરમ ઉદારજી ॥૧॥
ઢાળ - આચર્યા આદર કરી, સર્વે યથાવિધિ જેહ ।
જન્માષ્ટમી એકાદશી આદિક, વ્રત કર્યા વળી તેહ ॥૨॥
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ સોતી, કૃષ્ણભક્તિ જેહ ।
પ્રેમભીનાં ધર્મ ભક્તિ, કરે નિરંતર તેહ ॥૩॥
ભૂમિવિષે મુનિશાપથી, ઉપન્યાં જે ઋષિનાં વૃંદ ।
તે ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સોતા, પામ્યા ભક્તિ સ્વચ્છંદ ॥૪॥
પછી તે ભક્તિ ધર્મને, થયા એક પુત્ર ઉદાર ।
રામપ્રતાપ એ નામ છે, શ્રી કૃષ્ણસંગ દૃઢ પ્યાર ॥૫॥
સુત સહિત છપૈયા વિષે, રહ્યાં ધર્મ ભક્તિ આપ ।
મુક્તાનંદ કહે ચહુ દિશે, થયો અસુરનો સંતાપ ॥૬॥

કડવું ॥૩૦॥

પ્રથમ ભૂમિપર ધર્મકુઠાર[3]જી, ઉપન્યા અઘમતિ[4] અસુર અપારજી ।
ધર્મવાન હરિના જન જેહજી, તેને બહુ વિધે પીડે એહજી ॥૧॥

૧ અનઘ - નિષ્પાપ, ૨ શ્રુતિ, ૩ ધર્મકુઠાર - ધર્મ માટે કુહાડા જેવા, ૪ અઘમતિ - પાપની બુદ્ધિવાળા

ઢાળ - પીડે બહુવિધ સંતને, એવા અસુર અતિ વિકરાળ ।
જેમ દુઃખ પડે હરિભક્તને, સૌ તેમ કરે તતકાળ ॥૨॥
ભૂમિવિષે ઋષિ માત્રને, નિજશત્રુ જાણી સોય ।
અસુર અતિ પીડા કરે, શાંતિ ન પામે કોય ॥૩॥
ભક્તિ સોતા ધર્મને, દૃઢ શત્રુ જાણી એક ।
તેને તે બહુવિધ પીડવા, કરે અસુરવૃંદ અનેક ॥૪॥
થાય દુઃખ જેમ ધર્મને, કરે અસુર તેજ ઉપાય ।
એ કષ્ટ કુમતિ અસુરનું, તે ધર્મે કેમ સે'વાય ॥૫॥
તે માટે ઘરને તજી, નિજ પત્ની સોતા ધર્મ ।
મુક્તાનંદ કહે અવધમાં, વસિયા તે જાણી મર્મ ॥૬॥

કડવું ॥૩૧॥

ત્યાંઈ અસુર દીએ કષ્ટ અનેકજી, રીયે ન શાંતિ આવે પળ એકજી ।
ત્યારે તે ધર્મ અવધપુર[1] ત્યાગિજી, અન્ય તીર્થમાં થયા અનુરાગિજી ॥૧॥
ઢાળ - કાશી આદિ તીર્થમાં, ગયા જ્યાં વૃષ કરી પ્યાર ।
ત્યાં ત્યાં અઘમય અસુરથી, પામ્યા તે કષ્ટ અપાર ॥૨॥
ફરતા ફરતા તીર્થમાં, આવ્યા પ્રાગરાજમાં ધર્મ ।
કરીને તે સ્નાન ત્રિવેણીમાં, કીધું સંધ્યાવંદન કર્મ ॥૩॥
તીર્થયાત્રા કર્યા સારું, આવ્યા તે ગુણ ભંડાર ।
ત્યાં રામાનંદસ્વામી મળ્યા, એ છે ઉદ્ધવનો અવતાર ॥૪॥
શિષ્ય સોતા સ્વામિને, નિર્ખિને ધર્મ ઉદાર ।
નારી સહિત અતિનમ્ર થઈ, વંદ્યા તે વારમવાર ॥૫॥
હવે તે ઉદ્ધવસ્વામીએ, જેમ ધર્યો દ્વિજકુળ દેહ ।
મુક્તાનંદ કહે કહું કથા, સંક્ષેપથી કરી તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૩૨॥

અવધપુરીમાં શુભ ગુણધામજી, સરવરિયા દ્વિજ અજય છે નામજી ।
કાશ્યપ ગોત્ર તે દ્વિજનું જેહજી, આશ્વલાયન શાખા શુભ તેહજી ॥૧॥
ઢાળ-અધિક શુભમતિ વિપ્ર તે, ઋગવેદિ સ્વધર્મનિષ્ઠ ।

૧ અવધપુર - અયોધ્યા

કમલનયન શ્રીકૃષ્ણને, જાણે તે દૃઢ નિજ ઈષ્ટ ॥૨॥
પુણ્ય મતિવાળા સદા, વિદ્યા વિનય જુક્ત સોય ।
ઇંદ્રિજિત ને સત્યવાદી, એ સમ અવર ન કોય ॥૩॥
તે બ્રાહ્મણની સુમતિ નામે, નારીવિષે ગંભીર ।
દુર્વાસાના શાપથી, પ્રગટ્યા તે ઉદ્ધવ ધીર ॥૪॥
સંવત સત્તાર પંચાણુવે, ઋતુવર્ષા શ્રાવણ માસ ।
કૃષ્ણ પક્ષની અષ્ટમી, થયા ઉદ્ધવ પ્રાત પ્રકાશ ॥૫॥
વેદે કહ્યા જે વિપ્રને, જાતકર્માદિક સંસ્કાર ।
મુક્તાનંદ કહે અનુક્રમે, તેને પામ્યા પરમ ઉદાર ॥૬॥

પદ ॥૮॥ (રાગ મલાર)

એમ એ દ્વિજકુલ પ્રગટ્યા, ઉદ્ધવ અવિકારી ।
સમય થયે ઉપવીતને, પામ્યા સુવિચારી ॥એમ૦॥૧॥
તે ઉદ્ધવને પૂર્વનો, અભ્યાસ છે ભારી ।
બાળપણામાંથી થયા, અતિ પ્રિય ગિરિધારી ॥એમ૦॥૨॥
ધર્મ ને જ્ઞાન વૈરાગ્ય જે, અતિશે અઘહારી[૧] ।
તે સોતી હરિભક્તિની, ચડી પ્રેમ ખુમારી ॥એમ૦॥૩॥
અતિ વૈરાગ્યના વેગથી, નિજ ઘર તજી દીધું ।
રહી વરણીના ધર્મમાં, મન વશ કરી લીધું ॥એમ૦॥૪॥
શ્રીરામાનુજ સ્વામીથી, દીક્ષાને પામ્યા ।
નિર્ખિ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણને, સંશય સર્વ વામ્યા[૨] ॥એમ૦॥૫॥
તીરથ સર્વેમાં ફર્યા, કર્યા જન નિષ્કામી ।
મુક્ત કહે વિખ્યાત છે, રામાનંદસ્વામી ॥એમ૦॥૬॥

કડવું ॥૩૩॥

ધર્મસહિત મહા મંગળ રુપજી, કૃષ્ણભક્તિ સુખકારી અનૂપજી ।
તેહનો સઉને કરે ઉપદેશજી, નિજ ઉરમાં સ્વાર્થ નહિ લેશજી ॥૧॥
ટાળ - સ્વાર્થ લેશ ન ઉર વિષે, એવા ઉદ્ધવ સ્વામી જેહ ।
ભક્તિમગન ઉપદેશમાં, થયા મુખ્યઅતિશે તેહ ॥૨॥

૧ અઘહારી - પાપ નાશક, ૨ વામ્યા - દૂર થયાં

તે ઉદ્ધવ ભૂમિવિષે, સઉ જીવનાં હિત કાજ ।
ફરતા ફરતા આવિયા, જ્યાં પ્રાગ તીર્થરાજ ॥૩॥
ત્યાં એ ઉદ્ધવ સ્વામીને, થયો ધર્મસંગ મેળાપ ।
કહી ધર્મને શુભ હરિકથા, સુણતાં ટળે સંતાપ ॥૪॥
સ્વામી કેરાં વચનથી, થયાં ધર્મ ભક્તિ શાંત ।
જ્યાં અસુર કોઈ આવે નહિ, ત્યાં રહ્યાં સ્થળ એકાંત ॥૫॥
તેજ નિશા તે સ્વામિને, સંગે રહ્યા વૃષ ધીર ।
મુક્તાનંદ કહે ચરણસેવા, કીધી ગુણ ગંભીર ॥૬॥

કડવું ॥૩૪॥

ચરણની સેવા કરતા સુહાઈજી, નિશિ[૧]માં સ્વપ્ન થયું સુખદાઈજી ।
સ્વપ્નમાં દીઠું તેજ વિશાળજી, તે મધ્ય નિખ્યાં મદનગોપાળજી ॥૧॥
ઢાળ - તેજ વિષે શ્રીકૃષ્ણને, નિખ્યાં તે પ્રગટ સ્વરૂપ ।
ત્યારે તે ઉદ્ધવ સ્વામીનો, જાણ્યો પ્રતાપ અનૂપ ॥૨॥
ઉદ્ધવને એમ જાણિયા, સદ્‌ગુરુ સમર્થ એહ ।
ધર્મ ભક્તિ શિષ્ય થાવા, ઈચ્છ્યાં તજી સંદેહ ॥૩॥
તે ઉદ્ધવ સ્વામિ થકી, વૈષ્ણવી દીક્ષા જેહ ।
તેને ધર્મ ભક્તિ પામિયાં, પ્રભુ સંગ પ્રબળ સનેહ ॥૪॥
અષ્ટાક્ષર[૨] મહામંત્રનો, કર્યો સ્વામીએ ઉપદેશ ।
કહ્યો રહસ્ય પણ તે મંત્રનો, કાશળ[૩] ન રાખી લેશ ॥૫॥
શ્રી ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના, અહિંસાદિ બહુ ધર્મ નેમ ।
કહે મુક્ત તે ઉપદેશ પામ્યાં, જેથી રહે નિત્ય ક્ષેમ ॥૬॥

કડવું ॥૩૫॥

શ્રીઉદ્ધવ સંપ્રદાયની રીતજી, ભક્તિ ધર્મને કહી કરી પ્રીતજી ।
સ્વધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સમેતજી, કૃષ્ણભક્તિ કરી પ્રેમનિકેતજી[૪] ॥૧॥
ઢાળ - પ્રેમનિકેત શ્રીકૃષ્ણની, જે અનન્ય ભક્તિ અનુપ ।
તેનો કર્યો ઉપદેશ બેઉને, કીધાં શાંતસ્વરૂપ ॥૨॥
પછી તે બેઉને એમ કહ્યું, તમે શુભ ગુણ ભંડાર ।

૧ નિશિમાં - રાત્રીમાં, ૨ અષ્ટાક્ષર મંત્ર - શ્રી કૃષ્ણઃ શરણં મમ, ૩ કાશળ - કચાશ,
૪ પ્રેમનિકેત - પ્રેમનું સ્થાન

માટે અમારા શિષ્યમાં, અતિ મુખ્ય થાશો ઉદાર ॥૩॥
તમે તમારે ઘેર જાઓ, ભજો શ્રી ભગવાન ।
પ્રેમમગન શ્રીકૃષ્ણના, ગુણનું તે કરજો ગાન ॥૪॥
નિજ આશ્રિતને કૃષ્ણના, શુભ મંત્રનો ઉપદેશ ।
કરજો મારા વચનથી, ડરશો ન ઉરમાં લેશ ॥૫॥
ગુરુવચન શિરપર ધરી, બેઉ આવ્યાં નિજ ઘેર ।
મુક્તાનંદ કહે કૃષ્ણભક્તિ, આરંભી ભલી પેર ॥૬॥

કડવું ॥૩૬॥

ત્યાં થયા ધર્મના શિષ્ય અપારજી, વિપ્રાદિક શુભ ગુણ ભંડારજી ।
શિષ્ય સર્વે લાવી ધન ધામજી, તે વડે ધર્મનું કર્યું સનમાનજી ॥૧॥
ઢાળ - ધર્મનું સનમાન શિષ્યે, કીધું વિવિધ પ્રકાર ।
તેણે ધર્મ બહુ શ્રીમંત થયા, એમ જાણે સૌ સંસાર ॥૨॥
ધર્મ ને ધર્મના આશ્રિત, તે ઉપર બહુ દ્વેષ ।
માટે અસુર અતિશે પીડા કરે, ઉરમાં દયા નહી લેશ ॥૩॥
જે જે ધર્મની જીવિકા, પશુ તુરગ[1] ધનભંડાર ।
તેને તુરત હરી લેતા હવા, એવા અસુર ભૂનો ભાર ॥૪॥
એ રીતે એ ધર્મનું, અપમાન કીધું જેહ ।
અસુર રાક્ષસ દૈત્યને, સંભવે કરવું તેહ ॥૫॥
ત્યારે તે ધર્મ દરિદ્રતાનું, પામ્યા કષ્ટ અનંત ।
મુક્તાનંદ કહે તોએ નિશ દિન, ભજે શ્રીભગવંત ॥૬॥

પદ ॥૯॥ (રાગ મેવાડો)

ધીરજ દીધીરે ધર્મે ભક્તિનેરે, કહી કહી વિનય સહિત વચન ।
મહાદુઃખ દેખીરે રુદન ન કીજીએરે, જોઈ જોઈ રીઝે રિપુ દુરિજન ॥ધીરજ૦॥૧॥
સુર મુનિ નૃપમાં જે સમર્થ થયારે, તેણે તેણે રિપુતણાં દુઃખ જેહ ।
નિજનિજ નારી સહિત ધીરજ ધરીરે, જેમ તેમ ભોગવિયાંરે છે તેહ ॥ધીરજ૦॥૨॥
સુરપતિ[2] પાંડવ પાંચ વસિષ્ઠજીરે, હરિશ્ચન્દ્ર રાજા અધિક ઉદાર ।
એવા એવા સમર્થ તે નિજ શત્રુથીરે, પરવશ પામ્યા કષ્ટ અપાર ॥ધીરજ૦॥૩॥

૧ તુરગ- અશ્વ ૨ સુરપતિ - ઈન્દ્ર

એવુ તે વિચારીને મન ધીરજ ધરીરે, નિજ ઉર શોક ન કરવો લેશ ।
મુક્ત કહે છે રે ધર્મે ભક્તિનેરે, એવી રીતે આપ્યો શુભ ઉપદેશ ॥ધીરજ૦॥૪॥

કડવું ॥૩૭॥

વળી તે ભક્તિને કહેછે વાતજી, આપણે રિપુનું દુઃખ વિખ્યાતજી ।
તે દુઃખ નાશ થાય તતકાળજી, એવું સાધન કરીશ વિશાળજી ॥૧॥
ઢાળ - સાધન મહાદુઃખ નાશનું, કરું તારા સુખને કાજ ।
ચિંતા ન કરશો લેશ મનમાં, ભજો તે શ્રીમહારાજ ॥૨॥
એવી રીતે કહી ભક્તિને, પછી કીધો ધર્મે વિચાર ।
મહાશત્રુના ભયને હણે, એવો શો ઉપાય ઉદાર ॥૩॥
ત્યારે તે એમ નિશ્ચે કર્યું, હનુમાન નિજ કુળદેવ ।
મહાકષ્ટ શત્રુ વૃંદના, તે નાશ કરે તતખેવ ॥૪॥
એવું તે મન નિશ્ચે કરી, પછી અવધપુર જઈ સોય ।
હનુમાનનો જપ આદર્યો, જેમ રિપુ ન જાણે કોય ॥૫॥
નિત્ય પ્રત્યે હનુમાનને, પૂજે તે કરી બહુ પ્યાર ।
મુક્તાનંદ કહે મંત્ર તેહનો, જપે નિત્ય એકતાર ॥૬॥

કડવું ॥૩૮॥

જપને અંતે બેઉ કર જોડીજી, એક પગભેર ઉભે અંગ મોડીજી ।
એમ રહીને કરે સ્તવન ઉદારજી, ફળ દળ કંદતણો નિત્ય આહારજી ॥૧॥
ઢાળ - ફળ કંદનું અશન[1] ક્યારે, ક્યારેક શાકજ ખાય ।
ક્યારેક જળ માત્રે કરી, રહે શાંત વિકળ ન થાય ॥૨॥
એમ નિત્ય જપ તપ કરે, ભક્તિએ સોતા ધર્મ ।
ભજે પ્રેમથી હનુમાનને, જાણીને મોટો મર્મ ॥૩॥
ધર્મને પ્રેમે કરી, અતી રીઝિયાં હનુમાન ।
બે માસ અંતે સ્વપ્રમાં, દીધું તે દરશન દાન ॥૪॥
હવે હું તમપર રીઝિયો, એમ બોલિયા હનુમંત ।
તમારા દુઃખમાત્રનો, આવ્યો તે જાણો અંત ॥૫॥
તમે શ્રીવૃંદાવન પ્રત્યે, જાઓ મારે ઉપદેશ ।

૧ અશન - ભોજન

મુક્તાનંદ હનુમતે કહ્યું, તમને ન દુઃખ રહે લેશ ॥૬॥

કડવું ॥૩૯॥

વૃંદાવનમાં ગએ મતિ ધીરજી, મરીચ્યાદિક મુનિ ગુણગંભીરજી ।
તેનો સમાગમ પામશો તાતજી, પૂર્વ મિત્ર મળશે સાક્ષાતજી ॥૧॥
ઢાળ - સાક્ષાત મળશે ઋષી સર્વે, તેજ તમારા મિત્ર ।
તેને મળી સુખ પામશો, તરશો તે કષ્ટ વિચિત્ર ॥૨॥
એવાં વચન કહી ધર્મને, પછી પવનસુત હનુમાન ।
નિજ ભક્તપર કરુણા કરી, પામ્યા તે અંતર્ધાન ॥૩॥
ધર્મદેવે જાગીને, નિજ સ્વપ્નનું વૃત્તાંત ।
અધિક સત્ય કરી માનિયું, તેણે થયા તે ઉરમાં શાંત ॥૪॥
પછી તે ધર્મે વ્રતની, કરી સમાપ્તિ તતકાળ ।
વેગથી નિજ પુત્રને પણ, મોકલ્યો મોસાળ ॥૫॥
દોલોત્સવ[1] પર ધર્મ ભક્તિ, વૃંદાવન ગયા તેહ ।
મુક્ત કહે વ્રજવાસીને, અતિશેજ ગમિયા તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૪૦॥

દુર્વાસાના શાપથી સર્વજી, ભૂમિ વિષે ઉપજ્યા તજી ગર્વજી ।
એવા તે ઋષીનાં વૃંદ અપારજી, ધર્મને ભેટ્યા કરી બહુ પ્યારજી ॥૧॥
ઢાળ - પ્રેમે કરી સઉ ધર્મને, ભેટ્યા તે પરમ સુજાણ ।
લક્ષણે કરી પરસ્પર, સૌની પડી ઓળખાણ ॥૨॥
શ્રીહરિની ઈચ્છા થકી, થયું પૂર્વ ભવનું જ્ઞાન ।
માટે સુખ દુઃખને વિષે, સૌ થયાં એક સમાન ॥૩॥
પોતાને બહુ અસુરથી, થયું જે જે કષ્ટ કરાલ[2] ।
એજ પરસ્પર મહામુનિ, કહેતા હવા તતકાલ ॥૪॥
ધર્મ ભક્તિ ઋષિ મળી, મહાકષ્ટ ટાળવા કાજ ।
વિષ્ણુજાગ આદર્યો, શ્રીકૃષ્ણ સેવા સાજ ॥૫॥
પુરુષોત્મ શ્રીકૃષ્ણની, ઉપાસના દૃઢ જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે પ્રેમસું, કરતા હવા સૌ તેહ ॥૬॥

૧ દોલોત્સવ - હિંડોળા ઉત્સવ, ૨ કરાલ - ભયંકર

પદ ॥૧૦॥ (રાગ વસંત)

ધર્મ ભક્તિ ઋષિ વૃંદ મળીને, કરે છે ઉપાસન ભારી ।
દૃઢ મન જાપ જપે શ્રીહરિનો, જેમ રીઝે ગિરિધારી ॥ધર્મ૦॥૧॥
તે મધ્યે ધર્મે શ્રીકૃષ્ણનો સુંદર, અષ્ટાક્ષરનો મંત્ર ।
તેનું પુરશ્ચરણ અતિપ્રીતે, આરંભ્યું છે સ્વતંત્ર ॥ધર્મ૦॥૨॥
પંચાધ્યાયી રાસનો ભક્તિ, પાઠ કરે મુદ આણી ।
શ્રી વ્રજચંદ વિષે મન રાખી, બેઠા છે પરમ સયાણી[૧] ॥ધર્મ૦॥૩॥
શ્રીમદ્‌ભાગવત ભગવદ્‌ગીતા, શાસ્ત્ર શ્રીહરિનું રૂપ ।
એ આદિ શ્રીકૃષ્ણનો મહિમા, સૂચક ગ્રંથ અનૂપ ॥ધર્મ૦॥૪॥
પુરશ્ચરણ એ ગ્રંથ સર્વનું, આરંભ્યું મુદ પામી ।
મુક્ત કહે મુનિ તેજ કરે છે, જેમ રીઝે બહુનામી ॥ધર્મ૦॥૫॥

કડવું ॥૪૧॥

એમ આરાધન કરતા ક્ષેમજી, ધર્માદિકને વાધ્યો પ્રેમજી ।
તેને તે રીઝ્યા શ્રીભગવાનજી, ભક્ત કલ્પતરુ તેજનિધાનજી[૨] ॥૧॥
ટાળ - તેજનિધાન શ્રીકૃષ્ણજી, મહા સુંદરતાનું ધામ ।
શોભા અલૌકિક શ્યામની, જોઈ લાજે કોટિક કામ ॥૨॥
વૈશાખ સુદી એકાદશી, મોહિની જેનું નામ ।
તેદી પ્રગટ દર્શન આપિયું, શોભાનિધિ ઘનશ્યામ ॥૩॥
પ્રથમ સૌએ બ્રાહ્મ મુહુર્તે, કોટિક ભાનુ સમાન ।
તેજનો મહા પુંજ દીઠો, સુખદ શાંતિ નિધાન ॥૪॥
તેજ મધ્યે શ્રીકૃષ્ણનાં, દરશન થયાં તતકાળ ।
ધર્માદિક મુનિવૃંદને, આનંદ વાધ્યો વિશાળ ॥૫॥
ધર્માદિક મહામુનિવરે, નિર્ખ્યા શ્રીકૃષ્ણ અનુપ ।
મુક્તાનંદ કહે તેજ પ્રભુનું, સંક્ષેપે કરી કહુ રૂપ ॥૬॥

કડવું ॥૪૨॥

નવ નીરદ સમ સુંદર શ્યામજી, કોટિક મદન મદહર સુખધામજી ।
પીતાંબરધર શ્રીવ્રજચંદજી, મોર મુગટ શિર અધિક સ્વચ્છંદજી ॥૧॥

---

૧ સયાણી - શાણા, ૨ તેજ નિધાન - તેજનું સ્થાન

ઢાળ - અતિ સ્વચ્છંદ શ્રીકૃષ્ણજી, નિત્ય વય કિશોર કૃપાળ ।
દ્વિભુજ મુરલી વજાડતા, અતિશોભે રૂપ રસાળ ॥૨॥
દિવ્ય આભૂષણ અંગમાં, ધાર્યા છે વિવિધપ્રકાર ।
કંઠમાં કૌસ્તુભ મણી, ઉર પુષ્પના બહુ હાર ॥૩॥
ભાલ તિલક કેશરતણું, તેની શોભા કહી નવ જાય ।
વદન પૂરણચંદ્ર જેવું, જોતા દ્રગ લલચાય ॥૪॥
અરુણ કમલની પાંખડી, સરખાં છે નેત્ર વિશાળ ।
આજાનુ ભુજ નિજ ભક્તકેરા, ભય હરે તતકાળ ॥૫॥
સામુદ્રિક[1]માં જે કહ્યાં, શુભ ચિહ્ન સુખદ અભંગ ।
મુક્ત કહે તે યુક્ત છે, શ્રીકૃષ્ણ કેરાં અંગ ॥૬॥

કડવું ॥૪૩॥

ગોપિયો રાધા આદિ અનંતજી, તેહનાં મંડળ મધ્ય ભગવંતજી ।
અખંડ રાસ રમતા ઘનશ્યામજી, અધિક વિરાજે શોભાધામજી ॥૧॥
ઢાળ - શોભાધામ શ્રીકૃષ્ણને, જોઈ ધર્માદિક મુનિવૃંદ ।
અષ્ટ અંગે પ્રણામ કીધા, પામ્યા અતિ આનંદ ॥૨॥
વેદમંત્ર ઉચ્ચારીને, કર્યું સ્તવન પ્રેમ સમેત ।
નિજ દાસનાં દુઃખ ટાળવા, રીઝિયા કૃપાનિકેત ॥૩॥
પછી તે શ્રીહરિ ધર્મને, કહેતા હવા એમ વાત ।
હવે હું તમપર રીઝિયો, વર આપવા વિખ્યાત ॥૪॥
મનવાંછિત વર મુથકી[2], તમે માગો કરીને વિચાર ।
તતકાળ હું તેમજ કરું, એમ બોલ્યા પરમ ઉદાર ॥૫॥
પછી ધર્મ શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે, બોલતા હવા એમ ।
મુક્તાનંદના પ્રભુ અમારું, અસુરથી કરો ક્ષેમ ॥૬॥

કડવું ॥૪૪॥

દારુણ રુપ અસુર જગ જેહજી, અમને તો અતિશે પીડે તેહજી ।
માટે તમારે શરણ અમે નાથજી, નિજ જન જાણીને સાહો હાથજી ॥૧॥
ઢાળ - હાથ ગ્રહી મહા અસુરના, દુઃખથી ઉગારો દાસ ।

---

૧ સામુદ્રિકમાં - શરીરના અંગોના જ્યોતિષમાં, ૨ મુ થકી - મારી પાસેથી

એજ અમારી વિનતી, સૂણી ઉર ધરો અવિનાશ ॥૨॥
દીન થઈ દુઃખ ત્રાસ સોતા, બોલિયા જે ધર્મ ।
તે પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા, જાણીને સઘળો મર્મ ॥૩॥
ધર્મ તમે ડરશો માં, એ અસુરનું દુઃખ જેહ ।
હું કરીશ રક્ષા તે થકી, તેમાં તે નહિ સંદેહ ॥૪॥
અસુર સૌને પૂર્વનું, મુજ સંગ વેર પ્રચંડ ।
મારો પરાભવ થાય એવું, ઇચ્છે તે દુષ્ટ અખંડ ॥૫॥
તમને મારા જાણીને, આપે છે કષ્ટ અપાર ।
મુક્તાનંદ શ્રીમુખે કહ્યું, એ અસુર ભૂનો ભાર ॥૬॥

પદ ॥૧૧॥ (રાગ સામેરી)

ધર્મને કહેછે રે સમર્થ શ્રીહરિરે, અસુરનો દોષ દેખાડી અપાર ।
હવે એનો કુંભ ભરાણો છે પાપનોરે, માટે એનો થાશે તે સદ્ય સંહાર ॥ધર્મ૦॥૧॥
પાપ પોતાનાંરે ઢાંકે છે દંભે કરીને, બકસમ ધરીરે બેસે ધ્યાન ।
એવા એવા અસુર સિદ્ધ સમ થઈ ફરેરે, તેનું તેનું હુંજ હરીશ અભિમાન ॥ધર્મ૦॥૨॥
અઘમય અસુરને હણવા કારણેરે, મુજ વિના સમર્થ અવર ન કોય ।
અવશ્ય કર્યાનુંરે કારજ આવિયુંરે, લીધું મેં મનમાં વિચારી સોય ॥ધર્મ૦॥૩॥
બદ્રિવનમાંરે પ્રથમ તમો સર્વનેરે, થયો ઋષિ દુર્વાસાનો શાપ ।
તે તમ ભેળોરે હું પણ આવીયોરે, એમ તમે જાણો મનમાં આપ ॥ધર્મ૦॥૪॥
માટે હું તમારોરે સુત થઈને પછીરે, અસુરના વંશનો કરીશ વિનાશ ।
મોહ પમાડીરે દૈત્યને મારતાંરે, મુજને તે લેશ ન થાય પ્રયાસ ॥ધર્મ૦॥૫॥
તમને મુકાવીશ મુનિના શાપથીરે, થઈશ હું ભૂમિ વિષે વિખ્યાત ।
ધર્મ એકાંતિક પામ્યો છે ક્ષીણતારે, સ્થાપીશ હું તેને પણ સાક્ષાત ॥ધર્મ૦॥૬॥
એવી રીતે વચન કહીને શ્રીહરિરે, પછી પ્રભુ થઈ ગયા અંતરધાન ।
મુક્ત કહે છે રે એવા એ શ્રીકૃષ્ણજીરે, નિજ જન રંજન શ્રી ભગવાન ॥ ધર્મ૦॥૭॥

કડવું ॥૪૫॥

ધર્મને ઉર થયો હર્ષ વિશાળજી, વ્રતની સમાપ્તિ કરી તતકાળજી ।
બ્રાહ્મણ સાધુ જમાડી અનંતજી, પોતે પારણાં કર્યાં બુદ્ધિવંતજી ॥૧॥
ટાળ - પારણાં કરીને પછી, સઉ ઋષિ ને ધર્મ ઉદાર ।

મળી પરસ્પર પ્રેમસું, ચાલ્યા તે ગુણભંડાર ॥૨॥
ઋષિ તે નિજ નિજ સ્થાનકે, જાતા હવા લખી મર્મ ।
સર્વે મનોરથ પામિયાં, એવાં છે ભક્તિ ધર્મ ॥૩॥
તે બેઉ પણ નિજ ભવન જાવા, ત્યાર થયાં તતકાળ ।
વૃંદાવનથી નિસર્યાં, સંગે ન કોય વૃદ્ધ બાળ ॥૪॥
તે મારગમાં ચાલતાં, આવ્યું નૈમિષારણ્ય ઘોર ।
સિંહ વ્યાઘ્ર ને અસુરનું, વન મધ્ય અતિશે જોર ॥૫॥
મારગમાં સામા મળ્યા, મહા અસુર અતિ વિકરાળ ।
મુક્ત કહે ભય થકી ત્યાગ્યો, તે મારગ તતકાળ ॥૬॥

કડવું ॥૪૬॥

રાજમાર્ગ એમ ત્યાગ્યો તેઉજી, આડે વગડે ચાલ્યાં બેઉજી ।
એમ વનમાં ભમે ભક્તિ ધર્મજી, માર્ગનો ક્યાંઈ ન જડ્યો મર્મજી ॥૧॥
ઢાળ - મર્મ નહિ મારગતણો, તેમ ના'વ્યું કોઈ ગામ ।
રવિ પણ થયા અસ્ત ત્યારે, રાત પડી દુઃખધામ ॥૨॥
ભૂખ તરષના કષ્ટથી, બેઉ પીડાણાં છે અપાર ।
અંધારું અતિશે થયું, માટે બેઠાં કરીને વિચાર ॥૩॥
તેજ સમે એક તપસ્વીને, દીઠો વન મોઝાર ।
મેઘસરખો શ્યામ છે, દ્રગ રાતાં જેમ અંગાર ॥૪॥
જટાધારી બ્રહ્મચારી, અતિ ભયંકર દેહ ।
તાલ પડી છે શીરવિષે, એવો તપસ્વી તેહ ॥૫॥
તેને જોઈને ધર્મદેવે, માન્યા સિદ્ધ ઉદાર ।
મુક્ત કહે કર જોડીને, કર્યું વંદન વારમવાર ॥૬॥

કડવું ॥૪૭॥

પછી તે ધર્મ પ્રત્યે તતકાળજી, બોલ્યો તપસ્વી અતિ વિકરાળજી ।
નારી સહિત તું કોણ છે તાતજી, નિશિ મધ્ય વનમાં સ્થિર સાક્ષાતજી ॥૧॥
ઢાળ - રાતમાં મહા વનવિષે, કેમ ભમે છે તજી ગૃહી રીત ।
તે પ્રત્યે હવે ધર્મ બોલ્યા, સાંભળો કરી પ્રીત ॥૨॥
સરવરિયા બ્રાહ્મણ અમે, મારો કૌશલ દેશ નિવાસ ।

ધર્મ એવું નામ મારું, અંતર દૃઢ રિપુત્રાસ ॥૩॥
દુઃખ ઘણું દારિદ્રયનું, તે કષ્ટ ટાળવા કાજ ।
ઘર તજીને વૃંદાવનમાં, ગયો હું મુનિરાજ ॥૪॥
તિહાં જપાત્મક વિષ્ણુ કેરો, જાગ કરી તતકાળ ।
આરાધ્યા શ્રીકૃષ્ણને, પછી રીઝ્યા દીનદયાળ ॥૫॥
મનવાંછિત શ્રીકૃષ્ણથી, હું પામિયો વર જેહ ।
મુક્તાનંદ ધર્મે કહ્યું, અતિ આનંદકારી તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૪૮॥

રાજી થકો ઘેર જાઉં છું જેહજી, વન મધ્યે મારગ ભુલ્યો તેહજી ।
તમને દેખતાં ઋષી રાયજી, મગન થયો છું કરજો સહાયજી ॥૧॥
ઢાળ - કરો સહાય તે માહેરી, જાણી શ્રીહરિનો દાસ ।
મારે મન શ્રીકૃષ્ણ કેરાં, વચનનો વિશ્વાસ ॥૨॥
એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણનું, સુણતાં તે નામ અનૂપ ।
અતિ ક્રોધ ઉપન્યો ઉરવિષે, થયો વર્ણી રુદ્રસ્વરૂપ ॥૩॥
આતુર થઈને ધર્મ પ્રત્યે, બોલ્યો તપસ્વી એહ ।
તમે જે વર પામ્યા શ્રીકૃષ્ણથી, હવે કહો મુજને તેહ ॥૪॥
તે પ્રત્યે હવે ધર્મ બોલ્યા, સાંભળો મુનિ વાત ।
મને રાજી થઈ પોતે ભજ્યા, શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ સાક્ષાત ॥૫॥
પછી મેં તે પ્રભુ આગળે, કહ્યું મારું કષ્ટ વિશાળ ।
મુક્તાનંદનો નાથ મુજ સંગ, બોલ્યા જનપ્રતિપાળ ॥૬॥

પદ ॥૧૨॥ (રાગ સિંધું)

અતિ કરુણા કરી કૃષ્ણજી બોલિયા, સાંભળો ધર્મ કહું સત્ય વાણી ।
તમને જે ભૂમિપર કષ્ટ દેનાર તે, અસુર સર્વ થાશે ધૂળધાણી ॥અતિ૦॥૧॥
કળિતણો પ્રગટ અવતાર જે સુયોધન, તેહની ભીર કરનાર ભારી ।
પૂર્વે અસુર તે યુદ્ધમાં આવિયા, દુષ્ટ કૌરવ તણો પક્ષ ધારી ॥અતિ૦॥૨॥
ભારત યુદ્ધમાં ભીમ અરજુન કને, મારવ્યા મેંજ કેટલાક પાપી ।
કંઈકને મેં ને બલરામે સંહારિયા, મારીને કંઈકને મુક્તિ આપી ॥અતિ૦॥૩॥
તેમાં જે અસુર અતિ વૈરભાવ કરી, માહેરો પ્રગટ સંબંધ પામ્યા ।

દર્શ સ્પર્શાદિકે મુક્તિને પામિયા, જન્મ મૃત્યુતણાં કષ્ટ વામ્યા ॥ અતિ૦॥૪॥
કંઈક તો વિષય સુખમાંજ લોભાઈને, મુજ સંગ વૈર વિદ્વેષ કીધા ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે તેમણે, હમણાંજ ભૂમિપર જન્મ લીધા ॥ અતિ૦॥૫॥

કડવું ॥૪૯॥

મૂર્તિમાન એવા તમે ધર્મજી, તેનો તે અસુર જાણ્યો મર્મજી ।
તમને તે જાણીને મારું રુપજી, અતિશે દુઃખ દે છે ખલ ભૂપજી ॥૧॥
ટાળ - ખલતણા ભૂપાળ છે, એ અસુર ભૂમિ ભાર ।
બીજા અમારા સંત જનને, આપે કષ્ટ અપાર ॥૨॥
વૈર લેવાને માયરું, ઈચ્છે તે અસુર ગમાર ।
તમથી પ્રગટ થઈને તેહનો, હું કરીશ સદ્ય સંહાર ॥૩॥
એમ વર દઈ શ્રીહરિ, પછી પામ્યા તે અંતરધાન ।
હવે હું આંઈ આવિયો, તમે દીધું દરશન દાન ॥૪॥
એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણનો, વર્ણવ્યો પ્રબળ પ્રતાપ ।
પોતાના પક્ષિ અસુરનો, કીધો અધિક ઉથાપ ॥૫॥
એવાં વચન સૂણિ ધર્મનાં, ઉર ઉઠી ક્રોધની ઝાળ ।
મુક્તાનંદ કહે તે તપસ્વિ, થયો અતિ વિકરાળ ॥૬॥

કડવું ॥૫૦॥

ક્રોધે નયન રક્ત કરી ભાળેજી, જાણીએ ધર્મને હમણાં બાળેજી ।
એવો તપસ્વિ કુળ અંગારજી, દાંતે કરી ડસ્યો અધર અપારજી ॥૧॥
ટાળ - દાંતે દાબી અધરને, બોલિયો દારુણ રુપ ।
વિપ્રવર શ્રીકૃષ્ણ તારા, થાશે પુત્ર અનૂપ ॥૨॥
કૃષ્ણના ગુણ દોષને, હું જાણું યથાર્થ જેમ ।
મુજ વિના ભૂમિ વિષે, બીજો ન જાણે તેમ ॥૩॥
હમને પ્રાણ સમાન વ્હાલો, દુર્યોધન ભૂપાલ[1] ।
તેનુંજ ભૂંડુ કરણહારો, કૃષ્ણ કપટનું જાળ ॥૪॥
પારથ કેરો સારથી, એવો જે કૃષ્ણ કઠોર ।
મને પણ મહા કષ્ટ દીધું, પાંડુસુતને જોર ॥૫॥

૧ ભૂપાલ - રાજા

દુર્યોધનનો સખા હું છું, રાજગુરુ બુદ્ધિવાન ।
મુક્તાનંદને નાથે મારું, કીધું અતિ અપમાન ॥૬॥

કડવું ॥૫૧॥

વળી તે તપસ્વિ કહે છે વાતજી, સાંભળ બ્રાહ્મણ કહું સાક્ષાતજી ।
દ્રોણાચાર્ય તણો સુત જેહજી, પ્રગટ હું કૃષ્ણતણો રિપુ તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - શત્રુ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણનો, માટે મારા મિત્ર અપાર ।
અસુર સૌનું રુડું કરવા, કરું છું ઉપકાર ॥૨॥
પ્રથમનું શ્રીકૃષ્ણ સંગે, વૈર લેવા કાજ ।
શાપ દઉં છું તુંજને, જેમ રહે દૈત્યનું રાજ ॥૩॥
વિપ્ર તારા પુત્ર તે, આયુધ ન ધારો કોય ।
જો ધારો તો રિપુથકી, પામો પરાભવ સોય ॥૪॥
શસ્ત્રવોણો પુરુષ તે, નિજ શત્રુ હણવા માંઈ ।
કેવલ નિજ બુદ્ધિબળે, પ્રવર્ત્યો ન દીઠો કાંઈ ॥૫॥
એવી રીતે મહા શાપ દઈને, અશ્વત્થામા એહ ।
મુક્તાનંદ કહે ભૂત જેવો, થયો અદૃશ્ય તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૫૨॥

શાપની ચિંતા વાધી અપારજી, ભક્તિ ધર્મ કરે અધિક વિચારજી ।
અતિશે ખેદને પામે તેઉજી, બોલ્યા પરસ્પર વાણી બેઉજી ॥૧॥
ઢાળ - બેઉ પરસ્પર બોલિયાં, થયું સિદ્ધ આપણું કામ ।
તે દૈવે વિઘ્ને યુક્ત કીધું, રહ્યો ન ઉર આરામ ॥૨॥
તે માટે મહાવિઘન કેરા, નાશ કરતા જેહ ।
વિભૂતિ અવતાર હરિના, એવા ગણપતિ એહ ॥૩॥
તે માટે એ ગણપતિનું, વ્રત કરશું એમ ।
વિઘન સર્વે વિનાશ પામે, થાયે અતિશે ક્ષેમ ॥૪॥
પછી તે ધર્મે ભક્તિ કેરો, શોક ટાળવા કાજ ।
જેમ રામ લક્ષ્મણ જાનકી, વન ગયાં ત્યાગી રાજ ॥૫॥
તેને જેમ વનવાસમાં, થયું કષ્ટ અતિ વિખ્યાત ।
મુક્તાનંદ તે ધર્મદેવે, ભક્તિને કહી વાત ॥૬॥

પદ ॥૧૩॥ રાગ (માલીગાડો)

રામકથા કહેતાં હનુમંતનો, મહિમા અતિશે આવ્યોરે ।
ધર્મે કહ્યો અધિક વિસ્તારી, ભક્તિને મન ભાવ્યોરે ॥રામ૦॥૧॥
પછી ઉરમાં એમ સ્મૃતિ આવી, આપણો એ કુલદેવરે ।
રામદૂત હનુમાન કષ્ટ સઉ, નાશ કરે તતખેવરે ॥રામ૦॥૨॥
મારુતનંદન રિપુ મદ ગંજન[1], હે હનુમાન હમારીરે ।
રક્ષા કરજો રક્ષા કરજો, એમ કહ્યું ભક્તિયે પોકારીરે ॥રામ૦॥૩॥
એજ સમયમાં વિપ્રરુપ ધરી, દીધું દરશન દાનરે ।
મુક્તાનંદ કહે ધર્મ ભક્તિને, એમ રીઝયા હનુમાનરે ॥રામ૦॥૪॥

કડવું ॥૫૩॥

કરુણા કરી બોલ્યા હનુમાનજી, ભક્તિ ધર્મ સુણજો એક ધ્યાનજી ।
તમે સંતાપ તજો તતખેવજી, હુંજ તમારો છઉ કુળદેવજી ॥૧॥
ઢાળ - હુંજ છઉં કુળદેવ માટે, મને જ પહોંચે લાજ ।
કરીશ રક્ષા બેઉની, જેમ સીધસે સર્વે કાજ ॥૨॥
દ્રોણીને શાપે કરીને, તમારા સુત જેહ ।
શસ્ત્ર નહિ ધારણ કરે, તોયે અધિક સમર્થ એહ ॥૩॥
પોતાની બુદ્ધિને બળે, આ ત્રિલોકી તતકાળ ।
જીતવા સમર્થ થશે, એવા તમારા બાળ ॥૪॥
તમારા કુળની સદા, હું રક્ષાનો કરનાર ।
જ્યાં જ્યાં સંકટ આવશે, ત્યાં રહીશ પાસે ત્યાર ॥૫॥
એમ કહી હનુમાન ત્યાંથી, થયા તે અંતરધાન ।
મુક્તાનંદ કહે ધર્મ ભક્તિ, રીઝ્યાં પ્રથમ સમાન ॥૬॥

કડવું ॥૫૪॥

ભક્તિ ધર્મ ઉર હર્ષ અપારજી, ત્યાં થકી ચાલ્યાં કરીને વિચારજી ।
ગણપતિના વ્રતમાં તતકાળજી, આવી પ્રતીતિ અધિક વિશાળજી ॥૧॥
ઢાળ - આવી પ્રતીતિ ઉર વિષે, દેખી પ્રતાપ ઉદાર ।
જેહનું વ્રત કર્યા તણો, ઘાટ એકજ વાર ॥૨॥

૧ મદ ગંજન - મદનો નાશ કરનાર

તેજ સ્થળે મહા વિઘ્ન સર્વે, નાશ થયાં તતખેવ ।
એવા ગણપતિ અધિક મોટા, વિઘ્ન હરતા દેવ ॥૩॥
એમ કહીને ચાલિયાં, ઉર ધરી શ્રીઘનશ્યામ ।
દોઢ માસે ચાલતાં, આવ્યા પોતાને ગામ ॥૪॥
જ્ઞાતિ કુટુંબિ ધર્મના, વિંટી વળ્યાં જનવૃંદ ।
દંપતિને દર્શને કરી, પામ્યા અતિ આનંદ ॥૫॥
પછી તે પ્રભુના પ્રતાપથી, ધર્મના વેરી જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે મિત્ર સરખા, થઈને વરતે તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૫૫॥

ધર્મને દેખી શત્રુ સર્વજી, અતિ ભય પામ્યા મુક્યો ગર્વજી ।
પછી કૃપાળુ પ્રભુ પરમ સુજાણજી, જીવોનાં કરવા કલ્યાણજી ॥૧॥
ઢાળ - જીવોનાં કલ્યાણ કરવા, જન્મ લેશે દેવ ।
એવા થકા તે ધર્મના, ઉરમાં વસ્યા તતખેવ ॥૨॥
તેણે કરી એ ધર્મ અતિશે, થયા તે શોભાધામ ।
નિજ તેજે જગ ઢાંકિયો, એવા તે અતિ અભિરામ ॥૩॥
ધાન્ય ધન્ય વાહન પશુ, સમૃદ્ધિ તે વિવિધ પ્રકાર ।
ધર્મના ઘરમાં પ્રથમથી, દોલત વાધી અપાર ॥૪॥
એવી રીતે એ વિપ્રને, થયો હરિપ્રસાદ અનુપ ।
તે માટે એ ધર્મને કહે છે, હરિપ્રસાદસ્વરૂપ ॥૫॥
હરિપ્રસાદ એ નામ લઈ, સૌ બોલાવે સાક્ષાત ।
મુક્તાનંદ કહે ભૂમિમાં, એ થયા અતિ વિખ્યાત ॥૬॥

કડવું ॥૫૬॥

દેવતુલ્ય નિજ કાંતિ જેહજી, તતક્ષણ દોલત વાધી એહજી ।
તે જોઈ ધર્મે વિચાર્યું વિશેષજી, આપમાં જાણ્યો હરિ આવેશજી ॥૧॥
ઢાળ - આપ વિષે શ્રીકૃષ્ણનો, આવેશ જાણી ઉદાર ।
પછી ધર્મદેવે ભક્તિમાં, ધર્યો ગર્ભ જગ આધાર ॥૨॥
તેણે કરી ભક્તિ થયાં, અતિશેજ શોભાધામ ।
કપિલની મા દેવહૂતી, તે સમ અતિ અભિરામ ॥૩॥

અનંત કોટી બ્રહ્માંડ જેના, રોમ કૂપ સમાય ।
તે હરિ ધાર્યા ગર્ભમાં, એ આશ્ચર્ય વાત કહેવાય ॥૪॥
પૂરણ ચંદ્ર સમાન તનમાં, વાધી કાંતિ વિશાળ ।
પ્રેમવતી હરિ ઉદર ધારી, એમ થયા તતકાળ ॥૫॥
દેવમાતા અદિતિ સમ, માન્યા યોગ્ય તે માત ।
મુક્તાનંદ કહે પ્રેમવતીનાં, પુણ્ય થયાં વિખ્યાત ॥૬॥

પદ ॥૧૪॥ રાગ (આશાવરી)

ભક્તિને દેખીને અન્ય ભામનિયો, બોલે પરસ્પર વાણી હો ।
ભૂપર ગર્ભવતી બહુ દીઠી, આવી તો કોય ન જાણી હો ॥ભક્તિ૦॥૧॥
ગર્ભવતી એવી તેજસ્વી, દીઠી ન સાંભળી કોય હો ।
આવાં તો એક દેવકી માતા, સુણ્યા છે પુરાણમાં સોય હો ॥ભક્તિ૦॥૨॥
એમ પરસ્પર અબળા બોલે, જોઈ જોઈ તેજ અનૂપ હો ।
પ્રેમવતીના ઉદર વિષે કોઈ, આવ્યા છે કારણરૂપ હો ॥ભક્તિ૦॥૩॥
પ્રેમવતીનાં ભાગ્યનો મહિમા, ગાન કરે સૌ નારી હો ।
મુક્તાનંદ એ ભક્તિમાતની, પદરજ શિરપર ધારી હો ॥ ભક્તિ૦ ॥૪॥

કડવું ॥૫૭॥

એવાં પ્રતાપી ભક્તિ માતજી, દશમાં માસવિષે સાક્ષાતજી ।
જનમ્યા સુત શશિ પૂરણ સમાનજી, કરુણાસાગર શ્રી ભગવાનજી ॥૧॥
ઢાળ - કરુણાસાગર શ્રીહરિ, થયા પ્રગટ સુંદર નેણ ।
સાધુ જનનાં અંતરમાંઈ, વાધ્યું સુખ દિનરેણ ॥૨॥
અખિલ ભુવનના નાથ પોતે, અવતર્યા અવિનાશ ।
ધર્મકેરા સદનમાંઈ, થયો અધિક પ્રકાશ ॥૩॥
પછી એ ભક્તિ પોતા કેરી, સજ્યામાં સુખકંદ ।
જન્મ્યા એવા લાલ જોઈને, પામ્યા અતિ આનંદ ॥૪॥
એવી રીતે એ વિપ્રના, સદનમાં સુખધામ ।
શ્રી પુરુષોત્તમ પ્રગટિયા, શોભાનિધિ ઘનશ્યામ ॥૫॥
જે અવસર પ્રભુ પ્રગટિયા, મહા આનંદકારી અનૂપ ।
મુક્તાનંદ કહે તે સમો, વર્ણવું અતિ સુખરુપ ॥૬॥

કડવું ॥૫૮॥

સંવત અઢાર સાડત્રિસો જેહજી, સંવત્સર વિરોધકૃત એહજી ।
ઉત્તરાયણના રવિ સુખરુપજી, વસંત ઋતુ મધુ માસ અનૂપજી ॥૧॥
ઢાળ - ચૈત્ર માસ ને શુકલ પક્ષે, તિથિ નવમી ઉદાર ।
પુષ્ય નક્ષત્ર ને ચંદ્રવાસર, સદા સુખ દાતાર ॥૨॥
વૃશ્ચિક લગ્ને કૌલવ કરણે, યોગ સુકર્મા જેહ ।
દશ ઘડી રાત્રિ ગીએ, થયો જન્મ સુખપ્રદ તેહ ॥૩॥
ભૂમિવિષે સૌ મનુષ્યને, થયો મહોત્સવ તતકાળ ।
સ્વર્ગમાં સઉ દેવને, થયો ઉત્સવ પરમ વિશાળ ॥૪॥
ઇંદ્રાદિક સુર પુષ્પવૃષ્ટિ, કરે તે વારમવાર ।
ગંધર્વ લાગ્યા ગાવવા, ઉરમાં તે પ્રેમ અપાર ॥૫॥
સુરવિમાને ગગન છાયું, નાચે સુરત્રિયવૃંદ ।
મુક્તાનંદનો નાથ પ્રગટ્યા, પામ્યા સૌ આનંદ ॥૬॥

કડવું ॥૫૯॥

દ્વિજકુળ પ્રગટ્યા શ્રી ઘનશ્યામજી, પુરુષોત્તમ સર્વ સુખધામજી ।
આનંદ વાધ્યો જોઈને અપારજી, શોભે સુંદર ધર્મકુમારજી ॥૧॥
ઢાળ - શોભે ગૃહમાંહી શ્યામસુંદર, અધિક તેજ અંબાર ।
મંગલ દશો દિશ માંઇ રાજે, ક્ષીણ થયો ભૂભાર ॥૨॥
ત્રિવિધ વાયુ વહે સુંદર, સૌને થયો હુલ્લાસ ।
ઉડુગણ કેરી જ્યોતિ અતિશે, શોભે છે આકાશ ॥૩॥
વળી વારિ[૧] સર[૨] સરિતા[૩]તણાં, સર્વે નિર્મલ થયાં અત્યન્ત ।
નિર્મલ નભની છબિ છાજે, જનમિયા ભગવંત ॥૪॥
અગ્નિહોત્રના અગ્નિ સર્વે, થયા તે જાજવલ્યમાન ।
સંતના મન શુદ્ધ થયાં, અતિશે ઉદય થયું જ્ઞાન ॥૫॥
અસુર હતા અવની વિષે, તેના મનમાં વાધ્યો ત્રાસ ।
મુક્તાનંદનો નાથ પ્રગટ્યા, પાળવા નિજ દાસ ॥૬॥

૧ . જળ ૨. તળાવ ૩. નદી

કડવું ॥૬૦॥

દેવ કરે છે દુંદભિ નાદજી, વળી અતિ હર્ખ્યા હરિપ્રસાદજી ।
વાજે વાજાં દ્વિજને ઘેરજી, થઇ રહી છે અતિ લીલા લેહેરજી ॥૧॥
ઢાળ - થઇ રહી છે લીલા લેહેરે સુંદર, ગાયે વનિતા મંગલ ગીત ।
લાલને આશિષ દિએ છે, મુખ જોઈ વાધી પ્રીત ॥૨॥
દધિ હરદિ કુંકુમ આદિ, રંગ લઈ સર્વે નાર ।
એક એકને છંટકે પરસ્પર, કુતૂહલ ઉદાર ॥૩॥
ત્રણ ભુવનમાં શબ્દ સુંદર, થયો તે જે જેકાર ।
ધર્મને મન થયો આનંદ, નિર્ખિ નિજ કુમાર ॥૪॥
પુત્રનું મુખ જોઈ પ્રીતે, મનમાં તે હર્ખ્યા તાત ।
અતિસ્નેહે આસક્ત થયાં છે, કહી ન જાએ વાત ॥૫॥
એવી રીતે થયો ઉત્સવ, પ્રગટ્યા જનપ્રતિપાળ ।
મુક્તાનંદના નાથ જનહિત, બન્યા મનોહર બાળ ॥૬॥

પદ ॥૧૫॥ (રાગ આશાવરી)

પોતે પ્રગટ થયા પુરુષોત્તમ, ધર્મ ભવન સુખદાઈ હો ।
ઇંદ્રાદિક સર્વે સુર આવ્યા, વાજે અધિક વધાઈ હો ॥પોતે૦॥૧॥
નર નારી મન હર્ષ ન માયે, જય જય વાણી બોલે હો ।
જગજીવનનું મુખડું જોઈને, મતવાલા થઈ ડોલે હો ॥પોતે૦॥૨॥
ગાંધર્વ ગીત મનોહર ગાવે, નૃત્ય કરે સુરનારી હો ।
સુરવિમાને અંબર છાયો, થાય કુતૂહલ ભારી હો ॥પોતે૦॥૩॥
ફુલઝડીં અંબરથી લાગી, સર્વે તે થયા હુલ્લાસી હો ।
મુક્તાનંદનો નાથ મનોહર, અવતરીયા અવિનાશી હો ॥પોતે૦॥૪॥

કડવું ॥૬૧॥

પુત્રજન્મ સુણી રીઝ્યા ધર્મજી, પ્રેમે કરાવ્યું જાતક કર્મજી ।
તેજ કર્મમાં જન સૌ કોયજી, મગન થયાં જોઈ ઉત્સવ સોયજી ॥૧॥
ઢાળ - ઉત્સવમાં વેદોક્ત રીતે, કરી અધિક સનમાન ।
ધર્મદેવે બ્રાહ્મણોને, આપ્યાં બહુવિધ દાન ॥૨॥
જેજે જાચક આવિયા, તેનો આદર કીધો અપાર ।

દાન જથા વિધિ આપિયું, ઉઘાડી ધનભંડાર ॥૩॥
પોતાના સુતરુપ એવા, પ્રગટ શ્રીભગવંત ।
માત પિતાને તેજ સંગે, વાધ્યો પ્રેમ અનંત ॥૪॥
ચૈત્ર શુદિ એકાદશીની, રાત્રિમાં તતકાળ ।
બાલમુકુંદને મારવાને, આવ્યા ગ્રહ વિકરાળ ॥૫॥
રેવતી કોટરા આદિક, બાલકના ગ્રહ જેહ ।
મુક્ત કહે નિજ દૃષ્ટિએ, બાળી ભગાવ્યા તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૬૨॥

એમ એ દિનદિન આનંદકંદજી, બાલચંદ્ર સમ વધે સ્વચ્છંદજી ।
એક સમે માર્કંડ ઋષિ નામજી, બ્રહ્મચારી વેષે તપધામજી ॥૧॥
ઢાળ - બ્રહ્મચારીરૂપ મુનિવર, આવ્યા તે ધર્મને ઘેર ।
કર્યું બહુ સન્માન તેહનું, પૂજિયા ભલી પેર ॥૨॥
જાણી તે ઋષિને જ્યોતિષી, ત્રિકાલદર્શિ ઉદાર ।
અતિપ્રેમે પ્રાર્થના કરી, વૃષદેવે વિવિધ પ્રકાર ॥૩॥
અમારા આ પુત્રકેરું, નામકરણ છે જેહ ।
તે તમે કરવા યોગ્ય છો, તેમાં તે નહી સંદેહ ॥૪॥
ત્યારે તે મુનિ શુભ મૂહુર્ત જોઈને, નામ ધરવા કાજ ।
વિધિ સહિત આરંભ કર્યો, લઈ હોમાદિકના સાજ ॥૫॥
કર્મ સૌ વિધિવત કર્યા, સર્વજ્ઞ મહામુનિ વીર ।
મુક્તાનંદ કહે ધર્મ પ્રત્યે, બોલ્યા વચન ગંભીર ॥૬॥

કડવું ॥૬૩॥

હે ધર્મ આ તમારો કુમારજી, તમારી બેઉની રક્ષા કરનારજી ।
એના આશ્રિત નર ત્રિય જેહજી, તેની સર્વ આપદા હરશે તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - આપદા હરશે તેમની, કરશે તે સુખ ઘનશ્યામ ।
કર્ક રાશિમાં જન્મ એનો, માટે થાશે હરિ એવું નામ ॥૨॥
અર્થે યુક્ત એ નામવાળો, થાશે તમારો લાલ ।
આશ્રિત નર ત્રિયવૃંદને તારશે જનપ્રતિપાળ ॥૩॥
વળી તમારા પુત્રનો, છે કૃષ્ણ વર્ણ આ તન ।
આશ્રિત જનના નિજ મૂર્તિમાં, ખેંચી લેશે મન ॥૪॥

INDEX

ચૈત્ર માસમાં જન્મ સુંદર, થયો છે સાક્ષાત ।
માટે કૃષ્ણ એવું નામ એનું, થાશે જગવિખ્યાત ॥૫॥
હરિ કૃષ્ણ બેઉ નામ નોખાં, તમારા સુતનાં જાણ ।
હરિકૃષ્ણ એવી રીતે એક જ, મુક્તાનંદ પ્રમાણ ॥૬॥

કડવું ॥૬૪॥

વળી કહુ ધર્મદેવ સુખધામજી, તમારા સુતનું સુંદર નામજી ।
ચિત્ત દઈ સાંભળો પરમ સુધીરજી, સુંદર થાશે ગુણગંભીરજી ॥૧॥
ટાળ - થાશે ગુણગંભીર સુંદર, પાંચ ગુણ સુખદાન ।
ત્યાગ જ્ઞાન તપ ધર્મ યોગ કરી, થાશે શિવજી સમાન ॥૨॥
માટે હું તમને સૂચવું, તમે બેઉ ચતુર સુજાણ ।
નીલકંઠ એવું નામ સુંદર, થાશે અતિ પ્રમાણ ॥૩॥
હે વૃષ એ રીતે કરી, ગુણ કર્મને અનુસાર ।
થાશે તમારા પુત્ર કેરાં, નામ અનંત અપાર ॥૪॥
એવી રીતે એ નામ કરી, ટાળ્યા સર્વ સંદેહ ।
બીજા ગુણ એ પુત્રના, કેતા હવા મુનિ તેહ ॥૫॥
એજ તમારા પુત્ર તે, શ્રીવિષ્ણુતુલ્ય સ્વચ્છંદ ।
મુક્તાનંદનો નાથ તેમને, દેશે અતિ આનંદ ॥૬॥

પદ ॥૧૬॥ (રાગ કાફી)

માર્કંડ મુનિ નામ ધરીને, મૌન થયા તતકાળરે।
સુતના ગુણ સુણી ભક્તિ ધર્મને, આનંદ વાધ્યો વિશાળરે॥ માર્કંડ ॥૧॥
ધર્મે તે મુનિવરને આપ્યાં, આભૂષણ વસ્ત્ર અપારરે।
મનવાંછિત સઉ સંપત્તિ આપી, એવા તે પરમ ઉદાર રે॥માર્કંડા॥૨॥
તે મુનિવરને વચને કરીને, નિજ સુતના ગુણ જાણીને।
ધર્મ ભક્તિએ મહા મુનિવરને, કહે છે સુધાસમ વાણીરે॥માર્કંડા॥૩॥
હે મુનિવર અમે દાસ તમારા, નિત્ય નિત્ય દરશન દેજોરે।
મુક્તાનંદના નાથને નિર્ખિ, લાવ અલૌકિક લેજોરે॥ માર્કંડ ॥૪॥

કડવું ॥૬૫॥

એમ કરતાં નિજ સુતને અનૂપજી, ત્રીજું વર્ષ થયું સુખરુપજી ।

ત્યારે તે ચૌલકર્મ[1] સુખકારીજી, ધર્મે કરાવ્યું શ્રુતિ અનુસારીજી ॥૧॥
ઢાળ - શ્રુતિતણે અનુસાર સર્વે, કીધું કર્મ ઉદાર ।
તે દિન મહા ઉત્સવ થયો, સૌ પામ્યા આનંદ અપાર ॥૨॥
તેજ દિવસે ધર્મદેવે, સાધુ બ્રાહ્મણ જેહ ।
પ્રેમ કરી નિજ ભવન તેડી, જમાડ્યા છે તેહ ॥૩॥
તે દિવસે ભગવાનને, મારવા દાનવ ઘોર ।
કૃત્યાનો સર્જનાર આવ્યો, કાલીદત્ત કઠોર ॥૪॥
તીવ્ર નિજ દૃષ્ટે કરી, મનમોહન બાલમુકુંદ ।
મોહ પમાડ્યો દૈત્યને, થયો અસુર અતિ મતિમંદ ॥૫॥
તેણે કરીને અસુર પાપી, વિવિધ વૃક્ષ મોઝાર ।
મુક્ત કહે અથડાઈ ચહુ દિશ, નાશ થયો ભૂભાર ॥૬॥

કડવું ॥૬૬॥

એમ અસુરનાં વૃંદ અપારજી, કરે છે ઉપદ્રવ વારમવારજી ।
તે જોઈ ધર્મે વિચાર્યું એમજી, આંઈ રહ્યું નહી આપણું ક્ષેમજી ॥૧॥
ઢાળ - ક્ષેમ નહી આંઈ આપણું, એમ વિચારી નિજગામ ।
ત્યાગ કર્યું રિપુત્રાસથી, આવ્યા અવધપુર ધામ ॥૨॥
અવધમધ્ય અતિશ્રેષ્ઠ, સ્થાનક રામઘાટને પાસ ।
બરહટા શાખા નગરમાં, રહ્યા વૃષ કરી વાસ ॥૩॥
અવધમાં સુત નારીસોતા, એમ વસ્યા જઈ ધર્મ ।
ત્રિકાલ સજર્યું સ્નાન આદિક, કરે તે વિધિવત કર્મ ॥૪॥
સંધ્યાદિક નિત્ય કર્મ કરતાં, કૃષ્ણભક્તિ જેહ ।
સર્વ કર્મથી અધિક જાણી, પળ ન ત્યાગે તેહ ॥૫॥
એમ ધર્મ શ્રીકૃષ્ણની, ભક્તિ કરે એકતાર ।
મુક્ત કહે તે જોઈ સૌને, વાધ્યો પ્રભુ સંગ પ્યાર ॥૬॥

કડવું ॥૬૭॥

નિજપિતુ ભક્તિ કરે એક તાનજી, તે જોઈ બાલરુપ ભગવાનજી ।
લઈ શિશુ ખેલ સામગ્રી સારજી, પૂજે શ્રીકૃષ્ણને પરમ ઉદારજી ॥૧॥

૧ ચૌલકર્મ - પ્રથમ વાળ ઉતારવાની વિધિ

ટાળ - પૂજે નિત્ય શ્રીકૃષ્ણને, વળી ધરે છે તેહનું ધ્યાન ।
બાળક છે તોય સાધુતા કરી, વરતે સંત સમાન ॥૨॥
ત્યાગ્યા ગ્રામ્યવિહાર સર્વે, એવા તે હરિ સુખધામ ।
તાત સંગે સઉ તીરથમાં, નિત્ય ના'ય પુરણકામ ॥૩॥
પ્રાત સમે સરજુ વિષે, નિત્ય નિયમ રાખી ના'ય ।
પુરિમધ્યે સૌ દેવમંદિરમાં, દર્શને નિત્ય જાય ॥૪॥
તેજ હરિ નિજ તાત પાસે, વર્ણાશ્રમના ધર્મ ।
શ્રદ્ધાએ કરીને સાંભળ્યા, જાણ્યો તેહનો મર્મ ॥૫॥
તેમજ નિજ માતા થકી, વનિતાના ધર્મ જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે બાલકૃષ્ણે, સાંભળ્યા છે તેહ ॥૬॥

કડવું ॥૬૮॥

બાળપણાથી શ્રી ઘનશ્યામજી, દૃઢ પંડિત થયા શુભ ગુણધામજી ।
બાળક તદપિ અધિક બુદ્ધિવંતજી, શુભ ગુણ જોઈ કોય પામે ન અંતજી ॥૧॥
ટાળ - શુભ ગુણ જોતાં પાર ન આવે, એવા તે અજ[1] અવિનાશ ।
તોય અન્ય પાસે ભણે, કરવા તે બુદ્ધિ પ્રકાશ ॥૨॥
જન્મથી વર્ષ પાંચના, જ્યારે થયા જગ આધાર ।
ત્યારે એ ધર્મથી ભક્તિએ, એક જાયો પુત્ર ઉદાર ॥૩॥
અધિક શાંતિ સ્વભાવ સોતા, અધિક મન અભિરામ ।
અનુજ કૃષ્ણ દિનેશના, તેનું નામ ઇચ્છારામ ॥૪॥
તેજ વર્ષમાં ધર્મદેવે, શ્રીહરિને સાક્ષાત ।
ભણાવ્યા સદ્ગ્રંથ સર્વે, વાધ્યો યશ વિખ્યાત ॥૫॥
અલ્પ કાળમાં ગ્રંથ સર્વે, વાંચી ગયા હરિ જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે લોક સઉને, અધિક આશ્ચર્ય એહ ॥૬॥

પદ ॥૧૭॥ (રાગ સામેરી)

અવધ્યપુરીમાં શ્રીપુરુષોત્તમ, બાલરુપ ભગવંતરે ।
તે શ્રીહરિનો સંગ કરે છે, પુરના બાળ અનંતરે ॥અવ૦॥૧॥
તે સૌને પ્રહ્લાદની પેરે, કૃષ્ણની ભક્તિ શિખાવેરે ।
સૌ બાળક મહા મુનિવર સમ થઈ, પ્રેમ મગન ગુણ ગાવેરે ॥અવ૦॥૨॥

---

૧ અજ - અજન્મા

બાળરુપ શ્રીહરિની ભક્તિ, દેખી કહે સૌ વાતરે ।
આ પ્રહ્લાદ સરીખો બાળક, થાશે અતિ વિખ્યાતરે ॥અવ૦॥૩॥
એમ અયોધ્યાપુરમાં ભક્તિ, બાળ વૃદ્ધમાં વ્યાપીરે ।
મુક્તાનંદના નાથ પ્રગટ થઈ, અશુભ વાસના કાપીરે ॥અવ૦॥૪॥

કડવું ॥૬૯॥

અવધ્યમાં વાસ કરી રહ્યા ધર્મજી, પુરજન જાણે અલૌકિક મર્મજી ।
ધર્મને શરણ થયાં બહુ લોકજી, તેના તે ટળ્યા સંશય શોકજી ॥૧॥
ઢાળ - સંશય શોક નિવારિયા, કાશળ ન રાખી લેશ ।
અષ્ટાક્ષર હરિમંત્રનો, સૌને કર્યો ઉપદેશ ॥૨॥
અહિંસાદિક ધર્મ સર્વે, સુણ્યા નિજ ગુરુ પાસ ।
તેનો શુભ ઉપદેશ કીધો, ટાળવા ભવત્રાસ ॥૩॥
ધર્મ કેરા શિષ્ય સર્વે, પાળે ધર્મવચન ।
તેહના શ્રીવ્રજચંદ સંગે, લાગી રહ્યાં છે મન ॥૪॥
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સોતી, કૃષ્ણભક્તિ જેહ ।
ધર્મદેવના શિષ્ય સર્વે, કરે નિરંતર તેહ ॥૫॥
એમ શ્રીરાધાકૃષ્ણની, ભક્તિ કરાવે સોય ।
મુક્તાનંદ કહે ધર્મ સરખા, સમર્થ ગુરુ નહિ કોય ॥૬॥

કડવું ॥૭૦॥

આપનો આશ્રય કરવા ઈચ્છેજી, સંગ કુસંગની વ્યક્તિ પ્રીચ્છેજી ।
તે વનિતાઓને ભક્તિ પાસજી, શિષ્ય કરાવે હરવા ત્રાસજી ॥૧॥
ઢાળ - ત્રાસ હરવા ભવતણો, કરે ભક્તિ શુભ ઉપદેશ ।
તે સાંભળી ત્રિયમાત્રનો, નવ રહે સંશય લેશ ॥૨॥
માનનિયોના ધર્મ સર્વે, ભક્તિ પાસ ઉદાર ।
કહેવાડ્યા વિસ્તારથી, જેમ પામે ભવજળ પાર ॥૩॥
ગર્ભથી વર્ષ આઠમે, શ્રીકૃષ્ણને વૃષદેવ ।
યથાવિધિ ઉપવીત આપ્યું, તેડી દ્વિજ તતખેવ ॥૪॥
તે દિન મહાઉત્સવ થયો, જમ્યા હજારો દ્વિજવૃંદ ।
વિપ્રને બહુ દાન દીધાં, પામ્યા અતિઆનંદ ॥૫॥

નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીતણા, ધર્મમાં રહી હરિ સોય ।
મુક્ત કહે નિજ વ્રતમાં, કાશલ ન રાખી કોય ॥૬॥

કડવું ॥૭૧॥

વેદાદિકનો દૃઢ અભ્યાસજી, અંગ સહિત કર્યો નિજ પિતુ પાસજી ।
તેહનો અર્થ અનુપમ જેહજી, નિજ પિતુ પાસ ભણ્યા હરિ તેહજી ॥૧॥
ટાળ - ભણ્યા અર્થ એ સર્વનો, સુણતાં તે એકજ વાર ।
રહસ્ય તેનો જાણિયો, નિજ બુદ્ધિને અનુસાર ॥૨॥
તાતથકી તે પામિયા, નિજ સંપ્રદાયની રીત ।
પામ્યા તે દીક્ષા કૃષ્ણની, જેમ વધે પ્રભુસંગ પ્રીત ॥૩॥
પામ્યા હરિ નિજ તાતથી, શુભ અષ્ટાક્ષરનો મંત્ર ।
જેને જપે સૌ ભવ તરે, સદ્ય થાય જીવ સ્વતંત્ર ॥૪॥
શ્રી ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના, જે રહસ્ય અતિસુખ રૂપ ।
તે સર્વે નિજ તાતથી, જાણિયા પરમ અનૂપ ॥૫॥
પછી તે જેમ ધર્મે કહ્યું, તેવી રીતે આપ ઉદાર ।
મુક્ત કહે શ્રીકૃષ્ણને, નિત્ય પૂજે કરી બહુ પ્યાર ॥૬॥

કડવું ॥૭૨॥

સેવાસાજ લઈ સુખકંદજી, સેવે શ્રીકૃષ્ણને સદા સ્વચ્છંદજી ।
એવી રીતે વર્તતા એહજી, વર્ષ એકાદશના થયા તેહજી ॥૧॥
ટાળ - વર્ષ એકાદશ થીએ, જનનીને કૃષ્ણ દિનેશ ।
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સોતી, ભક્તિ કરી ઉપદેશ ॥૨॥
નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન જે, તે દીધું હરિ કરી પ્યાર ।
પછી તિરોભાવને[1] પામિયાં, ભક્તિ માત ઉદાર ॥૩॥
દુર્વાસાના શાપથી, એમ મૂકાવ્યાં નિજ માત ।
નિજ પદપંકજ પાસ રાખ્યાં, એવા શ્રીહરિ સાક્ષાત ॥૪॥
ઔર્ધ્વદેહીક[2] ક્રિયા તેની, જયેષ્ઠ સુતને પાસ ।
શાસ્ત્રવિધિએ ધર્મદેવે, કરાવી છે પ્રકાશ ॥૫॥
ધર્મે પણ કેટલાક માસે, કીધો નરતન ત્યાગ ।

૧ તિરોભાવને પામ્યા - અવસાન પામ્યા, ૨ ઔર્ધ્વદેહિક ક્રિયા કરી - ઉત્તર ક્રિયા કરી

મુક્ત કહે મુનિશાપથી, એમ મુકાણા બડભાગ્ય ॥૬॥

પદ ॥૧૮॥ (રાગ મારુ)

દિવ્ય શરીર ધરી, રહ્યાં બેઉ દિવ્ય શરીર ધરી ।
ભક્તિ ધર્મને પ્રાણથી પ્યારા, બાલસ્વરૂપ હરી ॥રહ્યાંઠા॥૧॥
નિત્ય સમીપે રહે શ્રીહરિને, નિર્ખે નયણાં ભરી ॥રહ્યાંઠા॥૨॥
પોતાના સુત કૃષ્ણ પ્રભુને, સેવે છે પ્રેમ કરી ॥રહ્યાઠા॥૩॥
શ્રદ્ધાદિક વૃષસંગે પ્રભુપદ, પૂજે છે ફરીરે ફરી ॥રહ્યાંઠા॥૪॥
મુક્તાનંદ કહે ત્રિભુવનમાં, સુજશ રહ્યો પસરી ॥રહ્યાંઠા॥૫॥

કડવું ॥૭૩॥

ઔર્ધ્વદૈહિક ક્રિયા ધર્મની જેહજી, શાસ્ત્ર પ્રમાણે વિધિવત તેહજી ।
રામપ્રતાપે કીધી સોયજી, તેમાં તો કાશલ ન રહી કોયજી ॥૧॥
ઢાળ - કાશલ ન રહી કોઈ વિધ, એમ કીધું કાર્ય ઉદાર ।
જમાડ્યા અતિ પ્રેમસું, નિજ ભવન વિપ્ર અપાર ॥૨॥
તે સઉને દક્ષિણા આપી, પૂજ્યા પ્રેમ સમેત ।
ધર્મદેવના પુત્ર સૌને, બ્રાહ્મણ સંગ બહુ હેત ॥૩॥
પછી તે હરિને કુટુંબિનો, સંગ તજ્યાની આશ ।
અતિ વૈરાગ્યના વેગથી, ઉરમાં તે અધિક ઉદાસ ॥૪॥
જ્યેષ્ઠ બંધુ આદિ જે, નિજ કુટુંબિનાં વૃંદ ।
તે સઉને પૂછ્યા વિના, થયા આપે એક સ્વછંદ ॥૫॥
નિત્ય સ્નાનનું મિષ લઈને, પ્રાત સમે જગવંદ ।
મુક્તાનંદ કહે ઉત્તર દિશમાં, ચાલિયા સુખકંદ ॥૬॥

કડવું ॥૭૪॥

એમ શ્રીકૃષ્ણે કર્યો ગૃહ ત્યાગજી, વન પ્રત્યે ચાલ્યા બડભાગજી ।
પછી શ્રીહરિના સખા અપારજી, દર્શને આવ્યા કરી બહુ પ્યારજી ॥૧॥
ઢાળ - દર્શન કૃષ્ણ દિનેશનાં, કરવાને આવ્યા બાળ ।
જ્યારે ન ગૃહ મધ્યે દેખિયા, યથા ઉદાસી તતકાળ ॥૨॥
સરજું ગંગાને તટે ખોળે છે બાળક સોય ।
પુછે અગણિત મનુષ્યને, પણ ખબર ન દીએ કોય ॥૩॥

બેઠાનાં સ્થળ તેહનાં, વળી ગયાના સ્થળ જેહ ।
પુર મધ્યે સૌ બાળકો, ખોળે છે જઈ જઈ તેહ ॥૪॥
અવધપુરમાં ખોળતા, હાર્યા તે સર્વ કુમાર ।
જ્યારે ન દીઠા કૃષ્ણને, કરે રુદન સૌ એક તાર ॥૫॥
શોકે સહિત કુમાર સર્વે, આવ્યા તે વૃષને દ્વાર ।
મુક્તાનંદ કહે વિરહ વ્યાકુલ, રુવે છે કરી પોકાર ॥૬॥

કડવું ॥૭૫॥

અગ્રજ બંધુ[1] રામપ્રતાપજી, અતિ ઉદાસી ઉર અતિ સંતાપજી ।
તે પાસે આવ્યા સૌ બાલજી, વિરહ વિકળ બોલ્યા તતકાળજી ॥૧॥
ટાળ - વેગે બાળક બોલિયા, બંધુ તમારા જેહ ।
નીલકંઠ ન મળ્યા અમને, ગયા ક્યાંઈક તેહ ॥૨॥
રામપ્રતાપે પૂર વિષે, ખોળિયા ઘર ઘર માંહી ।
તો પણ તેહને શ્રી હરિની, ખબર ન જડી ક્યાંઈ ॥૩॥
અનુજ ઈચ્છારામ આદિક, કુટુંબીનાં વૃંદ ।
તે પણ ખોળી હારિયાં, તોય ન દીઠા સુખકંદ ॥૪॥
નયણે જલધારા વહે, સૌ કરે વિવિધ વિલાપ ।
તે સૌને જોઈ જ્યેષ્ઠ બંધુ, પામ્યા અતિ સંતાપ ॥૫॥
દુઃખતણા સાગર વિષે, પડિયો તે સૌ પરિવાર ।
મુક્તાનંદ કહે હરિ વિના, એમ પામે કષ્ટ અપાર ॥૬॥

કડવું ॥૭૬॥

ભ્રાત ભ્રાત એમ કરીને પોકારજી, રુવે છે કુટુંબી વારમવારજી ।
જ્યેષ્ઠ બંધુ શ્રીહરિના જેહજી, સૌથી અતિશે તલપે તેહજી ॥૧॥
ટાળ - સૌથી અધિક વિલાપ કરીને, રુવેછે મોટા ભ્રાત ।
અમને તે ત્યાગી શ્રીહરિ, હવે ક્યાં ગયા સાક્ષાત ॥૨॥
એહનો નિત્ય ભોજન સમો, વિતી ગયો છે સોય ।
તીર્થ સર્વે ખોળિયાં, તોય ખબર ન જડી કોય ॥૩॥
ક્યાં જઈને નિરખું હવે, એનું વદન ચંદ્રસમાન ।

૧ અગ્રજ બંધુ - મોટાભાઈ

ક્યાં જઈ વચનામૃત સુણું, મને એજ ઉરમાં ધ્યાન ॥૪॥
એમ અતિ સ્નેહે કરી, તલપે છે રામપ્રતાપ ।
સુખદ બંધુ વિયોગનો, ઉરમાં તે અતિશે તાપ ॥૫॥
ચરિત્ર શ્રી ઘનશ્યામનાં, તેને સંભારે એકતાર ।
મુક્ત કહે દિન રાત્ય ઉરમાં, રહે છે એજ વિચાર ॥૬॥

પદ ॥૧૯॥ (રાગ મેવાડો)

સર્વે કુટુંબિરે કૃષ્ણ દિનેશનારે, એવી રીતે કરે છે વિવિધ વિલાપ ।
ઇચ્છારામ આદિરે સર્વે બંધુનેરે, અંતરમાં વાધ્યો છે વિરહનો તાપ ॥સર્વે૦॥૧॥
સૌ મળી શોક કરે શ્રીહરિતણોરે, અતિદુઃખ સહેતાં અહોનિશિ જાય ।
થોડાક નીરમાંરે બહુ મત્સ્યની પેઠેરે, પળ એક શાંતિ કાંઈ ન થાય ॥સર્વે૦॥૨॥
સુવાસિની આદિરે બંધુની યોષિતા[1] રે, અહર્નિશ કરે છે શોક અપાર ।
અતિ કષ્ટે કરી દિવસને નિગમે રે, હરિ વિના એમ દુઃખી પરિવાર ॥સર્વે૦॥૩॥
પુરવાસી પણ અતિ દુઃખિયાં થયાંરે, સુણી હરિ વન ગયાની વાત ।
મુક્ત કહે છે રે સૌના જે આતમારે, તેજ એ પ્રગટ પ્રભુ સાક્ષાત ॥સર્વે૦॥૪॥

કડવું ॥૭૭॥

વર્ણિરુપ શ્રીકૃષ્ણ ઉદારજી, નિગમ ન પામે જેહનો પારજી ।
આચ્છાદન સોતી કૌપીનજી, મૃગાજિન બ્રહ્મસૂત્ર નવીનજી ॥૧॥
ઢાળ - મૃગછાલા બ્રહ્મસૂત્રને, ધાર્યા છે કૃષ્ણ દિનેશ ।
બે કંઠિયો તુલસીતણી, ધારી છે કંઠ પ્રદેશ ॥૨॥
ઉર્ધ્વપુંડ્રનું ચિહ્ન ભાલે, કુંકુમચંદ્ર સમેત ।
જટા મુંજ[2]ની મેખલા, ધરી રહ્યા કૃપાનિકેત ॥૩॥
જપમાલા ને કમંડલુ, તેને ધાર્યા છે દ્વિજ દેવ ।
સુખધામ શાલગ્રામની, પ્રેમે કરે નિત્ય સેવ ॥૪॥
મહાભારત ને શ્રીમદ્‌ભાગવત્, ધર્મશાસ્ત્ર ઉદાર ।
સ્કંદ પુરાણ એ ચારના, પ્રભુ ગ્રહ્યા ચારજ સાર ॥૫॥
એ સૌની પોથી કરી, પ્રેમેસું રાખી પાસ ।
મુક્ત કહે તે ગ્રંથનો, હરિ રાખે નિત્ય અભ્યાસ ॥૬॥

૧ યોષિતા - સ્ત્રી, ૨ મુંજની - મુંજ નામના ઘાસની

કડવું ॥૭૮॥

એવા થકા શ્રીકૃષ્ણ કૃપાળજી, સરજ્યૂં ઉતરીને તતકાળજી ।
ઉત્તર દિશમાં ગયા અવિનાશજી, બીજું કોય મનુષ્ય નહી પાસજી ॥૧॥
ટાળ - બીજું કોય ન સંગમાં, એમ ચાલ્યા પરમ ઉદાર ।
નગ્ર ગ્રામ ને ખેટ ખરવટ[૧], ઉલંઘ્યા છે અપાર ॥૨॥
એવી રીતે કેટલાક દિનલગ, ચાલતા સુખધામ ।
હિમાચલની તળેટીમાં, પોંચ્યા શ્રીઘનશ્યામ ॥૩॥
ત્યાં થકી મહા અરણ્ય આવ્યું, અતિ ભયાનક એહ ।
સિંહ વ્યાઘ્ર વરાહ મહિષે, વ્યાપિ રહ્યું છે તેહ ॥૪॥
વન મધ્યે ફરતાં રહે, ગજજૂથ ગવય અપાર ।
રુરુ મૃગ કસ્તુરિયા, વનપશુ વિવિધ પ્રકાર ॥૫॥
વનવિષે ચરતાં ફરે, બહુ સૂરા ગાયનાં વૃંદ ।
મુક્તાનંદના નાથને, થયું વન જોઈ આનંદ ॥૬॥

કડવું ॥૭૯॥

અમિત[૨] ફુલ ફળનો બહુ ભારજી, તેણે નમ્યાં તરુ વિવિધ પ્રકારજી ।
વનમધ્ય સર સરિતા સુખસ્વરૂપજી, તે મધ્ય પક્ષી બોલે અનુપજી ॥૧॥
ટાળ - ખગ[૩] મૃગ[૪] સર સરિતા વડે, એ વ્યાપી રહ્યું છે વન ।
તેહનું ઉલંઘન કરીને, ચાલ્યા જગજીવન ॥૨॥
નિર્ભય મન હિમાદ્રિમાં, પોતાને આનંદ કંદ ।
હિમાચલની શોભા જોઈને, પામ્યા અતિ આનંદ ॥૩॥
ક્યાંક શ્યામ ને શ્વેત કાંઈક, ક્યાંક રાતો વર્ણ ।
ક્યાંક પીત ને હરિત ક્યાંક, ક્યાંક ઢાંક્યો તર્ણ[૫] ॥૪॥
નાના વર્ણે જુક્ત ગિરિવર, શોભા કહી નવ જાય ।
ગેરુ આદિક ધાતુ સોતો, દેખી દ્રગ લલચાય ॥૫॥
નિર્ઝરણાના શબ્દ ભેળો, પક્ષિનો રવ જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે ગિરિવિષે, વ્યાપી રહ્યો છે તેહ ॥૬॥

૧ ખેટ-ખરવટ - ખળાં ચરે ખેતરો, ૨ અમિત - પારવગરના, ૩ ખગ - પંખી, ૪ મૃગ -પશુ, ૫ તર્ણ ઘાસ - તૃણ,

કડવું ॥૮૦॥

તે ગિરિ મધ્ય વિચરે ઘનશ્યામજી, તાપસ વેશ તદપિ છબિધામજી ।
અતિ કોમળ કર ચરણ અનુપજી, સજલ મેઘસમ શ્યામ સ્વરૂપજી ॥૧॥
ઢાળ - નવ નીરદસમ[1] મૂરતિ, જોઈ લાજે કોટિક કામ ।
બાળક રૂપ અનુપ તાપસ, અધિક મનઅભિરામ ॥૨॥
ભૂપર પદપંકજ ધરીને, ચાલે છે સુખકંદ ।
સોળે ચિહ્ન તે ચરણમાં, ભજતાં ટળે ભવફંદ ॥૩॥
પશુ પક્ષી જે વનતણાં, જોઈ પામે અતિ આનંદ ।
જ્યાં જઈ બેસે શ્રીહરિ, વીટીં વળે મૃગવૃંદ ॥૪॥
નિર્ખિ શ્રીઘનશ્યામને, એમ પશુ પણ પ્રેમી થાય ।
મનુષ્ય પ્રેમી થાય તેનું, શું આશ્ચર્ય કહેવાય ॥૫॥
એવા પ્રબળ પ્રતાપને, દેખાડતા જગવંદ ।
મુક્તાનંદ કહે હિમગિરિ મધ્ય, ફરે એક સ્વચ્છંદ ॥૬॥

પદ ॥૨૦॥ (રાગ મલાર)

હિમગિરિ મધ્યે ચાલિયા, શ્રીહરિ બ્રહ્મચારી ।
પુલહાશ્રમમાં આવિયા, પ્રભુ ભવભયહારી ॥હિમ૦॥૧॥
તે આશ્રમ પાસે વહે, નદી ગંડકી ભારી ।
શાલગ્રામે યુક્ત છે, સરિતા સુખકારી ॥હિમ૦॥૨॥
તે આશ્રમમાં વિષ્ણુની, મૂર્તિ સુખદાતા ।
મુક્તનાથ નામે સદા, રહે જગ વિખ્યાતા ॥હિમ૦॥૩॥
ત્યાં જઈને એકજ પગે, ઉભા અવિનાશી ।
ઉંચા બેઉ ભુજ રાખીને, કરે તપ સુખરાસી ॥હિમ૦॥૪॥
અધિક તપ તીવ્ર આદર્યું, તન ભાન વિસારી ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ થયા, તાપસ વ્રતધારી ॥હિમ૦॥૫॥

કડવું ॥૮૧॥

ગાયત્રી જપથી તતખેવજી, રીઝ્યા શ્રીહરિને સવિતા[2] દેવજી ।
જે છે હિરણ્મય પ્રભુ વિખ્યાતજી, તે દર્શન દીધું સાક્ષાતજી ॥૧॥

---

૧ નીરદ સમ - વાદળ સમાન ૨ સૂર્ય

ઢાળ - સાક્ષાત શંખ ને ચક્રધારી, કરુણાના ભંડાર ।
વર માગો એમ શ્રીહરિ પ્રત્યે, બોલ્યા પરમ ઉદાર ॥૨॥
કર જોડી વંદન કરી, કહ્યું સૂર્યને ઘનશ્યામ ।
કામાદિક શત્રુ થકી, રક્ષા કરો સુખધામ ॥૩॥
સંભારું જે જે સમે, ત્યારેજ આનંદકંદ ।
આવું દરશન આપજો, એ વર માગ્યો જગવંદ ॥૪॥
ત્યારે તે રવિ નારાયણે, હસી કહ્યું તથાસ્તુ એહ ।
સંભારો ત્યાં સમીપ રહેશું, તેમાં નહીં સંદેહ ॥૫॥
શ્રીસૂર્ય નારાયણ દેવથી, એમ પામ્યા હરિ વરદાન ।
મુક્તાનંદનો નાથ તપસ્વી, અધિક તેજનિધાન ॥૬॥

કડવું ॥૮૨॥

કૈક માસ ત્યાં રહ્યા ઘનશ્યામજી, ત્યાંથી પછી ચાલ્યા સુખધામજી ।
અગણિત વન તરુ અધિક વિશાલજી, અનંત નદી અગણિત મહા તાલજી ॥૧॥
ઢાળ - અનંત એ સૌ ઉલંઘિને, આવિયા સુખકંદ ।
ત્યાં એક વન અવલોકતાં, પામિયા અતિ આનંદ ॥૨॥
તે વનમાંઇ રહ્યા હતા, ગોપાલ જોગી જેહ ।
નીલકંઠ બ્રહ્મચારીએ, નિરખ્યા તતક્ષણ તેહ ॥૩॥
પાસે જઈને પ્રણામ કીધા, મળ્યા બેઉ ભરી બાથ ।
પછી તે હરિ રહેતા હવા, ગોપાલ જોગિ સાથ ॥૪॥
તે જોગિથી સિદ્ધ કર્યો, અષ્ટાંગ જોગ અનૂપ ।
જોગીને પણ રાજજોગની, રીત કહી સુખરુપ ॥૫॥
તે જોગી હરિધ્યાનમાં, અતિ સિદ્ધ થયા બુદ્ધિમાન ।
મુક્તાનંદ કહે જોગિને, કર્યા કૃતાર્થ ભગવાન ॥૬॥

કડવું ॥૮૩॥

ત્યાંથકી ચાલ્યા વર્ણી તેહજી, આદિવરાહ તીર્થ ગયા એહજી ।
ત્યાંથકી બંગ દેશમાં આવ્યાજી, મહાપ્રભુ તે લોકને મન ઘણું ભાવ્યાજી ॥૧॥
ઢાળ - લોકને મન ભાવિયા, શોભાનિધિ ઘનશ્યામ ।
સિરપુર નામે જે પત્તન, ગયા પ્રભુ તે ઠામ ॥૨॥

તે પુરમાં રહે સિદ્ધમાની, અસુર અતિશે ઘોર ।
તેનો તે મદ હરતા હવા, નિજ સામર્થીને જોર ॥૩॥
એક દ્વિજે ગજ આદિનું, લીધું તે ભારે દાન ।
લેતાંવેંતજ કાજલ સરખો, થયો નિજ તનવાન ॥૪॥
તે બ્રાહ્મણ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને, શરણ આવ્યો ધાઈ ।
સ્વદંષ્ટે કરી જેમ હતો તેમ, કીધો જન સુખદાઈ ॥૫॥
પછી તે સૌ અસુરે મળી, બહુ પ્રેર્યા કૃત્યા વીર ।
મુક્તાનંદનો નાથ તેહને, જીત્યા સહજ સુધીર ॥૬॥

કડવું ॥૮૪॥

જ્યાં જ્યાં ગિરિ વન તીર્થ ઉદારજી, ત્યાં મુમુક્ષુ મનુષ્ય અપારજી ।
તેને દઈ નિજ દર્શનદાનજી, કરે કૃતાર્થ શ્રીભગવાનજી ॥૧॥
ઢાળ - કરે કૃતાર્થ દૈવી જનને, એવા વર્ણીઅનૂપ ।
બાલવાકુંડ નામે તીરથ, ત્યાં ગયા સુખરુપ ॥૨॥
પછી ત્યાં થકી ચાલિયા, મુનિરાજ પૂરણકામ ।
ગંગાસાગર સંગમે, આવ્યા તે શ્રીઘનશ્યામ ॥૩॥
ગંગાસાગરસંગમેં, જઈ સ્નાન કર્યું સુખકંદ ।
કપિલ મુનિને દર્શને, પામ્યા તે અતિ આનંદ ॥૪॥
કાંઈક દિન ત્યાં રહી કરી, પછી ચાલિયા અવિનાશ ।
પુરુષોત્તમપુરિમાં ગયા, કરવા તે તીર્થ નિવાસ ॥૫॥
પુરી મધ્યે શ્રી જગન્નાથનું, કરે નિત્ય દરશન ।
મુક્તાનંદનો નાથ નિર્ખિ, શુદ્ધ થયાં પુરજન ॥૬॥

પદ ॥૨૧॥ (રાગ સિંધુ)

પુરુષોત્તમપુરિને વિષે શ્રીહરિ, વર્ણિવેશે દૃઢ વ્રતધારી ।
કેટલાક માસ ત્યાં વાસ કરીને પછી, ભૂતણો ભાર નાખ્યો ઉતારી ॥પુરુષો.॥૧॥
તેજ પુરને વિષે અસુર અગણિત હતા, અધિક અભિમાનવશ પ્રબળ વંકા ।
એક બીજાને તે નમી કોય ન દીએ, ઉર નહી કોયની ત્રાસ શંકા ॥પુરુષો.॥૨॥
એ સૌ અસુરને મોહ ઉપજાવીને, પરસ્પર વેર દીધુ જગાડી ।
એમ એ પરસ્પર પરાભવ પામિયા, મરે અગણિત પ્રભુ દેખે દાડી ॥પુરુષો.॥૩॥

એમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ ભાર ભૂમિતણો, આપ ઇચ્છાએ ઉતારી નાખ્યો ।
કહે છે મુક્તાનંદ અસુર અધર્મ હણી, ધર્મ પરિવારનો રંગ રાખ્યો ॥પુરુષો.॥૪॥

કડવું ॥૮૫॥

ત્યાં થકી ચાલ્યા કૃષ્ણ દિનેશજી, રામનાથનો કરી ઉદ્દેશજી ।
પ્રથમ જ આદિકૂર્મ ગયા એહજી, તીર્થના જનને મન ગમ્યા તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - તીર્થવાસી લોક સૌને, ભાવિયા ઘનશ્યામ ।
ત્યાં થકી માનસર પુર વિષે, આવ્યા તે ધીરજધામ ॥૨॥
તે માનસાપૂરને વિષે, રાજા તે અતિબુદ્ધિવાન ।
નૃપદ્વારે અસુરનું, પ્રભુ કરાવ્યું અપમાન ॥૩॥
ત્યાંથી શ્રીહરિ ચાલિયા, ગયા વેંકટાદ્રિ મોઝાર ।
ત્યાં વિષ્ણુનાં દરશન કરીને, પામ્યા હરખ અપાર ॥૪॥
શિવકાંચી ને વિષ્ણુકાંચી, જોયાં કરી બહુ પ્રીત ।
ત્યાંથી શ્રીરંગમાં ગયા, કરવા તે ભૂમિ પુનીત ॥૫॥
ત્યાંથી રામેશ્વર ગયા, નિરખ્યા તે શિવ સુખરુપ ।
મુક્તાનંદ કહે કૃષ્ણદેવે, કીધાં તીર્થ અનૂપ ॥૬॥

કડવું ॥૮૬॥

ત્યાં થકી ચાલ્યા વર્ણીરાજજી, તીર્થયાત્રા કરવા કાજજી ।
સુંદરરાજ વિષ્ણુ સુખકંદજી, તે નિર્ખિ થયો અતિ આનંદજી ॥૧॥
ઢાળ - અતિ આનંદે ત્યાં થકી, ચાલિયા શ્રીઘનશ્યામ ।
અરણ્ય એક ફળ ફુલ જળ વિના, આવિયું દુઃખધામ ॥૨॥
પાંચ દિવસ તે વનવિષે, ચાલિયા વર્ણિ સોય ।
તોપણ અન્ન જળ ક્યાંઈ ન મળ્યું, ગામ ન આવ્યું કોય ॥૩॥
છઠ્ઠે દિન મધ્યાહ્ન ટાણે, તે વનમાં એક કૂપ ।
હરિઇચ્છાએ આવિયો, જોઈ રિઝ્યા મુનિ સુખરુપ ॥૪॥
કૂપનું જળ કાઢીને, થયા નાહી ધોઈને ત્યાર ।
શાલગ્રામની સેવા કરવા, બેઠા પરમ ઉદાર ॥૫॥
વિષ્ણુમાં ભક્તિ ઘણી, માટે શાલગ્રામજી દેવ ।
મુક્ત કહે બહુ ઉદક પીધું, રીઝ્યા હરિ તતખેવ ॥૬॥

કડવું ॥૮૭॥

નીલકંઠ મુનિ કીધો વિચારજી, જે પ્રભુ પીધું ઉદક[૧] અપારજી ।
તેમ નૈવેદ્યને જોઈએ અન્નજી, તેની તે શી કરીએ હવે જતનજી ॥૧॥
ઢાળ - જતન તેહની શું કરું, કેમ ધરું પ્રભુને થાળ ।
તેજ સમામાં શિવ સતી, ત્યાં આવિયા તતકાળ ॥૨॥
તે બેઉએ બ્રહ્મચારીને, આપ્યો સાતું[૨] કરી બહુ હેત ।
વિષ્ણુને નૈવેદ્ય અર્પિ, જમ્યા તે જોગનિકેત ॥૩॥
પછી ત્યાં થકી ચાલિયા, ગયા ભૂતપૂરી ઘનશ્યામ ।
રામાનુજ આચાર્યનું, એ જન્મભૂમિ ગામ ॥૪॥
રામાનુજની પ્રતિમાને, નિર્ખિ કરી બહુ પ્યાર ।
પ્રેમસુ પૂજન કરીને, પામ્યા હર્ષ અપાર ॥૫॥
ત્યાંથી કુમારિકા ક્ષેત્રપ્રત્યે, ગયા તે આનંદકંદ ।
મુક્તાનંદનો નાથ એની પેર, કરે છે તીર્થ સ્વછંદ ॥૬॥

કડવું ॥૮૮॥

ત્યાં થકી પદ્મનાભ ગયા એહજી, ત્યાંથી જનાર્દન પોં'ચ્યા તેહજી ।
ત્યાંથી આદિકેશવ છે નામજી, તે વિષ્ણુ નિર્ખ્યા સુખધામજી ॥૧॥
ઢાળ - સુખધામ વિષ્ણુ નિરખિયા, ત્યાં આવ્યા અસુર અપાર ।
તેનો પરાભવ કીધો ઘણો, તેમાં કાંઈ ન લાગી વાર ॥૨॥
ત્યાંથી તે મલયાચલ ગયા, નિર્ખ્યા તે સાક્ષિગોપાળ ।
ત્યાંથી તે કિષ્કિંધા ગયા, નાહ્યા તે પંપાતાળ[૩] ॥૩॥
ત્યાંથી પંઢરપુર ગયા, નિર્ખ્યા શ્રીવિઠ્ઠલનાથ ।
પ્રેમસું વંદન કરીને, ભેટિયા ભરી બાથ ॥૪॥
ત્યાંથી ગયા ગોદાવરી, રહી દંડકારણ્ય માંઈ ।
પ્રદક્ષિણા કરી તેહની, કાશલ ન રાખી કાંઈ ॥૫॥
ત્યાંથી નાશિકપુર વિષે, આવિયા શ્રીહરિ આપ ।
મુક્તાનંદનો નાથ નિર્ખિ, લોક થયાં નિષ્પાપ ॥૬॥

૧. પાણી ૨. સાથવો, ૩ પંપા સરોવર

પદ ॥૨૨॥ (રાગ ઘોળ)

અવનીપર એમ તીરથ કરતા, આવે છે અવિનાશીજી ।
તાપી મધ્યે સ્નાન કરીને, અતિ રીઝ્યા સુખરાશીજી ॥૧॥
ત્યાંથી રેવા મહી સાભરમાં, નાહ્યા શ્રીઘનશ્યામજી ।
ત્યાંથી ભીમનાથ શિવમંદિર, ત્યાં આવ્યા તપધામજી ॥૨॥
ત્યાંથી ગોપનાથનું મંદિર, ત્યાં આવ્યા સુખકંદજી ।
ગોપનાથ શિવને નિર્ખિને, પામ્યા અતિ આનંદજી ॥૩॥
ત્યાંથી પંચ તીર્થી સર્વે, કરતા અંતરજામીજી ।
પુનિત પ્રભાસ ક્ષેત્રમાં આવ્યા, મુક્તાનંદના સ્વામીજી ॥૪॥

કડવું ॥૮૯॥

અનંત તીર્થમાં જઈને ઉદારજી, તે તીર્થના મનુષ્ય અપારજી ।
તેને દઈ નિજ દર્શન દાનજી, ભવભયથી છોડ્યા ભગવાનજી ॥૧॥
ટાળ - ભવદુઃખહારી ધર્મ સોતી, કૃષ્ણભક્તિ જેહ ।
તેનો દૃઢ ઉપદેશ આપી, ટાળ્યા સર્વ સંદેહ ॥૨॥
એવી રીતે બહુ તીર્થ પ્રત્યે, વિચરતા ઘનશ્યામ ।
ધર્મમાં રહી ધર્મનું, સ્થાપન કરે સુખધામ ॥૩॥
તીર્થમાં પરિવાર સોતો, રહ્યોતો જે અધર્મ ।
તે ટાળ્યો નિજ સામર્થ્યે કરી, કીધું અદ્‌ભુત કર્મ ॥૪॥
શ્રુતિ સ્મૃતિ સતશાસ્ત્રને, વાદે કરી જગવંદ ।
પાખંડી ગુરુમાત્રને, જીતિયા આનંદકંદ ॥૫॥
તે પાખંડી ગુરુથકી, શુદ્ધ મુમુક્ષુનાં વૃંદ ।
કહે મુક્તાનંદ સદ્ય મુકાવિયાં, તેના કાપિયા ભવફંદ ॥૬॥

કડવું ॥૯૦॥

બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ અપારજી, તે રાખી તપ કરે ઉદારજી ।
ત્યાગી તીર્થવાસીને એહજી, સ્થિતિની રીત દેખાડી તેહજી ॥૧॥
ટાળ - ત્યાગી સર્વને તીર્થનાં જન, તેને તે શ્રુતિ અનુસાર ।
સ્થિતિ દેખાડી ત્યાગીની, જેમ પામે ભવજળ પાર ॥૨॥
શીત ઉષ્ણને ક્ષુધા પિપાસા, એ આદિક દુઃખવૃંદ ।

INDEX

તેને સહે તિતિક્ષુ થઈ સદા, ફરે એક શાંત સ્વચ્છંદ ॥૩॥
પ્રીત નહી કોઈ વસ્તુમાં, સંગ પરિગ્રહ નહી લેશ ।
કૌપીનમાત્ર છે વસ્ત્ર જેહને, તાપસ વર્ણિવેશ ॥૪॥
મૃગચર્મ ને જટાધારી, અનાવૃત[૧] છે અંગ ।
રાત દિન સર્વે ઋતુમાં, વર્તે એમ અભંગ ॥૫॥
ગામ બાહેર વૃક્ષ હેઠે, રહે સદા તજી ત્રાસ ।
મુક્ત કહે શ્રીકૃષ્ણ ગૃહ તજી, કીધો વનમાં વાસ ॥૬॥

કડવું ॥૯૧॥

નિત્ય ત્રિકાલ સ્નાનનું નેમજી, પ્રભુસેવામાં અતિશે પ્રેમજી ।
કરે ત્રિકાલ પ્રભુપૂજન સોયજી, એ સમ કૃષ્ણભક્ત નહી કોયજી ॥૧॥
ઢાળ - કૃષ્ણભક્ત ન કોય એ સમ, એવા વર્ણી અનૂપ ।
રસિક રાધાકૃષ્ણમાં, કરી રાખ્યું મન તદ્રૂપ ॥૨॥
રાસપંચાધ્યાયીનો, નિત્ય પાઠ કરે બુદ્ધિવંત ।
ધ્યાન ધરે શ્રીકૃષ્ણનું, એમ ભજે શ્રી ભગવંત ॥૩॥
આસન વિવિધ પ્રકારનાં, ત્રિકાલ પ્રાણાયામ ।
ક્રિયા બહુવિધ જોગની, તે નિત્ય કરે સુખધામ ॥૪॥
હેમંત કાલે શીતનું, અતિ કષ્ટ ભુક્તે એહ ।
તોપણ નિજઈચ્છાએ અગ્નિ, ન તાપે મુનિ તેહ ॥૫॥
અખંડ ધ્યાન શ્રીકૃષ્ણનું, દ્રગ્ અચળ પળ ન ભરાય ।
મુક્ત કહે ઘનશ્યામનો, અતિ પ્રેમ કેમ વર્ણવાય ॥૬॥

કડવું ॥૯૨॥

તનમાં રહ્યાં ત્વક અસ્થિ માત્રજી, બહુ ધમનિ[૨] વ્યાપ્ત નિજ ગાત્રજી[૩] ।
દેહનું ત્યાગી અનુસંધાનજી, ફરે વિકટ વનમાં ભગવાનજી ॥૧॥
ઢાળ - વિકટ વિનમાં વિચરે, જિહાં કંટક અશ્મ[૪] કઠોર ।
અડવાણાં[૫] અહોરાત્ર ચાલે, ત્યાગ તપને જોર ॥૨॥
ઘોર વન ને પર્વતોમાં, નિર્ભય રહે સુખકંદ ।
કોઈને ન મારગ પુછવો, એમ ચાલે નિત્ય સ્વછંદ ॥૩॥

૧ અનાવૃત - ઉઘાડા, ૨ ધમનિ - નાડીઓ, ૩ શરીર, ૪ અશ્મ - પથ્થર, ૫ અડવાણાં - ઉઘાડા પગે

સિંહ વ્યાઘ્ર સર્પ આદિ, ક્રુર જંતુ જેહ ।
તેણે પણ નથી અંગ પરશ્યું, એવા મુનિવર તેહ ॥૪॥
ક્યારેક ફળ દળ મૂળ ભોજન, ક્યારે અન્ન એકવાર ।
ક્યારેક ઉપવાસી રહે, ક્યારે પીએ નીર ઉદાર ॥૫॥
કંઈક દિન કરી પવન પ્રાશન[1], રહ્યા મુનિવર સોય ।
મુક્તાનંદ કહે હરિ સરખા, ત્યાગી સિદ્ધ ન કોય ॥૬॥

પદ ॥૨૩॥ (રાગ વિહાગ)

ત્યાગી હરિ બ્રહ્મચારી, અનુપમ ત્યાગી હરિ બ્રહ્મચારી ।
ત્યાગી તપસ્વી સિદ્ધમાની સૌ, દેખતાં જાય હારી ॥અનુ.॥૧॥
ક્યારે અજાચિત વૃત્તિ રાખે, ક્યારે કૃચ્છ્ર વ્રત ધારે ।
સુખપ્રદ પંચ વિષયના ત્યાગી, અન્યના વિષય નિવારે ॥ અનુ.॥૨॥
માનનિયોનો ગંધમાત્ર પણ, સહન કર્યો નવ જાએ ।
એકાદશી હરિજન્મને દિવસે, મહાપ્રભુ અન્ન ન ખાએ ॥અનુ.॥૩॥
ઋષભદેવના પુત્ર ભરતસમ, રાખે છે નિજ તન રીતિ ।
સર્વ સંગ તજીને રહે સુખિયા, પ્રભુ સંગ પૂરણ પ્રીતિ ॥અનુ.॥૪॥
ઉર્ધ્વરેતા અતિ ધીર ઇંદ્રિજિત, શુભ ગુણનાં ભંડાર ।
મુક્તાનંદના નાથ તપસ્વી, એજ અખિલ આધાર ॥ અનુ.॥૫॥

કડવું ॥૯૩॥

બીજા તપસ્વી ત્યાગી અપારજી, હરિને દેખી તપસ્વી ઉદારજી ।
પોતે પણ તેમ કરવું ધારીજી, શ્રીહરિ સંગ રહે અધિક વિચારીજી ॥૧॥
ટાળ - અતિ વિચારી શ્રીહરિ સંગે, રહ્યા તપસ્વી જેહ ।
તન અભિમાની દેહને, કષ્ટે પિડાણા તેહ ॥૨॥
તપસ્વી હઠના ભર્યા, અતિશેજ માની હોય ।
તોપણ તે શ્રીકૃષ્ણ ભેળા, રહી શકે નહી કોય ॥૩॥
ત્રણ રાત્ય વા પંચ રાત્રિ, કરે શ્રીહરિનો સંગ ।
પછી પલાયન[2] કરે સર્વે, રહે ન કોય અભંગ ॥૪॥
મનુષ્યથી નવ થાય એવું, તપ કરે વનમાંઇ ।
નિત્ય નવા તરુતલ રહે, આશ્રમ ન બાંધે કાંઇ ॥૫॥

૧ પવન પ્રાશન - માત્ર વાયુનો આહાર ૨. ગમન

સંવત અઢારને છપને, છઠ શ્રાવણ વદ અભિરામ ।
મુક્તાનંદ કહે લોજપુરમાં, આવ્યા શ્રી ઘનશ્યામ ॥૬॥

કડવું ॥૯૪॥

કૃષ્ણભક્તિ વિસ્તારણ હારજી, વૈષ્ણવના આચાર્ય ઉદારજી ।
એવા શ્રીગુરુ રામાનંદજી, તેના શિષ્યનાં રહે તહાં વૃંદજી ॥૧॥
ઢાળ - વૃંદ તેહના શિષ્યનાં, રહે લોજપુર કરી વાસ ।
મગન મન ઘનશ્યામ પોતે, આવિયા તે પાસ ॥૨॥
પરસ્પર વંદન કરી, પુછિયા પ્રશ્ન અનૂપ ।
સંત સૌ જાણી ગયા, આ વર્ણી કારણ રૂપ ॥૩॥
સંતે અતિ આદર કરી, ત્યાં રાખિયા ઘનશ્યામ ।
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ, જોગ તપના ધામ ॥૪॥
અતિ પ્રતાપી જોઈને, મહાત્યાગી સાધુ સોય ।
તે પણ અતિ વિસ્મય થયા, આ વર્ણિતુલ્ય ન કોય ॥૫॥
આશ્ચર્યકારી અતિઘણા, કોઈ અવતારી છે એહ ।
મુક્ત કહે સૌ સંતને, એમ થયો દૃઢ સનેહ ॥૬॥

કડવું ॥૯૫॥

કંઈક માસ રહ્યા સાધુ પાસજી, ત્યાંથકી સંત ભેળા અવિનાશજી ।
પ્રેમસું આવ્યા પીપળ ગામજી, ત્યાં મળ્યા સ્વામી સુખધામજી ॥૧॥
ઢાળ - સુખધામ શ્રીસ્વામી મળ્યા, એ છે ઉદ્ધવનો અવતાર ।
ગૃહિ ત્યાગી હરિભક્તના, સંગે તે વૃંદ અપાર ॥૨॥
પ્રેમસહિત સનમુખ જઈ, કીધા તે દંડ પ્રણામ ।
સ્વામી ઉર ધરી ભેટિયા, લખી[1] વર્ણી મહા તપધામ ॥૩॥
ભૂમિવિષે દીક્ષાવિધિ, પ્રવર્તાવવાને કાજ ।
સ્વામી થકી વૈષ્ણવી દીક્ષા, લીધી તે વર્ણિરાજ ॥૪॥
ગુરુતણા ગુરુ એજ છે, સૌ દેવના પણ દેવ ।
તોપણ ઉદ્ધવસ્વામીથી, દીક્ષા ગ્રહિ તતખેવ ॥૫॥
એમ એ ઉદ્ધવ સ્વામીએ, કર્યો યથાવિધિ ઉપદેશ ।

૧ લખી - જોઈ

INDEX

મુક્ત કહે સદ્ગ્રંથનો, જેમ લોપ ન થાય લેશ ॥૬॥

કડવું ॥૯૬॥

ગુરુએ ધર્યું સહજાનંદ નામજી, અર્થસહિત અતિશે અભિરામજી ।
નારાયણમુનિ નામ ઉદારજી, પ્રેમ સહિત ધર્યું કરીને વિચારજી ॥૧॥
ટાળ - અર્થ સોતાં નામ ધરિયાં, શ્રીગુરુ રામાનંદ ।
સદ્ગુણાકર[૧] શિષ્ય મળતાં, પામ્યા અતિ આનંદ ॥૨॥
ધર્મધુર પોતાતણી, તે સોંપી કરી બહુ પ્યાર ।
બેસાડ્યા નિજગાદિએ, સોંપ્યો તે સૌ અધિકાર ॥૩॥
પછી તે સ્વામી નચિંત થઈ, તન તજી ગયા હરિધામ ।
ઔર્ધ્વદેહિક ક્રિયા સર્વે, કીધી શ્રીઘનશ્યામ ॥૪॥
પછી તે ઉદ્ધવસ્વામીના, આશ્રિત સર્વે જેહ ।
ગૃહિ ત્યાગી જનવૃંદ પ્રેમે, આજ્ઞામાં રહ્યા તેહ ॥૫॥
એમ સઉ સત્સંગીએ, માનીયા સ્વામી એહ ।
મુક્ત કહે ઘનશ્યામને, નિત્ય સેવે તજી સંદેહ ॥૬॥

પદ ॥૨૪॥ (રાગ વેરાવલ)

પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણદિનેશની, કાંતિ અતિ ભારી ।
નિજ આશ્રિત સૌ સંતને, અતિ આનંદકારી ॥પ્રગટ૦॥૧॥
અધર્મ તમ અતિશે ટળ્યું, અઘ ઊલુક[૨] સંતાણા ।
પાખંડી ગુરુ ચોર તે, સૌને ઓળખાણા ॥પ્રગટ૦॥૨॥
દૈવી જીવના ઉર વિષે, સંશય ભ્રમ કાપી ।
ધર્મ સહિત શ્રીકૃષ્ણની, ભક્તિ દૃઢ સ્થાપી ॥પ્રગટ૦॥૩॥
સ્વામિનારાયણના નામથી, જગ વિદિત કહાવે ।
જાત્રાએ દેશ પ્રદેશના, અગણિત જન આવે ॥પ્રગટ૦॥૪॥
સંત કંજવન[૩] ફુલિયાં, પ્રવર્તિ શુભ રીતિ ।
મુક્તાનંદના નાથસું, બાંધી દૃઢ પ્રીતિ ॥પ્રગટ૦॥૫॥

કડવું ॥૯૭॥

ધર્મ ભક્તિ પ્રવર્તાવવા કાજજી, ભૂમિવિષે વિચર્યા મુનિરાજજી ।

૧ સદ્ગુણાકાર - સદ્ગુણોના ભંડારરૂપ, ૨ અઘ ઉલૂક - પાપ રૂપી ઘુવડ, ૩ કંજવન - કમળના વન

સિંધુતીર એક નગર અનુપજી, માંગરોળ બંદર સુખરુપજી ॥૧॥
ઢાળ - તે બંદરમાં પ્રથમ પહેલા, આવિયા ઘનશ્યામ ।
પુરજન અતિ આદર કરીને, રાખ્યા હરિ સુખધામ ॥૨॥
અધર્મથી મુકાવવા, દૈવી તે જનના વૃંદ ।
નિજ પ્રતાપને પ્રગટ કીધો, સ્વામી સહજાનંદ ॥૩॥
અષ્ટ માસ ત્યાં રહી કરી, શ્રુતિધર્મ પરમ ઉદાર ।
તે ભૂપર વિસ્તારિયો, કરવા પતિત ભવપાર ॥૪॥
પૂર્તકર્મોત્સવ[1] વિષે, સૌ વિપ્રને ભગવાન ।
ચતુર્ભુજ શ્રીવિષ્ણુરુપે, દીધું દરશન દાન ॥૫॥
વિપ્ર શ્રુતિમંત્રે કરીને, પૂજ્યા પ્રભુ સાક્ષાત ।
મુક્તાનંદના નાથનો, એમ વાધ્યો જશ વિખ્યાત ॥૬॥

કડવું ॥૯૮॥

તે પુરમાં રહી શ્રીઘનશ્યામજી, જન્મઅષ્ટમિનો અભિરામજી ।
ઉત્સવ કીધો પરમ ઉદારજી, ત્યાં આવ્યા સતસંગી અપારજી ॥૧॥
ઢાળ - સતસંગી સૌ દેશના, આવ્યા તે દર્શન કાજ ।
તે સૌવે શ્રીકૃષ્ણરુપે, દીઠા તે વર્ણિરાજ ॥૨॥
અલૌકિક દર્શન કરી, સૌ પામ્યા અતિ આનંદ ।
તે દિનથી ઘનશ્યામને, જાણ્યા તે શ્રીવ્રજચંદ ॥૩॥
રામાનંદ સ્વામી તણા, સૌ શિષ્ય પરમ સુજાણ ।
નિજ ઈષ્ટ શ્રીગોકુલપતિ, નિર્ખે તે પ્રગટ પ્રમાણ ॥૪॥
પછી તે સૌ શ્રીકૃષ્ણને, આશ્રિત થયા હરિજન ।
ઈષ્ટ જાણી પ્રગટ તેહનું, કરે તે નિત્ય ભજન ॥૫॥
મુમુક્ષુ વા અન્ય પ્રાણી, શરણ આવ્યો જેહ ।
મુક્ત કહે શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને, ભજે તજી સંદેહ ॥૬॥

કડવું ॥૯૯॥

અતિ કરુણામય કૃષ્ણ ઉદારજી, નિજ સામર્થ્ય કર્યું પ્રગટ અપારજી ।
નિજ મૂર્તિમાં શ્રીઘનશ્યામજી, પ્રાણવૃત્તિ રુંધે સુખધામજી ॥૧॥

---

૧ પૂર્તકર્મોત્સવ : લોકોપયોગી ધર્મશાળા કૂવા, મંદિર આદિ બંધાવવા તે

INDEX

ઢાળ - પ્રાણવૃત્તિ નિરોધ[1]થી, જેનો થયો પ્રભુપદ વાસ ।
તે નર નારી હજારો હરિનાં, થાય અતિ દૃઢ દાસ ॥૨॥
તેમાં આ અધિકારી છે, આને નહી અધિકાર ।
એવો શ્રીહરિકૃષ્ણને, ઉરમાં ન લેશ વિચાર ॥૩॥
વર્ષાઋતુમાં મેઘને મન, યોગ્ય અયોગ્ય ન કોય ।
સૌ ઉપર સમ તુલ્ય વર્ષે, એવા શ્રીહરિ સોય ॥૪॥
એવો અધિક પ્રતાપ દેખી, આશ્ચર્ય પામ્યા જન ।
પછી એ હરિને શરણે થઈને, કરે તે પ્રગટ ભજન ॥૫॥
અદ્‌ભુત પરાક્રમ જોઈને, વશ થયા સૌ સંસાર ।
મુક્તાનંદ કહે પ્રગટ પ્રભુના, સામર્થ્યનો નહી પાર ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૦॥

સૌ મતવાદીને મુનિ ભૂપજી, તેહના ઈષ્ટદેવને રૂપજી ।
દર્શન આપ્યું અખિલ આધારજી, તે સૌ વિસ્મય પામ્યા અપારજી ॥૧॥
ઢાળ - વિસ્મય પામી કૃષ્ણ પ્રભુને, શરણ આવ્યા તેહ ।
પ્રગટ પ્રભુને ઓળખીને, ટળ્યા સર્વ સંદેહ ॥૨॥
ત્યાંથી શ્રીહરિ આવિયા, શુભ કાલવાણી ગામ ।
ત્યાં બહુવિધ જોગ સામર્થ્ય, દેખાડ્યું સુખધામ ॥૩॥
હજારો નિજ ભક્તને, સ્વાધીન સમાધિ માંઈ ।
એ કેવળ શ્રીહરિની કૃપા, તેમાં સાધન બળ નહીં કાંઈ ॥૪॥
ઓઝત ગંગાને તટે, કર્યો વિષ્ણુજાગ ઉદાર ।
છ મહીના લગ[2] સહુ જ્ઞાતિના, જમ્યા વિપ્ર અપાર ॥૫॥
કનકભૂષણ વસ્ત્ર વાહન, વિપ્રને દઈ દાન ।
મુક્ત કહે તે સમે ઘનશ્યામ, થયા શ્રી ભગવાન ॥૬॥

પદ ॥૨૫॥ (રાગ રામગ્રી)

પ્રબલ પ્રતાપ પ્રકાશિયો, સહજાનંદ સ્વામી ।
અનંત પતિત ઉદ્ધારવા, પ્રગટ્યા બહુનામી ॥પ્રબળ૦॥૧॥
ત્યાગી હજારો શિષ્ય તે, સેવે કરી પ્રીતિ ।

૧ પ્રાણવૃત્તિ નિરોધ - પ્રાણને રોકી રાખવો ૨ લગ - સુધી

વચન પ્રમાણે રહે સદા, તજી અસત્ય અનીતિ ॥પ્રબળ૦॥૨॥
એમજ ગૃહસ્થ અનંત તે, પ્રભુપદ અનુરાગી ।
સામગ્રી લઈ સ્વામીને, સેવે બડભાગી ॥પ્રબળ૦॥૩॥
ધર્મનિષ્ઠ સઉ સુંદરી, ભક્તિવશ ભારી ।
તે પણ સેવે સ્વામીને, રહે અતિ અવિકારી ॥પ્રબળ૦॥૪॥
ધર્માદિક હરિસેવમાં, રહે સુર તનુધારી ।
મુક્ત કહે એમ સર્વને, ચઢી પ્રેમ ખુમારી ॥પ્રબળ૦॥૫॥

કડવું ॥૧૦૧॥

જેના સામર્થ્યનો નહી પારજી, એવા સ્વામી પરમ ઉદારજી ।
કોઈ કોઈ મનુષ્યને કૃષ્ણ સ્વરૂપજી, દરશન આપે પરમ અનૂપજી ॥૧॥
ઢાળ - અનુપ નિજ ગોલોકમાં, રાધિકા પાર્ષદ વૃંદ ।
તેણે જુક્ત એ ભક્ત દેખે, પ્રગટ શ્રી વ્રજચંદ ॥૨॥
કોઈકને શ્રીવિષ્ણુરૂપે, આપે દર્શ અનંત ।
વૈકુંઠ પાર્ષદ રમા સોતા, ભાસે શ્રીભગવંત ॥૩॥
મહાપુરુષ રૂપે કરી, કંઈકને દર્શન થાય ।
શ્વેતદ્વીપ પ્રકાશ મુનિગણ, જુક્ત પ્રભુ દેખાય ॥૪॥
કોઈકને ભૂમાસ્વરૂપે[૧], આપે દર્શન દેવ ।
રમા પાર્ષદ સહિત ભાસે, તેજમધ્ય તતખેવ ॥૫॥
કંઈને નરનારાયણરુપે, આપે દર્શન દાન ।
મુક્ત કહે મુનિગણ વિશાલા, તે સોતા ભગવાન ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૨॥

જોગેશ્વરરૂપે ભગવાનજી, કંઈકને આપે દર્શન દાનજી ।
ક્ષીરસિંધુ[૨] કમલા અહિશયન[૩]જી, એવા તે ભાસે અંબુજનયન[૪]જી ॥૧॥
ઢાળ - ભાસે અંબુજનયન કોઈને, હિરણમયને રુપ ।
અર્કબિંબ[૫] સમેત અતિશે, જાજવલ્યમાન અનૂપ ॥૨॥
યજ્ઞપુરુષને રૂપ કોઈને, આપે દર્શન એહ ।
અગ્નિ મંડળ સહિત પ્રભુને, દેખે હરિજન તેહ ॥૩॥

૧ ભૂમાસ્વરૂપે - વિરાટ સ્વરૂપે, ૨ ક્ષીરસિંધુ - દૂધનો સાગર, ૩ અહિશયન (શેષ) નાગ પર સૂતેલા, ૪ અંબુજનયન - કમળ જેવા નયન ૫ અર્કબિંબ - સૂર્યપ્રતિબિંબ

એવો પ્રબળ પ્રતાપ સૌને, દેખાડ્યો છે જેહ ।
શરણાગત નિજ ભક્તના, ટાળવા સર્વ સંદેહ ॥૪॥
તે માટે એ સર્વ કેરું, કારણ કૃષ્ણ દિનેશ ।
અવતારી પ્રભુ એજ છે, તેમાં ન સંશય લેશ ॥૫॥
સર્વથી પર શ્રીહરિ, એ થકી પર નહિ કાંઈ ।
મુક્ત કહે સૌ ભક્તને, એમ દૃઢ થયું મનમાંઈ ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૩॥

વિના અષ્ટાંગ જોગ અભ્યાસજી, અનંત સમાધિ જુક્ત હરિદાસજી ।
તેનાં નાડી પ્રાણ રુંધાયજી, પ્રગટ શ્રીહરિનું દર્શન થાયજી ॥૧॥
ટાળ - દર્શન કરીને સમાધિમાં, સૌ આશ્ચર્ય પામે અપાર ।
તેમાં મુમુક્ષુ શરણ થઈને, હરિ ભજે એક તાર ॥૨॥
જોગ અષ્ટાંગ પ્રયાસથી, મુનિ કોઈક થાય સ્વચ્છંદ ।
તેવા હરિ કરુણા થકી, થયા સિદ્ધ નર ત્રિયવૃંદ ॥૩॥
પ્રાણસંયમ દેહ તજવું, ધારવું ચિરકાળ ।
તેમાં અધિક સ્વતંત્રતા, પામ્યા તરૂણ વૃદ્ધ બાળ ॥૪॥
જ્યારે હરિજન વૃંદને, થાય સમાધિ એક કાળ ।
તેજ સમે સૌ લોકને મન, આશ્ચર્ય થાય વિશાળ ॥૫॥
એ આશ્ચર્યની વારતા, સંક્ષેપથી કહું તેહ ।
કહે મુક્ત સુમતિ સર્વને, સુણતાં ટળે સંદેહ ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૪॥

સદ્ય સમાધિ પ્રાપ્ત સ્વચ્છંદજી, એવાં અગણિત નર ત્રિયવૃંદજી ।
તેની પંક્તિઓ પૃથક્ અપારજી, સોએ સો ને હજારે હજારજી ॥૧॥
ટાળ - હજારો પંક્તિઓ મોટી, દેખે શ્રી ભગવાન ।
તેમાં કોઈ સિદ્ધ આસને, બેઠા ધરે હરિ ધ્યાન ॥૨॥
કોઈક પદ્માસને બેસી, ધ્યાન કરે હરિજન ।
કોઈક ત્યાં વીરાસને, બેઠા છે રુંધી મન ॥૩॥
કોઈક વજ્રાસને બેસી, સ્થિર થયા હરિદાસ ।
કૈક સ્વસ્તિક આસને, બેઠા તે પ્રભુની પાસ ॥૪॥

કોઈક શબ આસન કરીને, ધ્યાનમાં રહે ધીર ।
કાષ્ટ અશ્મ સમાન તેનાં, ભાસે સ્થૂળ શરીર ॥૫॥
એમ સમાધિનિષ્ઠની, પંક્તિઓ નિશ દિન થાય ।
મુક્ત કહે શ્રીકૃષ્ણનો, મહિમા કહ્યો નવ જાય ॥૬॥

પદ ॥૨૬॥ (રાગ કેદારો)

સ્વામીને શરણ થઈ સિદ્ધ અગણિત થયા, સમાધિનિષ્ઠ હરિભક્ત શૂરા ।
પલક હરિ ધ્યાનથી બા'ર નવ નીસરે, પ્રગટ પ્રભુને ભજે પ્રેમી પૂરા ॥સ્વામી૦૧॥
તેમાંથી કોઈને જગાડે શ્રીહરિ, પ્રહર એક ધ્યાનમાં વીતિ જાતે ।
કોઈને જગાડે ધ્યાનમાંથી પ્રભુ, પ્રેમી જાણીને બે પોર થાતે ॥સ્વામી૦૨॥
કોઈને જગાડે ધ્યાનથી બે દિને, કોઈકને પક્ષ વીતિ જગાડે ।
કોઈકને જગાડે માસ વીતે પ્રભુ, ધ્યાનમાં ભક્તને સુખ દેખાડે ॥સ્વામી૦૩॥
માસ બે ગયે પ્રભુ જગાડે કોઈને, કોઈને જગાડે ત્રણ માસે ।
મુક્તાનંદ એમ ધ્યાનમાં શ્રીહરિ, પ્રેમી ભક્તને પ્રભુ રાખે પાસે ॥સ્વામી૦૪॥

કડવું ॥૧૦૫॥

કોઈને ચાર માસને અંતજી, ધ્યાનથી ખેંચે શ્રીભગવંતજી ।
બહુ કાળે વા થોડે કાળજી, એમ જગાડે જનપ્રતિપાળજી ॥૧॥
ઢાળ - ભક્તના પ્રતિપાળ કોઈને, દૃષ્ટિમાત્રે દેવ ।
સામું જોતા સમાધિથી, જગાડે તતખેવ ॥૨॥
કોઈકને શબ્દે કરીને, જગાડે જગવંદ ।
સંકલ્પે કરી કોઈને, સદ્ય જગાડે સુખકંદ ॥૩॥
સમાધિમાં સુખ ઘણું, એ સ્વાદલોભી કોય ।
તે જગાડ્યા જાગે નહી, તનમાં ન આવે સોય ॥૪॥
તદાત્મક જોગે કરી, તે ભક્તને સુખધામ ।
અતિ જોરે લાવે દેહમાં, શોભાનિધિ ઘનશ્યામ ॥૫॥
એવી ગાઢ સમાધિથી, પ્રભુ જગાડે સાક્ષાત ।
મુક્ત કહે સૌ જાગીને, પછી કરે અલૌકિક વાત ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૬॥

કોઈ કહે બ્રહ્મપૂરની વાતજી, કોઈ વૈકુંઠ વર્ણવે વિખ્યાતજી ।

કોઈ ગોલોકની શોભા જેહજી, અતિ એશ્વર્ય સહિત કહે તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - કહે કોઈ ઐશ્વર્ય સોતો, શ્વેતદ્વીપ અનૂપ ।
નિરંન મુક્ત પ્રકાશમાં, વર્ણવે તેહનું રૂપ ॥૨॥
ત્રિલોકમાં સુર અસુરનાં, સ્થાનક વિવિધ પ્રકાર ।
કોઈક તેહની વારતા, વર્ણવે કરી વિસ્તાર ॥૩॥
કોઈક ત્રિલોક વિષે, શ્રીહરિતણાં જે સ્થાન ।
તે વર્ણવે અતિ પ્રેમસું, હરિભક્ત અતિ બુદ્ધિવાન ॥૪॥
કોઈક લોકાલોક બાહેર, સ્થાન પરમ ઉદાર ।
કરે તેહની વારતા, વિસ્તારી વારમવાર ॥૫॥
સમાધિથી જાગીને, જેમ દેખે તેમ કહે તેહ ।
મુક્તાનંદ કહે સભા સૌને, આશ્ચર્યકારી એહ ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૭॥

અનંત બ્રહ્માંડના વાસી ઉદારજી, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ અપારજી ।
તેની ક્રિયા જગરચના જેહજી, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય વર્ણવે તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - વર્ણવે વિગતે કરી, કાશલ ન રાખે કોય ।
વૈભવ અનંત બ્રહ્માંડના, વર્ણવે હરિજન સોય ॥૨॥
દેવ દૈત્ય ને નરાદિકની, બહુ બ્રહ્માંડની વાત ।
આશ્ચર્યકારી દીઠી તેવી, વર્ણવે સાક્ષાત ॥૩॥
રચના સૌ બ્રહ્માંડની, કોઈ દેખી તેમ કહે ધીર ।
કોઈક કહે નિજ દેહરચના, ધ્યાની ગુણગંભીર ॥૪॥
કોઈ ભૂગોળની વારતા, તે કહે પાતાલપ્રજંત[1] ।
તેમ ખગોળની વારતા, એ કહે જન બુદ્ધિવંત ॥૫॥
નારાયણમુનિ તેહનાં, સુણી વચન વિવિધ પ્રકાર ।
મુક્ત કહે પ્રભુ કરે તેનો, પક્વ અપક્વ વિચાર ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૮॥

તે મધ્ય જેહને પરમ અનુપજી, પક્વ ધારણા થઈ સુખરૂપજી ।
તેને ધારણા યોગ્ય છે જેહજી, ફરી ફરી સ્વામી કરાવે તેહજી ॥૧॥

૧ પાતાલપ્રજંત - પાતાળ લોક

ઢાળ - સ્વામી ફરી શીખવે, બહુ યોગકળાની રીત ।
જેને સાંભળતાં સંશય ટળે, પ્રભુસંગ વાધે પ્રીત ॥૨॥
નાડી પ્રાણનો સ્વ ઇચ્છાએ, કરે સંકોચ વિકાસ ।
કોઈકને એમ શીખવે, કરવા તે દૃઢ અભ્યાસ ॥૩॥
તેમ કોઈને સૌ અંગમાંથી, ખેંચી જીવ ને પ્રાણ ।
એકજ અંગમાં રાખવા, એમ શીખવે છે સુજાણ ॥૪॥
એવી જેહને ધારણા, તેને દેહશુદ્ધ ટળી જાય ।
છેદે[1] બાળે દેહ સઘળું, તોપણ પીડ ન થાય ॥૫॥
એવી બહુવિધ ધારણાની, રીતિ અતિ અભિરામ ।
મુક્તાનંદ કહે મુક્ત જનને, શીખવે ઘનશ્યામ ॥૬॥

પદ ॥૨૭॥ (રાગ ધોળ)

એવી જોગકળા જગવંદરે, સૌને શીખાડે સુખકંદરે ॥૧॥
કોઈ પાછી તે દૃષ્ટિ વાળીરે, જુવે અંતરમાં વનમાળીરે ॥૨॥
કોઈ દૃગ આગળ હરિ ધારેરે, તેનાં નયણ ન મટકાં મારેરે ॥૩॥
કોઈ એક દૃગ અંતર વાળીરે, બીજું નેત્ર ઉઘાડે સંભાળીરે ॥૪॥
બેઉ ઉલટ સુલટ કરી નાખેરે, તેમાં હરિ મૂર્તિ દૃઢ રાખેરે ॥૫॥
એવી અક્ષિવિદ્યા એ કહાવેરે, મુક્તાનંદનો નાથ શીખાવેરે ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૯॥

કોઈને ઉભય નેત્ર તતકાળજી, અંતરમાંઇ ફેરાવે દયાળજી ।
નાડી પ્રાણ આકર્ષણ જેહજી, પ્રભુ નિજ જનને શીખાવે તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - શીખાવે નિજ ભક્તને, પ્રભુ અક્ષિવિદ્યા એહ ।
જે જાણ્યે હરિભક્ત કેરા, ટળે સર્વ સંદેહ ॥૨॥
નિજ લોચન મટકાં વિના, તે બાહેર રાખે બેઉ ।
નાડી પ્રાણને ખેંચવા, શીખવે કોઈને તેઉ ॥૩॥
ષટ્ ચક્રો મધ્યે એક ચક્રે, રુંધાવી સૌ પ્રાણ ।
શ્રવણ બહુવિધ નાદનું, કોઈને કરાવે સુજાણ ॥૪॥
પ્રાણ રુંધાવી એક ચક્રે, બેસાર્યા જન જેહ ।
પ્રણવ એ પાસે ગણાવે, એવા સમર્થ તેહ ॥૫॥

૧ છેદે - કાપે

INDEX

સમાધિમાંથી જૈયે, એ જાગે જન સાક્ષાત ।
મુક્તાનંદ કહે પ્રણવની, તે પાસ કરાવે વાત ॥૬॥

કડવું ॥૧૧૦॥

ઈડા પિંગલા નાડી જેહજી, નાડી સુષુમ્ણાદિક બહુ તેહજી ।
તેહને માર્ગે કરી સુખકંદજી, ભક્તને આપે અતિ આનંદજી ॥૧॥
ટાળ - ભક્તને સુખ આપવા, રવિચંદ્રાદિક જે દેવ ।
કોઈને તેહના લોકમાં, પ્રભુ પોં'ચાડે તતખેવ ॥૨॥
એમજ સુરના લોક અગણિત, દેખાડે ભગવંત ।
યોગકળાની યુક્તિઓ, શીખવે આપ અનંત ॥૩॥
એવી જોગકળાઓ સર્વે, સાધનબળ નહી કોય ।
તોપણ પ્રભુ નિજભક્તને, સહજે પમાડી સોય ॥૪॥
પ્રતાપ એ સ્વામીતણો, જે સિદ્ધ થયા સાક્ષાત ।
તે પેસે અન્યના તન વિષે, તેની જાણે મનની વાત ॥૫॥
અંતરયામી તુલ્ય જેહના, શિષ્ય અગણિત થાય ।
મુક્ત કહે તે સ્વામીનો, મહિમા તે કેમ વર્ણવાય ॥૬॥

કડવું ॥૧૧૧॥

અન્યના દેહમાં સ્થિતિ કરે કોયજી, તેના પ્રાણને રુંધે સોયજી ।
હરિનાં ધામ જે અતિ સુખરૂપજી, પ્રભુની પેઠે દેખાડે અનુપજી ॥૧॥
ટાળ - દેખાડે હરિધામ સર્વે, પ્રભુની પેર્ય ઉદાર ।
એવા જેહના શિષ્ય સમર્થ, ગૃહી ને ત્યાગી અપાર ॥૨॥
સ્વામીની આજ્ઞાથકી, કોય પુરુષ ભક્તિમાન ।
સમાધિ અન્યને કરાવે, જેમ શ્રીભગવાન ॥૩॥
તેમ સમાધિ થકી કોયને, જગાડે તતકાળ ।
એવા અગણિત શિષ્ય સોતા, શોભે જન પ્રતિપાળ ॥૪॥
એમ અતિ કરુણા કરી, દેખાડ્યો પ્રબળ પ્રતાપ ।
કાળે નષ્ટ તે જોગકળાનો, કીધો ભૂપર સ્થાપ ॥૫॥
નગર ગ્રામ ને ઘરોઘરમાં, જોગકળાની વાત ।
મુક્તાનંદ કહે સ્વામીએ, કીધી તે જગ વિખ્યાત ॥૬॥

કડવું ॥૧૧૨॥

અન્ય પણ હરિનો પ્રતાપ છે જેહજી, સર્વે ભૂમિમાં પ્રગટ્યો તેહજી ।
દેખે સાંભળે સૌ સાક્ષાતજી, કહું સંક્ષેપથી તેહની વાતજી ॥૧॥
ઢાળ - સંક્ષેપે કરી વર્ણવું, શ્રીહરિનો પ્રબળ પ્રતાપ ।
સાંભળતા શ્રદ્ધા થકી, સૌ થાય જન નિષ્પાપ ॥૨॥
કંઈક તેહના ભક્ત ભૂપ, આત્મનિષ્ઠ ઉદાર ।
કેક તન અભિમાન સોતા, રાખે પ્રભુસંગ પ્યાર ॥૩॥
બાળ તરુણ ને વૃદ્ધ જે, નર ત્રિયા સૌ હરિદાસ ।
તેમજ વૃંદલ[1] મનુષ્યને, સતસંગમાં વિશ્વાસ ॥૪॥
તેમાં કેંકે પ્રગટ પ્રભુને, નિરખિયા બહુ વાર ।
કેકને નહી મુદલ દર્શન, હરિ ભજે એક તાર ॥૫॥
કેક તેહના ભક્તને, વચને કરીને હરિજન ।
મુક્ત કહે વિશ્વાસ રાખી, કરે તે પ્રગટ ભજન ॥૬॥

પદ ॥૨૮॥ (રાગ મેવાડો)

અંત સમયમાંરે એ સૌ ભક્તનેરે, સંકટ તે કોય પ્રકારે ન થાય ।
શ્રીહરિ આવીરે પાસ ઉભા રહેરે, એમ પ્રભુ કરે છે જનની સહાય ॥ અંત૦૧॥
પાર્ષદ સોતારે બેઠા છે વિમાનમાંરે, એવા જૂવે પ્રગટ પ્રભુ હરિદાસ ।
દિવ્ય સ્વરૂપેરે તેજ વિમાનમાંરે, ભક્તને તેડી બેસારે છે પાસ ॥ અંત૦૨॥
તે હરિજનનેરે પ્રભુ નિજધામમાંરે, પ્રેમે કરી પોં'ચાડે તતકાળ ।
મહામુનિવરનેરે વાંછિત જે ગતિરે, ભક્તને આપે જન પ્રતિપાળ ॥ અંત૦૩॥
મરણ સમયમાંરે સૌ હરિભક્તનેરે, એમ પ્રભુ આપે દરશન દાન ।
કોય કોય વેળારે ભક્ત અભક્તનેરે, અંતકાળે ભાસે શ્રીભગવાન ॥ અંત૦૪॥
આશ્ચર્ય દેખીરે દૈવી જીવનેરે, ઈશ્વરમાં સંશયનો થયો નાશ ।
મુક્ત કહે છે રે કૃષ્ણ દિનેશનેરે, શરણે તે આવ્યા કરી વિશ્વાસ ॥ અંત૦૫ ॥

કડવું ॥૧૧૩॥

એમ ઐશ્વર્યજુક્ત બહુનામીજી, એવા તે શ્રીસહજાનંદસ્વામીજી ।
તેહનો પ્રતાપ સાક્ષાતજી, ભૂમિવિષે થયો અતિ વિખ્યાતજી ॥૧॥

---

૧ વૃંદલ - નપુંસક

ઢાળ - વિખ્યાત ભૂતળમાં થયો, શ્રીહરિનો પ્રૌઢ પ્રતાપ ।
તેને જે ચિત્ત દઈ સાંભળે, તે થાય અતિ નિષ્પાપ ॥૨॥
દુર્વાસાના શાપથી, પ્રગટ્યા તે ભૂતળ જેહ ।
તે ઋષિએ શ્રીકૃષ્ણનો, સાંભળ્યો મહિમા એહ ॥૩॥
સુણતાં અતિ રાજી થયાં, મરીચ્યાદિ મુનિનાં વૃંદ ।
તે સર્વે સ્વામી સમીપે, આવ્યા અધિક સ્વછંદ ॥૪॥
દેખી પ્રગટ પ્રતાપને, ઉપન્યો જે દૃઢ વિશ્વાસ ।
અતિ અચળ આશ્રય કરીને, રહ્યા શ્રીહરિ પાસ ॥૫॥
પ્રગટ કૃષ્ણ દિનેશને, ભજતા હવા મુનિ સોય ।
મુક્ત કહે હરિભક્તમાં, એ તુલ્ય અવર ન કોય ॥૬॥

કડવું ॥૧૧૪॥

મરીચ્યાદિક મુનિ તજી અન્ય આશજી, રહ્યા નિરંતર શ્રીહરિ પાસજી ।
તે સૌને શ્રીહરિનો સંગજી, મિત્રભાવ થયો સુખદ અભંગજી ॥૧॥
ઢાળ - મિત્રભાવ શ્રીકૃષ્ણમાં, છલરહિત સૌને જેહ ।
બ્રહ્માદિક સુરવૃંદને પણ, અધિક દુર્લભ એહ ॥૨॥
એક સમે શ્રીસ્વામીએ, નિજ આશ્રિત નર ત્રિયવૃંદ ।
તે સૌને તેડાવિયાં, કરુણાનિધિ સુખકંદ ॥૩॥
તેમજ મહામુનિ સર્વને, તેડાવિયા તતકાળ ।
તે પ્રત્યે કહેતા હવા, આ વચન પરમ કૃપાળ ॥૪॥
હે મુનિઓ હે ગૃહિ હરિજન, સૂણો હમારી વાત ।
જે શાસ્ત્ર અમને ઈષ્ટ છે, હવે તેજ કહું સાક્ષાત ॥૫॥
સર્વ ઉપનિષદે સોતા, વેદ સુખપ્રદ ચાર ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે, એ સંગ અમને પ્યાર ॥૬॥

કડવું ॥૧૧૫॥

તેમ દ્વૈપાયન મુનિકૃત જેહજી, સૂત્ર શારીરક સુખપ્રદ તેહજી ।
શ્રીમદ્‌ભાગવત નામે પુરાણજી, દશ લક્ષણે કરી અધિક પ્રમાણજી ॥૧॥
ઢાળ - પ્રમાણ મહાભારતવિષે, શ્રીભગવદ્ ગીતા જેહ ।

ભીષ્મપર્વમાં શ્રીમુખે કરી, પાર્થ[1]ને કહી તેહ ॥૨॥
તેમજ ભારતનેવિષે, ભીષ્મે કહ્યાં સુખધામ ।
પાઠ કરતાં ભવ તરે, એવાં વિષ્ણુસહસ્રનામ ॥૩॥
પ્રેમસહિત નિજભ્રાત આગળ, વર્ણવી કરી પ્યાર ।
મહાભારતમાં વિદુરનીતિ, કિધો પરમ ઉપકાર ॥૪॥
સ્કંદપુરાણે વિષ્ણુખંડમાં, સર્વ ગ્રંથનું સાર ।
વાસુદેવ માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું, તારવા જીવ અપાર ॥૫॥
એ સતશાસ્ત્રને અમે માન્યાં, ટાળવા ભવફંદ ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે, એથી ઉદ્ધરે જનવૃંદ ॥૬॥

કડવું ॥૧૧૬॥

સૂત્ર શારીરક શ્રુતિના સારજી, વેદવ્યાસે વર્ણવ્યાં કરી પ્યારજી ।
ભગવદ્ગીતા મહાસુખકારીજી, અર્જુનને કહી કૃષ્ણ મુરારીજી ॥૧॥
ટાળ - કૃષ્ણ મુરારી ગોપ થઈ, કર્યું ઉપનિષદ દોહન ।
પાર્થને કરી વત્સ ગીતા, પય ગ્રહ્યું મોહન ॥૨॥
એ બે ગ્રંથનો જેમ ઘટે તેમ, અર્થ ભર્યા અભિરામ ।
રામાનુજ આચારજે, કર્યા ભાષ્ય મહા સુખધામ ॥૩॥
શ્રીભાષ્ય ગીતાભાષ્ય જે, સદ્ગ્રંથ સાર છે તેઉ ।
અધ્યાત્મ સૌ શાસ્ત્રમાં, અમે ઉત્તમ માન્યા બેઉ ॥૪॥
શ્રીમદ્ભાગવતને વિષે, બે સ્કંધ અતિ સુખરુપ ।
દશમ પંચમ કૃષ્ણમાહાત્મ્ય, બોધક પરમ અનૂપ ॥૫॥
શ્રીકૃષ્ણ માહાત્મ્ય જાણવા, બેઉ સ્કંધ અધિક પ્રમાણ ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે, એમ જાણો પરમ સુજાણ ॥૬॥

પદ ॥૨૯॥ (રાગ ગરબી)

મારા આશ્રિત સૌ હરિજન સૂણજો પ્રીતેરે, મને અતિ વલ્લભ જે ગ્રંથ કહ્યા શુભ રીતેરે ॥૧॥
તેમ યાજ્ઞવલ્ક્યની સ્મૃતિ તે પણ જાણોરે, તે તો ટીકા મિતાક્ષરા જુક્ત પ્રબળ પ્રમાણોરે ॥૨॥
એમાં વર્ણાશ્રમ આચારની શુભ રીતિરે, તેમ સર્વેના વ્યવહાર કહ્યા કરી પ્રીતિરે ॥૩॥
એમાં અઘ ટાળ્યાની રીત કહી સુખકારીરે, તેમ કરતાં પાતક સિંધુ તરે નર નારીરે ॥૪॥

૧ પાર્થ - અર્જુન

એ જે શાસ્ત્ર કહ્યાં છે પ્રમાણ અંતર ધરજો રે, મુક્તાનંદનો વાલો કહે તેમ સૌ અનુસરજો રે ॥૫॥

કડવું ॥૧૧૭॥

શ્રીમુખ વચન સુણી તતકાળજી, સમજ્યા મર્મ વૃદ્ધ તરુણ બાળજી ।
ગૃહી ત્યાગી હરિજનનાં વૃંદજી, સર્વેને થયો અતિ આનંદજી ॥૧॥
ટાળ - અતિ આનંદે સ્વામીને, પૂજ્યા તે પ્રેમ સમેત ।
ઈષ્ટ ગ્રંથ જે હરિ કહ્યા, તેમાં થયું સૌને હેત ॥૨॥
પછી તે સ્વામી સુખનિધિ, મુનિવૃંદ સહિત ઉદાર ।
દેશ દેશમાં વિચર્યા, તારવા જીવ અપાર ॥૩॥
તે સૌ દેશના મનુષ્યને, આશ્ચર્યકારી એહ ।
પ્રૌઢ પ્રતાપ જે આપનો, વિસ્તાર્યો અતિશે તેહ ॥૪॥
અનન્ય આશ્રય સ્વામીનો, કરતા હતા બહુ જન ।
દેશ દેશમાં પ્રગટ પ્રભુનું, કરે તે સર્વ ભજન ॥૫॥
બહુ પુણ્ય ક્ષેત્રને વિષે, કર્યા વિષ્ણુજાગ અપાર ।
મુક્ત કહે હરિકૃષ્ણનો જશ, પામ્યો અતિ વિસ્તાર ॥૬॥

કડવું ॥૧૧૮॥

જન્માષ્ટમી પરમ અનુપજી, રામનવમી આદિક સુખરુપજી ।
હરિના જન્મ દિવસ શુભ જેહજી, સર્વ એકાદશીનાં વ્રત તેહજી ॥૧॥
ટાળ - એ સૌ વ્રતમાં સ્વામીએ, સામગ્રીયો કરી સાર ।
અતિ બડા ઉત્સવ કરાવ્યા, દીધાં દાન અપાર ॥૨॥
વેદ બ્રાહ્મણ તીર્થ સાધુ, દેવતાનાં સ્થાન ।
અહિંસામય યજ્ઞનું, સ્થાપન કર્યું ભગવાન ॥૩॥
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સોતી, કૃષ્ણભક્તિ ઉદાર ।
તે વિસ્તારી સૌ દેશમાં, એમ તાર્યા જીવ અપાર ॥૪॥
એવી રીતે બહુ દેશમાં, વિચર્યા તે શ્રીઘનશ્યામ ।
ત્યાં નિજપ્રતાપ જણાવિયો, શોભાનિધિ સુખધામ ॥૫॥
અનંત નર ત્રિયવૃંદને, કીધા તે દૃઢ નિજદાસ ।
મુક્ત કહે શ્રી સ્વામીએ, તેના હર્યા ભવત્રાસ ॥૬॥

INDEX

કડવું ॥૧૧૯॥

એમ ભૂપર ફરતા ઘનશ્યામજી, દુર્ગનગર આવ્યા સુખધામજી ।
તે પુરનો રાજા નિજભક્તજી, અભય નામ જગથી તે વિરક્તજી ॥૧॥
ઢાળ - જગથી તે વિરક્ત રહીને, કરે તે જગવ્યવહાર ।
નિજ કુટુંબ સોતા હરિ ભજે, પ્રભુસંગ પ્રેમ અપાર ॥૨॥
તે નૃપતિ ભક્તિવડે, રહ્યા સ્વામી તેને ઘેર ।
બહુ આવે હરિજન દર્શને, નિત્ય થાય લીલાલહેર ॥૩॥
તીર્થવિષે બહુ દેશમાં, કર્યા મંદિર પરમ વિશાળ ।
ત્યાં મૂર્તિયો નિજ ઈષ્ટની, પધરાવિયો તતકાળ ॥૪॥
તે સર્વે વિક્તિ[1] કહુ, શ્રીનરનારાયણ દેવ ।
તેમ લક્ષ્મીનારાયણને, પધરાવિયા તતખેવ ॥૫॥
રાધાકૃષ્ણ ને ધર્મ ભક્તિ, પધરાવ્યા કરી પ્રીત ।
મુક્તાનંદના નાથની, સર્વે અલૌકિક રીત ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૦॥

કરી તે પ્રતિષ્ઠા શ્રુતિ અનુસારજી, તે દિન ઉત્સવ કીધા ઉદારજી ।
વિપ્ર જમાડ્યા કરી સનમાનજી, બહુવિધ તેને દીધાં દાનજી ॥૧॥
ઢાળ - દાન અગણિત વિપ્રને, આપિયાં વિવિધ પ્રકાર ।
અનંત સંત જમાડિયા વર્ત્યો તે જયજયકાર ॥૨॥
તે ઉત્સવમાં આવિયાં, નિજ ભક્ત જનનાં વૃંદ ।
નિર્ખિ શ્રીકૃષ્ણ દિનેશને, પામિયા અતિ આનંદ ॥૩॥
જે જે કૃષ્ણ સ્વરૂપનું, સ્થાપન કર્યુ હરિ આપ ।
તે મૂર્તિમાં ભક્તજનને, ભાસે પ્રબળ પ્રતાપ ॥૪॥
પ્રગટ શ્રીઘનશ્યામનું, મૂર્તિમાં દર્શન થાય ।
હસી બોલાવે ભક્તને, મહિમા કહ્યો નવ જાય ॥૫॥
એમ એ શ્રીહરિ મૂર્તિદ્વારે, આપે સુખ સાક્ષાત ।
મુક્ત કહે સંક્ષેપથી, વર્ણવું તેહની વાત ॥૬॥

---

૧ વિક્તિ - સ્પષ્ટ વર્ણન

પદ ॥૩૦॥ (પદ રાગ ગરબી)

એવી રીતે શ્રીઘનશ્યામ મૂર્તિ દ્વારેરે, પ્રભુ નિજ જન કેરાં કાજ સર્વ સુધારેરે ॥૧॥
કોઈને મૂર્તિમાં પ્રગટ પ્રમાણ દર્શન આપેરે, તેનું મન ખેંચી નિજ રુપમાં દૃઢ સ્થાપેરે ॥૨॥
કોઈ તો બહુવિધનાં નૈવેદ્ય અર્પે છે આણીરે, તેને ગ્રહણ કરે તતકાળ ભાવ જાણીરે ॥૩॥
કોઈનું દુધ પીવે હરિ આપ મૂર્તિ રુપેરે, કોઈનો ગ્રહણ કરે છે હાર ભાવ અનુપેરે ॥૪॥
આવા મૂર્તિને દ્વારે દિવ્યભાવ જણાવેરે, નિજ ભક્તને શ્રીઘનશ્યામ લાડ લડાવેરે ॥૫॥
એમ મૂર્તિમાં કીધો નિવાસ નિજજન કાજેરે, કહે મુક્તાનંદ શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ બિરાજેરે ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૧॥

એક સમે નિજ બંધુ જેહજી, અવધપૂરિથી આવ્યા તેહજી ।
મોટા બાંધવ રામપ્રતાપજી, કૃષ્ણ ભક્તિ રત અતિ નિષ્પાપજી ॥૧॥
ઢાળ - કૃષ્ણ ભક્તિ રત સદા, નિજ અનુજ ઇચ્છારામ ।
વિદ્યા વિનય વિવેક સોતા, સર્વ શુભ ગુણધામ ॥૨॥
એ બેઉ બંધુ પત્ની સોતા, સંગ લઈ પરિવાર ।
શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને દર્શને, આવિયા પરમ ઉદાર ॥૩॥
પત્ની રામપ્રતાપની, તેનું સુવાસિનીબાઈ નામ ।
પુત્ર તેના ત્રણ છે, ધર્મિષ્ઠ શોભાધામ ॥૪॥
નંદરામ ઠાકોરરામજી, એથી નાના અવધપ્રસાદ ।
શ્રીકૃષ્ણભક્તિ રત સદા, ઉરમાં ન લેશ પ્રમાદ ॥૫॥
એ ત્રણેની પત્નિયોનાં, નામ પુત્ર સમેત ।
મુક્તાનંદ કહે વર્ણવું, જેને કૃષ્ણ પ્રભુસંગ હેત ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૨॥

નંદરામની પત્ની જેહજી, લક્ષ્મી નામ સાધ્વી દૃઢ તેહજી ।
તેના પુત્ર ઉભય બુદ્ધિવાનજી, શ્રીહરિ સંગ સદા એક તાનજી ॥૧॥
ઢાળ - સદા પ્રેમ શ્રીહરિવિષે, એવા રામશરણ અભિરામ ।
તેમ નારાયણપ્રસાદ નામે, લાલ શોભાધામ ॥૨॥
તેમજ ઠાકોરરામજીની, પત્ની પરમ ઉદાર ।
કાંતિમતિ છે નામ તેનું, પ્રગટ પ્રભુસંગ પ્યાર ॥૩॥
પુત્ર તેના એક છે, હરિશ્ચંદ્ર નામ અનુપ ।

બાળપણાથી હરિ ભજે, અતિશે મનોહરરૂપ ॥૪॥
તેમજ અવધપ્રસાદજીનાં, પત્ની અતિ બુદ્ધિમાન ।
સુનંદા છે નામ તેહનું, ભજે શ્રીભગવાન ॥૫॥
જ્યેષ્ઠ બંધુ કૃષ્ણના, તેનો એ સૌ પરિવાર ।
મુક્ત કહે શુભ નામ તેનાં, કહ્યાં ગુણ અનુસાર ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૩॥

તેમ શ્રીહરિના અનુજ અનુપજી, ઇચ્છારામજી શાંતસ્વરૂપજી ।
તેહનાં પત્ની વસૂમતિ નામજી, તેના પંચ પુત્ર છબિધામજી ॥૧॥
ઢાળ - સુંદર પાંચે પુત્ર કેરાં, નામ ગુણ અનુસાર ।
અનુક્રમે વર્ણવું, મહા સુખદ વૃષ પરિવાર ॥૨॥
જ્યેષ્ઠ સુત ગોપાળજી, રઘુવીર ગુણભંડાર ।
વૃંદાવન સીતારામજી, તેમ બદ્રીનાથ ઉદાર ॥૩॥
તે મધ્યે પત્ની ગોપાલની, મેના છે તેનું નામ ।
તેમ પત્ની રઘુવીરજીની, વીરજા શુભ ગુણધામ ॥૪॥
એ બેઉ બંધુ કૃષ્ણના, પરિવાર સોતા જેહ ।
અતિ હેતે કરી સ્વામી પાસે, આવ્યા ગુણનિધિ તેહ ॥૫॥
બેઉને આવ્યા સાંભળીને, શ્રીહરિ પરમ કૃપાળ ।
મુક્તાનંદનો નાથ અતિશે, રીઝિયા તતકાળ ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૪॥

નિજ આશ્રિત નર ત્રિયવૃંદજી, તે સોતા સ્વામી સુખકંદજી ।
સનમુખ ઉઠ્યા પરમ ઉદારજી, સૌને આનંદ વાધ્યો અપારજી ॥૧॥
ઢાળ - તે દિન સૌને અતિ બડો, થયો આનંદ ઉત્સવ સાર ।
હરિજન સૌ પ્રફુલ્લિત થયા, વર્ત્યો તે જયજયકાર ॥૨॥
પછી તે સ્વામીએ બંધુને, ભેટિયા કરી બહુ પ્રીત ।
તેમજ સૌ પરિવારને, મળ્યા યથાયોગ્ય સુરીત ॥૩॥
સૌને અતિ આદર કરી, કુશળતા પુછી આપ ।
શ્રીહરિને મળી કુટુંબીના, ટળી ગયા સર્વ તાપ ॥૪॥
દુઃખ બહુ કાળ વિયોગનું, તે નાશ થયું તતકાળ ।

શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુના દર્શને, આનંદ વાધ્યો વિશાળ ॥૫॥
શ્રીહરિ પાસ કુટુંબી સર્વે, રહ્યા કરી સ્થિર વાસ ।
મુક્ત કહે શ્રીકૃષ્ણને, ભજતા હવા થઈ દાસ ॥૬॥

પદ ॥૩૧॥ (રાગ ઘોળ)

એક સમે થઈ સભા અલૌકિક, સૌ હરિજન ત્યાં આવ્યાજી ।
સતસંગની રીતે સૌ બેઠા, મોહનને મન ભાવ્યાજી ॥૧॥
તેમ સધવા વિધવા સૌ વનિતા, પ્રેમે ભરી ત્યાં આવીજી ।
નરથી પૃથક્ સભા કરી બેઠા, ભક્તિ ભાવ જણાવીજી ॥૨॥
સભામધ્ય સિંહાસન ઉપર, સ્વામી અધિક બિરાજેજી ।
ઉડુગણ મધ્યે પૂરણ શશિ જેવી, શ્રીહરિની છબિ છાજેજી ॥૩॥
ઉર પર હાર કુસુમના શોભે, શ્વેત વસ્ત્ર તન ધરિયાંજી ।
શ્રીઘનશ્યામ અનુપમ મૂર્તિ, નિર્ખી નયણાં ઠરિયાંજી ॥૪॥
સૌ હરિજનને દર્શન આપી, કીધાં અતિ ગુલતાનજી ।
મુક્તાનંદ કહે તે પ્રત્યે, બોલ્યા શ્રી ભગવાનજી ॥૫॥

કડવું ॥૧૨૫॥

બંધુ અમારા પ્રેમી અપારજી, સંગ લઈ બેઉ નિજ પરિવારજી ।
દેશ તજી આવ્યા અમ પાસજી, મુજ પાસે કીધો અચલ નિવાસજી ॥૧॥
ટાળ - કર્યો નિવાસ જે મુજ કને, તે મારાં દર્શન કાજ ।
છેટે ન મુજથી રહી શકે, એ ધર્મવંશ સમાજ ॥૨॥
હું પણ વૃષ પરિવારથી, ન્યારો ન રહું પળ એક ।
ધર્મકુલ સંગ રહું સદા, એવી અચળ મારે ટેક ॥૩॥
ધર્મ સુત પરિવાર સોતા, વિશ્વભૂષણ એહ ।
મારા આશ્રિત ત્યાગી ગૃહિને, પૂજ્ય અતિશે તેહ ॥૪॥
તેમજ માન્યા યોગ્ય સૌને, ધર્મવંશ ઉદાર ।
જેને સેવી મનુષ્ય સર્વે, પામે ભવજળ પાર ॥૫॥
અનંત પતિત ઉદ્ધારવા, આ ધર્મવંશ અનુપ ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે, થયા ભૂપર વિપ્રસ્વરૂપ ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૬॥

ધર્મવંશિમાં ભક્તિ ધર્મજી, નિજ પરિવાર સહિત લખી મર્મજી ।
રહ્યા સાક્ષાત કરી નિત્ય વાસજી, પલક ન ત્યાંથી થાય ઉદાસજી ॥૧॥
ઢાળ - પલક ન્યારા નવ રહે, ભક્તિ ને ધર્મ ઉદાર ।
અતિ અલૌકિક નિજ કુળ વિષે, બેઉ રહ્યા કરી દૃઢ પ્યાર ॥૨॥
ધર્મકુળમાં ગુણનિધિ, હવે થાશે દ્વિજવર જેહ ।
રહેશે તેમાં ધર્મ ભક્તિ, એમાં નહિ સંદેહ ॥૩॥
જ્યાં રહ્યા હોય ધર્મ ભક્તિ, સંગ લઈ પરિવાર ।
ત્યાંજ રહે શ્રીકૃષ્ણ પોતે, અખિલ જગ આધાર ॥૪॥
એમ તમારે સર્વને, સમજવો મર્મ અનુપ ।
ધર્મનો પરિવાર સર્વે, જાણો ધર્મસ્વરુપ ॥૫॥
પતિવ્રતાની પેર્ય એહને, સેવવા કરી પ્રીત ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે, એમ સેવક જનની રીત ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૭॥

અતિ પુણ્યવંત ધર્મકુળ જેહજી, સૌના ગુરુ અમે કીધા તેહજી ।
માટે અમારા સેવક સર્વજી, ધર્મવંશ સેવો તજી ગર્વજી ॥૧॥
ઢાળ - ધર્મકુળને સેવવું, રાખી અચળ ઉર ટેક ।
ધર્મ અધર્મ વંશનો, જાણવો સર્વ વિવેક ॥૨॥
ધર્મ અધર્મ સર્ગમાં, છે પ્રગટ ભેદ અનંત ।
તેને જે એક કરી જાણશે, તે વિમુખ કુમતિ જંત ॥૩॥
પતિવ્રતાને ભકતજનની, જોઈએ ટેક સમાન ।
એમ ગુરુકુલ સેવતાં, અતિ રીઝસે ભગવાન ॥૪॥
ધન્ય ધન્ય પશુ વસ્ત્ર ભૂષણ, વાહનાદિક સાર ।
તેણે ગુરુકુળ પૂજશે, તે પામશે ભવપાર ॥૫॥
ધર્મ ભક્તિ શ્રીકૃષ્ણને, પૂજ્યાતણું ફળ જેહ ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે, પામશે હરિજન એહ ॥૬॥

કડવું ॥૧૨૮॥

એમ ગુરુકુલ સેવે કરી પ્રીતજી, કુટુંબસહિત તે થાય પુનિતજી ।

ધર્મ ભક્તિ શ્રીકૃષ્ણ ઉદારજી, તેહને તે રીઝે જગ આધારજી ॥૧॥
ઢાળ - રીઝે તેને શ્રીહરિ, જેને ધર્મકુળમાં હેત ।
તે ધર્મમાં રહી ભજે, ભવ તરે કુટુંબ સમેત ॥૨॥
તેમાટે એ ધર્મકુળનાં, આશ્રિત જે કોઈ થાય ।
અંત સમે શ્રીકૃષ્ણ તેની, કરશે આપ સહાય ॥૩॥
અતિવિકટ જમત્રાસથી, મૂકાવશે ભગવાન ।
અંતસમે શ્રીકૃષ્ણ પોતે, દેશે દર્શનદાન ॥૪॥
તેમજ સંસૃતિચક્ર[1]થી, મુકાવશે વ્રજચંદ ।
એ ભક્તને નિજ ધામમાં, પોંચાડશે સુખકંદ ॥૫॥
એજ અમારા વચનનો, દૃઢ રાખજો વિશ્વાસ ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ કહે, તમે અતિ અચલ હરિદાસ ॥૬॥

પદ ॥૩૨॥ (રાગ મારુ)

શ્રીમુખનીવાણી સુણી સઉ શ્રીમુખની વાણી ।
પરમ સિદ્ધાંત વચન ઉર ધાર્યા, સુખદાયક જાણી ॥સુણી૦॥૧॥
વારમવાર નમ્યા શ્રીહરિને, પ્રેમ અધિક આણી ॥સુણી૦॥૨॥
ધર્મવંશિમાં પ્રીત અચલ થઈ, ગુરુકુલ પરમાણી ॥સુણી૦॥૩॥
મુક્તાનંદને પ્રભુ એમ સૌનાં, લીધાં મન તાણી ॥સુણી૦॥૪॥

કડવું ॥૧૨૯॥

ધર્મવંશિનું માહાત્મ્ય અપારજી, શ્રીમુખ વર્ણવ્યું વારમવારજી ।
માટે ધર્મકુલ સમ નહિ કોયજી, અતિ બડભાગી સેવે સોયજી ॥૧॥
ઢાળ - બડભાગી સૌ હરિજને, કીધો તે દૃઢ વિશ્વાસ ।
જેમ કર્યું તેમ કરતા હવા, અતિ રીઝિયા હરિદાસ ॥૨॥
ધર્મકુળના વિપ્રમાં, જેને આપ્યો નિજ અધિકાર ।
તે સંક્ષેપે કરી વર્ણવું, સૂણતાં તરે સંસાર ॥૩॥
પુત્ર રામપ્રતાપના, નંદરામ આદિક જેહ ।
એ મધ્યે અવધપ્રસાદ નાના, જાણ્યા ગુણનિધિ તેહ ॥૪॥
તેમજ ઈચ્છારામના, ગોપાળ આદિક બાળ ।
તે મધ્યે ગુણનિધિ જાણિયા, રઘુવીર બુદ્ધિ વિશાળ ॥૫॥

---

૧ સંસૃતિચક્ર - સંસારનું ચક્ર

એ બેઉને નિજ ગાદિએ, બેસારિયા ઘનશ્યામ ।
મુક્ત કહે એમ આચારજ પદ, આપિયું સુખધામ ॥૬॥

કડવું ॥૧૩૦॥

એ બેઉને મંદિર તતકાળજી, વહેંચી આપ્યાં પરમ કૃપાળજી ।
દેશ દેશના હરિજન જેહજી, બેઉને વહેંચી આપ્યા તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - વહેંચી આપ્યા બેઉને, સતસંગી કરી દૃઢ દાસ ।
સૌના ગુરુ કરી સ્થાપિયા, ટાળવા ભવના ત્રાસ ॥૨॥
બાંધી દૃઢ મર્યાદા એવી, શ્રીમુખે કરી આપ ।
તેનો કોય કાળે કરી, કોણે ન થાય ઉથાપ ॥૩॥
ધર્મકુળ સૌ પૂજ્ય છે, તોયે તે મધ્યે એક એક ।
ગુણવાન બેસે ગાદિએ, એમ કીધો આપ વિવેક ॥૪॥
એ બેઉને શ્રીમુખે કહ્યું, રહેજો શિક્ષાપત્રી પ્રમાણ ।
શિષ્યને તેમ રખાવજો, જેમ પામે પદ નિરવાણ ॥૫॥
જેમ શિક્ષા કહી સ્વામીએ, રહેતા હવા બેઉ એમ ।
મુક્ત કહે નિજ શિષ્યગણને, રખાવ્યા દૃઢ તેમ ॥૬॥

કડવું ॥૧૩૧॥

અવધપ્રસાદ ને શ્રીરઘુવીરજી, એ બેઉ બંધુ ગુણગંભીરજી ।
સ્વામીની અનુવૃત્તિમાં ઉદારજી, રહ્યા નિરંતર કરી બહુ પ્યારજી ॥૧॥
ઢાળ - પ્રેમ કરી શ્રીસ્વામીને, સેવે નિરંતર સોય ।
એ સમ કૃષ્ણ દિનેશના, દૃઢ ભક્ત અવર ન કોય ॥૨॥
એવી રીતે કરી વર્ણવ્યો, આ ગ્રંથ ધર્માખ્યાન ।
એને જે કોઈ શીખે સાંભળે, તેને રીઝે ભગવાન ॥૩॥
કળી મધ્યે શ્રીકૃષ્ણનો, જે પ્રગટ હરિ અવતાર ।
તેહજ ધર્મકુમારમાં, થાય ગ્રંથ સુણતાં પ્યાર ॥૪॥
આ ગ્રંથેકરી કૃષ્ણ પ્રભુનું, થાયે યથારથ જ્ઞાન ।
પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિ પામે, ત્યાગે તન અભિમાન ॥૫॥
ગ્રંથ સુણતાં ધર્મમાં, અતિશેજ દૃઢ મતિ થાય ।
મુક્ત કહે સૌ વિષય ત્યાગી, શ્રીહરિના ગુણ ગાય ॥૬॥

કડવું ॥૧૩૨॥

ધર્માખ્યાન સુણે અઘ જાયજી, બ્રહ્મરુપ થઈ હરિગુણ ગાયજી ।
દેહાદિકમાં અહં મમ જેહજી, સુણતાં વેત ટળે સદ્ય તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - ટળે કામ ને ક્રોધ મત્સર[1], લોભાદિક બળી જાય ।
એ સર્ગ અધર્મ દુષ્ટનો, તે નાશ સર્વે થાય ॥૨॥
ભૂત પ્રેત ને ગ્રહાદિક જે, પીડી શકે નહી કોય ।
જંત્રે મંત્રે શ્રોતા જનનો, પરાભવ નવ હોય ॥૩॥
તન તજી શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુનું, પામે તે અક્ષરધામ ।
શ્રોતા વક્તા સર્વનાં મન, થાય અતિ નિષ્કામ ॥૪॥
ધર્મકુળનો જેહને, આશરો અતિ દૃઢ નોય ।
ગ્રંથ ધર્માખ્યાન જે, આપવા યોગ્ય ન સોય ॥૫॥
તેમજ એવા મનુષ્યને, સંભળાવવો નહી લેશ ।
મુક્ત કહે ખળમાત્રને, આ ન કરવો ઉપદેશ ॥૬॥

પદ ॥૩૩॥ (રાગ રામગ્રી)

ધર્માખ્યાન આ ગ્રંથનો, મહિમા અતિ ભારી ।
સાંભળતાં સંશય ટળે, મળે પ્રગટ મુરારી ॥ધર્મા૦॥૧॥
ધર્મવંશિને આશરે, અતિશે દૃઢ જાણી ।
તેહને આ ગ્રંથ આપવો, અતિ પાત્ર પ્રમાણી ॥ધર્મા૦॥૨॥
તેમ હરિભક્ત સુપાત્રને, સંભળાવવો પ્રીતે ।
જે સુણતાં સંશય તજી, રહે ઉત્તમ રીતે ॥ધર્મા૦॥૩॥
એકસો ને બત્રીશ છે, કડવાં સુખકારી ।
પદ તેત્રિશ આ ગ્રંથમાં, મહા ભવભયહારી ॥ધર્મા૦॥૪॥
ચરણ છે નવસેં ઉપરે, સિત્તેર તે એનાં ।
પ્રેમ સહિત જે ચિત્ત ધરે, સરે કારજ તેનાં ॥ધર્મા૦॥૫॥
સંવત અઢાર પંચાશીએ, શ્રાવણ શુદ ત્રીજે ।
ગ્રંથ સંપૂર્ણ થઈ રહ્યો, સુણી મહાસુખ લીજે ॥ધર્મા૦॥૬॥
દુર્ગનગ્રમાં પ્રેમસું, રહીને સ્થિર વાસે ।
મુક્ત કહે થયો ગ્રંથ એ, પુરુષોત્તમપાસે ॥ધર્મા૦॥૭॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામીશિષ્યમુક્તાનંદમુનિવિરચિતં
શ્રીનારાયણમહિમાપ્રકાશકં ધર્માખ્યાનં સંપૂર્ણમ્ ॥

૧ મત્સર - ઈર્ષ્યાનો એક પ્રકાર

॥वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात् ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

પંચરત્નમ્

દોહા - શ્રીબદ્રિપતિ ચરણરજ, વંદુ વારમવાર ।
જો મુનિસમ તપ કરત પ્રભુ, કરત વિશ્વ ઉદ્ધાર ॥૧॥
નર નારાયણ દેવકું, ભજ મિટહીં ભવફંદ ।
સો મમ ઈષ્ટ અભીષ્ટપ્રદ, શ્રીગુરુ સહજાનન્દ ॥૨॥
બરનું વિવિધ પ્રકાર કરી, પંચરત્નકો ભેવ[1] ।
જેહી સુની જન ભવજલ તરે, કરે સદા હરિ સેવ ॥૩॥
સોરઠા - દૃઢ વૈરાગ્ય વિવેક જ્ઞાન, ધ્યાન વિજ્ઞાન પુનિત ।
કહું ભિન્નભિન્ન એકએક કરન, સબહિ સંસાર હિત ॥૪॥
દોહા - પ્રીત લગે પરબ્રહ્મશું, હો હિ વિષય સુખત્યાગ ।
યા કારન ગુરુધ્યાન ધરી, પ્રથમ બરનું વૈરાગ ॥૫॥

વૈરાગ્ય ચિંતામણી

ચોપાઇ

શ્રીહરિ કૃપા અધિક સુખદાઇ, ભરતખંડ મનુષ્ય તન પાઇ ।
પ્રભુ ભજ ત્યજ સબ વિષય વિકારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૧॥
કાલચક્ર સબકે શિર ભારી, રહન ન પાવે નર અરૂ નારી ।
તાતે સમરો સરજનહારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૨॥
ધન દોલત જુવતી સુખદાઇ, ઉજ્જવલ જશ કીર્તિ અતિ છાઇ ।
કાલ વ્યાલકા[2] એ સબ ચારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ।૩॥
ધનહિત કુકર્મ કરત અનંતા, પરત્રિય ભજત તજત ભગવંતા ।
તેહી ફલ જમપુર ખાવત મારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૪॥

૧ - પ્રકાર - ભેદ ૨ - અજગર

ચૌદ ભુવનમેં સુખહે જોઈ, ઈનમેં અચલ રહત નહિ કોઈ ।
તેહી કારણ પચી મરત ગમારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૫॥
બ્રહ્મ ભુવન લગ હે જગ જેતા, કાલ કરાલ ગ્રસત સબ તેતા ।
તાહાં તે કર લે વિમલ વિચારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ।૬॥
અમૃત પાન કરત સુર જેહી, અમર નામ મર જાવત તેહી ।
હરિ બિન કોઉ ન સ્થિર આધારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૭॥
કોલ કરાર કિયા ગર્ભમાંહિ, સો તોકું અબતો સુધ નાંહિ ।
યા કારન ભજ દેવ ઉદારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૮॥
જો તું બ્રહ્મલોકકું જાવે, અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નિધિ હી પાવે ।
પ્રભુ વિના સબ માયા વિસ્તારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૯॥
સબકી આશા તજો યું જાની, નરનારાયણ પ્રભુ ઉર આની ।
તો સીઝે સબ કાજ તુમારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૧૦॥
નરનારાયણ આજ અવતારી, જુગ જુગ જન્મ લેત દુઃખહારી ।
પતિત અનેક કરત ભવપારા, સમજદેખ જગ જુઠ પસારા ॥૧૧॥
જન્મ ધર્મકા ફલ યહ ભાઈ, હરિ ભજન સબ કુમત બહાઈ ।
શ્રુતિ સ્મૃતિ સબ કરત પોકારા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૧૨॥
મુક્તાનંદ કહત હિત જોઈ, સુખદાયક સુનિયો સબ કોઈ ।
યેહિ બિન ઓર ન ભવજલ આરા, સમજ દેખ જગ જુઠ પસારા ॥૧૩॥
દોહા - માયાકૃત મિથ્યા સબેં, જેસો સ્વપન વિલાસ ।
નરનારાયણ દેવ ભજ, ત્યજ સબ જુઠી આસ ॥૧૪॥

ઈતિ શ્રીવૈરાગ્યચિંતામણિઃ ।

વિવેકચિંતામણિ :-

દોહા - વિના વિવેક સંસાર સબ, ભવ ભટકત મતિમંદ ।
સાર અસાર વિવેક જેહી, સોઈ સાધુ જગવંદ ॥૧॥
સંગ કુસંગ અરુ શુભ અશુભ, સમ સમજતો હો જોય ।
બિન બિખાન[૧] બિન પૂછકો[૨], પશુ કહાવત સોય ॥૨॥

૧ - શીંગડા , ૨ - પૂંછડું

તાતેં વિમલ વિવેકસેં, સરે સબહિ વિધ કાજ ।
સો સંક્ષેપ સુનાઈહું, સુનિહો સંત સમાજ ॥૩॥

ચોપાઇ

દેહ આત્મા ભિન્ન ભિન્ન જાનો, એકરૂપ કબહુ નહિ માનો ।
દેહ આત્મા ન્યારે દોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૧॥
મનકે ઘાટ સંગ નહી જાના, શ્રીગુરુ વચન અચલ ઠિકાના ।
પ્રાન ગયે ના તજના સોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૨॥
મહામુક્ત મુનિ અનંત અપારા, અતિ સમર્થ સબ વિશ્વ આધારા ।
નરનારાયણ સમ નહિ કોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૩॥
સંત અસંતમેં ભેદ અપારા, જ્યું વિષ અમૃતકે ગુન ન્યારા ।
કહાં મદિરા કહાં ગંગા તોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૪॥
હંસ અરુ બક દેખત સમ દોઉં, ધેનુ થુવરકો પય[૧] સમ સોઉં ।
ગુન દેખત સમ હોત ન જોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૫॥
જો વિવેકકું નિંદા જાને, બકધ્યાની હોય શંકા આને ।
સો ખલ જાવત જન્મ વિગોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૬॥
લોભ મોહ સમતામેં શૂરા, પરત્રિય તકત હોય ગુરુ પૂરા ।
અસાધુ જાનો નર સોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૭॥
બરતન[૨] પંચ રખત સો સંતા, ભજત નિરંતર શ્રીભગવંતા ।
ઓર ભેખ સબ જગ બગદોઈ[૩], વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૮॥
અષ્ટ ભાતિ વનિતા સંગ ત્યાગી, લોભ રહિત મુનિવર બડભાગી ।
ઓર મરત ધન કારન રોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૯॥
નિર્માની નિઃસ્પૃહ ઉદારા, સ્વાદરહિત ઉર બ્રહ્મ વિચારા ।
ઈન સંતનમેં રહો ચિત્ત પ્રોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૧૦॥
ત્રિભુવનકી સંપત્તિ ચલી આવે, પલક ન પ્રભુ તજી મન લલચાવે ।
ઉનકે શરન રહો મદ ખોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૧૧॥
જો અતિ પામર નર મતિમંદા, હરિ તજિ જુઠ ફસે જગફંદા ।
ઈનકો સંગ રંગ રહો ધોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઈ ॥૧૨॥
કામ ક્રોધ અરુ લોભ કહાવે, ઈન કરી જીવ નરક માંહી જાવે ।

૧ થુવર કો પય - થોરનું દૂધ, ૨ બરતન પંચ - પંચ વ્રતમાન, ૩ બગદોઈ - ભ્રષ્ટાચાર

ઇંદ્રિયસમૂહ રહ્યો વશ્ય ઠોઈ[1], વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઇ ॥૧૩॥
કુકર્મ કરી અનંત અપારા, મૂઢ ભરત સબ નિજ શિર ભારા ।
મરત ઉંટ જિમિ પાતક ઢોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઇ ॥૧૪॥
સંત સંગતમેં કટે નિજપાપા, સંત મિટાવે સબ ભવતાપા ।
તાતેં પાપ ન રખના ગોઈ[2], વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઇ ॥૧૫॥
અપના કિયા સો સબ કોઇ પાવે, ઓરકે શિર ક્યા દોષ લગાવે ।
અમૃત કર્યું પાવત વિખ બોઈ, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઇ ॥૧૬॥
નામ રુપ માયાકૃત જેતા, કાલ કરાલ ગ્રસત સબ તેતા ।
ન રહો જુઠાકે સંગ મોહી, વિમલ વિવેક કરો શુદ્ધ હોઇ ॥૧૭॥

દોહા - પિંડ બ્રહ્માંડ પ્રપંચ સબ, માયામય દુઃખરુપ ।
ઈનપર સો નિજ આતમા, સમજો મરમ અનૂપ ॥૧॥
માયાકૃત ગુન દોષકો, ગિનત ન આવે પાર ।
સંત હંસ જિમિ ગુન ગ્રહત, તજત પ્રપંચ વિકાર ॥૨॥
સાર અસાર વિવેકકો, ફલ યહ પરમ ઉદાર ।
જાની શુદ્ધ નિજ આતમા, પ્રભુ સંગ કરના પ્યાર ॥૩॥
શુદ્ધ વિવેક સંક્ષેપસો, બરન્યો વિવિધ પ્રકાર ।
મુક્ત પ્રેમ જુત ઉર ધરે, તેહિ રીઝત કરતાર ॥૪॥

ઇતિ શ્રીવિવેકચિંતામણિઃ ।

જ્ઞાનચિંતામણિઃ –

દોહા - જ્ઞાન વિના ભવ ન તરે, જરે ન કર્મ અપાર ।
તાતે જ્ઞાન-ચિંતામણિ, બરનું શ્રુતિ અનુસાર ॥૧॥
પ્રકૃતિ પુરુષ પર બ્રહ્મરે, તાકે પર પરબ્રહ્મ ।
સો સ્વરૂપ જબ જાનહિ, તબ છૂટે સબ કર્મ ॥૨॥
કોન માને યહ દેવકું, જાનતહે સબ કોય ।
પ્રગટરુપ જબ પાવહી, સંત કહાવત સોય ॥૩॥

૧ ઠોઈ - સ્થિર રાખી, ૨ ગોઈ - છુપાવીને

નરનારાયણ દેવસો, જનહિત પ્રગટ પ્રમાણ ।
ગુરુ ગમ કરી તિનકું મિલે, તબ સોઈ પાયો જ્ઞાન ॥૪॥
પ્રગટ દેવકે ધ્યાન બિન, માયા તરત ન જંત ।
રવિ બિન રાત ન મિટત જિમિ, કહત સબહિ શ્રુતિ સંત ॥૫॥

ચોપાઇ

સાચે સદગુરુ સેવો ભાઈ, જો દેવત હરિ પ્રગટ બતાઈ ।
પ્રગટ દરશ બિન ભવજલ તરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૧॥
ગુરુ બિન કોઉ જ્ઞાન ન પાવે, કોટિક સાધન કર મર જાવે ।
શિરપર રહત જન્મ અરુ મરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૨॥
સાધન કરી કોઈ સુરપુર જાઈ, વિધિ હરલું પહોંચત કોઈ ધાઈ ।
બ્રહ્માદિકકે ઘરસેં ગિરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૩॥
અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નિધિ કહાવે, હરિ તજી ઈનમેં મન લલચાવે ।
તિનકે સંગ તાપ તિહુ જરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૪॥
દેહ ઇંદ્રિ મન પ્રાણહે જેહું, અસત અનામત જાનો તેહું ।
ઈનસેં ભિન્ન નિજ આત્મા કરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૫॥
બ્રહ્મરુપ અપનો દૃઢ જાની, તેહિ પર પુરુષોત્તમ પહિચાની ।
સંશય શોક સબહિ પરહરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૬॥
પરમાતમ કાજહિ દૃઢ જ્ઞાના, ક્ષર અક્ષર પર પ્રગટ પિછાના ।
તાહિ ન રહ્યા કાલસેં ડરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૭॥
હરિકો જ્ઞાન અચલ ઉર ધારી, સાધન બલ ત્યાગહું સુખકારી ।
અનંત પતિત તરે હરિ શરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૮॥
શીલ સંતોષ દયા ઉર રાખો, છલ બલ કપટ દૂર કર નાખો ।
નિડર હોય ભૂપર વિચરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૯॥
કોટિક કષ્ટ પરે જો આઈ, હરિ હિત ટેક ન તજના તાઈ ।
ભજન ભક્તિ તજી નહિ વ્યભિચરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૧૦॥
શ્રી હરિજ્ઞાન અચલ નિધિ ભારી, તેહી બિન ભવ ભટકત નરનારી ।
એહિ બિન ઓરસેં નાંહિ ઉગરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૧૧॥
અન્ય દેવ ઉપાસન તજના, હરિકે ચરણકમલ દૃઢ ભજના ।
અચલ હોય ટાર્યા નહિ ટરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૧૨॥

હરિકો જ્ઞાન અચલ ઉર ધારો, કુમતિ કુસંગ દૂર કર ડારો ।
સંશય શોક ન મન બિચ ભરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૧૩॥
શૂર સતી અરુ ગુરુમુખ જ્ઞાની, પીછા પાવ ધરે બડ હાની ।
હિંમત રહિત ન બચન ઉચરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૧૪॥
ધ્રુવ પ્રહ્લાદ જ્યું ધરી દૃઢ ટેકા, ઉરમેં રખના અચલ વિવેકા ।
મુક્તાનંદ જ્ઞાન ગુન બરના, યાતેં અચલ જ્ઞાન ઉર ધરના ॥૧૫॥

દોહા - તેહિ ઉર આવરણ ક્યું રહે, જાહિ ભયો હરિજ્ઞાન ।
નિશિ તમ પ્રબલ ન રહતહિ, પ્રગટ હોત જહાં ભાન ॥૧॥
જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ તિહું, પ્રગટતહે એક ઠોર ।
જહાં રવિ પ્રકાશત તહાં, તિમિર મિટિ હોત ભોર ॥૨॥
ભક્તિરુપ શુભ પંખિની, જ્ઞાન વિરતિ પર દોય ।
ચિદાકાશમેં ચલત સો, રહત ન આવરણ કોય ॥૩॥
વિરચી સુભગ ચિંતામણિ, કહ્યો અધિક હરિજ્ઞાન ।
પુરુષોત્તમકો જ્ઞાન જેહિ, તેહિ હોવત હરિ ધ્યાન ॥૪॥
જ્યું કોઈ લોભી પુરુષને, પાયો ધન ભંડાર ।
ત્યું પ્રત્યક્ષ પ્રભુ પ્રીછકે, બાઢત પ્રેમ અપાર ॥૫॥

ઈતિ શ્રીજ્ઞાનચિંતામણિઃ ।

ધ્યાનચિંતામણિઃ –

દોહા - બ્રહ્મરુપ મહામુક્ત સો, ભજન જાહિ તજિ માન ।
સો ગુરુ અલખ[1] લખાઈઆ, તબ તેહિ ધરના ધ્યાન ॥૧॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથમેં, એહિ દૃઢ ઉત્તમ સાર ।
ભજન જોગ્ય પ્રભુ પ્રગટસો, ત્યાગન જોગ્ય વિકાર ॥૨॥
કામ ક્રોધ મદ મોહ લોભ, જબ લગ ઉરમેં વાસ ।
તેહિ હરિ મૂરતિ ઉર ધરત, હોવત અધિક પ્રયાસ ॥૩॥
જબ ગુરુ સંતકે વચન સુની, પાવત જુક્તિ જંત ।
તબ તેહિ ઉર હરિધ્યાન દૃઢ, હોત વિમલમતિ સંત ॥૪॥
પ્રગટ રુપકે ધ્યાન બિન, મનકે મેલ નહિ જાય ।

૧ અલખ લખાઈઆ - અલક્ષ્યનું દર્શન કરાવ્યું

જ્યું રવિ બિન નિશિ ના મિટે, કીજે કોટી ઉપાય ॥૫॥
તબ લગ સાધન સબ વૃથા, ઉર ન જાલું ભગવાન ।
જ્યું નવ જોવન જુવતિ, પતિ બિન ફલકી હાન ॥૬॥
તાતેં હરિજન શુદ્ધમન, ધરત સદા હરિ ધ્યાન ।
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મકો, હોત તાહિ વિજ્ઞાન ॥૭॥

ચોપાઇ

પ્રગટ રૂપ પુરુષોત્તમ સ્વામી, રહત સદા ઉર અંતરજામી ।
સો પ્રભુ શ્વાસ ઉચ્છવાસ સંભારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧॥
કામ ક્રોધ અરુ લોભ એ તીના, ધ્યાનવિરોધી કહત પ્રવીના ।
ઈનકો સંગ દૂર કર ડારો, યું હરિ ધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૨॥
વનિતા અરુ વનિતાકે સંગી, ઈનકે ના હોના પરસંગી ।
હરિવિમુખનકી સંગતિ ટારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૩॥
સમ ધાતુકું સબવિધ ત્યાગો, હરિકે ચરણકમલ અનુરાગો ।
મમતા મોહ પ્રપંચ નિવારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૪॥
અષ્ટ ભાતિ ત્રિયા સંગતિ તજના, બ્રહ્મચર્ય અતિ દૃઢ કરી સજના ।
કામ કુમતિકા મૂળ ઉખારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૫॥
રસ વશ્ય હોય વિકળ નહિ ફરના, રસના જિતી સ્વાદ પરહરના ।
તો ઇંદ્રિય જય અડગ તુમારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૬॥
પ્રભુ બિન સબનસે ત્યાગો, નરનારાયણ પદ અનુરાગો ।
તન મમતા અતિ વિઘન વિડારો[1], યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૭॥
સાધન સબહિ વૃથા હોય જાવે, જબ ઉર રંચ માન રિપુ આવે ।
તાતેં પ્રબળ માન રિપુ મારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૮॥
નખશિખ રુપ હૃદય બિચ ધરના, તેહિ બિન ઓર ધ્યાન પરહરના ।
તજના મનકો વૃથા પસારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૯॥
ચરણકમલ અતિશે સુખકારી, અંકુશ ઊર્ધ્વરેખા ભયહારી ।
નિશ દિન ષોડશ ચિહ્ન સંભારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૦॥
જાનુ જંઘા ઉદર છબી છાજે, ઉર વિશાલ શ્રીસહિત બિરાજે ।
કરિકર[2] સમ ભુજ જુગલ વિચારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૧॥

૧ વિડારો - દૂર કરો, ૨ કરિકર સમ ભુજ - હાથીની સૂંઢ જેવી ભુજા

INDEX

ભાલ વિશાલ નયન છબી ન્યારી, અંગ અંગ કોટી મદન મદહારી ।
નટવર નાગર નંદદુલારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૨॥
બંસી બજાય ટેરી[1] વ્રજનારી, જુવતી જુથ મધ્ય દૃઢ બ્રહ્મચારી ।
કામકો ગર્વ નસાવનહારો, યું હરિ ધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૩॥
ધર્મતનય જનહિત વ્રજવાસી, નિજાનંદ પૂરણ સુખરાશી ।
નિજ જન હિત ઘુમત મતવારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૪॥
જોગ ભોગ જેહિ નિજજન કાજા, આપ અગુન સબ સુર મુનિ રાજા ।
તેહિ પ્રતાપ સબ મન મળ જારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૫॥
પ્રભુ પ્રતાપ પામર તરી જાવે, અલ્પ અકિંચન બડગતિ પાવે ।
તેહિ બલ જ્ઞાન ધ્યાન વિસ્તારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૬॥
ચૌદ લોકકી સંપતિ લ્યાવે, હરિ તજી તાસંગ ના લપટાવે ।
તબ સોઈ હોવત પ્રભુકું પ્યારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૭॥
અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નિધિ કહાવે, ઠગની જાની નિકટ નહિ જાવે ।
એસો સંત વિશ્વ ઉજિઆરો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૮॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથકી બાની, પ્રભુ સંગ પ્રેમસો અતિ ધન્ય પ્રાની ।
તિન કરી હોત પતિતનિસ્તારો[2], યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૧૯॥
તપ તીર્થ વ્રત સંજમ[3] જેતે, નિમિષ ધ્યાનકી સમ નહિ તેતે ।
હરિ ઉર ધરી મુખ નામ ઉચારો, યું હરિધ્યાન અચલ ઉર ધારો ॥૨૦॥

દોહા - બરની ધ્યાન ચિંતામની, કરન વિશ્વ ઉપકાર ।
જો યાકુ ચિત્ત દે પઢે, પતિત લહહિ ભવપાર ॥૧॥
ધ્યાન ધરે પ્રભુ પ્રગટકો, તબહિ મિટત ભવફંદ ।
યામે રંચ ન જુઠ કછુ, બરનત મુક્તાનંદ ॥૨॥
જો બિન દેખી વસ્તુ હે, તા સંગ પ્રીત ન હોય ।
યા કારન પ્રભુ પ્રગટ બીન, પાર ન પામત કોય ॥૩॥

ઈતિ ધ્યાનચિંતામણિઃ ।

વિજ્ઞાનચિંતામણિઃ –

દોહા - ગુરુ મુખી પાવત જ્ઞાનકું, તેહિ હોવત હરિધ્યાન ।

૧ ટેરી - તેડી, ૨ નિસ્તારો - પૂરેપૂરો ઉદ્ધાર કરો, ૩ સંજમ - સંયમ

ધ્યાન જોગ જબ દૃઢ ભયો, તેહી પ્રગટત વિજ્ઞાન ॥૧॥
ત્રપત[૧] જ્ઞાન વિજ્ઞાનસેં, સો સાધુ જગવંદ ।
જો યાકુ જન મિલતહે, તાસે હરહિ ભવફંદ ॥૨॥

ચોપાઇ

જેહી ઉર પ્રગટ ભયે વિજ્ઞાના, તાહિ ન હરિ બિન ભાવત આના ।
પલક ભજન તજી અંત ન જાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૧॥
કામ ક્રોધ મમતા મદ જોઈ, સ્વપનેઉ ઘાટ ન ઉઠત સોઈ ।
અચલ સિંધુ જિમિ થાહ[૨] ન આવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૨॥
માન અમાન કરત કોઉ આઈ, કોઉ પૂજત કોઉ મારત તાઈ ।
ઈન કરીસો સુખ દુઃખ નહિ પાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૩॥
પિંડ બ્રહ્માંડ સત્ય નહી જાને, માયાકૃત સબ મિથ્યા માને ।
પ્રેમ મગન હોઈ હરિગુન ગાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૪॥
પરમ કૃપાળુ સબનપર સોઈ, અપને પર તિનકું નહિ કોઈ ।
સબકું જ્ઞાન ધ્યાન સમજાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૫॥
પ્રકૃતિ પુરુષ પર આપહિ જાને, તેહિ પર પ્રગટ રુપ હરિ માને ।
પ્રભુ પદ તજી ઈત ઉત નહિ ધાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૬॥
જીવનમુક્ત કહાવત જોઈ, દિવ્ય નયન દેખત હરિ સોઈ ।
ચહું દિશ ચૈતન્ય તેજ રહાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૭॥
[૩]જળહળ જોત જરત ચહુ પાસા, કરત કોટિ રવિ ચંદ્ર ઉજાસા ।
તેહિ સ્થલ અચલ મુકામ જમાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૮॥
ચૈતન્યમય ત્યાં સબ નરનારી, બિન રચના ગુન ગાત પોકારી ।
બિન કરતાલ મૃદંગ બજાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૯॥
ચહુ દિશ ચૈતન્યમય સબ સંતા, કોટી ભાનુસમ તેજ અનંતા ।
તેહી મંડલ મધ્ય ધ્યાન લગાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૧૦॥
પુરુષોત્તમકું સબ પર જાને, અક્ષર અનંત ન્યૂન કછુ માને ।
તાતેં ન્યૂન જીવ ગતિ લાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૧૧॥
અનંત સતી જેહિ ચરણ ઉપાસે, અનંત મુક્ત જેહિ ગુન પ્રકાશે ।
મુક્તાનંદ તેહિ લાડ લડાવે, સોઈ વિજ્ઞાની સંત કહાવે ॥૧૨॥

દોહા - વરની વિમલ ચિંતામણિ, કહ્યો મુક્તકો ભેવ ।

૧ ત્રપત - તૃપ્ત થાય, ૨ થાહ ન આવે - માપી ન શકાય, ૩ જળહળ જોત જરત - ઝળહળતી જ્યોત પ્રકાશે

ઐસે વિજ્ઞાની અચલ, વ્યાસપુત્ર શુકદેવ ॥૧॥
સત્ ચિત્ આનંદ બ્રહ્મસો, અપનો રૂપ પિછાન ।
તાકે પર પરબ્રહ્મકો, ધરત સદા સોઈ ધ્યાન ॥૨॥
સોઈ વિજ્ઞાની સંત હે, તાકે સમ મુનિ સોય ।
પાય અચલ ઉપાસના, સંશય રહ્યો ન કોય ॥૩॥
પુરુષોત્તમ પરમાતમા, જનહિત ધરી અવતાર ।
જબ જબ ભૂપર આવહી, કૃપાસિંધુ કરતાર ॥૪॥
જ્ઞાન ધ્યાન વિજ્ઞાનકું, સો પ્રભુ દેત બતાય ।
તબ પાવત વિજ્ઞાન નર, ઔર ન કછુ ઉપાય ॥૫॥
સોઈ વિજ્ઞાની સંત ઉર, રહત સદા હરિવાસ ।
તેહિ સ્થળ નિશિતમ[1] ક્યું રહે, જ્યાં ભયો ભાનુ પ્રકાશ ॥૬॥
સંવત અઢાર અઠ્યોતેરે, સુખપ્રદ શ્રાવન માસ ।
શુક્લ પક્ષકી દ્વિતીય દિન, પૂરન ગ્રંથ પ્રકાશ ॥૭॥
દુરગ નામ પત્તાન સુભગ, ત્યાં રહે મુનિકે વૃંદ ।
તેહિ સ્થલ ગ્રંથ ઉદે ભયો, પ્રેરક આનંદકંદ ॥૮॥
પંચ રત્ન પુરન ભયે, ચિંતામની સમ સોય ।
દુઃખ દારિદ્રય ન રહત તેહિ, જેહિ ઢિગ યહ મની હોય ॥૯॥
ચાર અધિક ચાલીસ સુભગ, દોહા અમુલિક લાલ ।
સત્યોતેર ચોપાઈકી, ભઈ સુભગ મની ગનમાલ ॥૧૦॥
પંચ રંગકે રત્નકી, દુઃખહર સુંદર દામ ।
જો યાકુ ઉર ધારહી, તાસ સરે સબ કામ ॥૧૧॥
પ્રેમ સહિત યહ ગ્રંથકું, સુને સુનાવે જોય ।
તાપર રીઝે શ્રીહરિ, લહત પરમ પદ સોય ॥૧૨॥
પંચ રત્નકો પાઠ નિત્ય, કરત સુમતિ ઉઠી ભોર ।
નર નારાયણ ઉર વિષે, મિટાત મોહ નિશિ ઘોર ॥૧૩॥
નરનારાયણ દેવકે, અચળ ઉપાસક સંત ।
તિનકે ચરન સરોજકું, વંદુ બાર અનંત ॥૧૪॥

ઈતિ શ્રીવિજ્ઞાનચિંતામણિઃ ।
ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્યમુક્તાનંદમુનિવિરચિતં પંચરત્નં સંપૂર્ણમ્ ।

૧ નિશિતમ - રાતનો અંધકાર

॥वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात् ॥

मुक्तानंदमहामुनिकृत-काव्यसंग्रहे-

विवेक चिन्तामणि

मंगलाचरणम्

साखी - निज गोलोकमें राजहि, शोभानिधि घनश्याम ।
तेहि पदपंकज प्रेमजुत, उर धरुं आहु जाम ॥१॥
रसिकराय श्रीकृष्ण संग, व्रजत्रिया वृंद अपार ।
तेहि पदरज अतिप्रेम जुत, वंदु वारमवार ॥२॥
कृष्ण हरि भगवान सो, सबविध मंगलमूल ।
विघन विनाशन उर वसो, हरन सबहि भवशूल ॥३॥
जाकी कृपा कटाक्षसें, होत विघन सब नाश ।
सो श्रीकृष्ण सब सुखसदन, मम उर करहुं निवास ॥४॥
श्रीगुरु सहजानंदके, पद सरोजसम जोई ।
मुक्त कहे अति प्रेमसें, वंदु निरंतर सोई ॥५॥
अधर्ममूल उखारीके, कलिमध्य सतजुग कीन ।
मुक्त कहे श्रुतिधर्मकुं, स्थापन कियो प्रवीन ॥६॥
धर्म ज्ञान वैराग्य जुत, भक्ति एकांतिक जेहु ।
मुक्त कहे निजभक्त उर, अतिदृढ स्थापि तेहु ॥७॥
मोहजनित अभिमानजुत, विमुख जीवके वृंद ।
मुक्त ताही मुनिसम कीये, श्रीगुरु सहजानंद ॥८॥
एसे अधिक प्रताप जुत, सहजानंद गुरु जोय ।
अंगअंगकी साखी करन, आज्ञा दिनि मोय ॥९॥
सोई मम गुरु मम ईष्ट सो, तास वचन धरी शिश ।
रचुं विवेक चिंतामनी, हृदे धारी जगदीश ॥१०॥

INDEX

૧ સદ્‌ગુરુ અંગ –

સાખી - પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મકો, જાહિ જથારથ જ્ઞાન ।
મુક્તાનંદ કહે સો મુનિ, સદ્‌ગુરુ બ્રહ્મસમાન ॥૧॥
કામ ક્રોધ મદ લોભસેં, રહિત સદા ગુરુદેવ ।
વાસુદેવ જગવંદકી, કરત નિરંતર સેવ ॥૨॥
મુક્ત કહે સાચે ગુરુ, ગોવિંદ દેત બતાય ।
તિનકે ચરન સરોજકું, વંદુ સદા ચિત લાય ॥૩॥
સબ નિયમ સત્સંગકે, લેશ ન લોપત જોય ।
મુક્ત કહે શુભ ગુનસદન[૧], સાચે સદ્‌ગુરુ સોય ॥૪॥
બ્રહ્મરુપ હોય હરિ ભજે, કનક કામિની ત્યાગ ।
મુક્ત કહે સો સદ્‌ગુરુ, મિલે તાસ બડભાગ ॥૫॥
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યજુત, પુનિ હરિભક્ત સુધીર ।
મુક્ત કહે સો સદ્‌ગુરુ, હરત વિકટ ભવપીર ॥૬॥
અર્ધ નિમેષ હરિભજન તજિ, ત્રિભુવન સુખ નહિ લેત ।
મુક્ત કહે સો સદ્‌ગુરુ, જ્ઞાન જથારથ દેત ॥૭॥
પ્રભુસમ દુજે દેવકું, કબહુ ન જાનત જોય ।
મુક્ત કહે વિજ્ઞાન જુત, સાચે સદ્‌ગુરુ સોય ॥૮॥
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મકું, સદા કહત સાકાર ।
બ્રહ્મરુપ હોય હરિ ભજે, સો ગુરુદેવ ઉદાર ॥૯॥
શ્રુતિ પુરાણ સદ્‌ગ્રંથકે, વચન ન લોપત લેશ ।
મુક્ત કહે સો સદ્‌ગુરુ, કરત સત્ય ઉપદેશ ॥૧૦॥
ગુરુ દેવનકે દેવહે, ગુરુ ગોવિંદ ગુન ગાત ।
મુક્ત કહે સંશય હરે, સો સદ્‌ગુરુ સાક્ષાત ॥૧૧॥
ઈન લક્ષન જુત સદ્‌ગુરુ, સેવત શિષ્ય સુજાન ।
મુક્ત કહે તેહી હોત હે, વાસુદેવકો જ્ઞાન ॥૧૨॥

(અંગ ॥૧॥ સાખી ॥૨૨॥)

૧ ગુણ સદન - ગુણનું ધ્યાન

२ कपटगुरुको अंग –

साखी - काम क्रोध मद लोभरत, हृदे ज्ञान नहि लेश ।
मुक्त कहे सो कपट गुरु, करत असत उपदेश ॥१॥
परधन परत्रिया हरनकुं, देवत मिथ्या ज्ञान ।
मुक्त कहे सो कपट गुरु, सब ठग जारसमान ॥२॥
जाही प्रगट परब्रह्मको, स्वपनेउ दर्शन नांही ।
मुक्त कहे सो कपट गुरु, डारत नरककी मांही ॥३॥
ज्ञान ध्यान बिन गुरु भये, सबको फुंकत कान ।
मुक्त कहे बक ध्यान धरी, हरत सबनके प्रान ॥४॥
धर्मसर्गकी गम नही, अधर्ममें रहे लीन ।
मुक्त कहे सो कपट गुरु, परधन हरन प्रवीन ॥५॥
प्रभुकी गम नही आपकुं, गुरु होई देवत ज्ञान ।
मुक्त शाह जुक्तो बन्यो[१], हरन ओरनको प्रान ॥६॥
भृगु नंदिके शापसें, अेसे पुरुष अपार ।
मुक्त कहे धन धुतने, गुरु होई फिरत गमार ॥७॥
मुक्त कहे मतिमंदकुं, गुरुकी नाही पिछान ।
तातें नरत्रिया भेड[२] ज्युं, जाय फुंकावत कान ॥८॥
लोभी लंपट ने लालची, प्रभुकी नाही पिछान ।
मुक्त कहे अेसे गुरु, जमके दूतसमान ॥९॥
कानफुंका घरघर फीरे, परधन परत्रिया काज ।
मुक्त कहे मतिमंदकुं, नेक न आवत लाज ॥१०॥
ओरके जन्म बिगारहि, उदर भरनके हेत ।
मुक्त कहे सो कपट गुरु, बुडत कुटुंब समेत ॥११॥
मुक्त कहे धन धुतने, जितने चेला कीन ।
लख चोराशीमें फीरे, तितनी बार मलीन ॥१२॥
धन धुतन गुरु होत सो, मरी के सर्जत श्वान ।
शिष्य गींगोरा होय के, लपटत कंठ अरु कान ॥१३॥
गंडक गुरु के शिष्य सब, भये गींगोरा जोय ।

१ शाह मृग जेम दंभी बन्यो, २ भेड - वरु - घेटुं

मुकतानंद कहे रोष से, पीत रुधिरकुं सोय ॥१४॥
ज्ञान बिना गुरु शिष्यके, टरत न भवके पास ।
मुक्त कहे जमदूतकी, ताही मिटत नही त्रास ॥१५॥
धन धुतन चेला करे, गुरु होई बेठे आप ।
विश्वहननको मुक्त कहे, तेही शिर लागत पाप ॥१६॥
त्यागी होय धन नारीको, संग न त्यागत जोय ।
मुक्तानंद के' कपट गुरु, तजन जोग्य हे सोय ॥१७॥
काम क्रोध मद लोभको, जब लग उरमें वास ।
मुकत कहे सो कपट गुरु, बेठन जोग्य न पास ॥१८॥
उद्धवमत बिन ओर स्थल, कपटगुरु के वृंद ।
मुकत कहे घरघर फिरे, धन धुतन मतिमंद ॥१९॥
प्रथम तजे संसारसुख, फिर सोही ईछत जेहु ।
मुकत कहे चंडालसम, तजन जोग्य हे तेहु ॥२०॥
ईन लक्षण जुत कपट गुरु, हरत मनुष्यतन प्रान ।
मुकत कहे ताकुं तजो, जानि कसाई समान ॥२१॥

(अंग ॥२॥ साखी ॥४३॥)

३ उपदेशको अंग –

साखी - वासुदेवके भजन बिन, वृथा न भरना श्वास ।
मुकत कहे हरिभजनसें, उरमें होत प्रकास ॥१॥
जिन राख्यो गर्भवासमें, दे दे अमृत आहार ।
मुकतानंद कहे सो भजो, करुणानिधि करतार ॥२॥
जठर अग्निकी ज्वाळमें, जरन न दिनो[1] तोय ।
मुकतानंद अति प्रेमसें, सदा भजो प्रभु सोय ॥३॥
जिन तोकुं गर्भवासमें, दियो अनंत भवज्ञान ।
मुकत कहे भज सो प्रभु, वासुदेव भगवान ॥४॥
जा प्रभुकुं गर्भवासमें, बोल कोल तूं दीन ।
मुकत कहे तेही भजनसें, भवजल तरो प्रवीन ॥५॥

१ जरन न दिनो - सळगी जवा न दीधो

નારાયણકે નામસેં, પતિત લહત ભવપાર ।
મુક્ત કહે ભજ તાહિકું, જાનિ સદા સાકાર ॥૬॥
ભરતખંડ નરતન દિયો, વાસુદેવ જગવંદ ।
મુક્ત કહે ભજ તાહિકું, હરન વિકટ ભવફંદ ॥૭॥
જા તનકું સુર ચહતહે, કરન અવિદ્યા અંત ।
મુક્ત મનુષ્યતનમેં મિલે, વાસુદેવ ભગવંત ॥૮॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામ બિન, ધરત ભરોંસા ઓર ।
મુક્ત કહે સો મનુષ્યકું, નાંહી નરકમેં ઠોર ॥૯॥
વાસુદેવ ભગવાન સો, ધરત સબહી અવતાર ।
મુક્ત કહે તેહી ભજનસેં, પતિત હોત ભવપાર ॥૧૦॥
વાસુદેવકું ત્યાગીકેં, પૂજત ભૈરવ ભૂત ।
મુક્ત કહે સો મૂઢ નર, માકે પેટ કપૂત ॥૧૧॥
વાસુદેવ પ્રભુ છાંડિકે, અન્ય દેવ રત રહે જોય ।
મુક્તાનંદ ગંગાતટ, કૂપ ખનત શઠ સોય ॥૧૨॥
સુંદર નરતન પાયકે, જો ન ભજત જગદીશ ।
મુક્ત કહે તાપર ચઢે, જમકિંકરકું[1] રીશ ॥૧૩॥
મુક્ત મનુષ્ય તન પાયકે, કરત ન હરિગુન ગાન ।
સુનત ન હરિગુન હેતસેં, તિનકે હૃદે પાષાન[2] ॥૧૪॥
મુક્ત મનુષ્યતનુ પાયકે, જો હરિભક્ત ન હોત ।
સો જમપુરીમે જાયકે, અતિ શિર કુટત રોત ॥૧૫॥
મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, જો ન ભજત જદુનાથ ।
સો પીછે પિસ્તાયેંગે, બોત ઘસેંગે હાથ ॥૧૬॥
મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, કરત ન હરિસું હેત ।
પાપભાર શિરપર ભરે, જિવત જેસે પ્રેત ॥૧૭॥
મુક્ત મનુષ્યતનુ પાયકે, જાહિ ન મીલે ભગવાન ।
વૃથા જનમ તાકો ભયો, તેહી સમ ઓર ન હાન ॥૧૮॥
મુક્ત મનુષ્યતનુ પાયકે, જો ન જપત હરિજાપ ।
શ્રવન સુનત નહિ હરિકથા, તાકે પૂરન પાપ ॥૧૯॥

૧ યમદૂત ૨. પથ્થર

INDEX

મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, હરિવિમુખનસે હેત ।
સો નર નરકે જાતહે, કુટુંબ પ્રવાર[1] સમેત ॥૨૦॥
મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, હરિગુન સુનત ન કાન ।
તાસ શ્રવન કુંડલ સહિત, સર્પકે[2] બિલસમાન ॥૨૧॥
મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, કર ન કરત હરિકાજ ।
તાકે ભુજ ભુષનસહિત, શબ સમાન દુઃખસાજ ॥૨૨॥
મુક્ત મનુષ્ય તન પાયકે, જીભ ન હરિ ગુન ગાત ।
સો દાદુર કી જીભ સમ, વૃથા બકત દિન રાત ॥૨૩॥
હરિ ગુરૂ સંતકું પ્રેમસે, નમત ન જાકો શીશ ।
મુક્ત કહે તેહી ઢોવને, ભાર દિયો જગદીશ ॥૨૪॥
મુક્ત કહે સો મનુષ્યકે, પગ ન ચલત પ્રભુપાસ ।
તાકે પગ [3]તરુપેડ સમ, કહતહે સબ હરિદાસ ॥૨૫॥
મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, હરિ ઉર ધારત નાહી ।
વૃથા શ્વાસ તેહી ધમનસમ, મૃતકતુલ્ય જગમાંહી ॥૨૬॥
જો પ્રભુ ભવજલ તરનકું, દિયો મનુષ્યતન નાવ ।
મુક્ત કહે ભજ તાહીકું, મત ચુકે અબ દાવ ॥૨૭॥
મુક્તાનંદ કહે મનુષ્યતન, હરિ ભજવેકો સાજ ।
તાતે સમરો શ્રીહરિ, સરે સબહિ વિધ કાજ ॥૨૮॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રન્થકો, એહિ અનુપમ સાર ।
મુક્ત કહે હરિદાસ હો, તજના વિષય વિકાર ॥૨૯॥

(અંગ ॥૩॥ સાખી ॥૭૨॥)

૪ કાલત્રાસકો અંગ –

સાખી - બ્રહ્માઆદિ કીટલગ, નામ રુપ હે જોઈ ।
મુક્ત કાલકી ઝાલમેં, રહન ન પાવે કોઈ ॥૧॥
મેડી મંદિર સાયબિ, ગજ[4] તુરગ[5] સુત વામ[6] ।
મુક્ત કહે મરને સમે, કોઈ ન આવત કામ ॥૨॥
દેશ વિલાયત સાયબિ, ધન દોલત પરિવાર ।
મુક્ત કાલકી ઝાલસે, હોત પલકમેં છાર ॥૩॥
મેરી મેરી કરતહે, ઘરઘર આશ અજાન ।
મુક્ત ન કોઈ કાહુકો, જબ નિકસત હે પ્રાન ॥૪॥

૧ ઉત્તમ પુરુષો, ૨ સાપના દર સમાન, ૩ વૃક્ષના મૂળ સમાન ૪ હાથી ૫ ઘોડા ૬ સ્ત્રી

માત પિતા સુત જુવતિ, સેવક જોરત[1] હાથ ।
મુકત કહે જબ તન તજે, તબ કોઉ ચલત ન સાથ ॥૫॥
મુકતાનંદ કહે મૂઢ નર, તજત ન તનસે નેહ ।
ઝપટત કાલ શીચાન[2] જયું, કરત દેહકી ખેહ[3] ॥૬॥
મુકત મોહવશ મૂઢ નર, દેહકું માનત આપ ।
કાલ અચાનક ગ્રસત તબ, પાવત અતિસંતાપ ॥૭॥
બાદરકી છાયાસમ, ધન તન જોબન ગેહ ।
મુકત કહે સો મૂઢ નર, તા સંગ કરત સનેહ ॥૮॥
કોટી સયાને કરી મરે, હિંમત હુંનર હજાર ।
મુકત કહે ત્યું હોત હે, જયું ધાર્યો કરતાર ॥૯॥
મુકત મોહવશ મનુષ્યકું, કાલત્રાસ નહિ લેશ ।
તાતે સદ્‌ગુરુ સંતકો, ના માનત ઉપદેશ ॥૧૦॥
મુકત મોહવશ મનુષ્યકું, નાહિ કાલકી ત્રાસ ।
તાતે કુકર્મ ના તજે, હો નર હરિકે દાસ ॥૧૧॥
કોલ દિયો ગર્ભવાસમેં, ભુલ ગયો સોઈ બાત ।
મુકત ન ભુલત કાલ તેહિ, આય અચાનક ખાત ॥૧૨॥
મુકત મનોરથ જીવકે, કબહું ન પૂરન હોત ।
તાતેં તૃષ્ણા ના મિટે, જડમતિ જન્મ વિગોત ॥૧૩॥
મુકત મોહવશ મનુષ્યકી, વૃથા આયુષ સબ જાત ।
ભજન ભક્તિમેં ક્ષણ ગયો, તાકું કાલ ન ખાત ॥૧૪॥
ચૌદ ભુવન લગ સબનકું, કાલ વ્યાલકી ત્રાસ ।
મુકત કાલ તેહી ના ગ્રસે, જો હોવત હરિદાસ ॥૧૫॥
ચેત ચેત નર બાવરે, સંત શિખામન દેત ।
મુકત કહે તોય [4]કાલરિપુ, આય અચાનક લેત ॥૧૬॥
મુકત કાલકે જોરસેં, જબ બૂઢા હોઈ જાત ।
સગે કુટંબિ જુબતિ સુત, કોઈ ન પુછત બાત ॥૧૭॥
મુકત કહે સબ મનુષ્યકું, નિજ સ્વારથમેં તાન ।
સ્વારથ બિન બુઢો ભયો, કોઉ ન દેવત માન ॥૧૮॥

૧ જોડે, ૨ બાજ પંખી, ૩ નાશ -ક્ષય, ૪ મૃત્યુરૂપી શત્રુ

જેસે બુઢે બેલકું, ખેડુ દેબત ન ખાન ।
મુક્ત કહે ત્યું વૃદ્ધકો, સબહિ કરત અપમાન ॥૧૯॥
હાથ લકુટીયાં[1] લે ચલે, થરથર કંપત શિશ ।
મુક્ત કહે મહાદુઃખ સહે, તોહુ ન ભજત જગદીશ ॥૨૦॥
દાંત સબે મુખસેં ગિરે, ઝરત નાકસેં નીર ।
મુક્ત કહે તોઉ પાપીયા, ના સુમરત બલવીર ॥૨૧॥
નારી પુત્ર સબ શ્વાન જયું, દૂરસે અન્ન દે જાત ।
મુક્ત કહે મહા શોકસેં, રોય રોયકે ખાત ॥૨૨॥
મુક્તાનંદ કહે ડોકરા, મરન ભયો જબ ત્યાર ।
લોકલાજ રાખન તબ, આયો સબ પરિવાર ॥૨૩॥
નયન નીર બરષન લગે, સબ કુટુંબકું જોય ।
મુક્ત કહે મતિમંદકું, હરિસું હેત ન હોય ॥૨૪॥
વાત પિત્ત કફકો તબે, બાઢત જોર અપાર ।
મુક્ત કહે તબ જીવકું, રહત ન કછું સંભાર ॥૨૫॥
જમકિંકર તબ આવહી, ગદા પાશ લે હાથ ।
મુક્ત કહે હરિ શરણ બિન, તલપત જીવ અનાથ ॥૨૬॥
બિછુકે સમ વેદના, રોમ રોમ જબ હોય ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ નર, તબ તન ત્યાગત સોય ॥૨૭॥
જબ જમ પકરત જીવકું, કંઠમેં ડારત પાશ ।
મુક્ત કહે સંગ લે ચલે, અધિક દેખાવત ત્રાસ ॥૨૮॥
મુક્ત કહે મતિમંદકું, જમ દેવત અતિમાર ।
મુહૂર્તમેં લે જાતહે, જોજન નેઉ હજાર ॥૨૯॥
જબ જમ ભૂખે હોત તબ, કાટી કાટી તન ખાત ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ નર, હાય વોય વિલલાત ॥૩૦॥
મુક્ત કહે મારગવિષે, રેતી તપત અપાર ।
લોહકે કાંટા રાહમેં, કહું કહું જરત અંગાર ॥૩૧॥
એહિ મગ પાપી જીવકું, જમ જોરે લે જાત ।
મુક્ત કહે સો દેખહી, પાપકે ફલ સાક્ષાત ॥૩૨॥
ધર્મરાય આગે જબે, પ્રાણી ઠાઢો હોય ।

૧ લાકડી

मुक्त कहे हरिविमुखकुं, संग न दुजा कोय ॥૩૩॥
धर्मराय पुछन लगे, पाप पुण्यकी बात ।
मुक्त कहे हरि विमुख नर, तब अतिशे पिस्तात ॥૩૪॥
धर्मराय निजदूतकुं, पातक देत बताय ।
मुक्त कहे जयुं अघ मिटे, त्युं जम करत उपाय ॥૩૫॥
मुक्त कहे लघु बाल जब, अशुध भूमिमें जात ।
तब तेहि धोवत नीरसे, शुध करनकुं मात ॥૩૬॥
मुक्त कहे हरिविमुखकुं, त्युं देवत जम भार ।
तब पापिके शिशसें, मिटत पापको मार ॥૩૭॥
नरककुंड छ लाख अरु, चोराशि हजार ।
मुक्त कहे सब कुंडमें, पापी खावत मार ॥૩૮॥
जयुं पापी पातक किये, त्युं जम देवत मार ।
मुक्त कहे हरि विमुख नर, अतिशे करत पोकार ॥૩૯॥
जाके हित कुकर्म किये, सो संबंधि धन धाम ।
मुक्त कहे महा कष्टमें, कोई न आवत काम ॥૪૦॥
युं पापी के पाप सब, दंडसे हलके होय ।
मुक्त कहे तब भोगवे, लख चोराशी सोय ।૪૧॥
अंडज[1] उद्भिज[2] स्वेदज[3] जरा[4], चारुं खान कहांई ।
जाति एकवीस लाखके, भेद हे एक एक मांई ॥૪૨॥
लख चोराशि भ्रमत तब, पापी पावत क्लेश ।
मुक्त कहे कोउ ठोर तेही, कबहु न सुख लवलेश ॥૪૩॥
जहां जहां पावत जन्मकुं, तहां तहां खावत काल ।
मुक्त कालकी ज्वालमें, पापी फिरत बेहाल ॥૪૪॥
एसे पापी जीव पर, जब रीझत करतार ।
मुक्त कहे तेही भरतखंड, देत मनुष्य अवतार ॥૪૫॥
मुक्त मनुष्यतन पायके, जब होवत हरिदास ।
तब ताके शिरसें टरे, काल व्यालको त्रास ॥૪૬॥

(अंग ॥૪॥ साखी ॥૧૧૮॥)

१ ઈંડામાંથી જન્મેલ, ૨ ભેજમાંથી જમીન માંની જન્મેલ, ૩ પરસેવમાંથી જન્મેલ, ૪ ગર્ભથી જન્મેલ

૫ દેહ આત્મા વિજોગકો અંગ –

સાખી - બોલનહારા જીવ સો, જબ ત્યાગત નિજ દેહ ।
મુરદાકે સંગ મુક્ત કહે, કોઉ ન રખત સનેહ ॥૧॥
માત પિતા સુત જુવતિ, રાખત અતિશે પ્યાર ।
મુક્ત કહે ચેતન ગયે, સબ મિલ કાઢત બા'ર ॥૨॥
અધિક રુપ ગુન ચાતુરી, સબ કોઈ આદર દેત ।
મુક્ત કહે ચૈતન ગયે, કોઉ ન રાખત દેત ॥૩॥
ઉચ્ચો કુલ વિદ્યા અધિક, કરણી દેવસમાન ।
મુક્ત કહે ચેતન ગયે, શબ સોહત શમસાન ॥૪॥
અતિ દાતા આચાર જુત, ઉત્તમ કુલ વિખ્યાત ।
મુક્ત કહે ચેતન ગયે, તાહી અડત અભડાત ॥૫॥
ખાત પીત બોલે ચલે, સુંદર ગુનકો ધામ ।
મુક્ત કહે ચૈતન ગયે, કછુ ન આવત કામ ॥૬॥
સુત નારી પરિવાર સબ, રાખત અતિશે હેત ।
મુક્ત કહે ચૈતન ગયે, જારી[૧] છાર[૨] કરી દેત ॥૭॥
નવજોબન નિજ જુવતિ, કંઠ લગાવત જોય ।
મુક્ત કહે ચૈતન ગયે, ડરી ભાગતહે સોય ॥૮॥
આન દાન સબે દેશમેં, હુકમ ન ફેરત કોય ।
મુક્ત કહે ચૈતન ગયે, હોત ખાખસમ સોય ॥૯॥
જાહિ પ્રગટ મોહન મિલે, ઐસે સંત સુજાન ।
મુક્ત કહે ચૈતન ગયે, સોઉ ન દેવત જ્ઞાન ॥૧૦॥
દેવ દનુજ નર નાગમેં, અતિ સુંદર તનુ જેહુ ।
મુક્ત કહે ચૈતન ગયે, હોત નકારા તેહુ ॥૧૧॥
સબહિ ભાંતિ ચૈતન બિના, સુખ દાયક નહિ દેહ ।
મુક્ત કહે મતિમંદ સો, તનસું કરત સનેહ ॥૧૨॥
મુક્ત કહે મતિમંદ સો, દેહકું માનત આપ ।
ચેતન[૩] ભિન્ન ન જાનહી, તાકે પૂરન પાપ ॥૧૩॥
મુક્ત કહે સબ જીવ જુત, ભાસત સુંદર દેહ ।

૧ બાળીને, ૨ રાખ, ૩ આત્મા

INDEX

જીવ ગયેસે પ્રેતસમ, અતિ અશુદ્ધ જડ એહ ॥૧૪॥
તાતે સબકોઈ કરત હે, ચેતનકો સનમાન ।
મુક્ત કહે યહ મર્મકું, જાનત સોઈ સુજાન ॥૧૫॥

(અંગ ॥૫॥ સાખી ॥૧૩૩॥)

૬ તૃષ્ણાકો અંગ –

સાખી - વાસુદેવકે ભજનમેં, વિઘન કરતહે આય ।
મુક્ત કહે સબકું લગી, તૃષ્ણારૂપ બલાય ॥૧॥
પંચ વિષયમેં પ્રીત હે, સોઈ તૃષ્ણાકો રૂપ ।
મુક્ત કહે તાકું તજે, સો હરિભક્ત અનુપ ॥૨॥
કાચે પોચે જીવસે, તૃષ્ણા તજી ન જાત ।
મુક્ત કહે મહા પાપણી, તૃષ્ણા સબકું ખાત ॥૩॥
બુઢાપનમેં તન ઘટે, ઘટત રૂપ બલ આહાર ।
મુક્ત કહે નિત્ય નિત્ય નઈ, તૃષ્ણા બઢત અપાર ॥૪॥
સબ ભૂમિકો રાજસો, જબ કોઈ પાવત એક ।
મુક્ત કહે તાકું બઢે, તૃષ્ણા ઓર અનેક ॥૫॥
ચંદ્ર ઈંદ્ર અજ લોકલું, જહાં જહાં જાવત સોય ।
મુક્ત કહે સંતોષ બિન, તૃષ્ણા નિત્ય નઈ હોય ॥૬॥
તૃષ્ણા તું મહાપાપની, લેત સબનકી લાજ ।
મુક્ત કહે લલચાયકે, સબકો કરત અકાજ ॥૭॥
તૃષ્ણા તું નકટી ભઈ, લાજ ન રાખત લેશ ।
મુક્ત કહે કહાંલુ કહું, તોય સત્ય ઉપદેશ ॥૮॥
તૃષ્ણા તું ભઈ રાક્ષસી, સબ જીવનકું ખાત ।
મુક્ત કહે સંતોષ બિના, કબહું નાહી અઘાત[1] ॥૯॥
જ્યું જ્યું ભુક્તત ભોગ ત્યું, તૃષ્ણા બઢત અપાર ।
મુક્ત કહે પાવક[2] વિષે, જ્યું હોમત ઘૃતધાર[3] ॥૧૦॥
હરિ બિન સાધન જોરસે, તૃષ્ણા ટારી ન જાત ।
મુક્ત કહે અતિ રોષસે, તૃષ્ણા તાકું ખાત ॥૧૧॥
મુક્ત કહે મહાપ્રલયમેં, મિટત સબહી સંસાર ।

૧ સંકોચ પાળે, ૨ અગ્નિ, ૩ ઘી ની ધાર

તબહું તૃષ્ણા ન મિટે, ભુખી હોત અપાર ॥૧૨॥
મુક્ત કહે હરિ શરણ બિન, તૃષ્ણા ટારત જોય ।
તૃષ્ણા ટારી ના ટરે, નાશ હોત નર સોય ॥૧૩॥

(અંગ ॥૬॥ સાખી ॥૧૪૬॥)

૭ તૃષ્ણાનિવારણકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે મહિમા સહિત, ઉર ધારત ભગવાન ।
તબ સંતોષી હોયકે, તૃષ્ણા તજત સુજાન ॥૧॥
વાસુદેવકે રૂપકો, જબ ઉર હોત પ્રકાશ ।
મુક્ત કહે તબ હોત હે, તૃષ્ણા તમકો નાશ ॥૨॥
વાસુદેવકે ચરનકો, નાવ કરતહે જોઈ ।
મુક્ત કહે તરી જાતહેં, તૃષ્ણા સાગર સોઈ ॥૩॥
તૃષ્ણા સાગર તરનકું, પ્રભુપદ નૌકા એક ।
મુક્ત કહે તેહિ આશરે, તરી ગયે સંત અનેક ॥૪॥
વાસુદેવ જગવંદકો, સદા રહત જેહી ધ્યાન ।
મુક્ત કહે તેહી હોતહે, અન્ય સુખ નરકસમાન ॥૫॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, ધર્મ સહિત મુનિ ધીર ।
મુક્ત કહે તેહી સંગ ટરે, તૃષ્ણા તિખિ પીર ॥૬॥
મુક્ત કહે તૃષ્ણા મિટે, સેવત હરિ ગુરુ સંત ।
સદા રહત તેહિ ઉરવિષે, વાસુદેવ ભગવંત ॥૭॥
મુક્ત કહે જાકે હૃદે, પ્રગટ પ્રભુકો વાસ ।
વાકિ તૃષ્ણા સહિત સબ, હોત અવિદ્યા નાસ ॥૮॥

(અંગ ॥૭॥ સાખી ॥૧૫૪॥)

૮ ધીરજકો અંગ –

સાખી - સબહી અંગ સંજુક્ત સો, દિયો મનુષ્યતન આપ ।
મુક્ત કહે પ્રભુ કાયકું, પેટ દિયો મહાપાપ ॥૧॥
વરષા ઋતુમેં ભરતહે, નદી કૂપ અરુ તાલ ।
મુક્ત કહે નહી ભરતહે, પાપી પેટ વિશાલ ॥૨॥

મુક્ત કહે મહા સિંધુમેં, જ્યું નદ નદી સમાત ।
તેસેં નિશદિન પેટ હું, જો આવત સોહી ખાત ॥૩॥
પેટ કરાવત ચાકરી, પેટ કરાવત પાપ ।
મુક્ત કહે યહ પેટવશ, સબ પાવત સંતાપ ॥૪॥
ભર ભર હાર્યો પેટકું, ફીર રીતો હોઈ જાત ।
મુક્ત કહે ભુખ્યો સદા, કબહું ન પેટ અઘાત ॥૫॥
પેટ નચાવત નાયકા, પેટ તજાવત લાજ ।
મુક્ત કહે સબ પેટવશ, કરતહે કાજ અકાજ ॥૬॥
પેટ બઢાવત વેરકું, પેટ કટાવત શિશ ।
મુક્ત કહે યહ પેટસો, પાપ દીયો જગદીશ ॥૭॥
જો નહી હોતા પેટતો, કરત ન ઓર ઉપાય ।
મુક્ત કહે હરિચરનમેં, રહત સદા લપટાય ॥૮॥
સબ પ્રાણીકું પેટવશ, રહત ન લેશ ગુમાન ।
મુક્ત દીન હો ફીરત સબ, જ્યું ખર સૂકર શ્વાન ॥૯॥
પેટ કાજ જેતા કરે, તેતા હરિ હિત હોય ।
મુક્ત કહે હરિધામમેં, તાકુ આડય ન કોય ॥૧૦॥
સબ દિન ચિંતા પેટકી, કરત સકલ સંસાર ।
મુક્ત કહે મહાફિકરમેં, કબ સુમરે કીરતાર ॥૧૧॥

(અંગ ॥૮॥ સાખી ॥૧૬૫॥)

૯ વિશ્વાસકો અંગ –

હો નચિંત ચિંતા તજો, લખિ સમર્થ કરતાર ।
પેટ દિયો જેહી મુક્ત કહે, સો પ્રભુ દેત અહાર ॥૧॥
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમેં, જીવ કહાવત જેહુ ।
પેટ દિયો જેહી મુક્ત કહે, પેટ ભરત પ્રભુ તેહુ ॥૨॥
પશુ પંખી પ્રભુ ના ભજે, તિનકું દેત અહાર ।
મુક્ત કહે સો ભક્તકી, ક્યું ન કરત સંભાર ॥૩॥
સુકે કાષ્ટમેં જીવકું, જલ પીવનકું દેત ।
સોઈ વિશ્વંભર મુક્ત કહે, સાર સબનકી લેત ॥૪॥

ભુખહિ ભુખ પોકારીકે, કરત સબનકી આસ ।
મુક્ત કહે ક્યું ના રખે, સો પ્રભુકો વિશ્વાસ ॥૫॥
મુક્ત કહે યહ મહાપ્રભુ, કિનો સબ સંસાર ।
સો બ્રહ્માસેં કિટલગ, સબકી લેત સંભાર ॥૬॥
સો પ્રભુકે વિશ્વાસ બિન, શ્વાન જ્યું ઘરઘર જાત ।
મુક્ત કહે જગ જાચહી, તરુ તરુ તોરત પાત ॥૭॥
મુક્ત કહે મતિમંદકું, પ્રભુકો નહિ વિશ્વાસ ।
તાતે ઘરઘર ફિરતહે, ધર ધર મિથ્યા આસ ॥૮॥
પાય પસારે સોય રહે, મત કર ચિંતા લેશ ।
મુક્ત કહે જ્યું ભાગ્ય ત્યું, દેત સદા દેવેશ ॥૯॥
અનઈચ્છે જ્યું સબનકું, આવત તનમેં રોગ ।
મુક્ત કહે ત્યું ભાગ્ય સમ, પાવત સુખ સંજોગ ॥૧૦॥
ભાગ્ય વિના ભટકત ફિરે, હુશ્નર કરત હજાર ।
મુક્ત કહે કેસે મીલે, જો ન લખ્યો કરતાર ॥૧૧॥
જેસો અપને ભાગ્યમેં, સો દેવત જગદીશ ।
મુક્ત કહે કરતાર પર, વૃથા ન કરની રીશ ॥૧૨॥
જેતા અપને ભાગ્યમેં, તાહીસેં પૂરણ હોય ।
મુક્ત સદા મોહન ભજે, સંતકે લક્ષણ સોય ॥૧૩॥

(અંગ ॥૯॥ સાખી ॥૧૭૮॥)

૧૦ દેહ મલિનકો અંગ –

સખી - મુક્ત કહે સબ મનુષ્યકે, અતિશે દેહ મલિન ।
તાસ ગર્વ તજી હરિ ભજે, સો હરિભક્ત પ્રવીન ॥૧॥
સુંદર અન્ન તનમેં ભરે, સો વિષ્ઠા હોય જાત ।
મુક્ત કહે નખશિખ લગે, દેહ નરક સાક્ષાત ॥૨॥
લાળ લીટ મુખસેં ઝરે, ઓર વહત સબ દ્વાર ।
મુક્ત કહે તો દેહકું, માનત શુદ્ધ ગમાર ॥૩॥
જ્યું વિષ્ઠામેં કીટકું, ખાન પાન આરામ ।
મુક્ત કહે મતિમંદકું, ત્યું શરીર સુખધામ ॥૪॥

ઢેડવાડામેં ઢેડકું, દુર્ગંધ આવત નાંહી ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ નર, ત્યું રાજી તનમાંહી ॥૫॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકો, સદા નરકમેં વાસ ।
લખ ચોરાશિ યોનિમેં, ભમત સહત દુઃખ ત્રાસ ॥૬॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, તન અભિમાન ન જાત ।
જ્યું કૌવા કાશિ ગયો, તદપિ વિષ્ઠા ખાત ॥૭॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ નર, કામી કીટ સમાન ।
દેહ નરકસેં વાસ કરી, ધરત ત્રિયાકો ધ્યાન ॥૮॥

(અંગ ॥૧૦॥ સાખી ॥૧૮૬॥)

૧૧ સ્ત્રી – નિંદાકો અંગ –

સાખી - મુક્ત નારીતન સઘન બન, તહાં નર જાય ભુલાત ।
કામસિંહ કુચ પ્રહારસેં, નિકસિ તુરત તેહી ખાત ॥૧॥
નારી વિખકી વેલડી, વિખહીકે ફલ પાત ।
મુક્ત કહે તેહી ઝેરસેં, સબ નર જમપુર જાત ॥૨॥
નખશિખ નારી નરકકી, અંગઅંગ નરકશું ચાત ।
મુક્ત કહે સો નારકી, જો ત્રિયાકે ગુણ ગાત ॥૩॥
મુક્ત કહે મતિમંદકો, નારી કરત બિગાર ।
હરિ હરિજનસું વિમુખ કર, પહુંચાવત જમદ્વાર ॥૪॥
મુક્ત કહે ઘૃતકુંભસમ, સબહી પુરુષકે દેહ ।
નારી અનલ[૧] ઢિગ જાત તબ, અચલ રહત નહી એહ ॥૫॥
મુક્ત કહે ત્રિયા નાગની, જો આવત તેહી ખાત ।
અપનાં જાયાં ન તજે, ઓરનકી ક્યા બાત ॥૬॥
મુક્ત કહે મહાપાપકી, નારી ધરત ન શંક ।
ભોગકાજ ભુખી સદા, ગિનત ન કુલહી કલંક ॥૭॥
નરકકુંડ સમ કામિની, તા સંગ બાંધત હેત ।
મુક્ત કહે સો નારકી, બુડત કુટુંબ સમેત ॥૮॥
નારી કારી નાગની, હરત પુરુષકે પ્રાન ।
મુક્ત કહે તાસે બચ્યો, સો હરિભક્ત સુજાન ॥૯॥

૧ અગ્નિ

મુક્ત કહે મહાપાતકી, જો ત્રિયાકે ગુન ગાત ।
અનંત જીવકું સંગ લે, સો નર જમપુરી જાત ॥૧૦॥
રસિકપ્રિયા રસમંજરી, ઈન આદિક રસગ્રંથ ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, સબહી નરકકે પંથ ॥૧૧॥
માતા ભગિની અરુ સુતા, તાકે સંગ એકાંત ।
મુક્ત કહે નહી બેઠના, તુરત હોય મન ભ્રાંત ॥૧૨॥
મુક્ત કહે મતિમંદકે, ત્રિયા હરત સુખ તિન ।
ભક્તિ મુક્તિ નિજજ્ઞાનસો, લેત સબનકો છિન ॥૧૩॥
કામીનકે ઉર ના મિટે, પ્રબલ કામકો શૂલ ।
મુક્ત ન તેહી ઉર વસતહે, પ્રભુ સબ મંગલ મૂલ ॥૧૪॥
કામી કબુ ન હરિ ભજે, મિટત ન મનકો તાપ ।
મુક્ત કહે ત્રિયા ધ્યાનસેં, દિનદિન બાઢત પાપ ॥૧૫॥
મુક્ત કહે કામી સબે, વનિતા સંગ લોભાત ।
ઓર ગુના બકસત હરિ, યહ બકસ્યો નહી જાત ॥૧૬॥
એક કનક અરુ કામિની, દોઉ માયાકે પાશ ।
મુક્ત કહે તેહી તોરીકે, હો ન સકત હરિદાસ ॥૧૭॥
ધન નારીકે પાસસેં, બાંધ્યો સબ સંસાર ।
મુક્ત કહે તેહિ તોરહિ, સો હરિભક્ત ઉદાર ॥૧૮॥
મુક્ત ચિત્રકી પૂતરી, નારીકે આકાર ।
તાકું સંત ન દેખહી, દેખત હોત વિકાર ॥૧૯॥
કામી નર અરુ કુતરા, દોનું એક સમાન ।
મુક્ત કહે ઉપજત નહી, એ દોઉકું હરિજ્ઞાન ॥૨૦॥
મુક્ત નારી તરવાર સમ, છુવત કાટે અંગ ।
રાવનકે દશ શિશ ગયે, પરનારીકે સંગ ॥૨૧॥
મુક્ત કહે જાકે રુદે, પરનારીકો ધ્યાન ।
તાકું જમ છોડત નહી, કોટી કથે જો જ્ઞાન ॥૨૨॥
મુક્ત કહે વિષસુંદરી, ભાસત સુધાસમાન ।
જબ જબ ચાખે તબહી તબ, વિષફલ હોત નિદાન ॥૨૩॥
મુક્ત કહે પરનારીકી, સંગતિ કરત લુકાય ।

પાપ છિપાયા ના છિપે, જ્યું કોઉ લસુંનહી ખાય ॥૨૪॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, પક્કે હરિજન હોય ।
મુક્ત કહે નિજમાતહું, સંગતિ જોગ્ય ન સોય ॥૨૫॥
પતિવ્રતાકે ધર્મ જુત, જગસે અધિક ઉદાસ ।
મુક્ત કહે સોઈ સુંદરી, બેઠન જોગ્ય ન પાસ ॥૨૬॥
મુક્ત કહે સબ પુરુષકું, નારી માયારુપ ।
જ્યું સબ વનિતાવૃન્દકું, પુરુષ અવિદ્યા કૂપ ॥૨૭॥
મુક્ત કહે સબ મર્દકું, નારી આવ્રણ હોત ।
ત્યું નારી નરસંગસેં, ભજન ભક્તિ સબ ખોત ॥૨૮॥
મુક્ત કનક અરુ કામિની, દોઉ તિખી તરવાર ।
ઘર છોડ્યા હરિ મિલનકું, બિચહી લેના માર ॥૨૯॥
મુક્ત ન સોહે સુંદરી, સનકાદિકકે સાથ ।
જબ તબ દાગ લગાવહી, કાજલ હાંડી હાથ ॥૩૦॥
ચંદ્ર ઇંદ્ર અજ રુદ્રલું, વનિતા કીએ ફજેત ।
મુક્ત કહે મહા દુષ્ટસોં, રાખત ત્રિયાસેં હેત ॥૩૧॥
મુક્ત કહે સુખકી નદી, ત્રિયા રીંછ તામાંહી ।
કામરકે ધોખે ગ્રહી, છોડી છુટત નાહી ॥૩૨॥
મુક્ત કહે ત્રિયા વાઘનિ, ખાયા સબ સંસાર ।
તિનસે હરિજન ઉગરે, ભજન ભક્તિ આધાર ॥૩૩॥
મુક્ત કહે ત્રિયા રીઝકે, દેત મુતકો ઠામ ।
વાસુદેવસું વિમુખ કર, સબહિ બિગારત કામ ॥૩૪॥
મુક્ત કહે જેહિ ઉર ત્રિયા, તાકે ઉર હરિ નાંહી ।
જબ હરિ ભાનુ ઉર બસે, ત્રિયા તમ રહત ન તાંહી ॥૩૫॥
કાર્તિકમેં કુત્તા સબે, તજત નિંદ અરુ પ્યાસ ।
મુક્ત ભક્તિ વિન મનુષ્યકું, કાર્તિક બારુ માસ ॥૩૬॥
જાકે ઉર હરિ બસત હે, તાકે ઉર નહી કામ ।
મુક્ત કહે કેસે રહે, રવિ રજની એક ઠામ ॥૩૭॥
લંબી માલા હાથ લે, ભક્ત ભએ ત્રિયકાજ ।
મુક્ત કહે ગુરુ હો ફિરે, નિર્લજકું નહી લાજ ॥૩૮॥

કામી નર નારી સબે, ભક્તિકા મિષ લેત ।
મુક્ત હરાયા ઢોર જ્યું, સબકા ખાવત ખેત ॥૩૯॥
વેશ્યાસે દોરી વહે, લેશ ન લજ્જા શોક ।
મુક્ત કહે મતિમંદ તેહી, ભક્તાની કહે લોક ॥૪૦॥
સોઈ ભક્ત ભક્તાનિયાં, જગકો કરત અકાજ ।
મુક્ત ભક્તકી છાપસેં, સબકું આવત લાજ ॥૪૧॥
સાચે ભક્ત ન તબ લગે, જબલગ દેહ સકામ ।
મુક્ત કહે દૃઢ ભક્તસો, જો નરનારી અકામ ॥૪૨॥
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય જુત, પુરુષોત્તમશું પ્રીત ।
મુક્ત કહે દૃઢ ભક્તસો, લેત કામકું જીત ॥૪૩॥
નિષ્કામી વૈરાગ્ય જુત, વૃદ્ધ રોગવશ જોઉ ।
મુક્ત ચિત્રકી નારી તહાં, ત્યાગી જાત ન સોઉ ॥૪૪॥
સંસારી અરુ ભેખકો, ત્રિયા ન છોડત સંગ ।
મુક્ત કહે મહાપાપની, કરત ભજનમેં ભંગ ॥૪૫॥
અષ્ટ અંગ વનિતા તજે, ત્યાગત ભોગ વિલાસ ।
મુક્ત કહે ત્રિભુવનવિષે, સો સાચા હરિદાસ ॥૪૬॥

(અંગ ॥૧૧॥ સાખી ॥૨૩૨॥)

૧૨ દુષ્કો અંગ –

સાખી - અપને દોષ ન દેખહી, પરકે અવગુન જોત ।
મુક્ત કહે નંદાહિમેં, દુષ્ટ મનુષ્યતન ખોત ॥૧॥
જ્યું કીરી શુભ મહલમેં, છિદ્રહિ ખોજત જાય ।
મુક્ત કહે પરદોષકું, ખોજત ખલ ન અઘાય ॥૨॥
અનંત ઘાત ઉરમેં રખે, બોલત સુધાસમાન ।
મુક્ત કહે બગ ધ્યાનસે, હરત ઓરનકે પ્રાન ॥૩॥
અપનો કાજ સુધારનેં, ઓરકો કરત વિનાશ ।
મુક્ત કહે નહી દુષ્ટકું, ધર્મરાયકી ત્રાસ ॥૪॥
અપનો કાજ કરનકું, પરકો કરત અકાજ ।
મુક્ત કહે નહી દુષ્ટકું, લોક વેદકી લાજ ॥૫॥

INDEX

જ્યું અહિ કાટત ઓરકું, અપનો હોત ન અહાર ।
મુક્ત કહે ત્યું દુષ્ટ નર, જહાં તહાં કરત બિગાર ॥૬॥
ઓરકું પાવક જારીકેં, આપહું હોવત નાશ ।
મુક્ત કહે સબ દુષ્ટ નર, કરત ત્યું બારુ માસ ॥૭॥
સાપ ડસે કછુ ડર નહી, સિંહ મિલે ભય નાહી ।
મુક્ત કહે ખલ સંગસમ, બુરો નાહી જગમાંહી ॥૮॥
જલ પાવકમેં તન તજો, ગિરિસે ગિરીયો ધાય ।
મુક્ત કહે એક દુષ્ટકો, સંગ ન કરીયો જાય ॥૯॥

(અંગ ॥૧૨॥ સાખી ॥૨૪૧॥)

૧૩ મનકો અંગ –

સાખી - સટકી સટકી મન જાયકે, ઝટકી વિષય ફલ ખાત ।
મુક્ત કહે સંગહી લગ્યો, કરત અધિક ઉતપાત ॥૧॥
ઝટકી ઝટકી શઠ જાત હે, તોરત સુમરણ તાર ।
મુક્ત કહે મન અતિ ચપલ, અતિશે ચોર લબાર ॥૨॥
મુક્ત કહે મતિમંદ સો, મનકી કરત પ્રતીત ।
પલહિ પલ મુરઝાત હે, પ્રબલ વિષયસું પ્રીત ॥૩॥
પલમેં ફિરત બ્રહ્માંડ સબ, કરત અધિક ઉતપાત ।
મુક્ત કહે મન દુષ્ટસમ, ના માનત કોઉ બાત ॥૪॥
જાત અરુ આવત કાહુકી, નજર ન આવત જોય ।
મુક્ત કહે અતિ મલિન મન, સુધો હોત ન સોય ॥૫॥
લોક વેદ ગુરુ સંતકી, મનકું શંક ન લેશ ।
મુક્ત કહે મન કાહુકો, ના માનત ઉપદેશ ॥૬॥
નીતિ અનીતિ શુભ અશુભ, મનવા ગીનત ન કોય ।
મુક્તાનંદ કહે કવન વિધિ, તાસ પ્રતીતિ હોય ॥૭॥
મન જેસો કોઈ મુક્ત કહે, અપરાધી નહી ઓર ।
જબ જબ જેહી મારગ ચલે, ગીનત નઠોરકું[1] ઠોર ॥૮॥
કામ જબે જાગત તબે, ચાહત સબ ત્રિયસંગ ।

૧ નઠોરકું ઠોર - સમય-અસમય

મુક્ત ચલત મન ક્રોધ મગ, પાપીહિ કરત ઉમંગ ॥૯॥
લોભકે મગ જબ ચલત તબ, કબહુ તૃપ્ત ન હોઈ ।
મુક્ત કહે મનતુલ્ય હમ, દુષ્ટ ન દેખ્યા કોઈ ॥૧૦॥
મનકે જેસો મુક્ત કહે, દગાબાજ કોઉ નાંહી ।
પંચ વિષયમેં જાત જબ, અટકત તિન તિન માંહી ॥૧૧॥
મન જેસો આ જગતમેં, દગાબાજ નહી કોઈ ।
મુક્ત કહે મહાપાપ કર, ધરત જીવ શિર સોઈ ॥૧૨॥
મન જેસો મહાપાતકી, દુજો કહ્યો ન જાય ।
મુક્ત કહે હરિભજનમેં, ધકા દેતહેં આય ॥૧૩॥
મન જેસો ઠગ દુસરો, મુક્ત કહે નહી કોઉ ।
બ્રહ્મા ભવ સુરપતિ ઠગ્યો, શશિ નિજદેવ હે સોઉ ॥૧૪॥
તબ ખટ દર્શન[૧] ભેખકી, મનકું ગિનતી કોન ।
મુક્ત કહે જગઠગનકું, સબ ઉર કિનો ભોન[૨] ॥૧૫॥
હરિપ્રતાપ વિન આપબલ, જો મન જીતન જાત ।
મુક્ત કહે મન સિંહ હો, ઉલટા તાકું ખાત ॥૧૬॥
મુક્ત કહે સબ જગતકું, મનહી નચાવત નાચ ।
પંચ વિષયકું પાવને, કચે નારી નર કાચ ॥૧૭॥
રંક નચત ધન પાવને, નૃપતિ બઢન નિજરાજ ।
મુક્ત કહે મન વશ ભયે, સબ નાચત તજી લાજ ॥૧૮॥
ચૌદ ભુવનમેં જીવ સબ, મનકે મારે રોત ।
મુક્ત કહે કોઈ સંત બિન, સબ જગ જન્મ વિગોત ॥૧૯॥
શ્વાન[૩] શૃગાલ[૪] બિડાલ[૫] ખર[૬], સિંહ સરપ ઠગ જાર ।
મુક્ત કહે સબસેં બુરો, મન જગ કરત ખુવાર ॥૨૦॥
મુક્ત કહે મનવા સદા, ભ્રમત રહે દિન રેન ।
જયું કુત્તા કાર્તિકવિષે, ત્યું ન પલક સુખ ચેન ॥૨૧॥
જયું જયું મન વિષયા ભખે, ત્યું અતિ દુઃખિયા હોત ।
મુક્ત કહે જબ હરિ ભજે, તબહી શાંત હો સોત ॥૨૨॥
કબહુક મન ક્રોધિ બને, કબહુ બનત ઠગ જાર ।

૧ ખટ દર્શન- ષટ્ દર્શન, ૨ ભોન - નિવાસ, ૩ શ્વાન -કૂતરો, ૪ શૃગાલ - શિયાળ, ૫ બિડાલ -બિલાડી, ૬ ખર-ગધેડો

INDEX

મુક્ત કહે મન અતિ ચપલ, નાહીં એક નિરધાર ॥૨૩॥
કબહુક મન કુત્તા બને, કબહુક રાસભ[1] હોત ।
મુક્ત કહે ધન નારી હિત, લોકલાજ તજી રોત ॥૨૪॥
કબહુક મન કામી બને, ચાહત સબ પરદાર ।
મુક્ત કહે મન પાપરત, પાતક કરત અપાર ॥૨૫॥
પીંપરપત્ર પતાકપટ[2], વિદ્યુત કુંજરકાન[3] ।
મુક્ત કહે મન યું સદા, સ્થિર ન રહત એક ધ્યાન ॥૨૬॥
મુક્ત કહે મનકે મતે, વરતે સો ચાંડાલ ।
જે વાકી સંગત કરે, તાહી ન છોડત કાલ ॥૨૭॥
મુક્ત કહે મન ભાંડ જયું, પલપલ પલટે રંગ ।
જો તુમ ચાહો પરમ પદ, છોડો વાકો સંગ ॥૨૮॥
માયિક સુખ માનત રહે, તેહી કારન મન નામ ।
મુક્ત કહે જબ હરિ ભજે, તબ નિજમન નિષ્કામ ॥૨૯॥
જબહી વિષય સુખ ચહત તબ, મુક્ત કહે મન ભૂત ।
જબ હરિ સુમરણ કરત તબ, મન હરિભક્ત સપૂત ॥૩૦॥
કાયર પરમન સુરમા, શું રે'શે મન રંક ।
મુક્ત કહે તેહી સંત જન, કરત શુદ્ધ નિષ્કલંક ॥૩૧॥

(અંગ ॥૧૩॥ સાખી ॥૨૭૨॥)

૧૪ ચાનક્કો અંગ –

સાખી - જપ તપ તીર્થ જાતરા, કરત જોગ જજ્ઞ વ્રત દાન ।
મુક્ત કહે હરિશરણ બિન, નહી મિટત અજ્ઞાન ॥૧॥
મુક્ત કહે પ્રભુ છાંડિકે, અન્ય દેવ ગુન ગાત ।
આંબ જાનિકે અર્કફલ[4], ખાય ન કોઉ અઘાત ।૨॥
પાંચું કેશ બઢાયકે, સિદ્ધ હોય ધુતત લોક ।
મુક્ત કહે હરિશરણ બિન, ટળત ન સંશય શોક ॥૩॥
કોઉં લુન નહી ખાતહે, રખત મુનિવ્રત કોઉ ।
મુક્ત કહે હરિ શરણ બિન, કુકસ[5] કુટત સોઉ ॥૪॥

૧ ગધેડો, ૨. ધજા ૩ હાથીનાં કાન, ૪ આકડાનું ફળ, ૫ છાતી

મલિન વસ્ત્ર તન પર ધરે, કેશ લુંચાવત[1] જેહુ ।
મુક્ત કહે હરિ શરણ બિન, કુકશ કુટત તેહુ ॥૫॥
અશન વસન ઇચ્છે નહી, કનક કામિની ત્યાગ ।
મુક્ત કહે હરિશરણ બિન, વૃક્ષતુલ્ય વૈરાગ્ય ॥૬॥
જંત્ર મંત્ર બહુ કરતહે, તન પર ભુંસત રાખ ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ સો, રાસભસમ સાક્ષાત ॥૭॥
કંદ મૂલ ખનિ ખાતહે, તરુતલ રાખત વાસ ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, મિટત ન આશા પાસ ॥૮॥
મુક્ત કહે હરિ શરણ બિન, છુટન કરત ઉપાય ।
જ્યું જ્યું સાધન કરત ત્યું, અધિક અધિક ઉરઝાય[2] ॥૯॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકો, નહી ટરત અજ્ઞાન ।
તમ લાઠીનસેં ના હઠે, બિના પ્રગટ ભયે ભાન[3] ॥૧૦॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ સો, સમજી શકત નહી ગ્રંથ ।
તાતે પઢપઢ પચી મરે, લહત ન હરિકો પંથ ॥૧૧॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ નર, વિદ્યા પઢે અપાર ।
જ્યું મિસરિકી છાટકો[4], ખર પર ડાર્યો ભાર ॥૧૨॥
તિન તાપમેં જગ જરે, મુક્ત પઢેકું સાત ।
પાઠ વિસર્જન હાર જિત, બઢે ચ્યાર ઉતપાત ॥૧૩॥
કોઉ વિભૂતિ તન ધરે, કોઉ દિગંબર હોત ।
મુક્ત કહે હરિશરણ બિન, જડમતિ જન્મ વિગોત ॥૧૪॥
કોઉ વાઘાંબર ઓઢહી, વલકલ ઓઢત કોઉ ।
મુક્ત કહે હરિશરણ બિન, સિદ્ધ ન હોવત સોઉ ॥૧૫॥
મુક્ત કહે હરિશરણ બિન, સંસારી અરુ ભેખ ।
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકો, રાહ ન ચિનત રેખ ॥૧૬॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકે, ઉરમેં તૃષ્ણા જાલ ।
તુચ્છ સુખ હિત અન્ય દેવકું, પૂજત ફિરત બેહાલ ॥૧૭॥
પ્રગટરુપ પરબ્રહ્મ હે, વાસુદેવ સુખધામ ।
મુક્ત કહે તાકું ભજે, તબહી સરે સબ કામ ॥૧૮॥

૧ ખેંચી કાઢવું, ૨ ગુચવણમાં પડે, ૩. સૂર્ય, ૪ ગુણીને

INDEX

મુક્ત પ્રગટકે શરણ બિન, ધરધર ભેખ અપાર ।
સાધન કરકર મરતહે, લહત ન ભવજળ પાર ॥૧૯॥
મુક્ત પ્રગટકે શરણ બિન, જ્ઞાની બનત ગમાર ।
શ્રુતિ પુરાણ સદ્ગ્રંથકી, તોરત પાજ[1] લબાર[2] ॥૨૦॥

(અંગ ॥૧૪॥ સાખી ॥૨૯૨॥)

૧૫ મિથ્યા જ્ઞાનીકો અંગ –

સાખી - એક બ્રહ્મ મુખસેં કહે, અંતર કપટ અપાર ।
મુક્ત તેહી દેખકે, ડરત ધર્મ પરિવાર ॥૧॥
મૂલ ઉખારન ધર્મકે, મુખ કહે મિથ્યા જ્ઞાન ।
મુક્ત કહે તાકું સુંને, સો સબ પશુસમાન ॥૨॥
મુક્ત કહે મુખસેં કહે, એક બ્રહ્મકી બાત ।
બગુલા જ્યું ધ્યાની બન્યો, કરન ઓરનકું ઘાત ॥૩॥
પાપ કરનકું હોતહે, મિથ્યા જ્ઞાની જોય ।
મુક્ત કહે તેહિ દેખકે, મો મન કંપિત હોય ॥૪॥
દેહ ગેહ પરિવારકી, ઉરમેં મમત અનંત ।
મુક્ત કહે ઉપર બને, મુનિવર જ્ઞાની સંત ॥૫॥
ચાલ ચલતહે જીવકી, કહત બ્રહ્મકી બાત ।
મુક્ત કહે ભૂપર પર્યો, ચંદ ગ્રહત સાક્ષાત ॥૬॥
જ્ઞાનિકું લાગત નહિ, પાપ પુણ્યકો લેશ ।
મુક્ત કહે મતિમંદ યું, કરત વૃથા ઉપદેશ ॥૭॥
જ્યું હરદીકી ગાંઠ્ય લે, બન્યો પસારી[3] કોય ।
મુક્ત કહે ત્યું મૂઢ નર, મિથ્યા પાની હોય ॥૮॥
મુક્ત કહે સ્વપના વિષે, જિમત ભુખ ન જાત ।
ત્યું મિથ્યા જ્ઞાની સબે, ભોગકાજ બિલખાત ॥૯॥
મુક્ત કહે મુખસેં કહે, એક બ્રહ્મકો જ્ઞાન ।
શુભ કર્મનકું છાંડિકે, કુકર્મ કરત અજ્ઞાન ॥૧૦॥
બ્રહ્મજ્ઞાન આયો નહિ, ધર્મ દિયો છિટકાય ।

૧ કિનારો, બંધ, ૨ લબાડ, ૩ (સુંઠ ને ગાંગડે) ગાંધી કરિયાણાનો વેપારી

મુક્ત ઉભયવિધ ભ્રષ્ટ સો, પરત નરકમેં જાય ॥૧૧॥
મુક્ત કહે મહાપાતકી, મિથ્યા જ્ઞાની હોય ।
વેદવ્યાસ મુનિ યું કહ્યો, તજો શ્વપચસમ સોય ॥૧૨॥
ઉપરસેં જ્ઞાની બને, ઉરમેં પાપ પહાર ।
મુક્ત કહે ઠગ જારકું, ધુતત સબ સંસાર ॥૧૩॥
મિથ્યા જ્ઞાની મુક્ત કહે, પાતક કરત નિઃશંક ।
શુક નારદ સમ સંતમેં, સો નર ભયે કલંક ॥૧૪॥
સુનિ સુનિ શીખ્યો જ્ઞાનકું, ઉરમેં આશ અપાર ।
મુક્ત કહે જિનકું મિલે, તિનકો કરત બિગાર ॥૧૫॥
એક બ્રહ્મ મુખસેં કહે, અંતર ધન ત્રિયા ધ્યાન ।
મુક્ત કહે મહાપાતકી, જીવત પ્રેત સમાન ॥૧૬॥
એક બ્રહ્મ ઉનમાનસેં, કથિ કથિ જ્ઞાની હોત ।
મુક્ત કહે પ્રભુ દર્શ બિન, જડમતિ જન્મ વિગોત ॥૧૭॥
જડ ચૈતન સબમેં ભયો, યું બોલત મતિમંદ ।
મુક્ત કહે હરિ વિમુખ સો, પરત કાલકે ફંદ ॥૧૮॥
મિથ્યા ગુરુકે જ્ઞાનસેં, જો માનત હરિ આપ ।
મુક્ત કહે મતિમંદકું, એહિ લગ્યો મહાપાપ ॥૧૯॥
બ્રહ્મરુપ સબ માનિકે, આપ બને ભગવાન ।
મુક્ત કહે હરિ ના ભજે, જ્યું ખર શૂકર[1] શ્વાન ॥૨૦॥
મુક્ત કહે મતિમંદ યું, મિથ્યા જ્ઞાની હોત ।
વાસુદેવકે ભજન બિન, વૃથા મનુષ્યતન ખોત ॥૨૧॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય તિહુ, ઉપજત એકહિ કાલ ।
મુક્ત કહે મુનિ બ્રહ્મ હો, ભજત સદા ગોપાલ ॥૨૨॥
બ્રહ્મરુપ મુનિવર સબે, શુક સનકાદિક સંત ।
પ્રેમમગન હો મુક્ત કહે, ભજત સદા ભગવંત ॥૨૩॥
બ્રહ્મરુપ હો હરિ ભજે, સાચે જ્ઞાની સોય ।
મુક્ત કહે હરિભજન બિન, ભવજલ તરત ન કોય ॥૨૪॥

(અંગ ॥૧૫॥ સાખી ॥૩૧૬॥)

૧ ભુંડ

१६ वचन विवेकको अंग -

साखी - रवि आगे खद्योत[1] जयुं, तेज प्रकाशन जात ।
मुक्त कहे मतिमंद त्युं, कहत ज्ञानीसुं बात ॥१॥
रुपवंत एक वचनहे, भूषन वसन समेत ।
मुक्त कहे हरिगुनविषे, संतकुं उपजत हेत ॥२॥
फाटे टुटे वस्त्रसें, ढंकी उधारी जोउ ।
एसी बानी मुक्त कहे, हरिगुण जुत शुभ सोउ ॥३॥
त्रीजी बांनी मृतककुं, सजो बहुत शणगार ।
पामरकुं निकि लगें, साधु डरत अपार ॥४॥
त्रिविध बानी संसारमें, जानत चतुर प्रवीन ।
मुक्त कहे संक्षेपसें, सो सबहि कहीदिन ॥५॥
रुप कुरुपी नृपतिसुत, सब कोई करत सलाम ।
मुक्त बेठावे गोदमें, जानी परम सुखधाम ॥६॥
रैयतको सुत रुपजुत, अतिशे गुणजुत होय ।
मुक्त कहे शुभ गुननिसे, निकट बोलाये सोय ॥७॥
मुक्त काहुको कुबरो, कारो सब गुणहीन ।
लोकनकुं तुछ लगत सो, पितुकुं लगत प्रवीन ॥८॥
श्रीमुख बानी राजसुत, सबविध अधिक प्रमान ।
रैयत सुतसम मुक्त कहे, सुकवि वचन सनमान ॥९॥
कुमति कारे पुत्रसम, हरि विमुखनकी बात ।
मुक्त कहे प्रिय विमुखकुं, संतनकुं न सुहात ॥१०॥
बानी तिन प्रकारकी, ताको कह्यो विवेक ।
मुक्त कहे मतिहीन सो, सबकुं जानत एक ॥११॥
मुक्त कहे हरिगुण सहित, बानी परम रसाल ।
तेही बिन बानी विमुखकी, संत कहत जमजाल ॥१२॥
हरि गुन बिन अन्य जोरीवो, जयुं कुता खड खात ।
मुक्त कहे मतिमंदको, लेश न पेट भरात ॥१३॥
मुक्त कहे सोई गाईबो, नित्य गोविंद गुन गात ।

१ खद्योत - आगियो

હરિ બિન અન્ય ગુન ગાત હે, એહિ બડો ઉતપાત ॥૧૪॥
મુક્ત કહે હરિગુન સહિત, બચન સુનત સુખ હોત ।
હરિવિમુખન કે વચનસેં, અનંત જન્મ લગિ રોત ॥૧૫॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકી, બાની ઝેર સમાન ।
જો યાકું ચિત દે સુંને, હરત તાહીકે પ્રાન ॥૧૬॥
મુક્ત કહે તેહી કવન ગતિ, જો ન ભજન ભગવાન ।
કઠીન વચન કે બાનસેં, હરત ઓરનકે પ્રાન ॥૧૭॥
કાક ઉલુક[1] ખર શબ્દકું, સુનિ ન સરાહત[2] કોય ।
મુક્ત કહે હરિગુન રહિત, એસિ બાની સોય ॥૧૮॥
કોકિલ સારસ શુક જબે, બોલત સબહી સુહાત ।
મુક્ત કહે હરિગુન સહિત, ત્યું હરિજનકી બાત ॥૧૯॥
સમઝ બિના કછુ બોલીકે, જ્યું મુરખ પિસ્તાત ।
મુક્ત કહે હરિભજન બિન, ત્યું સબહીકી બાત ॥૨૦॥
બિન બિચાર નર બોલિકે, ખોવત અપની લાજ ।
મુક્ત કહે ત્યું બોલીયે, જ્યું સિઝે નિજકાજ ॥૨૧॥
મુક્ત કહે હરિ ભજતહે, સોઈ જીભ સાક્ષાત ।
તેહી વિન દાદુર જીભ સમ, બકત રહત દિન રાત ॥૨૨॥
મુક્ત કહે સબ વચનમેં, સંત સાર ગ્રહી લેત ।
જ્યું હંસા પય પીત તબ, નીર સબહિ તજ દેત ॥૨૩॥
મુક્ત કહે મધુમક્ષિકા, લહત સબ તરુસાર ।
ત્યું સાધુ સબ ગ્રંથસે, લેવત તત્ત્વ વિચાર ॥૨૪॥
મુક્ત કહે સદ્ગ્રંથકો, વાસુદેવ સોઈ સાર ।
એહિવિધ નિશદિન કરત હે, ચારુ વેદ પુકાર ॥૨૫॥
અક્ષરપર પરબ્રહ્મ સો, વાસુદેવ ભગવાન ।
મુક્ત કહે ચહુ વેદકો, એહી મૂર્તિ પર તાન ॥૨૬॥
મુક્ત કહે એક વચનમેં, ભાષત ભેદ અપાર ।
વચન દેવાવત પરમ સુખ, વચન ખવાવત માર ॥૨૭॥
એક વચનસેં કર્મ વશ, બુડત જીવ અપાર ।

૧ ઉલુક - ઘુવડ, ૨ સરાહત - પ્રશંસા કરે

મુક્ત કહે એક વચનસેં, હરિ ભજે પાવત પાર ॥૨૮॥
મુક્ત કહે ચહુ વેદકો, સાર અર્થ હે સોઈ ।
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામ બિન, ભજને જોગ ન કોઈ ॥૨૯॥
દિવ્યરુપ સાકારકો, ધરત સદા મુનિ ધ્યાન ।
મુક્ત કહે સો શ્રીપતિ, વાસુદેવ ભગવાન ॥૩૦॥

(અંગ ॥૧૬॥ સાખી ॥૩૪૬॥)

૧૭ ઉપાસનાકો અંગ –

સાખી - ગુણ અભિમાની દેવતા, સબ જગકરતા જેહુ ।
તિહુકે કારન તિન હે, મુક્ત કહે કહું તેહુ ॥૧॥
અનિરુદ્ધ પ્રદ્યુમન અતિપ્રબલ, સંકર્ષણ ભગવાન ।
અજ હરિ હરકે મુક્ત કહે, એ તિહુ હેત નિદાન ॥૨॥
વાસુદેવકે રુપ ષટ, સગુન કહાવત સોય ।
મુક્ત કહે યહ મર્મકું, જાને વિરલા કોય ॥૩॥
વાસુદેવ નિર્ગુણ સદા, શુભ ગુનકે ભંડાર ।
મુક્ત સદા તાકું ભજે, જો સબકે આધાર ॥૪॥
વાસુદેવ ભગવાન સો, ધરત સબહી અવતાર ।
મુક્ત કહે અધર્મ હરન, પતિત કરન ભવપાર ॥૫॥
મત્સ્ય કચ્છ આદિક સબે, ધારે રુપ સ્વચ્છંદ ।
મુક્તાનંદ કે' ઈષ્ટ સો, વાસુદેવ જગવંદ ॥૬॥
જલમેં બુડત તાહીકું, જલ નહી તારનહાર ।
મુક્ત કહે નૌકા મિલે, તબહી ઉતારત પાર ॥૭॥
નામ રુપ તિહુ ગુન સહિત, ભવજલ યાકો નામ ।
મુક્ત કહે તેહી તરનકું, નૌકા હરિ સુખધામ ॥૮॥
જાકે શરણે જાયકે, છુટત માયા પાશ ।
મુક્ત કહે મમ ઈષ્ટ સો, જાકો પ્રબલ પ્રકાશ ॥૯॥
મુક્ત કહે મમ ઈષ્ટકે, ગુણ અરુ કર્મ અનંત ।
સો શ્રીપતિ સમર્થ સદા, જાહી ભજત સબ સંત ॥૧૦॥
જન્મ કર્મ મમ ઈષ્ટકે, બરની સકત નહિ શેષ ।

मुक्त कहे निजधाममें, रहत सदा देवेश ॥११॥
महापापी जेहि नामकुं, जपत होत भवपार ।
मुक्त कहे सो महाप्रभु, मेरे प्रान आधार ॥१२॥
जन्म धरत जन कारने, तोउ अजन्मा नाम ।
मुक्त कहे मम ईष्टसो, वासुदेव सुखधाम ॥१३॥
अनंत भुवनके ईश सो, धरत सदा जेही ध्यान ।
मुक्त कहे मम ईष्टसो, वासुदेव भगवान ॥१४॥

(अंग ॥१७॥ साखी ॥३६०॥)

१८ पतिव्रताको अंग –

साखी - पतिव्रता निज धर्मसें, पति सेवत करी प्यार ।
मुक्त कहे हरिभक्तको, युं अनन्य निरधार ॥१॥
शूर सती पीछे फिरे, सो अपनी पत खोत ।
मुक्त कहे हरिभक्त युं, हरि तजी जन्म विगोत ॥२॥
मुक्त कहे प्रभु छांडिके, अन्य देवसुं प्रीत ।
सो व्यभिचारी नार्य जयुं, मूरख होत फजेत ॥३॥
गर्भवासमें जेही रख्यो, दे दे अमृत आहार ।
मुक्त न सो हरिकुं भजे, परो तास मुख छार ॥४॥
मुक्त कहे प्रभु सुखनिधि, सबविध पुरनकाम ।
निज भक्तनकुं देत हे, निज पद अक्षर धाम ॥५॥
सबकुं अन्नजल देतहे, सबके प्रान आधार ।
मुक्त कहे तेही ना भजे, सो हरिविमुख गमार ॥६॥
अनन्य भक्तकुं मुक्त कहे, हरि बिन कछु न सुहात ।
जीन अमृत रस चाखियो, सो कयुं विषफल खात ॥७॥
हरिबिन देवी देवकी, करत उपासन जोय ।
मुक्त कहे हरिविमुख सो, जमपुर जावत सोय ॥८॥
मुक्त कहे प्रभु छांडिके, अन्य देव गुन गात ।
सो नर अमृत ढोरीके, ज़ेर हलाहल खात ॥९॥
पतिव्रता अरु संतकी, मुक्त कहे एक रीत ।

ચલત નહી નિજ ધર્મસેં, સો જાવત જગજીત ॥૧૦॥
સતી શૂર અરુ સંતકો, મુક્ત કહે ગુન સોય ।
જરે મરે હરિ ઉર ધરે, તબ સો સાચે હોય ॥૧૧॥
મુક્ત કહે મનુષ્યતન પાયકેં, હરિ તજી પૂજત ભૂત ।
સો ભૂમિકે ભારસમ, માકે પેટ કપૂત ॥૧૨॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, અન્ય દેવસું હેત ।
જીવ હનત તેહી કારને, બુડત કુટુંબ સમેત ॥૧૩॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ અરુ, વેશ્યાકી એક રીત ।
નિજ સ્વારથ લગિ તેહી ભજે, ફેર નયેસે પ્રીત ॥૧૪॥
દાગ લગત સો ઉજરે, મેલેકું કુછ નાહી ।
મુક્ત કહે સતી સંતસો, યું ધડકત મન માંહી ॥૧૫॥
પતિસેવામેં પતિવ્રતા, માનત તીરથ દેવ ।
મુક્ત કહે ત્યું સંતકું, વાસુદેવકી સેવ ॥૧૬॥
પતિસેવામેં પતિવ્રતા, રહત સદા લેલિન ।
મુક્ત કહે ત્યું હરિવિષે, હરિજન પરમ પ્રવીન ॥૧૭॥
પતિસેવાકું પતિવ્રતા, કબહુ કરત નહી ત્યાગ ।
મુક્ત કહે મહાસંતકું, ત્યું પ્રભુ પદ અનુરાગ ॥૧૮॥
મીન સનેહી નીરકો, જલ તજી કીતહુ ન જાત ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, ત્યું હરિસું સાક્ષાત ॥૧૯॥
સ્વાંત બુંદમેં સ્નેહ જુત, સીપ બપૈયા દોય ।
મુક્ત કહે યું હરિ ભજે, સાચે સાધુ સોય ॥૨૦॥
પાવક સંગ પતંગ જયું, શશિકે સંગ ચકોર ।
મુક્ત કહે હરિ ચરનમેં, ત્યું રાચ્યો મનમોર ॥૨૧॥

(અંગ ॥૧૮॥ સાખી ॥૩૮૧॥)

૧૯ વિરહણિકો અંગ –

સાખી - પીયુ મેરા પરદેશમાં, જાય વસેંહે દૂર ।
મુક્ત વિરહનીકે હૃદે, બાઢો બિરહાપુર ॥૧॥
પીયું હે મેરો આતમા, પ્રિયતમ જીવન પ્રાણ ।

મુક્ત બિરહનિકે સદા, ઉરમેં પિયુકો ધ્યાન ॥૨॥
જબસેં ગયે બિછોયકેં, કલ ન પરતહે મોય ।
મુક્ત કહે પીયુ બિન તપું, નિશદિન બિતત રોય ॥૩॥
હમકું પીયા બિસારીકે, રહે ઓરકેં સંગ ।
મુક્ત કહે બિરહનિકે, એહિ દુઃખ દાઝ અંગ ॥૪॥
રોય રોય નેનાં ગયે, જિભ ઘસિ ગુન ગાત ।
મુક્ત કહે પીયુ અતિ કઠિન, આય ન બુઝી બાત ॥૫॥
બોલ કોલ સબહી ગયે, ક્યું આવત પતિયાર ।
મુક્ત બિરહનિકે હૃદે, યાતે ઉઠત ઝાર ॥૬॥
ચંચલ ચિત અતિ સ્વારથી, કરત અનંતસું પ્રીત ।
મુક્ત કહે પીયુ વચનકી, ક્યું આવત પરતીત ॥૭॥
પહેલી પ્રીત દેખાયકેં, ડારી ગયો દુઃખફંદ ।
મુક્ત કહે પીયુ સ્વારથી, આપ રહત આંનદ ॥૮॥
જિન જિનસું પ્રીતિ કરે, હૃદે ઓર મુખ ઓર ।
મુક્ત કહે પીયુકો સદા, ચંચલ ચિત નહી ઠોર ॥૯॥
બિરહ અનલ ઉરમેં બઢ્યો, તાતે કહત કઠોર ।
મુક્ત કહે બિરહની પીયુ બિના, ઝરત હે નિશિભોર ॥૧૦॥
પતિવ્રતાકી પ્રેમ જુત, જેહી વિધિ ઉત્તમ રીત ।
મુક્ત કહે સબ સંતકી, યું પ્રભુસું દૃઢ પ્રીત ॥૧૧॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથ સબ, કરત જાસ ગુન ગાન ।
મુક્ત કહે ક્યું બિસરે, સો પીયુ મેરો પ્રાન ॥૧૨॥

(અંગ ॥૧૯॥ **સાખી ॥૩૯૩॥**)

૨૦ પતિપ્રશંસાકો અંગ –

સાખી - પીયુ મેરા શુભ ગુનસદન, મેં ઓગુનકી ખાન ।
મુક્ત કહે મમ દોષકો, હોત પિયામેં ભાન ॥૧॥
શ્રી સેવત જેહી ચરનકું, ત્યાગી ચપલતા માન ।
મુક્ત કહે સો મમ પીયા, ગુણસાગર ભગવાન ॥૨॥
શેષ શારદા જાહીકે, પ્રેમ સહિત ગુન ગાત ।

મુક્ત બિરહિની તાહીમેં, દોષ લગાવન જાત ॥૩॥
મુક્ત કહે મમ નાથકે, ગુનકો વાર ન પાર ।
તાહી બિરહિની બિરહવશ, કહત કપટ ભંડાર ॥૪॥
સો સબ પર સબકે પતિ, શ્રીપતિ અચલ અનંત ।
મુક્ત કહે સો મમ પતિ, વાસુદેવ ભગવંત ॥૫॥
જાકે ગુન અરુ નામસેં, પતિત હોત ભવપાર ।
મુક્ત કહે સો મમ પીયા, શુભ ગુનકે ભંડાર ॥૬॥
નામ રૂપ શુભ ગુનનસે, જેહી સમ ઓર ન કોઈ ।
મુક્ત કહે મેરો પિયા, શ્વેતદ્વીપપતિ સોઈ ॥૭॥
મૂર્તિમાન નિજધામમેં, સોઈ ધરત અવતાર ।
મુક્ત કહે મમ નાથ સોં, રમાનાથ કરતાર ॥૮॥
તેજપુંજમય ધામમેં, રહત સદા સાકાર ।
મુક્ત કહે સો શ્રીહરિ, મેરે પ્રાન આધાર ॥૯॥
જાહિ બખાનત વેદ ચહુ, નારાયણ કહી નામ ।
મુક્ત કહે સો મમ પીયા, વિષ્ણુ સકલ ગુનધામ ॥૧૦॥

(અંગ ॥૨૦॥ સાખી ॥૪૦૩॥)

૨૧ વસ્તુસારકો અંગ –

સાખી - ભ્રમનાસે ભુલો ફિરે, અન્ય દેવ ગુન ગાત ।
મુક્ત કહે તેહી ના લખે[1], જો વિચરત સાક્ષાત ॥૧॥
કાન સોઈ હરિ જશ સુંને, તેહી વિન બિલ સમાન ।
મુક્ત કહે સોઈ માન હે, જો મેટત તન માન ॥૨॥
જાન હુહે હરિ જાનહી, તેહી બિન જાન અજાન ।
બાનઉહે મન વેધહી, મુક્ત મિટત અભિમાન ॥૩॥
જ્ઞાન સોઈ સાચો સદા, ફિર ન હોત અજ્ઞાન ।
મુક્ત કહે સોઈ તાનહે, પ્રભુ સંગ લાગત તાન ॥૪॥
શૂર સોઈ મન વશ કરે, જાસે રીઝત રામ ।
મુક્ત ત્યાગ સોઈ હરિ વિષે, મન રહે આહુ જામ ॥૫॥

૧ ઓળખે

રત્ન ઉહે હરિસું રતિ, જત્ન સો જગસુખ ત્યાગ ।
મુક્ત કહે સોઈ ભક્ત હે, જેહી પ્રભુપદ અનુરાગ ॥૬॥
જાપ સોઈ હરિગુન જપે, ઓર જાપ સંતાપ ।
મુક્ત સોઈ બાપ હે, જો પ્રભુ મેટત પાપ ॥૭॥
ભવન સોઈ જહાં ભય નહી, સુખ સોઈ હોત ન નાશ ।
મુક્ત કહે સોઈ સંત હે, જો ત્યાગત સબ આશ ॥૮॥
મૌન સોઈ હરિ ગુન સહિત, બોલત અમૃતબેન ।
સગુ સોઈ શ્રીહરિ મીલે, મુક્ત પરમ સુખ દેન ॥૯॥
ધીર સોઈ હરિ ઉર ધરે, વીર જો તજન વિકાર ।
મુક્ત કહે જો ના ટરે, સોઈ સાચો આધાર ॥૧૦॥
શ્રોત્ર સોઈ હરિગુન સુને, જિભ સોઈ હરિગુન ગાત ।
મુક્ત કહે સોઈ નયન હે, હરિ નિરખત સાક્ષાત ॥૧૧॥
હાથ સોઈ હરિ હિત સદા, કરત રહે શુભ કામ ।
મુક્ત કહે સોઈ પાવ હે, જો પો'ચત હરિધામ ॥૧૨॥
શિશ સોઈ હરિકું નમે, મન સો ધરત હરિ ધ્યાન ।
મુક્ત કહે જો હરિ લખે[1], સો નર ચતુર સુજાન ॥૧૩॥
જેહી કારન સબ મતવિષે, બુઝ્યો ઠોર હિ ઠોર[2] ।
મુક્ત સોઈ મોહન મિલે, તબહી મિટત સબ દોર ॥૧૪॥

(અંગ ॥૨૧॥ સાખી ॥૪૧૭॥)

૨૨ શૂરાતનકો અંગ –

સાખી - શૂર નગારા જબ સૂને, હોત લડનકો ભાવ ।
મુક્ત કહે રણમેં ગયે, પીછે ધરત ન પાવ ॥૧॥
હાથ ખડગ લે શૂરમા, હોત ન લુનહરામ ।
મુક્ત મરનકો ડર નહી, કરત ધનિકો કામ ॥૨॥
શિશ વિનાકા શૂરમા, નહી જીવનકી આસ ।
મુક્ત કહે તેહી રણવિષે, ઉર ન કાહુકી ત્રાસ ॥૩॥
સુખ સંપત સબહી તજે, ત્યાગત જીવન આશ ।

૧ દર્શન કરે, ૨ હતા ત્યાને ત્યાં

મુક્ત કહે સો શૂરકે, બઢત લડનકી પ્યાસ ॥૪॥
જબ નિકસે તરવાર તબ, ચડત ચોગના નુર ।
મુક્ત કહે સો શૂરકું, રાખત શ્યામ હજુર ॥૫॥
જબહી લડાઈ હોત તબ, રિપુ દલ દેત ભગાય ।
મુક્ત કહે સો શૂરકું, રાખત શ્યામ હજુર ॥૬॥
જબહી લડાઈ હોત તબ, રિપુ દલ દેત ભગાય ।
મુક્ત કહે સો સંતકે, ઉર નહી માત ઉમંગ ॥૭॥
કામાદિક રિપુસું લરે, તિખે સહત પ્રહાર ।
મુક્ત કહે સો સંતકો, સબ જગ જેજેકાર ॥૮॥
શૂર ચોટ રિપુપર કરે, પ્રગટ નમુના દેખ ।
મુક્ત સંત મનસું લરે, જાકે રૂપ ન રેખ ॥૯॥
શૂરવીર રિપુસું લરે, ભૂપર ઠાઢો હોય ।
મુક્ત સંતકે ખેલમેં, પગ ધરી સકત ન કોય ॥૧૦॥
શૂરવીરસું અધિક હે, સાધુકો સંગ્રામ ।
મુક્ત કહે મનસું લરન, કોઉ કરત નહી હામ ॥૧૧॥
સાધુ સમ શૂરા નહી, જાસે કંપત કાલ ।
મુક્ત કહે સોઈ પ્રેમસેં, ઉર ધારત ગોપાલ ॥૧૨॥
સાધુ સાચા શૂરમા, કરત મોહદલ નાશ ।
મુક્ત કહે સો સંત ઉર, કરત સદા હરિ વાસ ॥૧૩॥
કામતુલ્ય નહી પ્રબલ કોઉ, જિન ત્રિભુવન વશ્ય કીન ।
મુક્ત કહે સો સંતસે, હારી ગયો હોય દીન ॥૧૪॥
સબકી શુદ્ધ બુધ હરતહે, ક્રોધ બડો વિકરાલ ।
ક્ષમા ખડગ લે મુક્ત કહે, સંત હનત તતકાલ ॥૧૫॥
સબહી લોકકું ગ્રસત હે, પાપી લોભ પિશાચ ।
મુક્ત કહે સંતોષસેં, સંત કરત તેહી નાશ ।૧૬॥
એહિ વિધ રિપુદલ મારકે, પ્રભુપદ કિની પ્રીત ।
મુક્ત કહે સો સંતજન, સોવત હોય નચિંત ॥૧૭॥
ઓર શૂર લરિકે મરે, વૃથા મનુષ્યતન ખોત ।
મુક્ત સંતસમ શૂરમા, ત્રિભુવનમેં નહી હોત ॥૧૮॥

મન મતંગ[1] જિન બસ કિયો, લે અંકુશ ગુરુ જ્ઞાન ।
મુક્ત કહે ત્રિભુવનવિષે, શૂર ન સંતસમાન ॥૧૯॥
સબહિ શત્રુકું મારીકે, પ્રભુપદ અધિક લોભાત ।
મુક્ત કહે સો સંતકો, સબ જગ જશ વિખ્યાત ॥૨૦॥
(અંગ ॥૨૨॥ **સાખી ॥૪૩૭॥**)

૨૩ સાધુકો અંગ –

સાખી - સાધુ ચંદન બાવના, શીતલ અંગ અનૂપ ।
મુક્ત સુગંધી દે કરે, સબ તરુ ચંદનરૂપ ॥૧॥
સાધુ ચંદન બાવના, શીતલ છાય વિશાલ ।
મુક્ત કહે તેહી રૂપ રસસેં, શાંત હોત વિષ વ્યાલ ॥૨॥
મુક્ત કહે સતસંગસેં, શઠ સુધરત સાક્ષાત ।
મુનિ નારદ કહિ વ્યાસસું, પૂરવ જન્મકી બાત ॥૩॥
દોષ હરન શીતલ કરન, ઘનસમ સંત સુધીર ।
મુક્ત જ્ઞાન જલ વર્ષકે, હરત સબકી પીર ॥૪॥
સંત બડે પરમારથી, દેત સબનકું જ્ઞાન ।
મુક્ત કહે તેહી જો મિલે, તાકો કરત કલ્યાન ॥૫॥
દોષ કલંક મિટાયકે, સુધ કરતહે સંત ।
મુક્ત મિલાવે સબહીકું, પ્રગટ રુપ ભગવંત ॥૬॥
મિલન ચહો પરબ્રહ્મકું, તો કરના સતસંગ ।
મુક્ત કહે સદ્ગ્રંથકો, એહી સિદ્ધાંત અભંગ ॥૭॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, સંત સરલચિત્ત જોય ।
મુક્ત કહે ભવજલ તરન, અતિબડ નૌકા સોય ॥૮॥
સંત કબહુ ત્યાગત નહી, ધર્મ સહિત હરિધ્યાન ।
મુક્ત કહે ભવ ઉદધિમેં, સો મુનિ નાવ સમાન ॥૯॥
સંત ધન્વંતરી વૈદસમ, જેસો રોગી જેહુ ।
મુક્ત બતાવત તાહીકું, તેસો ઓષધ તેહુ ॥૧૦॥

૧ હાથી

જબહી મિલ્યો જન સંતકું તબહી ભયો કલ્યાન ।
મુકત કહે પ્રભુ પ્રગટકો, સંત દેતહી જ્ઞાન ॥૧૧॥
સંત સબનકો હિત કરે, દે સાચો ઉપદેશ ।
મુકત મિલાવે રામકું, સ્વારથ નહી લવલેશ ॥૧૨॥
બકરા હાથ કસાઈકે, મહાજન ધાય છોડાત ।
મુકત કહે ત્યું સંતજન, કહત જ્ઞાન કી બાત ॥૧૩॥
બ્રાહ્મણસેં ચાંડાલ લગ, સબકું પાર લંઘાત ।
મુકત નાવસમ સંતજન, ગિનત ન જાત કુજાત ॥૧૪॥
જ્યું મુનિ સોવે જાગહિં, જ્યું પિવત જ્યું ખાત ।
મુકત કહે જગ આપ સમ, તેહી માનત સાક્ષાત ॥૧૫॥
સંતકી બાત ન માનહી, નહી સંતનસું પ્રીત ।
મુકત કહે હરિવિમુખ નર, કર્મ કરત વિપરીત ॥૧૬॥
કનક કામિની ત્યાગીકેં, સંત કરત જો જોય ।
મુકત કહે સબ છાજહી, લંછન લગત ન કોય ॥૧૭॥
શ્રુતિ પુરાણ સદ્ગ્રંથકો, રાહ ન છોડત સંત ।
મુકત કહે એહી મરમસે, જાની લેઉ બુદ્ધિવંત ॥૧૮॥
કોઈ નંદત કોઈ વંદહિ, કોઈક ભોજન દેત ।
મુકત સંતકું સમ સબેં, ગુન ઓગુન નહિ લેત ॥૧૯॥
કોઈ પૂજત અતિપ્રેમસેં, કોઈક મારત લાત ।
મુકત કહે સબ સમ સદા, સોઈ સાધુ સાક્ષાત ॥૨૦॥
ધન દોલત સુત જુવતી, રાજ વાજ સુખ સાજ ।
મુકત કહે યહ સબ મિલે, દુર્લભ સંત સમાજ ॥૨૧॥
ચૌદ લોક સુખ મુક્તિલું, ધરિ જોખત જબ કોય ।
મુકત કહે સતસંગકેં, લવ સુખ સમ નહિ કોય ॥૨૨॥
ત્રિભુવનમેં બહુ તન ધરે, ઉચ્ચ રુ નીચ અનંત ।
મુકત ન તેહિ કારજ સરે, જબ લગી મિલત ન સંત ॥૨૩॥
ચૌદ ભુવનમેં સબહિકું, વિષયાનંદ સમાન ।
મુકત ભયો જેહિ બ્રહ્મસુખ, સો હરિભકત સુજાન ॥૨૪॥
કનક કામિનીકો કબુ, ભૂલ્યે કરત ન સંગ ।

મુક્ત કહે સો સંત મત, આદિ યુગાદિ અભંગ ॥૨૫॥
પાપતુલ્ય પ્રભુતા લગે, સાપતુલ્ય સનમાન ।
નારી નાગનીસમ તજે, મુક્ત ન તેહિ સમ આન ॥૨૬॥
ઇંદ્ર લોક જેહી અનલસમ, વિઘનતુલ્ય અજ લોક ।
મુક્ત બ્રહ્મહો હરિ ભજે, ઉર નહી સંશય શોક ॥૨૭॥
અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નિધિ કી, ઉરમેં લેશ ન આશ ।
મુક્ત કહે સો સંતસેં, મિલેં પ્રગટ અવિનાશ ॥૨૮॥
કામ કોધ મદ લોભકે, મૂલ ઉખારત જોય ।
મુક્ત કહે સો મહામુનિ, હરિકું પ્યારા હોય ॥૨૯॥
પ્રેમમગન પ્રભુ ઉર ધરે, કરત ન જગ વ્યવહાર ।
મુક્ત કહે સો સંતજન, ફિરત કરન ભવપાર ॥૩૦॥
અર્ધ નિમેષ હરિભજન તજી, ભરત ન ખાલી શ્વાસ ।
મુક્ત કહે સો સંત ઉર, રહત પ્રગટ અવિનાશ ॥૩૧॥
જપ તપ તીરથ જાતરા, જોગ જજ્ઞ વ્રત દાન ।
મુક્ત તાહિ હોવત સદા, જેહિ ઉર શ્રીભગવાન ॥૩૨॥
સબહિ દેવ તેહિ રિઝહિ, સબ તીર્થ તેહિ પાસ ।
મુક્ત કહે જેહિ સંત ઉર, શ્રીહરિ કિન નિવાસ ॥૩૩॥
નવધા ભક્તિ હોત હે, આઠ પોર એક તાર ।
મુક્ત કહે જેહિ સંત ઉર, રહત સદા કર્તાર ॥૩૪॥
શૂર સંત તમકું હરે, તાતે ઉભય સમાન ।
મુક્ત બાહ્ય તમ રવિ હરે, સંત હરત અજ્ઞાન ॥૩૫॥
જેહી સ્થલમેં રવિ તમ હરે, તહાં તમ હોત પ્રવેશ ।
મુક્ત સંત તમ હરત તેહિ, ફિર ન મોહતમ લેશ ॥૩૬॥
જ્ઞાની મેરો આતમા, મેં જ્ઞાનિકો પ્રાન ।
મુક્ત કહે શ્રીમુખ કહ્યો, ગીતામેં ભગવાન ॥૩૭॥
દેહ ગેહ સુત જુવતિ, ધન દોલત સુખ સાજ ।
મુક્ત સમર્પત મોહિકું, મોય ભજત તજી લાજ ॥૩૮॥
જાગત સોવત રેન દિન, જો મેરે ગુન ગાત ।
મુક્ત કહે શ્રીમુખ કહ્યો, સો મમ જન સાક્ષાત ॥૩૯॥

અતિપ્રેમી મમ ભક્ત હે, ગૃહી અરુ ત્યાગી જોય ।
મુક્ત કહે શ્રીમુખ કહ્યો, તેહિ સમ ઓર ન કોય ॥૪૦॥
મેં તિનકે પિછે ફિરું, નેક ન રાખું માન ।
મુક્ત કહે શ્રીમુખ કહ્યો, હરિજન મેરે પ્રાન ॥૪૧॥
જેસો મેં પ્રિય સંતકું, ત્યું મોકું પ્રિય સંત ।
મુક્ત કહે શ્રીમુખ કહ્યો, મહિમા શ્રીભગવંત ॥૪૨॥
જ્યું મેં દુર્લભ ઓરકું, ત્યું મોય દુર્લભ દાસ ।
મુક્ત કહે શ્રીમુખ કહ્યો, જન મહિમા અવિનાશ ॥૪૩॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, ધર્મ સો ધ્યાન સમેત ।
મુક્ત ઓર શુભ ગુન સુખદ, સંત સદા તેહિ લેત ॥૪૪॥
ભજન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, દેત જ્ઞાન અરુ ધ્યાન ।
મુક્ત કહે જગમેં નહિ, દાતા સંત સમાન ॥૪૫॥
ખાન પાન વ્યવહાર સબ, તનકો આન સમાન ।
મુક્ત સંતકું ક્યું લખેં, જડમતિ મૂઢ અજાન ॥૪૬॥
મુક્ત કહે મતિમંદ નર, સંતકે ઓગુન ગાત ।
જ્યું બગુલા ગંગા ગયો, તદપિ મછલી ખાત ॥૪૭॥
ભજન ભક્તિ બિચ સંતકું, જબ કોઉ દૂષણ હોય ।
મુક્ત કહે પ્રા'ચિત કરે, રહત ભજનરત સોય ॥૪૮॥
ભજનિ સાધુ કર્મવશ, ચંદા જ્યું ઘટ જાત ।
મુક્ત ચંદ દ્વિતીયા નયો, ફેર બઢત સાક્ષાત ॥૪૯॥
જાહી પ્રગટ મોહન મિલે, તાકું કાલ ન ખાત ।
મુક્ત દેવ દૈવત ગયો, પિતરસેં નહિ જાત ॥૫૦॥
સંતનકી નિંદા કરે, સો નર જમપુર જાત ।
મુક્ત કહે મતિમંદકું, કાલ નિરંતર ખાત ॥૫૧॥
સંતનકી નિંદા કરે, તેહિ સમ નીચ ન કોઈ ।
મુક્ત કહે સબ વિશ્વકો, હનનહાર હે સોઈ ॥૫૨॥
મુક્ત કહે હરિભક્તકેં, નિંદક હોત પિશાચ ।
ભુખ પ્યાસ દુઃખ ત્રાસ જુત, ભટકત મૂઢ અવાચ ॥૫૩॥
સંતનકે ગુન ગ્રહત હે, સો અતિસેં બડભાગ ।

મુક્ત કહે તેહી હોત હે, પ્રભુપદ દૃઢ અનુરાગ ॥૫૪॥
સંતનકે ગુણ ગ્રહત હે, તાહી ન જમકી ત્રાસ ।
મુક્ત કહે તેહી ઉર વસે, પ્રગટ રુપ અવિનાશ ॥૫૫॥
બડભાગિસું હોતહે, સાચે સંતકી સેવ ।
મુક્ત કહે તેહિ રિઝહી, અલખ નિરંજન દેવ ॥૫૬॥
અલખ નિરંજન દેવ સો, નારાયણ જેહિ નામ ।
મુક્ત કહે સો શ્રીપતિ, વાસુદેવ સુખધામ ॥૫૭॥
મુક્ત કહે હરિકું ભજે, સોઈ કહાવત સંત ।
વાસુદેવસું વિમુખ સો, કલિમલ ગ્રસિત અસંત ॥૫૮॥
સંત અસંતકે ભેદ સો, શ્રુતિ પુરાન સબ ગાત ।
મુક્ત કહે તાહિ નિંદા કહે, સો જમગણ સાક્ષાત ॥૫૯॥
નરતન ધરી જાકું નહિ, સંત અસંત પિછાન ।
મુક્ત કહે તાકો નહિ, કોટિ જન્મ કલ્યાન ॥૬૦॥

(અંગ ॥૨૩॥ સાખી ॥૪૯૭॥)

૨૪ નવધા ભક્તિકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે સાધુ સદા, ભક્તિ કરત નિષ્કામ ।
યા કારણ તેહિ ઉર વસે, વાસુદેવ સુખધામ ॥૧॥
નવધા ભક્તિ નેમ જુત, કરતહે સંત સુજાન ।
મુક્ત કહે તેહિ નામ સબ, ભિન્ન ભિન્ન કરુ બખાન ॥૨॥
હરિગુનશ્રવન રું કિરતન, સુમરન હરિપદસેવ ।
અર્ચન વંદન દાસ્ય સખ્ય, અર્પે આત્મા તતખેવ ॥૩॥
પ્રેમસહિત ચિત્ત પ્રોયકેં, સુનતહે હરિગુન જોય ।
મુક્ત કહે સબતકી, શ્રવણભક્તિ હે સોય ॥૪॥
શુક નારદ જ્યું સમજીકે, પ્રેમસેં હરિગુન ગાત ।
કીરતન ભક્તિ મુક્ત યું, બરની કહી સાક્ષાત ॥૫॥
એક જપત હરિનામકું, એક ધરત હરિધ્યાન ।
મુક્ત શેષ જ્યું ઉભય વિધિ, સુમરન ભક્તિ પ્રમાન ॥૬॥
પ્રભુપદ સેવત પ્રેમસેં, રહત રમા જ્યું પાસ ।

INDEX

चरनसेवन यह भक्ति सो, मुक्त करत हरिदास ॥७॥
प्रतिमा अष्ट प्रकारकी, अथवा हरि अवतार ।
मुक्त कहे तेहि पूजिकें, पतित होत भवपार ॥८॥
आचारज स्थापन किया, प्रतिमा पूजत सोय ।
मुक्त कहे प्रभु प्रगट जयुं, सेवत दृढमति होय ॥९॥
चंदन पुष्पादिक सबें, ले षोडश उपचार ।
मुक्त कहे पूजा करे, वेदतंत्र अनुसार ॥१०॥
मुक्त कहे वंदन विधि, श्रुति कहे उभय प्रकार ।
तनसें नमत प्रभु प्रगटकुं, मनसें हृदय मोजार ॥११॥
प्रेमसहित कर जोरिकें, हरिके रहत हजुर ।
मुक्त कहे सो दाससें, रहत मोहदल दूर ॥१२॥
गर्भविषे सब जीवकुं, देत अमृत आहार ।
मुक्त कहे सबको सखा, सो प्रभु सरजनहार ॥१३॥
स्तवन प्रक्रमालुं[1] सर्वे, पूजा पूरन होय ।
मुक्त कहे हरिरुपमें, रहत भक्त चित प्रोय ॥१४॥
युं हरिकुं साचे सखा, जब जानतहे जंत ।
मुक्त सखापन भक्तिसें, उर धारत भगवंत ॥१५॥
सबही समरपत श्यामकुं, करतहे संत अनुप ।
मुक्त समरपन भक्तिकुं, करतहे संत अनुप ॥१६॥
आत्मनिवेदन भक्ति लुं, नवधा भक्ति जेहु ।
मुक्त कहे संक्षेपसें, बरनी कही सब तेहु ॥१७॥

(अंग ॥२४॥ साखी ॥५१४॥)

२५ प्रेमिभक्तको अंग –

साखी - फल ईच्छा बीन करतहे, नवधा भक्ति जोय ।
मुक्त कहे तेही अति अचल, प्रभुसंग प्रीति होय ॥१॥
प्रीत लगि परब्रह्मसें, ताही न ओर सुहात ।
मुक्त नयन जल बरखहीं, गदगद स्वर गुन गात ॥२॥

१ प्रदक्षिणा

પ્રેમિકો મન રહતહે, સદા શ્યામકે પાસ ।
મુક્ત કહે ઉનમત જ્યું, ભરતહે શ્વાસ ઉચ્છ્વાસ ।૩॥
મુક્ત કહે પ્રેમી સબેં, હરિકું પ્યારે હોત ।
પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ બિન, જડમતિ જન્મ વિગોત ॥૪॥
મુક્ત કહે મોહનવિષે, જાહી લગી દૃઢ પ્રીતિ હોય ।
લોક લાજ સુખ સાજકે, પાસ હી તોરત સોય ॥૫॥
મુક્ત કહે મોહનવિષે, જાહી લગિ દૃઢ પ્રીત ।
તાહિ ન કુછ કરનો રહ્યો, સહજ લિયો જગ જીત ॥૬॥
મુક્ત કહે જેહી દૃઢ ભયો, પુરન પ્રેમ પ્રવેશ ।
ભૂત પ્રેત અન્ય દેવકો, તાકુ ત્રાસ ન લેશ ॥૭॥
મુક્ત કહે મોહનવિષે, જાકો મન લેલીન ।
સો હરિગુન બિન અન્ય કથા, કહત ન સુનત પ્રવીન ॥૮॥
મુક્ત કહે મોહનવિષે, જાકું પ્રીત પ્રચંડ ।
બિનહિ કિયે સાધન સબે, નિશદિન હોત અખંડ ॥૯॥
કબહુક હસિકેં નાચહિ, કબહુક દેવત રોય ।
મુક્ત ચિત હરિસું લગ્યો, તાકી યહ ગતિ હોય ॥૧૦॥
કબહુક ગદગદ કંઠહો, કરતહે હરિગુન ગાન ।
મુક્ત કહે ક્યું ચુપ રહે, લગે વિરહકે બાન ॥૧૧॥
કૃષ્ણ બજાઈ બાંસુરી, ભનક પરિ જબ કાન ।
મુક્ત કહે ગોપી સબેં, ભૂલ ગઈ તનભાન ॥૧૨॥
ઉલટે આભરણ પે'રિકે, ઉલટે ઓઢે ચીર ।
મુક્ત કહે ઉનમત્ત જ્યું, મિલન ચલી બલવીર ॥૧૩॥
મુક્ત કહે વ્રજસુંદરી, જબ ગઈ જમુના તીર ।
એક ગોપીકે પ્રેમમેં, ઉડી ગયે કોટિ કબીર ॥૧૪॥
પ્રેમભરિ વ્રજસુંદરી, ગૃહ બિચ રોકી જેહુ ।
મુક્ત કહે તન ત્યાગીકે, મિલિ કૃષ્ણકું તેહુ ॥૧૫॥
મીન સનેહિ નીરકો, ચંદ સનેહી ચકોર ।
મુક્ત કહે વ્રજનારિકું, ત્યું મોહન ચિત ચોર ॥૧૬॥
પ્રેમભક્તિ જેહિ ઉર વસિ, તાહિ ન ભાવત આન ।

મુક્ત કહે નહિ તાહિહું, હરિ બિન દુજો ધ્યાન ॥૧૭॥
સતી શૂરકું સુગમ હે, એક ઘરીકો કામ ।
મુક્ત અંગિઠી પ્રેમકી, જરતહે આહું જામ ॥૧૮॥
અનંત જન્મકે પુણ્યકો, જાહિ પ્રગટ ફલ હોય ।
મુક્ત કહે પરબ્રહ્મસું, પ્રીત કરતહે સોય ॥૧૯॥
પ્રેમલક્ષણા ભક્તિકું, જાનત વિરલા કોય ।
મુક્ત કલુષતા[1] ક્યું રહે, જા ઘટ યહ નિધિ હોય ॥૨૦॥

(અંગ ॥૨૫॥ સાખી ॥૫૩૪॥)

૨૬ ઉત્તમ ભક્તકો અંગ –

સાખી - પ્રબલ પ્રેમ જેહિ પ્રભુવિષે, સોઈ એકાંતિક સંત ।
મુક્ત સદા તેહિ ઉર વસે, વાસુદેવ ભગવંત ॥૧॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકો, જેહિ ઉર હોત નિવાસ ।
મુક્ત કહે સો દેખહિં, ભક્ત ચહુ દિશ પ્રબલ પ્રકાશ ॥૨॥
સો પ્રકાશમહિં દેખહિં, ભક્ત નિરન્ન અપાર ।
મુક્ત કહે સો મહામુનિ, કરત કાલકો આહાર ॥૩॥
સબ મુનિજુત અતિ સોહહિં, શ્વેતદ્વીપ હરિધામ ।
તેહિ મધ્ય પ્રભુકું નિરખહિ, મુક્ત સો ભક્ત અકામ ॥૪॥
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યજુત, સબવિધિ પૂરન જેહુ ।
મુક્ત બ્રહ્મ હો હરિ ભજે, નિર્ગુણ ભક્તિ તેહુ ॥૫॥
હરિ દરશનમેં તાહિકું, પલ વિક્ષેપ ન હોય ।
મુક્ત કહે કર જોરિકે, પ્રભુ સનમુખ રહે સોય ॥૬॥
અનંત ચંદ્ર સમ સોહહિ, સ્વામી સેવક દોય ।
મુક્ત કહે યહ ભક્તિકું, પાવત વિરલા કોય ॥૭॥
શ્રવનસો અનહદ ધુનિ સુંને, દ્રગ દેખત હરિરૂપ ।
મુક્ત કહે રસના સદા, હરિગુન ગાત અનૂપ ॥૮॥
તેજોમય હરિમૂરતિ, મૂર્તિમાન સબ સંત ।
તેજકે ચરનમેં તેજ શિર, મુક્ત સો નમત અનંત ॥૯॥

૧ કલુષતા - દુર્ગુણરૂપી દારિદ્રય

INDEX

સબ સામગ્રી તેજમય, તેજોમય હરિધામ ।
મુક્ત અમાયિક રૂપ સબ, નિરખત ભક્ત અકામ ॥૧૦॥
કયું હરિસેં હરિદાસકું, હોવત પરમ વિલાસ ।
મુક્ત કહે અક્ષય સદા, હરિ ત્યું હરિકે દાસ ॥૧૧॥
વાસુદેવકે રૂપમેં, અચલ પ્રીતિ હે જોઈ ।
મુક્ત કહે તિહું ગુનરહિત, પરા ભક્તિ હે સોઈ ॥૧૨॥

અંગ ॥૨૬॥ સાખી ॥૫૪૬॥

૨૭ હરિજનકો અંગ –

સાખી - હરિજન સો હરિકું ભજે, ત્યાગત વિષય વિકાર ।
મુક્ત કહે હરિ-ભક્તસું, રાખત પૂરન પ્યાર ॥૧॥
હરિજન તાકું જાનિએ, ધર્મ ન લોપત લેશ ।
મુક્ત કહે સબ મનુષ્યકું, કરત સત્ય ઉપદેશ ॥૨॥
હરિજન હરિકે ભજન વિન, ખાલી ભરત ન શ્વાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉરવિષે, બસત પ્રકટ અવિનાશ ॥૩॥
જાહિ પ્રગટ મોહન મિલે, સોં સાચે હરિદાસ ।
મુક્ત કહે હરિ દરશન બિન, મિટત ન માયા પાસ ॥૪॥
પ્રાન ગયે ત્યાગત નહિ, નિષ્કામી વ્રતમાન ।
મુક્ત કહે ત્યાગી એહી, હરિજન સોઈ સુજાન ॥૫॥
સબહિ નેમ સતસંગકે, રાખત હરિજન હોય ।
મુક્ત કહે ત્રિભુવનવિષે, તેહિ સમ ઓર ન કોય ॥૬॥
પરધન પરત્રિય માંસ મદ્ય, હિંસા આતમઘાત ।
મુક્ત કહે સો વિટાલજુત[1], તજત પ્રબલ અઘ સાત ॥૭॥
હરિજન હરિ રિઝાવને, તજત લોકકી લાજ ।
મુક્ત કહે હરિભગતકો, લાજ બિગારત કાજ ॥૮॥
વિઘન કરત હરિભજનમેં, સો લજ્જા કરી ત્યાગ ।
મુક્ત કહે ગુરુ સંતકી, લાજ રખત બડભાગ ॥૯॥
હરિજન હરિકે લાડિલે, પ્રેમમગન ગુન ગાત ।

૧ વિટાલજુત

INDEX

મુક્ત કહે તેહિ વિષયસુખ, સુપનેહુ મેં ન સુહાત ॥૧૦॥
હરિ બિન દુજે દેવકી, કબહુ કરત નહિ આશ ।
મુક્ત કહે સબ વિશ્વમેં, સો સાચા હરિદાસ ॥૧૧॥
હરિબિન દુજે દેવકી, જાકું નાહિ પ્રતીત ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, લેત કાલકુ જીત ॥૧૨॥
હરિજન હરિકે લાડિલે, નિર્ભય રહત નચિંત ।
મુક્ત કહે જિનકું મિલે, વાસુદેવ ભગવંત ॥૧૩॥

(અંગ ॥૨૭॥ સાખી ॥૫૫૯॥)

૨૮ હરિવિશ્વાસકો અંગ –

સાખી - કાશીમેં યહ તન પરો, પરો કી મગહર દેશ ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકું, સંશય રહ્યો ન લેશ ॥૧॥
વિપ્રસદન મહિં તન તજો, ચાહે શ્વપચ ગૃહમાંહિ ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકું, તિલભર સંશય નાહિ ॥૨॥
શુભ અશુભ સબ દેશમેં, જહાં જહાં તજત શરીર ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકું, નાહિં મોક્ષકી પીર ॥૩॥
કિ છુટો તન આજહિ, કિ રહો કાલ અનંત ।
મુક્ત કહે હરિ જાનિકે, નિઃસંશય ભયે સંત ॥૪॥
દક્ષિણાયન ઉત્તરાયનમેં, ભાવે ષટ ઋતુ માંહિ ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકું, મરનકો સંશય નાહી ॥૫॥
સરપ સિંહ વિજુરી પરે, બુડ મરે જલમાંઈ ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકું, મરનકો સંશય નાંઈ ॥૬॥
યહ તન વન પર્વત ધરો, જલ મહી ડારો સોય ।
મુક્ત કહે જેહી હરિ મિલે, સંશય રહ્યો ન કોય ॥૭॥
કિ તન ગાડો[1] ભૂમિમેં, કિ તન જરો[2] કૃશાન[3] ।
મુક્ત જેહી હરિ મિલે, તાહિ ન સંશય આન ॥૮॥
અતિ આદર કી અનાદરે, દેહ નિકાસત જેહુ ।

૧ દાટવું, ૨ સળગવું, ૩ અગ્નિ

મુક્ત કહે જેહિ હરિ મિલે, સંશય રહત ન તેહુ ॥૯॥
સદા રહે સુખ સંપત્તિ, કિ રહે વિપત્તિ અપાર ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકો, નિઃસંશય નિરધાર ॥૧૦॥
કે યહ દેહ નિરોગ નિત્ય, કિ રહો રોગી દેહ ।
મુક્ત કહે જેહી હરિ મિલે, તેહિ ન રંચ સંદેહ ॥૧૧॥
અજામેલ મહાપાતકી, નારાયણકે નામ ।
મુક્ત છોડાયો જમનસે, પહુચ્યો પ્રભુકો ધામ ॥૧૨॥
મુક્ત કહે હરિભક્તકી, પ્રભુ ટારત સબ ઘાત ।
સુરિ લિખિ લલાટમેં, કાંટેસેં મિટ જાત ॥૧૩॥

(અંગ ॥૨૮॥ સાખી ॥૫૭૨॥)

૨૯ સુવિચારકો અંગ –

સાખી - પ્રથમ સુનત ગુરુ સંતમુખ, હરિગુન સબ શ્રુતિસાર ।
મુક્ત કહે સુવિચારસેં, ઉર ધારત કરી પ્યાર ॥૧॥
દ્વિતીય મનન ગુરુ સંતમુખ, સુનિકેં વિચારત ફેર ।
મુક્ત કહે યહ મનનસેં, મિટત મોહ અંધેર ॥૨॥
તિજો તાહિ પ્રકારસેં, કરત જો નિદિધ્યાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર વિષે, પ્રભુકો હોત પ્રકાસ ॥૩॥
સો પ્રકાશ મહિ ભક્તકું, ભાસત હરિકો રૂપ ।
મુક્ત કહે સાક્ષાત સો, અનુભવ જ્ઞાન અનુપ ॥૪॥
તાતે સબ સુવિચારસેં, પાવત પરમાનંદ ।
મુક્ત કહે સુવિચાર બિન, પરત મોહકે ફંદ ॥૫॥
એહિ કારન સુવિચારસેં, કરતહે સબહિ કામ ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર વસે, શ્રીપતિ સુંદર શ્યામ ॥૬॥
દેખત સોઈ વિચાર કરી, સુનતહિ કરત વિચાર ।
મુક્ત કહે સુવિચારસેં, બાની કરત ઉચાર ॥૭॥
ખાવત પિવત વિચારીકે, તેહિ વિધિ જાગત સોત ।
મુક્ત કહે સુવિચારસેં, સબહિ કામ શુભ હોત ॥૮॥
બેઠત ઉઠત વિચારકેં, ચલત વિચાર સમેત ।

INDEX

મુક્ત કહે સોઈ સંતકું, હોવત હરિસું હેત ॥૯॥
દેત રું લેત વિચારિકે, પ્રભુકું બિચારત પાસ ।
મુક્ત કહે સુવિચારમેં, બસત સદા અવિનાશ ॥૧૦॥
હરિ ગુરુ સંતકે બચનકો, મનન કરતહે જેહુ ।
મુક્ત કહે સુવિચારકો, રુપ જથારથ તેહુ ॥૧૧॥
સબહિ કાલ ચિતવત રહે, પ્રભુકો રુપ રસાલ ।
મુક્ત કહે સુવિચારસો, મેટત માયા જાલ ॥૧૨॥

(અંગ ॥૨૯॥ સાખી ॥૫૮૪॥)

૩૦ ખલ જ્ઞાનિકો અંગ –

સાખી - ખલજ્ઞાનિકે ઉરવિષે, રહત સદા કુવિચાર ।
મુક્ત કહે મહાસંતમેં, સ્થાપત દોષ અપાર ॥૧॥
ખલજ્ઞાનિકે ઉરવિષે, રહત સંતપર રોષ ।
મુક્ત કહે હરિભક્તમેં, ગુન સોઈ ભાસત દોષ ॥૨॥
ખલજ્ઞાનિ સતસગંમેં, આયકેં શુદ્ધ ન હોય ।
મુક્ત કહે બક ગંગતટ, મછી મારત સોય ॥૩॥
ખલજ્ઞાની સતસંગમેં, આયકે ઓગુણ લેત ।
મુક્ત કહે તેહિ જો મિલે, તાહિ વિમુખ કરી દેત ॥૪॥
દુનિયાંસે હરિભક્તમેં, ભાસત દોષ અનંત ।
મુક્ત કહે સોઈ જ્ઞાનખલ, સબવિધ સદા અસંત ॥૫॥
ખલજ્ઞાની ગુરુ હો ફિરે, બાચત વેદ પુરાન ।
મુક્ત મૃગયું જિમિ ગાન કરી, હરત મૃગનકે પ્રાન ॥૬॥
ખલજ્ઞાનિકું ગ્રંથમેં, ભાસત ઉલટા અર્થ ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, કરત સદા અનર્થ ॥૭॥
ખલજ્ઞાની સદ્ગ્રંથકું, પઢત ન પ્રિછત અંધ ।
જ્યું ગંગાકી મછલી, તજત નાંહિ દુર્ગંધ ॥૮॥
ખલજ્ઞાની જો જો પઢે, સો મનિસમ સાક્ષાત ।
મુક્ત કહે વિષ વ્યાલ જ્યું, સબ જીવનકું ખાત ॥૯॥
ખલજ્ઞાનિકું હોત નહિ, હરિ હરિજનસું હેત ।

મુક્ત કહે તેહિ કારણે, બુડત કુટુંબ સમેત ॥૧૦॥
ખલજ્ઞાની જ્યું જ્યું બડે, અધિક પ્રતાપી હોય ।
મુક્ત કહે મહાદૈત્ય જ્યું, સબકું પિડત સોય ॥૧૧॥
ખલજ્ઞાની ઈન ગુનનિસેં, જાનિ તજત અતિ દૂર ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, હરિકે રહત હજૂર ॥૧૨॥

(અંગ ॥૩૦॥ સાખી ॥૫૧૬॥)

૩૧ પ્રભુ પ્રતાપકો અંગ –

સાખી - પ્રભુ પ્રતાપસેં હોતહે, પતિત જીવ ભવપાર ।
મુક્ત કહે તેહિ ના ભજે, સો મતિમંદ ગમાર ॥૧॥
પ્રભુ પ્રતાપ જાને બિના, અન્ય દેવરત જોય ।
મુક્ત ઉસ વૃષ્ટિ ભએ, ધનકો કામ ન હોય ॥૨॥
પ્રભુપ્રતાપ જાને બિના, જીવ ન હોત સનાથ ।
મુક્ત કહે જમપુરવિષે, બો'ત ઘસેંગે હાથ ॥૩॥
હરિપ્રતાપસેં હોતહે, સૃષ્ટિકો મંડાન ।
બ્રહ્મકે સબ અંગસે, ઉપજત જાન અજાન ॥૪॥
પ્રભુપ્રતાપસે ધરતહે, શેષ સબહિ ભૂમિભાર ।
મુક્ત કહે સબ વદનસેં, હરિગુન કરત ઉચ્ચાર ॥૫॥
પ્રભુપ્રતાપ હર હરતહે, સ્થિર ચર સબ સંસાર ।
મુક્ત ન લાગત પાપ તેહિ રહત સદા અવિકાર ॥૬॥
પ્રભુ પ્રતાપસેં કરતહે, સુર શશિ ઉજિયાર ।
મુક્ત કહે હરિ હુકમ ત્યું, રહત સદા સબ ત્યાર ॥૭॥
પ્રભુપ્રતાપસેં હોત હે, નિર્બલ અધિક બલવંત ।
મુક્ત કાલ શિર પાવ ધરી, જ્યું નિર્ભય સબ સંત ॥૮॥
પ્રભુપ્રતાપસે હોત હે, સોઈ સાચો કલ્યાન ।
મુક્ત કહે યહ મર્મકું, જાનત સોઈ સુજાન ॥૯॥
પ્રભુપ્રતાપ જાને બિના, જગકરતા કહે કર્મ ।
મુક્ત કહે સદ્ગ્રંથકું, મૂઢ ન જાનત મર્મ ॥૧૦॥
પ્રભુપ્રતાપસેં હોત હે, મૂલ અવિદ્યા નાશ ।

મુક્ત કહે તેહિ કારનેં, ભજન જોગ્ય અવિનાશ ॥૧૧॥
પ્રભુપ્રતાપસેં છુટહિ, કાલ કર્મકે પાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ કારનેં, હોના દેઢ હરિદાસ ॥૧૨॥

(અંગ ॥૩૧॥ સાખી ॥૬૦૮॥)

૩૨ નાસ્તિકકો અંગ –

સાખી - નાસ્તિક કુક્કર પુછ જ્યું, કબહું ન સિધે હોત ।
મુક્ત કહે તેહી કારને, કાલ કર્મ વશ રોત ॥૧॥
નાસ્તિક કારી કુતરી, સબકુ કાટત ધાય ।
મુક્ત જ્ઞાનલઠિયા ગ્રહે, તાકે નિકટ ન જાય ॥૨॥
નાસ્તિક હરિજનકે વિષે, ગુન સોઈ સ્થાપત દોષ ।
મુક્ત કહે મતિમંદ પર, કહાંલું કિજે રોષ ॥૩॥
ગિરિ ગોવર્ધન કર ધર્યો, કિનો દવકો પાન ।
મુક્ત કહે તેહિ ના કહે, જવન જૈન ભગવાન ॥૪॥
ભવ બ્રહ્માકો મદ હર્યો, કિયો ઇંદ્રમદ અંત ।
મુક્ત કહે તેહિ ના કહે, જવન જૈન ભગવંત ॥૫॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથ સબ, કરત જાસ ગુનગાન ।
મુક્ત કહે તેહી જ્ઞાનખલ, માનત આપ સમાન ॥૬॥
કૃષ્ણ કૃષ્ણ મુખસેં કહે, મહાપાપી તરી જાત ।
જવન જૈન અરુ જ્ઞાનખલ, મુક્ત ન તેહી ગુનગાત ॥૭॥
નૃગ છોડાયો શાપસેં, લાયે વિપ્ર ગુરુબાલ ।
જવન જૈન તેહિ મુક્ત કહે, જાનત પરમ બેહાલ ॥૮॥
હરિ હરિજનકોં યું સદા, નાસ્તિક ઓગુન લેત ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, બુડત કુટુંબ સમેત ॥૯॥
જો હરિજન ઉજવલ રહે, બગધ્યાની કહે લોક ।
મુક્ત કહે ન ઉજવલ રહે, કહત કિયા ભઈ ફોગ ॥૧૦॥
જ્ઞાન વારતા કહત તબ, કહત બકતહિં સંત ।
મુક્ત મૌન વ્રત ધરત તબ, કહત કપટ મુનિજંત ॥૧૧॥
જબ કછું સામર્થ્ય દેખહિ, ચેટક કહતહેં તાય ।

મુક્ત ન જબ કછુ દેખહિં, પરચા માગત આય ॥૧૨॥
એહિવિધ નાસ્તિક સંતકેં, જયું જયું ઓગુન લેત ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, હરિજનસું નહિ હેત ॥૧૩॥
જો શઠકી બોલી સુને, સો હરિજન નહિ હોત ।
મુક્ત કહે મતિમંદ હો, વૃથા મનુષ્યતન ખોત ॥૧૪॥
હરિ વિમુખનકે બચનકી, કરત ન લેશ પ્રતીત ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, હોવત ત્રિગુણાતીત ॥૧૫॥
શુભ રું અશુભ સંસારકે, બચન ન માનત સંત ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, ભજત સદા ભગવંત ॥૧૬॥

(અંગ ॥૩૨॥ સાખી ॥૬૨૪॥)

૩૩ કુપાત્રકો અંગ –

સાખી - મુક્ત મનુષ્યતનુ પાયકેં, હરિગુન ગાત લજાત ।
સો કુપાત્ર જમપુરવિષે, માર જમનકી ખાત ॥૧॥
મુક્ત મનુષ્યતનુ પાયકેં, કુકર્મ તજત ન જેહુ ।
સો કુપાત્ર સબ કુટુંબ જુત, જમપુર જાવત તેહુ ॥૨॥
મુક્ત કહે જેહિ મનુષ્યકું, હરિ હરિજનસું વેર ।
સો કુપાત્રકે બચન સબ, ઝેર હુસે અતિ ઝેર ॥૩॥
મુક્ત કહે મતિમંદ સો, નિંદત હરિ અવતાર ।
સો કુપાત્રકો હોત નહિ, કોટિ કલ્પ નિસ્તાર[1] ॥૪॥
મુક્ત કહે જો મનુષ્ય હો, મદ્ય અરુ માંસ હિ ખાત ।
સોઈ રાક્ષસ સોઈ શ્વાનસમ, સોઈ કુપાત્ર સાક્ષાત ॥૫॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ નર, પરધન પરત્રિય ચોર ।
સો કુપાત્ર જમપુરવિષે, અતિ રોવત નિશિભોર ॥૬॥
મુક્ત કહે સતસંગમેં, આય ન સુધરત જોય ।
સબ પાપિનકો અધિપતિ, અતિકુપાત્ર હે સોય ॥૭॥
ત્યાગી હોય ધન નારિકો, સંગ ન ત્યાગત જોઈ ।
મુક્ત કહે સબ મનુષ્યમેં, અતિ કુપાત્ર હે સોઈ ॥૮॥

૧ નિસ્તાર - ઉદ્ધાર, મોક્ષ

ज्ञान बिना गुरु होयके, सबके फुंकत कान ।
मुकत कहे सब मनुष्यकुं, सोई जमदूत समान ॥९॥
मुकत कहे मानत नहि, श्रुति पुरान सद्ग्रंथ ।
सोई कुपात्र असुरसम, गिनत कुपंथ सुपंथ ॥१०॥

(अंग ॥३३॥ साखी ॥६३४॥)

३४ पुरुषार्थहीनको अंग –

साखी - कायर कबहु न हरि भजे, तजत न विषय विकार ।
मुकत कहे तेहि कारने, खावत जमकी मार ॥१॥
कायर शुभ करनकी, हिंमत उरमें नाहिं ।
मुकत कहे तेहि कारनें, बुडत भवजल मांहि ॥२॥
कायर नरकुं रहतहे, अतिशे तन अभिमान ।
मुकत कहे तेहि कारने, नाहि भजत भगवान ॥३॥
तन अभिमानी पुरुष सब, अतिशे कायर होय ।
मुकत कहे रणहाक सुनी, पीछे भागत सोय ॥४॥
काम क्रोध मद लोभसें, जो कोय मानत हार्य ।
मुकत कहे हिंमत बिना, सोई कायर नर नार्य ॥५॥
हिंमत बिन नामर्दको, कछु न होवत काज ।
मुकत कहे हिंमत लिये, सिंह हनत गजराज ॥६॥
हिंमतसें हरि ढुंकडे, कायरसें हरि दूर ।
मुकत कहे हरिविमुखके, परत सदा मुख धूर ॥७॥
और काममें शूरमा, भजनमें कायर होत ।
मुकत कहे हरिविमुख युं, वृथा मनुष्यतन खोत ॥८॥
पेट काज लरि मरतहे, लाजसें शूरा होय ।
मुकत भजे परब्रह्मकुं, साचा शूरा सोय ॥९॥
शूरा विरला संत हे, कायर सब संसार ।
मुकत कहे हरिभजन बिन, करत मनुष्यतन ख्वार ॥१०॥

(अंग ॥३४॥ साखी ॥६४४॥)

૩૫ પુરુષાર્થ જુક્તકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે સોઈ મર્દ હે, જો મર્દત નિજ માન ।
સબ બૈરિ સંહારિકેં, ભજત સદા ભગવાન ॥૧॥
મુક્ત કહે સોઈ મર્દ હે, જાકો પ્રભુસું પ્રીત ।
કાલવ્યાલ[1] શિર પાવ દે, હોવત ત્રિગુણાતીત[2] ॥૨॥
મુક્ત કહે નામર્દકો, ઘરમેં ત્રિયકો રાજ ।
સો મર્દાઈ કરત ત્યું, ઉલટી ખોવત લાજ ॥૩॥
મુક્ત કહે હરિશરણ બિન, મર્દ ન હોવત કોય ।
વૃથા મર્દકે માનસેં, બહુત ગએ પત ખોય ॥૪॥
મુક્ત કહે હરિભજનમેં, હિંમત હારત નાહિ ।
જ્યું દુઃખ ત્યું દૂના બઢે, સોઈ મર્દ જગમાંહી ॥૫॥
કામ ક્રોધ મદ લોભકી, જાકે શિર પર લાત ।
મુક્ત કહે નામર્દ સો, રાસભ સમ સાક્ષાત ॥૬॥
મન ઇંદ્રિયકું મર્દિકે, પ્રભુસંગ જોડત જોઈ ।
મુક્ત કહે સબ લોકમેં, સાચા હરિજન સોઈ ॥૭॥
મન મદઝર ગજ વશ કરે, લે અંકુશ ગુરુ જ્ઞાન ।
મુક્ત કહે સો સંત પર, રિઝત શ્રીભગવાન ॥૮॥
કામાદિક સબ શત્રુકો, નાશ કરત હે જેહુ ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકો, જીવ મર્દ હે તેહુ ॥૯॥
કામાદિકસેં હારિકેં, મુંછ મરોડત જેહિ ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ શઠ, લાજ રહિત હે તેહિ ॥૧૦॥
મર્દ ગર્દસમ તન કરે, તજત નર્દસેં નેહ ।
મુક્ત મગન હરિભજનમેં, ઉર નહિ ધન ત્રિય ગેહ ॥૧૧॥
વાસુદેવકે ભજનમેં, હિંમત જુત સોઈ મર્દ ।
મુક્ત કહે હિંમત બિના, વિમુખ જીવ સબ નર્દ ॥૧૨॥

(અંગ ॥૩૫॥ સાખી ॥૬૫૬॥)

---

૧ કાળ રૂપી અજગર, ૨ સત્ત્વ, રજસ, તમસ એ ગુણથી મુક્ત

૩૬ હરિવિમુખકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે હરિવિમુખ સબ, કબહુ ન હોવત શાંત ।
જહાં જહાં પાવત જન્મ તહાં, આવત સદા કૃતાંત ॥૧॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, મનવાંછિત સુખ હોય ।
તદપિ જરત તિહુ તાપમેં, શાંતિ કરત નહિં કોય ॥૨॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ સો, ચક્રવર્તિ જબ હોત ।
તોહુ ન શાંતિ હોત હે, સ્વર્ગ ભોગ હિત રોત ॥૩॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, જદપિ મિલત સુરભોગ ।
તદપિ શાંત ન હોત સો, બઢતહે કુમતિ રોગ ॥૪॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ સો, જદપિ હોત સુરરાજ ।
તદપિ શાંત ન હોત હે, જહાં તહાં ખોવત લાજ ॥૫॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખ સો, બ્રહ્મલોકલું જાત ।
તદપિ શાંત ન હોત હે, ભોગકાજ વિલખાત ॥૬॥
બ્રહ્મલોક કું વ્યાપિકે, સબબ્રહ્માંડ સુખ જોય ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, શાંતિ કરત ન સોય ॥૭॥
સબ જીવનકું સુખ કરત, વિશ્વ કિન કર્તાર ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, સોઈ દુઃખ દેત અપાર ॥૮॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકો, કોઉ કરત નહિ હેત ।
માતૃ ભ્રાતૃ પિતૃન સમ, સુધા સો વિષફળ દેત ॥૯॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, મિત્ર સોઈ રિપુ હોઈ ।
પ્રભુકો ભજન ભુલાયકેં, કાજ બિગારત સોઈ ॥૧૦॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, સુખ ન કરત સદ્ગ્રંથ ।
જ્યું દાસી દરબારમેં, સબસે ચલત કુપંથ ॥૧૧॥
જો જો પ્રભુસુખ હિત ક્યિો, સો સબ દુઃખ હિત હોત ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ સબ, વૃથા મનુષ્યતન ખોત ॥૧૨॥

(અંગ ॥૩૬॥ સાખી ॥૬૬૮॥)

૩૭ કપટિકો અંગ –

સાખી - કપટિ કબુ ન હરિ ભજે, મિટત ન મનકો મેલ ।

મુક્ત કહે હરિભગત હો, છાંને કરત કુફેલ ॥૧॥
કપટિ નર અરુ કાગકો, હોવત એક સ્વભાવ ।
પરકો કાજ બિગારને, જહાં તહાં દેખત દાવ ॥૨॥
કપટિ નર અરુ કાગકું, રહત સબનકો ત્રાસ ।
મુક્ત કહે મહાસંતકો, સો ન કરત વિશ્વાસ ॥૩॥
કપટિ નરકું શ્વાન જ્યું, ધર્મ અધર્મ ન કોય ।
મુક્ત સંતકે વેષસેં, સબકું ધુતત સોય ॥૪॥
જતિરુપ રાવણ બન્યો, કિયો સીતા હરણ ।
મુક્ત કહે નિજ કપટસેં, કુલ જુત પાયો મરણ ॥૫॥
કાલનિમિ જ્યું કપટસેં, શિષ્ય કિયે હનુમાન ।
મુક્ત કહે નિજપાપસેં, તુરત ગમાયે પ્રાન ॥૬॥
સુધાપાનકે કારને, કિયો કપટ સુર ભેષ ।
મુક્ત કહે શશિ સૂરસું, રાહુ રખત અતિ દ્વેષ ॥૭॥
સુરપતિ ગૌતમ ઘર ગયો, ચંદસહિત હોય જાર ।
મુક્ત કહે નિજ કપટસે, પાયો કષ્ટ અપાર ॥૮॥
એસે કપટી કલિવિષે, ગુરુ હોઈ દેવત જ્ઞાન ।
કાહુ ઠોર સાધુ બને, કાહુ ઠોર ભગવાન ॥૯॥
સંત સોઈ હરિરુપ હે, ફેરફાર નહિ લેશ ।
મુક્ત કહે યું કપટ મુનિ, કરત કપટ ઉપદેશ ॥૧૦॥
કોઈ કોઈ આગે યું કહે, હમહે હરિ અવતાર ।
મુક્ત કહે યું કપટસે, કરત સબનકું ખ્વાર ॥૧૧॥
કામકું સાધત કૃષ્ણ હો, લોભકું વામન હોય ।
મુક્ત કહે અતિકપટસેં, વાત કરત ખલ સોય ॥૧૨॥
કોઈ કોઈ આગે યું કહે, બ્રહ્મરુપ ભયે જોય ।
સો જ્ઞાનિકું લગત નહિ, પુણ્ય રું પાતક દોય ॥૧૩॥
યું કોઈ સ્થલ જ્ઞાની બને, કહુ ઈશ્વર કહુ સંત ।
મુક્ત કહે યું કપટ મુનિ, બોરત જીવ અનંત ॥૧૪॥
યું કપટી ગુરુ હોયકે, સબકો કરત અકાજ ।
મુક્ત કહે નહિ દુષ્ટકું, લોક વેદકી લાજ ॥૧૫॥

મુક્ત કહે કપટિ સબેં, કરતહેં પાપ અપાર ।
સો મરિકેં જમપુરવિષે, સહત કઠિન જમમાર ॥૧૬॥
(અંગ ॥૩૭॥ સાખી ॥૬૮૪॥)

૩૮ આશાકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે મતિમંદસેં, આશા તજી ન જાત ।
રાઓ રંક પંડિત ગુનિ, આશા સબકું ખાત ॥૧॥
મુક્ત કહે મતિમંદકું, ધન ત્રિય સુતકી આશ ।
તેહિ કારન પ્રભુ ત્યાગીકે, પૂજત પ્રેત પિશાચ ॥૨॥
આશારુપી મહાનદી, ઉંડી બહૂત અપાર ।
મુક્ત મનોરથ નીરમેં, બુડ્યો સબ સંસાર ॥૩॥
કાલ સબનકું ખાતહે, બ્રહ્મા કીટ પ્રજંત ।
મુક્ત કહે સબ જીવકી, આશા અમર અનંત ॥૪॥
વય વીતે તનબલ ઘટે, ઘટત રૂપ ગુન આહાર ।
મુક્ત કહે નિત્ય નઈ, આશા બઢત અપાર ॥૫॥
પ્રભુપદ પંકજ નાવમેં, પ્રેમસેં બેઠત જોય ।
મુક્ત કહે આશા નદી, સહજ તરત નર સોય ॥૬॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકો, જબ ઉર હોત નિવાસ ।
મુક્ત કહે તબ મિટત હે, આશારુપી પાસ ॥૭॥
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મસું, જાકો પૂરણ પ્યાર ।
મુક્ત કહે તાકે હૃદે, રહત ન કોઉ વિકાર ॥૮॥
(અંગ ॥૩૮॥ સાખી ॥૬૯૨॥)

૩૯ નિરાશીકો અંગ –

સાખી - ચૌદ લોકકે ભોગસુખ, તાકી આશા નાહિ ।
મુક્ત મગન હરિભજનમેં, સો નિરાશ જગમાંહિ ॥૧॥
સાત ગાંઠ કોપિનમેં, તદપિ રહત નિઃશંક ।
મુક્ત ભજનમેં મસ્ત હે, ગિનત ઈંદ્રકું રંક ॥૨॥

मुक्त कहे हरिभक्त हु, जब लग नांहि निराश ।
तब लग ताको मिटत नही, आशारुपी पास ॥३॥
आशारुपी राक्षसी, सब जीवनकुं खात ।
मुकत निराशी संतके, आशा निकट न जात ॥४॥
अष्ट सिद्धि नव निधिकी, जाकुं आश न लेश ।
मुक्त कहे सोई महामुनि, करत सत्य उपदेश ॥५॥
प्रभु बिन दुजो ना चहे, એહि निराशको રૂप ।
मुक्त निराशी हो फिरे, साधु सोई अनूप ॥६॥
मुक्त निराशी पुरुषकुं, राजा रंक समान ।
सो मुनिवरकुं सम सदा, कनक कीच पाषान ॥७॥
हरि बिन दुजे देवकी, ઉરમें રહત ન આશ ।
मुक्त कहे प्रभु चरन रत, सो साचा हरिदास ॥८॥
जाहि प्रीत परब्रह्मसुं, जगसें अधिक ઉદાસ ।
मुक्त कहे सो संतकें, रहत सदा प्रभु पास ॥९॥
धर्म भक्ति वैराग्य जुत, भजत सदा अविनाश ।
मुकत कहे એકાંતિક संत, सो तेहि न कालकी त्रास ॥१०॥
એસે लक्षन जाहिमें, सो निराश सोई संत ।
मुक्त प्रेममें मगन हो, भजत सदा भगवंत ॥११॥
मुक्त न प्रेमिकुं रहे, हरि बिन दुजी आश ।
वासुदेव भगवानको, तेहि ઉર होत निवास ॥१२॥

(अंग ॥३९॥ साखी ॥७०४॥)

४० देहात्मवादिको अंग –

साखी - देह दर्शिकुं रहतहें, अतिशे तन अभिमान ।
मुक्त कहे तेहि कारने, नाहि भजत भगवान ॥१॥
असत अनातम देहकुं, मूरख मानत आप ।
मुक्त कहे तेहि कारने, पावत अतिसंताप ॥२॥
तन अभिमानी पुरुषकुं, कीतहुं न शांति होत ।

INDEX

મુક્ત કહે ત્રિભુવનવિષે, જહાં જાવત તહાં રોત ॥૩॥
દેહદર્શીકે ઉરવિષે, કામાદિક રિપુ જેહુ ।
મુક્ત કહે હરિ ભજનમેં, અતિદુઃખ દેવત તેહુ ॥૪॥
દેહદર્શીકે ઉર વિષે, ના ઉપજત વૈરાગ ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, અન્ય સુખ કરત ન ત્યાગ ॥૫॥
તન અભિમાનિ મનુષ્યકે, ઉરમેં નાંહી વિવેક ।
મુક્ત કહે તેહી કારને, જડ ચૈતન્ય કહે એક ॥૬॥
તન અભિમાની જીવકું, દેહાદિકસું પ્રીત ।
મુક્ત કહે હરિ ના ભજે, તાતેં હોત ફજીત ॥૭॥
તન અભિમાની પુરુષ સો, બ્રહ્મલોકલું જાત ।
મુક્ત કહે હરિભજન બિન, કાલ સદા તેહી ખાત ॥૮॥
તન અભિમાની મનુષ્યકું, હરિકો ભજન ન હોત ।
મુક્ત કહે તેહી કારને, અનંત જન્મ લું રોત ॥૯॥
મુક્ત કહે તનમાનસેં, સુખ લખિ વિષયાનંદ ।
જો કુછ હે સો યાંહી હે, યું બોલત મતિમંદ ॥૧૦॥
તન અભિમાની મિટે તબ, બિરતિ જ્ઞાન જુત હોય ।
મુક્ત કહે પરબ્રહ્મકો, ભજન કરત દૃઢ સોય ॥૧૧॥
મુક્ત કહે મહાપાપકો, મૂલ હે તન અભિમાન ।
માન ત્યાગી મોહન ભજે, સો હરિભક્ત સુજાન ॥૧૨॥

(અંગ ॥૪૦॥ સાખી ॥૭૧૬॥)

૪૧ અસંતકો અંગ –

સાખી - મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, જો ન ભજત ભગવંત ।
ભેખ ધરત જગ ઠગનકું, સો ખલ સબહી અસંત ॥૧॥
કામ ક્રોધ મદ લોભ રત, સંત બનત હે જોય ।
મુક્ત કહે માંજાર[1] સમ, અતિ અસંત હે સોય ॥૨॥
મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, કુકર્મ તજત ન જેહુ ।

૧ માંજાર - બિલાડો

ભેખ ધરત જગ ધૂતને, અતિ અસંત હે તેહુ ॥૩॥
ઉજવલ અંગ અનુપહે, ચલત હંસકી ચાલ ।
મુક્ત કહે મછલી મિલે, તાહી ગીલે તતકાલ ॥૪॥
જ્યું બક મછી મારને, ધરત એક પગ ધ્યાન ।
મુક્ત કહે ધન નારી હિત, ત્યું અસંતકો જ્ઞાન ॥૫॥
ઉપરસેં ઉજવલ બને, અંતર ધન ત્રિય આશ ।
મુક્ત જ્યું સોમલ ઉજરા, તુરતહી કરત વિનાશ ॥૬॥
અતિ અસંત માંજાર જ્યું, કુકર્મ ન રખહી છીપાત ।
મુક્ત કહે ઓસર મીલે, જ્યું કે' ત્યું હોઇ જાત ॥૭॥
એક અસંત દુજા અહિ,[1] દોનુકી એહી બાન ।
મુક્ત પિવાબત દુધ જો, હરત તાહીકે પ્રાન ॥૮॥
પરનારી રીઝાવને, હરિગુન ગાત રસાલ ।
મુક્ત કહે જબ ત્રિય મીલે, તબહિ હોત બેહાલ ॥૯॥
ભૃગુ નંદિકે શાપસેં, હોત અસંત અપાર ।
મુક્ત કહે ઠગ જાર જ્યું, ધૂતત સબ સંસાર ॥૧૦॥
એહિ વિધ લક્ષણ જાનિકે, ચૂનત સંત અસંત ।
મુક્ત કહે સબ મનુષ્યમેં, સો સાચા બુદ્ધિવંત ॥૧૧॥
હરિજનકો ગુન હંસસમ, જાનત સાર અસાર ।
મુક્ત સુસંગતિ ગ્રહન કરી, તજત કુસંગ વિકાર ॥૧૨॥

(અંગ ॥૪૧॥ સાખી ॥૬૨૮॥)

૪૨ શિક્ષાકો અંગ –

વાદ ન કરના કોઉસેં, તામસકે વશ હોય ।
મુક્ત માન તજી બોલિયે, સુખ પાવત સબ કોય ॥૧॥
સુખદાયક સંસારમેં, હરિ બિન દુજો નાંહી ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, યું સમજો મનમાંહી ॥૨॥
સબહી ઠોર સંસારમેં, દુઃખદાયક મન એક ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, યું નિત્ય રખો વિવેક ॥૩॥

૧ અહિ - સાપ

યા કારન હરિભક્તકે, પરમ મિત્ર પ્રભુ સોય ।
મુક્ત કહે મન તુલ્ય ત્યું, શત્રુ ઓર ન કોય ॥૪॥
યા કારન હરિભક્તકો, કબહુ ન કરના દ્વેષ ।
મુક્ત કહે ગુરુ સંત ઢિગ, જૂઠ ન કહના લેશ ॥૫॥
પશુ મિટાય માનુષ કિયા, દિના સુંદર દેહ ।
મુક્ત કહે દંઢ રાખના, સો પ્રભુ સંગ સનેહ ॥૬॥
કબહુ ન કરના ભુલિકે, હરિવિમુખકો સંગ ।
મુક્ત કહે તેહી સંગસે, હોત ભજનમેં ભંગ ॥૭॥
મુક્ત કહે હરિભજન બિન, વૃથા ન ભરના શ્વાસ ।
નિશ દિન નવધા ભક્તિકો કરના દંઢ અભ્યાસ ॥૮॥
તીરથ વ્રત અરુ વિપ્રકી, જેહિ સ્થલ નિંદા હોય ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકું, સુનન જોગ્ય નહિ સોય ॥૯॥
શ્રુતિ પુરાન મગ છાંડિકે, નિંદત હરિઅવતાર ।
મુક્ત કહે સો દૈત્ય સમ, જાનિ લેહુ ભુવભાર ॥૧૦॥
હરિકું કહે આકાર બિન, સબકું કહત ભગવાન ।
મુક્ત કહે તેહિ ત્યાગના, જાનિકે શ્વપચ સમાન ॥૧૧॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથકું, જૂઠ કહતહે જોય ।
મુક્ત કહે સો દુષ્ટકો, મુખ મત દેખો કોય ॥૧૨॥
પ્રતિમા અષ્ટ પ્રકારકી, તાહિ ન માનત જોઈ ।
મુક્ત કહે ચાંડાલસમ, અધિક દુષ્ટ હે સોઈ ॥૧૩॥
હરિજનસું હેત રાખના, એહિ ભક્તકી રીત ।
મુક્ત કહે તેહિ હોત હે, પુરુષોત્તમ સંગ પ્રીત ॥૧૪॥
કબહુ ન કરના ભુલિકે, નિષ્કામી વ્રત ભંગ ।
મુક્ત કહે યહ ધર્મસેં, પ્રભુસું રહત પ્રસંગ ॥૧૫॥
રખત રખાવત ઓરકું, નિષ્કામ વ્રત જેહુ ।
મુક્ત કહે પરબ્રહ્મકું, અતિવલ્લભ હે તેહુ ॥૧૬॥

(અંગ ॥૪૨॥ સાખી ॥૭૭૪॥)

૪૩ કુમતિકો અંગ –

સાખી - હરિજન ઘન જ્યું હિત કરે, કહત પ્રભુકી બાત ।
મુક્ત જવાસા[1] કુમતિ નર, વરષત ત્યું હિ સુકાત ॥૧॥
સંત વચન સુનિ હોત હે, કુમતિ પુરુષ ઉર ઝાલ ।
મુક્ત સિંહ ઘન ગરજ સુનિ, ઝુરિ મરે તતકાલ ॥૨॥
કુમતિ નર માનત નહિ, શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથ ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, મગ તજી ચલત કુપંથ ॥૩॥
કુમતિ નર માનત નહિ, સંતનકો ઉપદેશ ।
મુક્ત જ્યું પથરા ગંગ બિચ, ભિંજત નહિ લવલેશ ॥૪॥
કુમતિ નર અરૂ કીટકી, મુક્ત કહે એહિ રીત ।
હરિગુન ઘૃત ના ભખે, વિષય પાંચ પર પ્રીત ॥૫॥
કુમતિ નરકે ઉરવિષે, નાહિ પાપકી શંક ।
મુક્ત કહે પરત્રિય મિલે, તબ મુનિ લુંટી લંક ॥૬॥
કુમતિ નરકું ના રહે, ધર્મ મરજાદા કોઈ ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, જાવત જન્મ વિગોઈ ॥૭॥
કુમતિ નર સતસંગમેં, આય ન સુધરત કોય ।
મુક્ત કોટિવિધ જતનસે, કૌવા હંસ ન હોય ॥૮॥
કુમતિ નર સતસંગમેં, આયકે ઓગુન લેત ।
મુક્ત કહે તેહિ ક્યું રહે, હરિ હરિજનસું હેત ॥૯॥
કુમતિ નર સતસંગમેં, ચતુર કાગસમ હોત ।
મુક્ત કહે સબ સંતકે, ગુન તજી દોષ હિ જોત ॥૧૦॥
કુમતિ નરકો કાહુસેં, હોત નહિ કલ્યાન ।
મુક્ત લાભહિત જો કરે, સોઈ હોવત બડ હાન ॥૧૧॥
રોગી જો જો રસ જિમેં, તિન કરી બાઢત રોગ ।
મુક્ત કહે ત્યું કુમતિકું, સંતનકો સંજોગ ॥૧૨॥
કુમતિ રોગ જાકો મિટે, સોઈ હોવત હરિદાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર બસેં, પ્રગટ રૂપ અવિનાશ ॥૧૩॥
કુમતિ કારી કામરી, ચડત ન દુજા રંગ ।

૧ એક પ્રકારની વનસ્પતિ; જે વરસાદમાં સુકાય જાય છે.

મુક્ત કહે તેહિ કારને, કુમતિ સોઈ કુસંગ ॥૧૪॥
જ્ઞાન ભાનુ ઉર ધારિકે, કરત કુમતિ તમ નાશ ।
મુક્ત કહે ત્રિભુવનવિષે, સોઈ સાચા હરિદાસ ॥૧૫॥
હરિ બિન જો જો ચહતહે, સોઈ કુમતિકો રૂપ ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, સબહિ પરત ભવકૂપ ॥૧૬॥
દોષ ગ્રહત ગુરુ સંતકે, સોઈ કુમતિ બલવાન ।
મુક્ત કહે કેંસે તરે, કંઠ બાંધી પાષાન ॥૧૭॥
સો કુમતિનકો અધિપતિ, પ્રભુ તજી પૂજત પ્રેત ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, બુડત કુટુંબ સમેત ॥૧૮॥

(અંગ ॥૪૩॥ સાખી ॥૭૬૨॥)

૪૪ મતવાદિનકો અંગ –

સાખી - શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથ બિન, જો કછૂ કરત ઉચ્ચાર ।
મુક્ત કહે તેહિ જ્ઞાનસેં, હોત ન ભવજલ પાર ॥૧॥
સમજે બિન અનુમાનસેં, સબહિ કહત ભગવાન ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, હોત હે ખેંચાતાન ॥૨॥
કોઈ કહે હરિ આકાર બિન, કોઈ વ્યાપક કહી દેત ।
મુક્ત કહે અનુમાનસેં, કલ્પત હોત ફજેત ॥૩॥
જીવ ઈશ સબ હરિ ભએ, ઘટ ઘટ બોલનહાર ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ યું, કલપત કુમતિ ગમાર ॥૪॥
કુમતિ કહે અનુમાનસેં, જગકરતા હે કર્મ ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ સો, મૂઢ ન જાનત મર્મ ॥૫॥
જો કેવત અનુમાનસેં, એક બ્રહ્મકી બાત ।
મુક્ત સો સબહિ વિધિ, શૂન્યવાદી સાક્ષાત ॥૬॥
જડ ચેતન સંસાર સબ, એક બ્રહ્મ કહે જોય ।
મુક્ત કહે હરિ વિમુખ શઠ, અતિ શૂન્યવાદિ સોય ॥૭॥
જ્ઞાન કથત અનુમાનસેં, કુકર્મ કરત અનંત ।
મુક્ત કહે પ્રગટકે દર્શન બિન, સબ શૂન્યવાદી અસંત ॥૮॥
ભક્ત હોય જગ ઠગત હે, પ્રભુકી નાહિ પિછાન ।

મુક્ત કહે અનુમાનસેં, વૃથા કહત બહુ જ્ઞાન ॥૯॥
મનકલ્પિત સત્ય જાનિકે, જો હોવત ભવપાર ।
મુક્ત કહે તબ કાયકું, ડુબે સબ સંસાર ॥૧૦॥
મુક્ત જથારથ જ્ઞાન બિના, મર્મ જાનત કોય ।
જ્યું અંધે ગજ દેખિકે, લડત પરસ્પર સોય ॥૧૧॥
તીવ્ર બુદ્ધિસેં જાહિકું, હરિદર્શનકી આશ ।
મુક્ત કહે તાકું સદા, દર્શન દેત અવિનાશ ॥૧૨॥

(અંગ ॥૪૪॥ સાખી ॥૭૭૪॥)

૪૫ પ્રત્યક્ષકો અંગ

સાખી - મુક્ત કહે જાકું મિલે, મોહન પ્રગટ પ્રમાન ।
સોઈ સાધુ હરિભક્ત સો, તેહિ સમ હોત ન આન[1] ॥૧॥
પ્રગટરૂપ પરબ્રહ્મકી, જાકું દેઢ પહિચાન ।
મુક્ત કહે સોઈ મહામુનિ, સબસેં પરમ સુજાન ॥૨॥
જાહિ પ્રગટ મોહન મિલે, સોઈ સાચે હરિદાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ સંગસેં, મિટત કાલકી ત્રાસ ॥૩॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામ સો, ધરત સદા અવતાર ।
મુક્ત કહે તેહિ મિલત સો, પતિત હોત ભવપાર ॥૪॥
સબ જીવનકું સુખ કરન, વાસુદેવ જગવંદ ।
નરનારાયણ રૂપસેં, તપફલ દેત સ્વચ્છંદ ॥૫॥
ભરતખંડમેં સો પ્રભુ, રહતહે પ્રગટ પ્રમાન ।
મુક્ત ધર્મસ્થાપન કરે, હરત મોહ અજ્ઞાન ॥૬॥
બાતનકે પકવાનસેં, ભુખ ન ભાગત લેશ ।
મુક્ત પ્રગટકી પ્રિછ બિન, ત્યું સબકો ઉપદેશ ॥૭॥
કોઈ કહત હરિ હો ગયે, કોઈ કહે હોવન હાર ।
મુક્ત પ્રગટકી પ્રિછ બિન, ભટકત સબ સંસાર ॥૮॥
જાહિ પ્રગટ મોહન મિલે, તાહિ ન ઓર સુહાત ।
મુક્ત સુધારસ જીન પિયો, સો ફિર વિષ નહિ ખાત ॥૯॥

૧ અન્ય

મુક્ત પ્રગટકી પ્રિછ બિન, ગુણમય સાધન હોત ।
ભમત રહે તિહુ લોકમેં, કાલ કર્મ વશ રોત ॥૧૦॥
મુક્ત કહે પ્રભુ પ્રગટકો, જાહિ ન સુમરન ધ્યાન ।
ભજન ભક્તિ સબ તાહિકી, બાતનકે પક્વાન ॥૧૧॥
મુક્ત પ્રગટ પ્રભુ જાનિકેં, જો ભયે હરિકે દાસ ।
તાકે શિરપર ના રહે, કાલ વ્યાલકી ત્રાસ ॥૧૨॥
મુક્ત પ્રગટ પ્રભુ જાનિકે, કરત મોહદલ નાશ ।
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકો, તેહિ ઉર હોત નિવાસ ॥૧૩॥
મુક્ત કહે સબ કરત હૈ, પ્રભુ બિન અન્ય પ્રતીત ।
વાસુદેવકું જો લખે, સોઈ જાવત જગ જીત ॥૧૪॥
મુક્ત પ્રગટ પ્રભુ જાનિકે, જો ભયે અતિ મસ્તાન ।
કનક કિચ તેહિ સમ સદા, રંક રું રાય સમાન ॥૧૫॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામ સો, ધરત સબહિ અવતાર ।
મુક્ત કહે તેહિ ના ભજે, સો મતિમંદ ગમાર ॥૧૬॥
હરિ બિન દુજે દેવકી, સબ કોઈ માનત બાત ।
મુક્ત ન માનત મૂઢ જન, પ્રગટ પ્રભુ સાક્ષાત ॥૧૭॥
હરિ બિન દેવી દેવકો, ભજન કરત સબ કોય ।
મુક્ત કહે પ્રભુ પ્રગટકું, જાનત બિરલા સોય ॥૧૮॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામ સો, નરનારાયણ હોઈ ।
ભરતખંડકે મનુષ્યકું, તપફલ દેવત સોઈ ॥૧૯॥
ભરતખંડકે મનુષ્યકું, ભજન જોગ્ય સોઈ રૂપ ।
મુક્ત કહે સોઈ શ્રીપતિ, પ્રગટ હે ઈષ્ટ અનૂપ ॥૨૦॥

(અંગ ॥૪૫॥ સાખી ॥૭૯૪॥)

૪૬ પરીક્ષાકો અંગ –

સાખી - હંસ રુ બક દોઉ ઉજરે, દેખત સમ સાક્ષાત ।
મુક્ત હંસ મોતી ચુગે, બક મછિકું ખાત ॥૧॥
મુક્ત ક્ષીર અરુ નીરકો, હંસ કરત વિવેક ।
જડ ચેતન ગુન દોષકું, કુમતિ બક કહે એક ॥૨॥

મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, હંસ ચુગત હરિનામ ।
ધન ત્રિયા મછી ગ્રહત સો, બકસમ સબ અઘધામ ॥૩॥
ઉપરસેં બક હંસકો, દેખત સમ આકાર ।
મુક્ત કહે જબ ચરત તબ, ભાસત ભેદ અપાર ॥૪॥
હંસતુલ્ય હરિભક્ત હે, બકસમ વિમુખ લબાર ।
મુક્ત હંસ હરિપદ લહે, વિમુખ સહત જમમાર ॥૫॥

(અંગ ॥૪૬॥ સાખી ॥૭૯૯॥)

૪૭ કર્મજડકો અંગ –

સાખી - હરિ બિન કેવલ કર્મસેં, જો ચાહત કલ્યાન ।
મુક્ત કહે સો મનુષ્યકે, ઉરમેં લેશ ન જ્ઞાન ॥૧॥
કર્મ કરત સબ વિશ્વકું, કર્મ સોઈ કરતાર ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખ યું, નાસ્તિક કહત ગમાર ॥૨॥
અસદ્ગ્રંથકે શ્રવણસેં, જીવ કર્મજડ હોત ।
મુક્ત કહે હરિભજન બિન, વૃથા મનુષ્યતન ખોત ॥૩॥
ષટ દર્શનમેં સબહિસેં, અધિક કર્મજડ જૈન ।
મુક્ત કર્મકો દીપ લે, રવિ બિન ટારત રેન ॥૪॥
મનમેલા હરિભજન બિન, તનમેલા બિન નીર ।
મુક્ત કહે સબ કર્મજડ, સહત વિકટ ભવપીર ॥૫॥
વેદ બચનસેં કરત હે, યજ્ઞાદિક શુભ કર્મ ।
મુક્ત સ્વરગસુખ ચહત હે, સોઉ ન જાનત મર્મ ॥૬॥
નારાયણપર વેદ હે, નારાયણપર જજ્ઞ ।
મુક્ત કહે યહ મર્મકું, જો જાને સોઈ તજ્ઞ ॥૭॥
વાસુદેવપર શુભ ગતિ, વાસુદેવ પર જોગ ।
મુક્ત કહે યહ મર્મ બિન, રહત સદા ભવરોગ ॥૮॥
વાસુદેવપર એહિ વિધ, જોગજજ્ઞ વ્રત દાન ।
મુક્ત કહે તેહિ કર્મજડ, જાનત નાહિ અજાન ॥૯॥
હરિ બિન બહુ સાધન કિયે, હોત ન ભવજલ પાર ।
મુક્ત કહે યહ કર્મજડ, જાનત નાહિં ગમાર ॥૧૦॥

(અંગ ॥૪૭॥ સાખી ॥૮૦૯॥)

૪૮ ભક્તિવિવેકકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે પ્રભુ જાનીકે, ભક્તિ કરત હે જોય ।
નવધા પ્રેમા ધર્મજુત, દ્વિવિધ ભક્તિ સત્ય સોય ॥૧॥
ભક્ત ભયે જગ ધૂતને, પ્રભુકી નાહી પિછાન ।
મુક્ત કહે સો દુષ્ટસેં, હોવત સબકું હાન ॥૨॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય બિન, ધરત ભક્તકી છાપ ।
મુક્ત કહે સો મનુષ્યકો, મુખ દેખ મહાપાપ ॥૩॥
જ્યું ભમરાલે બેલકું, ભગત કહત સંસાર ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, કોઉ ન બાંધત દ્વાર ॥૪॥
હરિ જાને બિન જગતમેં, એસે ભક્ત અપાર ।
મુક્ત કહે ધન ત્રિયા હરન, કરત સબનકું ખ્વાર ॥૫॥
મુક્ત પ્રગટ પ્રભુ જાનિકે, ભક્તિ કરત સત્ય સોઈ ।
વાસુદેવકે શરણ બિન, નર ત્રિય ભક્ત ન કોઈ ॥૬॥
કપટ ભક્તિકે ઓથસેં, કરત સબનકું ઘાત ।
મુક્ત કહે મૃગ મારનેં, પારધી જ્યું ગાત બજાત ॥૭॥
એહિ વિધ સાચ રું જુઠકું, જાનત સોઈ વિવેક ।
મુક્ત કહે મતિમંદ સો, સબકું માનત એક ॥૮॥

(અંગ ॥૪૮॥ સાખી ॥૮૧૭॥)

૪૯ નિંદકકો અંગ –

સાખી - મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, જગપતિ ભજત ન જોય ।
હરિજનકે ઓગુન ગ્રહે, સાચે નિંદક સોય ॥૧॥
હાંસિમેં હરિભક્તકો, કરત અધિક અપમાન ।
મુક્ત કહે નિંદક સબ, પડત નરકકી ખાન ॥૨॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથકું, જૂઠ કહત હે જેહુ ।
મુક્ત કહે મનુજાદ જ્યું, અતિનિંદક હે તેહુ ॥૩॥
મુક્ત કહે મનુજાદ જ્યું, નિંદત હરિ અવતાર ।
સો પાપિષ્ઠ શિરોમણિ, મૂઢ સહત જમમાર ॥૪॥

મુક્ત કહે નિજ માતસમ, હરિજનકું ખલ હોત ।
માતા મલ કરસેં ધુવે, ખલ મુખસેં મલ ધોત ॥૫॥
મુક્ત કહે નિંદક સબે, ધોબીસમ સાક્ષાત ।
હરિજનકે મલ ધોયકે, આપ નરકમેં જાત ॥૬॥
સાધુ અસાધુ શુભ અશુભ, સબકું જાનત એક ।
મુક્ત કહે સોઈ નિંદકી, તાહિ ન લેશ વિવેક ॥૭॥
જો જેસા તેહિ ત્યું કહે, સો નહિ નિંદા લેશ ।
મુક્ત કહે સતપુરુષકો, એહિ ઉત્તમ ઉપદેશ ॥૮॥

(અંગ ॥૪૯॥ સાખી ॥૮૨૫॥)

૫૦ આનંદીકો અંગ –

સાખી - જાહિ પ્રગટ મોહન મિલે, સોઈ રહત ગુલતાન ।
મુક્ત કહે તેહિ ના રહે, મિથ્યા તન અભિમાન ॥૧॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકો, જાહિ સદા આનંદ ।
મુક્ત કહે સો ના પરે, કામાદિકકે ફંદ ॥૨॥
પ્રગટ દેવકે દર્શનસેં, મગન ભયે મસ્તાન ।
મુક્ત કહે સોઈ સંતકે, નિંદા સ્તવન સમાન ॥૩॥
માયિક સબ સુખ ત્યાગિકે, પ્રભુપદ કીની પ્રીત ।
મુક્ત કહે ગુલતાન સો, મુનિવર ત્રિગુણાતીત ॥૪॥
સોઈ સાચો આનંદ હે, તજત જગતકી આશ ।
મુક્ત કહે હરિભજન બિન, ભરત ન ખાલી શ્વાસ ॥૫॥
કોઈ વંદત કોઈ નિંદહિ, હર્ષ શોક નહિ લેશ ।
મુક્ત મગન હરિ રૂપમેં, કરત સત્ય ઉપદેશ ॥૬॥
મારગમેંકે ચિંથરા, સાંધિ કરત કૌપીન ।
મુક્ત મગન હરિભજનમેં, ગિનત ઈંદ્રકું દીન ॥૭॥
મુક્ત કહે હરિ ઉર ધરે, સોઈ હરિજન ગુલતાન ।
ચૌદ લોકકે ભોગ તેહિ, ભાસત નરક સમાન ॥૮॥

(અંગ ॥૫૦॥ સાખી ॥૮૩૩॥)

૫૧ હરિકૃપાકો અંગ –

સાખી - હરિકૃપા તબ જાનિયે, જબ ઉપજત વૈરાગ ।
મુક્ત કહે તેહિ હોત હે, સહજ વિષયસુખ ત્યાગ ॥૧॥
હરિકૃપા જબ હોત તબ, મિલત સંતકો સંગ ।
મુક્ત કહે પ્રભુ પ્રગટકો, ચઢત તાહિકું રંગ ॥૨॥
હરિકૃપા જબ હોત તબ, બઢત સંતસું હેત ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, તરત હે કુટુંબ સમેત ॥૩॥
હરિકૃપા જબ હોત તબ, સુઝત અપના દોષ ।
મુક્ત કહે તેહિ પ્રભુ બિના, સબસેં હોત સંતોષ ॥૪॥
હરિકૃપા જબ હોત તબ, રહત સદા સુવિચાર ।
મુક્ત બઢત તેહિ નિત્ય નયો, હરિ હરિજનસું પ્યાર ॥૫॥
હરિકરુણા જબ હોત તબ, લગત અચલ હરિરંગ ।
મુક્ત કહે પલ ના તજે, હરિ હરિજનકો સંગ ॥૬॥

(અંગ ॥૫૧॥ સાખી ॥૮૩૯॥)

૫૨ લંપટકો અંગ –

સાખી - લોભી લંપટ લાલચી, જારી ચોર લબાર ।
મુક્ત કહે સોઈ ભેખ ધર, કરત સબનકું ખ્વાર ॥૧॥
લંપટકે ઉર ના રહે, કોઉ બાતકી ટેક ।
મુક્ત કહે તેહિ હોત નહિ, ઉરમેં લેશ વિવેક ॥૨॥
જેસિ કુલટા કામિની, તેસા લંપટ દાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ શ્વાનસમ, કાર્તિક બારુ માસ ॥૩॥
લંપટ ધન ત્રિય હરનકું, કરત બહુત ઉપદેશ ।
મુક્ત અર્કફલ[૧] અંબસમ[૨], ભીંતર સાર ન લેશ ॥૪॥
લંપટ હરિગુન ગાત સો, ત્રિયા રિઝાવન કાજ ।
મુક્ત કહે જબ ત્રિયા મિલે, રહત ધર્યા મહારાજ ॥૫॥
લંપટ નરકું હોત નહિ, હરિ હરિજનસું હેત ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, જહાં તહાં હોત ફજેત ॥૬॥

૧ આંકડાના ફળ, ૨. કેરી જેવા

લંપટ નરકું રહત હે, પરધન પરત્રિયા ધ્યાન ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, તાહિ લગત નાહિ જ્ઞાન ॥૭॥
લંપટ નરકું ના લગે, સંત પુરુષનકો રંગ ।
મુક્ત કહે શુદ્ધ હોત નહિ, શ્વાન જો નાવત ગંગ ॥૮॥
લંપટ યું ભક્તિ કરે, જબ ન રખત જ્યું ગાય ।
મુક્ત સેવ સ્વારથ લિયેં, ના પ્રિછત મહિમાય ॥૯॥
લંપટ નર સતસંગમેં, જદ્યપિ રહત હજુર ।
મુક્ત ગંગાતટ ઢુંઢિયા[1], નિકટ તદપિ અતિ દૂર ॥૧૦॥
મુક્ત કહે હરિભક્ત હો, કુકર્મ તજત ન જાય ।
સોઈ લંપટ સો હરિવિમુખ, તેહિ સમ દુષ્ટ ન કોય ॥૧૧॥
ઉપરસેં સાધુ બને, અંતર કપટ અપાર ।
મુક્ત કહે તેહિ નરકમેં, જમ દેવત બહુ માર ॥૧૨॥

(અંગ ॥૫૨॥ સાખી ॥૮૫૧॥)

૫૩ જ્ઞાન ગરીબીકો અંગ –

સાખી - જ્ઞાન ગરીબી જાહિકું, તાહિ ન તન અભિમાન ।
મુક્ત કહે મુનિ બ્રહ્મ હો, ભજત સદા ભગવાન ॥૧॥
વર્ણાશ્રમકે માનકું, તજત આતમા હોય ।
મુક્ત સંત સબ કહત હે, જ્ઞાન ગરીબી સોય ॥૨॥
મન કર્મ વચને કાહુકું, દુઃખ ન દેત લવલેશ ।
મુક્ત ગરીબી યું ગ્રહે, કરત સત્ય ઉપદેશ ॥૩॥
આપસેં અતિ બલવંત ઢિગ, સબ કોઈ ત્યાગત માન ।
મુક્ત માન તજી હરિ ભજે, સો હરિભક્ત સુજાન ॥૪॥
રહત દીન અધીન હો, હરિગુરુ સંતકી પાસ ।
મુક્ત ગરીબી જ્ઞાનકી, સોઈ અનન્ય હરિદાસ ॥૫॥
પ્રભુ હિત અતિ અપમાનકું, સહન કરત હે જોઈ ।
મુક્ત કહે સબ વિશ્વમેં, અતિ નિર્માની સોઈ ॥૬॥
મુક્ત કહે હરિભજન હિત, સહત અધિક ઉપહાસ ।

૧ સ્નાન કદી ન કરનાર જૈન મુનિ

INDEX

પ્રેમ મગન ગુન ગાવહિ, સોઈ સાચે હરિદાસ ॥૭॥
નિંદા સ્તવન સમાન જેહિ, સમ અરિ મિત્ર ઉદાસ ।
મુક્ત મગન હરિભજનમેં, તેહિ ન કાલકો ત્રાસ ॥૮॥
જ્ઞાન ગરીબી બિન સબે, નિશદિન રહત બેહાલ ।
મુક્ત કહે તન માનસેં, પુનિ પુનિ ગ્રાસત કાલ ॥૯॥
જ્ઞાન ગરીબી ગ્રહત તબ, હોવત ત્રિગુણાતીત ।
મુક્ત કાળ શિરે પાવ દે, લેત મોહદલ જિત ॥૧૦॥

(અંગ ॥૫૩॥ સાખી ॥૮૬૧॥)

૫૪ કુસંગત્યાગકો અંગ –

સાખી - મુક્ત ન કરના ભૂલિકે, હરિવિમુખનકો સંગ ।
સંગ કિયે કુમતિ બઢે, હોત ભજનમેં ભંગ ॥૧॥
મુક્ત કહે યું સમજીકે, દુનિયાસેં દિલ ફેર ।
અપની ભાવે ઓરકી, કાટનકું સમશેર ॥૨॥
મુક્ત કહે હરિભક્ત બિન, દુઃખદાયક સબ લોક ।
ઘરકી ભાવે ઓરકી, રુધિર હિ પીવન જોક ॥૩॥
મુક્ત ન મન દેકેં મિલો, હરિવિમુખનકે સંગ ।
જ્યું લુહાર ગ્રહે સાણસી, તન દાઝત નહિ અંગ ॥૪॥
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, લુટન હિસે કામ ।
માતા પિતા સુત જુવતિ, એ સબ ઠગકા ગામ ॥૫॥
મુક્ત કહે સંસારસું, પ્રીત કિયે ગુન નાહિ ।
પહેલે પૂજત ગોર્ય જ્યું, પુનિ ડારત હૃદમાંહિ ॥૬॥
મુક્ત કહે હરિભક્ત હો, રખત વિમુખસું હેત ।
જૈસે કુલટા કામિની, જારકું પતિ તન દેત ॥૭॥

(અંગ ॥૫૪॥ સાખી ॥૮૬૮॥)

૫૫ દૈવી જીવકો અંગ –

સાખી - જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, ધર્મ સહિત મુનિ જોય ।
મુક્ત સો દૈવી આતમા, સંત કહાવત સોય ॥૧॥

અતિ નિર્મલ મન ભયરહિત, પ્રભુકા જ્ઞાન ગંભીર ।
દેવત દાન સુપાત્રકું, મુક્ત દમત મન ધીર ॥૨॥
જજ્ઞાદિકસેં હરિ ભજે, પઢત હે વેદ પુરાન ।
મુક્ત કહે શુભ તપ કરે, કોમલચિત સુજાન ॥૩॥
પરકું પીડા ના કરે, સોઈ અહિંસા ધર્મ ।
અસત્ય વચન બોલત નહિ, મુક્ત કરત શુભ કર્મ ॥૪॥
ક્રોધરહિત અતિત્યાગ જુત, શાંત ઇંદ્રિ મન જાસ ।
મુક્ત કહે સોઈ હોત હે, અતિ અનન્ય હરિદાસ ॥૫॥
પરકો અનર્થ કરન હિત, ચુગલ ન હોવત જેહુ ।
મુક્ત કહે સબ જીવપર, અધિક દયા જુત તેહ ॥૬॥
ભોગકાજ લોલુપ નહિ, સમતા સરલ સ્વભાવ ।
મુક્ત કહે લજ્જા સહિત, ઉર ન કપટ છલ દાવ ॥૭॥
વાંછિત વિષય સમીપસેં, ચંચલ હોત ન લેશ ।
મુક્ત અકારજ કરત નહિં, ગ્રહત સત્ય ઉપદેશ ॥૮॥
અતિ તેજસ્વી દુષ્ટસેં, કબહું ન હારત ધીર ।
મુક્ત ક્ષમા ધીરજ સહિત, સુખ દુઃખ સમ ગંભીર ॥૯॥
બાહિર ભિંતર શુચિ રહે, દ્રોહ રહિત મુનિ જોય ।
મુક્ત રહત ગુરુ સંત ઢિગ, અતિ નિરમાની હોય ॥૧૦॥
દૈવી સંપતિ જુક્ત સો, દોષ રહિત રહે દાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર બસે, એહિ ગુન કરત નિવાસ ॥૧૧॥
હરિ આજ્ઞામેં રહત સો, દૈવી સંત સુજાન ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર બસે, ધર્મ ભક્તિ અરુ જ્ઞાન ॥૧૨॥

(અંગ ॥૫૫॥ સાખી ॥૮૮૦॥)

૫૬ આસુરી જીવકો અંગ –

સાખી - હરિ આજ્ઞામેં ના રહે, સોઈ આસુરી જંત ।
મુક્ત કહે હરિભજન બિન, પાવત કષ્ટ અનંત ॥૧॥
દંભ દર્પ અભિમાન જુત, ક્રોધી નિર્દય ક્રૂર ।
મુક્ત જ્ઞાન બિન આસુરી, રહત ધર્મસેં દૂર ॥૨॥

અસુર જીવ જાનત નહિ, પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ લવલેશ ।
મુક્ત કહે માનત નહિ, સદ્‌ગુરુકો ઉપદેશ ॥૩॥
સત્ય શૌચ આચાર બિન, અસુર જીવકે વૃંદ ।
મુક્ત કહે ગુરુ સંતકે, બચન ન માનત મંદ ॥૪॥
નારી પુરુષ સંજોગસેં, ઈશ્વર બિન જગ હોત ।
મુક્ત રહે યું આસુરી, કામહેતુ જગ જોત ॥૫॥
નારી પુરુષ સંજોગ બિન, જગકર્તા અન્ય નાહિ ।
મુક્ત કહે સબ આસુરી, યું સમજત મનમાંહિ ॥૬॥
જહાં તહાં મારત જીવકું, કરત અધિક ઉતપાત ।
મુક્ત કહે હરિ ના ભજે, હોઈ અસુર સાક્ષાત ॥૭॥
અતિકામી અતિલોભવશ, અતિશે ક્રોધી જોય ।
મુક્ત કહે સોઈ આસુરી, હરિકે દાસ ન હોય ॥૮॥
કામ ભોગ હિત કરત હે, ચિંતા પ્રલય પ્રજંત ।
મુક્ત કામવશ આસુરી, નાહિ ભજત ભગવંત ॥૯॥
આશાપાસ અનંતમેં, બાંધી રહત ગમાર ।
મુક્ત કામવશ્ય આસુરી, નાહિ ભજત કરતાર ॥૧૦॥
ધન લાવત અન્યાયસેં, તિનસેં કરત અતિપાપ ।
મુક્ત કહે યું આસુરી, કરત અધિક સંતાપ ॥૧૧॥
હમહિ હને સબ શત્રુકું, હમ ઈશ્વર બલવાન ।
મુક્ત કહે યું આસુરી, વૃથા કરત અભિમાન ॥૧૨॥
મોહજાલ આવૃત મતિ, અનંત ચિત્ત વિભ્રાંત ।
મુક્ત કહે યું આસુરી, કબહુ ન હોવત શાંત ॥૧૩॥
કામભોગકે સુખનસેં, અસુર ન કબહુ અઘાત ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, અશુચિ નરક મહિં જાત ॥૧૪॥
અહંકાર બલ કુમતિસે, કામ ક્રોધરત જોય ।
મુક્ત કહે પ્રભુ સબહિ ઉર, તાસ રિપુ ખલ સોય ॥૧૫॥
યું હરિ અરુ હરિભક્તકો, દ્રોહ કરત મતિમંદ ।
મુક્ત કહે સો પરત હે, અસુર યોનિકે ફંદ ॥૧૬॥
અસુર જોનિકું પાવકે, અતિશે પાપી હોઈ ।

મુક્ત કહે હરિદર્શન બિન, લહત અધમ ગતિ સોઈ ॥૧૭॥
કામ ક્રોધ અરુ લોભ યહ, તિન નરકકે દ્વાર ।
મુક્ત કહે સબ અસુરકું, તિહુ દુઃખ દેત અપાર ॥૧૮॥
તેહિ કારન સબ અસુરકું, ધર્મસર્ગ ઉર નાહિં ।
મુક્ત કહે યું આસુરી, જાવત જમપુર માંહિ ॥૧૯॥
જેહિ પાતકસેં ખાત હે, અસુર જીવ જમમાર ।
મુક્ત કહે સોઈ બરનિહું, શ્રુતિ પુરાન અનુસાર ॥૨૦॥

(અંગ ॥૫૬॥ સાખી ॥૯૦૦॥)

૫૭ જમજાતનાકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે જમપુર વિષે, નરકકે કુંડ અનંત ।
તિનમેં અધિક પ્રધાન સો, કહત સબહિ બુદ્ધિવંત ॥૧॥
પરધન પરશિશુ પરત્રિયા, જો નર તાકે ચોર ।
મુક્ત કહે તેહિ પકરનેં, જમ આવત કરી જોર ॥૨॥
કાજલ સમ કારે સબ, જમગણ અતિ વિકરાલ ।
મુક્ત કહે તેહિ દેખિકે, પાપી હોત બેહાલ ॥૩॥
મેઘ ગર્જ સમ બોલહિ, ગદા પાશ લે હાથ ।
મુક્ત કહે તેહિ દેખિકે, કંપત જીવ અનાથ ॥૪॥
જબ જમ પકરત જીવકું, સબહિ બંધ ખુલ જાત ।
મુક્ત કહે તબ પાતકી, મનમેં અતિ પિસ્તાત ॥૫॥
નરક વિકટ તામિસ્રમેં, જમ તેહિ ડારત જાય ।
મુક્ત કહે સો જીવકી, કોઉ ન કરત સહાય ॥૬॥
જમરા મુદગર મારિકેં, તોરી તોરી તન ખાત ।
મુક્ત કહે સો નરકકો, દુઃખ બરન્યો નહિ જાત ॥૭॥
ખાન પાન કછુ ના મિલે, તદપિ ન જાવત પ્રાન ।
મુક્ત કહે જમપુર વિષે, દુઃખકો નાહિ પ્રમાન ॥૮॥
ચિરત છાતી કુઠારસેં, જમ દેવત અતિમાર ।
મુક્ત કહે મહાપાતકી, અતિશે કરત પોકાર ॥૯॥
જબ જમ અતિશે મારહિ, તબ મૂરછિત હોઈ જાત ।

મુક્ત કહે નિજપાપકો, ફલ ભુક્તત સાક્ષાત ॥૧૦॥
મુક્ત કહે મહા કપટસેં, પરત્રિય ભુક્તત જોય ।
નરક અંધતામિસ્રમેં, પરત પાતકી સોય ॥૧૧॥
નરક અંધતામિસ્રમેં, જબ અતિશે દુઃખ હોત ।
મુક્ત કહે મહાપાતકી, હાય હાય કરી રોત ॥૧૨॥
મૂલરહિત તરુ જયું ગિરે, દૃષ્ટિહીન મતિહીન ।
મુક્ત કહે નિજપાપસેં, અતિદુઃખ સહત મલીન ॥૧૩॥
જો ઓરનકું રોસિંકે, પોષત નિજપરિવાર ।
મુક્ત કહે સો પરત હે, રૌરવ નરક મોઝાર ॥૧૪॥
મુક્ત કહે યહ લોકમેં, જિન મારે બહુ જંત ।
સોઈ જમપુર રુરુ બને, તેહિ દુઃખ દેત અનંત ॥૧૫॥
જો નર અતિ અન્યાયસેં, પોષત અપનો દેહ ।
મહારૌરવમેં પરત હે, મુક્ત કહે અબ એહ ॥૧૬॥
જો ઈહાં જંતુ રુંધિકે, હરત તાહિકે પ્રાન ।
મુક્ત કહે સોઈ પરતહે, કુંભિપાક નિદાન ॥૧૭॥
તપ્ત તેલમેં તાહિકું, રાંધતહે જમદૂત ।
મુક્ત તાહિ જમ ખાતે તબ, અતિશે રોત કપૂત ॥૧૮॥
સબ નરકસેં અતિ દુઃખદ, કુંભિપાક અતિઘોર ।
મુક્ત કહે તિનમેં પરે, સો નર પ્રભુકો ચોર ॥૧૯॥
માતા પિતા ગુરુ વિપ્ર અરુ, વેદકું નિંદત જોઈ ।
મુક્ત કહે પશુઘાતકી, કાલસૂત્ર પરે સોઈ ॥૨૦॥
દશ હજાર જોજન બડો, કાલસૂત્ર વિસ્તાર ।
મુક્ત કહે સો નરકમેં, દુઃખકો વાર ન પાર ॥૨૧॥
નીચે આગ્ય જરાયકે, કરતહે ખિલા લાલ ।
મુક્ત તપત રવિ શિશપર, યું દુઃખ સહત બેહાલ ॥૨૨॥
જેતે પશુકે રોમ હે, તિતને વરષ હજાર ।
મુક્ત કહે મહાપાતકી, પાવત કષ્ટ અપાર ॥૨૩॥
માંસારી નર ત્રિય સબેં, કાલસૂત્ર મહિં જાત ।
મુક્ત કહે નિજ પાપસેં, માર જમનકી ખાત ॥૨૪॥

વર્ણ આશ્રમ રુ ધર્મ તજી, ખાવત એકહિ સંગ ।
મુક્ત કહે તેહિ પાપસેં, જમ દુઃખ દેત અભંગ ॥૨૫॥
અસિપત્ર વનકે વિષે, જમ તેહિ દેવત માર ।
મુક્ત કહે તરુપાત તન, કાટત જ્યું તરવાર ॥૨૬॥
વેદ પુરાનકે વચન તજી, એહિ વિધ વિટલત જોય ।
મુક્ત કહે અસિપત્રમેં, મહાદુઃખ પાવત સોય ॥૨૭॥
દોષરહિતકું દંડ હિ, નૃપ અરુ નૃપકે દાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ દુષ્ટકો, હોત શૂકરમુખ વાસ ॥૨૮॥
ઈક્ષુદંડ જ્યું તોરહિં, જમગણ તાકે અંગ ।
મુક્ત કહે નિજ પાપસેં, પાવત કષ્ટ અભંગ ॥૨૯॥
ખટમલ પક્તિ જુકાદિ સબ, જંતુ મારત જેહુ ।
મુક્ત કહે શઠ પરત હે, અંધકૂપમેં તેહુ ॥૩૦॥
જમપુરમેં સોઈ જીવ સબ, કાટિ કાટિ તેહિ ખાત ।
મુક્ત કહે મહા દુઃખ સહે, પલક કલ્પ સમ જાત ॥૩૧॥
પિસુ ખટમલ મક્ષિકા, સાપ બિછુ જુવ ભૃંગ ।
મુક્ત કહે મહા રોષસેં, કાટિ ખાત તેહિ અંગ ॥૩૨॥
ઈહાં જો મારે જીવ સો, જમપુર બદલા લેત ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખકું, પલક ન જંપન દેત ॥૩૩॥
જો કછુ વસ્તુ મિલત સો, બીન બાટે લુંટી ખાત ।
મુક્ત કહે સોઈ પાતકી, કૃમિભોજનમાંહિ જાત ॥૩૪॥
કૃમિભોજન મહા નરકમેં, કૃમિ તન કાટત ખાય ।
મુક્ત કહે તેહિ જીવકો, દુઃખ બરન્યો નહિ જાય ॥૩૫॥
કુંડ હે જોજન લક્ષકો, કૃમિભોજન વિસ્તાર ।
મુક્ત કહે બહુ બરસલું[1], દુઃખકો લહત ન પાર ॥૩૬॥
વિપ્રકો ધન હરત સો, પરત નરકકી ખાન ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખકો, કબહુ ન હોત કલ્યાન ॥૩૭॥
મુક્ત મનુષ્યતનુ પાયકે, કરત હે પરત્રિય સંગ ।
ત્યું જોષિત[2] પરપુરુષસું, જોરત[3] પ્રીત અભંગ ॥૩૮॥
સોઈ પાપી નરનારીકું, જમ દેવત બહુ માર ।
લાલ લોહકે સ્તંભસું, બાંધત હે બહુ વાર ॥૩૯॥

૧ બરસલુ - વર્ષો સુધી, ૨ જોષિત - સ્ત્રી, ૩ જોરત - જોડે

नृप अरु नृपके पुरुष सो, सत्य धर्म हे जोई ।
मुक्त कहे महापातकी, नाश करत हे सोई ॥४०॥
सो नृप अरु नृपके पुरुष, मरत हे महादुःख पाय ।
मुक्त कहे सोई परत हे, वैतरणी महिं जाय ॥४१॥
रुधिर राध मल मूत्र अरु, मेद मांस नख केश ।
मुक्त कहे धर्मघातकी, तहाँ दुःख सहत विशेष ॥४२॥
वैतरणिमें परत तब, काक कृमी तेहि खात ।
मुक्त कहे धर्मघातकी, जमपुर अति पिस्तात ॥४३॥
जो या जगमें मूढ नर, वेश्याके पति होत ।
परत नरक पुयोदमें, मुक्त कहे अतिरोत ॥४४॥
लाळ लिट मल मूत्रमें, परत हे वेश्याकंथ ।
मुक्त कहे महादुःख सहे, जो त्यागत श्रुतिपंथ ॥४५॥
दंभजज्ञसें पातकी, पशु मारत हे जेहि ।
मुक्त कहे पापी परे, संदश नरकमें तेहि ॥४६॥
संदश नरकमें ताहिकुं, काटिकाटि जम खात ।
मुक्त कहे पशुघातको, फल पावत साक्षात ॥४७॥
निजकुलकी त्रिय संग जो, कुमति करत व्यभिचार ।
मुक्त कहे तेहि वीरजके, कुंडमें देवत डार ॥४८॥
आग लगावत लुंटहि, विष दे मारत जोय ।
मुक्त कहे शठ परत हे, सारमेयादन सोय ॥४९॥
सारमेयादन नरकमें, श्वान सातसें विश ।
मुक्त कहे सोई सिंह ज्युं, तेहि काटत करी रीश ॥५०॥
जो या जगमें लोभसें, जुठी साक्ष भरत ।
मुक्त कहे तेहि पापसें, अविचि नरक परत ॥५१॥
शत जोजनके शैलसें, जम डारत करी जोर ।
मुक्त कहे फल जूठको, अवीचि नरक अतिघोर ॥५२॥
तिलसम टुकडे होत पुनि, प्रेत देह बनि जात ।
मुक्त कहे जम जातना, युं भुक्तत दिन रात ॥५३॥
वर्णाश्रमके नर त्रिया, [1]सुरापानरत जोय ।
मुक्त कहे ताता लुहा[2], जम प्यावत सजज[3] होय ॥५४॥

१ शराब पीवमा मग्न, २ गरम लोढुं, उ तैयार

જો વિદ્યા તપ રહિત હે, નીચ જન્મ ગુનહીન ।
મુક્ત કહે સોઉ શ્રેષ્ઠકું, માનત નાહિ મલીન ॥૫૫॥
સો સબ પાપી પરત હે, ખારે કર્દમ માંહિ ।
મુક્ત કહે અભિમાનકો, ફલ ભુક્તત હે તાંહિ ॥૫૬॥
જજ્ઞ કરત પશુ મારીકે, કરત માંસકો આહાર ।
મુક્ત કહે તેહિ નરકમેં, જમ દેવત બહુ માર ॥૫૭॥
જમ તાકો તન ચીરિકે, કરત રુધિરકો પાન ।
મુક્ત કહે જમ ગાવહિ, નાચત તોરત તાન ॥૫૮॥
જબ યા જગમેં ગૃહસ્થકે, દ્વાર અતિથિ જાત ।
મુક્ત કહે તેહિ દેખિકે, ક્રોધ ન હૃદે સમાત ॥૫૯॥
ક્રૂર દૃષ્ટિસેં દેખિકે, બોલત વચન કઠોર ।
મુક્ત કહે સો ગૃહસ્થકું, જમ મારત કરી જોર ॥૬૦॥
કાક પંખિ અરુ ગીધ તેહિ, નયન ઉખારત આય ।
મુક્ત કહે હરિવિમુખકી, કોઉ ન કરત સહાય ॥૬૧॥
વાસુદેવસું વિમુખ સો, મૂઢ સહત જમમાર ।
મુક્ત કહે સદ્ગ્રંથકો, એહિ ઉત્તમ નિરધાર ॥૬૨॥
ધર્મહીન નર નારીકું, સદા રહત જમત્રાસ ।
મુક્ત રખત તેહિ કારનેં, અચલ ધર્મ હરિદાસ ॥૬૩॥

(અંગ ॥૫૭॥ સાખી ॥૬૩॥)

૫૮ વૈરાગ્યકો અંગ –

સાખી - મુક્ત કહે જમ મારસેં, જબ ડરપત હે જંત ।
તેહિ ઉપજત વૈરાગ્ય તબ, ભજત સદા ભગવંત ॥૧॥
સબહિ ભાતિ વૈરાગ્યકો, રુપ જથારથ જોય ।
મુક્ત કહે સંક્ષેપસેં, બરની સુંનાવું સોય ॥૨॥
મુક્ત મનુષ્યતન પાયકે, જેહી ઉપજત વૈરાગ ।
વૈભવ લોક પરલોકકે, કરત સબહિ વિધ ત્યાગ ॥૩॥
ચૌદ લોકકે સુખ સબે, કાકવિષ્ટ સમજાહિ ।
મુક્ત કહે વૈરાગ્ય મિષ, હરિ કરુણા ભઈ તાહિ ॥૪॥

હરિકરુણા બિન હોત નહિ, નરકું દૃઢ નિર્વેદ ।
મુક્ત કહે વૈરાગ્ય બિન, હોત ન બંધન છેદ ॥૫॥
જેહિ ઉપજત વૈરાગ્ય તેહિ, હરિ બિન કછુ ન સુહાત ।
મુક્ત કહે સંસારકી, તાહિ રુચત નહિ બાત ॥૬॥
જેહિ ઉપજત વૈરાગ્ય તેહિ, બહત નયન જલધાર ।
મુક્ત કહે હરિદર્શ હિત, ઝેર ભયો સંસાર ॥૭॥
નીર બિછાયો મીન જ્યું, તલપત હે દિન રાત ।
મુક્ત કહે હરિદર્શ બિન, તાકું કછુ ન સુહાત ॥૮॥
અતિ આતુરતા ઉરવિષે, કબ મિલિ હે ભગવાન ।
નિશિ ન નિંદ તેહિ મુક્ત કહે, દિન ન રુચત અન્ન પાન ॥૯॥
જહાં તહાં પુછત જાયકે, એસે સદ્‌ગુરુ કોય ।
મુક્ત કહે મહાસુખનિધિ, રામ મિલાવત મોય ॥૧૦॥
એહિવિધ તલપત રેન દિન, પ્રભુકે દર્શનકાજ ।
મુક્ત કહે તેહિ ના રહે, જૂઠે જગકી લાજ ॥૧૧॥
કાલ ચવીના સબહિ જગ, જાની તજી તેહિ આશ ।
મુક્ત કહે હરિ મિલનકું, રોવત ભરત ઉચ્છ્‌વાસ ॥૧૨॥
એહિ વિધ બૃહદ્‌ વૈરાગ્યકો, જેહિ ઉર ભયો નિવાસ ।
મુક્ત કહે તાકું મિલે, પ્રગટ રુપ અવિનાશ ॥૧૩॥
અનંત જન્મકે પુણ્યસે, ઉપજત બૃહદ વૈરાગ ।
મુક્ત કહે સોઈ હોત હે, કૃપાપાત્ર બડભાગ ॥૧૪॥
એહિ વિધ બૃહદ્‌ વૈરાગ્યસેં, જાનત સાર અસાર ।
મુક્ત કહે હરિદર્શસેં, પાવત ભવજલ પાર ॥૧૫॥

(અંગ ॥૫૮॥ સાખી ॥૯૭૮॥)

૫૯ વિવેકકો અંગ –

સાખી - બિન વિવેક સંસાર સબ, ખાવત જમકી માર ।
મુક્ત વિવેકી હોત સો, સહજ તરત સંસાર ॥૧॥
પાપ પુણ્ય શુભ અશુભ અરુ, સંગ કુસંગતિ જેહુ ।
મુક્ત તાહિ જો સમ કહે, પુરુષપશુ હે તેહુ ॥૨॥

INDEX

મુક્ત વિવેક વિચારસેં, સિજત સબકો કાજ ।
સોઈ બરનું સંક્ષેપસેં, સુનિયો ભક્તસમાજ ॥૩॥
દેહ આતમા અતિપૃથક, એક કબહુ નહિ હોત ।
મુક્ત તાહિ કહે એક જો, સો નિજ જન્મ વિગોત ॥૪॥
વાસુદેવસમ ઓરકું, કબહુ ન જાનત જોય ।
મુક્ત કહે હરિભક્તમેં, વિમલ વિવેકી સોય ॥૫॥
સત અસત અરુ વિષ સુધા, મદિરા ગંગાતોય ।
મુક્ત સબનકે પૃથક ગુન, કહે એક ક્યું હોય ॥૬॥
હંસ રુ બક દોઉ ઉજરે, ધેનુ[1] થુવર[2] પય[3] શ્વેત ।
મુક્ત વિવેકી સંત સો, ગુનસેં ભિન્ન કરી લેત ॥૭॥
જો યહ વિમલ વિવેકકું, નિંદા કહત અજાણ ।
મુક્ત કહે તેહિ હોત નહિ, કોટિ જન્મ કલ્યાણ ॥૮॥
લોભ મોહ મમતા પ્રબલ, પરત્રિય તાકત જોઈ ।
મુક્ત કહે યા જગતમેં, અધિક અસાધુ સોઈ ॥૯॥
અષ્ટ ભાતિ ધન નારીકો, ત્યાગ રખત સોઈ સંત ।
મુક્ત કહે સંસારમેં, તેહિ બિન સબહિ અસંત ॥૧૦॥
ત્રિભુવનકી સંપત મિલે, પલ ન તજત હરિધ્યાન ।
મુક્ત કહે સો સંતકું, કંચન કીચ સમાન ॥૧૧॥
એહિ વિધ સાર અસારકો, મુનિવર કરત વિવેક ।
મુક્ત કહે મતિમંદ સો, સબકું માનત એક ॥૧૨॥

(અંગ ॥૫૯॥ સાખી ॥૯૯૦॥)

૬૦ જ્ઞાનકો અંગ –

સાખી - જ્ઞાન બિના કોઉ ના તરે, જરત ન કર્મ અપાર ।
મુક્ત કહે તેહિ કારને, બરનું જ્ઞાન શ્રુતિસાર ॥૧॥
પ્રકૃતિ પુરુષ પર બ્રહ્મ હે, તાસું પર પરબ્રહ્મ ।
મુક્ત કહે તેહિ જાનહિ, તબહિ જરત સબ કર્મ ॥૨॥
ઉનમાન યહ દેવકું, જાનત સબ સંસાર ।
મુક્ત પ્રગટ પ્રભુ જેહિ મિલે, સોઈ પાવત ભવપાર ॥૩॥

૧ ગાય, ૨ થોરનું ઝાડ, ૩ દુધ

श्वेतद्वीपपति श्यामसो, जनहित प्रगट प्रमान ।
मुक्त कहे तेहि जब मिले, तब सोई पायो ज्ञान ॥४॥
वासुदेवके दर्श बिन, माया तरत न जंत ।
मुक्त कहे युं कहत नित्य, श्रुति पुरान सब संत ॥५॥
रवि बिन रात्य न टरत जयुं, गुरु बिन लहत न ज्ञान ।
मुक्त कहे जो गुरुमुखी, ताहि मीलत भगवान ॥६॥
ब्रह्म भुवनलगि ज्ञान बिन, कालव्याल सब खात ।
मुक्त मिले जेहि प्रगट प्रभु, तेहि ढिग काल न जात ॥७॥
ब्रह्मरुप लखि आपनो, तेहि पर परब्रह्म जोय ।
मुक्त कहे ताकुं लखे, संत कहावत सोय ॥८॥
क्षर अक्षर पर श्रीहरि, प्रगट पिछानत जेहि ।
मुक्त कहे त्रिभुवन विषे, कालत्रास नहि तेहि ॥९॥
प्रगटरुप प्रभु जानिके, पतित लहत भवपार ।
मुक्त कहे भव तरनकुं, एहि अचल आधार ॥१०॥
प्रगट देवके ज्ञान बिन, भव भटकत सब लोक ।
मुक्त कहे हरिशरण बिन, रहत सदा भवशोक ॥११॥
संत सती अरु शूरमा, पिछा धरत न पाव ।
मुक्त कहे हरिभक्तको, युंहि अचल ठहराव ॥१२॥
दृढता ध्रुव प्रह्लाद जयुं, सदा रहत हरिसंग ।
मुक्त कहे जयुं कष्ट त्युं, चढत चोगना रंग ॥१३॥
तेहि उर आवरण क्युं रहे, जाहि भयो हरिज्ञान ।
मुक्त न निशितम रहत हे, प्रगट होत जब भान ॥१४॥
ज्ञान भक्ति वैराग्य तिहुं, प्रगटत एकहि काल ।
मुक्त सदा तेहि उर वसे, प्रभुको रुप रसाल ॥१५॥
मुक्त कहे भव तरनकुं, नावरुप हरिज्ञान ।
पुरुषोत्तमको ज्ञान जेहि, तेहि होवत हरिध्यान ॥१६॥
मुक्त कहे जयुं लोभिया, पावत धनभंडार ।
त्युं प्रत्यक्ष प्रभु जानिके, बाढत प्रेम अपार ॥१७॥

(अंग ॥६०॥ साखी ॥१००७॥)

૬૧ ધ્યાનકો અંગ –

સાખી - બ્રહ્મરુપ સો મહામુનિ, ભજત જાહિ તજી માન ।
મુક્ત કહે સો હરિ મિલે, તબ તેહિ ધરના ધ્યાન ॥૧॥
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથકો, એહિ અનુપમ સાર ।
મુક્ત કહે હરિધ્યાન બલ, તજના સબહિ વિકાર ॥૨॥
કામ ક્રોધ મદ લોભકો, જબ લગ ઉરમેં વાસ ।
મુક્ત તાહિ હરિ ઉર ધરત, હોવત અધિક પ્રયાસ ॥૩॥
જબ સદ્ગુરુકે વચનસે, હોવત ભક્ત અકામ ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર વસે, વાસુદેવ સુખધામ ॥૪॥
વાસુદેવકે ધ્યાન બિન, મનકે મલ નહિ જાત ।
મુક્ત કહે પ્રભુ પ્રગટકું, ઉર ધરના સાક્ષાત ॥૫॥
તબ લગ સાધન સબ વૃથા, ઉર ન જોલુ ભગવંત ।
મુક્ત જયું નૌતમ જુવતિ, પતિ બિન ફલ ન લહંત ॥૬॥
તાતે હરિજન વિમલમન, ધરત સદા હરિધ્યાન ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર વિષે, રહત સદા ભગવાન ॥૭॥
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મકો, જેહિ ઉર ભયો નિવાસ ।
મુક્ત કહે ત્રિભુવનવિષે, સો સાચા હરિદાસ ॥૮॥
કામ ક્રોધ અરુ લોભ એ, ધ્યાન વિરોધી તિન ।
મુક્ત ધ્યાન બલ તિહુ તજે, સો હરિભક્ત પ્રવીન ॥૯॥
અષ્ટ ભાતિ વનિતા તજે, સોઈ દૃઢ ધ્યાની હોત ।
મુક્ત કહે ત્રિય ત્યાગ બિન, જડમતિ જન્મ વિગોત ॥૧૦॥
વનિતા જયું ધનકું તજે, જયુંહિ સ્વાદકો ત્યાગ ।
મુક્ત કહે તેહિ હોત હે, પ્રભુપદ દૃઢ અનુરાગ ॥૧૧॥
પ્રભુ બિન પ્રીતિ સબનસેં, ત્યાગ કરત હે જેહુ ।
મુક્ત કહે હરિધ્યાનમેં, અતિદૃઢ હોવત તેહ ॥૧૨॥
સબ સાધન મિથ્યા કરે, માનરિપુ બલવાન ।
મુક્ત માનરિપુ મારહિ, તાહિ હોવત દૃઢ ધ્યાન ॥૧૩॥
નખશિખલું[1] હરિરૂપકું, ઉર બિચ ધારત જોય ।

૧ નખ શિખ સુધી

मुक्त कहे हरिरूप बिन, कछु न संभारत जोय ॥१४॥
चरनकमल अतिशे सुखद, खट दश चिह्न समेत ।
मुक्त कहे प्रभु पदविषे, मुनि राखत दृढ हेत ॥१५॥
जानु जंघा उदर अरु, उर विशाल श्रीयधाम ।
मुक्त कहे मुनि उर धरे, हरिमूर्ति अभिराम ॥१६॥
करसरोज मुखकमलकी, शोभा बरनी न जात ।
कोटि मदनमद हरन प्रभु, युं भजत साक्षात ॥१७॥
मुक्त कहे व्रजके विषे, रास रच्यो व्रजराज ।
प्रबल मदनको मद हर्यो, कीनो निज जन काज ॥१८॥
अल्प अकिंचन जीव सो, हरि भजी पावत पार ।
मुक्त कहे मुनि समझ युं, करत ध्यान विस्तार ॥१९॥
अष्ट सिद्धि नव निधिकी, जो मुनि करत न आश ।
मुक्त कहे तेहि उर विषे, रहत सदा अविनाश ॥२०॥
जेते साधन जगतमें, जप तप आदिक जोय ।
मुक्त कहे निमेष हरिध्यानकी, समता करत न सोय ॥२१॥
ध्यान धरे प्रभु प्रगटको, तबहि मिटत भवफंद ।
मुक्त कहे हरिध्यानसें, होवत भक्त स्वच्छंद ॥२२॥
जो बिन देखि वस्तु हे, ता संग प्रीति न होय ।
मुक्त याहितें प्रगट बिन, भवजल तरत न कोय ॥२३॥

(अंग ॥६१॥ साखी ॥१०३०॥)

६२ विज्ञानको अंग –

साखी - जो नर पावत ज्ञानकुं, तेहि होवत हरिध्यान ।
मुक्त ध्यान जेहि दृढ भयो, तेहि होवत विज्ञान ॥१॥
त्रपत ज्ञान विज्ञानसें, सोई मुनिवर सोई संत ।
मुक्त कहे अतिप्रेमसें, उर धरत भगवंत ॥२॥
जाके उरसे श्रीहरि, पलक दूर नहि होय ।
मुक्त मगन हरिरूपमें, दृढ विज्ञानी सोय ॥३॥

કામ ક્રોધ મદ લોભકો, કબહુ ઘાટ નહિ કોઇ ।
મુક્ત મગન હરિચરનમેં, દૃઢ વિજ્ઞાની સોઇ ॥૪॥
માયિક પિંડ બ્રહ્માંડકું, મિથ્યા જાનત સંત ।
મુક્ત મગન વિજ્ઞાનમેં, ભજત સદા ભગવંત ॥૫॥
લાભ હાની જેહિ સમ સદા, સમ તેહિ માન અપમાન ।
મુક્ત કહે સો સંતકું, ભયા અચલ વિજ્ઞાન ॥૬॥
પરમ કૃપાલુ સબહિં પર, અપનો પર નહિ કોઉ ।
મુક્ત સદા હરિજનરત, દૃઢ વિજ્ઞાની સોઉ ॥૭॥
પ્રકૃતિ પુરુષ પર આપહે, તેહિ પર પ્રભુકો રૂપ ।
મુક્ત બ્રહ્મ હોઇ હરિ ભજે, સોઇ વિજ્ઞાની અનૂપ ॥૮॥
ચહુ દિશ જ્યોતિ જલહલે, તેહિ મધ્ય પ્રભુ સાકાર ।
મુક્ત દિવ્ય દ્રગ દેખહિ, સોઇ વિજ્ઞાની ઉદાર ॥૯॥
અનંત ચંદ્ર રવિસેં બડો, જેહિ સ્થલ અધિક પ્રકાશ ।
મુક્ત સદા તહાં હરિ ભજે, સોઇ વિજ્ઞાની દાસ ॥૧૦॥
ચૈતનમય તહાં ભક્ત સબ, નર ત્રિય ભેદ ન લેશ ।
મુક્ત સોઇ વિજ્ઞાન જુત, તેહિ સ્થલ જાસ પ્રવેશ ॥૧૧॥
સંતવૃંદ રવિ ચંદસમ, તેહિ મધ્ય પ્રભુ સુખધામ ।
મુક્ત કહે વિજ્ઞાનજુત, એહિ સ્થલ કરત મુકામ ॥૧૨॥
જીવ ઇશસેં બ્રહ્મ પર, વાસુદેવ તેહિ પાર ।
મુક્ત કહે વિજ્ઞાન જુત, તેહિ જાનત કરતાર ॥૧૩॥
અનંત સતી જેહિ ચરનરત, અનંત મુક્ત ગુન ગાત ।
મુક્ત કહે વિજ્ઞાન જુત, તેહિ નિરખત સાક્ષાત ॥૧૪॥
મુક્ત કહે વિજ્ઞાન જુત, મુનિવરકો એહિ ભેવ ।
એસે વિજ્ઞાન અચલ, વ્યાસપુત્ર શુકદેવ ॥૧૫॥
પ્રકૃતિ પુરુષ પર બ્રહ્મ સો, અપનો રૂપ પિછાન ।
મુક્ત કહે એહિ પર પ્રભુ, ધરત સદા તેહિ ધ્યાન ॥૧૬॥
સોઇ વિજ્ઞાની સંત હે, તાકે સમ અન્ય નાહિ ।
પાય અચલ ઉપાસના, મગન રહત મનમાંહિ ॥૧૭॥
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ સો, ધરત સબહિ અવતાર ।

INDEX

મુક્ત હોત સો મનુષ્યસમ, પતિત કરન ભવપાર ॥૧૮॥
જ્ઞાન ધ્યાન વિજ્ઞાનકું, સો પ્રભુ દેત બતાય ।
મુક્ત કહે તેહિ શરણ બિન, છુટત નાહિ ઉપાય ॥૧૯॥
સોઈ વિજ્ઞાની સંત ઉર, પ્રભુકો સદા નિવાસ ।
મુક્ત ન તેહિ સ્થલ તમ રહે, જહાં ભયો ભાનુ પ્રકાશ ॥૨૦॥

(અંગ ॥૬૨॥ સાખી ॥૧૦૫૦॥)

૬૩ ભગવદ્ધામપ્રાપ્તિસાધનકો અંગ –

સાખી - યા જગ દૈવી જીવકું, અધર્મસેં અતિ ત્રાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર વિષે, હોત ધર્મકો વાસ ॥૧॥
ધર્મદેવ પરિવાર જુત, જેહિ ઉર રહત અખંડ ।
મુક્ત કહે તેહિ હોત હે, પ્રભુસું પ્રીત પ્રચંડ ॥૨॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, ધર્મકો જેહિ ઉર ધામ ।
મુક્ત કહે સોઈ ભક્તકે, ગુન વરનું અભિરામ ॥૩॥
ગ્રામ્યકથા સંસારકી, કહત ન સુનત પ્રવીન ।
મુક્ત કહે શુભ ગુનસદન, રહત ભજનમેં લીન ॥૪॥
કામ ક્રોધ મદ લોભસેં, રહિત સદા મુનિ ધીર ।
મુક્ત કહે હરિભજનમેં, ગરક રહત ગંભીર ॥૫॥
સમતા સરલ સ્વભાવ જુત, નાહિ કપટ અભિમાન ।
મુક્ત કહે તેહિ ઉર વિષે, વસત સદા ભગવાન ॥૬॥
મદ મત્સર અભિમાન બિન, અધિક કૃપાલુ જોય ।
મુક્ત કહે હરિધામમેં, રહત નિરંતર સોય ॥૭॥
સબહિ ભાતિ હરિભક્તકો, દ્રોહ કરત નહિ લેશ ।
મુક્ત કહે સબ મનુષ્યકું, કરત સત્ય ઉપદેશ ॥૮॥
સ્વારથમેં શીતલ સદા, પરમારથમેં શૂર ।
મુક્ત કહે સોઈ ભક્તકું, રાખત શ્યામ હજુર ॥૯॥
મન કર્મ વચને કાઉકો, બુરો ન ચાહત જેહુ ।
મુક્ત કહે વૈકુંઠમેં, વસત નિરંતર તેહુ ॥૧૦॥

જાકું હરિગુરુ સંતસું, રહત નિરંતર હેત ।
મુક્ત વસત વૈકુંઠમેં, સો નર કુટુંબ સમેત ॥૧૧॥
જાકુ નવધા ભક્તિ બિન, નિમેષ ન ખાલી જાત ।
મુક્ત શ્વેતવૈકુંઠકું, સોઈ પાવત સાક્ષાત ॥૧૨॥
પ્રીત અચલ પરબ્રહ્મસું, જગસે અધિક ઉદાસ ।
મુક્ત વસત વૈકુંઠમેં, સો અનન્ય હરિદાસ ॥૧૩॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકું, સબહિ સમર્પત જોય ।
મુક્ત કહે હરિધામમેં, તેહિ સમ ઓર ન કોય ॥૧૪॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકો, જાકું દૃઢ વિશ્વાસ ।
મુક્ત વસત વૈકુંઠમેં, સદા શ્યામકે પાસ ॥૧૫॥
અનંત વિઘનમેં અચલ હો, ધર્મ ન ત્યાગત જોઈ ।
મુક્ત કહે હરિધામમેં, તેહિ સમ ઓર ન કોઈ ॥૧૬॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, ધર્મ રખત ઉર માંહિ ।
મુક્ત કહે હરિધામમેં, તેહિ સમ દુજો નાહિ ॥૧૭॥
મુક્ત કહે હરિભક્ત જબ, હોવત દૃઢ નિષ્કામ ।
તબ તેહિ રીઝત શ્રીહરિ, સોઈ પાવત પ્રભુધામ ॥૧૮॥
નારાયણકે નામકો, જાહિ અચલ વિશ્વાસ ।
મુક્ત વસત વૈકુંઠમેં, સો હરિજન પ્રભુપાસ ॥૧૯॥
જાગત સોવત રેન દિન, રામ કૃષ્ણ ગુન ગાત ।
મુક્ત કહે વૈકુંઠમેં, સોઈ પહુંચત સાક્ષાત ॥૨૦॥

(અંગ ॥૬૩॥ સાખી ॥૧૦૭૦॥)

૬૪ વૈકુંઠધામ પ્રાપ્તિ અંગ –

સાખી - ધર્મસર્ગ જેહિ ઉર વસે, તેહિ ઉર યહ ગુન હોય ।
મુક્ત કહે હરિધામકું, પાવત હરિજન સોય ॥૧॥
મુક્ત શ્વેતવૈકુંઠમેં, તન તજી હરિજન જાત ।
સો જેહિ વિધ તન તજતહે, સોઈ બરનું સાક્ષાત ॥૨॥
અંતસમે હરિ પારષદ, આવત લે વિમાન ।
મુક્ત કહે હરિભક્તકો, કરત અધિક સનમાન ॥૩॥

અંતસમે તેહિ હોત હે, શુક નારદ સમ જ્ઞાન ।
મુક્ત કહે તાકું પ્રગટ, દર્શ દેત ભગવાન ॥૪॥
તબ સો બેઠિ વિમાનપર, પહુંચત હરિકે ધામ ।
મુક્ત દેખિ વૈકુંઠકું, હોવત પુરનકામ ॥૫॥
તેહિ સ્થલ રજ તમ સત્ત્વ નહિ, નાહિ કાલકો ત્રાસ ।
મુક્ત ન માયિક કોઈ તહાં, તેહિ સ્થલ પ્રભુકો વાસ ॥૬॥
સબહિ લોક તેહિ નમત હે, એસો પ્રભુકો ધામ ।
મુક્ત કહે સોઈ ધામકું, નિરખત ભક્ત અકામ ॥૭॥
જેહિ ફલ તજી નિજધર્મસેં, હરિ આરાધન કીન ।
મુક્ત સોઈ હરિધામમેં, પ્રભુ ઢિગ રહત પ્રબીન ॥૮॥
સુર અર્ચિત હરિપાર્ષદ, પ્રભુસમ તેહિ આકાર ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત સો, તેહિ નિરખત કરી પ્યાર ॥૯॥
કમલનયન ઘનશ્યામ સબ, પીતાંબરધર જેહુ ।
મુક્ત ચતુર્ભુજ પારષદ, નિરખત હરિજન તેહુ ॥૧૦॥
સબહિ મનોહર વેશ જુત, ઉર મણિ મુક્તાહાર ।
મુક્ત અનંત રવિ ચંદ્રસમ, તેહિ તનુ તેજ અંબાર ॥૧૧॥
કમલનાલ વૈદૂર્યસમ, તનરુચિ મનહું પ્રવાલ[1] ।
મુક્ત મનોહર વેશ સબ, સોભિત ભાલ વિશાલ ॥૧૨॥
કુંડલ ઝળકત કાનમેં, શિશ મુગટ ઉર માલ ।
મુક્ત મનોહર વેશ સબ, હરિગુન ગાત રસાલ ॥૧૩॥
સો વૈકુંઠ પુરવાસિકે, અતિ ઝળકત વિમાન ।
સો વિમાનમહિં નર ત્રિયા, મુક્ત કરત શુભ ગાન ॥૧૪॥
સો વિમાનસેં સોહહિં, વિમલ વિષ્ણુકો લોક ।
મુક્ત કહે હરિધામમેં, લેશ ન સંશય શોક ॥૧૫॥
શ્રીસમ વનિતા વૃંદસે, ધામ વિરાજત સોય ।
મુક્ત કહે વિદ્યુત સહિત, ઘનજુત નભ જિમિ હોય ॥૧૬॥
ક્લેશ મોહ અરુ ભયરહિત, તેહિ સમ લોક ન કોઈ ।
મુક્ત કહે હરિધામકું, પાવત સિદ્ધ મુનિ સોઈ ॥૧૭॥

૧ પ્રવાલ - પરવાળુ

तेहि धाममें रहत हे, नारायण सुखकंद ।
मुक्त कहे निजभक्तकुं, करत सदा आनंद ॥१८॥
कल्पवृक्ष जुत वन तहां, नैःश्रेयस जेहि नाम ।
सब ऋतु मांहि फल फुल जुत, मुक्त मानु सुखधाम ॥१९॥
त्रियजुत सुरविमान महिं, करतहे हरिगुन गान ।
मुक्त कहे तेहि सुनत सब, मिटत यह अज्ञान ॥२०॥
विकसत सदा वसंत जयुं, पुष्पसुगंधि जेहु ।
मुक्त मगन हरिभजनमें, ग्रहण करत नहि तेहु ॥२१॥
कोकिल सारस हंस शुक, चक्रवाक अरु मोर ।
पारावत चात्रक सुखद, करतहे मुक्त झिंगोर ॥२२॥
मत्त भृंग[1] हरिगुन सरस, करत मधुर सुर गान ।
मुक्त सुनत चूप होय छिन, युं हरिगुनमहिं तान ॥२३॥
कुर्ब[2] कुंद मंदार जुत, उत्पल[3] चंपक जेहि ।
पारिजात अंबुज बकुल, अतिसुंगंधि जुत तेहि ॥२४॥
तदपि तुलसी सुगंधको, हरि जब करत बखान ।
मुक्त कहे बडभाग्य तेहि, मानत पुष्प सुजान ॥२५॥
जेहि प्रभुपद वंदन कियो, अेसे प्रभुको दास ।
मुक्त तास विमानको, तेहि स्थल अधिक प्रकास ॥२६॥
मरकत मनि कंचन जडित, अेसे अनंत विमान ।
मुक्त कहे तहां मानिनी, करतहे हरिगुन गान ॥२७॥
मंदहास जुत मुखकमल, श्रीय सम सबको वेश ।
मुक्त कहे हरिभक्तकुं, क्षोभ करत नहि लेश ॥२८॥
तेहि स्थल प्रभुके पारषद, हरिसम शोभाधाम ।
मुक्त कहे त्रियमात्रको, मन नहि होत सकाम ॥२९॥
मूर्तिमान तहां श्री सदा, करत हे प्रभुपद सेव ।
मुक्त विघन हरिसेवमें, ताहि तजत ततखेव ॥३०॥
कमला मधुकर वृंद जुत, त्यागी चपलता मान ।
मुक्त हिंडोरे बेठिके, करत हे हरिगुन गान ॥३१॥

१ - भमरो, २ - अेक पुष्प, ३ - कमळ

કમલા નિજ કર કમલ લે, ઈત ઈત ડોલત જાઈ ।
મુક્ત મનહું હરિસદનમેં, ઝાડુ દેવત સોઈ ॥૩૨॥
જાકી શોભા લેશસેં, સોહત સબ સંસાર ।
મુક્ત કહે તેહિ રૂપકો, કો કવિ કરત ઉચ્ચાર ॥૩૩॥
જાહિ રિઝાવન તપ કરત, નાગ દનુજ નરદેવ ।
મુક્ત કહે સોઈ શ્રી સદા, કરત શ્યામ પદ સેવ ॥૩૪॥
સો શ્રીપતિ નિજધામમેં, રાજત રમાનિવાસ ।
અનંત ચંદ્ર રવિસમ તહાં, ચહુ દિશ પ્રબલ પ્રકાશ ॥૩૫॥
દેહ ત્યાગી હરિભક્ત જબ, પહુંચત પ્રભુકે ધામ ।
સપ્ત દ્વાર તહાં અતિસુખદ, મુક્ત સો મન અભિરામ ॥૩૬॥
દ્વાર દ્વાર પ્રતિ પારષદ, સબહિ ચતુર્ભુજ રુપ ।
મુક્ત કહે હરિધામકે, સોહત દ્વાર અનુપ ॥૩૭॥
દ્વાર દ્વાર પ્રતિ નંગ જટિત, કનક કપાટકી જોર ।
મુક્ત તહાં બાજત રહે, અનહદ નાદ ટકોર ॥૩૮॥
મુક્ત કહે તેહિ નાદકી, ભનક પડે જબ કાન ।
તબહિ ચતુર્ભુજ હોત હે, પાર્ષદ સબહિ સમાન ॥૩૯॥
સપ્ત પોરી મહિં હોયકે, પ્રભુ ઢીગ પહુંચત દાસ ।
મુક્ત કહે સો ભક્ત તબ, નિરખત રમાનિવાસ ॥૪૦॥
સો શ્રીપતિ જગ ઈશ પતિ, જજ્ઞપતિ જગવંદ ।
મુક્ત કહે તેહિ દરશસેં, પાવત પરમાનંદ ॥૪૧॥
વિશ્વકસેન રુ જય વિજય, નંદ સુનંદ હૈ જોય ।
બલ રુ પ્રબલ ભદ્રાદિ સબ, મુક્ત હૈ પ્રભુ ઢીગ સોય ॥૪૨॥
ખગપતિ જુત સબ પારષદ, કરત હૈ પ્રભુપદ સેવ ।
મુક્ત કહે સો શ્રીપતિ, વિષ્ણુ અલખ અભેવ ॥૪૩॥
મંદહાસ જુત મુખકમલ, અરુણકમલ દલ નેન ।
મુક્ત સુધાસમ વચનસેં, નિજજનકું સુખ દેન ॥૪૪॥
કિરીટ મુકુટ શિર સોહહિ, કુંડલ મકરાકાર ।
મુક્ત ચતુર્ભુજ શ્રીહરિ, શોભાકો નહિ પાર ॥૪૫॥
શ્રી સોહત જેહિ ઉરવિષે, પીતાંબર પટસાર ।

મુક્ત કહે રવિ ચંદ્ર સમ, સબ અંગ તેજ અંબાર ॥૪૬॥
રતનજડિત અતિ સોહહિ, કનક સિંહાસન જોય ।
મુક્ત કહે તેહિ મધ્ય પ્રભુ, શ્રીજુત રાજત સોય ॥૪૭॥
અનંત ભુવનકે ઈશ સબ, નિજપત્ની જુત સોઈ ।
મુક્ત કહે તેહિ ચરનકું, સેવત તતપર હોઈ ॥૪૮॥
અણિમાદિક ઐશ્વર્ય સબ, રહત સદા પ્રભુપાસ ।
મુક્ત કહે પ્રભુદર્શકી, રહત સબનકું પ્યાસ ॥૪૯॥
સો પ્રભુકુ હરિભક્ત જબ, નિરખત પરમ સુધીર ।
મુક્ત પુલકિત તન પ્રેમવશ, બહત દ્રગનસેં નીર ॥૫૦॥
ગદગદ સ્વર કર જોરિકે, કરત સો ભક્ત પ્રણામ ।
મુક્ત કહે તેહિ પ્રેમસેં, નિરખત પ્રભુ સુખધામ ॥૫૧॥
અતિ આનંદસું ભક્તકું, પ્રભુ ભેટત કરી પ્યાર ।
મુક્ત કહે તેહિ હોત હે, આનંદ અનંત અપાર ॥૫૨॥
બ્રહ્મરુપ મહામુક્ત સમ, પ્રભુ ઢિગ કરત નિવાસ ।
મુક્ત કહે પ્રભુ પદ કમલ, શ્રીસમ સેવત દાસ ॥૫૩॥
જા પદસેં કોઉ ના ગિરે, એસો પ્રભુકો ધામ ।
મુક્ત કહે તેહિ સ્થલ રહે, અનન્યભક્ત નિષ્કામ ॥૫૪॥
માયા મોહ ન લેશ તહાં, નાંહિ કર્મકે પાસ ।
મુક્ત કહે તેહિ સ્થલ નહિ, કાલ વ્યાલકો ત્રાસ ॥૫૫॥
શ્રુતિ કહે અક્ષરધામ જેહિ, નારાયણપુર નામ ।
મુક્ત શ્વેતવૈકુંઠ સો, વાસુદેવકો ધામ ॥૫૬॥
એક રૂપસેં તપ કરે, એક રૂપ શ્રીસંગ ।
મુક્ત કહે નિજભક્તકું, યું સુખ દેત અભંગ ॥૫૭॥
ધર્મવર્ગ જેહિ ઉર વસે, પ્રભુ ઢીગ પહુંચત સોય ।
મુક્ત કહે હરિભક્ત જયું, હોત ન સમર્થ કોય ॥૫૮॥
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, ધર્મસહિત મુનિ ધીર ।
મુક્ત વસત વૈકુંઠમેં, ગુણાતીત ગંભીર ॥૫૯॥
એહિવિધ પ્રભુકે પારષદ, હોવત હરિકે દાસ ।
મુક્ત કહે હરિભજન બલ, કાટત ભવકે પાસ ॥૬૦॥

ઉપસંહાર

રચિ વિવેકચિંતામનિ, કરન સકલ દુઃખ નાશ ।
મુક્ત કહે યહ ગ્રંથસે, હોત વિવેક પ્રકાશ ॥૬૧॥
સાખી ચોસઠ અંગકી, ચિંતામનિ સમ સોય ।
મુક્ત ન દુઃખ દારિદ્રય તેહિ, જેહિ ઢિગ યહ નિધિ હોય ॥૬૨॥
પ્રેમસહિત યહ ગ્રંથકું, સુને સુનાવે જેહુ ।
મુક્ત કહે પરબ્રહ્મકો, લહત પરમ પદ તેહુ ॥૬૩॥
મુક્ત કહે યા ગ્રંથકો, નામ ધર્યો હરિ આપ ।
શ્રીવિવેકચિંતામનિ, સુનત હરે સબ પાપ ॥૬૪॥
પ્રભુપ્રતાપ યહ ગ્રંથમેં, બરન્યો અધિક વિશેષ ।
મુક્ત પ્રેમજુત પઢત તેહિ, સંશય રહત ન લેશ ॥૬૫॥
દુરગ નામ પત્તન વિષે, ઉનમત્ત ગંગા તીર ।
રચિ વિવેકચિંતામનિ, મુક્ત હરન ભવપીર ॥૬૬॥
સંવત અઢાર રુ બ્યાસિયો, કૃષ્ણ પક્ષ ગુરુ વાર ।
અઘહરન વદ્ય એકાદશી, ગ્રંથ સંપૂરણ સાર ॥૬૭॥
સાખી સબ અગ્યારસેં, તા ઉપર ચાલિશ ।
મુક્ત કહે રચ્યો ગ્રન્થ, જયું પ્રેર્યો જગદીશ ॥૬૮॥
રચિ વિવેકચિંતામનિ, હરન મોહ અજ્ઞાન ।
મુક્ત કહે એહિ ઉર ધરે, તાહિ મિલે ભગવાન ॥૬૯॥
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામકો, મહિમા સબ શ્રુતિસાર ।
મુક્ત કહે યહ ગ્રંથમેં, બરન્યો વારમવાર ॥૭૦॥

(અંગ ॥૬૪॥ સાખી ॥૧૧૪૦॥)

ઈતિ શ્રી મુક્તાનંદમુનિવિરચિતા વિવેકચિંતામણિઃ સંપૂર્ણઃ ।

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

ઉદ્ધવગીતા

દોહા

શ્રી રાધાવર રસિક પ્રભુ, કૃષ્ણ દેવ સુખકંદ ।
વિઘ્નવિનાશન કષ્ટહર, વંદુ સદા જગવંદ ॥૧॥
શ્રી ગોપીપતિ ચરણરજ, વંદુ વારમવાર ।
ઉદ્ધવગીતા આદરું, હરિજનનો શણગાર ॥૨॥
અક્ષરપર આનંદઘન, પુરુષોત્તમ પ્રભુ જેહ ।
નિજ જનને સુખ આપવા, વ્રજમાં પ્રગટ્યા તેહ ॥૩॥

કડવું ॥૧॥ (રાગ ધોળ)

વાસુદેવ જગદ્‌ગુરુ જેહરે, થયા કૃષ્ણસ્વરુપે તેહરે ।
જેને નિગમ નેતિ કરી ગાવેરે, જેના ગુણનો તે પાર ન આવેરે ॥૧॥
કીધાં વ્રજમાં ચરિત્ર અપારરે, ગાતાં ભવજળ પામીએ પારરે ।
રમ્યા વ્રજવનિતાને સંગરે, કીધો ગર્વરહિત અનંગરે ॥૨॥
પછી મથુરાં પધાર્યા મુરારીરે, તેને વિરહે દુઃખી વ્રજનારીરે ।
જાણ્યું તે દુઃખ શ્રીબલવીરરે, તેડ્યા ઉદ્ધવ પરમ સુધીરરે ॥૩॥
જાદવ મધ્યે શ્રેષ્ઠ કે'વાયરે, વહાલા હરિને તે વર્ણવ્યા ન જાયરે ।
બુદ્ધિમાનમાં ઉત્તમ જેહરે, શિષ્ય દેવગુરૂના છે તેહરે ॥૪॥
એવું જાણીને અંતરજામીરે, કર સાહી કહે બહુનામીરે ।
તમે એકાંતિક જન મારારે, એક નિમેષ ન મેલું ન્યારારે ॥૫॥
તોએ કામ પડ્યું તમ જેવુંરે, જાવું પડશે જરુર છે એવુંરે ।
જાઓ ઉદ્ધવજી તમે આપરે, ટાળો માતા પિતાનો સંતાપરે ॥૬॥
માતા જશોમતી ને નંદરાયરે, સુખ પામે તે કરજો ઉપાયરે ।

મુક્તાનંદને વ્હાલે કહ્યું એમરે, કરજો વ્રજજન રીઝે તેમરે ॥૭॥

કડવું ॥૨॥

ગોપી જનને મારો છે વિજોગરે, એને એજ થયો ઉર રોગરે ।
મારે સંદેશે કરીને વીરરે, ટાળો ગોપિકાનું દુઃખ ધીરરે ॥૧॥
વ્રજનારીનું મન મારી પાસરે, મારે અર્થે તજી સુખ આશરે ।
મારે અર્થે તજે જે સંસારરે, તેને પાળું હું કરી બહુ પ્યારરે ॥૨॥
અતિ વ્હાલામાં વ્હાલો હું જેહરે, વસ્યો દૂર ગોકુળથકી તેહરે ।
મને સંભારી સૌ વ્રજનારીરે, અતિ વિરહે મુંઝાય છે ભારીરે ॥૩॥
અતિ કષ્ટે કરી સુકુમારીરે, ધારે પ્રાણ તે મુજને સંભારીરે ।
મને મળવાને જીવેછે એહરે, એમાં લેશ નહિ સંદેહરે ॥૪॥
મને અરપ્યા છે તન ધન પ્રાણરે, પ્રેમભક્તિમાં પરમ સુજાણરે ।
વ્રજનારી તો છે સર્વે મારીરે, જાઓ ઉદ્ધવ વેગે વિચારીરે ॥૫॥
એવું કહી પ્રભુ પરમ ઉદારરે, આપ્યો ઉરથી પ્રસાદી હારરે ।
આપ્યાં આભરણ[1] વસ્ત્ર અનૂપરે, જોતાં હરિસરખું થયું રુપરે ॥૬॥
જાઓ રથ પર બેસીને તાતરે, કહેજો મારા સંદેશાની વાતરે ।
મુક્તાનંદ કહે હરિ સુખકારીરે,પ્રેર્યા ઉદ્ધવ પાત્ર વિચારીરે ॥૭॥

કડવું ॥૩॥

એવી રીતે કહ્યું જદુનાથેરે, લીધાં વચન ચડાવીને માથેરે ।
હરિચરણે નમાવીને શીશરે, ધાર્યા અંતર શ્રીજગદીશરે ॥૧॥
ચાલ્યા ઉદ્ધવ ગ્રહીને સંદેશરે, શોભે હરિસમ સુંદર વેશરે ।
બેઠા રથપર લઈ હરિનામરે, ચાલ્યા ઉદ્ધવ ગોકુલ ગામરે ॥૨॥
રવિ અસ્ત સમો થયો જ્યારેરે, આવ્યા ઉદ્ધવ વ્રજમાં ત્યારેરે ।
નંદરાયનું વ્રજ ઘણું શોભેરે, દેખિ મુનિવરનાં મન લોભેરે ॥૩॥
ઉડે ગોરજ ડમરી ભારીરે, તેણે શોભે છે વ્રજ સુખકારીરે ।
ધોળાં વાછડાં ધેનું અપારરે, એ છે વ્રજકેરો શણગારરે ॥૪॥
ગાજે ગોકુળિયું ગૌનાદેરે, ગોપી ગોપતણે સંવાદેરે ।
ગાય ગોપીયો હરિગુણ સારરે, વાય વાંસળી ગોપ અપારરે ॥૫॥

૧ આભરણ - ઘરેણું

તેણે શોભે છે ગોકુલ ગામરે, એને મધ્યે છે નંદનું ધામરે ।
અગ્નિ અર્ક[1] અતિથિ ને દેવરે, તેની ગોપ કરે બહુ સેવરે ॥૬॥
ધૂપ દીપ ને મંગલ સાજરે, શોભે ઘરોઘર શ્રેષ્ઠ સમાજરે ।
મુક્તાનંદ કહે ગોકુલ જોઈરે, રહ્યું ઉદ્ધવનું મન મોઈરે ॥૭॥

કડવું ॥૪॥

શોભા જોતા ઉદ્ધવ હરિદાસરે, આવ્યા નંદના મંદિર પાસરે ।
નંદરાયનું મંદિર સારરે, પાસે પુષ્પનાં વૃક્ષ અપારરે ॥૧॥
તેમાં પંખી કરે બહુ નાદરે, જાણે દેછે ઉદ્ધવજીને સાદરે ।
એવી શોભા તે જોતા અપારરે, આવ્યા ઉદ્ધવજી નંદદ્વારરે ॥૨॥
નિરખ્યા ઉદ્ધવને નંદરાયેરે, જાણી હરિજન હરખ ન માયરે ।
ભેટ્યા નંદ કહી શુભ વાણીરે, પૂજ્યા પુરુષોત્તમસમ જાણીરે ॥૩॥
મનવાંછિત અન્ન જમાવીરે, પછી પલંગ ઉપર પધરાવીરે ।
આપી પાનબીડી મુખવાસરે, બેઠા નંદ ઉદ્ધવજીની પાસરે ॥૪॥
સુખે બેઠા તે ઉદ્ધવજી જ્યારેરે, બોલ્યા નંદરાય હસી ત્યારેરે ।
વસુદેવ સખા મમ જેહરે, કો'ને ઉદ્ધવ સુખીયા છે તેહરે ॥૫॥
એનો કુશળ છે સૌ પરિવારરે, કો'ને ઉદ્ધવ પરમ ઉદારરે ।
મુવો પાપે પોતાને એ કંસરે, ગયો સહજે અધર્મીનો વંશરે ॥૬॥
પીડયા જાદવ સર્વેને એણેરે, ગયો કંસનો વંશ તો તેણેરે ।
કહો સુખીયા છે કૃષ્ણ ને રામરે, એ છે મુક્તાનંદના શ્યામરે ॥૭॥

પદ ॥૧॥ (રાગ ગરબી)

ઉદ્ધવ ક્યારે આવશે વનમાળીરે,
થાયે સુખીયા મોહન મુખ ભાળી ॥ઉદ્ધવ૦॥
ક્યારે મુજને સંભારે છે કા'નરે, નિજ માતાને કરુણા નિધાનરે ।
અમને આઠો પહોર એનું ધ્યાન ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
ક્યારે કહેછે ગોવાળુંની વાતરે, જ્યારે ભેળા બેસે બેઉ ભ્રાતરે ।
અમને મળશે કેદિ સાક્ષાત ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
ગોપી ગોપ ને જમુનાનું વારીરે, ગાયો ગોવર્ધન સુખકારીરે ।

૧ અર્ક - સૂર્ય

કેદી રિઝે છે વ્રજને સંભારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
મુક્તાનંદના સ્વામીને કાજરે, પુછે ઉદ્ધવને વ્રજરાજરે ।
અતિ દુઃખિયો છે વ્રજનો સમાજ ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥

કડવું ॥૫॥ (રાગ ઘોળ)

ઢાળ બીજો - બોલ્યા નંદરાય ગ્રહી પાણી[1], સુણો ઉદ્ધવજી મારી વાણી ।
દાવાનલથકી અમને ઉગાર્યા, વાયુ વૃષ્ટિનાં કષ્ટ નિવાર્યા ॥૧॥
વૃષભાસુર દુષ્ટને મારી, લીધા કૃષ્ણજી અમને ઉગારી ।
કાલીનાગ અઘાસુર કાળ, તેથી અમને ઉગાર્યા દયાળ ॥૨॥
આવ્યાં કષ્ટ દુરંત અપાર, તેથી કૃષ્ણજી કીધો ઉદ્ધાર ।
ભારે દૈત્ય મૃત્યુસમ જેહ, માર્યા કૃષ્ણ કૃપાનિધિ તેહ ॥૩॥
લીલા કૃષ્ણની અતિ સુખકારી, હાસ નિરખવું વચન સંભારી ।
ઘરનું કામ ગમે નહિ કોઈ, રહિયે હરિચરણે ચિત્ત પ્રોઈ ॥૪॥
નદી શૈલ ને વનછબી ભાઈ, હરિચરણે અંકિત સુખદાઈ ।
એને જોઈને મનડું અમારું, હરિના રૂપથી રહે નહી ન્યારું ॥૫॥
આવ્યા વ્રજમાં શ્રીકૃષ્ણ ને રામ, જાણ્યા પુરુષોત્તમ સુખધામ ।
સુરકારજ કરવાને આવ્યા, મને ગર્ગે તે ભેદ બતાવ્યા ॥૬॥
માર્યા મલ્લ ને ગજપતિ ઘોર, માર્યો બલવંત કંસ કઠોર ।
એવા મુક્તાનંદના એ સ્વામી, અમે જાણ્યા ઉદ્ધવ બહુનામી ॥૭॥

કડવું ॥૬॥

સુણો ઉદ્ધવજી એક ધ્યાન, કીધાં પરાક્રમ જે ભગવાન ।
ત્રણ તાલ ધનુષ વિકરાળ, ભાંગ્યું ભૂધરજી તતકાળ ॥૧॥
દિન સાત ગિરિ કર ધાર્યો, વ્હાલે ઇંદ્રનો ગર્વ ઉતાર્યો ।
એક આંગળીએ ગિરિ ધારી, વાઈ વેણું રસાલ મુરારી ॥૨॥
માર્યા ધેનુક ને તૃણાવર્ત, કીધો બક ને પ્રલંબનો અંત ।
માર્યો દૈત્ય અરિષ્ટ વિકરાળ, કીધા દેવ સુખીયા ગોપાળ ॥૩॥
એવી રીતે ચરિત્ર સંભારી, વહ્યાં નંદના નેત્રથી વારી ।
પ્રેમે ગદ્‌ગદ્ સ્વર ન બોલાય, વળતા મૌન થયા નંદરાય ॥૪॥

---

૧ હાથ

INDEX

સુણી સુતનાં ચરિત્ર ઉદાર, વાધ્યો માતાને પૂરણ પ્યાર ।
પ્રેમે પરવશ નંદની રાણી, મુખે બોલી શક્યાં નહિ વાણી ॥૫॥
વહે લોચને જલ એક ધાર, પ્રેમે સ્તનથી સ્રવે પય સાર ।
એવો નંદ જશોદાનો જેહ, દીઠો હરિસંગ પરમ સનેહ ॥૬॥
નર નારી કૃતારથ જાણી, બોલ્યા ઉદ્ધવ નંદ શું વાણી ।
મુક્તાનંદના નાથશું પ્રીતિ, તમે સહજે રહ્યાં જગ જીતી ॥૭॥

કડવું ॥૭॥

સુણો નંદજી કહું એક વાત, તમે જાણ્યા હરિ સાક્ષાત ।
તે શું પ્રીતિ અપાર તમારે, તમે વંદવા જોગ્ય અમારે ॥૧॥
તમે વિશ્વ સકળને છો વંદ્ય, જેના પુત્ર પ્રગટ ગોવિંદ ।
એવું જાણીને આનંદ પામી, ભજો કૃષ્ણ ચરાચરસ્વામી ॥૨॥
એતો વિશ્વનું બીજ છે ઈશ, જાણો રામકૃષ્ણ જગદીશ ।
સૌમાં વ્યાપક સૌથી છે ન્યારા, સરવેશ્વર પુત્ર તમારા ॥૩॥
એમાં અંતસમે મન ધારી, ત્યાગે દેહ જે સમજી વિચારી ।
તેના કર્મ સર્વ બળી જાય, બ્રહ્મરુપ તે મુક્ત કહેવાય ॥૪॥
એવા નારાયણ નરભ્રાત, જગકારણ જગવિખ્યાત ।
તમને પ્રીતિ અખંડ તે માંઇ, હવે કરવું રહ્યું નથી કાંઇ ॥૫॥
વ્હેલા આવશે કૃષ્ણ મુરારી, તમને મળવા તે મહાસુખકારી ।
ભગવાન જદુપતિ જેહ, નિશ્ચે આવશે નહિ સંદેહ ॥૬॥
મામો કંસ મંડપ મધ્ય મારી, તમને જે જે કહ્યું ગિરિધારી ।
તે તે સત્ય કરશે બહુનામી, વ્હાલો મુક્તાનંદનો સ્વામી ॥૭॥

કડવું ॥૮॥

સુણો નંદ જશોદા માત, તમે દેખશો હરિ સાક્ષાત ।
એનો સર્વના ઉરમાં નિવાસ, જેમ કાષ્ઠમાં અનલ પ્રકાશ ॥૧॥
વ્હાલો વેરી પ્રભુને ન કોય, સમદૃષ્ટિ જગદ્‌ગુરુ સોય ।
એને ઉત્તમ અધમ ન કોઈ, ભક્તિવાન વ્હાલા જન સોય ॥૨॥
એને નહી કોઈ માત ને તાત, નહિ ભારજા[1] પુત્ર ને ભ્રાત ।
એને પોતાનું પર ન કહેવાય, નહિ દેહ જનમ કલપાય ॥૩॥

૧ પત્નિ

ઉચ્ચ નીચ મધ્યમ તનમાંઈ, એને કર્મ ન સંભવે કાંઇ ।
તોય સંતની રક્ષાને કાજ, શુભ ચરિત્ર કરે વ્રજરાજ ॥૪॥
સત્ત્વ રજ તમ ગુણ કહેવાય, એને ભોગવી નવ બંધાય ।
ખેલે ગુણમાં ને નિર્ગુણ જેહ, સર્જે પાળે હરે જગ તેહ ॥૫॥
એવા સમર્થ કૃષ્ણ મુરારી, જેને ભજને ટળે ભ્રમ ભારી ।
નિરલેપ નિરંજન જેહ, થયા કૃષ્ણસ્વરુપે તેહ ॥૬॥
એવો મહિમા છે અનંત અપાર, કહેતાં શેષજી પામે ન પાર ।
કૃષ્ણ નિર્ગુણ અંતરજામી, એ છે મુક્તાનંદના સ્વામી ॥૭॥

પદ ॥૨॥ (રાગ સામેરી)

નંદરાય સુણો નિર્ગુણ મોહન, કૃષ્ણદેવ સુખકારીરે ।
પુત્ર નહિ પુરુષોત્તમ કેના, લેજો વાત વિચારી રે ॥નંદ૦॥૧॥
સર્વાતમા એ પુત્ર સહુના, માત પિતા એને જાણો રે ।
સર્વમાં પુર્ણ ને સર્વથી ન્યારા, પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ પ્રમાણો રે ॥નંદ૦॥૨॥
અનંત બ્રહ્માંડના એજ છે કર્તા, પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ રે ।
કૃષ્ણ વિના કર્તા નથી બીજો, એજ અલૌકિક મર્મ રે ॥નંદ૦॥૩॥
ચેતનરૂપ શ્યામળિયો વ્હાલો, વેદ વદે એમ વાણી રે ।
મુક્તાનંદના નાથને સેવો, જન સુખકારી જાણી રે ॥નંદ૦॥૪॥

કડવું ॥૯॥ (રાગ ધોળ)

ઢાળ ત્રીજો - ઉદ્ધવજી એમ બોલતાં, વીતિ તે સઘળી રાત્ય ।
પરબ્રહ્મ જાણ્યા પુત્રને, જેમ પડે પટોળે ભાત્ય ॥૧॥
નંદ જશોદાએ સ્નેહશું, કર્યા ઉદ્ધવને પ્રણામ ।
ઉદ્ધવ ઉઠી ન્હાવા ગયા, જપતા તે સુંદર શ્યામ ॥૨॥
ગોવિંદના ગુણ ગાવતાં, ઉઠ્યાં ગોપિજનનાં વૃંદ ।
ગૃહ સમારી દધિ મથે, મુખે જપે શ્રીગોવિંદ ॥૩॥
દીપક તેજે મણિ ઝળકે, શોભે ઘણા શણગાર ।
કંકણ ખણકે મહી વલોવતાં, થાય ઘણા ઝણકાર ॥૪॥
હાર કુંડલ સ્તન હલે, મહી વલોવે ગુણ ગાય ।
અરુણમુખ કુંકુમવડે, શોભા તે કહી નવ જાય ॥૫॥

ઉચ્ચ સ્વરે કરે ગાન ગોપી, ગોવિંદના ગુણ સાર ।
ચૌદ લોકમાં શબ્દ પહોંચે, એવો ધ્વનિ ઉચ્ચાર ॥૬॥
દધિ મથ્યાના શબ્દ ભેળો, ગોપીનો સ્વર જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે દશે દિશાનાં, હરે અમંગલ તેહ ॥૭॥

કડવું ॥૧૦॥

ગોપીયો હરિગુણ ગાવતાં, ઉગ્યો સૂરજ તેજ અંબાર ।
દીઠો રથ વ્રજ નારિએ, નંદજી કેરે દ્વાર ॥૧॥
સુવર્ણકેરા કળશ શોભે, રથ અલૌકિક એહ ।
કેનો રથ આ ક્યાંથી આવ્યો, એવો કરે સહુ સંદેહ ॥૨॥
આવ્યો વળી અક્રૂર પાછો, કંસનું કરતલ કાજ ।
મધુપુરી લઈ ગયો મોહનને, નિર્લજજને નહિ લાજ ॥૩॥
કઠણ ક્રૂર સ્વભાવ એહનો, શાનો એ અક્રૂર ।
વ્રજનો વેરી આવીયો, કરશે તે ભુંડુ જરૂર ॥૪॥
પ્રથમ હરિયા પ્રાણને, વળી આવ્યો બીજી વાર ।
હવે તે શું એ સાધશે, અમને છે એજ વિચાર ॥૫॥
અપર બોલી આપણું, તનમાંસ લેશે એ મંદ ।
કંસને બલિદાન દેવા, રચ્યો બીજો આ ફંદ ॥૬॥
એવું તે કહિ કહિ કામિની, દુઃખિયાં ભરે સૌ શ્વાસ ।
મુક્તાનંદ સંધ્યા કરી, આવ્યા ઉદ્ધવજી હરિદાસ ॥૭॥

કડવું ॥૧૧॥

પ્રલંબભુજ નવકંજ લોચન, અતિશે કોમલ ગાત્ર ।
ગોપિએ ઉદ્ધવ નિરખિયા, હરિકૃપા કેરું પાત્ર ॥૧॥
પીળાં પીતાંબર પહેરીયાં, કાને કુંડલ મણિમય સાર ।
કમળની માળા ગળે, મુખ તેજના અંબાર ॥૨॥
એવા તે ઉદ્ધવ જોઈને, ગોપી કરે અન્યોઅન્ય વાત ।
કોણ હશે આ ક્યાંથી આવ્યા, કૃષ્ણસમ સાક્ષાત ॥૩॥
કૃષ્ણના જેવા વસ્ત્ર ભૂષણ, જોઈ જોઈ વ્રજનાર ।
ઉદ્ધવને વીંટી વળી, નંદજી કેરે દ્વાર ॥૪॥

ઉદ્ધવ કહે મને મોકલ્યો, તમ પાસ સુંદર શ્યામ ।
હરિજન જાણી ગોપિકા, કર્યા પ્રેમેશું પ્રણામ ॥૫॥
શ્રીકૃષ્ણ કેરા સેવક પુરા, ઉદ્ધવ દૃઢ હરિદાસ ।
એવું જાણી એકાંત તેડી, સર્વે બેઠી પાસ ॥૬॥
સિંધુસુતાપતિ[1] ચરણસેવક, લાવ્યા હરિ સંદેશ ।
મુક્તાનંદ વ્રજનારીને, શંકા નવ રહી લેશ ॥૭॥

કડવું ॥૧૨॥

જાણ્યા અમે તમે જદુપતિના, સેવક છો નિષ્કામ ।
માત પિતાની ખબર લેવા, મેલ્યા સુંદર શ્યામ ॥૧॥
એ વિના વ્રજમાં કૃષ્ણને, સંભાર્યા જોગ્ય ન કોય ।
જુના અમારા જદુપતિ, અમે જાણિએ દૃઢ સોય ॥૨॥
માત પિતા સંગ પ્રીતની, અતિ વિકટ ફાંસી જેહ ।
મુનિને પણ અતિ કઠણ, તજવી ઉદ્ધવ તેહ ॥૩॥
અન્ય વિષે સ્વારથે પ્રીતિ, જ્યાં લગી સ્વારથ સાર ।
પુરુષને જેમ નારીમાં, પુષ્પમાં ભ્રમરને પ્યાર ॥૪॥
ધનરહિતને તજે વેશ્યા, કરે તે અન્યસંગ પ્રીત ।
પ્રજા તુચ્છ નૃપને તજે, એવી સ્વારથિયાંની રીત ॥૫॥
વિદ્યા ભણી વિદ્યારથી, પછી ત્યાગે ગુરુને તેહ ।
તજે દ્વિજ યજમાનને, દક્ષિણા પામે જેહ ॥૬॥
વિહંગ ફળ વિના તરુ તજે, જમિ તજે જતિ ગૃહિદ્વાર ।
મુક્તાનંદના નાથના, અમે જાણ્યા એજ આચાર ॥૭॥

પદ ॥૩॥ (રાગ માલિગાડો)

ઉદ્ધવજી અમે હરિને જાણ્યા, સ્વારથિયા જદુનાથરે ।
સ્વારથ લગિ પ્રીતિ બહુ રાખે, પછી ત્યાગે એનો સાથરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
દવદાઘા[2] વનને મૃગ ત્યાગે, નૌતમ વનમાં જાયરે ।
ઉદ્ધવજી એવાં લક્ષણ જેનાં, સ્વારથી તેજ કે'વાયરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
આર્ત નારીને ભ્રમરની પેરે, ભોગવી ત્યાગે જારરે ।

૧ - સાગરની પુત્રી લક્ષ્મીના પતિ - વિષ્ણુ ભગવાન, ૨ - અગ્નિથી સળગેલા

INDEX

સર્વે પ્રકારે સમજીને જોયું, કૃષ્ણનાં એજ આચારરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
એ સંગ તોય ટળે નહિ પ્રીતિ, એ છે એનાં જાદુ ભારીરે ।
મુક્તાનંદને નાથે અમારાં, મન હરિ લીધાં મુરારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥

કડવું ॥૧૩॥ (ઢાળ પ્રથમનો)

એવી રીતે ગોપીજન જેહરે, ધાર્યા મન હરિરૂપમાં તેહરે ।
ગોપી બેસી ઉદ્ધવજીને સંગરે, તજ્યો લોકલજ્જાનો પ્રસંગરે ॥૧॥
હરિનું રુપ હૈયામાં સંભારીરે, બોલી વિરહવંતી વ્રજનારીરે ।
નયણે નીર વહે એકધારરે, ગાય ગોવિંદના ગુણ સારરે ॥૨॥
સુણો ઉદ્ધવજી મારી વાતરે, કીધી કૃષ્ણજી અમ સંગ ઘાતરે ।
પહેલાં સુખડાં અલૌકિક આપીરે, ઘાલી કૂપ લીધો વ્રત[1] કાપીરે ॥૩॥
શોભ્યા વ્રજમાં શ્રીકૃષ્ણ ને રામરે, કીધી બાળલીલા સુખધામરે ।
તેને સંભારીને અમે વીરરે, થયાં ઉન્મત્ત સરખાં અધીરરે ॥૪॥
એની લીલા અલૌકિક જોઈરે, રહ્યાં મનડાં અમારાં મોઈરે ।
નાના બાળ હતા બળવીરરે, ઝુલે પારણે શ્યામશરીરરે ॥૫॥
આવી પૂતના રાક્ષસી ઘોરરે, તેણે તેડ્યા મોહન ચિત્તચોરરે ।
વિષપાન કરાવાને કાજરે, લીધા અંકમાં[2] શ્રીમહારાજરે ॥૬॥
તેનું પ્રાણ સહિત વિષ પીધુંરે, માતાતુલ્ય અચળ પદ દીધુંરે ।
એવા મુક્તાનંદના સ્વામીરે, કેમ વિસરે અંતરજામીરે ॥૭॥

કડવું ॥૧૪॥

આવ્યો વાયુને રૂપે કઠોરરે, તૃણાવર્ત અસુર અતિઘોરરે ।
તેને કંઠે ગ્રહી હરિ માર્યોરે, વ્રજવાસીનો ત્રાસ નિવાર્યોરે ॥૧॥
ભાંગ્યું શકટ કઠણ બલવીરરે, ગોપી ગોપને કીધાં અધીરરે ।
બલદેવે કહી જઈ વાતરે, ખાધી મૃત્તિકા કૃષ્ણજી માતરે ॥૨॥
માતા રોષ કરી કહી વાણીરે, હસી બોલીયા શારંગપાણીરે ।
એ તો બાલે છે સર્વે અન્યાયરે, મારું મુખડું જુવો તમે માયરે ॥૩॥
જોયું મુખડું ઉઘાડીને જ્યારેરે, દીઠું જશોમતી અચરજ ત્યારેરે ।
દીઠા મુખમાં બ્રહ્માંડ અપારરે, પામ્યા જશોમતી પરમ વિચારરે ॥૪॥

૧ - વરત - દોરડું , ૨ ગોદમાં

INDEX

એકવાર ભુખ્યા થયા કાનરે, માતા પયનું કરાવે છે પાનરે ।
ચુલે ઉફણતું પય જાણીરે, મુક્યા મોહનને નંદરાણીરે ॥૫॥
મને ધાવતો અધવચ મેલીરે, લોભે માતા ગઇ વ્હેલી વ્હેલીરે ।
એનો લોભ કરું હવે પૂરોરે, મને ધાવતો મુક્યો અધુરોરે ॥૬॥
એવું જાણીને કોપ્યા મુરારીરે, ફોડી મંથની શ્રીગિરિધારીરે ।
એવા મુક્તાનંદના સ્વામીરે, ઉદ્ધવ કેમ વિસરે બહુનામીરે ॥૭॥

કડવું ॥૧૫॥

ઉદ્ધવ જશોમતી પયને ઉતારીરે, પાછાં આવિયાં કાજ સુધારીરે ।
ત્યાંતો મંથની પરમ વિશાળરે, ફુટી દેખી હસ્યાં તતકાળરે ॥૧॥
મારા પુત્રનું કામ છે એહરે, જાણ્યું જશોમતી મનમાં તેહરે ।
ઘરમાં મહિડાની રેલમછેલરે, કીધી કા'ન કુંવર અલબેલરે ॥૨॥
માતા કોપ કરી વિકરાળરે, ચાલ્યાં ખોળવા દીનદયાળરે ।
લીધી લાકડી કરમાં સાઈરે, ગયાં માંયલે મંદિર ધાઈરે ॥૩॥
ત્યાંતો નવનીત ખાતા મુરારિરે, દિઠા જશોમતી શ્રીગિરિધારીરે ।
ભેળાં કરીને માંકડાંના વૃંદરે, ખાય ખવરાવે વ્રજચંદરે ॥૪॥
દિઠાં માતાને આવતાં જ્યારેરે, ભાગ્યા માંકડાં સંગ તે ત્યારે રે ।
માતા ધાઈને ધાયા ગોવિંદરે, ચોળી નેત્ર રુવે જગવંદરે ॥૫॥
માતા બાંધવાની કરી ત્યારીરે, ધ્રુજે થરથર ભવભયહારીરે ।
માતા બાંધે છે નંદકુમારરે, જેનો પામે નહિં કોઇ પારરે ॥૬॥
જે જે દામણું[1] સાંધવા જાયરે, બે બે આંગળ ન્યૂન તે થાયરે ।
મુક્તાનંદના સ્વામીને માતરે, બાંધી બાંધી હાર્યા સાક્ષાતરે ॥૭॥

કડવું ॥૧૬॥

ઉદ્ધવ ઘર મધ્યે દામણાં જેહરે, માતા આણી બાંધ્યાં સર્વે તેહરે ।
તોય બે આંગળ રહી ખામીરે, માતા વિસ્મય થઇ લજ્જા પામીરે ॥૧॥
ભક્તાધીન એ બિરુદ વિચારીરે, એક દામણે બંધાણા મુરારીરે ।
એ છે કાળના કાળ અનંતરે, એના સામર્થ્યનો નહિ અંતરે ॥૨॥
ભક્તાધીન નિગમ નિત્ય ગાયરે, માટે બાંધિયા જશોમતી માયરે ।
બાંધ્યા દામણે દીનદયાળરે, થયા દામોદર તતકાળરે ॥૩॥

૧ દોરડું

જાણે સર્વને અંતરજામીરે, ગયા જમુના તટે બહુનામીરે ।
હતા વૃક્ષ કુબેર કુમારરે, કીધો યમલાર્જુનનો ઉદ્ધારરે ॥૪॥
વૃંદાવનમાં બકાસુર માર્યોરે, વત્સાસુરને શ્યામે સંહાર્યોરે ।
કીધો જમણવાર જદુરાયરે, જમુનાતટ વર્ણવ્યો ન જાયરે ॥૫॥
કરપાત્ર કર્યા છે ગોવાળરે, મધ્યે બેઠા છે દીનદયાળરે ।
અન્યોઅન્ય જુઠું ઝુંટી ખાયરે, કરે કૌતુક હરીને સુહાયરે ॥૬॥
બોલે મર્મવચન ગોપાળરે, સુણી ગોપ હસે તતકાળરે ।
મુક્તાનંદના વહાલાની રીતરે, સૌથી ન્યારી ને પરમ પુનીતરે ॥૭॥

પદ ॥૪॥ (રાગ મેવાડો)

ચરિત્ર સંભારીરે કપટી કૃષ્ણનાંરે, તનડામાં વાધે છે તાપ અપાર ।
ઉદ્ધવ એ સાથેરે કિધી અમે પ્રીતડીરે, તે તો વીરા વહેવા દુઃખનો ભાર ॥ચરિત્ર૦॥૧॥
પે'લી એણે કીધિરે પ્રીત અતિ ઘણીરે, જેજે અમે કે'તાં તે કરતા કામ ।
દોણું ને વલોણુંરે કરતા કાનજીરે, હવે નવ પુછે અમારું નામ ॥ચરિત્ર૦॥૨॥
કુડી કુડી પ્રીતિરે ઉપરથકી આવડેરે, અમે એ ન જાણ્યું ભોળાં જન ।
નેહડો લગાડીરે મેલી મથુરા ગયારે, તેને દુઃખે દાઝે અમારાં તન ॥ચરિત્ર૦॥૩॥
વેરીડો વસ્યો છેરે અમારા મૂળમાંરે, કો'ને વીરા ધીરજ કેમ ધરાય ।
મુક્તાનંદ કહેરે લગાડી ભારે મોહનીરે, વ્હાલા વિના વ્રેહના દવ ન બુઝાય ॥ચરિત્ર૦॥૪॥

કડવું ॥૧૭॥ (ઢાળ બીજો)

ઉદ્ધવ ચરિત્ર શ્યામળીયાનાં જેહ, અમને વિસરે નહી પળ તેહ ।
રમતા રસિયો ગોવાળુંને સંગ, અંગે ચરચતા બહુવિધ રંગ ॥૧॥
વ્હાલો પ્રેમશું વેણું બજાવે, તેને સંગે ગોવાળિયા ગાવે ।
ક્યારે ભ્રમર સંગે કરે ગાન, સંગે મેળે ગોવાળિયા તાન ॥૨॥
ક્યારે કોકિલની પેરે બોલે, સુણી શબ્દ ગોવાળિયા ડોલે ।
ક્યારે હંસગતે હરિ ચાલે, સખા સંગ મનોહર મ્હાલે ॥૩॥
ક્યારે બકની પેઠે ધરે ધ્યાન, ક્યારે નાચે મયૂર સમાન ।
ક્યારે પંખીની છાયાને ભાળી, દોડે તે સંગે શ્રીવનમાળી ॥૪॥
ખેંચે પુછ વાનરનાં બે ભાઈ, તેને સંગે ચડે તરુ[૧] ધાઈ ।
કાઢે કુટાલિયો[૨] કપિ[૩] સામી, કપિસંગ કુદે બહુનામી ॥૫॥

૧- શરીર - દાંતિયા કરે, ૩ કપિ - વાંદર

ક્યારે જળમાં તે દાદુર[1] સાથ, કુદે અનંત ભુવનકેરા નાથ ।
ક્યારે ડરપે ઓછાયાથી આપ, ક્યારે દે છે પડછંદાને શાપ ॥૬॥
એમ ખેલે ગોવાળોમાં કહાન, જેનું બ્રહ્માદિક ધરે ધ્યાન ।
મુક્તાનંદના હરિનો વિહાર, વીરા ખટકે છે વારમવાર ॥૭॥

કડવું ॥૧૮॥

ઉદ્ધવ ચરિત્ર શ્યામળિયાનાં જોઈ, રહે મુનિવરનાં મન મોઈ ।
બાળલીલા કરે બહુનામી, એ છે બ્રહ્માદિકનાં સ્વામી ॥૧॥
રમે શ્યામ ગોવાળાને સંગ, બહુ વેશ બનાવે શ્રીરંગ ।
ક્યારે કાન રાજા બની આવે, સઉ ઉપર હુકમ ચલાવે ॥૨॥
ક્યારે ગુણિજન થઈ હરિ ગાય, ક્યારે ના'ર બોકરિયું થાય ।
ક્યારે વનફળ લઈ સઉ હાથ, લડે સામસામા ભરે બાથ ॥૩॥
ક્યારે મલજુદ્ધ માંડે ગોવાળ, લડે સામસામા દઈ તાલ ।
ક્યારે વૃષભ થઈ મારે ત્રાડ, લડે સામસામા કરી ચાડ ॥૪॥
ક્યારે ભેરુ થઈ બેઉ ભાઈ, ચડે એક બીજા પર ધાઈ ।
રમે બાળની પેર ગોવિંદ, સર્વેશ્વર કૃષ્ણ સ્વચ્છંદ ॥૫॥
બ્રહ્મા ભુલ્યા ચરિત્રને ભાળી, હર્યાં વાછડાં ગોપ સંભાળી ।
સર્વે રૂપે થયા સુખકારી, નાખ્યો બ્રહ્માનો ગર્વ ઉતારી ॥૬॥
બ્રહ્મા દીન થઈ પાછા આવ્યા, વ્હેલા વત્સ ગોવાળિયા લાવ્યા ।
મુક્તાનંદ કહે વારમવાર, કીધું બ્રહ્માએ સ્તવન અપાર ॥૭॥

કડવું ॥૧૯॥

વળિ ઉચ્ચરે ગોપી વચન, સુણો ઉદ્ધવજી એક મન ।
ગિરિ ગોવર્ધન તરુ જેહ, વ્હાલે અતિશે વખાણ્યાં તેહ ॥૧॥
વૃંદાવનમાં પશુ પંખી મોર, કહ્યાં મુનિસમ નંદકિશોર ।
કાળિનાગનો ગર્વ ઉતારી, કીધું નિર્વિષ જમુનાનું વારી ॥૨॥
દાવાનળનું કર્યું પ્રભુ પાન, હર્યા વસ્ત્ર કુમારીનાં કહાન ।
કાઢ્યાં જળથી વિવસ્ત્રાં કુમારી, આપ્યો વાંછિત વર ગિરિધારી ॥૩॥
ઋષિપત્નીઓને તેડી લીધી, જમી થાળ કૃતારથ કીધી ।
ઘસ્યા ઋષિએ તે હાથ અપાર, અમે ઓળખ્યા નહિ કિરતાર ॥૪॥

૧ - દેડકાં

ધિક જોગ જજ્ઞ વ્રત દાન, ધિક ઉચ્ચ જનમ અભિમાન ।
નવ ઓળખ્યા પ્રગટ મુરારી, થઈ સાધન સર્વની ખ્વારી ॥૫॥
નારી અશુચિ અલ્પમતિ જેહ, પામી પ્રગટ સ્વરૂપને તેહ ।
રાખ્યો આપણે અતિઘણો ગર્વ, બની વાત બગાડી છે સર્વ ॥૬॥
એમ ઋષિએ કર્યો પરિતાપ, મનસહિત નિંદ્યું ઘણું આપ ।
મુક્તાનંદનો વહાલો વિહારી, વીરા કેમ વિસરે સુખકારી ॥૭॥

કડવું ॥૨૦॥

ઉદ્ધવ ઇંદ્રનો જજ્ઞ નિવારી, પૂજ્યો ગોવર્ધન સુખકારી ।
કોપી ઇંદ્ર થયો વિકરાળ, બારે મેઘ પ્રેર્યા તતકાળ ॥૧॥
જો જો મનુષ્ય કનૈયાની વાત, મારો જજ્ઞ મેટ્યો સાક્ષાત ।
એની ગાયો ગોવાળ ને ગોપી, બોળી મારુ અચળ પદ રોપી ॥૨॥
કૃષ્ણસોતું ગોકુળિયું ગામ, તેનું રે'વા દેવું નથી ઠામ ।
એવો કોપ કરી સુરરાય, લીધા પ્રલયના મેઘ સહાય ॥૩॥
ગાજ વિજ ને વાયુ અપાર, લાગ્યો વરષવા મૂશલધાર ।
તોળ્યો ગોવર્ધન ગિરિધારી, નિજદાસને લીધાં ઉગારી ॥૪॥
એમ ગિરિવર કરપર ધાર્યો, વ્હાલે ઇંદ્રનો ગર્વ ઉતાર્યો ।
લાવ્યા વરુણના ઘરથકી નંદ, અમે નિરખીને પામ્યાં આનંદ ॥૫॥
નંદે કીધી ગોવાળોને વાત, મારો પુત્ર પ્રભુ છે સાક્ષાત ।
એનું વરુણે તે પૂજન કીધું, પગ ધોઈ પાદોદક પીધું ॥૬॥
સુણી બોલિયાં ગોપ સકામ, અમને દેખાડો નિજધામ ।
મુક્તાનંદને વહાલે વિચારી, સૌને ધામ દેખાડ્યું મુરારી ॥૭॥

પદ ॥૫॥(રાગ મારુ)

ઉદ્ધવ એવા ગુણવંત ગિરિધારી,
ખટકે છે અમને મોહન મરમાળો, શ્યામળો સુખકારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
નેણને બાંણે કીધી સર્વ ઘાયલ, તલપે છે વ્રજનારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
ઉપર ઘાવનો ડંખ ન દિસે, અંતર દુઃખ ભારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
મનડાં હરિ મથુરાં જઈ બેઠા, કુબજા કીધી પ્યારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥
પ્રથમ દેખાડીને અમૃત અમને, પાયું છે વિખ વારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૫॥

INDEX

મુક્તાનંદને વહાલે ગોપી, સર્વે વણમોતે મારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૬॥

કડવું ॥૨૧॥ (ઢાળ ત્રીજો)

એક સુંદરી વિરહવંતી ભારી, હરિને મળવા ઇચ્છે સકુમારી ।
એના ઉરમાં અખંડ હરિધ્યાન, કરતો દીઠો ભ્રમર શુભ ગાન ॥૧॥
કલ્પિ કૃષ્ણનો દૂત ભૃંગ, બોલી ઉદ્ધવશું શુદ્ધ અંગ ।
પ્રેમે પરવશ ગોપિકા ભારી, બોલી ઉન્મત્ત થઇ વ્રજનારી ॥૨॥
કપટિ કૃષ્ણના દૂત કઠોર, જાણ્યો ભ્રમર તને ચિત્તચોર ।
ચિત્તચોર કાનુડાને સંગ, તારા તનમાં ચડ્યો તેનો રંગ ॥૩॥
મારી શોક્યના ઉરપર સારી, માળા રગડી છે કૃષ્ણ મુરારી ।
તેના કુચનું[1] તે કુંકુમ જેહ, તારા મુખપર દીસે છે તેહ ॥૪॥
અમને અડકીશ માં તુ ભાઇ, રહે વેગળો આવે શું ધાઇ ।
રાતું વદન દેખાડવા કાજ, તુંને મોકલ્યો શ્રીમહારાજ ॥૫॥
અમને રીઝવવાને તું ભ્રંગ, શાને ચરણે નમે છે સુરંગ ।
જઇને તે વનિતાને મનાવો, જેને રંગે રંગાણો તું આવો ॥૬॥
જાદવની સભામાં સુધીર, હસ્યા જોગ્ય તમે બેઉ વીર ।
મુક્તાનંદના સ્વામીને પાસ, ઘણુ થાતું હશે ઉપહાસ ॥૭॥

કડવું ॥૨૨॥

વીરા અધરસુધા એક વાર, અમને પાવો પ્રીતમ કરી પ્યાર ।
નાંખી મોહને મોહની જાળ, પછી ત્યાગ કર્યો તતકાળ ॥૧॥
સુણો ભ્રમર તમારી એ રીત, પહેલી બાંધો કુસમ સંગ પ્રીત ।
માણી મકરંદ ત્યાગો છો તેહ, એવો ભ્રંગ તમારો સનેહ ॥૨॥
તારી પેરેજ છે નંદલાલ, અમને ભોળવી કીધાં બેહાલ ।
માણી કુસુમની પેર મુરારી, પછી ત્યાગ કરી વ્રજનારી ॥૩॥
મારા મનમાં વિચારુ છું એમ, એને કમળા વરી હશે કેમ ।
સુણી કપટીનાં વચન રસાળ, પામી મોહ પડી એને જાળ ॥૪॥
સુણ મધુકર કહું સમજાવી, ગા માં જદુપતિના જશ આવી ।
અમે સર્વે વિજોગણી બાળા, જાણું જુના છે કૃષ્ણજી કાળા ॥૫॥

૧ - સ્તન પરનું

શાને ગાન કરે બહુ વાર, જાણ્યા કપટી છે નંદકુમાર ।
તેની આગે તું ગાવવા જોગ, જેના ટાળ્યા મોહને કુચરોગ ॥૬॥
મનવાંછિત આપશે તેહ, તેમાં લેશ નહી સંદેહ ।
મુક્તાનંદના નાથની પ્યારી, તારું કરશે તે કામ વિચારી ॥૭॥

કડવું ॥૨૩॥

કહેશો મધુકર જો તમે એમ, તમે અવળું બોલો છો કેમ ।
મને મેલ્યો મનાવાને કાજ, તમને ઈચ્છે ઘણું મહારાજ ॥૧॥
એવું કહેશો માં અમને ભ્રાત, અમે જાણિએ કૃષ્ણની વાત ।
એનું રુચિર કપટ ભર્યું હાસ, એ છે વનિતાને બાંધ્યાનો પાસ ॥૨॥
એના નયણની શોભાને જોઈ, નારીમાત્રનું મન રહે મોઈ ।
ચૌદ લોકમાં વનિતા છે જેહ, એને દુર્લભ કોણ છે તેહ ॥૩॥
સેવે ચરણ રમા કરી પ્રીત, રહે હાજર ડરતી વિનીત ।
અમે શી ગણતીમાં ત્યાં ભ્રાત, કહોછો શીદ મનાવાની વાત ॥૪॥
જાણી દીન દયા કરે જ્યારે, એનું દર્શન પામીએ ત્યારે ।
એનું ઉત્તમશ્લોક છે નામ, પાળે રંકને સુંદર શ્યામ ॥૫॥
બોલી અપર ભ્રમર શું રિસાઈ, આવ્યો મથુરાં જઈને તું ભાઈ ।
મેલી ચરણ રહે વેગળો વીર, તારું કૃષ્ણનાં જેવું શરીર ॥૬॥
શિખ્યો કપટ તું કૃષ્ણની પાસ, કપટી સરખો તું કપટીનો દાસ ।
મુક્તાનંદના સ્વામીની રીત, તને આવડી પરમ પુનીત ॥૭॥

કડવું ॥૨૪॥

બાળા બોલી કરી ઘણો રોષ, કહિએ ક્યાં લગી કૃષ્ણના દોષ ।
એને અર્થે અમે તજી લાજ, ત્યાગ્યાં પુત્ર પતિ સુખ સાજ ॥૧॥
વ્હાલે ઉરમાં ન આણી તે વાત, મેલી મથુરાં ગયો કરી ઘાત ।
એવો હરિનો સ્વભાવ સદાય, તે શું કેમ કરી પ્રીત કરાય ॥૨॥
માર્યો વાલી પારાધીની પેર, હણતાં મનમાં ન આણી મેર ।
જતિ થઈને વસ્યો વન જ્યારે, બાંધિ શિશ જટા શુભ ત્યારે ॥૩॥
રહેતો વનમાં તે વલ્કલ ધારી, એને વરવા આવી એક નારી ।
કીધી નાક કાન વિના તેહ, એ શું કેમ કરી થાય સનેહ ॥૪॥

બની વામન જઈ બલિદ્વાર, કીધો વેદતણો ત્યાં ઉચ્ચાર ।
બલિરાય સુણી શુભ વાણી, આવ્યો સન્મુખ જોડીને પાણી ॥૫॥
કીધું પ્રેમસહિત સનમાન, મુખે માગ્યું તે આપિયું દાન ।
દેતાં દાન બાંધ્યો બલિરાય, એવાં છલ વર્ણવ્યાં નવ જાય ॥૬॥
એનું અન્ન જમી ચાંપ્યો પાતાળ, એવાં બંધુ તમારા દયાળ ।
મુક્તાનંદના સ્વામીની વાત, કરતાં ડરિએ છૈએ ઘણું ભ્રાત ॥૭॥

પદ ॥૬॥ (રાગ આશાવરી)

(વૈષ્ણવ જન તો તેને કૈયે, પીડ પરાયી જાણેરે એ ઢાળ છે)

મધુકર વાત મોહનવર કેરી, જાદુગારી જોરરે ।
નરનારી એને ગાય સુણે તે, ત્યાગે સંસારનો નોરરે ॥મધુ૦॥૧॥
કૃષ્ણકથા જેણે પ્રેમે સાંભળી, તે તો તજી કુટુંબ પરિવારરે ।
પરમહંસ થઈ વનમાં વસિયા, જાણે છે સૌ સંસારરે ॥મધુ૦॥૨॥
શુક નારદ સનકાદિક એના, ગુણનુ કરે નિત્ય ગાનરે ।
ધન દોલત ઘરબાર ન એને, ભમતા ફરે રાનો રાનરે ॥મધુ૦॥૩॥
એવું અમે જાણિયે તોયે એના ગુણ, મુખ થકી ન મેલાયરે ।
પાણીહું પીઈને ઘર અમે પુછીયું, હવે એનો શો ઉપાયરે ॥મધુ૦॥૪॥
જે કોઈ જગમાં એને અનુસરશે, તેના તે પવાડા[૧] ગવાયરે ।
મુક્તાનંદના નાથને સેવી, જગ છતરાયાં[૨] થાયરે ॥મધુ૦॥૫॥

કડવું ॥૨૫॥ (ઢાળ ત્રીજો)

અપર બોલી કૃષ્ણનો, નવ થાય કોઈ નિરધાર ।
એના મનની વારતા, તેનો કોય ન પામે પાર ॥૧॥
સીતા કારણ સજજ થઈને, ભાંગ્યું ધનુષ કઠોર ।
પ્રેમેશું વરિયો પ્રમદા, નિજ ભુજા કેરે જોર ॥૨॥
સીતા સંગ કરી પ્રીત પૂરણ, વન વસ્યો લઈ સંગ ।
અર્ધ ઘડી અળગી ન મેલે, રાચ્યો તેને રંગ ॥૩॥
સુંદર મૃગ ગયો મારવા, કામિની કેરે કાજ ।
રાવણ સીતા હરિ ગયો, લોકમાં ગઈ બહુ લાજ ॥૪॥

૧ - (મરાઠી) પ્રશંસાગીત, ૨ - જગતના છત્રરૂપ

INDEX

નારી કારણ નિર્લજ થઈને, કીધો અધિક વિલાપ ।
પછી એ સીતા લાવવા, ભોગવ્યા બહુ સંતાપ ॥૫॥
રિંછ વાનર સંગ વસિયો, નારી કારણ એહ ।
ઉદધી ઉપર પાજ[૧] બાંધી, કષ્ટ ઘણે કરી તેહ ॥૬॥
મુક્તાનંદના નાથને, સીતા વિના બહુ શોક ।
એના મનના કપટને, વીરા કોઈ ન જાણે લોક ॥૭॥

કડવું ॥૨૬॥

ઉદ્ધવજી એણે જુદ્ધમાં, હણ્યો રાવણ અતિ વિકરાળ ।
વિભીષણને રાજ દીધું, એવા એ દીનદયાળ ॥૧॥
વિભીષણ કહે જાનકી અતિ, ઝુરે પ્રભુ તમ કાજ ।
હુકમ હોય તો લાવિયે, તમ પાસ શ્રીમહારાજ ॥૨॥
રામ કહે જેમ છે તેમ સીતા, તેડી લાવો અમ પાસ ।
વિભીષણ તે વચન લોપી, કીધી સ્વમતિ પ્રકાશ ॥૩॥
સ્નાન કરાવી વસ્ત્ર આભરણ, પહેરાવ્યાં બહુ અંગ
સીતા બેસાર્યા પાલખીમાં, આવ્યા વિભીષણ સંગ ॥૪॥
સીતાનાં દર્શન કારણે, દોડ્યા રિંછ વાનર જેહ ।
દૂર રહો એમ વિભીષણના, દૂત નિવારે તેહ ॥૫॥
દૂર મ રાખો કોઈને, એમ બોલ્યા શ્રીરઘુનાથ ।
ત્યારે તે હલકીને[૨] આવીયા, સૌ રિંછ વાનર સાથ ॥૬॥
પાલખીમાંથી ઉતરી, કર્યો સીતાએ પ્રેમે પ્રણામ ।
મુક્તાનંદને બાલમે, સામું ન જોયું શ્રીરામ ॥૭॥

કડવું ॥૨૭॥

ઉદ્ધવ સીતાકાજ એણિ પેરે, કીધો અતિશે શ્રમ ।
પછી એ ત્યાગી વાંક વોંણી, કેમ કળાય એનો મર્મ ॥૧॥
રુદન કરી કરી જાનકી, કર જોડી કીધો વિલાપ ।
રિંછ વાનર વિભીષણ સૌ, પામ્યાં અતિ સંતાપ ॥૨॥
પછી ત્યાં બ્રહ્મા આવિયા, સંગ તેડી દશરથ તાત ।

૧ - સેતુબંધ, ૨ - સાચવીને

પતિવ્રતા દૃઢ જાનકી, એવી કહી બેઉ જણે વાત ॥૩॥
પાવકમાંહી પ્રવેશ કરાવી, સીતાને લીધાં સાથ ।
અયોધ્યા જઈ લોકવાણી, સુંણી વિષમ રઘુનાથ ॥૪॥
લોકવાણી જાણવા, મુક્યો દૂત શ્રીરઘુવીર ।
ભદ્ર નામે દૂત તેણે, સુણ્યું સર્વ સુધીર ॥૫॥
દૂત પાછો આવીયો, કિધું પ્રેમે સહિત પ્રણામ ।
અજ્ઞાની હરિવિમુખનું, પ્રભુ બોલ્યાનું નહિ ઠામ ॥૬॥
પછી શ્રીરામજીએ પુછીયું, સૌ કહેતા હોય જેમ લોક ।
મુક્તાનંદના નાથ કહે, કહો સુણિને થાઉં અશોક ॥૭॥

કડવું ॥૨૮॥

ઉદ્ધવજી એમ સાંભળી, વ્હાલાનાં વચન ઉદાર ।
ભદ્ર નામે દૂત બોલ્યો, પામી કષ્ટ અપાર ॥૧॥
કર જોડી કહે સુણો રઘુવીર, લોક કહે છે જેહ ।
સંક્ષેપે સર્વે કહું, તમ આગે મહાપ્રભુ તેહ ॥૨॥
ચોક હાટ બજારમાં, વળી વન ને ઉપવન સોય ।
જશ તમારો સહુ ઠેકાણે, વર્ણવે સર્વ કોય ॥૩॥
અતિ પ્રતાપી રામજી, બાંધી સાગર ઉપર પાજ ।
સુર અસુર ને નૃપતિમાં, એવું કોણે ન થાય કાજ ॥૪॥
અતિ ભયંકર રાવણ દશમુખ, માર્યો કુટુંબ સમેત ।
સીતા લઈ પ્રભુ આવિયા, રાખ્યું જાનકી ઉપર હેત ॥૫॥
બીજું તો સર્વ રુડું કર્યું, એક ભુંડું કીધું રામ ।
ગઈ નારી ફરી લાવિયા, એવું કોઈ કરે નહિ કામ ॥૬॥
કેવું મન હશે રામનું, એને સીતાનો નાવ્યો અભાવ ।
મુક્તાનંદના નાથનો, હવે કેમ કળાય સ્વભાવ ॥૭॥

પદ ॥૭॥ (રાગ સામેરી)

કહે છે એમ લોક સહુ વાણી, દૂત કહે રઘુનાથને ।
સુણો હરિ સારંગપાણી ॥કહે૦॥
વનમાં એકલડી જાનકીરે, ત્યાંથી હરાણી ।

સીતાને રાવણ લઈ ગયો, તે તો જગ સઘળે જાણી ॥કહેઠા॥૧॥
કલંક ભરી એવી કામિનીરે, તે પાછી આણી ।
વ્યભિચારી નર નારીને, કહેવા થઈ છે એ રામ કહાણી ॥કહેઠા॥૨॥
આપણા ઘરની નારિયોરે, લેશે એ નિશાણી ।
કામિનીયો બહુ બેકશે, જોઈ રાજાની રાણી ॥કહેઠા॥૩॥
પર પુરુષ સંગ કામિનીરે, રહેશે લપટાણી ।
રાજદ્વારથી સર્વમાં, હવે રીત એ બંધાણી ॥કહેઠા॥૪॥
ધર્મ વિના સંસારમાંરે, પિડાશે પ્રાણી ।
મુક્તાનંદ રઘુનાથમાં, આવી ખોટ્ય શું ઠેરાણી ॥કહેઠા॥૫॥

કડવું ॥૨૯॥ (ટાળ પ્રથમનો)

સુણી દૂતનાં વચન શ્રીરામરે, પુછ્યું સર્વને તે સુખ ધામરે ।
બોલ્યાં સર્વે કુટુંબી એમરે, એ છે દૂતે કહી વાત તેમરે ॥૧॥
વહાલે શીખ સભાને દીધીરે, પોતે વાત વિચારી લીધીરે ।
તેડ્યા ભરત શત્રુઘન વીરરે, તેડ્યાં લક્ષ્મણ પરમ સુધીરરે ॥૨॥
આવ્યા હરિને હુકમે સર્વે ભાઈરે, ચરણે શિષ નમાવ્યાં છે ધાઈરે ।
શોકે રામનું મુખ થયું એમરે, ગ્રહ્યો રાહુએ ચંદ્રને જેમરે ॥૩॥
દીઠા બંધુએ ઝાંખા ભૂપાળરે, ડર્યા ભરતાદિક તતકાળરે ।
બોલ્યા શોકસહિત રઘુવીરરે, સુંણો ભ્રાત તમે થઈ ધીરરે ॥૪॥
લેશ કરશો મા મનમાં સંતાપરે, પુછું તેનો તે આપો જવાબરે ।
પુરવાસી ને દેશનાં લોકરે, મને ઉપજાવે અતિ શોકરે ॥૫॥
બોલે સીતા નિમિત્ત અપવાદરે, સુણી અંતરે થાય વિષાદરે ।
બોલે વેણ મુરખ ચાવી ચાવીરે, મને પીડેછે અંતરે આવીરે ॥૬॥
અપજશથી મરણ ઘણુ સારુંરે, મારા મનમાં હું એમ વિચારુંરે ।
મુક્તાનંદના વહાલાની વાણીરે, સુણી બંધુ ડર્યા ભય આણીરે ॥૭॥

કડવું ॥૩૦॥

ઉદ્ધવ બોલ્યા વળી રઘુવીરરે, મને લોકે કર્યો છે અધીરરે ।
અમે સૂરજવંશી નરેશરે, નિંદા થાય તે કરિએ ન લેશરે ॥૧॥
સીતા પાપરૂપ અતિ જેહરે, પાછી લાવ્યો હું ઘરમાં તેહરે ।
તમે જાણો છો લક્ષ્મણ વાતરે, જેમ વનમાં થયો ઉત્પાતરે ॥૨॥

કીધું સીતાનું રાવણે હરણરે, પામ્યો કુટુંબ સહિત તે મરણરે ।
સીતા લાવ્યો વિભીષણ જ્યારેરે, અમે ગ્રહણ કરી નહી ત્યારેરે ॥૩॥
આવ્યા પાવક મારુત સુરરે, આવ્યા ઇંદ્ર ને ચંદ્ર હજુરરે ।
આવ્યા બ્રહ્મા ને દશરથ તાતરે, તેણે આવી કહી મને વાતરે ॥૪॥
સીતા પરમ સતી રઘુનાથરે, એને ત્યાગશો માં લીઓ સાથરે ।
આવી અગ્નિમાં ઝિલિને જ્યારેરે, મને ઇંદ્રે સમર્પી છે ત્યારેરે ॥૫॥
મુનિ દેવમંડલ મોઝારરે, જાણી સીતાને શુદ્ધ અપારરે ।
શુદ્ધ જાણી હું લાવિયો આંઈરે, બોલે લોક તો કાંઇનું કાંઈરે ॥૬॥
મિથ્યા છે તોય અપજશ વીરરે, મને ખટકે અંતર જેમ તીરરે ।
મુક્તાનંદનો નાથ કહે ભાઈરે, કાઢ્યે સીતાને થાશે ભલાઈરે ॥૭॥

કડવું ॥૩૧॥

ઉદ્ધવ વળી બોલ્યા રઘુરાયરે, કરવા પ્રથમ વચનની સહાયરે ।
જેની અતિશે અકીર્તિ થાયરે, તેતો નિશ્ચે નરકમાં જાયરે ॥૧॥
સૌને કીર્તિ આભૂષણ ભારીરે, ઇચ્છે કીર્તિને સૌ નરનારીરે ।
કીર્તિ સ્વર્ગલોકે સુખ આપેરે, મહા કર્મનાં બંધન કાપેરે ॥૨॥
સર્વે આરંભ કીર્તિને કાજરે, શિર જાતાંય ન ખોવી લાજરે ।
મૃત્યુલોકમાં કીર્તિને ભાઇરે, પામે સુખ સંપત પ્રભુતાઈરે ॥૩॥
આપે ઉભય લોકે સુખ એહરે રાખી કીર્તિને ત્યાગવો દેહરે ।
કાં હું મરું કાં સીતાને મારુંરે, લોપો વચન તમને સંહારુંરે ॥૪॥
મારે લોકની લાજ અપારરે, પડ્યો શોકના સિંધુ મોજારરે ।
મને ખટકે છે એ દુઃખ ભારીરે, લેજો લક્ષ્મણ એ ઉર ધારીરે ॥૫॥
કરો રથને સવારે તૈયારરે, માનો વચન થઈ હુંશિયારરે ।
તમે સીતાને રથમાં બેસારીરે, જાજો વનમાં વચન દૃઢ ધારીરે ॥૬॥
મુનિ વાલ્મિક દૃઢમતિ જેહરે, ગંગાપાર વસેછે તેહરે ।
મુક્તાનંદનો નાથ કહે પ્યારીરે, ત્યાં જઈ મુકજો સમજી વિચારીરે ॥૭॥

કડવું ॥૩૨॥

ઉદ્ધવ એમ બોલ્યા રઘુવીરરે, સુણો લક્ષ્મણ પરમ સુધીરરે ।
વસ્તિમાત્ર ન હોય જે ઠારરે, મુકો સીતાને વન મોજારરે ॥૧॥

વહેલા આવજો મુકીને દૂરરે, મારું વચન ગ્રહો થઈ શૂરરે ।
આ ન કહેશો વૈદેહીને વાતરે, તમે જાણ પ્રવીણ છો ભ્રાતરે ॥૨॥
એમાં ના કહેશો તમે કોયરે, શત્રુસમાન માનીશ સોયરે ।
માટે કરજો વિચારીને કાજરે, મારે કામ પડ્યું છે આજરે ॥૩॥
મારી તો તમે મોટપ જાણીરે, જો ન લોપ કરો મારી વાણીરે ।
કાઢો જાનકી આંહિથી જ્યારેરે, મારું વચન ગ્રહ્યું દઢ ત્યારેરે ॥૪॥
એણે લંકાથી આવતાં તાતરે, મને સંભળાવ્યું સાક્ષાતરે ।
મારે ઋષિને પૂજ્યાની છે આશરે, જ્યારે હુકમ થાશે અવિનાશરે ॥૫॥
એવું કહ્યું તું જાનકી જેહરે, આજે આવ્યો છે અવસર તેહરે ।
એનું મનગમતું કરી આજરે, સારો જુક્તિથી આપણું કાજરે ॥૬॥
એવાં વચન કહી રઘુવીરરે, પામ્યા કષ્ટ વહે દૃગ નીરરે ।
મુક્તાનંદનો વા'લો કહે બોલરે, ઉદ્ધવ સર્વે તે અધિક અતોલરે ॥૭॥

પદ ॥૮॥ (રાગ પરજ)

રે ઉદ્ધવ એવા હરિ સારંગપાણિ, એનો કોઈ ન શકે મર્મ જાણીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
રે પે'લી સીતા તજવા કરી તૈયારી, પછી અતિ રોયા સુખકારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
રે કઠણતા વજ્રથકી ભારી, કોમળતા ત્રિભુવનથી ન્યારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
રે અલૌકિક સર્વ કળા એની, એમાં નવ પહોંચે મતિ કેનીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥
રે નથી એતો કોઈતણા સંગી, મુક્તાનંદનો વા'લો રંગીરે ॥ઉદ્ધ૦વ૦॥૫॥

કડવું ॥૩૩॥ (ઢાળ બીજો)

ઉદ્ધવ સાંભળી હરિનો ઉચ્ચાર, પામ્યા લક્ષ્મણ કષ્ટ અપાર ।
કાઢી રાત રુદન કરી સોય, તેનો મર્મ ન જાણે કોય ॥૧॥
પ્રાતઃકાળે તે લક્ષ્મણ વીર, તેડ્યો સુમંત્ર સારથિ ધીર ।
લાવો સારથી રથ તતકાળ, આજ્ઞા આપી છે દીનદયાળ ॥૨॥
નાંખો રથમાં તે આસન સાર, કરો અશ્વ જોડીને તૈયાર ।
સીતા રાજભવન થકી આજ, જાશે મહામુની પૂજવા કાજ ॥૩॥
દોડ્યો સારથી સાંભળી વાત, લાવ્યો જોતરી રથ સાક્ષાત ।
બોલ્યો સુમંત્ર જોડીને હાથ, રથ ત્યાર થયો પૃથ્વીનાથ ॥૪॥
સુણિ લક્ષ્મણ શીઘ્ર સિધાવ્યા, વેગે રાજભવન મધ્ય આવ્યા ।

વંદ્યા સીતાને પૂજ્ય પ્રમાણી, કર જોડીને બોલીયા વાણી ॥૫॥
ગંગાતીરે મુનિ વિખ્યાત, તમને ત્યાં પહોંચાડવાં છે માત ।
રાજા રામની આજ્ઞા છે એહ, તેમાં લેશ નહિ સંદેહ ॥૬॥
વે'લાં તૈયાર થાઓ સકુમારી, પૂજા સાજ તે લેજો સંભારી ।
મુક્તાનંદને વ્હાલે કહ્યું જેહ, કરવું આપણે હરખશું તેહ ॥૭॥

કડવું ॥૩૪॥

સીતા સુણિને દિયરિયાની વાણી, વણ સમજે ઘણું હરખાણી ।
લીધાં આભરણ વસ્ત્રના ભાર, લીધી પૂજવા સામગ્રી સાર ॥૧॥
ઋષિનારી ને મુનિવર કાજ, લીધો અતિશે અમોલિક સાજ ।
સીતા બોલીયાં લક્ષ્મણ સંગ, લીધાં આભરણ વસ્ત્ર સુરંગ ॥૨॥
વીરા સંગે લીધું છે મેં જેહ, ઋષિપત્નિને આપીશ તેહ ।
મારે આશ હતી મન એજ, રઘુવીરે પૂરી કરી તેજ ॥૩॥
સુણી લક્ષ્મણ બોલ્યા ન કાંઈ, સૌને વાત જુદી મનમાંઈ ।
પછી સીતાને રથમાં બેસારી, કરી શીઘ્ર ચલાવા તૈયારી ॥૪॥
રાખી ચાડ[1] ને હાંક્યા તોખાર[2], ચાલ્યો રથ કરી અતિ ઝણકાર ।
સીતા વાટે જાતાં કહે છે વાત, મને અશુભ શુકન થયા ભ્રાત ॥૫॥
મારું ધ્રુજે છે થરથર અંગ, મારા ઉરમાંથી ભાગ્યો ઉમંગ ।
મારું જમણું નયન કર દોય, ફરકે દુઃખદાયક થઈ સોય ॥૬॥
મારા મનમાં તે સુખ નથી લેશ, થયો રોમાંચિત તન વેશ ।
મુક્તાનંદના પ્રભુસંગ પ્યાર, ઉદ્ધવ જાનકી ડરપ્યાં અપાર ॥૭॥

કડવું ॥૩૫॥

ઉદ્ધવ અપશુકન દેખી અપાર, સીતા ડરપે છે વારમવાર ।
બોલી લક્ષ્મણ સંગ વચન, મારું ભયથકી દાઝે છે તન ॥૧॥
મને સુનો લાગે છે સંસાર, મારો જીવ થયો નિરાધાર ।
તેનું કારણ પરમ સુધીર, મને ખોળ્યે મળ્યું નહિ વીર ॥૨॥
રખે અવધ નગરમાં ભાઈ, આવી પીડા અચાનક ધાઈ ।
મને અશુભ જણાય છે આવું, આદરાણું નિશ્ચે ભુંડું થાવું ॥૩॥

૧ - ઉત્સાહ, ૨ - ઘોડા

સીતા એમ કહી જોડી હાથ, રુડું કરજો લોકના નાથ ।
એવાં આતુર જાનકી જાણી, વંદી બોલિયા લક્ષ્મણ વાણી ॥૪॥
માતા સૌનું વિચારો છો સારું, તેણે અતિ શુભ થાશે તમારું ।
એવી કરતાં પરસ્પર વાત, આવ્યાં ગોમતી તટ સાક્ષાત ॥૫॥
રહ્યાં ગોમતીતટ એક રાત, જોડ્યો રથ અતિ શીઘ્ર પ્રભાત ।
હાંક્યો રથને બે પહોર જ્યારે, પો'તા ભાગીરથીતટ ત્યારે ॥૬॥
દેખી ગંગા વધ્યો ઉર તાપ, રોયા લક્ષ્મણ કરી સંતાપ ।
મુક્તાનંદને વ્હાલે કહ્યું જેહ, સાલે લક્ષ્મણને ઉર તેહ ॥૭॥

કડવું ॥૩૬॥

ઉદ્ધવ એણિપેરે લક્ષ્મણ વીર, રોયા દીન થઈ તજી ધીર ।
તન કંપે ને વ્યાકુલ ભારી, મુખ સૂકે વહે દ્રગ વારી ॥૧॥
દીઠા લક્ષ્મણ દુઃખિયા અપાર, બોલ્યાં જાનકી કરીને વિચાર ।
જોઈ જાહ્નવી તટ સાક્ષાત, કહો કારણ દુઃખ કેરું ભ્રાત ॥૨॥
બહુ કાળથી ઈચ્છતાં જેહ, પામ્યાં ગંગાનું દર્શન તેહ ।
અતિ હરખ સમે ભય આવો, તેનું કારણ કહી સમજાવો ॥૩॥
નિત્ય રહો છો તમે પ્રભુ સાથ, આજ દૂર જાણી રઘુનાથ ।
એથી દુઃખિયા થયા હશો તાત, કહો દુઃખનાં કારણ કરી વાત ॥૪॥
મને પ્રાણથી વ્હાલા શ્રીરામ, તોય જાણી આનંદનું ઠામ ।
ન કરું શોક બાળની પેર, ઋષિ પૂજી જાશું કાલે ઘેર ॥૫॥
તમે બાળપણું તજી ભાઈ, રાખો ધીરજ રહો સુખદાઈ ।
ગંગા ઉતરી મહામુનિ વૃંદ, વેગે પૂજીએ થૈને સ્વચ્છંદ ॥૬॥
વેગે નાવ મંગાવો ઉદાર, જૈયે શીઘ્ર વીરા સામે પાર ।
મુક્તાનંદને વ્હાલે કરી ઘાત, નથી જાણતી જાનકી વાત ॥૭॥

પદ ॥૯॥ (રાગ ગરબી)

("ઓરા આવો નટવર નાનડિયા" એ ઢાળ છે.)

ઉદ્ધવ એનું કપટ અતિ ભારી, જાણે એવાં નહિ કોઈ નર નારી ॥ઉદ્ધવ૦॥ટેક.॥
પહેલી કરે પ્રીત જે સંગે, રાચે રસિયો તેને રંગે ।
પછી તેને ત્યાગે સૌ અંગે ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥

સીતા સંગ પ્રીત કરી જેવી, કહી નવ જાય મુખે એવી ।
પછી એને ત્યાગ કરી તેવી ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
સીતાજીને વન મેલી જ્યારે, અમે દુઃખ શું ધરીયે ત્યારે ।
બોલું છું પીડાણી દુઃખ ભારે ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
જે જે એનો સંગ કરે ભાઈ, તેનું દુઃખ કોઈ ન સકે ગાઈ ।
મુક્તાનંદનો પ્રભુ દુઃખદાઈ ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥

કડવું ॥૩૭॥ (ઢાળ ત્રીજો)

ઉદ્ધવજી એમ જાનકી, સમજ્યા વિના કહે વાત ।
તે મનમાં નથી જાણતી, જે કીધી રામજીએ ઘાત ॥૧॥
સરલચિત છળ કપટને, સીતા ન જાણે લગાર ।
પોતા સરખો જાનકી, જાણે સરળ સૌ સંસાર ॥૨॥
લક્ષ્મણને કહે જાનકી, મને વા'લા અતિ ઘણું રામ ।
કમળદળ લોચન શ્રીરઘુવીર, સર્વ સુખના ધામ ॥૩॥
ઉન્નત ઉર સિંધુનાં સરખું, કૃશોદર[૧] રઘુવીર ।
ઉદરમાં ત્રિવળી બિરાજે, ઉંડી નાભિ ગંભીર ॥૪॥
રાજીવલોચન રામને, નિરખવા મન અકળાય ।
વે'લાં જવાય અવધપુર, કરો ભ્રાત તે ઉપાય ॥૫॥
વચન સુણી સીતાતણાં, લુહ્યાં લોચન લક્ષ્મણ ધીર ।
નાવિકને કહે નાવ લાવો, જાવું છે સામે તીર ॥૬॥
કરણધાર[૨] તે વચન સુણતાં, લાવ્યો નાવ સુજાણ ।
મુક્તાનંદના નાથનું, કરવાને વચન પ્રમાણ ॥૭॥

કડવું ॥૩૮॥

ઉદ્ધવજી એમ નાવ ઉપર, બેઠા લક્ષ્મણ ધીર ।
સારથી રથ સીતા સહિત, ઉતર્યા સામે તીર ॥૧॥
નાવમાંથી ઉતર્યા, સીતાસહિત ગુણજાણ ।
સામો તટ જોઈ રામાનુજને[૩], વાગ્યાં દુઃખનાં બાણ ॥૨॥
ભાગીરથી તટ જઈ કરી, પામ્યા રામાનુજ દુઃખ જેહ ।

૧ - પાતળા પેટવાળ, ૨ - નાવિક, ૩ રામાનુજને - લક્ષ્મણને

પારાવાર ન તેહ તણો, વર્ણવ્યું ન જાયે એહ ॥૩॥
ગદ્‌ગદ્‌ કંઠે હાથ જોડી, લોચન વહે જળધાર ।
દીન થઈ કહે જાનકીને, વચન પરમ ઉદાર ॥૪॥
લોકની વાણી ઉર ધરી, મને જે જે કહ્યું શ્રીરામ ।
તે તે વચન વિચારતાં, મારે ઉર થયું દુઃખ ધામ ॥૫॥
અંતર દુઃખનો દવ બળે, તે શમાવ્યો ન શમાય ।
ધર્મસંકટમાં પડ્યો, હવે એનો શો ઉપાય ॥૬॥
આવું કાજ કરવા થકી, મને મરણ અતિ ભલું માત ।
મુક્તાનંદના નાથની, મને પીડે છે ઉરમાં વાત ॥૭॥

કડવું ॥૩૯॥

ઉદ્ધવ રામાનુજ વળી, કર જોડી કહે સુણો માત ।
લોક નિંદિત કાજમાં, મને પ્રેર્યો પ્રભુ સાક્ષાત ॥૧॥
આવાં કારજમાં સતી, હું પ્રેરાણો છું જેહ ।
દોષ ન એમાં કોઈનો, મારા ભાગ્યનો થર એહ ॥૨॥
રોષ મ કરશો જાનકી, મારો દોષ નથી લવલેશ ।
આ કારજ મેં આદર્યું, રાજા રામને ઉપદેશ ॥૩॥
એવાં વચન કહી હાથ જોડી, પડ્યા તે ભૂપર સોય ।
રુદન કરી નિજ મરણ ઇચ્છે, મર્મ ન જાણે કોય ॥૪॥
એવા લક્ષ્મણ જોઈને, પામ્યાં સીતા કષ્ટ અપાર ।
દીન થઈ લક્ષ્મણ પ્રત્યે, કર્યો સીતાએ શબ્દ ઉચ્ચાર ॥૫॥
આ દુઃખનું કારણ લગારે, હું નથી જાણતી ભ્રાત ।
જે હોય તે તત્ત્વે કરી, મને કહો જથારથ વાત ।૬॥
શાપ થયો રઘુનાથનો, કેના ઉપર દુઃખે છે વીર ।
મુક્તાનંદના નાથથી, થયું હોય તે કહો મતિ ધીર ॥૭॥

કડવું ॥૪૦॥

ઉદ્ધવજી એમ જાનકી, કરી આજ્ઞા વારમવાર ।
તે વાણી શિરપર ધરી, કર્યો રામાનુજે ઉચ્ચાર ॥૧॥
નીચું મુખ કરી દીન થઈ, બોલિયા પરમ સુજાણ ।

વચન કહેતાં કંઠ સુકે, ધ્રુજે થરથર પ્રાણ ॥૨॥
કષ્ટે કરી તોય બોલિયા, જેમ થઈતી પુરમાં વાત ।
માત સભા મધ્યે વાત આવી, સુણી પ્રભુ સાક્ષાત ॥૩॥
પુરમધ્યે સર્વ દેશ મધ્યે, સીતાનું લઈ નામ ।
લોક સૌ નિન્દા કરે, એમ સુણ્યું મુખોમુખ રામ ॥૪॥
દુષ્ટે જેમ નિન્દા કરી છે, તે તમને ન કહેવાય ।
તજી વિચાર ને લોક વાણી, સત્ય ગણી રઘુરાય ॥૫॥
તે કારણ તમને તજ્યાં, નિર્દોષ છો તમે માત ।
લોકની નિન્દા કારણે, આવો થયો અતિ ઉત્પાત ॥૬॥
એ કારણ વિના જાનકી, મન શંકા ન ધરશો લેશ ।
મુક્તાનંદના નાથમાં, થયો લોકલજ્જાનો પ્રવેશ ॥૭॥

પદ ॥૧૦॥ (રાગ ગરબી)

("મનમોહન મંદિર આવોરે, વાટડી જોઉં છું વનમાળીરે" એ ઢાળ છે)

ઉદ્ધવ એમ લક્ષ્મણ વીરરે, સમજાવી સીતા રાણી
કહી નીતિ પરમ સુધીરરે, સમજાવી ૦ ટેક. ।
કહી કથા પુરવની ભારીરે, સ૦ । જેમ રાખે દેહ વિચારીરે ॥સ૦॥૧॥
પુરજનનો દોષ દેખાડીરે, સ૦ । કરી વિનતિ શાંતિ પમાડીરે ॥સ૦॥૨॥
ધીરજ ધર્યાની વાતેરે, સ૦ । કરી વિનતિ લક્ષ્મણ ભ્રાતેરે ॥સ૦॥૩॥
વનમાં રહો હરિબળ રાખીરે, સ૦ । તમે શુદ્ધ છો સુર સૌ સાખીરે ॥સ૦॥૪॥
મુક્તાનંદનો પ્રભુ જાણેરે, સ૦ । કરશે રક્ષા દુઃખ ટાણે રે ॥સ૦॥૫॥

કડવું ॥૪૧॥ (ઢાળ પ્રથમનો)

ઉદ્ધવ લક્ષ્મણ બોલિયા વાણીરે, સુણો જાનકી પરમ શાણીરે ।
ઋષિ આશ્રમ પાસ જઈ માતરે, તમને વનમાં મુકીશ સાક્ષાતરે ॥૧॥
રાજા રામની આજ્ઞા છે જેમરે, કરવું પડશે મારે હવે તેમરે ।
મુનિવર કેરું આશ્રમ જેહરે, તમને સુખદાયક હવે તેહરે ॥૨॥
મુનિ આશ્રમ પાસ હું આવીરે, તમને તજીશ કઠોરતા લાવીરે ।
રામે હુકમ કર્યો એવી રીતરે, રાખું કેમ કરી તમશું પ્રીતરે ॥૩॥
ગંગાતીરે તપોવન જોયરે, મુનિવર કેરું આશ્રમ સોયરે ।

રે'જો ત્યાં તમે રાખી વિચારરે, વૃથા ખેદ મ કરશો લગારરે ॥૪॥
મુનિ આશ્રમ પરમ પુનીતરે, રે'જો રાખી ત્યાં ઉત્તમ રીતરે ।
રાજા દશરથના એ છે મિત્રરે, મુનિ વાલ્મીકિ પરમ પવિત્રરે ॥૫॥
વ્રતધારી તપસ્વી ઉદારરે, જેના ગુણનો ન પામીયે પારરે ।
રે'જો મુનિપદપંકજ પાસરે, કરજો તાતતુલ્ય વિશ્વાસરે ॥૬॥
રાજા રામની છે આજ્ઞા એહરે, તેમાં લેશ નહિ સંદેહરે ।
મુક્તાનંદના વા'લાનું વચનરે, અવળું લેશ મ માનજો મનરે ॥૭॥

કડવું ॥૪૨॥

ઉદ્ધવ વળી કહે લક્ષ્મણ ભ્રાતરે, રે'જો સાવધાન તમે માતરે ।
ધરી ઉરમાં શ્રીરામનું ધ્યાનરે, રે'જો મુનિવર પાસ અમાનરે ॥૧॥
રાખી પતિવ્રત ધર્મ પુનિતરે, રાજા રામશું રાખજો પ્રીતરે ।
એમ થાશે કલ્યાણ તમારુંરે, સત્ય માનજો વચન અમારુંરે ॥૨॥
સતી નારીને પતિસંગ હેતરે, પતિ પાસ રહે ભક્તિસમેતરે ।
પતિ લાડ લડાવે કે મારેરે, તોય પતિનો દોષ ન ધારેરે ॥૩॥
જેને પતિનો તે અવગુણ આવેરે, તેતો પતિવ્રતા નારી ન કહાવેરે ।
નારી પતિવ્રતાનો ગુણ એહરે, રાખે પતિ સંગ પરમ સનેહરે ॥૪॥
તમને પ્રાણથી વહાલા શ્રીરામરે, તમે પતિવ્રત ધર્મનું ધામરે ।
કથા કહિ સર્વ લોકને કાજરે, જાણી કહેવાનો અવસર આજરે ॥૫॥
સુણી લક્ષ્મણ વીરની વાણીરે, અતિ દારુણ શબ્દ પ્રમાણીરે ।
ભુલ્યાં મહા દુઃખે દેહ સંભાળરે, પડ્યાં ભૂમિ ઉપર તતકાળરે ॥૬॥
રહી મૂર્છા તે બે ઘડીવારરે, સીતા પામી તે કષ્ટ અપારરે ।
મુક્તાનંદનો સ્વામી છે ક્રૂરરે, ઉદ્ધવ મહાદુઃખ આપે જરૂરરે ॥૭॥

કડવું ॥૪૩॥

ઉદ્ધવ એણીપેરે જનકકુમારીરે, સુણી શબ્દ પામ્યાં દુઃખ ભારીરે ।
કીધી ત્યાગ શ્રીરામે તે જાણીરે, બોલ્યાં ગદ્‌ગદ્‌સ્વર થઈ વાણીરે ॥૧॥
એનું દુઃખડું તે નવ વરણાયરે, કહેતાં વચન વ્યાકુળ થઈ જાયરે ।
સીતા લક્ષ્મણને કહે વાતરે, સુણો દુઃખની વારતા ભ્રાતરે ॥૨॥
વીરા આ તન મારું જેહરે, કર્યું દુઃખ સહેવા વિધિ તેહરે ।

આગે પામી હું કષ્ટ અપારરે, હજી દુઃખનો ન આવીયો પારરે ॥૩॥
મારાં દુઃખ કેરો વીરા ન પારરે, ભાંગ્યું નાવ મહાસિંધુ મોઝાર રે ।
મેં તો શાં શાં કર્યા હશે પાપ રે, જેણે પામી હું મહા સંતાપરે ॥૪॥
નિશ્ચે સંતાપ્યા છે ભાઈરે, તેની આવી મળી જોગવાઈરે ।
કાંતો બ્રાહ્મણને દુઃખ દીધું રે, કાંતો પરધન ચોરી લીધુંરે ॥૫॥
કાંતો હરિજનશું કર્યું વેરરે, કાંતો છાનું દીધું કેને ઝેરરે ।
કાંતો કીધી વિશ્વાસીને ઘાતરે, મળ્યું આજ તે ફળ સાક્ષાતરે ॥૬॥
એમ જાનકી કરીને વિલાપરે, કીધો પાપનો નિજશિર થાપરે ।
મુક્તાનંદનો શ્યામ સંભારીરે, ઉંચે સાદે રુવે સકુમારીરે ॥૭॥

કડવું ॥૪૪॥

ઉદ્ધવ એણિપેરે દુઃખણી અપારરે, રોઈ વચન કર્યાં ઉચ્ચારરે ।
વીરા રઘુપતિ પરમ દયાળરે, મને કેમ ત્યાગી તતકાળરે ॥૧॥
હું તો પતિવ્રતા નારી કેવાઉંરે, જ્યાં જ્યાં હુકમ કરે ત્યાં જાઉંરે ।
મારો સહજ સ્વભાવ છે જેહરે, તમને કહી સંભળાવું તેહરે ॥૨॥
રહેતી વનમાં હું રામજી પાસરે, એના બળનો ઘણો વિશ્વાસરે ।
તોય દેખું બિહાંમણું જ્યારેરે, અતિ ત્રાસને પામતી ત્યારેરે ॥૩॥
તે હું એકલી વન મધ્યે ભાઈરે, સંગે બીજું ન કોઈ સહાઈરે ।
હવે કેમ હું રહીશ વનવાસરે, મને એજ અંતર અતિ ત્રાસરે ॥૪॥
જ્યારે પુછશે મહામુનિ ધીરરે, તમને કેમ ત્યાગ્યાં રઘુવીરરે ।
તેનો શું ઉત્તર કહું તાતરે, મારે શિર આવ્યો ઉતપાતરે ॥૫॥
કહેશે વાત પરસ્પર સોયરે, વિના વાંક ન ત્યાગે કોયરે ।
એનો ઉત્તર કેમ કરી દેશરે, હુંમાં દોષ નથી લવલેશરે ॥૬॥
ઉદ્ધવ એમ સીતા દુઃખ પામીરે, જેને શિર ત્રિભુવનપતિ સ્વામીરે ।
મુક્તાનંદના નાથ કઠોરરે, એની ઉપર કેનું નહિ જોરરે ॥૭॥

પદ ॥૧૧॥ (રાગ રામગ્રી)

("આજ મારાં નેણ સફળ થયાં" એ ઢાળ છે.)

લક્ષ્મણને કહે જાનકી, મારે સંકટ ભારી ।
હરિ વિના જીવવું હરામ છે, મરવે મહા ખુવારી ॥ટેક૦॥

જો ગંગાજળમાં પડી, તજું પ્રાણને ભાઇ ।
આત્મહત્યા તો ઉપજે, થાય અતિ અવળાઇ ॥લક્ષ્મ૦॥૧॥
બીજું દુઃખ તનને તજ્યે, મને અતિઘણું સાલે ।
રાજવંશ રઘુવીરથી, આગળ નવ ચાલે ॥લક્ષ્મ૦॥૨॥
બે હત્યા તનને તજ્યે, લાગે મને મોટી ।
મનસુબો મરવા તણો, એ તો વાતજ ખોટી ॥લક્ષ્મ૦॥૩॥
તજી મુજને રઘુવીરની, આજ્ઞા તમે પાળો ।
મુજ દુઃખિણીના તાપની, ચિંતા તમે ટાળો ॥લક્ષ્મ૦॥૪॥
અવધપૂરી જઇ સર્વને, મારું વંદન કહેજો ।
મુક્તાનંદના નાથની, નિત્ય સેવામાં રહેજો ॥લક્ષ્મ૦॥૫॥

કડવું ॥૪૫॥ (ટાળ બીજો)

ઉદ્ધવજી વળી બોલિયાં, જાનકી પરમ સુજાણ ।
રામાનુજ તમે સાંભળો, મારાં વચન પરમ પ્રમાણ ॥૧॥
સાસુ સર્વને પ્રેમશું, મારા કહેજો અનંત પ્રણામ ।
કર જોડી વંદન કરીને, મારા કહેજો કુશળ આરામ ॥૨॥
એમ કહેજો રઘુનાથને, તમે ધર્મધુરંધર ધીર ।
ભ્રાત કુટુંબી પ્રજા સૌને, પાળો છો રઘુવીર ॥૩॥
એજ તમારો ધર્મ નિર્મળ, એજ કીર્તિ ઉદાર ।
ધર્મવડે સર્વ લોકને, પાળો છો વારમવાર ॥૪॥
સર્વરક્ષક થઇ (અગળી) કરી, મને ન પાળી તમે જેહ ।
મારા દેહને દુઃખ પડે, અવગુણ ન ધરું તેહ ॥૫॥
એજ વચન રઘુવીરને, તમે કહેજો જઇને ભ્રાત ।
મારાં દુઃખની વારતા, કહેશો માં કોઇને તાત ॥૬॥
મુક્તાનંદના નાથનું, ઉરમાં ધરી દૃઢ ધ્યાન ।
જાનકી અતિ દુઃખ સામે, મન કીધું ધીરજવાન ॥૭॥

કડવું ॥૪૬॥

ઉદ્ધવજી એમ બોલિયાં, જાનકી પરમ સુજાણ ।
શોક ન કરશો માહરો, હું તજીશ નહિ નિજ પ્રાણ ॥૧॥

દીનચિત્ત થઈ જાનકી, એવું બોલિયાં ધરી ધીર ।
ખેદ વચનને સાંભળી, દુઃખ પામ્યા લક્ષ્મણ વીર ॥૨॥
સીતાને ચરણે શીર નમાવી, રામાનુજ બુદ્ધિવંત ।
સીતાને વચન ન કહિ શક્યા, ઉર વ્યાપ્યું કષ્ટ અનંત ॥૩॥
પ્રકમા કરી હાથ જોડી, કીધું રુદન અપાર ।
રામાનુજ જાવા સમે, નમ્યા સીતાને બહુવાર ॥૪॥
રામાનુજ ફરી વહાણ બેઠા, અંતર શોકની ઝાળ ।
નાવમાંથી ઉતરી બેઠા, રથ ઉપર તતકાળ ॥૫॥
સીતાને સામે તીર મેલ્યાં, તેનો તે મનમાં ત્રાસ ।
રુદન કરી જુવે જાનકીને, અંતર અધિક ઉદાસ ॥૬॥
સીતા સરખી સુંદરી, તેને મુકાવી વનવાસ ।
મુક્તાનંદના નાથનો, હવે થાય કેમ વિશ્વાસ ॥૭॥

કડવું ॥૪૭॥

ઉદ્ધવજી એમ જાનકીને, મેલી વન મોઝાર ।
રામાનુજ ફરી ફરી જુવે, સતી સીતા સામે પાર ॥૧॥
રામાનુજે રથ હાંકિયો, દીઠો સીતાએ રથ ગયો દૂર ।
વહેવા લાગ્યાં નેત્રથી, આંસુડાં કેરાં પૂર ॥૨॥
અરણ્ય વનમાં એકલી, રુવે સીતા ઉંચે સાદ ।
વાલ્મિક ઋષિના શિષ્ય તે સ્થળ, આવ્યા સુણી દુઃખનાદ ॥૩॥
તેડી ગયા અતિ આદરે, વાલ્મિક મુનિની પાસ ।
અતિ કૃપાળુ મહામુનિ, આપ્યો પોતા પાસ નિવાસ ॥૪॥
સીતાને થયું સુત જોડલું, તેની રક્ષા કરી મુનિધીર ।
કુશ ને લવની મુઠી લઈને, તે નામે થયા બેઉ વીર ॥૫॥
રામાયણ મુનિપાસ ભણિયા, લવ ને કુશ બુદ્ધિમાન ।
યજ્ઞમાં જઈ રામચરિત્રનું, કીધું બેઉ જણે ગાન ॥૬॥
લવ ને કુશ બે પુત્ર સોતી, પાછી લાવ્યા તેહ ।
વાંકાં વચન સુણી રામનાં, ભોંમાં સમાણી એહ ॥૭॥
સીતા સરખી મહા સતી, તેને આપ્યું કષ્ટ અપાર ।
મુક્તાનંદના નાથના, પ્રપંચનો નહિ પાર ॥૮॥

કડવું ॥૪૮॥

અપર બોલી આપણે, હવે શું છે કપટીનું કામ ।
મહાદુઃખ દીધું મોહને, એનું ન લેશો કોઈ નામ ॥૧॥
ઉદ્ધવજી અમે અધિક ભોળાં, જાણ્યું નહિ છળ લેશ ।
મન કર્મ વચને માનિયો, કપટિ તણો ઉપદેશ ॥૨॥
પારાધિ જેમ કુરંગને, સુંદર સુણાવે નાદ ।
પછી એ મારે બાણ તનમાં, એવો મળ્યો રસ સ્વાદ ॥૩॥
ટોળાં વછોયો કરે તતક્ષણ, વહે રુધિરની ધાર ।
અમ સંગાથે કૃષ્ણજી, એમ કર્યું વારંવાર ॥૪॥
હાસ્ય કરી નખસ્પર્શ કરી, કીધો મદન પ્રકાશ ।
મૃગની પેરે મારિયાં, એણે કરાવી વિશ્વાસ ॥૫॥
ધણી તારો ધુતારડો, તું તેનો એકાંતિક દાસ ।
દાઝ્યા ઉપર લૂણ દેવા, મોકલ્યો અમ પાસ ॥૬॥
કરીશ માં એની વારતા, મુખ બોલો બીજી વાત ।
મુક્તાનંદના સ્વામીએ, અમશું કરી બહુ ઘાત ॥૭॥

પદ ॥૧૨॥ (રાગ કેદારો)

ઉદ્ધવજી અમ સાથ ધુતારે, કપટ કર્યું અતિ ભારીરે ।
ચિત્ત ચોરી મથુરા જઈ બેઠા, ઝુરે છે વ્રજની નારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
મથુરાનગરની નારી ધુતારી, રીઝવશે કરી પ્યારરે ।
મોહનવર મતલબનો ગરજુ, કપટી કુબજાનો યારરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
વ્રજની વાત વિસારી મોહન, હવે નહિ ગોકુલ આવેરે ।
મદન શરાસન લઈ મારેછે, તે થકી કોણ મુકાવેરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
કુબજાને સંગે જોગ અભ્યાશ્યો, અમને મેલ્યાં વિસારીરે ।
મુક્તાનંદનો નાથ બન્યા છે, મથુરાં જઈ બ્રહ્મચારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥

કડવું ॥૪૯॥ (ટાળ પ્રથમનો)

ગોપી રુદન કરે છે અપારરે, આવ્યો મધુકર બીજીવારરે ।
બોલી મધુકરશું કરી પ્યારરે, ફરી મુક્યો શું નંદકુમારરે ॥૧॥
અમને માનવા જોગ્ય છો વીરરે, વર માગો તે દેશું સુધીરરે ।

જેના ઉરમાં છે શ્રીનો નિવાસરે, અમને તેડી ચાલો તેની પાસરે ॥૨॥
એને નારી વિના ન રેવાયરે, રાખે ઉરવિષે શ્રીને સદાયરે ।
એને નારી તણો નહિ પારરે, અમને એક એનોજ આધારરે ॥૩॥
વીરા મથુરાપુરીમાં મુરારીરે, કો'ને સુખિયા છે શ્રીગિરિધારીરે ।
ક્યારે કરે છે ગોકુળીયાંની વાતરે, પ્રેમે સંભારી માત ને તાતરે ॥૪॥
ક્યારે ગોપી ગોવાળ સંભારીરે, રાજી થાય છે કુંજવિહારીરે ।
અમને જાણી અનન્ય નિજદાસીરે, ક્યારે સંભારે શ્રીઅવિનાશીરે ॥૫॥
ભુજ અગર સુગંધિ ગોપાળરે, ક્યારે શિરપર ધરશે કૃપાળરે ।
અમને મારી ગયા વિરહબાણરે, વીરા કેમ કરી રાખિયે પ્રાણરે ॥૬॥
વિરહપીડાથી ત્યાગશું પ્રાણરે, તેનો દોષ છે તમને સુજાણરે ।
નહિતો તેડો વીરા સૌને સાથરે, જ્યાં છે મુક્તાનંદનો નાથરે ॥૭॥

કડવું ॥૫૦॥

સુણી ઉદ્ધવ ગોપીની વાણીરે, બોલ્યા ઉર ધરી શારંગપાણીરે ।
પ્રેમભીનાં તમારાં વચનરે, સુણિ મગન થયું મારું મનરે ॥૧॥
તમને દર્શનની ઘણી પ્યાસરે, પૂરી કરશે મોહન સર્વ આશરે ।
મને કહ્યો છે શ્રીકૃષ્ણે સંદેશરે, તમને અતિસુખનો ઉપદેશરે ॥૨॥
તમે સર્વે કૃતારથ માતરે, પૂજ્યા જોગ્ય સૌને સાક્ષાતરે ।
વાસુદેવ પ્રગટ પ્રભુ જેહરે, તેશું તમને છે અચળ સનેહરે ॥૩॥
તપ હોમ ને જપ વ્રત દાનરે, ગ્રંથપઠન ને સંયમ ધ્યાનરે ।
કરી સાધન અનંત અપારરે, ભક્તિ કૃષ્ણની સાથે ઉદારરે ॥૪॥
પરમાત્મા કૃષ્ણને સંગરે, પ્રેમ ભક્તિ છે તમને અભંગરે ।
પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ છે સારરે, માગે મુનિવર વારંવારરે ॥૫॥
પતિ પુત્ર સ્વજન ધન ધામરે, દેહાદિકથી થયાં નિષ્કામરે ।
સર્વે ત્યાગી વર્યા ગિરિધારીરે, થઈ છે ત્રિભુવન જીત તમારીરે ॥૬॥
તમે પ્રભુમાં દેખાડી છે પ્રીતરે, મને કીધો છે પરમ પુનિતરે ।
મુક્તાનંદને વહાલે કર સાઈરે, સર્વે કમલા સમાન છો બાઈરે ॥૭॥

કડવું ॥૫૧॥

તમે સાંભળોને મારી વાતરે, કહ્યું શ્રીમુખે જે સાક્ષાતરે ।

લાવ્યો હરિનો સંદેશો હું એહરે, સુણો એક મને કરી સ્નેહરે ॥૧॥
હું છું હરિનો એકાંતિક દાસરે, સદા રહું છું શ્રીકૃષ્ણની પાસરે ।
મને પૂછ્યામાં કરશો માં લાજરે,તમ સારું મુક્યો છે મહારાજરે ॥૨॥
તમને કહ્યું શ્રીકૃષ્ણજી એમરે, સર્વે સાંભળજો કરી પ્રેમરે ।
મારો સર્વે પ્રકારે વિજોગરે, તમને થયો નથી છે સંજોગરે ॥૩॥
જેમ પંચ મહાભૂત છે જેહરે, વ્યાપ્યાં સર્વે આકારમાં તેહરે ।
મન ઇંદ્રિયો પ્રાણમાં એકરે, હું છું વ્યાપક સમજો વિવેકરે ॥૪॥
મારા તેજમાં સર્વે આકારરે, સર્જું પાળું હરું બહુ વારરે ।
માયા ગુણને હું પ્રેરી કરાવુંરે, સર્જું વિશ્વ ન બંધમાં આવુંરે ॥૫॥
હું છું સર્વેમાં સર્વથી ન્યારોરે, જાણો મુજથકી સર્વ પસારોરે ।
હું માં મનડું બંધાણું છે જેનું રે, સહજે સિધ્યું કારજ સર્વ તેનું રે ॥૬॥
હું માં મન દ્રઢ બાંધવા કાજરે, વસે વનમાં તજી સુખસાજરે ।
મુક્તાનંદના નાથની વાણીરે, સર્વે ઉર ધરો પરમ સયાણીરે ॥૭॥

કડવું ॥૫૨॥

વળી કૃષ્ણજી કહે છે વચનરે, સર્વે સાંભળજો એક મનરે ।
મન મુજમાં આરોપવા કાજરે, ત્યાગી સેવે છે સંતસમાજરે ॥૧॥
સાંખ્ય યોગ વેદાંત વિચારરે, તપ ત્યાગ દમાદિ પ્રકારરે ।
સર્વે મન વશ કરવાને એહરે, તેમાં લેશ નથી સંદેહરે ॥૨॥
જેમ નદિયોનો સિંધુમાં અંતરે, રેણિ મનના નિરોધ પર્યંતરે ।
વશ્યો તમથી હું વેગળો જ્યારેરે, વધ્યો પ્રેમ અપાર તમારેરે ॥૩॥
પ્રેમે મન તો રહ્યાં મારી પાસરે, તમને એજ સમીપ નિવાસરે ।
હુંમાં મનને બંધાવાને પ્યારીરે, વશ્યો વેગળો સમજી વિચારીરે ॥૪॥
જ્યારે દૂર પતિ જેનો જાયરે, તેનું મન પિયુસંગ પ્રોવાયરે ।
તેવો દૃષ્ટિગોચર પતિ સંગરે, નોય વનિતાના મનને પ્રસંગરે ॥૫॥
સુણો ગોપિકા મનડાં તમારાંરે, મારા રૂપથી રહે નહી ન્યારાંરે ।
એવો કીધો ઉપાય મેં સારરે, તમે લેશો માં અવળો વિચારરે ॥૬॥
વ્રજવનિતા તો પ્રાણ છો મારારે, ગુણ ભુલું ન લેશ તમારારે ।
મુક્તાનંદનો વહાલો ગુણજાણરે, મીઠું બોલી હરે મન પ્રાણરે ॥૭॥

પદ ॥૧૩॥ (રાગ - મલાર)

તમે તો કૃતારથ કામિની, મન મુજવિષે ધારી ।
તન મન ધન મુજ ઉપરે, નાખ્યું સર્વસ્વ વારી ॥તમે૦॥૧॥
જે મુજમાં મનને ધરે, છોડી જગતનો કેડો ।
તે પ્રેમિજન પાસળે, રહું કરી દૃઢ નેડો ॥તમે૦॥૨॥
મન મુજમાં તમે રાખજો, રહેજો જગ થકી ન્યારી ।
અલ્પ કાળમાં સુંદરી, મને પામશો પ્યારી ॥તમે૦॥૩॥
રાસ સમે વ્રજમાં રહી, રોકી જે નિજ સ્વામી ।
તમ મો'રે તનને તજી, પ્રેમે મુજને તે પામી ॥તમે૦॥૪॥
જે મુજને પ્રેમે ભજે, તેને પળ ન વિસારું ।
મુક્તાનંદનો નાથ કહે, સર્વે કષ્ટથી તારું ॥તમે૦॥૫॥

કડવું ॥૫૩॥ (ઢાળ બીજો)

ગોપી સાંભળી હરિ સંદેશ, કીધો મન હરિરૂપ પ્રવેશ ।
વળી બોલી ઉદ્ધવજીની સંગ, ભાખ્યો કૃષ્ણલીલાનો પ્રસંગ ॥૧॥
સુણો ઉદ્ધવ હરિ સુખકારી, માર્યો કંસ મટ્યું દુઃખ ભારી ।
જાદવ સંગે તે કરતો વિરોધ, તેતો કાઢ્યો શ્રીકૃષ્ણજી સોધ ॥૨॥
ત્યાગ્યો આહિરડાંનો આચાર, હવે થયા હરિ રાજકુમાર ।
એ શું મથુરાં નગર કેરી નાર, વીરા કરતી હશે ઘણો પ્યાર ॥૩॥
જોઈ વનિતાનો ભ્રકુટી વિલાસ, પડશે મોહન પ્રેમને પાસ ।
વીરા મથુરાં ધૂતારાનું ગામ, રાખ્યા ભોળવી સુંદર શ્યામ ॥૪॥
કહોને પુરવનિતા ભલી જાણી, કેવી શ્રીકૃષ્ણને પ્રીત બંધાણી ।
એને મનગમતું જ્યારે થાયે, તેને સંગ જોરાયે બંધાયે ॥૫॥
અમે ભોળાં ગોકુળનાં વાસી, નવ જાણિયે કપટ પ્રકાશી ।
નારી નગરની છળમાં છે શૂરી, બની જોડ પરસ્પર પૂરી ॥૬॥
એણે કુબજાશું કીધો વિહાર, સંગે દૂત હતા તમે તૈયાર ।
મુક્તાનંદના નાથને નોર, જોઈયે તમ જેવા દૂત ચકોર ॥૭॥

કડવું ॥૫૪॥

કો'ને ઉદ્ધવ પરમ સુધીર, પુરનારી મધ્યે બલવીર ।

INDEX

ક્યારે વાત કરે છે અમારી, જાણી દાસિયો શ્રીગિરિધારી ॥૧॥
વૃંદાવન મધ્યે નવલ વિહારી, અમશું રાસ રમ્યા સુખકારી ।
તે તે રજનિયો અતિ સુખદાઈ, એને સાંભરે છે કે નહિ ભાઈ ॥૨॥
વીરા રાસની લીલા અપાર, કે'તાં શેષજી પામે ન પાર ।
અમશું રમિયા છે કૃષ્ણજી જેમ, કહું તે સંક્ષેપે કરી તેમ ॥૩॥
દેખી શરદનો ચંદ્ર વિશાળ, વાઈ વેણુ રસાળ ગોપાળ ।
ફૂલી મલ્લિકા જાતિ સુરંગ, જોતાં વાધે અપાર અનંગ[1] ॥૪॥
ઉડુરાજનો કિરણ પ્રકાશ, જોઈ વનછબી કમળા નિવાસ ।
ગાયો વેણુમાં રાગ રસાળ, ધાયાં સુણતાં પહેલાં તતકાળ ॥૫॥
સુણિ અનંગ પ્રદીપન ગીત, મોહ્યું વ્રજવનિતાઓનું ચિત્ત ।
એક બીજીથી છાની ઉજાણી, વેગે આવ્યાં જ્યાં સારંગપાણી ॥૬॥
કેનો જોવા ન રહે કોઈ સાથ, વાઈ વેણુ ખેંચ્યાં જદુનાથ ।
મુક્તાનંદના સ્વામીને કાજ, સર્વે ત્યાગ કરી કુળલાજ ॥૭॥

કડવુ ॥૫૫॥

કોણે દોહતાં મેલિયું ગાયું, સુણિ બંસિ ઉઠી સર્વે ધાયું ।
કોઈ ઉફણતું પય મેલી, ચાલી ઉન્મત્ત થઈ અલબેલી ॥૧॥
ચુલે ચડતી રસોઈ તે ત્યાગી, ધાયું હરિ સનમુખ બડભાગી ।
કેણે ધાવતાં ત્યાગીયાં બાળ, ત્યાગ્યા જમતા પતિ તતકાળ ॥૨॥
જમતાં ત્યાગ કર્યા કેણે અન્ન, કેણે ત્યાગ્યાં ઉઘાડાં ભવન ।
કેણે પતિ સુત સેવા વિસારી, ચાલી પ્રેમમગન વ્રજનારી ॥૩॥
પે'ર્યા અવળાં આભૂષણ ચીર, ગોપી પ્રેમે થયાં છે અધીર ।
આંજ્યું એક એક લોચન ગોપી, પ્રેમે રહી પરિપૂરણ ઓપી ॥૪॥
વેણુનાદ સુણી સર્વ ચાલી, પ્રેમે પરવશ થઈ મતવાલી ।
વાર્યા પતિ સુત માત ને તાત, વાર્યા સર્વે સંબંધીએ ભ્રાત ॥૫॥
સૌનું બાંધ્યું મોહનજીશું મન, વાર્યા ન રહ્યાં તે ગોપીજન ।
જે જે પતિએ રોકી ઘરમાંઇ, જાવા માગ મળ્યો નહિ કાંઇ ॥૬॥
તેણે ધર્યું મોહન કેરું ધ્યાન, મિચિ લોચન મુદિયા[2] પ્રાન ।
મુક્તાનંદના વહાલાને પ્યારી, પામી ઉરમાં મોહન સુખકારી ॥૭॥

૧. કામ ૨ - મુકિયા પ્રાન - પ્રાણ ત્યાગ કર્યો

કડવું ॥૫૬॥

સુણો ઉદ્ધવજી એની વાત, જેમ મળિયા મોહન સાક્ષાત ।
તીવ્ર તાપે તપી અતિ એહ, છુટી ભોગવી દુષ્કૃત તેહ ॥૧॥
ધ્યાને પામી પાતળિયાનો સંગ, પામી અતિ સુખ શમિયો અનંગ ।
હરીને મળવે થયું સુખ ભારી, છુટી શુભ કર્મથી સર્વ નારી ॥૨॥
રહે કર્મે કરી સર્વે દેહ, તેમાં રંચ નહિ છે સંદેહ ।
એનાં કર્મ બળ્યાં સર્વ વીર, પામી કૃષ્ણને ત્યાગી શરીર ॥૩॥
અમ મોર્ય તે હરિવર પામી, ભાગી જનમોજનમની ખામી ।
જાર બુદ્ધિએ ભજિયા ગોપાલ, તોય મુક્ત થઈ તતકાલ ॥૪॥
જે જે વ્રજમાં રોકાણીતી ભાઈ, તેની વાત કહી સુખદાઈ ।
તેની કેડે સકળ વ્રજનારી, આવી જ્યાં હતા કુંજવિહારી ॥૫॥
અમને દેખી મોહન ચિત્ત ચોર, હસિ બોલિયા નંદકિશોર ।
ભલે આવ્યાં તમે સર્વ વૃંદ, કો'ને વ્રજમાં છે કુશળ આનંદ ॥૬॥
કો'ને શા કારણ વન આવ્યાં, એમ બોલીને અમને ડરાવ્યાં ।
મુક્તાનંદના વહાલાની વાણી, સુણી સુંદરી સર્વ દુઃખાણી ॥૭॥

પદ ॥૧૪॥ (રાગ સામેરી)

કઠણ હૈયાનારે કપટી કાનજીરે, અમ સંગ બોલિયા વચન કઠોર ।
જાઓ ઘર પાછાંરે સર્વે સુંદરીરે, વનમાં છે જંતુ ભયાનક ઘોર ॥કઠણ૦॥૧॥
તમારા સંબંધીરે તમને ખોળશેરે, કલ્પશે માત પિતા સુત ભ્રાત ।
પતિ તો તમારારે તમપર કોપશેરે, એમાંથી તો થાય ઘણો ઉતપાત ॥કઠણ૦॥૨॥
જોવા આવ્યાં વનરે તે જોઈ પાછા વળોરે, રજનીમાં કરવી નહિ ઘણી વાર ।
જાઓ ઘેર પાછાંરે પતિની સેવા કરોરે, કુળવંતી નારીનો એજ આચાર ॥કઠણ૦॥૩॥
ચિતડાં અમારા લોભાણાં નંદલાલમાંરે, બીજે મન માને નહિ લવલેશ ।
મુક્તાનંદ કેરોરે વાલમ કહી હારિયોરે, અમને ન લાગ્યો એ ઉપદેશ ॥કઠણ૦॥૪॥

કડવું ॥૫૭॥ (ટાળ ત્રીજો)

ઉદ્ધવ અમ સંગ બોલિયા, છળ રાખી નંદકુમાર ।
નિજ ભવન જઈ ભામિની, સુખે સેવો નિજ ભરથાર ॥૧॥
કલપતાં હશે વાછરું, રોતા હશે બહુ બાળ ।

ધવરાવો મન દયા આણી, જાઓ ઘરે તતકાળ ॥૨॥
જો તમને દૃઢ પ્રેમ મુજ સંગ, આવ્યાં થયું દરશન ।
મુજ સંગ પ્રીતિ જે કરે, તેનું થાય નિર્મલ મન ॥૩॥
કપટ તજી નિજ પતિ ભજે, નારીનો એ નિજધર્મ ।
પતિનું વચન ન વાઢવું, અબળાને એ શુભ કર્મ ॥૪॥
દરિદ્રી દુઃશીલ રોગી, વૃદ્ધ જડ પતિ હોય ।
એવોય પતિ જો અપાતકી, વનિતાને ભજવો સોય ॥૫॥
કુળવાન નારિ પતિ તજી, જો ભ્રષ્ટ થાવા જાય ।
ત્રણે કુળને લાંછન દઈ, પડે નરક અપજશ થાય ॥૬॥
શ્રવણ દર્શન ધ્યાનથી, વાધે મુજ સંગ પ્રીતિ અપાર ।
મુક્તાનંદને સ્વામીએ, જાઓ જાઓ કહ્યું બહુવાર ॥૭॥

કડવું ॥૫૮॥

ઉદ્ધવજી એમ સાંભળ્યાં, કપટિનાં વચન કઠોર ।
શોકસાગરમાં સર્વે બૂડ્યાં, ચિંતા વ્યાપી ઘોર ॥૧॥
નિચાં મુખ કરી માનિની, સૌ મુકે અતિ નિઃશ્વાસ ।
ચરણ નખ ભૂમિ ખણે, થયાં શોકે અધિક ઉદાસ ॥૨॥
નયણે જલધારા વહે, ધુવે કુચનું કુંકુમ તેહ ।
દાવાનળ દુઃખનો બળે, તેમાં દાઝે સૌનો દેહ ॥૩॥
પ્રિતમ વેરીની પેર બોલ્યાં, વાંકાં વચન અપાર ।
જે અર્થે ઘરબાર છોડ્યાં, છોડ્યો કુળ વ્યવહાર ॥૪॥
શૂર થઈ વ્રજસુંદરી, લુહ્યાં લોચન જળ નિજ હાથ ।
ક્રોધ કરી ગદ્‌ગદ્‌ સ્વરે, બોલિયાં મોહન સાથ ॥૫॥
શાને કાજે શ્યામળા, કો'છો વચન અતિ વિકરાળ ।
તજી સર્વ સુખ શરણ આવ્યાં, પાળો જનપ્રતિપાળ ॥૬॥
ભૂધરજી અમને ભજો, તજો જૂઠી મનની તાણ ।
મુક્તાનંદના નાથજી, તજવાની ત્યાગો વાણ ॥૭॥

કડવું ॥૫૯॥

ઉદ્ધવજી અમે બોલિયું, વળી જોડીને સર્વે હાથ ।

અમે તમારી દાસિયો, પ્રભુ તમે અમારા નાથ ॥૧॥
દાસ જાણી દયાળુ અમને, આપો નિકટ નિવાસ ।
આદિપુરુષ જેમ ભક્તને, નિત્ય રાખે ચરણને પાસ ॥૨॥
પતિ પુત્ર સંબંધિની, સેવા અમારો એ ધર્મ ।
ધર્મ જાણમાં અધિક છો, પ્રભુ તમે બતાવ્યો મર્મ ॥૩॥
અમે તમારા વચન સર્વે, માન્યાં સત્ય સ્વરૂપ ।
તમે જ સૌના આતમા, તમે પતિ પરમ અનૂપ ॥૪॥
તમે જ સાચા પતિ સૌના, બીજા તે અબળાનાં વૃંદ ।
પતિ જાણી પશુતુલ્ય નારી, પડે છે મોહને ફંદ ॥૫॥
પતિ શબ્દનો અર્થ એ છે, પાળે આ લોક પર લોક ।
એવા પતિ તમે એક છો, મેટણ વિકટ ભવશોક ॥૬॥
તે માટે અમે વર્યા તમને, ત્યાગી જગની આશ ।
મુક્તાનંદના નાથજી, નિત્ય રાખો પ્રભુ તમ પાસ ॥૭॥

કડવું ॥૬૦॥

ઉદ્ધવ વળિ એમ બોલિયાં, શ્યામળા કેરે સંગ ।
જાણ્યાં તમને અચળ પતિ, કેમ રાચીયે બીજે રંગ ॥૧॥
જે તમને વનિતા વરે, પતિવ્રતા કહાવે તેહ ।
ભમે બિજીયો ભવવિષે, ધરે અનંત જાતના દેહ ॥૨॥
શ્વાન શૂકર ખર પુરુષ સંગે, થાય તે ઘણીએ વાર ।
પતિવ્રતાના ધર્મનો, તેને રહે કેમ નિરધાર ॥૩॥
તે માટે તમે પતિવ્રતાનો, કહ્યો જે અમને ધર્મ ।
તે અમે તમ સંગે રાખશું, જાણ્યો અલૌકિક મર્મ ॥૪॥
પતિ સુતાદિક કુટુંબ સર્વે, આપે દુઃખ ભય શોક ।
તે સંગે પ્રીતિ કરે, તમથી વિમુખ શઠ લોક ॥૫॥
વિવેકી તમ સંગ પ્રીતિ, બાંધે અચળ અપાર ।
વિષયસુખ તૃષ્ણા તજે, તમને ભજે કરી પ્યાર ॥૬॥
તે માટે અમે પ્રીત તમશું, જોડી અચળ જગવંદ ।
મુક્તાનંદના નાથ અમને, મ ત્યાગો સુખકંદ ॥૭॥

INDEX

પદ ॥૧૫॥ (રાગ કાફી)

પ્રાણજીવન પુરુષોત્તમ પ્યારા, અમને છે આશા તમારીરે ।
લાલચડી લાગી બહુ દિનની, સફળ કરો સુખકારીરે ॥પ્રાણ૦॥૧॥
ચિતડું અમારું લોભાણું સુખમાં, નયણાં તે રૂપને જોઈરે ।
મોરલીનો નાદ સુણી મરમાળા, તમ સંગ મન રહ્યું મોઈરે ॥પ્રાણ૦॥૨॥
કર ઘરકારજ કરવા ન ચાલે, પગ ન ભરે ડગ પાછુંરે ।
ચરણ તમારાં તજી મનમોહન, જાવાનું થયું છે કાચુંરે ॥પ્રાણ૦॥૩॥
હાથ નવ હાલે પગ નવ ચાલે, કહો કેમ કરી ઘર જાવેરે ।
અમૃતની આશા કરી આવ્યાં, વિષડું તે કેમ કરી ખાયેરે ॥પ્રાણ૦॥૪॥
અધર અમૃતરસ પાન કરાવી, તનના તાપ બુઝાવોરે ।
મુક્તાનંદના નાથ રસિલા, રસનો ઘન[1] વરસાવોરે ॥પ્રાણ૦॥૫॥

કડવું ॥૬૧॥ (ઢાળ પ્રથમનો)

વળી ઉદ્ધવજી હરિ સંગેરે, અમે બોલિયાં દાઝતે અંગેરે ।
સુણો કૃષ્ણજી પરમ સુજાણરે, વાઈ વેણુ હર્યા તમે પ્રાણરે ॥૧॥
ખેંચી ભ્રકુટી ધનુષ કરી જોરરે, માર્યાં કામનાં બાણ કઠોરરે ।
તેની વેદના અમને છે ભારીરે, વેગે ટાળો શ્રીકુંજવિહારીરે ॥૨॥
જો નહિ એમ કરો બળવીરરે, વિરહે દાઝેલ તજશું શરીરરે ।
ધરી ધ્યાનને ત્યાગશું દેહરે, તમને પામશું નહિ સંદેહરે ॥૩॥
પ્રભુચરણ તમારાં ઉદારરે, સેવે સિન્ધુસુતા[2] કરી પ્યારરે ।
તમે જે દિથી ચરણ તમારાંરે, આપ્યાં ઉરમાં થયાં જગ ન્યારાંરે ॥૪॥
અમને તે દિથી અન્ય નર સાથરે, ઉભું રહેવું ગમે નહિ નાથરે ।
છુટ્યો તમ વિના સૌથી સનેહરે, દિઠો નવ ગમે પુરુષનો દેહરે ॥૫॥
ધારી ચાતક સરખી ટેકરે, અમે પામિયો પરમ વિવેકરે ।
વરિયો તમને કરી દૃઢ પ્રીતરે, અમે જાણી અલૌકિક રીતરે ॥૬॥
કીધું તમ વિના સર્વે હરામરે, જાવા સુજે નહિ બીજું ઠામરે ।
મુક્તાનંદના સ્વામી સુજાણરે, તમને અરપ્યા છે તન મન પ્રાણરે ॥૭॥

૧ - મેઘ, ૨ - લક્ષ્મી

કડવું ॥૬૨॥

વીરા વળી અમે મોહન સંગરે, કાઢ્યો પ્રેમ ભક્તિનો પ્રસંગરે ।
આપ્યો કમળાને ઉરમાં નિવાસરે, તોય ચરણ સેવ્યાની છે આશરે ॥૧॥
નિજ શોક્ય વૃંદા સંગ તેહરે, ઈચ્છે ચરણ નિવાસને એહરે ।
એવું ચરણસરોજ તમારુંરે, પ્રભુ પૂરણ ધન છે અમારુંરે ॥૨॥
જેને સેવે છે મહા મુનિવૃંદરે, સેવી પામે અત્યંત આનંદરે ।
તેની પેર અમે હવે દેવરે, પામ્યાં ચરણકમળની સેવરે ॥૩॥
નિજ દાસ ગોપિજન જાણીરે, રીઝો અમ પર સારંગપાણીરે ।
અમે તમને ઉપાસવા કાજરે, ત્યાગ્યાં મંદિર શ્રીમહારાજરે ॥૪॥
પ્રભુ હાસ વિનોદ તમારેરે, વાધ્યો અંતરે કામ અમારેરે ।
તેના વૈદ્ય તમે સુખકંદરે, ટાળો દાસનું દુઃખ જગવંદરે ॥૫॥
જોઈ ખીતલિયાળા[1] કેશરે, નિરખી નટવર સુંદર વેશરે ।
મુખે અધરસુધા સુખકારીરે, ભુજદંડ સકળ ભયહારીરે ॥૬॥
જોઈ શ્યામળા શોભા તમારીરે, થઈ દાસિયો શ્રીગિરિધારીરે ।
મુક્તાનંદના વ્હાલા વિહારીરે, પુરો પ્રેમશુ આશા અમારીરે ॥૭॥

કડવું ॥૬૩॥

વળી ઉદ્ધવજી અમે નારીરે, બોલ્યાં હરિસંગ લાજ વિસારીરે ।
સુણો મદનમોહન સુખધામરે, વારુ છબીપર કોટીક કામરે ॥૧॥
એવી ત્રિભુવનમાં નહિ નારીરે, જોઈ તમને રહે અવિકારીરે ।
સુણી બંસીનું ગીત રસાળરે, નારીમાત્ર ચળે તતકાળરે ॥૨॥
તારું અનંગવિમોહન અંગરે, જોતાં વનિતાને વાધે અનંગરે ।
પશુ પંખી ને દ્રુમ સ્થિરકાયરે, દેખી રૂપ રોમાંચિત થાયરે ॥૩॥
તમે પ્રગટ્યા છો વ્રજજન કાજરે, સુખ આપવા શ્રીમહારાજરે ।
વિરહવેદના અમને છે ભારીરે, ટાળો નટવર કુંજવિહારીરે ॥૪॥
કામે તપ્ત થયા સ્તન નાથરે, ધારો તેપર શીતળ હાથરે ।
ધારો શિરપર ભુજ સુખરૂપરે, ટાળો વનિતાનું કષ્ટ અનૂપરે ॥૫॥
અમે રસિયા તમારાં દાસરે, આવ્યાં પ્રેમભર્યા તમ પાસરે ।
પ્યારા વિરહની વેદના ટાળોરે, બોલ્યા પ્રથમ તે બોલ સંભારોરે ॥૬॥

૧ - વાંકડિયા

રચો રાસ અમારી સંગરે, ટાળો પિંડનો કામ અભંગરે ।
મુક્તાનંદના શ્યામ સુજાણરે, કરો પ્રથમનાં વેણ પ્રમાણરે ॥૭॥

કડવું ॥૬૪॥

વીરા વિનતિ સુણિને અમારીરે, કીધી કરણા શ્રીકુંજવિહારીરે ।
કૃપાસિંધુ હસી સુખધામરે, કીધો રાસનો પ્રારંભ શ્યામરે ॥૧॥
પોતે આત્મારામ છે તોયરે, ઇચ્છયા રમવા ગોપિસંગ સોયરે ।
થયાં પ્રફુલ્લિત મુખ સર્વ નારીરે, વેગે ટોળે વળી સકુમારીરે ॥૨॥
તેને સંગ મોહન વનમાળીરે, પ્રેમે રમવાને પળવટ વાળીરે ।
શોભે વનિતા મધ્યે જગવંદરે, જેમ તારામાં પૂરણ ચંદરે ॥૩॥
ગોપી પ્રેમમગન કરે ગાનરે, તેમાં તાન મેલાવે છે કહાનરે ।
નારી વૃંદતણા પ્રતિપાળરે, શોભે ઉર વૈજયંતી માળરે ॥૪॥
કાને કુંડળ મકરાકારરે, મુખચંદ્રનું તેજ અપારરે ।
વાલો વિચરે શોભાવતા વનરે, વ્રજનારીના પ્રાણજીવનરે ॥૫॥
આવ્યા જમુનાને તીરે ગોપાળરે, દીઠી સુંદર ભૂમિ વિશાળરે ।
ફુલી જળમાં કુમોદની જેહરે, તેને ગંધે સુગંધિ છે તેહરે ॥૬॥
હેમ સરખી છે રેતી તીર રે, તેમાં રમણ કર્યૂ બળવીર રે ।
રમ્યા અમ સંગ અંતરજામીરે, વ્હાલા મુક્તાનંદના સ્વામીરે ॥૭॥

પદ ॥૧૬॥ (રાગ વસંત)

ઉદ્ધવજી અમ સાથે રસિયે, રમણ કર્યું સુખકારી ।
આલિંગન ચુંબન કરી મોહન, મગન કરી વ્રજનારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
હાસ કરી હેતે કર ઝાલી, કંઠ બાંહડલી મેલી ।
અંગઅંગ સ્પર્શ પયોધર મર્દન, કાન કરી રસ કેલી ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
સ્પર્શ વિલોકન હાસ વિનોદે, મદન જગાડી મુરારી ।
વ્રજવનિતા કીધી મતવાલી, નટવર કુંજવિહારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
મદન મનોરથ સફળ કરીને, અતિ દુર્લભ સુખ આપ્યું ।
મુક્તાનંદને નાથ રસીલે, વિકટ વિરહ દુઃખ કાપ્યું ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥

કડવું ॥૬૫॥

ઉદ્ધવ એમ હરિસંગ વિહાર, કિધો વ્રજવનિતા બહુ વાર ।
સર્વે અખંડ સોહાગણ નારી, કીધી સુંદરવર ગિરિધારી ॥૧॥
વાધ્યું વનિતાને માન અપાર, પામી પુરુષોત્તમ ભરથાર ।
નારીમાત્રથી હરિને પ્રતાપ, ગોપી શ્રેષ્ઠ ગણે નિજ આપ ॥૨॥
આવ્યું માનિનીને ઉર માન, દિઠું દીનબંધુ ભગવાન ।
ગર્વભંજન શ્રીગોપાળ, ટાળે માનરિપુ તતકાળ ॥૩॥
સૌથી માનરિપુ અતિભારી, હરિજનને એ મહાદુઃખકારી ।
એવું જાણિને જનસુખકારી, થયા અંતરધાન મુરારી ॥૪॥
ગોપી હરિ વિના સૌ અકળાણી, બોલે હાહાકાર મુખ વાણી ।
ધાયાં ખોળવા નારિનાં વૃંદ, જ્યાં ત્યાં ખોળે ગોપી વ્રજચંદ ॥૫॥
વિરહ તાપે અતિ હદવાળી, બોલે ઘેલી થઇ વ્રજબાળી ।
પુછે વૃક્ષને કૃષ્ણની વાત, કોણે દીઠા મોહન સાક્ષાત ॥૬॥
પુછી પુછી થાકી સુકુમારી, હરિનાં પગલાં દિઠાં અઘહારી ।
મુક્તાનંદના નાથમાં પ્યાર, દોડી આવી ગોપી તેણીઠાર ॥૭॥

કડવું ॥૬૬॥

ઉદ્ધવ પગલાં પ્રીતમજીનાં જોઇ, વ્રજનારી રહી સર્વ મોહી ।
સંગે શોક્યનાં પગલાં નિહાળી, ક્રોધે લાલ થઇ કહે બાળી ॥૧॥
એ તો એકલી છે હરિસંગ, રાચ્યા મનમોહન એને રંગ ।
એના પુણ્યતણો નહિ પાર, સંગે લીધી શ્રીનંદકુમાર ॥૨॥
એમ કહીને ચાલી વ્રજનારી, વેગે ખોળવા દેવ મુરારી ।
હરિસંગે હતી સુકુમારી, તેને ગર્વ વધ્યો અતિભારી ॥૩॥
વ્હાલે સૌને તજી તતકાળ, મને તેડી છે સંગે ગોપાળ ।
મુમાં મોહનને છે પ્રીત, મારી થઇ સબ ગોપીમાં જીત ॥૪॥
એવું જાણી આણી અહંકાર, બોલી હરિસંગ વારમવાર ।
હુંતો થાકી ઘણું જગસ્વામી, તેડી ચાલો મોહન બહુનામી ।૫॥
દીઠું વનિતાને અતિઘણું માન, તેને ત્યાગ કરી ભગવાન ।
રોતી ગઇ સર્વ વનિતાને સંગ, સૌનું માન હર્યું શ્રીરંગ ॥૬॥

ગોપી ખોળી હારી બલવીર, પાછાં આવિયાં જમુનાને તીર ।
મુક્તાનંદના સ્વામીશું તાન, ગોપી કરવા બેઠી ગુણગાન ॥૭॥

કડવું ॥૬૭॥

સુણો ઉદ્ધવજી વ્રજનારી, હરિને સાદ કરી કરી હારી ।
વાધ્યો વિરહતણો તને તાપ, કરે સુંદરી સર્વ વિલાપ ॥૧॥
મેલી કરપર સર્વે કપોળ[1], રોઈ નેણ કર્યા રંગ ચોળ ।
ઉંચે સાદે રુવે સુકુમારી, ત્રાહિ ત્રાહિ ગોવિંદ પોકારી ॥૨॥
આવ્યા દીનબંધુ દુઃખહારી, દીઠા ગોપિએ શ્રીગિરિધારી ।
બોલી જેજેકાર મુખવાણી, દોડી હરિચરણે લપટાણી ॥૩॥
કોઈક હરિનો કરાંબુજ જેહ, કરે સાઈ રહી દૃઢ તેહ ।
કોઈક ચરણને ઉરપર ધારી, પ્રેમે મગન થઈ પ્રિયા પ્યારી ॥૪॥
કોણે ચાવેલ તાંબુલ સાર, લીધો નિજ કરમાં કરી પ્યાર ।
કોઈ કંઠે બાંહલડીને મેલી, દૈ દૈ ચુંબન થૈ અલબેલી ॥૫॥
ઉઠ્યા ગોપિકા સહિત ગોપાળ, આવ્યા જમુના તીરે તતકાળ ।
નિજવસ્ત્રે આસન કરી બાળી, પધરાવ્યા પ્રેમે વનમાળી ॥૬॥
ઘેરી બેઠી ચરણ કર ઝાલી, પ્રેમે પૂરણ થૈ મતવાલી ।
મુક્તાનંદના સ્વામીને સંગ, વધ્યો અબળાને અધિક ઉમંગ ॥૭॥

કડવું ॥૬૮॥

વીરા કરી અમે પરમ વિવેક, પુછ્યું પ્રશ્ન મોહનજીને એક ।
પ્રભુ તમને પડી એ શી ટેવ, ભજતાંને ભજે નહિ દેવ ॥૧॥
હસિ બોલિયા શ્રીહરિ વાણી, સુણો સુંદરી પરમ સયાણી ।
ભજતાંને ભજે નહિ જેહ, ગુરુદ્રોહી કૃતઘ્ની તો તેહ ॥૨॥
મુમાં દોષ ન લાવશો એહ, મારે ભક્તશું પરમ સનેહ ।
હું તો ભક્તનો દોરાયો દોરાઉં, જનકાજ દશોદિશ ધાઉં ॥૩॥
પામે નિરધનિયો ધન જેમ, ખોએ ધનનું ભજન કરે તેમ ।
રહું ભક્તથી વેગળો જ્યારે, પ્રેમભક્તિને પામે તે ત્યારે ॥૪॥
તમે ત્યાગ કર્યો સુખસાજ, મારે અર્થે તજી કુળલાજ ।

૧ - ગાલ (સં. કપોલ)

તમને જાણી સદા નિજદાસ, કરવા પ્રેમનો અધિક પ્રકાશ ॥૫॥
ભજું પરોક્ષ રહીને હું પ્યારી, સત્ય માનજો વાત અમારી ।
જોતાં ભક્તિ તમારી ઉદાર, હું ન છુટું કરી ઉપકાર ॥૬॥
છોડો સાધુપણે સુકુમારી, તો હું છુટું એ લીધું વિચારી ।
મુક્તાનંદના વ્હાલાની વાત, સુણી જાણ્યા પ્રિતમ સાક્ષાત ॥૭॥

પદ ॥૧૭॥ (રાગ બિહાગ)

મગન થયાં વચન સુણી વ્રજનારી, ઉદ્ધવજી અમને ।
મોહનની ચડી ગઈ અખંડ ખુમારી ॥મગન૦॥૧॥
શ્યામનાં ચરણ સ્પર્શ કરી ટાળી, વિરહની વેદના ભારી ।
તન મન ધન સુંદરવર ઉપર, સર્વસ્વ નાખ્યું છે વારી ॥મગન૦॥૨॥
મનમોહન સંગ રાસ રમ્યાનું, સૌ ઈચ્છે સુકુમારી ।
નિજજનનું ગમતું કરવાને, રાસ રચ્યો ગિરિધારી ॥મગન૦॥૩॥
પ્રેમશું પલવટ વાળી પાતળિયે, રસિયો રાસવિહારી ।
મુક્તાનંદનો નાથ ગોપી મધ્યે, શોભે ઘણું સુખકારી ॥મગન૦॥૪॥

કડવું ॥૬॥ (ઢાળ ત્રીજો)

ઉદ્ધવજી અમસંગ રસીયો, શોભે નટવર વેશ ।
માથે તે મુગટ જડાવનો, કાજુ ખિતલિયાળા કેશ ॥૧॥
પૂરણ શશિસમ વદન ઝળકે, લાજે કોટિક કામ ।
ચંદનચર્ચિત નીલ કલેવર, મદનમોહન શ્યામ ॥૨॥
કાને કુંડળ જળહળે, રવિતુલ્ય તેજ અંબાર ।
વૈજયંતી માળા ગળે, મધ્ય મોતીડાંના હાર ॥૩॥
નેણ કંકોળેલ[1] નાથનાં, અણિયાણાં ચપળ અપાર ।
ભાલ તિલક શોભા ઘણી, નાસા દીપશિખા અનુસાર ॥૪॥
ઉન્નત ઉર કૌસ્તુભ મણિ, નિરખીને વ્યાપે મનોજ[2] ।
હાસસહિત મનને હરે, વ્હાલાનું વદનસરોજ ॥૫॥
બાંય બાજુબંધ બેરખા, હાથે હેમકડાં તે જડાવ ।
દશે આંગળિયે વેઢ વીંટી, પે'ર્યા નટવર નાવ ॥૬॥

૧ - અણીદાર, ૨ - કામદેવ

INDEX

પીતાંબર કટિમેખલા, પાય નુપુરનો ઠમકાર ।
મુક્તાનંદના નાથની, શોભાતણો નહિ પાર ॥૭॥

કડવું ॥૭૦॥

ઉદ્ધવ વનિતા વૃંદમાં, શોભે કુંજવિહારી કહાન ।
સુંદર મોરલી હાથ લૈ, કર્યું કામ પ્રદીપક ગાન ॥૧॥
બે બે વનિતા રત્નને મધ્યે, થાય એક એક આપ ।
અન્યોઅન્ય ભુજને ગ્રહી, કીધો સુંદર રાગ આલાપ ॥૨॥
યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણજીએ, એમ રચ્યો મનોહર રાસ ।
સૌ જાણે વ્રજ સુંદરી, પ્રભુ છે અમારે પાસ ॥૩॥
કંઠે ભુજ ધરી કૃષ્ણજી, કીધું મંડળ પરમ અનૂપ ।
બે બે વનિતા મધ્ય બિરાજે, સુંદર શ્યામ સ્વરુપ ॥૪॥
આવ્યા સુર વિમાન ચડીને, બ્રહ્મા ભવ સુરરાય ।
સુરવિમાને ગગન છાયું, શોભા કહી નવ જાય ॥૫॥
દેવ બજાવે દુંદુભિ[૧], કરે પુષ્પવૃષ્ટિ અપાર ।
અનંત નાચે અપ્સરા, ગાય ગાંધર્વ હરિગુણ સાર ॥૬॥
નારીનાં નૂપુર કંકણના, વાજે અતિ ઝણકાર ।
મુક્તાનંદ તે રાસમાં, થાય સુંદર શબ્દ ઉચ્ચાર ॥૭॥

કડવું ॥૭૧॥

ઉદ્ધવ અમસંગ રાસ મધ્યે, શોભે નંદકુમાર ।
હેમમણિ મધ્ય મહામરકત, શોભે જેમ અપાર ॥૧॥
કર ચરણનાં[૨] કરે લટકાં, કરે તે ભ્રકુટીવિલાસ ।
ગોપિકા કટીથી નમે, ચળે કુંડલ અધિક પ્રકાશ ॥૨॥
ચળ્યા કુચપટ કામનીનાં, સ્વેદભર્યા મુખચંદ ।
વેણી કટિપટ દૃઢ કરી, મુખ ગાય કૃષ્ણ ગોવિંદ ॥૩॥
કૃષ્ણવધૂ એમ ગાન કરી કરી, રમે નિજ પતિ સંગ ।
મેઘઘટામાં દામની[૩], એમ શોભે ઉજજવળ અંગ ॥૪॥
ઉંચે સ્વર અતિ ગાય ગોપી, નાના રાગ રસાલ ।
નૃત્ય કરી કરી ગાનમાં, દેખાડે બહુવિધ તાલ ॥૫॥

૧. નગારા, ૨. હથ-પગનાં, ૩. વિજળી

રસિક પ્રભુના સ્પર્શથી, ઉર વાધ્યો અધિક ઉમંગ ।
ગાન સુણી ગોપીતણું, ચડ્યો ચૌદ લોકમાં રંગ ॥૬॥
ગોપી જનના ગાનની, ધુની વ્યાપી વિશ્વમાં સોય ।
મુક્તાનંદના નાથને, સંગે રહી ચિત્ત પ્રોય ॥૭॥

કડવું ॥૭૨॥

ઉદ્ધવ એણીપેર મદનમોહન, સુણી અમારું ગાન ।
ઉંચે સ્વર આલાપ કરી કરી, ગાન કરે ભગવાન ॥૧॥
કોઈક ગોપી મુકુંદને સંગ, ઉંચે સ્વર અભિરામ ।
ગાઈ દેખાડે જુજવા, સુર સપ્તને ત્રણ ગ્રામ ॥૨॥
ગાન સુણી હરિ રિઝિયા, તેને વખાણી બહુ વાર ।
મોહનસંગ તે માનિની, કરે ગાન પૂરણ પ્યાર ॥૩॥
ધ્રુ તાલે કરી તેજ ગોપી, ઉંચો ઉપાડે રાગ ।
ધન્ય ધન્ય કહે સૌ સુંદરી, કરે તાન માન વિભાગ ॥૪॥
રાસ મધ્યે કોઈ કામિની, રમતાં જે થાકી અપાર ।
હાથ ધરી હરિને ખભે, લીધો મોહનનો આધાર ॥૫॥
રાસમાં કોઈ કૃષ્ણનો ભુજ, ચંદનચર્ચિત જેહ ।
સુગંધ લઈ ચુંબન કરી, ધર્યો પ્રેમે ઉરપર તેહ ॥૬॥
કમળસરખો ભુજ સુગંધી, કંઠ ઉર ધરી કોય ।
મુક્તાનંદના શ્યામ સંગે, રોમાંચિત થઈ સોય ॥૭॥

પદ ॥૧૮॥ (રાગ - આશાવરી)

ઉદ્ધવજી અમ સાથે રસિયો, રાસ રમ્યા ગિરિધારીરે ।
પૂરણ સુખ આપી પાતળિયે, મગન કરી વ્રજનારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
કોઈ ગોપી અતિ પ્રેમ મગન થઈ, પ્રભુ પાસે કહ્યું એહરે ।
મોહનવર મને ચાવેલ તાંબૂલ, મુખથકી આપો તેહરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
પ્રેમી જનના વચન સુણીને, રિઝિયા રસિક વિહારીરે ।
મુખ સાથે મુખ મેળવી દીધો, તે તાંબૂલ મુરારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
નૂપુર શબ્દ કરે નવરંગી, વ્રજવનિતા અતિ નાચેરે ।
પ્રેમ મગન ગોપી ગુણ ગાવે, સુણી મનમોહન રાચેરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥

રાસરમણ કરી જે કોઈ થાકે, હરિકર ઉર પર મેલીરે ।
તનનો તાપ નિવારીને ગોપી, ગાન કરે અલબેલીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૫॥
નિજ જન જાણી લાડ લડાવે, શ્યામ સુંદર સુખકારીરે ।
મુક્તાનંદના નાથની છબીપર, સર્વસ્વ નાંખું વારીરે ॥ઉદ્ધવ૦॥૬॥

કડવું ॥૭૩॥ (ઢાળ પ્રથમનો)

અતિ કમળાને વલ્લભ જેહરે, ઉદ્ધવ અમને મળ્યા પતિ તેહરે ।
ધાર્યા કંઠ ઉપર હરિ હાથરે, કીધી ગોપીયો સર્વ સનાથરે ॥૧॥
પ્રેમે હરિગુણ ગાય છે નારીરે, સુણી રિઝે શ્રીકુંજવિહારીરે ।
તેનો આનંદ ગોપિને અંગેરે, રમે રાસ સુંદરવર સંગેરે ॥૨॥
શોભે કર્ણફૂલ શુભ કાનેરે, શોભે ગોપિયો ગોરે વાનેરે ।
શોભે કેશ આભૂષણ સારરે, મુખે શ્રમજળ[1] શોભે અપારરે ॥૩॥
ઘણાં કંકણ નૂપુર વાજેરે, તેને નાદે ત્રિભુવન ગાજેરે ।
ગોપી નૃત્ય કરે હરિ સંગેરે, પ્રેમે રાચી શ્યામળીયાને રંગેરે ॥૪॥
છૂટ્યા કેશથી પુષ્પના હારરે, કરતાં શ્યામળીયાશું વિહારરે ।
કરે રાસમાં મધુકર ગાનરે, ગોપી સંગ રમે ભગવાનરે ॥૫॥
કરસ્પર્શ આલિંગન હાસરે, કરે ગોપિશું કમળાનિવાસરે ।
વ્રજવનિતાને સંગે મુરારીરે, રમે રતિપતિ ગર્વ નિવારીરે ॥૬॥
ખેલે નિજ પ્રતિબિંબશું બાળરે, તેમ જુવતિશું દીનદયાળરે ।
મુક્તાનંદનો નાથ સ્વચ્છંદરે, સદા પૂરણકામ ગોવિંદરે ॥૭॥

કડવું ॥૭૪॥

વીરા હરિવર અધિક સ્વચ્છંદરે, અતિ રમણ કર્યું જગવંદરે ।
એને અંગસંગે સુકુમારીરે, અતિ વ્યાકુળ થઈ વ્રજનારીરે ॥૧॥
કેશ કમખા ને વસ્ત્ર છે જેહરે, ગોપી વેવા[2] સમર્થ નહિ તેહરે ।
માળા આભરણ નહિ શુધ કાંઈરે, લેશ સામર્થ્ય નહિ તનમાંઈરે ॥૨॥
દેખી કૃષ્ણનો અધિક વિહારરે, મોહી સુરવનિતાઓ અપારરે ।
કામબાણે પિડાણી છે સર્વરે, સુરવનિતાનો ભાંગ્યો છે ગર્વરે ॥૩॥
ગણે સહિત ઉડુપતિ[3] જોઈરે, પામ્યો વિસ્મય રહ્યું મન મોઈરે ।

૧. પરસેવાના બુંદ ૨. વેવા - સહન કરવા, ૩. ઉડુપતિ - ચંદ્ર

INDEX

જેણે દીઠા ત્યાં મદનગોપાળરે, સૌને વિસ્મય થયો તતકાળરે ॥૪॥
કીધાં રૂપ ઘણાં વ્રજચંદરે, બન્યા ગોપિકા દીઠ ગોવિંદરે ।
સદા આત્મારામ અકામરે, ગોપિસંગ રમે સુખધામરે ॥૫॥
ક્રીડા કીધી અધિક વનમાળીરે, તેણે થાકી રહ્યાં વ્રજબાળીરે[૧] ।
તેના વદનકમળને વિહારીરે, લુંછે નિજકરે શ્રીગિરિધારીરે ॥૬॥
ટાળે શ્રમજળ મુખ થકી કાનરે, એવા ભક્તવત્સલ ભગવાનરે ।
મુક્તાનંદનો શ્યામ સુજાણરે, કીધાં કામનાં નિષ્ફલ બાણરે ॥૭॥

કડવું ॥૭૫॥

સુણો ઉદ્ધવજી વળી વાતરે, જેમ રમિયા મોહન સાક્ષાતરે ।
કરી શોભતા સૌ શણગારરે, અમૃતસમ હસવે લગારરે ॥૧॥
હરિને માન દિયે ઘણું ગોપીરે, અંગેઅંગ રહી સર્વ ઓપીરે ।
પામી પ્રભુથકી સુખડું અપારરે, ગોપી હરિગુણ ગાય ઉદારરે ॥૨॥
કીધો ગોપિયોનો અંગસંગરે, માળા મર્દન થઈ ચડ્યો રંગરે ।
કુચકુંકુમ રંગે મુરારીરે, શોભે રસિયોજી નવલ વિહારીરે ॥૩॥
હરિની માળાના ગંધશું પ્યારરે, ઝુકી ભમર કરે છે ગુંજારરે ।
તેને લાગ્યું સુગંધિમાં તાનરે, કરે ગાંધર્વની પેઠે ગાનરે ॥૪॥
સૌનો થાક નિવારવા કાજરે, ચાલ્યા માનિની સહિત મહારાજરે ।
સંગે આવે ભમર ગુણ ગાતરે, પો'તા જમુના મધ્યે જગ ત્રાતરે ॥૫॥
મત્ત હસ્તી ગતિ કેરે સંગરે, તેમ જળમાં પેઠા શ્રીરંગરે ।
નાહ્યા કામિનીને સંગે કાનરે, ઘણું શોભે વાલો ભીને વાનરે ॥૬॥
સિંચે હસિ હસિ માનિની નીરરે, જળક્રીડા કરે બળવીરરે ।
મુક્તાનંદનો પ્રીતમ ન્હાયરે, કરે પુષ્પવૃષ્ટિ સુરરાયરે ॥૭॥

કડવું ॥૭૬॥

એમ ઉદ્ધવજી અમ સાથરે, જળક્રીડા કરી જદુનાથરે ।
બોલે દેવતા જય જય વાણીરે, ખેલે જમુનામાં સારંગપાણીરે ॥૧॥
સદા આત્મારામ મુરારીરે, ગોપીસંગ રમે સુખકારીરે ।
મત્ત હસ્તિ[૨]ની પેરે મહારાજરે, નાહ્યા જમુનામાં નિજજન કાજરે ॥૨॥

૧. - વ્રજકન્યા ૨. - હાથી

પછી જળથકી નિસર્યા બહારરે, સંગે ટોળે વળી સર્વ નારરે ।
માથે ભ્રમર કરે ગુણગાનરે, શોભે જુવતિમાં શ્રીભગવાનરે ॥૩॥
વન ઉપવન જળ સ્થળ માંઈરે, ન રહ્યું ક્રીડા વિના સ્થળ ક્યાંઈરે ।
જ્યાં જ્યાં પુષ્પ સુગંધી અપારરે, ત્યાં ત્યાં રમિયા શ્રીનંદકુમારરે ॥૪॥
ફર્યા કુંજ કુંજ પ્રત્યે કહાનરે, કરે જુવતી જુથ ગુણગાનરે ।
ફર્યા શૈલ નદીતટ શ્યામરે, કર્યા જુવતિને પૂરણકામરે ॥૫॥
સંગે જુવતિ ને ભૃંગનાં વૃંદરે, મધ્યે શોભે મોહન વ્રજચંદરે ।
જેમ હસ્તિ હાથણિયોને સંગરે, તેમ ગોપી મધ્યે શ્રીરંગરે ॥૬॥
જેવો કીધો શ્રીકૃષ્ણે વિહારરે, કહેતાં ન બને અનુપમ સારરે ।
મુક્તાનંદના વ્હાલામાં લેશરે, તોય કામે ન કીધો પ્રવેશરે ॥૭॥

પદ ॥૧૯॥ (રાગ ગરબી)

ઉદ્ધવ એમ રાસ રમ્યા વાલો, કોકિલો મોહન મતવાલો ॥ઉદ્ધવ૦॥
શરદની રાત ઘણી સારી, પૂરણ શશિ શોભે સુખકારી।
રમ્યા એવી રજનીમાં ગિરિધારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
સદા સત્યસંકલ્પ બહુનામી, કામનિયોને સંગે નિષ્કામી।
એવા તો એ એકજ જગસ્વામી ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
શરદ ઋતુમાં રસિક તણી રીતે, મોહ્યાં ગોપી બંસીને ગીતે।
રમ્યા તેશું પાતળિયો પ્રીતે ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
કાયર કરી રમતાં વ્રજનારી, રાખ્યું વીર્ય પોતામાં ધારી।
રહ્યા વનિતા સંગ બ્રહ્મચારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥
એવું તો એકજથી થાય, નારી સંગ રહી નવ લોપાય।
તેણે એને નેતિ નિગમ ગાય ॥ઉદ્ધવ૦॥૫॥
અકળ કોઈથી જાય નહિ કળિયા, અલૌકિક સામર્થ્ય અતિ બળિયા।
મુક્તાનંદનો વ્હાલો છળિયા ॥ઉદ્ધવ૦॥૬॥

કડવું ॥૭૭॥ (ઢાળ બીજો)

ઉદ્ધવ એમ ગોપિજન કાજ, રમ્યા રાસ વ્હાલો વ્રજરાજ ।
આપ્યું અબળાને સુખડું અપાર, કહેતાં શેષજી પામે ન પાર ॥૧॥
હતા વ્રજમાં ગોવાળિયા જેહ, મોહ્યા કૃષ્ણની માયામાં તેહ ।

પોતા પાસે માની નિજનારી, એવી માયા પસારી મુરારી ॥૨॥
રાત્ય પાછલી રહી ઘડિ ચાર, બોલ્યા મનમોહન કરી પ્યાર ।
હવે જાઓ ઘરે સુકુમારી, માનો દૃઢ કરી વાત અમારી ॥૩॥
સુણી વચન પડ્યો ઉર ત્રાસ, મૂકે માનિની સૌ નિઃશ્વાસ ।
ક્ષણમાત્ર તે રજની પ્રમાણી, મૃગનેણી સર્વ અકળાણી ॥૪॥
ઘરે જાવા ઇચ્છે નહિ કોય, વ્હાલે પ્રેર્યા જોરાવરી તોય ।
અમે હરિનું વચન ઉર ધારી, કષ્ટે નિજ ઘર આવ્યાં વિચારી ॥૫॥
એવાં સુખડાં આપ્યા સુખકારી, વીરા તે હવે ખટકે છે ભારી ।
દિન રાત ઝુરે વ્રજબાળી, પળ વિસરે નહિ વનમાળી ॥૬॥
એની વાત વિસારી ન જાય, સંભારતાં મહાદુઃખ થાય ।
મુક્તાનંદના વ્હાલાનો સંગ, અમને આપે છે દુઃખડું અભંગ ॥૭॥

કડવું ॥૭૮॥

ઉદ્ધવ વિરહવંતી વ્રજનારી, પામે મહાદુઃખ હરિને સંભારી ।
એના ગુણને સંભારે છે જેમ, વિરહ તાપ વધે ઘણો તેમ ॥૧॥
ઝુરે કૃષ્ણ વિના સુકુમારી, વિરહવેદના અંતરે ભારી ।
બોલે ઉનમત્ત થઈ મુખ વાણી, ક્યારે આવશે સારંગપાણી ॥૨॥
નેણે નીર વહે એકધાર, પીડે પ્રભુ વિના કામ અપાર ।
આઠે પહોર રોતાં એમ જાય, કંપે દેહ ને વેદના થાય ॥૩॥
એવું મહાદુઃખ પામે છે જ્યારે, ગોપી હરિગુણ ગાય છે ત્યારે ।
ભાસે રસિયાનું સુંદર રૂપ, તેશું કરે છે એકાંત અનૂપ ॥૪॥
ધ્યાને હરિનાં ચરણ ઉર ધારે, એમ વિરહનો તાપ નિવારે ।
કરે આલિંગન હરિસંગ, એમ ઉરથી નિવારે અનંગ ॥૫॥
જ્યારે ધ્યાન તજી જુવે બ્હાર, વિરહ તાપે તપે વ્રજનાર ।
પછી કરે છે ચરિત્રનું ગાન, પળ વિસરે નહિ ભગવાન ॥૬॥
એમ પરવશ થઈ વ્રજબાળી, વિરહબાણે વેંધી વનમાળી ।
મુક્તાનંદના નાથની પ્યારી, ગોપી જીવે ચરિત્ર સંભાળી ॥૭॥

કડવું ॥૭૯॥

સુણો ઉદ્ધવ પરમ સુધીર, જે જે ચરિત્ર કર્યા બળવીર ।

કીધું ચરિત્ર વિમલ જગવંદ, અહિના[1] મુખથી છોડાવ્યા છે નંદ ॥૧॥
શંખચૂડ વ્રજાંગના ચોર, તેને માર્યો શ્રીનંદકિશોર ।
તેના શિરનો ચૂડામણિ જેહ, લાવ્યા ગોપિસહિત પ્રભુ તેહ ॥૨॥
વૃષભાસુર દુર્મદ ભારી, તેને માર્યો શ્રીકુંજવિહારી ।
વ્યોમાસુરના હર્યા પ્રભુ પ્રાણ, માર્યો કેશીને પરમ સુજાણ ॥૩॥
એવા દૈત્યોથી અમને ઉગારી, શુભ ચરિત્ર કર્યાં સુખકારી ।
આવ્યો ક્રૂર કપટી કઠોર, તેણે કૃષ્ણને કીધો કુનોર ॥૪॥
જાવા ત્યાર થયા બેઉ ભાઈ, વ્રજનારી આવી સર્વ ધાઈ ।
ગોપી વારવા થઈ સર્વ ત્યાર, પછી બોલિયા નંદકુમાર ॥૫॥
અમને રોક્યાનું કરશો માં કોઈ, વ્હેલા આવશું મધુપુર જોઈ ।
રાજા કંસે તેડાવ્યા છે આજ, ગયા વોણું સરે નહિ કાજ ॥૬॥
ગોપી આવ્યાની અવધે લોભાણી, કોઈ બોલી શકી નહિ વાણી ।
મુક્તાનંદનો નાથ સંભારી, વિરહે વેંધી ઝુરે વ્રજનારી ॥૭॥

કડવું ॥૮૦॥

ઉદ્ધવ લલિતા બોલી હરિસંગ, સુણો નંદનંદન નવરંગ ।
તમે જાવાની કીધી છે ત્યારી, રાધા વિરહે મુંઝાય છે ભારી ॥૧॥
જાશે મથુરા નગર ભગવાન, એવું સુણતાં ભૂલી તનભાન ।
પામી મૂરછા પડી તતકાળ, તમે આવીને દેખો દયાળ ॥૨॥
વ્હાલે લલિતાની વાત વિચારી, આવ્યા રાધિકા પાસ મુરારી ।
પડ્યાં ભોંપર રાધિકા રાણી, દેખી ડરપિયા સારંગપાણી ॥૩॥
પાછા આવ્યાની અવધિએ એહ, નિશ્ચે નહિ રાખે નિજદેહ ।
કર સાહિ[2] જગાડિયાં કાન, ભાવે બોલ્યા મોહન દઈ માન ॥૪॥
તમે સુંદરી ત્યાગો સંતાપ, તમને થયો છે શ્રીદામનો શાપ ।
રહેશે સો વર્ષ મારો વિજોગ, પછી પામશો પરમ સંજોગ ॥૫॥
હમણાં સ્વપનામાં રાધિકા પ્યારી, મને દેખશો નવલવિહારી ।
મારા વરથી સંજોગ છે એહ, જાગ્યે નહિ રહે સુંદરી તેહ ॥૬॥
એવો વર દઈ અંતરજામી, જાવા ત્યાર થયા બહુનામી ।
મુક્તાનંદનો શ્યામ સુજાણ, રાખ્યા વર દઈ પ્યારીના પ્રાણ ॥૭॥

૧. - નાગના ૨. - ગ્રાહી-પકડીને

પદ ॥૨૦॥ (રાગ પ્રભાતી)

કૃષ્ણજી લલિતાને કહે સાંભળો પ્યારી ।
રાધિકાની રીત સર્વ ગોપિથી ન્યારી ॥કૃષ્ણ૦॥૧॥
આવ્યાની અવધિ સર્વ ગોપીને દિધી ।
રાધાને વરદાન આપી અધિક કીધી ॥કૃષ્ણ૦॥૨॥
પ્રાણથી પ્યારી છે મને રાધિકા ગોરી ।
મુજને જોઈ જીવે જેમ ચંદચકોરી ॥કૃષ્ણ૦॥૩॥
સ્વપને સંજોગ મારો રાધાને રહેશે ।
જાગિને વિરહ કેરી વેદના સહેશે ॥કૃષ્ણ૦॥૪॥
મૂર્ચ્છાથી જાગે ત્યારે વારતા કહેજો ।
રાધિકાની સેવામાંહી પ્રેમેશું રહેજો ॥કૃષ્ણ૦॥૫॥
એવું કહી અક્રૂર સંગે ચાલ્યા મુરારી ।
મુક્તાનંદના નાથ વોણી ઝુરે સૌ નારી ॥કૃષ્ણ૦॥૬॥

કડવું ॥૮૧॥ (ઢાળ ત્રીજો)

ઉદ્ધવજી એમ રાધિકાને, આપી હરિ વરદાન ।
મૂર્ચ્છામાં મુકી પિયા, રથે બેઠા શ્રીભગવાન ॥૧॥
રામ સહિત રથપર બિરાજ્યા, જાવા મધુપુર શ્યામ ।
પ્રાણ ગયા સમ દેહ જેવું, થયું છે ગોકુળ ગામ ॥૨॥
કોઈક વ્યાકુળ વચન બોલે, કોઈ રુવે થઈ ઉદાસ ।
કોઈક મૂર્ચ્છા પામિયાં, જાણું જાશે હમણાં શ્વાસ ॥૩॥
કોઈક કામિની અધિક આતુર, પાડે અતિશે ચીસ ।
હોઠ ડસી અક્રૂર ઉપર, કરે છે સર્વે રીસ ॥૪॥
કઠણ મન કરી કૃષ્ણજી, હંકાવ્યો રથ તતકાળ ।
ઉદ્ધવ હરિને એ સમે, નવ દીઠા દીનદયાળ ॥૫॥
જ્યાં લગી રથને ભાળિયો, ત્યાં લગી ધાયાં લોક ।
પછી પડ્યાં સૌ ભૂમિ ઉપર, કીધો અતિશે શોક ॥૬॥
કોઈ પડી ઘર આંગણે, કોઈ ગામમાં કોઈ બહાર ।
મુક્તાનંદ કહે કૃષ્ણ વોણી, મહાદુઃખણી વ્રજનાર ॥૭॥

કડવું ॥૮૨॥

ઉદ્ધવ એણીપેરે નમેરા થઈ, ગોકુળથી ગયા કાન ।
રાધા અતિ વિરહે દુઃખી, તેને નાપ્યું દર્શન દાન ॥૧॥
રાત દિવસ સુતી રહે, તેને જગાડો તમે વીર ।
રાધિકાનાં વચનને, સુણો ઉદ્ધવ પરમ સુધીર ॥૨॥
પછી ઉદ્ધવે અતિ પ્રેમશું, વિનતી કરી બહુવાર ।
રસિકરાય શ્રીકૃષ્ણના, ગુણ ગાય પરમ ઉદાર ॥૩॥
ગોવિંદ ગુણ સુણી રાધિકા, પછી જાગિયાં જગમાત ।
ઉદ્ધવને અતિ પ્રેમશું, પુછવા લાગ્યાં વાત ॥૪॥
તાત તમારું શું નામ છે, ક્યાંથી આવ્યા સુરંગ ।
વેશ કરાવી શ્રીકૃષ્ણનો, કેણે મોકલ્યા શુભ અંગ ॥૫॥
વચન સુણી રાધાતણાં, કરી ઉદ્ધવ પ્રેમે પ્રણામ ।
કર જોડી કહે માત સુણજો, ઉદ્ધવ મારું નામ ॥૬॥
શ્યામસુંદરે મને મોકલ્યો, શુભ કથા કરવા પ્રકાશ ।
મુક્તાનંદના નાથનો, હું અતિ એકાંતિક દાસ ॥૭॥

કડવું ॥૮૩॥

હરિજન જાણી રાધિકા, કર્યું વંદન વારમવાર ।
રામકૃષ્ણનું કુશળ પુછ્યું, પ્રેમે કરી બહુ વાર ॥૧॥
ઉદ્ધવ શા કારણ થકી, મથુરાં ગયા ભગવાન ।
વૃંદાવન ક્યારે આવશે, વ્હાલો દેવા દર્શનદાન ॥૨॥
પૂર્ણ શશિસમ દેખશું, ક્યારે વદન એહનું વીર ।
ક્યારે એ રાસ રમાડશે, મનમોહન પરમ સુધીર ॥૩॥
ક્યારે એ ફરીને કરશે, જળક્રીડા નવલકિશોર ।
ચંદન ચરચિ પૂજશું, ક્યારે શ્યામસુંદર ચિત્તચોર ॥૪॥
કાનકુંવરના કંઠમાં, પે'રાવશું ક્યારે હાર ।
ઉદ્ધવ અમને રાત દિન, મનમાં છે એ જ વિચાર ॥૫॥
કર જોડી ઉદ્ધવ કહે, સુણો જગતજનની વાત ।
કૃષ્ણ ને બલરામ મધુપુર, કુશળ છે બેઉ ભ્રાત ॥૬॥

INDEX

સંદેશો તમને કહ્યો, પ્રેમે કરી હરિ જેહ ।
મુક્તાનંદના નાથનાં, હવે વચન સુણજો તેહ ॥૭॥

કડવું ॥૮૪॥

ઉદ્ધવ કહે સુણો માત તમને, કહ્યું શ્રીહરિ એમ ।
હું સૌના ઉરમાં રહું, આકાશ વ્યાપક જેમ ॥૧॥
હું છુ સૌનો આતમા, વળી ન્યારો સૌથી જેહ ।
પ્રેમિજનના ઉરવિષે, સુખ આપવા રહું તેહ ॥૨॥
એમ કહ્યું શ્રીકૃષ્ણજી, માટે મગન રહેજો માત ।
તમ પાસે ત્રિભુવનપતિ, હરિ રહે સદા સાક્ષાત ॥૩॥
ઉદ્ધવની વાણી સુણી, કરી રાધિકા બહુ હાસ ।
પ્રેમમગન થઈ બોલિયાં, વાણી ઉદ્ધવ દૃઢ હરિદાસ ॥૪॥
ઉદ્ધવજી અમે કૃષ્ણને, એમ જાણિયે છૈયે વીર ।
તોય અમારે પ્રગટવો'ણુ, મન ધરે નહિ ધીર ॥૫॥
કાલિંદીતટ તેજ છે, વળી ત્રિવિધ મારુત સોય ।
તે જ કદંબ ને ક્રીડાનાં સ્થળ, સુખ ન આપે કોય ॥૬॥
તે જ વૃંદાવન છે રમણિક, તેજ કોકિલ નાદ ।
મુક્તાનંદના નાથ વો'ણાં, કરેછે કષ્ટ વિષાદ ॥૭॥

પદ ॥૨૧॥ (રાગ રામગ્રી)

ઉદ્ધવજી વાલમ વિના, વ્રજ દુઃખકારી ।
સંપત્તિ જોઈ વિરહનો, તાપ વધે ભારી ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
અમૂલ્ય મણિનાં તેજ, મંદિર છે ભાઈ ।
વ્હાલા વિના ભાખસિ, સરિખાં દુઃખદાઈ ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
મણિકેરા દીપ અતિ, જ્યોતિને પ્રકાસે ।
વાલિડા વિના તે, વિખઝાળ સમ ભાસે ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
સંપૂરણ ચંદ્ર અતિ, આપતો ઉમંગ ।
કૃષ્ણ વિના કામિનીનાં, બાળે સર્વ અંગ ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥
ગોપીકાનો ગણ અતિ, દુઃખદાયી લાગે ।
વ્હાલા વિના વિરહનું, દુઃખ નવ ભાગે ॥ઉદ્ધવ૦॥૫॥

કામ તો કસાઈ જેવો, મ્હેર તજી મારે ।
મુક્તાનંદ કૃષ્ણવોણિ, રાધિકા પોકારે ॥ઉદ્ધવ૦॥૬॥

કડવું ॥૮૫॥ (ઢાળ પ્રથમનો)

વળી બોલિયાં રાધિકા રાણી રે, સુણો ઉદ્ધવજી મારી વાણી રે ।
મને હરિ વિના સર્વ સંસારરે, વીરા આપે છે કષ્ટ અપાર રે ॥૧॥
શય્યા પુષ્પસુગંધિની જેહ રે, વળી ચંદને ચર્ચિત તેહ રે ।
મને બાણ સજ્યા સમ સોય રે, વહાલા વોણું સુખદ નહિ કોય રે ॥૨॥
રતિભોગને જોગ્ય તંબોલ રે, વાસ્યા કર્પુરે ને રંગચોળ રે ।
કૃષ્ણ વોણાં તે સૌ દુઃખકારી રે, વિરહવેદના આપે વધારી રે ॥૩॥
માળા માલતી પુષ્પની સારી રે, શ્વેત ચામર દર્પણ ભારી રે ।
મને હરિ વિના દુઃખ ઉપજાવે રે, જોતાં કષ્ટનો પાર ન આવે રે ॥૪॥
મુક્તા માણેક હીરાના હાર રે, શોભાધામ છે તેજઅંબાર રે ।
મને પ્રભુ વિના પીડે છે તેજ રે, વિરહઝાળ વધારે છે એજ રે ॥૫॥
ઘસી કસ્તુરી કુંકુમસંગ રે, ભર્યાં ચંદન પાત્ર સુરંગ રે ।
વાલા વોણું એ સર્વ નકારું રે, મને કાંય ન લાગે સારું રે ॥૬॥
જેમાં ભ્રમર કરે ગુણગાન રે, વન ઉપવન ક્રીડાનાં સ્થાન રે ।
મુક્તાનંદના પ્રભુ વિના ભાઈ રે, મને સર્વ થયાં દુઃખદાઈ રે ॥૭॥

કડવું ॥૮૬॥

સુણો ઉદ્ધવ સુખપ્રદ જેહ રે, મને દુઃખદાયક થયું તેહ રે ।
મારે પુષ્પ સુગંધીનાં બાગ રે, જેને જોતાં વધે અનુરાગ રે ॥૧॥
ફુલ્યાં સરમાં સરોજ અપાર રે, તેમાં ભ્રમર કરે છે ગુંજાર રે ।
મારે વૈભવ સર્વ છે ભાઈ રે, દાસ દાસિયો જશ પ્રભુતાઈ રે ।૨॥
મારે હરિ વિના વૈભવ એહ રે, વિરહતાપે તપાવે છે દેહ રે ।
ક્યાં છે કૃષ્ણ કમળદળનેન રે, દુઃખહરી કરે સુખચેન રે ॥૩॥
આવો કૃષ્ણજી કમળાનિવાસ રે, આવો પ્રાણવલ્લભ મારે પાસ રે ।
મેં તો શા શા કર્યા હશે દોષ રે, મને ત્યાગી મોહન કરી રોષ રે ॥૪॥
એમ કહી કહી રાધિકા પ્યારી રે, પાછાં મૂર્છા પામ્યાં સુકુમારી રે ।
રાધા પ્રેમનું પાત્ર પ્રમાણી રે, બોલ્યા ઉદ્ધવ ગદ્‌ગદ્ વાણી રે ॥૫॥

તમે માત કૃતારથ રૂપ રે, દીઠી પ્રીતિ તમારી અનૂપ રે ।
મારે મથુરાં જાવાનું છે માત રે, જાગી કરુણા કરો સાક્ષાત રે ॥૬॥
હું શ્રીકૃષ્ણનો દાસ કે'વાઉં રે, પ્રભુ પ્રેરે તિયાં તિયાં જાઉં રે ।
મુક્તાનંદના સ્વામીને સંગરે, જઈ કહીશ તમારો પ્રસંગ રે ॥૭॥

કડવું ॥૮૭॥

રાધા સુણીને ઉદ્ધવજીની વાણી રે, વળી જાગીયાં પરમ સયાણી રે ।
બેઠાં રત્નસિંહાસને પ્યારી રે, પ્રેમે બોલિયાં વચન વિચારી રે ॥૧॥
જાઓ મથુરાં નગર તમે તાત રે, રખે ભુલી જાતા મારી વાત રે ।
વ્હેલા લાવો શ્રીકૃષ્ણને આંહી રે, બીજે જાવા ન દેશો ક્યાંહી રે ॥૨॥
પામી વનિતાના જન્મને વીર રે, મળ્યા કૃષ્ણપતિ રતિ ધીર રે ।
એવા પતિસંગ પામી વિજોગ રે, એથી નહી અન્ય દુઃખ સંજોગ રે ॥૩॥
શાને વાત કરો બહુ વાર રે, મને બોધ ન લાગે લગાર રે ।
હરિનું દર્શન જેને ન થાય રે, તે નો નિષ્ફળ જનમ કહેવાય રે ॥૪॥
એનો લવ સંગમાં થયો સ્નેહ રે, મને વિસરે નહી પળ તેહ રે ।
હું તો રાતદિવસ રહું સોય રે, બીજી વાત ગમે નહી કોય રે ॥૫॥
જાગું રજનીમાં નિંદ નિવારી રે, ભજ્યે કૃષ્ણ વધે દુઃખ ભારી રે ।
પડી શોકના સિંધુમાં ભાઈ રે, મને કાઢો ઉદ્ધવ તમે ધાઈ રે ॥૬॥
એ છે સર્વે સુકૃત મધ્ય સાર રે, પ્રેમે કરવો જે પર ઉપકાર રે ।
મુક્તાનંદનો વ્હાલો વિહારી રે, ઉદ્ધવ જીવનદોરી અમારી રે ॥૭॥

કડવું ॥૮૮॥

ઉદ્ધવ હરિગુણ મહિમા અપાર રે, કે'તાં શેષજી પામે ન પાર રે ।
તેને વારમવાર સંભારી રે, વિરહવેદના થાય છે ભારી રે ॥૧॥
નારીમાત્ર જગત મધ્યે સોય રે, તેમાં મુજ જેવી દુઃખણી ન કોય રે ।
દુઃખ હરિના વિજોગનું જેહ રે, બીજી મુજ વિના જાણે ન તેહ રે ॥૨॥
કાંઈક જાનકી જાણે છે એહ રે, જેને પ્રભુસંગ પરમ સનેહ રે ।
મુંથી અધિક દુઃખી જગમાંઇ રે, નારીમાત્રમાં લાધે ન ક્યાંઇ રે ॥૩॥
મારા મન ફરી વેદના જોઈ રે, વીરા હરિ વિના જાણે ન કોઈ રે ।
મારા સરખું અતુલ દુઃખ આવું રે, નારીમાત્રને કહી શું બતાવું રે ॥૪॥

INDEX

મુજ સરખી તે વનિતા મોઝાર રે, ભુત ભવિષ્યમાં દુઃખણી ન નાર રે ।
અતિ સુખ ને સૌભાગ્યથી હીન રે, મુજ સરખી વિરહિણી ન દીન રે ॥૫॥
પહેલી કલ્પતરુને હું પામી રે, વર વરિયા મોહન બહુનામી રે ।
તેથી કીધો વિધાતા વિજોગ રે, મારા ઉરમાં છે એ અતિરોગ રે ॥૬॥
હસતાં રમતાં પ્રગટ હરિ દેખું રે, જીવ્યું જન્મ સફળ ત્યારે લેખું રે ।
મુક્તાનંદના શ્યામ સુજાણ રે, ઉદ્ધવ એ મારા જીવનપ્રાણરે ॥૭॥

પદ ॥૨૨॥ (રાગ પંચમ)

ઉદ્ધવ અમારાં રે મોહન મન લઈ ગયા રે, વા'લા વિના વિરહનો તાપ ન જાય ।
વેગે તેડી લાવોરે મોહન મથુરાં થકીરે, કરવી અમારી એજ સહાય ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
નામ સુણી કાનરે કમળદગ કૃષ્ણનુંરે, થાય છે મારા પ્રફુલ્લિત પ્રાણ ।
મનડાં અમારાં રે ધીરજ ધરતાં નથીરે, વણ દીઠે સુંદર શ્યામ સુજાણ ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
વ્યભિચારી ભાવેરે સ્પર્શ કરે કૃષ્ણનોરે, તેનો જશ ચૌદ ભુવનમાં ગવાય ।
એવી શી સંપતરે જેણે હરિ વિસરેરે, ત્રિભુવન પાસંગ[1] તુલ્ય ન થાય ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
કોટી કામ શોભારે લજાય એક અંગમાંરે, બ્રહ્માદિક કેરું કારણ જેહ ।
રિદ્ધિ સિદ્ધિ રહેરે હાજર કર જોડીને રે, શેણે કરી વિસારું પતિ તેહ ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥
કાનજી કોડીલોરે સર્વ સુખધામ છે રે, કરુણાના સાગર ગુણભંડાર ।
મુક્તાનંદ કેરોરે વાલીડો નવ વિસરેરે, અમારા એ પ્રીતમ પ્રાણ આધાર ॥ઉદ્ધવ૦॥૫॥

કડવું ॥૮૯॥ (ઢાળ બીજો)

વળી બોલિયાં રાધિકા રાણી, સુણો ઉદ્ધવજી મારી વાણી ।
કોટી ચંદ્રથી શીતલ જેહ, કોટી કામથી સુંદર તેહ ॥૧॥
તનધારી અસુર સુર જોય, તેમાં કૃષ્ણને તુલ્ય ન કોય ।
શેષ શારદા બ્રહ્માદિ દેવ, જેનું ધ્યાન ધરે કરે સેવ ॥૨॥
એવી સંપત્તિ નહિ કોઈ સાર, જેણે વિસરે નંદકુમાર ।
એનું સ્વપને જો દર્શન પામે, તેનું મન ન ચડે અન્ય ભામે ॥૩॥
પામે કૃષ્ણનો લેશ પ્રસંગ, તેને ન ગમે સંસારનો સંગ ।
જેને જોઈને સ્થાવર કાય, ગિરિ વૃક્ષ ચપળસમ થાય ॥૪॥
એના અતિગુણ શીલ સંભારી, સ્થંભે મારુત[2] જમુનાનું વારી[3] ।

૧ પાસંગ - ત્રાજવાના પલ્લાં સરખા કરવા રખાતું વજન - ધડો ૨ પવન ૩ પાણી

INDEX

શોભા જોઈ સ્થંભે શશિ સૂર, રે'વા ઇચ્છે તે હરિને હજૂર ॥૫॥
એવી સંપત્તિ નહિ કોઈ સારી, જેણે વિસરે કુંજવિહારી ।
એવા અતિશે અલૌકિક એહ, તે શું બાંધ્યો છે અચળ સનેહ ॥૬॥
વણદીઠે તે પળ ન રે'વાય, ખાલી મંદિર ખાવાને ધાય ।
મુક્તાનંદનો વહાલો વિહારી, એ છે જીવનદોરી અમારી ॥૭॥

કડવું ॥૯૦॥

ઉદ્ધવ સર્વના સ્વામી છે એહ, એવું જાણીને કીધો સનેહ ।
જેના ભયથકી ચંદ્ર ને સૂર, રહે નિશદિન હેતે હજૂર ॥૧॥
જેને ડરે વહે ત્રિવિધ સમીર[1], વરસે ઇંદ્ર સુધાસમ નીર ।
જેનો ત્રાસ સદા ઉર આણી, દોડે મૃત્યુ હરે સર્વ પ્રાણી ॥૨॥
ફલે ફૂલે તરુ જેને ત્રાસે, રહે સિંધુ મરજાદમાં વાસે ।
એ છે કાળના કાળ અનંત, એને વશ સુર સિદ્ધપર્યંત ॥૩॥
એ છે અતિશે સ્વતંત્ર ઉદાર, એના મહિમાનો આવે ન પાર ।
એવી સંપત્તિ કોઈ ન ભાઈ, જેણે વિસરે હરિ સુખદાઈ ॥૪॥
મને હરિ વિના પળ એક જાય, તેતો કોટી કલ્પસમ થાય ।
એવો ભેદ પ્રબોધ ન હોય, જેણે સમજાવે મને કોય ॥૫॥
ત્યાગો ઉદ્ધવ બોધની આશ, જાઓ મથુરાં નગર પ્રભુ પાસ ।
એવું કહીને રુદન કરી ભારી, પામ્યાં મૂર્છા રાધિકા પ્યારી ॥૬॥
સુણી રાધાનાં વચન ગંભીર, રોયા ઉદ્ધવજી તજી ધીર ।
મુક્તાનંદના નાથની પ્યારી, એની પ્રીતિ ત્રિલોકથી ન્યારી ॥૭॥

કડવું ॥૯૧॥

વળી બોલ્યાં લલિતા વિચારી, સુણો ઉદ્ધવ વાત અમારી ।
પહેલું આપી રાધાજીને માન, પછી ત્યાગ કરી ભગવાન ॥૧॥
મને મેલી મનાવાને જ્યારે, કીધી રાધિકા માનીતી ત્યારે ।
જેમ રાધિકાને કહી વાત, તમને સંભળાવું સર્વ ભ્રાત ॥૨॥
સુણો રાધિકા તમ વિના કહાન, વિરહ વિકળ તજી અન્ન પાન ।
વહે શીતળ ચંદન વાય, તેણે કૃષ્ણને વેદના થાય ॥૩॥
તમ અરથે મદન ઉર ધારી, રટે નામ તમારું મુરારી ।

૧. વાયુ

INDEX

લાગે ચંદ્રના કિરણનો તાપ, ઈચ્છે મરણ મોહનવર આપ ॥૪॥
લાગે કામતણા શર ભારી, અતિ વિકળ પોકારે મુરારી ।
જ્યારે ભ્રમર વૃંદ કરે ગાન, ઢાંકે તમ વિના કૃષ્ણજી કાન ॥૫॥
વ્યાપે રજનીમાં વિરહ અપાર, પામે વેદના પ્રાણ આધાર ।
તજી શ્યામ લલિત નિજધામ, વસે વન પ્રભુ પૂરણકામ ॥૬॥
રાધે તમ અર્થે સુખકારી, લોટે ધરણીમાં કુંજવિહારી ।
ચાલો શ્યામના શ્રીહરિ પાસ, તમકાજ ઝુરે અવિનાશ ॥૭॥
એવું માન દઈ ઘણું માવ, પછી ખેલ્યા રાધાજીશું દાવ ।
મુક્તાનંદને વહાલે એવી રીત, કીધી રાધાશું ધૂતવા પ્રીત ॥૮॥

કડવું ॥૯૨॥

કહો ઉદ્ધવ સુંદર શ્યામ, કેદી આવશે ગોકુલ ગામ ।
વિરહ તાપે તપી વ્રજનારી, ક્યારે ઠારશે કુંજવિહારી ॥૧॥
જેમ ઈંદ્ર વરસાવીને મેહ, કરે નવપલ્લવ વન તેહ ।
તેમ વ્રજમાં આવી ભગવાન, ક્યારે આપશે જીવિતદાન ॥૨॥
બોલી અપર આહિરડી તે ઠામ, હવે શીદ આવે સર્યું કામ ।
મારી કંસને લીધું છે રાજ, વર્યા રાજકન્યા થયું કાજ ॥૩॥
વિટીં વળિયાં કુટુંબનાં વૃંદ, તેને સંગે કરેછે આનંદ ।
બોલી અપર સુણો સર્વે પ્યારી, એ છે પૂરણકામ મુરારી ॥૪॥
નથી આપણું કામ લગાર, નથી અન્ય સાથે પણ પ્યાર ।
એને કામ ન કોયનું બ્હેની, ઘણી વાત અલોકિક એની ॥૫॥
એતો કમળાના નાથ કે'વાય, એનો મહિમા વર્ણવ્યો ન જાય ।
એને અર્થ ન કોયશું બાળી, પાળે ભક્તને શ્રીવનમાળી ॥૬॥
એનું ભક્તવત્સલ દૃઢ નામ, દીનબંધુ સદા સુખધામ ।
મુક્તાનંદનો નાથ સ્વચ્છંદ, ભક્તાધીન રહે જગવંદ ॥૭॥

પદ ॥૨૩॥ (રાગ ઘોળ)

ઉદ્ધવજી અમને દુઃખ દીધું વાલમે, કો' કોણ આગળ કહિયે દુઃખની વાત જો ।
મોહનવર મથુરાં જઈ પાછા નાવિયા, કીધી અમશું કાન કુંવર બહુ ઘાત જો ॥૦॥૧॥
લાલચડી તજીયે તો મહાસુખ પામિયે, વેશ્યા કેરાં વચન ગ્રહી ઉપદેશ જો ।

પરમ નિરાશી થઈને બોલી પિંગળા, એમાં ઉદ્ધવ જુઠું નહી લવલેશ જો ॥૩૦॥૨॥
આશામાં અતિશે દુઃખ સર્વે જાણીએ, તોય ટળે નહિ કાનકુંવરની આશ જો ।
કઠણ ઘણી છે આશ અમારે મેલતાં, આશ તજ્યે જાય ગોપીજનના શ્વાસ જો ॥૩૦॥૩॥
જાદુડાં જાણે છે કાન ગોવાળિયો, એનો મારગ મુક્યો નવ મુકાય જો ।
મુક્તાનંદને નાથ લગાડી મોહની, હવે અમે એનો શો કરિયે ઉપાય જો ॥૩૦॥૪॥

કડવું ॥૯૩॥ (ઢાળ ત્રીજો)

ઉદ્ધવજી એનો સંગ દુસ્તજ, તજી શકે નહી કોય ।
જેણે કીધી એશું ગોઠડી, જાણશે ભેદ સોય ॥૧॥
ઈચ્છે નહી તોય એહની, કરે પ્રેમે કમળા સેવ ।
નિમખ ન્યારી નવ રહે, સૌને એ દુર્લભ દેવ ॥૨॥
રમણસ્થળ રસિયાતણાં, નવ દીયે વિસરવા કાન ।
કાલિંદી વન જોઈને, સાંભરે શ્રી ભગવાન ॥૩॥
ગોવર્ધન ગિરિ જોઈને, સાંભરે સુંદરશ્યામ ।
એ અમને નવ વિસરે, જે કીધું શ્રીકૃષ્ણ ને રામ ॥૪॥
વેણુંતણા સ્વર વાલમે, વ્રજમાં સુણાવ્યા જેહ ।
તે રસિયો કેમ વિસરે, જેને સોંપ્યાં તન ધન ગેહ ॥૫॥
ચરણપંકજ શ્યામળે, જ્યાં જ્યાં ધર્યાં જગવંદ ।
તે સ્થળ જોતાં સાંભરે, અમને સદા સુખકંદ ॥૬॥
વિરહવંતી વ્રજસુંદરી, પીડે અનંગ કરી ઉતપાત ।
મુક્તાનંદનો વાલમો, વીરા ક્યારે મળે સાક્ષાત ॥૭॥

કડવું ॥૯૪॥

ઉદ્ધવજી અબળા અમે, ધરિયે તે કેમ કરી ધીર ।
ચરિત્ર સુણી સુણી સાંભરે, લટકાળો શ્રીબળવીર ॥૧॥
સુંદર ચાલ ઉદાર હસવું, પ્રેમેશું નીરખવું જેહ ।
મધુર વચને મન હર્યાં, વિસરે ન અર્ધ ક્ષણ તેહ ॥૨॥
વિસાર્યો નવ વિસરે, નંદનંદન નટવરવેશ ।
એનાં ચરિત્ર સંભારતાં, તન શુધ ન રહે લવલેશ ॥૩॥
વિરહવંતી વ્રજસુંદરી, વરતે છે ઉદ્ધવ જેમ ।

INDEX

તે તમને સંક્ષેપથી, વર્ણવી સુણાવું તેમ ॥૪॥
શીતલ ચંદન ચંદ્ર કિરણ, નિંદે ગોપીજન ।
સુખદ છે પણ હરિ વિના, વિરહે તપાવે તન ॥૫॥
મલયગંધ સુગંધ શીતલ, મંદ મારુત સાર ।
તે ગોપીને વ્યાલ[૧] વીખસમ[૨], આપે કષ્ટ અપાર ॥૬॥
કામબાણથી કંપતાં, ગોપી રહે છે હરિમાં લીન ।
મુક્તાનંદના નાથ વોંણી, સુંદરી સર્વે દીન ॥૭॥

કડવું ॥૯૫॥

ઉદ્ધવ અતિશે મદન બાણે, પીડાણી વ્રજનાર ।
અંતરમાં હરિને ધરી, વૃત્તિ ન લાવે બા'ર ॥૧॥
કાનકુંવરને વાગશે, તીખાં મદનનાં બાણ ।
એવું જાણી નિજ ઉરવિષે, કરે જતન પરમ સુજાણ ॥૨॥
સજલ પંકજ દળ લઈ, કરે કવચ નિજ ઉર માંઈ ।
નંદકુંવર નવરંગને, કામબાણ ન લાગે ક્યાંઈ ॥૩॥
કુસુમ સજ્યા કામશરસમ, જાણે ગોપીજન એહ ।
બાણસજ્યામાં શૂર થઈને, ધરે પોતાનો દેહ ॥૪॥
આલિંગન નંદલાલશું, કરવા ધર્યું વ્રત સાર ।
કુસુમની સજ્યા કરે, ગોપી સહેવા કષ્ટ અપાર ॥૫॥
લોચન જળધારા વહે, શોકે તે અધર સુકાય ।
રાહુ ગ્રહે દાંતે શશી, જેમ અમૃત ધાર સુચાય ॥૬॥
કૃષ્ણ વિના એમ કામિની, વિરહવંતી અધિક પીડાય ।
મુક્તાનંદના નાથ વોણું, દુઃખ કહ્યું નવ જાય ॥૭॥

કડવું ॥૯૬॥

ઉદ્ધવ અમને કૃષ્ણ વોંણી, અંતરે વિરહની ઝાળ ।
કલ્પના કરે ગોપિકા, જાણે મળે હરિ તતકાળ ॥૧॥
કસ્તુરી ઘશી કામિની, તેણે લખે[૩] કૃષ્ણનું રુપ ।
કામ જાણી કુસુમનું શર, આપે પરમ અનૂપ ॥૨॥
નીચું મીનનું ચિહ્ન બનાવી, જોડે તે આગળ હાથ ।

૧ - નાગ, ૨ - વિષ સમાન, ૩ - જીએ

કુસુમ શર અમને મા મારે, જાણી અબળા અનાથ ॥૩॥
પછી કરે હરિસ્તવન ગોપી, વારમવાર અપાર ।
અમે તમારે શરણ આવ્યાં, પાળો પ્રાણઆધાર ॥૪॥
તમ વિના પ્રભુ સુધાસિંધુ, પીડે વિખસમ સોય ।
પ્રાણજીવન પ્રભુ તમ વિના, અમને ન રક્ષક કોય ॥૫॥
ઉર ધરી હરિમૂરતિ, એમ કરે સ્તવન થઈ દીન ।
કરી વિલાપ રુદન કરે, હરિ આગળ થાય અધીન ॥૬॥
જ્યારે સ્ફુરે ઉર હરિમૂરતિ, હસી વિસારે સંતાપ ।
મુક્તાનંદના નાથ વો'ણી, કરે છે વનિતા વિલાપ ॥૭॥

પદ ॥૨૪॥ (રાગ મારુ)

ઉદ્ધવજી વાલમ વિના, ગોપી સર્વ ઘેલી રે હો ।
આખંડીયોમાં એક ધાર, લાગી આંસુ એલી[1] રે હો ॥ઉદ્ધવ૦॥૧॥
મંદિર મશાણ જેવાં લાગે, દુઃખકારી રે હો ।
પુરુષ પિશાચ જેવા જાણે, વ્રજનારી રે હો ॥ઉદ્ધવ૦॥૨॥
સુગંધી કુસુમમાળ, વ્યાળ જેવી જાણી રે હો ।
ડરપું છું દૂર રાખો બોલે, એમ વાણી રે હો ॥ઉદ્ધવ૦॥૩॥
તારા તો અંગારા સજ્યા, ભાખસી પ્રમાણી રે હો ।
વિરહની ઝાળે ગોપી, તાપમાં તવાણી રે હો ॥ઉદ્ધવ૦॥૪॥
કામ જમદૂત થઈ દે છે, દુઃખ ભારી રે હો ।
મુક્તાનંદ કૃષ્ણ વો'ણી, ઝુરે સુકુમારી રે હો ॥ઉદ્ધવ૦॥૫॥

કડવું ॥૯૭॥ (ઢાળ પ્રથમનો)

ઉદ્ધવ વિરહે વિકળ વ્રજનારી રે, પામે કષ્ટ વાલાને સંભારી રે ।
ગોપી ધારે જો ઉરપર હાર રે, તે તો લાગે પ્રીતમ વિના ભાર રે ॥૧॥
મળીયાગર ચંદન જેહ રે, લાગે હરિ વિના વિખસમ તેહ રે ।
સુખદાયક જે જે અનુપ રે, ગણે ગોપી તે મહા દુઃખરૂપ રે ॥૨॥
નિજ શ્વાસને ત્રિવિધ સમીર રે, ગોપી તેથકી થાય અધીર રે ।
વાયુ કામ અનળસમ બાળે રે, વાલા વો'ણું તે કષ્ટ ન ટાળે રે ॥૩॥

---

૧ એલી (હેલી) સતત ભારે વરસાદ

ચારે કોરે જુવે વ્રજબાળી રે, લજ્જા લોકતણી સર્વ ટાળી રે ।
તોડ્યું નાળથી પંકજ સાર રે, એવે નયણે વહે જલધાર રે ॥૪॥
નવપલ્લવ સેજ સુરંગ રે, તેણે દાઝે છે ગોપીનાં અંગ રે ।
જે જે કોમળ સુખપ્રદ સારરે, બાળે હરિ વિના જેમ અંગાર રે ॥૫॥
ગોપી કરપર મેલી કપોળ રે, રોઈ નેણ કરે રંગ ચોળ રે ।
સાંજે બાલ શશી સ્થિર જેમ રે, શોકે ગોપીનાં મુખ સ્થિર તેમ રે ॥૬॥
બોલે વિરહવંતી હરિ હરિ વાણી રે, જેમ તન તજવા સમે પ્રાણી રે ।
મુક્તાનંદનો શ્યામ સુજાણ રે, તે શું બાંધ્યા છે ગોપીએ પ્રાણ રે ॥૭॥

કડવું ॥૯૮॥

ઉદ્ધવ એણી પેર પીડે અનંગ રે, થાય રોમાંચિત સર્વ અંગ રે ।
ગોપી મૂકે નિઃશ્વાસા અપાર રે, કંપે હરિ વિના વારમવાર રે ॥૧॥
કંપે દેહને પામે છે ગ્લાનિ રે, વિરહવેદના રહે નહી છાની રે ।
મીંચી નેત્ર ધરે હરિધ્યાન રે, ચાલે પડી જાય દંડસમાનરે ॥૨॥
વળી અતિ આતુર ઉઠી ધાય રે, ગોપી હરિ વિના મૂર્છિત થાય રે ।
એવો અતિશે વિરહજ્વર જેહ રે, વ્રજવનિતાને બાળે છે તેહ રે ॥૩॥
સુરવૈદ્ય સમાન ગોવિંદ રે, ટાળે ગોપીના મહાદુઃખ ફંદ રે ।
જો એ દર્શન આપે ગોપાળ રે, સર્વ તાપ ટળે તતકાળ રે ॥૪॥
સૌને અંગે અનંગનો રોગ રે, ગોપી પામે જો હરિ સંજોગ રે ।
તો એ દુઃખકેરું મૂળજ જાય રે, એનો અન્ય નથી ઉપાય રે ॥૫॥
જો નહિ જીવાડે એ વ્રજનારી રે, તો એ કઠણ છે વજ્રથી ભારી રે ।
જો નહિ કરે એ કામનિયોને શાંત રે, અમે માનશું કૃષ્ણ કૃતાંત[1] રે ॥૬॥
એને ફંદ પડ્યાં અમે વીર રે, હવે ધરિયે તે કેમ કરી ધીર રે ।
મુક્તાનંદનો નાથ સ્વચ્છંદ રે, કેને વશ નહી એ જગવંદ રે ॥૭॥

કડવું ॥૯૯॥

ઉદ્ધવ હરિ વિના સર્વ અકળાણી રે, બોલે નાથ હરે એમ વાણી રે ।
કૃષ્ણકાજ તે સેજ સમારી રે, ગોપી ખોળે એકાંતે મુરારી રે ॥૧॥
કરતાં અન્યના અધરકેરું પાન રે, વાલો ક્યાં હશે ગુણનો નિધાન રે ।

૧ - યમરાજા

હરિને ગોતે ગોપી તજી લજ્જા રે, જુવે દશ દિશિ વાસક સજ્યા[1] રે ॥૨॥
હરિ આવે છે એવે વિશ્વાસ રે, ગોપી મગન થઈ કરે હાસ રે ।
નાવ્યા જાણી ચાલે અકળાઈ રે, પડે દોડતી બોલે છે ધાઈ રે ॥૩॥
લાવે કમળપુષ્પ સુકુમારી રે, તેના નાળનાં કંકણધારી રે ।
હરિને મળવાને જીવે છે ગોપી રે, ડોલે ઉનમત્ત લાજને લોપી રે ॥૪॥
જુવે આભરણ અંગનાં તેહ રે, ગોપી દેખે નહી નિજદેહ રે ।
હું છું મધુરિપુ કહે એમ વાણી રે, પ્રેમે આપને ભૂલી સયાણી રે ॥૫॥
વેગે કેમ નથી આવતા કાન રે, મારી સેજડીએ[2] ભગવાન રે ।
પુછે દૂતીને વારમવાર રે, સખી ક્યાં હશે નંદકુમાર રે ॥૬॥
વીરા કૃષ્ણ વીના વ્રજનારી રે, વિરહવ્યાકુલ હરિને સંભારી રે ।
મુક્તાનંદના સ્વામીની આશ રે, તેણે તન નથી ત્યાગનો શ્વાસ રે ॥૭॥

કડવું ॥૧૦૦॥

ઉદ્ધવ એમ હરિવર સંગ ગોપી રે, પ્રેમભક્તિમાં રહી પગ રોપી રે ।
વણ દીઠે શ્રીકૃષ્ણ વિહારી રે, વિરહવ્યાકુળ થઈ વ્રજનારી રે ॥૧॥
મેઘ જેવું અંધારુ અનુપ રે, તેને જાણી શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ રે ।
તેને ભેટે ચુંબન કરે બાળી રે, જાણે આવ્યા મોહન વનમાળી રે ॥૨॥
રચે નવરંગ સેજ સુશીલા રે, થાય ઘરઘરમાં એવી લીલા રે ।
વિરહ વિકળ તજી સર્વ લજ્જા રે, ગોપી ઘરઘર વાસક સજ્યા રે ॥૩॥
કરે કૃષ્ણને કાજ વિલાપ રે, પામે હરિ વિના અતિસંતાપ રે ।
રોતાં રોમાંચિત તન થાય રે, વિરહ વેદના કહી નવ જાય રે ॥૪॥
પામે વેદના તાણે છે પ્રાણ રે, જાણે માર્યું મદનરિપુ બાણ રે ।
બોલે વ્યાકુળ વચન અપાર રે, તેનો થાય નહી નિરધાર રે ॥૫॥
એવી વ્રજની દશા થઈ વીર રે, ગોપી હરિ વિના સર્વ અધીર રે ।
તે ન કૃષ્ણે ધર્યું મન લેશ રે, મુક્યા તમને દેવા ઉપદેશ રે ॥૬॥
વશ્યા ઉરમાં હરિ સાક્ષાત રે, હવે ક્યાં રહે બીજી વાત રે ।
મુક્તાનંદના નાથને પાસ રે, ત્યાં જઈ શીખવો અન્ય અભ્યાસ રે ॥૭॥

---

૧ વાસક સજ્યા - પ્રેમીના આગમનની રાહ જોતી સુસજ્જ યુવતી,
૨ સેજ - શય્યાં

પદ ॥૨૫॥ (રાગ સામેરી)

ઉદ્ધવ વ્રજના પ્રાણ આધાર, મોહન વનમાળી રે ।
અમને છેલ છબીલા સંગ, લાગી દૃઢ તાળીરે ॥મોહન૦॥૧॥
એવી અમે અબળા નહી, ડગમગ મન થઈ જાય ।
સો લાંઘણ પડે સિંહને, તોય ઘાસ કદી નવ ખાય ॥મોહન૦॥૨॥
મીન જેવી સર્વ માનિની, જળ નંદલાલ સુજાણ ।
આવ્યાની અવધિ કરી, તેણે રહે છે અમારા પ્રાણ ॥મોહન૦॥૩॥
મહા સુખકારી શ્યામળો, શિરપર ધાર્યા સોય ।
એ સંગ મન અટકી રહ્યું, બીજી વાત ગમે નહી કોય ॥ મોહન૦॥૪॥
મોર ચાતક સરખી ટેકને, ધારી વર્યા નંદલાલ ।
પ્રગટ વિના પ્રપંચમાં, અમે નહિ થાયે બેહાલ ॥મોહન૦॥૫॥
વાલા વિના વ્રજનારીને, પલક કલ્પસમ થાય ।
મુક્તાનંદના નાથને, વણ દીઠે તે કેમ રહેવાય ॥મોહન૦ ॥૬॥

કડવું ॥૧૦૧॥ (ટાળ બીજો)

ગોપી સાંભળી હરિ સંદેશ, જાણ્યો સૌમાં હરિનો આવેશ ।
સૌના આતમા કૃષ્ણ મુરારી, સૌથી ન્યારા છે શ્રીગિરિધારી ॥૧॥
એવું જાણી શ્રીહરિનું સ્વરૂપ, સર્વે સમઝીયો મર્મ અનૂપ ।
વિરહતાપ સમ્યો સર્વ જ્યારે, પ્રેમે પૂજ્યા ઉદ્ધવજીને ત્યારે ॥૨॥
પ્રેમે ઉદ્ધવજી બહુ માસ, કીધો ગોકુલગામ નિવાસ ।
હરવા ગોપીનો શોક અપાર, ગાય કૃષ્ણ કથા શ્રુતિસાર ॥૩॥
સૌનો શોક હર્યો કરી વાત, જેમ આવે મોહન સાક્ષાત ।
પ્રેમે હરિગુણ ઉદ્ધવ ગાય, દિનરજની તે ક્ષણસમ થાય ॥૪॥
હરિભક્ત ઉદ્ધવ સુખધામ, રહ્યા જેટલા દિન નંદગામ ।
જાણ્યા ક્ષણસમ તે વ્રજવાસી, એવી કૃષ્ણકથાને પ્રકાશી ॥૫॥
હરિનાં રમણતણાં સ્થળ જેહ, ગોપીસહિત ઉદ્ધવ જુવે તેહ ।
જ્યાં જ્યાં કીધો શ્રીકૃષ્ણે વિહાર, ગોપી સમજાવે કરી પ્યાર ॥૬॥
નિરખી નિર્મળ જમુનાનું વારી, ગિરિ ગોવર્ધન સુખકારી ।
નિરખી વૃંદાવન નવરંગ, સુણે ઉદ્ધવ સર્વે પ્રસંગ ॥૭॥

નિરખી કંદરા[1] પર્વતકેરી, ગાય ગોપિયો લીલા ઘણેરી ।
મુક્તાનંદ કહે વાલાનો વિહાર, તે તે સ્થળ વર્ણવે બહુવાર ॥૮॥

કડવું ॥૧૦૨॥

નીરખી કુસુમિત વૃક્ષ ઉદાર, ગાય ઉદ્ધવ હરિગુણ સાર ।
આપે વ્રજવનિતાને આંનદ, હરિનું ભજન કરાવે સ્વચ્છંદ ॥૧॥
એમ ઉદ્ધવ વ્રજજન સંગે, ગાય હરિગુણ અધિક ઉમંગે ।
દેખી રમણનાં સ્થળ વ્રજનારી, વિરહે વ્યાકુળ હરિને સંભારી ॥૨॥
થયો અંતર કૃષ્ણ આવેશ, પ્રેમે મગન ન તન શુદ્ધ લેશ ।
દેખી ગોપિનો પ્રેમ અપાર, વંદે ઉદ્ધવ વારમવાર ॥૩॥
ગોપી અધિક કૃતારથ જાણી, પછી બોલિયા ઉદ્ધવ વાણી ।
તનધારી છે ભૂપર જેહ, ગોપીતુલ્ય નહી કોઈ તેહ ॥૪॥
પરમાતમા કૃષ્ણ શ્રીરંગ, દૃઢ પ્રીત કરી તેને સંગ ।
એવી પ્રીત ઈચ્છે સર્વ સંત, ઈચ્છે મુક્ત મુમુક્ષુ પર્યંત ॥૫॥
અમે ભક્ત ઈચ્છું એવી પ્રીત, પ્રેમી ભક્ત છે પરમ પુનીત ।
બ્રહ્મજન્મ ત્રિવિધ જગ જોય, પ્રેમી ભક્તથી શ્રેષ્ઠ ન સોય ॥૬॥
એને અંતરે પ્રેમ ખુમારી, વંદ્યા જોગ્ય સર્વ વ્રજનારી ।
મુક્તાનંદના નાથને પ્યારી, શ્રુતિતુલ્ય એ ગોપકુમારી ॥૭॥

કડવું ॥૧૦૩॥

ક્યાં એ વનચરી[2] નાર ગમાર, વ્યભિચારિણી દુષ્ટ આચાર ।
ક્યાં એ કૃષ્ણમાં ભાવ આરૂઢ, શ્રુતિસાર સર્વને એ ગૂઢ ॥૧॥
ભાવે ઈશ્વરને ભજે જેહ, અતિ થાય કૃતારથ તેહ ।
કરે અમૃતપાન જે કોય, થાય અમર અરોગી સોય ॥૨॥
ગોપી પામી જે હરિનો પ્રસાદ, સૌને દુર્લભ તે રસ સ્વાદ ।
હરિના ઉરમાં છે કમળાનો વાસ, તેને એ સુખની ઘણી આશ ॥૩॥
પદ્મ જેવી સુગંધે સુવાસી, સુરવનિતા એ સુખની છે પ્યાસી ।
રમા આદિને દુર્લભ એહ, જેને કાજ દમે બહુ દેહ ॥૪॥
એવો હરિનો પ્રસાદ ઉદાર, અન્ય ક્યાં થકી પાસે ગમાર ।

૧ - ગુફા, ૨ - વનમાં ફરનારી

રીઝ્યા રાસમાં અંતરજામી, ગોપી તે સુખ હરિથકી પામી ॥૫॥
હરિના ભુજ ધરી કંઠમાં ગોપી, પ્રેમે શ્યામ સંગે રહી ઓપી ।
રમ્યાં ગોપી જે હરિસંગ રાસ, એ છે દુર્લભ બ્રહ્મવિલાસ ॥૬॥
વ્રજનારીનું ભાગ્ય અપાર, જેને રીઝ્યા પ્રગટ કરતાર ।
મુક્તાનંદનો નાથ વિહારી, પ્રેમે ભોગવ્યા ભવભયહારી ॥૭॥

કડવું ॥૧૦૪॥

વળી બોલિયા ઉદ્ધવ વાણી, ઉર ભાવ અલૌકિક આણી ।
વ્રજનારીની પગરજ એહ, વૃંદાવનવિષે પામે છે જેહ ॥૧॥
તૃણ ગુચ્છ ને વેલી અપાર, તેને મધ્ય હું ધરી અવતાર ।
વ્રજનારી ચરણરજ સાર, જેમ પામું તે કરવો વિચાર ॥૨॥
તજ્યાં માત પિતા સુત ભાઈ, તજી કુળમરજાદ સગાઈ ।
અતિ દુસ્ત્યજનો કરી ત્યાગ, કીધો હરિસંગ દૃઢ અનુરાગ ॥૩॥
કીધો મુકુંદ મુરારીશું પ્યાર, શ્રુતિ ખોળે જે વારમવાર ।
માટે વ્રજવધૂ બ્રહ્મસ્વરુપ, હરિની પ્રમદા પરમ અનૂપ ॥૪॥
હરિનાં ચરણકમળ સુખકારી, સેવે કમળા અચળ વ્રતધારી ।
પ્રેમે સેવે સકળ સુરવૃંદ, સેવે મહામુની જોગી સ્વચ્છંદ ॥૫॥
રાસ ગોષ્ઠીમાં સૌ વ્રજનારી, વિરહતાપ નિવારવા પ્યારી ।
ધાર્યા સ્તનપર હરિપદ સોય, ભીડી ઉરમાં મગન સર્વ કોય ॥૬॥
પ્રેમે હરિપદ ઉર ધરી બાળી, વિરહવેદના સર્વ તે ટાળી ।
મુક્તાનંદના શ્યામને સંગ, ગોપી ફુલી રહી અંગોઅંગ ॥૭॥

પદ ॥૨૬॥ રાગ કાફી

('ધન્ય વૃંદાવનવાસી વટની છાયા રે, જ્યાં હરિ બેસતા' એ ઢાળ છે.)

ધન્ય વ્રજનારી, ઉદ્ધવજી એમ બોલે વળી વળી વાણી ।
વરી ગિરિધારી, તે માટે એ બ્રહ્મરુપ પ્રમાણી ॥
ધન્ય નંદનું વ્રજ ધન્ય સૌ ગોપી, વરી હરિવર કુળલજ્જા લોપી ।
રહી હરિચરણે ચિત્ત આરોપી ॥ધન્ય૦॥૧॥
જેને કાન કોડીલે કર સાઈ, તેના ચરણની રજ વંદું ધાઈ ।
એની કમળાથી કરી હરિ અધિકાઈ ॥ધન્ય૦॥૨॥

એની હરિગુણ ગીત કથા એવી, કરે પાવન ત્રિભુવનને તેવી ।
એની વાણી સર્વ વેદ જેવી ॥ધન્ય૦॥૩॥
એ તો મુક્તાનંદના પ્રભુ પામી, એને ભાગી અનંત ભવની ખામી ।
ધણી ધાર્યા શિરપર બહુનામી ॥ધન્ય૦॥૪॥

કડવું ॥૧૦૫॥ (ઢાળ ત્રીજો)

ઉદ્ધવજી એમ ગોપિકાનું, માહાત્મ્ય જાણી અપાર ।
શોક નિવારી સર્વનો, પછી જાવા થયા છે ત્યાર ॥૧॥
નંદ જશોમતી ગોપ ગોપી, સૌને કરી પરણામ ।
આજ્ઞા માગી સર્વની, જાવાને મધુપુર ધામ ॥૨॥
ઉદ્ધવ પ્રભુને પાસ જાવા, તૈયાર થયા તતકાળ ।
વ્રજવાસી વીંટી વળ્યા, નર નારી વૃદ્ધ ને બાળ ॥૩॥
ઉદ્ધવજી રથ ઉપરે, જઈ બેઠા લઈ હરિનામ ।
જાતા જાણ્યા હરિ કને[1], થયું ઘેલું ગોકુલ ગામ ॥૪॥
નંદાદિક સૌ ભેટ લાવ્યા, બોલે વચન રસાળ ।
લોચન જળધારા વહે, સાંભર્યા દીનદયાળ ॥૫॥
નંદાદિક કહે મન અમારાં, રહેજો પ્રભુપદ પાસ ।
જીભ જપે હરિનામને, રહો સદા એ અભ્યાસ ॥૬॥
દેહ સદા હરિને નમે, એવો રહેજો સરળ સ્વભાવ ।
મુક્તાનંદના નાથશું, રહે અચળ ભાવ ઠરાવ ॥૭॥

કડવું ॥૧૦૬॥

નંદાદિક એમ ઉચ્ચર્યા, સુણો ઉદ્ધવ પરમ સુજાણ ।
કૃષ્ણ અમારા આતમા, વળી કૃષ્ણ અમારા પ્રાણ ॥૧॥
હરિ ઇચ્છા કરી કર્મવશ્ય થઈ, જ્યાં જ્યાં ધરીયે દેહ ।
ત્યાં અમને શ્રીકૃષ્ણ સાથે, રહેજો અચળ સનેહ ॥૨॥
તીર્થ વ્રત જપ દાનનાં, સુકૃતતણું ફળ એહ ।
પ્રીત વધે શ્રીકૃષ્ણમાં, અમે માગિયે નિત્ય તેહ ॥૩॥
નંદાદિક સર્વ ગોપ તેણે, કહી હરિભક્તિ ઉદાર ।
ઉદ્ધવજીને રાજી કર્યા, દેખાડી પ્રભુમાં પ્યાર ॥૪॥

૧ - સમીપે

ઉદ્ધવ અતિરાજી થયા, જોઈ વ્રજવાસીની પ્રીત ।
અતિ અલૌકિક સર્વથી, જાણી ગોકુલ ગામની રીત ॥૫॥
નંદાદિક વ્રજવાસીને, કરી વંદન વારમવાર ।
ઉદ્ધવજી મથુરાં ગયા, જ્યાં રાજે અખિલ આધાર ॥૬॥
પ્રેમે કરી પ્રણામ હરિને, ઉદ્ધવ પરમ સુજાણ ।
મુક્તાનંદના નાથ આગળ, કીધાં વ્રજના વખાણ ॥૭॥

કડવું ॥૧૦૭॥

ઉદ્ધવજી અતિ આદરે, કર્યા રાજાને પ્રણામ ।
વંદન કરી વસુદેવને, પછી વંદ્યા શ્રીબલરામ ॥૧॥
ભેટ ધરી નૃપ આગળે, પછી આવ્યા શ્રીહરિ પાસ ।
ક્ષેમ કહો ગોકુલતણું, એમ પુછ્યું હરિ અવિનાશ ॥૨॥
ત્યારે તે ઉદ્ધવ ઉચ્ચર્યા, સુણો શ્યામસુંદર જદુરાય ।
ગોપીજનના પ્રેમને, પ્રભુ કહેતાં શેષ લજાય ॥૩॥
એક મુખે એ પ્રેમનું, કેમ થાય જથારથ રૂપ ।
દીઠી મેં વ્રજનારીની, પ્રભુ ભક્તિ પરમ અનૂપ ॥૪॥
દાસ તમારા ગોપી સરખા, ન દીઠા પ્રભુ કોય ।
મને જે વ્રજમાં મોકલ્યો, તમે કીધો અનુગ્રહ સોય ॥૫॥
તમ વિના વ્રજસુંદરીને, અન્ય નથી આધાર ।
રૂપ તમારે રાચિયું, સર્વ તજી કુટંબ પરિવાર ॥૬॥
પતિભાવે કર્યો પ્રમદા, તમસંગ અચળ સનેહ ।
મુક્તાનંદના નાથજી, અતિ કૃતારથ થઈ એહ ॥૭॥

કડવું ॥૧૦૮॥

ઉદ્ધવજી એમ ગોપીકાનાં, કીધાં અધિક વખાણ ।
શ્યામ સુંદર તેને સાંભળી, હરિ હસ્યા પરમ સુજાણ ॥૧॥
ઉદ્ધવગીતા આદરે કરી, સુણે સુણાવે જેહ ।
કમળલોચન કૃષ્ણની, દૃઢ ભક્તિ પામે તેહ ॥૨॥
પ્રેમ અચળ વ્રજનારીને, પ્રભુસંગ અનંત અપાર ।
પદે પદે આ ગ્રંથમાં, વર્ણવ્યો વારમવાર ॥૩॥

રસિકરાય શ્રીકૃષ્ણમાં, દૃઢ પ્રીત ઇચ્છે જેહ ।
તે આ ગ્રંથમાં આદરે કરી, રાખે અચળ સનેહ ॥૪॥
ઉદ્ધવગીતા આદરે કરી, ભણે ભણાવે ગાય ।
સ્નેહ વધે નંદલાલશું, તેના કામાદિક રિપુ જાય ॥૫॥
એક સો ઉપર આઠ કડવાં, સત્તાવીસ પદ સાર ।
દામ અમૂલ્ય અષ્ટોત્તરી, હરિભક્તનો શણગાર ॥૬॥
સંવત અઢાર ને એંસીયે, કૃષ્ણ પક્ષ શ્રાવણ માસ ।
અષ્ટમી બુધ વાસરે, થયો પૂરણ ગ્રંથ પ્રકાશ ॥૭॥
દુર્ગપતનમાં કરી શુભ, ગીતા અર્થ ગંભીર ।
ગાય શિખે જે પ્રેમશું, તેને રીઝે શ્રીબળવીર ॥૮॥
ઉદ્ધવગીતા જે સુણે, સદ્ગ્રંથ કેરું સાર ।
મુક્તાનંદ તે પ્રેમી થઈને, પામે ભવજળ પાર ॥૯॥

પદ ॥૨૭॥ (રાગ ધોળ)

ભક્તિ જોઈને વ્રજનારીની, ઉદ્ધવજીને હરખ અપાર રે ।
પ્રેમ અચળ જે શ્રીકૃષ્ણમાં, એ છે સર્વ ગ્રન્થનું સાર રે ॥૧॥
નવધા ભક્તિ છે સર્વ ગ્રન્થમાં, એકુકીમાં નવ નવ અંગ રે ।
એકાસી સ્વરૂપે એ ભક્તિ થઈ, માંહો માંહી પામીને પ્રસંગ રે ॥ભક્તિ૦॥૨॥
પ્રેમભક્તિ છે એથી બ્યાસીમી, નવધાથી ન્યારું તેનું રૂપ રે ।
વ્રજની નારીમાં તે વ્યાપી રહી, તે માટે એ ગોપીકા અનુપરે ॥ભક્તિ૦॥૩॥
પ્રગટ સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણનું, તેમાં જેણે બાંધી દૃઢ પ્રીત રે ।
તેને નથી કાંઇ કરવું રહ્યું, પ્રેમી જન પરમ પુનીત રે ॥ભક્તિ૦॥૪॥
તન મન અરપી શ્રીકૃષ્ણને, જગ જીતી વ્રજકેરી નાર રે ।
મુક્તાનંદ કહે સર્વ ગોપિકા, પો'તી ક્ષર અક્ષરને પાર રે ॥ભક્તિ૦॥૫॥

ઇતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતા શ્રીપ્રેમભક્તિપ્રકાશિકા ઉદ્ધવગીતા સંપૂર્ણા.

॥वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात् ॥

श्री मुक्तानंदमहामुनिकृत-काव्यसंग्रहे-

सत्संग शिरोमणि

अध्याय-१

सकलसुखकरात्मधर्मधर्ता पुरुकरुणारसपूर्णचारुदृष्टिः[१] ।
विबुधवर[२] निषेवितांघ्रिपद्मो[३] जयति विभुर्हरिरत्र धर्मजन्मा ॥१॥

दोहा - धर्मधुरंधर धर्मसुत, जुगजुग जनप्रतिपाल ।
सो श्रीकृष्ण मम उर सदा, बसहु मदनमदकाल ॥१॥
वेदधर्म दृढ स्थापने, अधर्म करन विनाश ।
धरे श्रीकृष्ण अवतार सब, सदा वंदु पद तास ॥२॥
एहि श्रीकृष्ण शुभगुन सदन, प्रगट श्रीहरि अवतार ।
नारायणमुनि नाम जेहि, हरहुं सो विघन हमार ॥३॥
सोरठा - सुखनिधि श्रीघनश्याम, निजजन मनरंजन करन ।
करहु सो मम उर धाम, मोहजनित संशय हरन ॥४॥
दैव रु आसुर दोई सर्ग, सो भिन्नभिन्न कहन हित ।
रचिहुं ग्रन्थ शुभ सोई, हरिजनकुं सतत सुखद ॥५॥
हरि हरिजन संग हेत, अचळ अलौकिक होन हित ।
नाव जयुं परम निकेत, ग्रन्थ सुखद भवजल तरन ॥६॥
दोहा - तत्त्व जो स्मृति पुरानको, करहुं ग्रन्थ श्रुतिसार ।
यातें कृष्ण मम उर वसो, करहुं वचनविस्तार ॥७॥
श्रीसत्संगशिरोमणि, ग्रन्थ करन मन प्यास ।
पुरुषोत्तम प्रभु प्रगट सो, मम उर करहुं प्रकाश ॥८॥

चोपाइ - श्रीगुरु आज्ञा भई मन भाई, रचिहुं ग्रन्थ सुंदर सुखदाई ।
अधर्म मूल खनन उपकारा, नारायणमुनि कीन उच्चारा ॥९॥
एक समय रैवत गिरि मांही, शिष्यन जुत राजत प्रभु तांहि ।

१ - सुंदर नेत्र २ - ईन्द्र, ३ - सेवेल चरण कमळ

શ્રીનારાયણમુનિ અઘહારી, જિમિ ઉડુગણમેં ચંદ સુખકારી ॥૧૦॥
કૃપાસિંધુ પ્રભુ સબહિ બોલાઈ, સભા કિનિ કછુ બરની ન જાઈ ।
મહાવર્ણીન્દ્ર મુકુન્દમુનિ જોઈ, સબ શિષ્યનમેં મુખ્ય હે સોઈ ॥૧૧॥
જોરી પાની[1] કરી વિનય અપારા, પુછત ભયેઉ પ્રશ્ન શ્રુતિસારા ।
સુનહુ નાથ સુર નર મુનિ ઈશા, સંશય પ્રબલ સબહિ જગદીશા ॥૧૨॥
દોહા - પ્રભુ મેં પુછન ચહતહું, સબ મુનિ મત અનુસાર ।
તુમ બિન યહ સંશય વિકટ, કૌહુ ન મેટનહાર ॥૧૩॥
ચોપાઇ - યા જગ જીવ મનુષ્યતનુ પાઈ, સત પુરુષનકું મિલત કોઉ જાઈ ।
સંતકું સેવે વિમલમતિ હોઈ, શુભગુન સદન હોત નર સોઈ ॥૧૪॥
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણમેં પ્રાની, શ્રદ્ધા ભક્તિ નિશ્ચય સુખદાની ।
સંતકી સેવાસેં સબ પાવે, અનન્ય ભાવ તેહિ કહ્યો ન જાવે ॥૧૫॥
ચાતક સમ અનન્ય હરિદાસા, હોત અચલ તેહિ પ્રભુપદ વાસા ।
શમદમાદિ સંપતિ સબ પાવે, વિષયધ્યાન ઉરસેં વિસરાવે ॥૧૬॥
આત્મનિષ્ઠ વૈરાગ્યકું પાઈ, કરત વિવેક પરમ સુખદાઈ ।
ક્રોધ માન મત્સર કરી દૂરા, હરિગુરુ સંતકે રહત હજૂરા ॥૧૭॥
દોહા - ઈન આદિક શુભ ગુન સદન, હોત અચલમતિ સોય ।
તાકો સુખ સો જાનહિ, ઓર ન જાનત કોય ॥૧૮॥
સોરઠા - જ્યું જ્યું કરત સતસંગ, ત્યું શ્રદ્ધાદિક ગુન બઢત ।
તેહિ ઉર ધર્મ અભંગ, વસતહે નિજપરિવારજુત ॥૧૯॥
ચોપાઇ - અરુ કિતનેક જીવ જગ જેહા, સતપુરુષનકો સંગ કરે તેહા ।
પ્રથમ સંત સેવત શુદ્ધ હોઈ, પ્રભુપદ પ્રીતિ લહત જન સોઈ ॥૨૦॥
શ્રદ્ધા ભક્તિ નિશ્ચય હરિકેરા, સંતકું સેવત પાવે ઘનેરા ।
ત્યું નિજ ઉરમેં સુખદ વ્રત જેહું, બ્રહ્મચર્યાદિ અચલ રહે તેહુ ॥૨૧॥
ત્યાં પિછે જ્યું કરત સતસંગા, ત્યું હોવત શુભ મતિકો ભંગા ।
શ્રદ્ધાદિ સંપતિ ઘટ જાહિ, પુનિ કબહુ કછુ બઢત નાહી ॥૨૨॥
સતસંગતિસું હઠત મન પિછા, બઢત કુસંગ કરન તેહિ ઈચ્છા ।
શિશ્ન[2] ઉદરપર જે નરનારી, તેહિ સંગ મૂઢ કરત અતિ યારી ॥૨૩॥
દોહા - તિનકે સંગકે રંગમેં, મગન રહત મતિમંદ ।

૧ જોરી પાની - હાથ જોડી, ૨ શિશ્ન ઉદરપર - કામી ને ખાઉધરા

હોય નીચ હરિવિમુખ સંગ, ફસ્યો પાપકે ફંદ ॥૨૪॥
ચોપાઇ - મરણ પ્રજંત વિમુખ સંગ તેહા, દિન દિન કરત સો નૌતમ નેહા ।
જબ કોઈ મનુષ્ય તાસ ઢિગ આવે, સંતકે ઓગુન વરનિ સુનાવે ॥૨૫॥
દ્રોહ કરત નિત્ય સંતનકેરા, તેહિ ઉર અધર્મ બસત ઘનેરા ।
કામ ક્રોધ મદ મત્સર મોહા, હિંસા કપટ દુરુક્તિ દ્રોહા ॥૨૬॥
ઈર્ષ્યા લોભ અસૂયા ભારી, લંપટતા ચોરી વ્યભિચારી ।
સંશય શોક ગર્વ અજ્ઞાના, દોષબુદ્ધિ અતિ તનઅભિમાના ॥૨૭॥
ઈન આદિક અધર્મ ઉર આઈ, ધર્મકું સો સદ્ય દેત હટાઈ ।
સતપુરુષકો સંગ જબ નાહિ, તબ કછુ ભક્તિ પ્રોક્ષ પ્રભુ માંહિ ॥૨૮॥
તિતનિ પ્રીતિ હરિ હરિજન સંગા, રહિ ન લેશ ભયો દુષ્ટ અભંગા ।
બ્રહ્મચર્યાદિ પ્રથમ કછુ રએઉ, સો સબ નિયમ મૂલ જુત ગએઉ ॥૨૯॥
હિંસારહિત પ્રથમ મતિ જેસી, અબ તેહિ ઉરમેં રહત નહિ તેસી ।
પાયે ઉભય સતસંગ ઉદારા, ભયોહે ભેદ પ્રભુ અનંત અપારા ॥૩૦॥
દોહા - ભેદ ભયો ક્યું પ્રબલ તેહિ, સંતસંગ કિયો દોઈ ।
યહ સંશય છેદન પ્રભુ, તુમ બિન ઓર ન કોઈ ॥૩૧॥
સોરઠા - કહહુ કૃપા કરી બાત, જેહિ સુનિ સંશય સબ ટરન ।
તુમ ઈશ્વર સાક્ષાત, કૃપાસિંધુ જન કષ્ટહરન ॥૩૨॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે પ્રશ્નોપક્રમનામા પ્રથમોધ્યાયઃ ॥૧॥

અધ્યાય-૨

ચોપાઇ - સુનિ બટુવચન વિશ્વ ઉપકારી, મગન ભએઉ પ્રભુ ભવભયહારી ।
તાત તુમારી વિમલ યહ બાની, સુર નર મુનિ સબકું સુખદાની ॥૧॥
પ્રશ્ન કિન તુમ અધિક વિચારી, મમ આશ્રિતહિ અધિક સુખકારી ।
અબ યાકો ઉત્તર સુનુ વીરા, સુનત મિટહિ સંશય ભ્રમ પીરા[1] ॥૨॥
બટુહિ પ્રશંસિ બોલે સુખકંદા, હરન મોહ માયા ભવફંદા ।
સુનહુ તાત ઉત્તર ચિત્ત લાઈ, ઉભય ભેદ ભ્રમ દેહું મિટાઈ ॥૩॥
જબ સતસંગ પ્રથમ નર કરહિ, તબ છલ છિદ્ર પાપ પરહરહિ ।
જેહિ સંતનકો સંગ કીયો જાઈ, તિનકે લછન દેહું બાતાઈ ॥૪॥

૧ - પીડા

દોહા - બ્રહ્મચર્ય વ્રત દૃઢ સજે, મુનિવર પરમ સુજાન ।
દેવ દયાનિધિ તાસ ઉર, વસત સદા ભગવાન ॥૫॥
ચોપાઇ - અષ્ટ ભાતિ તજે નારી પ્રસંગા, પ્રભુ પદપંકજ ભજત અભંગા ।
કહે ન સુનત વનિતાકી બાતા, ત્યું ત્રિયકેલિ તજત દુઃખદાતા ॥૬॥
દ્રગ ભરી નારી નિહારત નાહિ, માયામૂર્તિ જાની મનમાંહી ।
ત્રિય સંગ ભાષણ કરત ન સંતા, ત્યું ન સંભારે નારી ગુણવંતા ॥૭॥
ત્રિય સંકલ્પ તજત મુનિ જ્ઞાની, ત્રિયહિત ઉદ્યમ ત્યાગત ધ્યાની ।
સુપનમેં નારી સંગ નહિ કરહિ, ત્રિયતન વસ્ત્ર સ્પરશ પરહરહી ॥૮॥
કાષ્ઠ પાષાન ચિત્રકી નારી, તાહિ ન છુવે વીર વ્રતધારી ।
નારિસેં પંચ હાથ ચલે દૂરા, તાસ ક્રિયા સ્થલ ત્યાગત શૂરા ॥૯॥
દોહા - અષ્ટ ભાતિ ઈમિ નારીકો, સબ વિધ તજત પ્રસંગ ।
સો સાધુ ભવ ઉદધિમેં, નૌકા સમ શુભ અંગ ॥૧૦॥
ચોપાઇ - શમદમાદિ સંપતિ જુત જેહી, હિંસા ક્રોધ રહિત મુનિ તેહિ ।
ઉપશમ જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગા, ઈન જુત માનરહિત બડભાગા ॥૧૧॥
નિઃસ્વાદી નિર્લોભ ગંભીરા, નિઃસ્પૃહ નિર્મત્સર મુનિ ધીરા ।
ઈત્યાદિક મુનિલછન જેહા, દેવનમહિં અતિદુર્લભ તેહા ॥૧૨॥
ઈન લછન જુત મુનિવર જોઈ, તિનકો સંગ પાવત જન કોઈ ।
સનકાદિકસમ સંતકું જાની, શુદ્ધમન બ્રહ્મભાવ ઉર આની ॥૧૩॥
માન ત્યાગી સેવત નિત્ય સંતા, કરહિ સંતસંગતિ ગુનવંતા ।
સબવિધ આપમેં ઓગુન જાને, સંતમેં શુભ ગુન અનંત પિછાને ॥૧૪॥
દોહા - યું સંતનકે ગુન ગ્રહે, તેહિ ઉર સહિત પરિવાર ।
ધર્મદેવ સો વસતહે, છિનભર કરત ન વાર ॥૧૫॥
તેહિ કારન સો જંત ઉર, શ્રદ્ધા ભક્તિ વૈરાગ્ય ।
જ્ઞાનાદિક ગુન નિત્ય બઢે, હોત તાસ બડભાગ્ય ॥૧૬॥
ચોપાઇ - આત્મારામ સંતકું જાને, દેહબુદ્ધિ કરી દોષ ન ઠાને ।
યું સંતનકે ગ્રહત ગુન જેહિ, દેવ જાનિ અતિ સેવત તેહિ ॥૧૭॥
જ્યું જ્યું કરત સાધુકો સંગા, ત્યું નિર્મલ મતિ હોત અભંગા ।
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ જગસ્વામી, તેહિ ઉર વસત સદા બહુનામી ॥૧૮॥
યા કારન સો સંત ઉર માંઈ, શ્રદ્ધાદિક શુભ ગુન જો કહાઈ ।

દિન દિન બઢત બઢત બઢિ જાવે, તેહિ હરિજન ગુન અંત ન આવે ॥૧૯॥
સંતકે ગુન સુખદાયક જેહી, સો મુનિમેં વરતત મુખ્ય તેહી ।
જેહી ઉર હરિ અનંત ગુન રહહિ, તેહિ હરિજન ગુન થાહ કો લહહિ ॥૨૦॥
દોહા - યું હોવત શુભ ગુનસદન, કરત સદા સતસંગ ।
કામ ક્રોધ મદ લોભ જુત, હોત અવિદ્યા ભંગ ॥૨૧॥
સોરઠા - જબ યું કરત સતસંગ, ઈર્ષ્યા માન અભાવ વિન ।
તબ તેહિ ઉરમેં અભંગ, શ્રદ્ધાદિક ગુન બઢત નિત્ય ॥૨૨॥
ચોપાઇ - અરુ જો પ્રથમ કહે ગુનજુત સંતા, તાસ સંગ પાવત જબ જંતા ।
બ્રહ્મરુપ મહામુનિકું જાની, પ્રેમમગન હોય સેવત પ્રાની ॥૨૩॥
માનરહિત મદ મત્સર હીના, સંતકે અતિ ગુન ગ્રહત પ્રવીના ।
આપકે ઓગુન દેખત જબહિ, જ્ઞાનાદિક ગુન બાઢત તબહિ ॥૨૪॥
તા પિછે તેહિ મન ભયો ઓરા, કાકચાતુરી[1] લિનિ કઠોરા ।
આપકે તુચ્છ ગુન પ્રૌઢ પ્રમાની, ભયો મતિમંદ અધિક અભિમાની ॥૨૫॥
એસેઉ સંતકે ઓગુન ધારે, કબહુ ન ગુનકો લેશ સંભારે ।
દેવબુદ્ધિ તેહિ સંતમેં નાંહી, મનુષ્યબુદ્ધિ દઢ ભઈ મનમાંહી ॥૨૬॥
દોહા - દેહબુદ્ધિ કરી સંતનકું, સેવહિ રહત તેહી પાસ ।
તબ તેહિ ઉર પરિવાર જુત, અધર્મ કરત નિવાસ ॥૨૭॥
સોરઠા - શ્રદ્ધાદિક ગુન જોય, તબ તેહિ દિન દિન અતિ ઘટત ।
અધિક તુચ્છમતિ હોય, ઘટત ઘટત ઘટિ જાત અતિ ॥૨૮॥
ચોપાઇ - ખલ સંતનકે સંગ જ્યું રહહિ, ગુન સબ ત્યાગિકે ઓગુન લહહિ ।
દેહબુદ્ધિ સંતનમહિ લાવે, બ્રહ્મભાવ ઉરસેં છિટકાવે ॥૨૯॥
દેવ જાની સેવત નહિ સંતા, આપકું માની અધિક બુદ્ધિવંતા ।
નિજમતિ તુચ્છ અધિક બડજાને, સંતમેં અલ્પ બુદ્ધિ પરમાને ॥૩૦॥
તેહિ ઉર પાપ તાપ અહંકારા, વાસ કરત છિન હોત ન ન્યારા ।
શ્રદ્ધા આદિ સુખદ ગુન જોઈ, દિન દિન ઘટત જાત અતિ સોઈ ॥૩૧॥
જ્યું જવાસા વરષા જલ પાઈ, સુકિસુકિ જડમૂલસે જાઈ ।
ત્યું યહ જીવ જ્યું સંતકું સેવે, કરી સતસંગ ન કછુ ગુન લેવે ॥૩૨॥
તબ તેહિ મોક્ષઅંકુર હે જેહા, શુષ્ક હોય ઉડજાત હે તેહા ।

૧ - કાગડા જેવી લુચ્ચાઈ

પુનિ ન હરિત હોવત કોઉ કાલા, સો ભવ ભટકત અધિક બેહાલા ॥૩૩॥
વિમુખ હોત હરિ સંતસેં એહા, સો પાપિન સંગ કરત સનેહા ।
હરિગુરુ સંતસું બેર બઢાઈ, કુગતિ લહત કછુ બરનિ ન જાઈ ॥૩૪॥
દોહા - શુભ યોનિ સંભવ રહિત, કબહુ ન લહે વિશ્રામ ।
હરિગુરુ નિંદક જીવકો, નાહિ નરકમેં ઠામ ॥૩૫॥
સોરઠા - કહેઉ ઉભય વિધ ભેદ, બઢત ઘટત સતસંગમહિ ।
કરહુ માન ઉચ્છેદ, ક્રોધ કપટ મત્સર સહિત ॥૩૬॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે પ્રશ્નોત્તરકથનનામા દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥૨॥

અધ્યાય-૩

ચોપાઇ - સુનિ ઉત્તર બટુજુત મુનિવૃંદા, પ્રભુકું બંદિ સબ પાએ આનંદા ।
પુનિ મુકુંદ પુછત મુદ આની, સુનન કથા અતિશે સુખદાની ॥૧॥
મહામુનિકો કિન કિયો અપમાના, પ્રભુતા પાઇ ક્યું ગિરેઉ સુજાના ।
તબ પ્રભુ કહન લગેઉ ઈતિહાસા, જેહિ સુનિ હોવત માન વિનાશા ॥૨॥
નૃપતિ અંગ ભયો અધિક ઉદારા, વેન તાસ સુત કુલ અંગારા ।
સુતહિ નૃપતિ બહુવિધ સમજાયો, વેન કુમતિ મન રંચ ન લાયો ॥૩॥
કરત વિચાર મનહિં મન રાજા, દુષ્ટ પ્રજા વૈરાગ્યકે કાજા ।
શુભ લછન જુત સુત જબ હોઈ, પ્રાનસમાન લગત પ્રિય સોઈ ॥૪॥
યહ અતિદારુણ સુત સુખદાઈ, જિન મેરી સબ મમત મિટાઈ ।
અબ મેં જાય વન હોય અકામા, ભજિહું સદા પ્રભુ સબ સુખધામા ॥૫॥
દોહા - યું વિચારી નૃપ મનહિં મન, નિશિ કીનો ગૃહત્યાગ ।
બદરિવન ગયે ભજન હિત, પાય પરમ વૈરાગ ॥૬॥
ચોપાઇ - ભૃગુ આદિક મુનિ પરમ સુજાના, પ્રજાક્ષેમ ઈચ્છત વિધિ નાના ।
બિન નરેશ નરત્રિય વ્યભિચારી, પશુસમ ભએઉ વેદમગ ટારી ॥૭॥
બ્રહ્મવાદી મુનિવર સુખદાઈ, વેનમાતુ સુનીથા સો બોલાઈ ।
પ્રકૃતિ અજોગ્ય વેન હે જોઈ, તદપિ ભૂમિપતિ કીનો સોઈ ॥૮॥
નિરદયી ઉગ્ર વેન જગ જેહા, પાયો નૃપાસન સુનિ સબ તેહા ।
લુકેઉ[૧] ચોર સબ ઈત ઉત ધાઈ, જિમિ અહિત્રાસ[૨] આખુ[૩] લુકિ જાઈ ॥૯॥

૧ - છુપાઈ ગયા, ૨ - સાપના ત્રાસથી, ૩ આખુ - ઉંદર

નૃપ આસન આરૂઢ હે જેહુ, અષ્ટ પ્રકૃતિ કરી ઉનમત તેહુ ।
કરે અપમાન મુનિનકે સોઉ, ખલ અનમ્ર નહિ એહિ સમ કોઉ ॥૧૦॥
દોહા - યું મદાંધ ગજરાજ જિમિ, રહત નિરંકુશ જોય ।
રથ ચઢી ફિરત સો સ્વર્ગભૂ, મનહું કંપાવત દોય ॥૧૧॥
ચોપાઇ - હોમ યજ્ઞ દાનાદિક જેહી, કિતહુ ન કરનો વિપ્રવર તેહી ।
યું કરી ભેરી ઘોષ ચહુઓરા, કિન નિવારન ધર્મ કઠોરા ॥૧૨॥
દુષ્ટસ્વભાવ વેન અતિ જાની, દેખી તાસ કૃત મુનિ વિજ્ઞાની ।
લોકકું કષ્ટ વિચારીકે ભારી, કહત વિપ્ર કરુણા ઉર ધારી ॥૧૩॥
લોકકું કષ્ટ ઉભયવિધ આયો, દોઉ ઓર જિમિ કાષ્ઠ જરાયો ।
તેહિ મધ્ય જંતુ તુલ્ય જગ સારા, નૃપતિ ચોર કરે કષ્ટ અપારા ॥૧૪॥
પ્રથમ અરાજક ભય હમ જાની, યહ નૃપ કિન અજોગ્ય અજ્ઞાની ।
તિનહિંસે ભયો હે અધિક ભય ભારી, અબ ક્યું લહે સુખ સબ નરનારી ॥૧૫॥
દોહા - પયપોષકકું સરપ જિમિ, કાટત રોષ બઢાય ।
વેન સુનીથાતનય તિમિ, અતિ ખલ કહ્યો ન જાય ॥૧૬॥
ચોપાઇ - પ્રજાપાલ નિરમ્યો હમ જેહુ, મારન ચહત સબહિ અબ તેહુ ।
તદપિ કહે નીતિ તેહિ જાઇ, હમકું પાપ પરસત[1] ન આઇ ॥૧૭॥
અધિક અસદ્વ્રત વેન હે જેહા, હમહિ પ્રથમ નૃપતિ કિયો તેહા ।
જો ન માને ખલ શીખ હમારી, હમ નિજતેજ ડારે તેહિ જારી ॥૧૮॥
યું વિચારી રાજા પહિ ગએઉ, ગુપ્તમન્યુ મુનિ ઠાઢે ભએઉ ।
વેન સમીપ કહત શુભ બાનિ, સામ ભેદ કરી અતિ સુખદાની ॥૧૯॥
નૃપવર સુનહું નીતિ શુભ જેહી, હિત તુમારે કહિહ હમ તેહી ।
આયુષ શ્રી બલ કીર્તિ તુમારી, જિનસેં બઢત નૃપતિ સુખકારી ॥૨૦॥
દોહા - મન કર્મ વચનસેં મનુષ્ય સબ, ધર્મ કરત શુભ જેહૂ ।
લોક વિમલ પુનિ મુક્તિકું, પ્રાપ્ત કરાવહિ તેહૂ ॥૨૧॥
ચોપાઇ - સો ધર્મ તવ અખંડ રહો વીરા, પ્રજા ક્ષેમકર અતિગંભીરા ।
ધર્મનાશ ભએ નૃપ તતકાલા, સબ સંપત્તિ વિન હોત બેહાલા ॥૨૨॥
દુષ્ટ અમાત્ય ચોર ભય ઘોરા, પ્રજા રખત ઈનસેં નિજ જોરા ।
જથાજોગ્ય બલિ ગ્રહે નૃપ જેહા, લોક પરલોક મુદિત રહે તેહા ॥૨૩॥

૧ પરસત - સ્પર્શ કરે

જાસ દેશ જેહિ પુર ભગવાના, જજ્ઞરુપ તેહિ જજત સુજાના ।
વર્ણાશ્રમમેં રહેઉ જન જોઈ, નિજનિજ ધર્મસેં સેવત સોઈ ॥૨૪॥
તાસ નૃપતિપર સુનુ અવનીશા, રિઝત પ્રભુ સબવિધ જગદીશા ।
હરિવચનમેં રહત નૃપ જબહિ, સર્વાતમ પ્રભુ રિઝત તબહી ॥૨૫॥
દોહા - પરમેશ્વર જેહિ રિજહી, કછુ અપ્રાપ્ય નહિ તેહિ ।
લોકપાલ સબ તાહિકું, પ્રેમ સહિત બલિ દેહિ ॥૨૬॥
ચોપાઇ - સો પ્રભુ સબહિ રુપ સુખકારી, વેદ દ્રવ્ય તપ રૂપ મુરારી ।
વિવિધ જજ્ઞ કરી રિઝત જોઉ, નિજજન પદમેં રખહું તુમ સોઉ ॥૨૭॥
નૃપ તવ દેશમેં દ્વિજ મુદ પાઇ, સુર હરિકલા જજત[૧] સુખદાઇ ।
દેત સો સુર જો ચહત મનમાંહી, તેહિ હેલનકે[૨] જોગ્ય તુમ નાંહી ॥૨૮॥
સુનિ મુનિવચન વેન અકુલાઈ[૩], મુનિ સન કહત કોધ પ્રગટાઈ ।
બાલબુદ્ધિ તુમ કછુ ન જાનો, અતિ અધર્મમાંહિ ધર્મ પ્રમાનો ॥૨૯॥
નિજપતિ ત્યાગી જારરત જેહા, કિતહુ ન સુખ પાવત ખલ તેહા ।
ભૂપરુપ ઈશ્વર તજી ગંદા, ઉભય લોક સુખ લહત ન મંદા ॥૩૦॥
દોહા - ઈતની ભક્તિ જેહિ કરત તુમ, જજ્ઞપુરુષ કહો કોન ।
જ્યું કુલટા નિજપતિ તજત, ફિરત પરાએ ભોંન[૪] ॥૩૧॥
ચોપાઇ - વિષ્ણુ વિરંચિ[૫] દેવ ત્રિપુરારી, ઇંદ્ર વાયુ યમ રવિ તમહારી[૬] ।
મેઘ ધનદ શશિ સુખદ પ્રકાશા, ભૂમિ અગ્નિ અપપતિ[૭] જલવાસા ॥૩૨॥
ઈતને અપર દેવ જગ જેહુ, વર અરુ શાપ દેન પ્રભુ તેહુ ।
સો સબ દેવ નૃપતિમેં રહહીં, સબહિ દેવમય નૃપ જગ કહહીં ॥૩૩॥
શ્રુતિ ભાષિત કર્મની બડભાગા, જજહુ[૮] મોય મત્સર કરી ત્યાગા ।
મોય દેહુ બલિ અતિ મુદ પાઇ, મોંસે અન્ય કો પ્રભુ સુખદાઇ ॥૩૪॥
યું મુનિ તાસ દુષ્ટમતિ જાની, ચલત કુપંથ પાપી અભિમાની ।
મહામુનિ વચન ગ્રહે નહિ પાપી, ભ્રષ્ટ ભાગ્ય ભયો જન પરિતાપી ॥૩૫॥
દોહા - અસતકાર કિએ વેન યું, મુનિવર પરમ ઉદાર ।
ભગ્ન યાચના જાની દ્વિજ, કોપેઉ મનુ અંગાર ॥૩૬॥
ચોપાઇ - હનહુ હનહુ યહ પાપી પ્રચંડા, દુષ્ટ સ્વભાવ ન તજત અખંડા ।

૧ - ફાવે છે, ૨ - અપમાન કરવાને, ૩ - વ્યાકુળ થયો, ૪ - પારકા ભાણામાં - વ્યભિચાર કરવો, ૫ - બ્રહ્મા, ૬ - અંધકારનો નાશ કરનાર, ૭ - વરુણાં, ૮ - મારો યજ્ઞ કર

જો યહ ખલ જીવત જગમાંહી, ભસ્મ કરહિ સબ સંશય નાંહી ॥૩૭॥
નૃપ આસનકે જોગ્ય નહિ એહુ, પાપ પ્રકૃતિ અતિ ખલમતિ તેહૂ ।
યજ્ઞપુરુષ વિષ્ણુ જગસ્વામી, તેહિ નિંદત નિર્લજ્જ ખલ કામી ॥૩૮॥
વેન કુમતિ વિન હરિ ભગવંતા, કોઉ ન નિંદત શુભમતિ સંતા ।
જિનહિંસે સુખ સંપતિ સબ પાયો, તેહિ સંગ ખલમતિ વેર બઢાયો ॥૩૯॥
યું તેહિ મારન નિશ્ચે કીના, ગૂઢક્રોધ મુનિ પરમ પ્રવીના ।
હરિનિંદા હની[1] રાખ્યો જાહિ, હન્યો હુંકાર ક્રોધ કરી તાહિ ॥૪૦॥
દોહા - જિનહિંસે પ્રભુતા પાય પુનિ, તાહિ ન માનત જોય ।
હોહિ નાશ જડમૂલ જુત, વેન નૃપતિસમ સોય ॥૪૧॥
સબ અનરથકો મૂલ એક, માનરિપુ બલવંત ।
વેન નાશ કિયો માનને, તાહી તજત સબ સંત ॥૪૨॥
સોરઠા - આપમે શુભ ગુણ જાનિ, મુનિમાંહિ દોષકું ગ્રહત જબ ।
સંતકું દેહ પ્રમાની, વેન જયું પાવત નાશ તબ ॥૪૩॥
તેહિ ઉર અધર્મ આય, વાસ કરત પરીવાર જુત ।
સો દિનદિન ઘટી જાય, જયું જયું સતસંગતિ કરત ॥૪૪॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે વેનવર્ણનનામા તૃતીયોધ્યાયઃ ॥૩॥

અધ્યાય-૪

ચોપાઇ - સુનહું તાત પુનિ કહું ઈતિહાસા, જાહિ સુનત અતિ હોત હુલાસા ।
ભયો એક ચિત્ર કેતુ નૃપ ભારી, સિદ્ધ ગતિ પાયો સુખકારી ॥૧॥
વ્યવહારિક ગુન આપમેં જાની, પ્રભુતા પાય ભયો અભિમાની ।
બ્રહ્મરૂપ જગઈશ્વર જેહી, દેહરૂપ કરી માનેઉ તેહી ॥૨॥
શિવ અપમાન કિન મતિહીના, તબ તેહિ શાપ ભવાની દીના ।
વૃત્રાસુર દાનવ ભયો સોઈ, સુરપરિતાપી જાને સબ કોઈ ॥૩॥
સુનત વરણિ કર જોરિ પ્રવીના, પ્રભુ સન પ્રશ્ન પ્રેમજુત કીના ।
ચિત્રકેતુ સિદ્ધ ગતિ ક્યું પાયો, સિદ્ધ હોય અભિમાન ક્યું લાયો ॥૪॥
દોહા - શિવ ઈશ્વર સબ જગતકે, તેહિ ઓગુન ક્યું લીન ।

૧ - નાશ કરી

સિદ્ધ હોય દાનવ ભયો, કારન કહહુ પ્રવીન ॥૫॥
ચોપાઇ - સુનિ બટુવચન સબહિ સુખદાઇ, મુક્તપતિ બોલેઉ હરખાઇ ।
સુનહુ તાત યહ કથા રસાલા, જેહિ સુનિ મિટત મોહ જંજાલા ॥૬॥
શુરસેન જનપદ નૃપ એકા, ચક્રવર્તી ઉર પરમ વિવેકા ।
ગુનમંદિર કુલ શીલ ઉદારા, નિજ પ્રતાપ છાયો જગ સારા ॥૭॥
કોટી નારી કિની સુતકાજા, તદપિ ન પુત્રલાભ લહ્યો રાજા ।
તેહી નૃપ ઉર ચિંતા ભઇ ભારી, તાસ તાપ કોઉ સકત ન ટારી ॥૮॥
તાસ ભવન હરિ ઇચ્છા પાઇ, આએ અંગિરા મુનિ સુખદાઇ ।
પ્રેમ સહિત મુનિ પૂજા કીના, અર્ઘ્ય પાદ્ય આસન શુભ દીના ॥૯॥
દોહા - અન્ન પાનાદિક પ્રેમ જુત, મુનિહિ સમરપન કીન ।
સુખ આસન પધરાય નૃપ, હાજર રહ્યો પ્રવીન ॥૧૦॥
સોરઠા - મુનિ પુછિ તેહિ વાત, નૃપ તવ મન ચિંતા કવન ।
મોય કહહુ સબ તાત, તવ ચિંતા કારન પ્રબલ ॥૧૧॥
ચોપાઇ - સુનિ મુનિવચન જોરિ જુગ પાની, ચિત્રકેતુ બોલ્યો તબ બાની ।
તુમ સબ જાનન તદપિ કહુ સ્વામી, સુનહું મોર દુઃખ અંતરજામી ॥૧૨॥
સબહિ ભૂમિપતિ પદવી પાઇ, સુત વિન મોય પરમ લઘુતાઇ ।
તુમસે દયાલુ ટારે દુઃખ સોઇ, અન્ય ઉપાય ન ભાસત મોઇ ॥૧૩॥
તબ મુનિવર તેહિ જજ્ઞ કરાયો, શેષભાગ સો નૃપહિ દેવાયો ।
જ્યેષ્ઠ શ્રેષ્ઠ કૃતદ્યુતિ તેહિ રાની, જજ્ઞ ભાગ તેહિ દિયો સુખદાની ॥૧૪॥
પુનિ મુનિ કહે નૃપતિ સુજાના, હોયગો સુત એક અનલ[1] સમાના ।
હરષ શોક ધરના તેહિ નામા, હોઇ હો તુમ તેહિ પૂરનકામા ॥૧૫॥
દોહા - બ્રહ્મપુત્ર યું કહી ચલે, ચિત્રકેતુ નૃપ જેહિ ।
ગર્ભ ધર્યો નિજપત્નિમેં, કૃતદ્યુતિ ધાર્યો તેહિ ॥૧૬॥
સોરઠા - કાલ પાય ભયો લાલ, બાલ ચંદ જિમિ બઢત નિત્ય ।
નૃપમન મોદ વિશાલ તેહિ, રાનિ સંગ રહત નિત્ય ॥૧૭॥
ચોપાઇ - સુતહિ લડાવત દંપતિ સોઉ, અન્ય ત્રિયા નૃપમુખ દેખે ન કોઉ ।
અન્ય નારિનકે રોષ મન છાયો, સુત ભએ હમ સબ નૃપતિ ગમાયો ॥૧૮॥
યું પરિતાપ કિયો મન જબહિ, સુત મારન નિશ્ચે કિયો સબહિ ।

૧ - અગ્નિ,

तब ले ગરલ[1] સબહિ ચલી આઇ, લે કુમાર દિયો ગરલ લડાઇ ॥૧૯॥
નાશ ભયો સો સુત તતકાલા, શોકવિકલ ભયો નૃપતિ બેહાલા ।
નારદજુત પુનિ સો મુનિ આએ, નૃપહિ સુધાસમ વચન સુનાએ ॥૨૦॥
નૃપ તેહિ સમય વિકલ મનમાંહિ, મુનિ અંગિરા પિછાને નાંહિ ।
મુનિ સન કહિ તુમ કોન કૃપાલા, પરમ સુખદ આએઉ એહિ કાલા ॥૨૧॥
દોહા - સુનુ નૃપ મેં મુનિ અંગિરા, પુત્ર દિયો જેહિ તોય ।
સો તબ શોક નિવારને, આએ હે મુનિ હમે દોય ॥૨૨॥
ચોપાઇ - નૃપ યહ ઈન્દ્રજાલ જગ સારા, હરિ બિન ઓર અસત્ય આકારા ।
તેહિ કારન નૃપ નહિ કોય તેરા, હરિ ભજ્ય માન્ય વચન સત્ય મેરા ॥૨૩॥
પુત્રવાનકું દુઃખ જગ જોઇ, અબ તુમ નૃપતિ જાન્યો સબ સોઇ ।
હરિ બિન સુખદાયક કોઉ નાઇ, એહિ શ્રુતિસાર ધરો મનમાંઇ ॥૨૪॥
મુનિ નારદ પુનિ કહિ તેહિ બાતા, દિનો મંત્ર અધિક સુખદાતા ।
સપ્ત રાત્ય એહિ જપ અવનીશા, સંકર્ષણ મિલહિ જગદીશા ॥૨૫॥
તદપિ નૃપતિ મન તોષ ન આયો, તબ નારદ તેહિ પુત્ર બોલાયો ।
મૃતક પુત્ર બોલ્યો ઉઠી બાની, સુનત સુધાસમ અતિસુખદાની ॥૨૬॥
દોહા - કેહિ કેહિ જનમમેં મોર યહ, ભએઉ પિતા અરુ માત ।
જુઠો જગનાતો સબે, જયું સુપન વિખ્યાત ॥૨૭॥
સોરઠા - સમઝિ સમઝિ સંસાર, મુનિ મોય વિસ્મય હોત અતિ ।
જુઠો તન અહંકાર, કવન હેતુ યહ કરત સબ ॥૨૮॥
જયું ધાતુકી મો'ર[2][3], જેહિ કર જાવત મમત તેહિ ।
સો ન રહત એક ઠોર, ત્યું જગ જીવન ન સ્થિર રહત ॥૨૯॥
ચોપાઇ - યું કહી જીવ ગયો સો જબહી, નૃપતિ શોક ત્યાગ્યો સબ તબહી ।
મહામુનિવચન માની તતકાલા, નિજ ગૃહ ત્યાગ કિયો ભૂપાલા ॥૩૦॥
તબ તેહિ મુનિ નારદ મુદ પાઇ, મહામંત્ર દીનો સુખદાઇ ।
જપ્યો મંત્ર દિન સાત પ્રજંતા, દેખેઉ સંકર્ષણ ભગવંતા ॥૩૧॥
પ્રભુકો સ્તવન કિન તબ રાજા, સિદ્ધ ગતિ પાય ભયો તેહિ કાજા ।
અંતર્ધાન ભએ પ્રભુ જાની, તેહિ દિશિ નમન કિન મુદ આની ॥૩૨॥
ચિત્રકેતુ વિદ્યાધર હોઇ, ફિરત ગગનમાંહિ સિદ્ધગતિ સોઇ ।

૧ ગરલ - વિષ, ૨ લડાઈ - લાડ કરીને, ૩ મો'ર - સિક્કો,

સ્તુવન સિદ્ધ મુનિ ચારણ જેહિ, અમિત વર્ષ વિચર્યો ઈમિ એહિ ॥૩૩॥
દોહા - વિષ્ણુ દિયે વિમાન ચઢી, વિદ્યાધરી જુત જાય ।
સિદ્ધ ચારણ મુનિગણ સહિત, દેખેઉ શંકર તાય ॥૩૪॥
સોરઠા - ભુજ કરી અંકમેં લીન, દેવી સહિત હર દેખી તબ ।
શિવહેલન[૧] તેહિ કિન, સુનત ભવાની મુનિ સબહિ ॥૩૫॥
કોટી નારી તજી આપ, સો નિજગુન અભિમાન તેહિ ।
શિવ ઓગુન સોઈ પાપ, લગ્યો તાહિ દારુણ દુઃખદ ॥૩૬॥
ચોપાઇ - દેહરૂપ તેહિ શંકર જાને, બ્રહ્મરૂપ કરી નાહિ પ્રમાને ।
તબ તેહિ ઉર પરિવાર સમેતા, અધર્મ આયકે કીન નિકેતા[૨] ॥૩૭॥
અધર્મ જુક્ત ભયો નૃપ જબહિ, શિવ આપમાન કિન તેહિ તબહિ ।
નૃપ અભિમાન સહિત તબ બાની, બોલન લગ્યો પરમ દુઃખદાની ॥૩૮॥
લોકગુરુ યહ શંકર કા'વે, લોકલાજ ઉર લેશ ન લાવે ।
ધર્મકે વક્તા મુખ્ય હે જોઈ, સભા મધ્ય ત્રિયજુત ક્યું સોઈ ॥૩૯॥
જટાધારી તપ તીવ્ર હે જાહી, બ્રહ્મવાદી મુનિપતિ કહે તાહી ।
સો ક્યું અંક ત્રિય રખત અજ્ઞાની[૩], જ્યું પ્રાકૃત મતિ જડ અજ્ઞાની ॥૪૦॥
દોહા - પ્રાકૃત બહુધા ભજત ત્રિય, અતિ એકાંતમહિ જાય ।
યહ મહાવ્રતધર સદસિ[૪] ત્રિયા, ભજત લાજ વિસરાય ॥૪૧॥
ચોપાઇ - સો સુનિ શંભુ હસેઉ ત્રિપુરારી, કિયો ભવાની કોપ અતિભારી ।
કોપાકાંત કહત સુકુમારી, શંભુ પ્રતાપ અધિક ઉર ધારી ॥૪૨॥
બ્રહ્માદિક સુર જેહિ પદ ધ્યાવે, સો શિવમહિ જડ ભુલ્ય બતાવે ।
હરિજન નાહિ દુષ્ટમતિ એહા, હોહુ અસુર કછુ નહિ સંદેહા ॥૪૩॥
ચિત્રકેતુ તજી તુરત વિમાના, સતીહિ નમન કિયો વિન મદમાના ।
ગીર્યો સિદ્ધગતિસેં તતકાલા, વૃત્રાસુર સો ભયો વિકરાલા ॥૪૪॥
યું વ્યવહારિક ચાતુરી લાઇ, આપમેં માનત ગુન અધિકાઈ ।
હરિપ્રિય સંતકું દેહ પ્રમાની, ઓગુન ગ્રહત મનુષ્યસમ જાની ॥૪૫॥
દોહા - તેહિ ઉર અધર્મ કુલસહિત, સબ વિધ કરત નિવાસ ।
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, હોત સબહિ ગુન નાશ ॥૪૬॥
સોરઠા - સો જ્યું જ્યું સતસંગ, કરત ત્યુંહિ ત્યું ઘટત નિત ।

૧ - તિરસ્કાર, ૨ - સ્થાન, ૩ - અજ્ઞાની, ૪ -સભામાં

ચઢત કુમતિકો રંગ, જ્યું કુસંગમહિ કુમતિ નર ॥૪૭॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે ચિત્રકેતુશાપવર્ણનનામા ચતુર્થોધ્યાયઃ ॥૪॥

અધ્યાય-૫

ચોપાઇ - પુનિ સોઈ કહન લગેઉ સુખકંદા, હરન મોહ માયા ભવફંદા ।
સુનુ બટુ સુખદ કથા કહું તોઈ, જાહિ સુનત હરિપદ રતિ હોઈ ॥૧॥
દુર્વાસા મુનિ પરમ સુજાના, ઇંદ્ર તાસ કીનો અપમાના ।
સો અઘસેં શચીપતિ[1] દુઃખ પાયો, ત્રિભુવનમહિ તેહિ અઘદુઃખ છાયો ॥૨॥
સુનત વચન બોલેઉ દ્વિજ બાની, કહહુ કથા પ્રભુ અતિ સુખદાની ।
કવન દોષ કીનો સુરરાજા, મુનિ તેહિ શાપ દિન કેહિ કાજા ॥૩॥
સુનહુ વર્ણી યહ કથા રસાલા, જેહુ સુનિ મિટત મોહ જંજાલા ।
કહું ઈતિહાસકથા સુખકારી, ટરત જાહિ સુનિ જન અહંકારી ॥૪॥
દોહા - સબ ઓગુન અભિમાનમહિં, રહત સદા કરી વાસ ।
યાહિતેં ત્યાગત સબહિ વિધિ, માનરિપુ મમ દાસ ॥૫॥
ચોપાઇ - રુદ્ર અંશ મહામુનિ દુર્વાસા, ફિરત ભૂમિપર તજી સબ આશા ।
વિદ્યાધર વનિતા કર માલા, પરમ દિવ્ય મુનિ દેખી વિશાલા ॥૬॥
કલ્પવૃક્ષકો વન શુભ જોઈ, જાસ સુગંધ સુગંધિત હોઈ ।
સો કુસુમનકિ માલ શુભ એહા, વરની ન જાત સુગંધિ તેહા ॥૭॥
ઉનમત્ત વ્રતધર વિપ્ર ઉદારા, દેખી દામ ભયો મોહ અપારા ।
વિદ્યાધર વધુસેં મુનિ સોઉ, માગત ભએઉ માલ શુભ જોઉ ॥૮॥
વિદ્યાધરવનિતા શુભ અંગા, સુનત વચન મન અધિક ઉમંગા ।
તબ તેહિ માલ સો મુનિકું દીના, પ્રેમસહિત પુનિ વંદન કીના ॥૯॥
દોહા - સો માલા મુનિ શિર ધરી, ઉન્મત્તસમ તેહિ રૂપ ।
ફિરત ભૂમિ પર મગન હો, મહામુનિ પરમ અનૂપ ॥૧૦॥
ચોપાઇ - ઉનમત્ત ઐરાવત સ્થિત જેહુ, સો મુનિ દેખ્યો સુરપતિ તેહૂ ।
સો સુરગણજુત શચીપતિ દેખી, મુનિ મન ભયે આનંદ વિશેખી ॥૧૧॥
નિજશિર સુમનમાલ શુભ જેહી, ઉનમત ષટપદ સેવિત તેહી ।
મુનિ સો માલ લે ઇંદ્રહિ દીના, ઉનમતસમ નિત્ય રહત પ્રવીના ॥૧૨॥

૧ - ઈન્દ્ર

દેહબુદ્ધિ મહામુનિમહિં આની, નિજગુન ઇંદ્ર અધિક અભિમાની ।
મુનિપ્રસાદ મહાતમ નહિ લીના, તબ તેહિ ઉર અધર્મ ગૃહ કીના ॥૧૩॥
સુરપતિ માલ પ્રેમ બિન લીની, ઐરાવત શિરપર ધરી દીની ।
ગજશિર માલ બિરાજત એસી, ગિરિ કૈલાસપેં ગંગા જેસી ॥૧૪॥
દોહા - ઐરાવત મદમત્ત અતિ, માલ સુંઢ ગ્રહી લીન ।
કછુ સુગંધિ ગ્રહિ (તુરત) તેહિ, ડારી ભૂમિપર દીન ॥૧૫॥
ચોપાઇ - કોપ કિયો મુનિવર તતકાલા, સહજ રુદ્રસમ અતિ વિકરાલા ।
મુનિ સુરપતિ સન બોલેઉ બાની, ક્રોધ સહિત અતિશે ભયદાની ॥૧૬॥
સંપતિમદ સુરપતિ તોય ભારી, અતિ અનમ્ર મતિ દુષ્ટ તુમ્હારી ।
શોભાધામ દામ મમ જોઇ, મેં દિનિ તુમ વંદિ ન સોઈ ॥૧૭॥
અહો પ્રસાદ કહિ શિર ન નમાયો, ઐશ્વર્યમદ તવ ઉર અતિ છાયો ।
પ્રફુલ્લિત હોય ન શિશ ચડાઈ, ભયો ઉનમત્તસમ પ્રભુતા પાઈ ॥૧૮॥
મમ માલા અતિશે નહિ જાની, શ્રીમદઅંધ અધિક અભિમાની ।
તાતેં મૂઢ ત્રિભુવન શ્રી જેહા, હોવહિં નાશ ન કછુ સંદેહા ॥૧૯॥
દોહા - અન્ય વિપ્રસમ જાની તુમ, કિન મોર અપમાન ।
મુનિ દુરવાસા નામ મમ, સુન્યો ન અધિક અજાન ॥૨૦॥
ચોપાઇ - સુમનમાલ દિનિ મેં જેહુ, ભૂપર ડાર દઈ તુમ તેહુ ।
તાહિતેં તીન લોક તતકાલા, હોઈહે લક્ષ્મીરહિત બેહાલા ॥૨૧॥
કોપસહિત દેખત મોય જબહી, ત્રિભુવન સ્થિર ચર કંપત તબહી ।
ઇંદ્ર ન તુમહિં મોર યહ જ્ઞાના, ગર્વસેં કિન અધિક અપમાના ॥૨૨॥
ઐરાવતસેં ઇંદ્ર ઉઠી ધાયો, મુનિ પદપંકજ શિશ નમાયો ।
મુનિહિ રિઝાવન સુરપતિ સોઈ, કરત વિનય ગદ્‌ગદ્‌ સ્વર હોઈ ॥૨૩॥
તબ શચીપતિસું કહત મુનિ બાતા, મેં દુર્વાસા મુનિ સાક્ષાતા ।
શાંતિ ક્ષમા મમ મન નહિ લેશા, મોય રિઝાવન તજહું અંદેશા ॥૨૪॥
દોહા - મુનિ વસિષ્ઠ આદિ અપર, વિનયસેં રિઝત જોય ।
ક્રોધ પ્રબલ કરુણારહિત, કેહિ વિધિ રિઝવત મોય ॥૨૫॥
ચોપાઇ - યું કહિ ગએ મુનિ તુરત રિસાઈ, સુર સુરપતિ રહે મન પછતાઈ ।
તબ હોય ગજારૂઢ સુરરાજા, ગયે અમરાવતી સહિત સમાજા ॥૨૬॥
તબહિં સે ઇંદ્ર સહિત ત્રિલોકા, શ્રી બિન સહત કષ્ટ ભય શોકા ।

વૃક્ષ વેલી ઔષધી જગ જેહા, શ્રી બિન નાશ ભએઉ સબ તેહા ॥૨૭॥
જજ્ઞ દાન જપ તપ વ્રત જેહુ, નાશ ભએઉ શ્રી બિન ભૂવિ તેહુ ।
કોઈ ન દાનધર્મ મન લાવે, સબ અધર્મરત ઈત ઉત ધાવે ॥૨૮॥
સુરપતિ મુખ્ય ઉર અધર્મ આયો, તબ તેહિ પાપ સબહિ જગ છાયો ।
અધર્મ ધર્મ કરત મુખ્ય જબહી, તબ તેહી રીતિ વ્યાપે જગ સબહી ॥૨૯॥
દોહા - યું અધર્મ નર નારી ઉર, વ્યાપ્યો સુરપતિ સંગ ।
તાહિતે જો જિનમેં મુખી, તજત અધર્મ પ્રસંગ ॥૩૦॥
યું વ્યવહારિક ગુનનિસેં, આપકે ગુન ગ્રહે જોય ।
દેહ દૃષ્ટિસેં મુનિનકે, ઓગુન ગ્રહે ખલસોય ॥૩૧॥
સોરઠા - તેહિ ઉર અધર્મ આય, વસત સબહિ પરિવાર જુત ।
તાસ ભક્તિ ઘટી જાય, જયું જયું સતસંગતિ કરત ॥૩૨॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે દુર્વાસાશાપ - ઇંદ્રશ્રીનાશવર્ણનનામા
પંચમોધ્યાયઃ ॥૫॥

અધ્યાય-૬

ચોપાઇ - પુનિ પ્રભુ સો પ્રસંગ સુખરૂપા, કહન લગે સબ ભાતિ અનૂપા ।
જેહિ સુનિ માન મોહ સબ નાશે, ઉર વિવેક રવિ પ્રબલ પ્રકાશે ॥૧॥
બ્રહ્મપુત્ર ભયો દક્ષ ઉદારા, જેહિ જશ વ્યાપી રહ્યો જગ સારા ।
શિવ અપમાન કિન તેહિ જબહી, જશજુત નાશ ભયો સો તબહી ॥૨॥
સુનિ પ્રભુવચન જોરિ જુગ પાની, પ્રેમ સહિત બોલેઉ બટુ બાની ।
શિવ અપમાન દક્ષ ક્યું કીના, કહહુ નાથ યહ કથા નવીના ॥૩॥
સુનિ બટુવચન મગન ભએ સ્વામી, કહન લગે સોઈ અંતરજામી ।
સુનહુ તાત ઈતિહાસ પુરાના, જેહિ સુનિ મિટત સહજ અભિમાના ॥૪॥
દોહા - પ્રથમ વિશ્વસૃજ[૧] મખ[૨] કિયો, વેદવચન અનુસાર ।
ભવ[૩] બ્રહ્માદિક દેવ તહાં, આએઉ અનંત અપાર ॥૫॥
ચોપાઇ - સુર મુનિવૃંદ સભા ભઈ ભારી, તેહિ મધ્ય રાજત અજ[૪] ત્રિપુરારી ।
દક્ષ પ્રજાપતિ અર્કસમાના[૫], આયો સભા મધ્ય સબ ગુનજાના ॥૬॥
હર[૬] વિરંચિ બિન સબ સુરવૃંદા, ઠાઢે ભયેઉ અતિ પાય આનંદા ।

૧ - બ્રહ્મા, ૨ - યજ્ઞ, ૩ - શિવજી, ૪ - બ્રહ્મા, ૫ - સૂર્ય સમાન ૬ - શંકર

દક્ષકું સબ અતિ આદર દીના, અજહિ આય તેહિ વંદન કીના ।७॥
શિવહિ દેખિ મદ મત્સર આની, બોલન લગ્યો અધિક અભિમાની ।
સુનહુ દેવ મુનિ કહું સત્ય બાની, સાધુવૃત્ત સબકું સુખદાની ॥૮॥
મોહિ ન મદ મત્સર અજ્ઞાના, કહહું જથારથ[૧] સુનહું સુજાના ।
લોકપાલ જશ સબહિ નસાવે, અશિવરૂપ શિવ નામ કહાવે ॥૯॥
દોહા - અતિ અનમ્ર અભિમાનવશ, ભૂતનાથ ભવ એહિ ।
સતપુરુષનકો રાહ શુભ, નાશ કરત સબ તેહિ ॥૧૦॥
ચોપાઇ - યહ મમ શિષ્યભાવકું પાયો, વિશ્વવિદિત જામાતુ[૨] કહાયો ।
અભ્યુત્થાન વંદન[૩] નહિ કીના, વચનસેં મોય ન આદર દીના ॥૧૧॥
ક્રિયાહીન અતિ અશુચિ અજાના, સેતુ હનત[૪] ઉર અતિ અભિમાના ।
બ્રહ્મા એહિ મમ પુત્રી દેવાઈ, શુદ્રહિ વેદગિરા જ્યું સુહાઈ ॥૧૨॥
ફિરત સ્મશાનમેં ભૂતનિ સંગા, ચિતાભસ્મ લેપિત સબ અંગા ।
નામમાત્ર શિવ અશિવ અપારા, જેહિ મગ ચલિ ડુબ્યો સંસારા ॥૧૩॥
શિવ તેહિ કાલ શાંતિ ઉર ધારી, દક્ષ કિનિ તેહિ નિંદા ભારી ।
બ્રહ્મરૂપ તેહિ શિવ ન પિછાને, દેહદૃષ્ટિ કરી ઓગુન ઠાને ॥૧૪॥
દોહા - આપમેં ગુન ગ્રહિ શંભુકો, જબ તેહિ ઓગુન લીન ।
તબ તેહિ ઉર પરિવાર જુત, અધર્મ વાસા કીન ॥૧૫॥
સોરઠા - અધર્મ જુત ભયો દક્ષ, ધર્મ ગયો પરિવાર જુત ।
લગ્યો કુમતિમેં લક્ષ, શાપ દેન મન કીન તબ ॥૧૬॥
ચોપાઇ - લેકર ઉદક[૫] કહન લગ્યો સોઈ, ઇંદ્ર ઉપેંદ્રાદિક જહાં હોઈ ।
દેવસંગ નહિ ભવકો ભાગા, જહાં કછુ હોય હોમ વ્રત જાગા ॥૧૭॥
સુર મુનિ મુખ્ય નિવારણ કીના, તદપિ શાપ શંકરકું દીના ।
તબ તેહિ સ્થલસેં ક્રોધ કરી ભારી, નિજગૃહ ગયો અધિક અહંકારી ॥૧૮॥
જાની શાપ શિવગણ મુખ્ય વીરા, દીપ્ત ક્રોધ નંદીશ્વર ધીરા ।
દારુણ શાપ દક્ષકું દીના, પુનિ સો દંડ તેહિ પક્ષીહિ કીના ॥૧૯॥
ભવ ભગવાન મનુષ્ય તેહિ જાની, દેહદર્શી નિંદત અભિમાની ।
તત્ત્વસેં વિમુખ હોહુ સોઈ પાપી, પૃથકદૃષ્ટિ સબ જન પરિતાપી ॥૨૦॥
દોહા - કુટિલ ધર્મજુત ગૃહ વિષે, મિથ્યા સુખ ધરી આશ ।

૧ - યોગ્ય રીતે, ૨ - જમાઈ, ૩ - ઊભા થઈ પગે લાગવુ, ૪ - નિયમનો ભંગ કરે છે, ૫ - પાણી

વેદવચન પુષ્પિત વિષે, કર્મમેં રહો વિશ્વાસ ॥૨૧॥
ચોપાઇ - દક્ષ દેહમતિ રહો દિનરાતી, ભુલ્યકે આતમગતિ સબ ભાતી ।
પશુ જ્યું કામી રહો ત્રિયાસંગ લાગી, દક્ષ બસ્ત મુખ હોહુ અભાગી ॥૨૨॥
વિદ્યાબુદ્ધિ અવિદ્યાસંગા, રહહુ કર્મજડ મૂઢ અભંગા ।
ભવદુઃખ સહો મૂઢ બહુ કાલા, જે હરનિંદક વિમુખ બેહાલા ॥૨૩॥
સર્વભક્ષ દ્વિજ ગૃહો સબ દાના, પઢહુ પેટહિત વેદ પુરાના ।
તન ધન ત્રિય સંગ રહો લપટાઇ, જાચત ફિરો વિપ્ર જગ જાઇ ॥૨૪॥
સુનિ દ્વિજકુલહિં શાપ અતિ ઘોરા, ભૃગુ બોલેઉ કરી કોપ કઠોરા ।
ભૃગુ પ્રતિશાપ દિયો તતકાલા, બ્રહ્મદંડ અતિ કઠિન કરાલા ॥૨૫॥
દોહા - શિવ વ્રતધર ભવ ભજનરત, તેહિ અનુવૃતિ જગ જોઇ ।
પાખંડી સદ્ગ્રંથકો, શત્રુ રહો નિત્ય સોઇ ॥૨૬॥
ચોપાઇ - નષ્ટશૌચ જડમતિ અહંકારી, ભસ્મ જટા અસ્થિ તનધારી ।
સો શિવદીક્ષા કરહુ પ્રવેશા, મદ્ય માંસ જહાં નહિ ધર્મ લેશા ॥૨૭॥
વેદ રુ વિપ્રકું નિંદત જોઇ, પાખંડી હોઇ હો સબ કોઇ ।
અધિક અવિદ્યા વિદ્યા જાનો, બ્રહ્મવિદ્યા કબહુ મત માનો ॥૨૮॥
શબ્દબ્રહ્મ અતિ વિશુદ્ધ કહાવે, જો શ્રુતિમગ સબ મુનિ મન ભાવે ।
શ્રુતિનિંદક ભવભક્ત હો જેહુ, રહહુ લોભરત લંપટ તેહુ ॥૨૯॥
ભયો હે પરસ્પર દારુણ શાપા, ઉભય પક્ષમહિ વ્યાપ્યો પાપા ।
બ્રહ્મદંડ દારુણ દુઃખદાઇ, તેહિ સબકી શુદ્ધ બુદ્ધ વિસરાઇ ॥૩૦॥
દોહા - ઉભયપક્ષ ઇતિ શાપવશ, બેઉ અધિક મતિમંદ ।
જુઠા તન અભિમાનસે, ફસેઉ અવિદ્યાફંદ ॥૩૧॥
ચોપાઇ - પ્રભુતા પાઇ વિમુખ જો હોઇ, વિશ્વ અમંગલ કરતા સોઇ ।
દક્ષપક્ષ લે વિપ્ર અપારા, અતિદુઃખ લએઉ જાને જગ સારા ॥૩૨॥
સુનિ પ્રભુવચન પ્રશ્ન બટુ કિના, કહો પ્રભુ કેહિ વિપ્રની દુઃખ દીના ।
દક્ષ કિમિ દ્વિજ દુઃખ પાયો, સો પ્રસંગ પ્રભુ કહો મનભાયો ॥૩૩॥
વરણિવચન સુનિ હરખેઉ દેવા, કહન લગેઉ સોઇ પ્રભુ તતખેવા ।
હર અપમાન કરન મન ધારી, દક્ષ જજ્ઞ આરંભ્યો ભારી ॥૩૪॥
અજ આદિક સુર સબહિ બોલાએ, પંક્તિબાહ્ય હિત શિવ વિસરાએ ।
સુર વિમાન ચઢિ ચઢિ સબ આએ, ગગનપંથ સતી દેખી સુહાએ ॥૩૫॥

દોહા - ભવસું ભવાની કહત તબ, સુનુ ત્રિપુરારિ સુજાન ।
હોત જજ્ઞ મમ તાત ગૃહ, જાતહે વિબુધવિમાન[1] ॥૩૬॥
સોરઠા - તુમ કરુણા કરી નાથ, ચલહુ સંગ મમ પિતુ સદન ।
મિલ્યો સબહિ સુરસાથ, તહાં નિજભાગકું ભજહુ તુમ ॥૩૭॥
ચોપાઇ - સુનિ શિવ કહત સુનહુ સુકુમારી, તવ પિતુ મોર દ્વેષી અહંકારી ।
મમ અપમાન કરન જગ એહા, ગએ મરન તબ નહિ સંદેહા ॥૩૮॥
કીન નિવારણ શિવ તેહિ ભારી, તદપિ ન હઠ ત્યાગ્યો શઠ નારી ।
રોષવિવશ પિતુગૃહ ગઇ સોઈ, તહાં સનમાન કિયો નહિ કોઈ ॥૩૯॥
રુદ્રભાગ બિન મખ તેહિ જાન્યા, શંભુવચન તબ સત્ય પ્રમાન્યા ।
શંભુવિમુખ જાની નિજતાતા, ક્રોધવિવશ કહે દક્ષકું બાતા ॥૪૦॥
જો પરગુન ગ્રહે દોષહિ ત્યાગી, ઉત્તમ પુરુષ સો અતિ બડભાગી ।
જો પરગુન ઓગુન દોઉ જાને, મધ્યમ નર સોઈ વેદ વખાને ॥૪૧॥
ગુન તજી દોષ ગ્રહત પરકેરા, સો તુમ સમ જગ અધમ ઘનેરા ।
પિતુ અપમાન કિન યું બાલા, અનલ[2] પ્રવેશ કિન તતકાલા ॥૪૨॥
હાહાકાર શબ્દ ભયો ભારી, દક્ષહિ નિંદત સબ નરનારી ।
નંદીશ્વર આદિક ગણ જેહા, જજ્ઞભંગ કરને લગે તેહા ॥૪૩॥
દોહા - ભૃગુ સુરગણ ઉપજાય તબ, શિવગણ દિએહે હટાય ।
તદપિ શંકિત ભએ સબે, રુદ્રરોષ ભય લાય ॥૪૪॥
ચોપાઇ - મુનિ નારદ તબ શિવ ઢિગ જાઇ, સતી મરન વિધિ દીન બતાઇ ।
કોપેઉ રુદ્રરુપ ત્રિપુરારી, જટા છોરી ભૂમિપર ડારી ॥૪૫॥
વીરભદ્ર ભયો અતિ વિકરાલા, કોપસહિત ગરજત જનુ કાલા ।
રુદ્ર તુરત તેહ આજ્ઞા દીના, નાઇ ચરન શિર ચલેઉ પ્રવીના ॥૪૬॥
શિવગણ સેન સહિત બલવંતા, વીરભદ્ર કીનો મખ અંતા ।
સુરગણ સબહિ બાંધી તિન માર્યા, જજ્ઞકે પાત્ર ફોરી સબ ડાર્યા ॥૪૭॥
યું શિવગણ જબ મારન લાગે, દ્વિજ નરનારી ત્રાસ જુત ભાગે ।
જથાજોગ્ય દિયો દંડ વિચારી, ત્રાહિ ત્રાહિ કહે વિપ્ર પોકારી ॥૪૮॥
શિવ નિંદત જેહિ જો અઘ કીના, વીરભદ્ર તેહિ ત્યું દંડ દીના ।
હાસ કરી તેહિ દાંતકું તોરે, સેંન કરી તેહિ લોચન ફોરે ॥૪૯॥

૧ - દેવોના વિમાન, ૨ - અગ્નિ

ભૃગુ આદિકકી તોરિ લઈ દાઢી, યું વિપ્રનકું વ્યથા ભઈ ગાઢી ।
બહુવિધ છેદ ભેદ કરી મારે, યું સબ દ્વિજ વિરૂપ કરી ડારે ॥૫૦॥
દોહા - દક્ષકો શિરછેદન કિયો, કુંડમેં ડાર્યો સોય ।
જજ્ઞભંગ કરી રુદ્રગણ, હસેઉ મગન સબ હોય ॥૫૧॥
દક્ષપક્ષ જેહિ જેહિ લિયો, અતિદુઃખ પાએ સોઉ ।
ઈશ્વરકો ઓગુન લિયે, કાજ ન સિધત કોઉ ॥૫૨॥
સોરઠા - યું નિજગુન ગ્રહિ જેહ, મહામુનિકે ઓગુન ગ્રહત ।
દેહદર્શિ ખલ એહ, તેહિ ઉર અધર્મ રહત નિત ॥૫૩॥
દોહા - જેહિ ઉર અધર્મ રહત નિત, કરત સુખદ ગુનઘાત ।
સંતવચન અમૃત સરસ, તબ તેહિ નાહિ સુહાત ॥૫૪॥
સોરઠા - ઉલટો કરત વિચાર, જબ મુનિવર તેહિ કહત કછુ ।
રોગી મનુષ્ય અજ્ઞસાર, જયું જિમત ત્યું દુઃખ લહત ॥૫૫॥
અધર્મજુત જન જોય, સો સતસંગમેં બઢત નહિ ।
ઘટત જાત નિત્ય સોય, જયું સતસંગતિમેં રહત ॥૫૬॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે રુદ્રદ્વેષેણ દક્ષયજ્ઞભંગનામા ષષ્ઠોધ્યાયઃ ॥૬॥

અધ્યાય-૭

ચોપાઇ - સુનિહુ વર્ણી અન્ય કથા ઉદારા, જેહિ સુનિ મિટત કુમતિ અહંકારા ।
જન અક્રૂર અધિક હરિદાસા, ચલે જબ મધુપુરસેં પ્રભુપાસા ॥૧॥
કરન લગેઉ મન વિમલ વિચારા, અતિ મહાતમ જુત સબ શ્રુતિસારા ।
પ્રગટ શ્રીપુરુષોત્તમ બહુનામી, દેખેહું આજ ચરાચરસ્વામી ॥૨॥
પાપ પ્રચંડ ગએ મમ સબહિ, હરિ સનમુખ પગ ધારે જબહી ।
જેહિ પદ મહામુનિ રહે લપટાઇ, વંદિહું આજ સો પ્રભુપદ જાઇ ॥૩॥
કંસ અનુગ્રહ કીના મોઇ, દુર્લભ દેવ સુગમ ભએ સોઇ ।
પ્રગટરૂપ સુખપ્રદ દોઉ ભાઇ, રામકૃષ્ણ મિલહહિં મોય આઇ ॥૪॥
દોહા - બ્રહ્માદિક સુર ભજત નિત, જેહિ પદ પરમ અનૂપ ।
શ્રી સેવત જેહિ પ્રેમજુત, દેખિહું સો સુખરૂપ ॥૫॥
ચોપાઇ - પ્રભુ પદકંજમેં વંદિ હું જાઇ, મમ શિર કર ધરિહહિં સુખદાઇ ।
કાલવ્યાલભય[1] શરને આવે, પ્રભુ કર ગ્રહિ તેહિ ત્રાસ મિટાવે ॥૬॥

૧ - કાળરૂપી સર્પનો ભય

સો ભુજ ગ્રહિ મોય જન સુખકારી, મિલિહહિ કૃષ્ણ ભક્તભયહારી ।
સંકર્ષણ પ્રભુ સબ સુખધામા, પ્રેમસહિત મિલિહહિ બલરામા ॥૭॥
મિલિ મોય કુશલપ્રશ્ન પ્રભુ કરિ હે, કૃપાદૃષ્ટિ તન મન જ્વર હરિહે ।
તબ મમ જનમ સુફલ હોઈ જાવે, ધિગ જીવન જો પ્રભુહિં ન ભાવે ॥૮॥
શ્વફલ્કસુત[1] ઈમિ કરન વિચારા, ઉર શ્રીકૃષ્ણપદ પ્રેમ અપારા ।
સાંજ સમય ગોકુલ પ્રતિ આએ, સો મગ પ્રભુપદ ચિન્હ સુહાએ ॥૯॥
દોહા - અંકુશ અંબર કુલિશ[2] ધ્વજ, ઊર્ધ્વરેખાદિક જોય ।
ઈન જુત પ્રભુપદ ચિહ્ન લખી, પ્રેમવિવશ ભયે સોય ॥૧૦॥
પુલકિત તન દગ શ્રવત જલ, ત્યાગ્યો રથ તતકાલ ।
લોટત પ્રભુપદ [3]રેણુમેં, ભુલેઉ તન સંભાલ ॥૧૧॥
સોરઠા - વંદન ભક્તિ તાસ, સબસું અધિક શ્રુતિ કહત તિમિ ।
સો અનન્ય હરિદાસ, કિન કપટ ધન નારી હિત ॥૧૨॥
ચોપાઇ - સુનિ પ્રભુવચન જોરી કર દોઈ, બોલેઉ વર્ણી પ્રભુપદ ચિત પ્રોઈ ।
પ્રભુ અનન્ય ભક્તિરત જેહા, ધનત્રિય હિત ક્યું કપટ કિયો તેહા ॥૧૩॥
યહ સંદેહ અધિક મોય સ્વામી, કહહુ કૃપા કરી અંતરજામી ।
સુનિ બટુવચન મગન પ્રભુ હોઈ, કહત પ્રસંગ સબહિ વિધ સોઈ ॥૧૪॥
સત્રાજિત રવિભક્તિ કીના, રવિ તેહિ અધિક રિઝિ મણિ દિના ।
નામ સ્યમંતક પરમપ્રકાશા, સો મણિ લે આયો પુરિપાસા ॥૧૫॥
દ્વારામતિવાસી નરનારી, તેજ દેખિ વ્યાકુલ ભયે ભારી ।
પ્રભુ ઢિગ જાયકે કિન પોકારા, હસેઉ દેવ સબ જાનનહારા ॥૧૬॥
દોહા - યહ ન અનલ રવિ નાહિ યહ, સત્રાજિત રવિદાસ ।
ભાનુ ભાનુસમ મણિ દીયો, તાકો પરમ પ્રકાશ ॥૧૭॥
ચોપાઇ - સત્રાજિત આયો રવિદાસા, મણિ દેખ્યો રવિતુલ્ય ઉજાસા ।
પ્રભુ નૃપહિત મણિ માગ્યો જબહિ, અતિ લોભિષ્ઠ ન દીનો તબહી ॥૧૮॥
સત્રાજિત તબ નિજ ઘર આયો, દેવસદનમહિં મણિ પધરાયો ।
અષ્ટ ભાર સુવર્ણ નિત્ય જામે, પ્રગટ હોત અતિ આશ્ચર્ય તામે ॥૧૯॥
સો મણિ લે પ્રસેન તેહિ ભાઈ, અશ્વ ફિરાવત બનમેં જાઈ ।
તાહિં સિંહ માર્યો બનમાંહી, મણિજુત પુનિ પુર આયો નાંહી ॥૨૦॥

૧ - શ્વફલક મુનિના પુત્ર -અક્રૂર, ૨ - અંકુશ, ૩ - ધૂળમાં

सो अपवाद श्रीकृष्णकुं दीना, तेहि खोजन प्रभु चलेउ प्रवीना ।
पुरवासिन जुत वन जब गयेउ, सिंह हन्यो तेहि देखत भएउ ॥२१॥
सिंहको खोज देखी चले जबहि, रींछ हन्यो तेहि देख्यो तबही ।
रींछके खोज चलेउ सब तेहा, गिरिकंदरमें खोज गयो एहा ॥२२॥
दोहा - गुफा भयानक रींछकी, प्रभु तहां किन प्रवेश ।
बाल पानने सो मणि, देख्यो अखिल भुवनेश ॥२३॥
चोपाई - जांबुवान संगजुद्ध भयो भारी, अष्टविंश दिन अति भयकारी ।
प्रभुके प्रहार विकल भयो तेही, जानि लिएउ मम प्रभु हे एही ॥२४॥
जोरी पानि करी विनय विशाला, मणिजुत सुता दिनि ततकाला ।
बाहिर राखि गएउ प्रभु जेहा, द्वादश दिन तेही स्थल रहे तेहा ॥२५॥
पुनि सो द्वारका गएे बिलखाई, कहि सब बात परम दुःख पाई ।
सत्राजितहिं शाप दे भारी, रुदन करत पुरजन नरनारी ॥२६॥
महामाया दुर्गाके स्थाना, लगेउ मनन सब तज्जी गति आना ।
दुर्गाभक्त धुनी कही बानी, अब श्रीकृष्ण ल्याउ सुखदानी ॥२७॥
दोहा - कहत वचन ईमि पत्नीजुत, आयेउ श्रीभगवान ।
भयो हे भवानीको तबे, पुरिमध्य अति सनमान ॥२८॥
चोपाइ - जांबुवतीजुत निजगृह आई, दिनो मणि सब कथा सुनाई ।
सत्राजित मणि ले गृह आयो, तास हेतु तेहि अधिक डरायो ॥२९॥
सत्राजित मन अधिक विचारी, मणिसम पुत्री दिनी सुकुमारी ।
जब सत्यभामा प्रभुकुं दीना, तब अक्रूर कोप अति कीना ॥३०॥
लाक्षाग्रह पांडव भएे नाशा, सुनि तब गएे तहां विश्व निवासा ।
कृतवर्मा अक्रूर एे दोई, लगेउ विचारन पिछे सोई ॥३१॥
हमकुं देन कहि कन्या एेहा, कृष्णहिं दिनि मलिन मन तेहा ।
जब श्रीकृष्णमहि नरमति आई, तेहि उर अधर्म व्याप्यो धाई ॥३२॥
दोहा - जदपि भक्त श्रीकृष्णको, तदपि अधर्मी होय ।
सत्यभामाके तातकुं, नाश करायो सोय ॥३३॥
सोरठा - शतधनवाकुं सिखाय, सत्राजित मरवाय पुनि ।
मणि लिनो कुसलाय, किनि कुमति अक्रूर अति ॥३४॥
चोपाइ - सत्यभामा सो जाय प्रभु पासा, तात मरन कियो हेतु प्रकासा ।

તબ શ્રીકૃષ્ણ દ્વારામતી આએ, ઉભય ભ્રાત નિજ શંખ બજાએ ॥૩૫॥
સુનિ શતધન્વા અતિ અકુલાયો, તબ સો શરન અક્રૂરકે આયો ।
કૃતવર્મા અક્રૂર એ દોઉ, હરિબલ કહન લગેઉ તબ સોઉ ॥૩૬॥
સેન સહિત કંસાદિક મારે, સબહિ નૃપતિકે માન ઉતારે ।
તેહિ સન વૈર કવન વિધ હોઈ, અધિક પ્રતાપી જાને સબ કોઈ ॥૩૭॥
કરહુ પલાયન તુમ યું જાની, તેહિ વિન હોત સબનકું હાની ।
સત્રાજિતહિ મરાયો જેહી, લોભવિવશ મોય રખત ન તેહી ॥૩૮॥
દોહા - યું વિચારી શુભ અશ્વ ચઢી, કીન પલાયન સોય ।
ચાલ્યો ચોર જિમિ ત્રાસવશ, સંગ ન દુજો કોય ॥૩૯॥
સોરઠા - પ્રભુ જાનિ સો બાત, રામ કૃષ્ણ રથ ચઢી ચલેઉ ।
શતધન્વાકો ઘાત, કિન જનકપુર જાય તબ ॥૪૦॥
ચોપાઇ - તા પિછે અક્રૂર વિચારી, ગએ મણિ ચોરી ધર્મ દીયો ડારી ।
કાશિવાસ કિયો તેહિ જાઈ, ધનહિત મણિ તેહિ અધિક લુકાઈ ॥૪૧॥
આપમેં ગુન પ્રભુ ઓગુન ધારી, દેહબુદ્ધિ કરી દેખે મુરારી ।
તબ તેહિ ઉર અધર્મ બિકરાલા, લે પરિવાર વસ્યો તતકાલા ॥૪૨॥
ભક્ત તદપિ લાંછન બડ આયો, કામ લોભ વિપરીત કરાયો ।
જગમહિ દાનપતિ સો કહાએ, હરિજન મધ્ય ન્યૂનતા પાએ ॥૪૩॥
યું સંતનકો સંગ કોઉ કરહી, ગુન તજી સંતદોષ ઉર ધરહી ।
વ્યાવહારિક ગુન આપમેં જાની, ખલમતિ હોત અધિક અભિમાની ॥૪૪॥
દોહા - સનકાદિક સમ સંતકું, ગિનત ન બુદ્ધિ લાય ।
તેહિ ઉર અધર્મ કુલસહિત, બાસ કરત સદ્ય આય ॥૪૫॥
સો જયું જયું સતસંગમેં, રહત ત્યું ઘટત અપાર ।
દોષ ગ્રહત મહામુનિનકે, ભરત હે નિજશિર ભાર ॥૪૬॥
સોરઠા - કુટિલ કુસંગી જંત, સો સંતનસેં અધિક ગિની ।
તેહિ સંગ મરણ પ્રજંત, રહત સંતસંગતિ તજત ॥૪૭॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે અક્રૂરગુણવર્ણનનામા સપ્તમોધ્યાયઃ॥૭॥

अध्याय-८

चोपाइ - सुनहु मुकुंद कुमति नर जेही, जिनहिसें बडता पावत तेही ।
तिनहिको धारत करन अकाजा, श्वान जयुं शरभ कियो मुनिराजा ॥१॥
सुनि आश्चर्य कहत कर जोरी, कहहु नाथ यह कथा बहोरी ।
मुनिसंग श्वान शरभ भयो जोई, कहो बिस्तार सहित प्रभु सोई ॥२॥
सुनि बटुवचन सबहि सुखकारी, कहन लगेउ ईतिहास [1]अघारी ।
निर्जन वनमें रहत मुनि एका, अति दृढव्रत उर परम विवेका ॥३॥
कंद मूल फल करत आहार, सबविध जानत सार असारा ।
सो मुनिकी समता उर लाई, वनपशु रहत सो मुनिढिग आई ॥४॥
दोहा - सो पशुसंग एक श्वान रहे, समता धारी सुजान ।
प्रेमसहित लखी गिनत तेहि, मुनिवर शिष्यसमान ॥५॥
चोपाइ - मुनिसम कंद मूल फल खावे, मुनिहि त्यागी पल कितहु न जावे ।
मनुष्य जयुं शिष्यभाव सोई पायो, तब सो श्वान मुनिवर मन भायो ॥६॥
तब एक द्वीपी[2] वनेचर भारी, श्वानको भक्ष करन मन धारी ।
मुख पसारी तेहि मारन धायो, तब सो श्वान मुनिशरनें आयो ॥७॥
सुनु मुनि मोय द्वीपी विकराला, मारन चहत मूढ ततकाला ।
करहु सो नाथ द्वीपी भय जाई, सिंहशरन किमि जंबुक[3] खाई ॥८॥
निजआश्रितकुं अधिक भय जानी, कहन लगेउ महामुनि विज्ञानी ।
अब तोय ईनको त्रास नहि लेशा, सुनु सुत मम उत्तम उपदेशा ॥९॥
दोहा - तजहु त्रास तुम द्विपिको, द्वीपी होहु ततकाल ।
चित्र अंगजुत सबहि विध, भयो सो द्वीपी विकराल ॥१०॥
चोपाइ - वनद्वीपी ऽर्यो देखि द्वीपी ओरा, त्रास विवश त्यागो तेहि ठोरा ।
सो द्वीपी रहत सदा मुनिपासा, वनमें फिरत मन अधिक हुलासा ॥११॥
ता पिंछे अतिविकट कठोरा, क्षुधाजुक्त मुख फारिकें घोरा ।
द्वीपिको भक्ष करन मन लाई, व्याघ्र अचानक आयो धाई ॥१२॥
व्याघ्र क्षुधित देख्यो तेहि जबही, द्वीपि अति त्रास विकल भयो तबही ।
अतिआतुर मुनि शरने आयो, तेहि निजत्रासको हेतु बतायो ॥१३॥
शिष्य जयुं निजशरणागत जानी, मरणत्रास मेटत मुनि ज्ञानी ।
द्वीपिहि व्याघ्र कीनो तब तेही, अति बलवंत सिंह भयो एही ॥१४॥

१ अघारी - पापनाशक, २ द्विपी - हाथी, जंबुक - शियाळ

દોહા - સો વનસિંહને દેખિયો, આપ તુલ્ય બલવાન ।
વનકો વ્યાઘ્ર તતકાલ તબ, અન્ય સ્થલ ગયો સુજાન ॥૧૫॥
ચોપાઇ - શ્વાનસો સિંહ ભયો મુનિસંગા, અતિબલજુત મન પ્રબલ ઉમંગા ।
કંદ મૂલ ફલ ભોજન જોઇ, ઇનસેં અધિક નિઃસ્પૃહ ભયો સોઇ ॥૧૬॥
જ્યું મૃગપતિ મૃગહિત વન ડોલે, જ્યું યહ ફિરત સિંહ સમ બોલે ।
મહામુનિ સિંહરુપ તેહિ દીના, અતિ બલજુત ભયો સિંહ નવીના ॥૧૭॥
તબ તેહિ સ્થલ મદમત ગજ આયો, ગિરિસમ પદ્મરેણુ[1] તન છાયો ।
શુભ્રદંત અતિપુષ્ટ શરીરા, મેઘ જ્યું શબ્દ કરત ગંભીરા ॥૧૮॥
સો મદઝર કુંજરકું દેખા, ભયો હે સિંહ મનત્રાસ વિસેખા[2] ।
ગજ ભયભીત સો મુનિ ઢિગ જાઇ, નિજ ભયહેતુ દિયો હે બતાઇ ॥૧૯॥
દોહા - તબ સો સિંહકું મહામુનિ, કુંજર પદવી દીન ।
વનગજ ઘનસમ દેખિ ગજ, ભયજુત ગયો પ્રવીન ॥૨૦॥
વન ઉપવન સર સરિતમેં, મુદજુત વિચરત સોય ।
પદ્મરેણુ ભૂષિત તનુ, તેહિ સમ ઓર ન કોય ॥૨૧॥
ચોપાઇ - યું વન જાયકે મુનિઢિગ આવે, મુનિહિ નિરખી ગજ અતિમુદ પાવે ।
મહામુનિ શરણ્ય રહત ઈમિ એહિ, દિનનિશિ અમિત વીતિ ગએ તેહી ॥૨૨॥
તબ તેહિ વન આયો અતિભારી, કેસરી અરુણરુપ અહંકારી ।
ગિરિ કંદરવાસી અતિ ભીમા, ગજકુલ નાશ કરન બલ સીમા ॥૨૩॥
દેખી કેસરી સિંહ કરાલા, ગજ ભયભીત ભયો તેહિ કાલા ।
મહામુનિ શરણ નાગ તબ આયો, નિજરિપુ ત્રાસ સો સબહિ સુનાયો ॥૨૪॥
સો ગજ મુનિ તબ સિંહ બનાયો, અતુલિત બલ કેસરી પદ પાયો ।
વન કેસરિસું અધિક બલ પાઇ, કેસરી સનમુખ ઠાઢો જાઇ ॥૨૫॥
દોહા - વનકેસરી તેહિ દેખિકે, ભયસે ભીત અતિ હોય ।
નિજ જ્ઞાતિ જાન્યો પ્રબલ, કિયો પલાયન સોય ॥૨૬॥
ચોપાઇ - કેસરી સિંહ વસ્યો મુનિ પાસા, ઓર જીવ ડરપેઉ તેહિ ત્રાસા ।
તબસેં તપોવનકે પશુ જેહા, જીવન હિત ત્યાગ્યો સ્થલ તેહા ॥૨૭॥
કબહુ કાલકે જોગ સંભારી, સબહિ પ્રાણી હિંસક ભયકારી ।
અતિ બલવાન રુધિર જેહિ આહારા, સબહિ પ્રાનિ ભયદાની અપારા ॥૨૮॥

૧ - કમળ ની રજ - પરાગ, ૨ - વિશેષ

અષ્ટપાદ ઉંચે દ્રગ જેહિ, શરભ નામ વનવાસી તેહી ।
સો તેહિ સિંહકું મારન કાજા, મુનિ આશ્રમ આયો વનરાજા ॥૨૯॥
કેસરી તાહિ દેખિ ડર પાયો, નિજ જીવનહિત મુનિ ઢીગ આયો ।
મુનિ તેહિ શરભ કિયો તતકાલા, વનકે શરભસું અતિ વિકરાલા ॥૩૦॥
દોહા - સો વનવાસી શરભ તબ, દેખી શરભ બલવાન ।
મુનિ આશ્રમસેં ભયસહિત, અન્ય વન ગયો સુજાન ॥૩૧॥
સોરઠા - શરભ પદવી તેહિ દીન, મુનિશરણાગત ભયહરન ।
શરભ સો અધિક મલિન, મુનિ મહાતમ નહિ લખત કછુ ॥૩૨॥
ચોપાઇ - શરભ રહત નિત્ય મુનિવર પાસા, મુનિપ્રસાદ હિએ અધિક હુલાસા ।
જબસે શરભ રહ્યો તેહિ ઠોરા, ત્રાસસેં મૃગગણ ગએ વન ઓરા ॥૩૩॥
કેસરી સિંહ આદિ સબ પ્રાની, તેહિ વન વસત ન અતિડર જાની ।
શરભકે મન એક રહત આનંદા, નિત્ય પ્રાણિવધરત મતિમંદા ॥૩૪॥
વનફલફુલ જો કરત આહારા, તેહિ મારન મન કીન વિચારા ।
રુધિરાશન મન અધિક કઠોરા, ગિનત ન કાહુંકું નિજ તન જોરા ॥૩૫॥
મુનિહિ હનન તેહિ ઇચ્છા કીના, અતિ કૃતઘ્ન શ્વાન જેસો મલીના ।
તબ મુનિ નિજતપ કરી તતકાલા, જ્ઞાનચક્ષુ તેહિ જાની બેહાલા ॥૩૬॥
દોહા - તબ મહામુનિ કહે શ્વાનકું, સુનુ મતિહીન અજાન ।
ગુન ઉપર ઓગુન કરે, કિતહુ ન તેહિ કલ્યાન ॥૩૭॥
ચોપાઇ - શ્વાન મિટાયકે દ્વીપિ તોય કીના, દ્વીપિહુ મિટાય વ્યાઘ્રપદ દીના ।
વ્યાઘ્રસેં મદગલ નાગ બનાયો, કુંજરસેં કેસરી પદ પાયો ॥૩૮॥
કેસરી સિંહસેં શરભ ઉદારા, પ્રેમસેં મેં તોય કિન ગમારા ।
તદપિ હોય કૃતઘ્ન કઠોરા, મારન મોય ચહત ગુનચોરા ॥૩૯॥
તાતે શ્વાનતનુ હોહુ તુમારા, તજહુ તુરત યહ સ્થાન હમારા ।
સો ગુરુદ્રોહી શરભ તનુ ત્યાગી, ભયો હે શ્વાન મતિમંદ અભાગી ॥૪૦॥
શ્વાનકો રૂપ ભયો તેહિ જબહિ, મુનિ ઢિગ દીન ભયો અતિ તબહિ ।
મુનિ હુંકાર કિયો તેહિ ભારી, દિયો હે તપોવન બાહ્ય નિકારી ॥૪૧॥
દોહા - યું કુલ વિન શુભ ગુન બિન, પ્રભુતા પાવત કોઉ ।
નીચ નીચાઇ ના તજે, હોત કૃતઘ્ની સોઉ ॥૪૨॥
તાતે ગુરુ રાજા પ્રથમ, શુભ ગુન શુભ કુલ જાની ।

કરના શિષ્ય સચિવ તેહિ, બિન જાને બડ હાની ॥૪૩॥
સોરઠા - યું મહામુનિ ઢિગ આય, ગુન ન ગ્રહત ઓગુન ગ્રહત ।
સો દિનદિન ઘટિ જાય, તેહિ ઉર અધર્મ રહત નિત ॥૪૪॥
અધર્મ જુત જન જોય, સો કહા કહા કરત ન કુમતિ ।
ઘટત જાત નિત્ય સોય, જ્યું જ્યું મહામુનિ ઢિગ રહત ॥૪૫॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે શરભાખ્યાનવર્ણનનામા અષ્ટમોધ્યાયઃ ॥૮॥

અધ્યાય-૯

ચોપાઇ - કહિ સબ કથા બરનિ તોય ભાઈ, જિમિ સતસંગ કરત ઘટિ જાઈ ।
દેવ જાનિ ગુરુ સંત ન સેવે, દેહબુદ્ધિ કરી ઓગુન લેવે ॥૧॥
આપમેં વ્યાવહારિક ગુન જાની, સો ખલ હોત અધિક અભિમાની ।
સો સતસંગમેં અતિ ઘટિ જાવે, જ્યું રોગી પંચામૃત પાવે ॥૨॥
જો મુનિવરકું બ્રહ્મ કરી જાને, દોષબુદ્ધિ કબહુ નહિ આને ।
આરુણિ ઉપમન્યુસમ સોઈ, હરિગુરુ કૃપાપાત્ર અતિ હોઈ ॥૩॥
સુનિ પ્રભુવચન ચરણ શિર નાઈ, પુછત ભયેઉ મુકુંદ મુદ પાઈ ।
આરુણિ ઉપમન્યુ મુનિ જેહા, કેહિ વિધ ભક્તિ કિની પ્રભુ તેહા ॥૪॥
દોહા - ક્યું ગુરુભક્તિ કિન તેહિ, ક્યું ગુરુ કરુણા કીન ।
કહહુ અનુક્રમસેં કથા, મોય જાની જન દીન ॥૫॥
ચોપાઇ - વિનય સહિત બટુવચન વિચારી, કહન લગે સોઈ કથા અઘારી ।
આપોદધૌમ્ય નામ મુનિ એકા, સો મુનિવર ઉર પરમ વિવેકા ॥૬॥
આરુણિ ઉપમન્યુ અરુ વેદા, ત્રય તેહિ શિષ્ય ઉર દૃઢ નિરવેદા ।
તિન મધ્ય આરુણિ શિષ્ય હે જેહા, ગુરુ કૃષિકર્મમેં પ્રેર્યો તેહા ॥૭॥
શાલી ક્ષેત્રમહિં તત્પર હોઈ, કરહિ કેદાર કર્મ મુનિ સોઈ ।
ઈત ઉત જળ ફેરત નહિ આવે, જલ ન બંધ રહે અતિ દુઃખ પાવે ॥૮॥
તબ મુનિવર ઉપાય લહ્યો એહા, ધોરે મધ્ય ડારત નિજ દેહા ।
યું કેદારમહિ જલ સોય લાવે, તેહિ તનુ વ્યથા બરનિ નહિ જાવે ॥૯॥
દોહા - ખંડ ખંડ કેદારકે, સો મુનિ સોવત જાય ।
જલ યું ફેરાવત ખેતમેં, પાયો એહિ ઉપાય ॥૧૦॥
તબ સો આપોદધૌમ્ય કહે, કહાં આરુણિ પાંચાલ્ય ।
મમ વચનનિ વરતત સદા, શિષ્ય પરમ પ્રતિપાલ ॥૧૧॥

चोपाइ - तेहि शिष्य कहे सुनिअे गुरुदेवा, तुमहि केदार कर्म दई सेवा ।
तब गुरु कहि शिष्यनकुं बानी, जहां मम शिष्य आरुणि मुनि ध्यानी ॥१२॥
सबहि तहां चलिअे ततकाला, जेहि स्थल सो गुनबुद्धि विशाला ।
तब तेहि स्थल मुनि तरत पधारे, प्रेमविवश तेहि जाय पुकारे ॥१३॥
हे आरुणि पांचाल्य प्रवीना, आयो तात तुम अति श्रम कीना ।
सो सुनि आरुणि गुरु ढिग[1] आयो, जल कर्दम[2] तेहि तन लपटायो ॥१४॥
में केदार कर्मरत स्वामी, सोयके जल रोकुं बहुनामी ।
सुनि तव वचन फोरी केदारा, वेगसें आयो नाथ अेहि ठोरा ॥१५॥
दोहा - निज गुरु चरन सरोजमें, शिश नमायो सोय ।
प्रभु तब कारज कहा करुं, कहो कृपा करी मोय ॥१६॥
चोपाइ - सुनि शिष्य बचन कहत गुरु बाता, ऊठेउ केदार फोरी तुम ताता ।
यातें उद्दालक मुनि तव नामा, होईहो तात सुखद गुनधामा ।१७॥
तुम मम बचन ग्रहेउ करी प्यारा, बढो श्रीकृष्णपद प्रेम तुमारा ।
धर्मशास्त्र सब वेद हे जेहु, रहहुं प्रकाश जुक्त तब तेहु ॥१८॥
युं तेहि गुरुहि ब्रह्म करी जाने, कपटरहित गुरुवचन सो माने ।
सो गुरु कृपा होय गुनधामा, गुरु आज्ञा मुनि गये अन्य ठामा ॥१९॥
अन्य आपोदधौम्य शिष्य जोई, अति गुरुभक्त विमलमति सोई ।
उपमन्यु तेहि नाम उदारा, सबविध जानत सार असारा ॥२०॥
दोहा-तब तेहि गुरु आज्ञा करी, रखहुं धेनु तुम तात ।
गुरुवचननि करी देवसम, सेवत गौ साक्षात ॥२१॥
चोपाइ - सो दिनमें गौ चारन जावे, सांझकुं गुरुपद शिश नमावे ।
तेहि गुरु तुष्ट पुष्ट तनु जानि, पुछत भअेउ परम सुखदानी ॥२२॥
उपमन्यु तन पोषन तोई, केईविध होत कहहुं सब मोई ।
भिक्षाव्रत करी जीवन मेरा, गुरु तव वचनमें प्रेम घनेरा ॥२३॥
गुरु कहे मोय दिय बिन सोई, भिक्षाअन्न सो जोग्य नहि तोई ।
गुरु आज्ञा तेहि शिश चडाई, भिक्षा मागि समर्पत जाई ॥२४॥
भिक्षाअन्न सो सबही गुरु लेवे, शिष्यकुं रंचमात्र नहि देवे ।
तदपि न ओगुन लेवत लेशा, धेनुसंग वन करत प्रवेशा ॥२५॥

१ - पासे, २ - किचड

દોહા - સબ દિન ધેનુ ચરાયકે, સાંઝ સમે ગુરુ પાસ ।
દીન હોય ચરણોંમેં નમે, અતિ અનન્ય ગુરુદાસ ॥૨૬॥
ચોપાઇ - પુનિ ગુરુ તાસ પુષ્ટ વપુ દેખી, પુછત ભએઉ વૃત્તિ અન્ય લેખી ।
ભિક્ષા અન્ન સબ લેહું મેં તાતા, ક્યું તન પોખત કહો સબ બાતા ॥૨૭॥
તબ સો શિષ્ય કહે સુનુ ગુરુદેવા, પ્રથમ જો જાચુ અર્પું તતખેવા ।
પુનિ અન્ન લાઉં સો નિજતન કાજા, યું નિરવાહ હોત મુનિરાજા ॥૨૮॥
પુનિ ગુરુ તાહિ કહિ સત્ય બાની, યહ ન જોગ્ય તોય તન અભિમાની ।
અન્ય ભિક્ષુકકી વૃત્તિ તુમ તોરી, લોભસેં પુનિ જાચત જિમિ ચોરી ॥૨૯॥
સો ગુરુ વચન ગ્રહેઉ કરી પ્રીતિ, ધેનુ ચરાવે પ્રથમ જિમિ રીતિ ।
જબ ઘર આવત ધેનુ ચરાઈ, ગુરુપદ વંદિ બેઠે ઢિગ જાઈ ॥૩૦॥
દોહા - તબ તેહિ વપુ અતિ સ્થૂલ લખિ, પુનિ ગુરુ પુછત બાત ।
ઉપમન્યુ તવ દેહકી, વૃત્તિ કવન વિધ તાત ॥૩૧॥
સોરઠા - ભિક્ષા અન્ન સબ લેહું, જો તુમ જાચત પ્રેમ જુત ।
પુનિ નહિ જાચન દેહું, પુષ્ટ દેહ કારન કવન ॥૩૨॥
ચોપાઇ - જોરી પાની ગુરુસું કહે તેહા, કામધેનુ પય પોખું દેહા ।
ગુરુ કહે પય તોય જોગુ ન પીના, મેં તુમકું આજ્ઞા નહિ દીના ॥૩૩॥
નિજગુરુ વચન શિશ ધરી સોઈ, ધેનુ ચરાવે મગન મન હોઈ ।
સાંઝ સમે નિજગુરુ ગૃહ આઈ, ઢિગ બેઠત ચરનની શિર નાઈ[1] ॥૩૪॥
ગુરુ તેહિ અધિક પુષ્ટ વપુ જાની, શિષ્યકું કહત સુધાસમ બાની ।
ભિક્ષા અન્ન ન જીમત તુમ લેશા, પયકો પાન તજો મમ ઉપદેશા ॥૩૫॥
તવ વપુ પીન[2] કવન વિધ વીરા, અબ તવ વૃત્તિ કહહુ મુનિ ધીરા ।
સુની ગુરુવચન પરમ મુદ પાઈ, કહત વચન ચરનનિ શિર નાઈ ॥૩૬॥
દોહા - વત્સ ધેનુ પય પીત જબ, ફેનકું ડારત સોય ।
ફેનપાન મમ વૃત્તિ અબ, ઓર ન પોષન કોય ॥૩૭॥
ચોપાઇ - ગુરુ કહે વત્સ કૃપાલુ ભારી, તબહિત ફેન દેત બહુ ડારી ।
વત્સકી વૃત્તિ રોધ તેહિ હોઈ, ફેનપાન તવ જોગ્ય ન સોઈ ॥૩૮॥
તબ તેહિ ફેનપાન તજી દીના, નિત્ય ગૌ ચારત પરમ પ્રવીના ।
ભિક્ષા અન્ન પયફેન તજાયો, તદપિ ન તેહિ ગુરુ ઓગુન આયો ॥૩૯॥

૧ - નમાવી. ૨ - જાડું

અધિક ક્ષુધા કરી પીડ્યો જબહી, અર્કપત્ર[1] ભક્ષન કિયો તબહી ।
તીક્ષણ ક્ષાર ગરલ જુત એહી, રુક્ષ કટુક દુઃખદાયક તેહી ॥૪૦॥
વિષજુત જઠર અનલકી ઝાલા, સો મુનિ અંધ ભયો તતકાલા ।
અંધહુ ધેનુ ચરાવત ધાઈ, સો મુનિ કૂપ પર્યો તબ જાઈ ॥૪૧॥
દોહા - ઉપમન્યુ રવિ અસ્ત ભએ, બનસે ન આયો જાની ।
ઉપાધ્યાય નિજ શિષ્યશું, કહત ભએઉ શુભ બાની ॥૪૨॥
સોરઠા - કારન કવન ઉદારા, આયો ન ઉપમન્યુ સુમતિ ।
મો મન પરમ વિચાર, વૃત્તિ રોધ સબ કિન તેહિ ॥૪૩॥
ચોપાઇ - કિયો હે નિવારણ સબહી વિધ એહા, કોપવિવશ નિશ્ચે ભયો તેહા ।
તાતેં ન સો અબલું ઘર આયો, મેં ન કિયો કછુ તેહિ મન ભાયો ॥૪૪॥
ખોજન જોગ્ય અવશ્ય મોહિ એહી, યું કહી ચલેઉ શિષ્યજુત તેહી ।
ગુરુ વન જાયકે કિન પોકારા, કહાં ઉપમન્યુ પુત્ર હમારા ॥૪૫॥
સુનિ ગુરુવચન હર્ષ ઉર લાઇ, ઉંચે સ્વર તેહિ ટેર સુનાઇ ।
હે ગુરુદેવ પર્યો મેં કૂપા, દિજિયે દરશ કૃપાલુ અનૂપા ॥૪૬॥
ગુરુ ઢિગ જાય કહત તેહિ બાની, ક્યું તુમ કૂપ પરે મુનિ જ્ઞાની ।
સો નિજ ગુરુસું કહત ઉદારા, અર્કપત્ર મેં ખાએ અપારા ॥૪૭॥
દોહા - તેહિ કારનમેં અંધ હો, કૂપ પર્યો મુનિરાય ।
તબ તેહિ કૂપસું કાઢિકે, ગુરુ કહે સુખદ ઉપાય ॥૪૮॥
ચોપાઇ - ઉભય અશ્વિનીસુત સુર જેહુ, સ્તવન જોગ્ય સુરવૈદ્ય હે તેહુ ।
સો તવ નેત્રરોગ સબ હરહિ, પ્રથમ જ્યું વિમલ નયન સો કરહિ ॥૪૯॥
સુનિ ગુરુવચન સ્તવન તેહિ કીના, ઉભય દેવ તેહિ દરશન દીના ।
અશ્વિનીસુત તેહિ કહિ શુભ બાતા, યહ અપૂપ[2] જિમહુ તુમ તાતા ॥૫૦॥
તવ ઉપમન્યુ કહન લગ્યો તેહિ, ગુરુહિ અર્પે બિન જિમુ ન એહિ ।
તબ તેહિ ઉભય દેવ કહિ બાની, સુનહુ વિપ્રવર અતિ નિરમાની ॥૫૧॥
તબ ગુરુ સ્તવન પ્રથમ જબ કીના, તબ હમ તેહિ અપુપ ઈમિ દીના ।
તેહિ નિજ ગુરુહિ દીએ બિન ખાયો, તવ ગુરુ તુમસે પરમ સુખ પાયો ॥૫૨॥
દોહા - તુમહિં કરો યું તાત અબ, પ્રથમ જ્યું તબ ગુરુ કીન ।
યહ અપૂપ અમૃત સરસ, પ્રેમસું ગ્રહહું પ્રવીન ॥૫૩॥

૧ - આંકડાનું પાણી, ૨ - પૌવા- પુંડલું

ઉપમન્યુ કહે ઉભયસું, ગુરુહિ દિએ વિન જોય ।
અમૃત સરસ અપૂપ તવ, વિખસમ ભાસત મોય ॥૫૪॥
ચોપાઇ - અશ્વિનીસુત કહે સુનહુ પ્રવીના, ગુરુભક્તિમહિ તુમ લેલીના ।
યા કારન તુમ પર હમ રીઝે, ગુરુ જુત સબહિ કાજ તુમ સિઝે ॥૫૫॥
વજ્રદંત ગુરુશિષ્ય તુમ હોઉ, પરમ શ્રેય તુમ પાવહુ દોઉ ।
તુમ ગુરુભક્તમેં અતિ વિખ્યાતા, ચક્ષુલાભ તવ હોઇહિં તાતા ॥૫૬॥
અશ્વિનીસુત વરસેં દ્રગ પાયો, નિજગુરુ સદન સદ્ય ચલિ આયો ।
બહુવિધ નિજ ગુરુવંદન કીના, ગુરુ તેહિ પ્રેમસહિત વર દીના ॥૫૭॥
અશ્વિનીસુત વર દીનો જોઇ, પરમ શ્રેય પૈહો તુમ સોઇ ।
ધર્મશાસ્ત્ર અરુ વેદ તુમારા, રહો ભાસ્વર[૧] જિમિ રવિ ઉજિયારા ॥૫૮॥
દોહા - ઉપમન્યુ કિયા એહિ વિધ, કિન પરીક્ષા જોય ।
સિદ્ધ ભયો ગુરુભક્તિસેં, તેહિ સમ ઓર ન કોય ॥૫૯॥
ચોપાઇ - તૃતીય શિષ્ય તેહિ પરમ ઉદારા, વેદ નામ શુભ ગુણ ભંડારા ।
તેહિ ગુરુ આજ્ઞા દિન બોલાઇ, તાત સબહુ મમ મંદિર આઇ ॥૬૦॥
કછુક કાલ શુશ્રૂષા કીજે, પરમ શ્રેય વર મોસું લીજે ।
તેહિ ગુરુવચન સબહિ સત્ય માની, બહુત કાલ સેવા રતિ આની ॥૬૧॥
વૃષભ જ્યું ગુરુ તેહિ ધુરમેં લગાયો, કામ કરાવત સબ મનભાયો ।
ક્ષુધા તૃષા સહે શીત રુ ઘામા[૨], ગુરુ સેવારત અધિક અકામા ॥૬૨॥
ગુરુ તેહિ સુખ દુઃખ સુધ નહિ લીના, તદપિ પ્રેમજુત સેવા કીના ।
બહુત કાલ કરીકે તેહિ સ્વામી, પરમ તોષ લહ્યો અંતરજામી ॥૬૩॥
દોહા - ગુરુ પરિતોષસેં સબહિ વિધ, પાયો શ્રેય સુજાન ।
વેદ શાસ્ત્ર સર્વજ્ઞતા, લહ્યો જથારથ જ્ઞાન ॥૬૪॥
સોરઠા - વેદ પરીક્ષા સોય, જોગ્ય અજોગ્ય ન તહ લગી ।
ગુરુ નિષ્ય સમ હોય, કિન પરીક્ષા અમિત તેહી ॥૬૫॥
ગુરુ ઓગુન નહી લીન, દેવ જાની કરી સેવ તેહી ।
મુનિ ગુરુભક્ત પ્રવીન, વેદ નામ ભયો બ્રહ્મસમ ॥૬૬॥
યું ગુરુ ગુન ગ્રહિ જોય, દેવ જાની કરે સેવ તેહી ।
બઢત જાત નિત્ય સોય, જ્યું ગુરુ સંતકે ઢિગ રહત ॥૬૭॥

૧ - પ્રકાશિત, ૨ - ગરમી

ધર્મદેવ સુખરુપ, જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત ।
જેહિ ઉર બસત અનૂપ, તેહિ ઉર પુરુષોત્તમ સદન ॥૬૮॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુન્દસંવાદે શિષ્યપરીક્ષાવર્ણનનામા નવમોધ્યાયઃ ॥૯॥

અધ્યાય-૧૦

ચોપાઇ - સુનહુ તાત સેવાકી રીતિ, હરિપ્રેય સંતસુ નિત્ય નઈ પ્રીતિ ।
કુશિક જ્યું કરહી છલ ત્યાગી, સો હરિ કૃપાપાત્ર બડભાગી ॥૧॥
સુનિ પ્રભુવચન અધિક મુદ પાઇ, પૂછત વર્ણી ચરનની શિર નાઇ ।
કુશિક કવન સેવ ક્યું કીના, અભયદાન તેહિ કહો કેહિ દીના ॥૨॥
સુનિ બટુવચન સબહી સુખદાની, શ્રીનારાયણ બોલેઉ બાની ।
સુનુ ઈતિહાસ કહું તોય તાતા, ચ્યવન રું કુશિકકો વિખ્યાતા ॥૩॥
આગમ દોષ ચ્યવન ઋષિ જાની, નિજકુલ લાંછન પ્રબલ પ્રમાની ।
ગુન અરુ દોષકો કીન વિચારા, નિર્બલ સબલ કીન નિરધારા ॥૪॥
દોહા - કુશિક વંશ રહે અતિપ્રબલ, અધર્મ હોત નવીન ।
યા કારન તેહિ કુલ સબે, ભસ્મ કરન મન કીન ॥૫॥
ચોપાઇ - ચ્યવન ઋષિ કુશિક ઢિગ આઈ, નૃપસું કહત મુનિવર સુખદાઈ ।
ઈચ્છા ઉદય ભઈ મમ જોઈ, તુમસું વસ્તુ ચાહુ નૃપ સોઈ ॥૬॥
નૃપ કર જોરી કહત નૃપપાસા, કિનિ કૃપા મોંય જાનિકે દાસા ।
કન્યાદાન સમે ધર્મ ધારે, અતિબુદ્ધ ધર્મ કબહુ નહિ ટારે ॥૭॥
ધર્મકો અવસર જબ નહિ હોઈ, તબ સોઈ ધર્મ કરત નહિ કોઈ ।
સો સબ મેં કરિહું રુચિ લાઈ, પ્રભુ આજ્ઞા કિજે મનભાઈ ॥૮॥
તબ સો નૃપતિ વનિતા જુત આઈ, અતિ શુભ આસન દિયો હે બિછાઈ ।
જોરી પાની કુશિક નૃપ ધીરા, મુનિ ઢિગ ઠાઢો નમ્ર શરીરા ॥૯॥
દોહા - નૃપ મુનિવર શિર છત્ર ધરી, અર્ઘ્ય પાદ્ય તેહી દીન ।
શુશ્રૂષા મુનિ ચ્યવનકી, સબહી કરાઈ પ્રવીન ॥૧૦॥
ચોપાઇ - મધુપર્કાદિક પૂજા જેહા, પ્રેમસહિત નૃપ કીનિ તેહા ।
સબવિધ ચ્યવનકો કરી સનમાના, જોરી પાની નૃપતિ સુજાના ॥૧૧॥
હે મુનિવર મોય કિંકર જાની, પ્રભુ આજ્ઞા કીજે મનમાની ।
રાજ્ય ધેનુ ધન યજ્ઞ રું દાના, દેહું તુમહિ સબ પરમ સુજાના ॥૧૨॥

ગૃહ અરુ રાજ્ય નૃપાસન જેહુ, મહામુનિ ગિનહુ તુમારો તેહુ ।
મુનિ તુમ નૃપ મેં કિંકર પાસા, શિક્ષા કરહું જાનિ નિજદાસા ॥૧૩॥
સુનિ નૃપવચન મગન મુનિ જ્ઞાની, બોલત ભએઉ સુધાસમ બાની ।
સુનુ કુશિક મમ મત કહું તોઈ, રાજ્યાદિક પર રુચિ નહિ મોઈ ॥૧૪॥
દોહા - ધન જોષિત ગજ અશ્વ જુત, રાજ્ય અકંટક જોય ।
શ્રવણાદિક હરિભક્તિ બિન, કછુ ન સોહાવત મોય ॥૧૫॥
ચોપાઇ - જો દંપતીકું રૂચે યહ બાતા, તો મેં નિયમ આરંભુ તાતા ।
નિશ્ચલ મન દંપતી હોઈ, કરન જોગ્ય મમ સેવા દોઈ ॥૧૬॥
સુનિ મુનિવચન નૃપતિ અરુ રાની, ચ્યવનસું કહે તથાસ્તુ મુદ આની ।
તબ કુશિક નૃપ પરમ પ્રવીના, અતિશુભ સદનમેં આસન કીના ॥૧૭॥
જેહી દેખત મન રહત લોભાઈ, મુનિ સો સદન પધરાઉ જાઈ ।
યહ સજ્યા દ્વિજ દેવ તુમારી, શયન કરો બેઠો સુખકારી ॥૧૮॥
પરિચર્યા કરિહું હમ દોઉં, કહહું તપોધન તવ રુચિ સોઉ ।
કહત સુનત દંપતી ઈમિ બાતા, રવિ ગતિ કિન અધિક વિખ્યાતા ॥૧૯॥
દોહા - તવ મુનિવર કહે નૃપતિકું, અન્નપાનાદિક જેહી ।
સમય ભયો સબ લાવો અબ, જો કછુ હાજર તેહિ ॥૨૦॥
કર જોરિ કુશિક કહે, તુમહિ રુચત અન્ન જોય ।
સો મોય આજ્ઞા કીજિયે, કૃપાસિંધુ સુખ હોય ॥૨૧॥
ચોપાઇ - સો મુનિ પરમ પ્રીતિ ઉર લાઈ, કહત વચન નૃપસું સુખદાઈ ।
સહજ મિલે સો શુચિ અન્ન લાવો, ઈષ્ટ અનિષ્ટ ત્રાસ વિસરાવો ॥૨૨॥
નૃપ મુનિવચનકું શિશ ચડાઈ, પાકકે સદન પ્રેમ જુત જાઈ ।
જો હાજર સો અન્ન સબ લાયે, મુનિહિ સમર્પિ પરમ સુખ પાએ ॥૨૩॥
મુનિ ભોજન કિયો અતિ મુદ આની, પુનિ બોલેઉ દંપતીસું બાની ।
સોવન ચહું નૃપતિ એહિ કાલા, મોય નિદ્રા દુઃખ દેત વિશાલા ॥૨૪॥
તા પીછે સો શયનગૃહ આએ, જેહિ સ્થલ શયનસાજ મન ભાએ ।
પત્ની સહિત નૃપ મુનિ ઢિગ આઈ, સંસ્થિત ભયો ચરન શિર નાઈ ॥૨૫॥
ચોહા - નાહિ જગાવન જોગ્ય મેં, યું કહિ ભાર્ગવ વાત ।
દંપતી પગચંપી કરો, જાગિ સદા સાક્ષાત ॥૨૬॥
ચોપાઇ - અતિ અકંપ કુશિક નૃપ ધીરા, ધર્મ જાની ગ્રહે વચન પ્રવીરા ।

પગ દાબત રહે નિશિ નરનારી, ભોર ભએ ન જગાએ વિચારી ॥૨૭॥
મુનિ આજ્ઞા સમ તતપર હોઈ, સેવા કરત વિમલમતિ દોઈ ।
નિંદ ત્યાગી દંપતી દિન રાતી, સેવત ચરણ પ્રેમ ભરી છાતી ॥૨૮॥
દે આજ્ઞા નૃપકું મુનિ જોઈ, એકહિ પાર્શ્વ રહે સો સોઈ ।
સોવત દિન એકિસ ભએઉ, દંપતી મુનિપદ સેવત રહેઉ ॥૨૯॥
નિરાહાર નૃપ નારી સમેતા, અન્ન જલ વિન તન ભએઉ અચેતા ।
ચ્યવનકે ચરન હર્ષજુત સેવે, સેવા તજી એક શ્વાસ ન લેવે ॥૩૦॥
દોહા - નિજઈચ્છા મુનિ ભાર્ગવ, ઉઠે તપોધન જોય ।
કછુ ન કહ્યો નૃપ સદનસેં, ગએઉ મહામુનિ સોય ॥૩૧॥
મુનિવર પીછે ધાવતે, ક્ષુધિત શ્રમિત અતિ દોઉ ।
દંપતી પાવત ખેદકું, મુનિ ન વિલોકત સોઉ ॥૩૨॥
સોરઠા - દંપતિ દેખત જેહિ, ભાર્ગવ વંશમેં ભએ ચ્યવન ।
અંતરહિત ભએ તેહિ, તબ રાજા ક્ષિતિપર ગિરેઉ ॥૩૩॥
મુહૂર્ત સો શાંતિ પાય, દંપતી અતિ પ્રતાપ જુત ।
મુનિચરને ચિત લાય, જત્નસું ખોજન લગેઉ તબ ॥૩૪॥

ઈતિ મુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે ચ્યવનકુશિકસંવાદવર્ણનનામા દશમોધ્યાયઃ ॥૧૦॥

અધ્યાય-૧૧

ચોપાઇ - સો બ્રાહ્મણ ભએ અંતરધાના, નૃપ દંપતી કહા કીન સુજાના ।
કહહુ નાથ યહ કથા રસાલા, સુનન સબહિ પ્રભુ પ્યાસ વિશાલા ॥૧॥
સુનિ બટુવચન વિશ્વ ઉપકારી, હસી બોલેઉ પ્રભુ ભવભયહારી ।
કિતહુ ન ઋષિ દેખે તેહિ જબહી, ગૃહ દંપતી વ્યાકુલ ભએ તબહી ॥૨॥
વ્રીડિત[1] શાંત અચેતન હોઈ, પીછે ફિરેઉ નારી નર દોઈ ।
દીન હોય નિજપુર ફિરી આયે, કછુ ન કહત મુખ અધિક લજાએ ॥૩॥
ચ્યવનકે ચરિત સંભારત સોઉ, મનભંગ હો નિજઘર ગએ દોઉ ।
નિજગૃહ શયન કિએ મુનિ દેખી, નૃપ દંપતી મન હરષ વિશેખી ॥૪॥
દોહા - મુનિહિ દેખી વિસ્મિત ભએ, દંપતી કરત વિચાર ।
મુનિદર્શન સબ શ્રમ ગયો, પાએ પ્રમોદ અપાર ॥૫॥

૧ - શરમાયેલ

ચોપાઇ - સો નરનારી બેઠિ નિજ સ્થાના, સેવત ચરન ધરત મુનિધ્યાના ।
દુજી તરફે સોએ મુનિ સોઈ, દંપતી સેવત તતપર હોઈ ॥૬॥
દિન એકિશ ભએ તેહિ જબહી, નિજઈચ્છા જાગે મુનિ તબહી ।
દંપતી મન નહિ કોઉ વિકારા, જાગિકે મુનિ તેહિ કિન પોકારા ॥૭॥
શીઘ્ર તૈલમર્દન કરો દોઈ, સ્નાન કરન ઈચ્છા અબ મોઈ ।
તેહિ મુનિવચન ગ્રહેઉ હરખાઈ, શ્રમ અરુ ક્ષુધા વ્યથા તન છાઈ ॥૮॥
લેસત પાક તૈલ નરનારી, મુનિતન મર્દન કરત વિચારી ।
ભયો સમાપ્ત યું મુનિ નહિ બોલે, સો દંપતી સતસેં નહિ ડોલે ॥૯॥
દોહા - જબ નૃપ રાની વિકાર વિન, મુનિવર દેખેઉ દોઉ ।
ઉઠેઉ તુરત મુનિ વેગસું, સ્નાનકે ગૃહ ગએ સોઉ ॥૧૦॥
સોરઠા - નૃપહિં ઉચિત સબ દીન, સ્નાનકી સામગ્રી સુખદ ।
તિરસ્કાર તેહિ કિન, મુનિ ભએ અંતરધાન તબ ॥૧૧॥
ચોપાઇ - દંપતી કછુ ન અસૂયા કીની, મુનિપદરજ તેહિ લીની ।
ના'ય સિંહાસન પર સ્થિત સોઉ, મુનિહિ દેખી મુદ પાએહે દોઉ ॥૧૨॥
નૃપ કુશિક ત્રિય જુત પાઇ, ભૈ રસોઈ મુનિ ઢિગ કહ્યો આઇ ।
મુનિ કહે લાવો સિદ્ધ અન્ન જેહા, લાવન લગ્યો નૃપતિ તબ તેહા ॥૧૩॥
લેહ્ય ચોસ્ય ભક્ષ્ય ભોજ્ય અપારા, લાએ સબહિ અન્ન વિવિધ પ્રકારા ।
દંપતી લાએ વિવિધ અન્ન જેહી, ચ્યવનકે આગે ધરે સબ તેહી ॥૧૪॥
ભૂષન બસન અમિત મન ભાએ, સજ્યા આસન સબહી મગાએ ।
ચ્યવનને સબ મહિ અનલ લગાયો, દંપતી મન કુછ કોપ ન આયો ॥૧૫॥
દોહા - નૃપનિધિ સબહિ જરાયકે, મુનિ ભએ અંતરધાન ।
તબ સો નૃપતિ ઠાડો રહ્યો, સબ નિશિ પરમ સુજાન ॥૧૬॥
ચોપાઇ - અતિ અકોપ નરનારી સુજ્ઞના, નિત્ય સુભ અન્ન અર્પેઉ વિધિ નાના ।
રાજ્ય સુખદ અમિત મનભાઇ, વસ્ત્ર અમિત અર્પેઉ નિત્ય નવાઇ ॥૧૭॥
કછુ ન છિદ્ર દેખ્યો મુનિ જબહી, દર્શ દે નૃપહિ કહત દ્વિજ તબહી ।
રથ કરી મોય બહો તુમ દોઇ, જેહિ જેહિ સ્થલ મમ ઈચ્છા હોઇ ॥૧૮॥
ક્રીડારથ ન ગ્રહ્યો મુનિરાજા, લિયો સાંગ્રામિક રથ દુઃખકાજા ।
સબહિ સાજ આયુધ જુત જોઇ, મહામુનિ રથમેં ધરાયો સોઇ ॥૧૯॥

त्रियकुं वाम धुर मुनिवर दीना, नृप दछन धुर लीन प्रवीना ।
वज्रसमान आर त्रय जेही, लियो हे प्रतोद च्यवन कर तेही ॥२०॥
दोहा - सबहि साज मुनि हाथ दे, कहे कुशिक मुद पाय ।
जहां तव आज्ञा तहां चले, रथ तुमार ऋषिराय ॥२१॥
चोपाइ - तब मुनिवर कहे नृपसुं बाता, चलो यह स्थलसे मंदगति ताता ।
मोय न कष्ट रंच जिमि होई, मम ईच्छा सम वरतहुं दोई ॥२२॥
सुखसुं बहो मम रथ दोउ पासा, सबहि लोक जिमि देखे तमासा ।
नृप तव राज साज धन जेहु, में द्विजवरकुं दैहुं पथि तेहु ॥२३॥
धन अशेष अरु रत्नभंडारा, कुशिक करहु शीघ्र सब त्यारा ।
नृपति विचार करहु न मन लेशा, मानी लेहु सद्य मम उपदेशा ॥२४॥
सुनि मुनिबचन कहत नृप बानी, सुनहु भृत्य[1] जन मम हित जानी ।
जो कछु कहत महामुनि मोई, देना सबहि अशंकित होई ॥२५॥
लाअे रत्न तब विविध प्रकारा, नारीवृंद गुन रूप उदारा ।
कनकनागगन[2] अचल समाना, मुनि ढिग लाअे करन सब दाना ॥२६॥
मुनिहि देखि निर्दय अहंकारी, हाहाकार करत नरनारी ।
तिक्षण अग्र प्रतोद[3] लगावे, तब दंपती अतिशे दुःख पावे ॥२७॥
दोहा - पिठ कटि कर शिरमें, मारत तिखि आर ।
नृप रानी रथ खेंचहि, मन नहि लेश विकार ॥२८॥
सोरठा - थर थर ध्रुजत देह, गअे अन्न बिन पचास दिन ।
मुनिपद परम सनेह, नृप रानी रथ बहत ईमि ॥२९॥
चोपाइ - ज्युं त्युं करके बहत रथ सोई, चलत मगन मन सत्यवश्य होई ।
मुनि निर्दय सम करत प्रहारा, रुधिरकी धार श्रवत तनसारा ॥३०॥
फुले पलाश तुल्य भअे सोउ, तदपि न मुनि ओगुन ग्रहे दोउ ।
तिनहि देखी पुरवासी जेहा, शीश कुटी अति रोवत तेहा ॥३१॥
शापके त्रास न बोलत कोई, मुनिके प्रताप दबेउ जन सोई ।
कहत परस्पर जनसुं बाता, देखहु मुनि तप बल विख्याता ॥३२॥
जरत क्रोधबस सब मन मांई, मुनिहि कहन कोउ समर्थ नाई ।
च्यवनको सामर्थ्य अति बड जानी, समझि समझि सब भअे निर्मानी ॥३३॥

१ भृत्य - नोकर, २ कनकनागगन - सोनाना साळ, ३ - आर

જુવતિસહિત નૃપ ધીરજ બખાની, ધન્ય દંપતી યું કહત સબ બાની ।
ક્ષુધા તૃષા શ્રમ શિતલ દેહા, કષ્ટસેં તદપિ વહત રથ એહા ॥૩૪॥
દોહા - યું પુરજન નરનારી સબ, કહત પરસ્પર બાત ।
નૃપ દંપતી અવતારી કોઉ, જનુ તપતનુ સાક્ષાત ॥૩૫॥
સોરઠા - યહ બ્રાહ્મણસેં હોય, ઓર ન જીવત ઈમી કરત ।
નૃપહિ જોરિ રથ જોય, દંપતી કિનેઉ કેસુ સમ ॥૩૬॥
ચોપાઇ - યું રથ બહિ જબ રહે અવિકારા, તબ મુનિવર કીયો ઓર વિચારા ।
ધનદકે સમ ધન સંપત્તિ જેહુ, દ્વિજનકું સબહિ દેવાયો તેહુ ॥૩૭॥
તદપિ મગન મન રહે નૃપ રાની, જ્યું મુનિ કહે ત્યું કરત હિત જાની ।
તબ તેહિ પર રિઝે મુનિ સોઉ, રથ ધુરસે છોડેઉ તબ દોઉ ॥૩૮॥
યું દંપતિકું છોડી મુનિ ધીરા, મેઘ જ્યું બચન કહત ગંભીરા ।
સુનુ દંપતી વર માગહુ જોઇ, દેહું મેં સુરદુર્લભ સદ્ય સોઇ ॥૩૯॥
મુનિ જેહિ કર નૃપ દંપતી મારે, તેહિ કર સ્પરશિ કષ્ટ સબ ટારે ।
કહે નૃપ પ્રભુ તવ કર સુખકારી, સ્પરશત ગઇ સબ પીર હમારી ॥૪૦॥
દોહા - તવ પ્રતાપ હમ સબહિ વિધ, કષ્ટરહિત ભએ દોય ।
અબ એસી કરુણા કરો, તુમ સંગ અરુચિ ન હોય ॥૪૧॥
ભૂમિરાજ્ય સુરરાજ પદ, નિધિજુત સિદ્ધિ સબ જોય ।
બ્રાહ્મણતા સબસેં અધિક, દેહું અપર વર સોય ॥૪૨॥
ચોપાઇ-સુનિ નૃપવચન ચ્યવન ઋષિ જ્ઞાની, બોલત ભએઉ સુધાસમ બાની ।
નૃપ બ્રાહ્મણ તપરત અતિ હોઈ, બ્રાહ્મણતા તપ ભાવત તોઈ ॥૪૩॥
બ્રાહ્મણતા દુર્લભ અતિ તાતા, સો તવ કુલમેં હો વિખ્યાતા ।
તવ સુતકો સુત કૌશિક નામા, હોય ગો બ્રાહ્મણ અધિક અકામા ॥૪૪॥
અતિ પ્રસન્ન નૃપ જાનહુ મોઈ, જાચહું દેહુ અપર વર તોઈ ।
સુનિ મુનિ વચન નૃપતિ મુદ પાઈ, વર માગત ચરનની શિર નાઈ ॥૪૫॥
પ્રભુ તવ કૃપા મુખ્ય વર તેહુ, પુનિ મોય નાથ અપર વર દેહુ ।
મુનિ મમ કુલ બ્રાહ્મણતા પાવે, અતિદુર્લભ જેહિ શ્રુતિ સબ ગાવે ॥૪૬॥
દોહા - તબ મહામુનિ અતિમગન હો, નૃપ તથાસ્તુ વર દીન ।
ભએ તેહિ કુલ તપ તેજજુત, કૌશિક આદિક પ્રવીન ॥૪૭॥
ચોપાઇ - જબ નૃપ મુનિહિ બ્રહ્મ કરી જાને, દેહબુદ્ધિ કરી દોષ ન ઠાને ।

चातुरी व्यवहारिक सब त्यागी, नृप वर पाय भयो बडभागी ॥४८॥
युं गुरु संतकुं सेवत कोई, निज ओगुन गुरुगुन ग्रहे जोई ।
तेहि ऊर धर्मदेव सुखदाई, ले परिवार बसत सद्य आई ॥४९॥
देव जानि गुरु संतकुं सेवे, धर्मदेव तेहि छेह न देवे ।
ब्रह्मचर्यादि सुखद गुन जेहु, धर्मदेवकुं तजत न तेहु ॥५०॥
ज्ञान भक्ति वैराग्य विवेका, धर्म के संग रहत ग्रहि टेका ।
धर्मकुं रखन चहत जन जेहा, करहि सो हरिप्रिय संतसुं नेहा ॥५१॥
दोहा - दोषबुद्धि तज्जी संतसुं, नेह करत जन जोय ।
सो जयुं जयुं सतसंगमें, रहत त्युं गुन निधि होय ॥५२॥
सोरठा - शुद्ध भाव सतसंग, करत सो दिनदिन अति बढत ।
लगत ताहि हरिरंग, जो मुनिवरके गुन ग्रहत ॥५३॥

ईति श्रीमुक्तानंदमुनिविरचिते श्रीसत्संगशिरोमणौ
श्रीनारायणमुनिमुकुंदसंवादे च्यवनकुशिकसंवादवर्णननामा
एकादशोध्यायः ॥११॥

अध्याय-१२

चोपाइ - सुनहु तात दासिसुत एका, सो सतसंगसें पाय विवेका ।
हरि भजि देवऋषि मुख्य होई, हरिको मन नारद भअे सोई ॥१॥
सुनि आश्चर्य बात अति भारी, पुछत भअे मुकुंद ब्रह्मचारी ।
जन्म कर्म मुनि नारदकेरा, कहो प्रभु करी विस्तार घनेरा ॥२॥
हरि हरिजनके चरित सुखकारी, कहत सुनत अति भवभयहारी ।
तातें कहो नारदकी बाता, जयुं भअे देवऋषि साक्षाता ॥३॥
सुनि बटुवचन मगन होय स्वामी, कहत कथा सुखप्रद बहुनामी ।
कान्यकुब्ज जनपद द्विज चेरी, नाम कलावती दीन घनेरी ॥४॥
दोहा - सो दासिके सुत भयो, तप्तकनकसम देह ।
पुरन शशिसम मुखद्युति[1], निरखत होत सनेह ॥५॥
चोपाइ - तेहि निज सुतसुं अधिक भयो नेहा, प्रेमविवश पालत शिशु तेहा ।
जेहि द्विजसदन रहत सो दासी, तहां मुनि चार आये सुख राशी ॥६॥
चातुर मास रहन चहे एहि, द्विज निजगृह राखेउ तब तेहि ।

१ - मुखकांति

સુતજુત નિજગૃહ દાસી જેહા, ટહેલ કરત મહામુનિકી તેહા ॥૭॥
દાસીતનય વર્ષ પંચકો જેહુ, મુનિપદ પ્રેમ કરત ભયો તેહુ ।
વેદવાદી દ્વિજ દાસી સ્વછંદા, મુનિહિ અર્પિ સુત પાઇ આનંદા ।૮॥
મહામુનિ ઢીગ બાલક નિત્ય રહહીં, સો સબ કરત જો મહામુનિ કહહીં ।
બાલક તદપિ સો અધિક પ્રવીના, બાલખેલ સબહી તજી દીના ॥૯॥
દોહા - મુનિ સેવામેં અતિ મગન, રહત સો બાલ સુજાન ।
મુનિપદ સેવત પ્રેમજુત, જાનિકે દેવસમાન ॥૧૦॥
ચોપાઇ - મુનિ સોએ પીછે સોઈ સોવે, પ્રથમ જાગી કરી ઠાડો હોવે ।
ભોજન શયન સ્નાન સંગ કરહિ, મુનિસે વાસે પલક નહિ રહિ ॥૧૧॥
ચહું મુનિ સમદર્શી સુખકારી, તદપિ કિનિ તેહિ કરુણા ભારી ।
અલ્પભાષી નિજસેવક જાની, સિત પ્રસાદી દિનિ મુનિ જ્ઞાની ॥૧૨॥
તેહિ ભોજનસેં ગએઉ સબ પાપા, બઢ્યો તાસ ઉર ધર્મ પ્રતાપા ।
ધર્મ એકાંતિક મુનિકે જેહા, તહાં સો બાલ કિયો અચલ સનેહા ॥૧૩॥
સદા કરત મુનિ હરિગુન ગાના, સુનત સો તેહિ સંગ પરમ સુજાના ।
મુનિમુખકથા સુનિ જબહી, પ્રભુપદ પ્રેમ બઢ્યો અતિ તબહી ॥૧૪॥
દોહા - પ્રભુપદ પ્રેમ પ્રતાપસેં, ભઈ મતિ હરિમેં અખંડ ।
જેહિ મતિ કરી નિજ રૂપમેં, કલ્પિત પિંડ બ્રહ્માંડ ॥૧૫॥
સોરઠા - નિજ આતમમેં સોય, ત્રિવિધ ભેદ ના સત્ય રહત ।
કલ્પિત ક્યું સત્ય હોય, યું મતિ ભઈ તેહિ અતિ અચળ ॥૧૬॥
ચોપાઇ - યું હરિકથા શ્રવણ ચિત્ત લાયો, તબહિ સો પ્રેમભક્તિ દૃઢ પાયો ।
નિજઆત્મમહિં રજ તમ જેહા, પ્રેમભક્તિ ટારેઉ સબ તેહા ॥૧૭॥
મુનિ તેહિ પ્રેમવિવશ અતિ જાની, પાપરહિત અતિદીન પ્રમાની ।
બાલ રુ શ્રદ્ધા જુક્ત પ્રવીના, દાસ જાની તેહિ કરુણા કીના ॥૧૮॥
પ્રગટ શ્રીનારાયણ જેહિ ગાએ, ધર્મ ભાગવત પરમ સોહાએ ।
ચલત સો બાલકું દિએ હે બતાઈ, મુનિ કૃપાલુ કછુ બરને ન જાઈ ॥૧૯॥
જબસું ગએ મહામુનિ સુખદાઈ, તબસું રહત બાલક દુઃખ પાઈ ।
માતુકો મરણ ચહત દિન રાતી, જલ બિન મીન ભઈ યહ ભાતી ॥૨૦॥
દોહા - એકહિ પુત્ર ઉદાર તેહિ, રહી અનન્ય ગતિ હોય ।
ભયો સરપ ડંસ નિશિ ચલત, તજ્યો દેહ તવ સોય ॥૨૧॥

चोपाइ - तबहि सो ईशअनुग्रह जानी, चलन चहत निर्बंध प्रमानी ।
उत्तर दिशि प्रति चलेउ प्रवीना, देखत बहुविध देश नवीना ॥२२॥
खरवट खेट ग्राम पुर जोई, गएउ ओलंघत अगणित सोई ।
जोई गहन वन किन प्रवेशा, प्रभुप्रताप तेहि त्रास न लेशा ॥२३॥
रिछ भिछ गज क्रोड अपारा, चहुं दिशि सिंह करत हुंकारा ।
पंच वर्षको शिशु भय त्यागी, फिरत एकल सो वन बडभागी ॥२४॥
क्षुधा पिपासा श्रम भयो तेहि भारी, वनमध्य विमल देखि तब वारी ।
सरितमें ना'य किन जलपाना, श्रम निवारी भएे मगन सुजाना ॥२५॥
दोहा - युं निर्जन वन गहनमें, पिप्पलतरु[1] तल जाय ।
करत भजन गुरुवचन तिमि, आसन सिद्ध लगाय ॥२६॥
भु पदपंकज प्रेमजुत, भजन करत ईमि बाल ।
तब तेहि हृदयसरोजमें, प्रभु प्रगटे ततकाल ॥२७॥
चोपाइ - प्रेमविवश भयो बाल अपारा, पुलकगात्र नहि तन संभारा ।
प्रेमप्रवाह लीन भयो एही, पिंड ब्रह्माडंकी शुद्ध नहि तेही ॥२८॥
रुप श्रीपुरुषोत्तमको जेहु, शोकहरन अति सुखप्रद तेहु ।
अंतरधान भयो सो जबही, विकल होई ठाडो भयो तबही ॥२९॥
पुनि प्रभुदरश चहत शिशु सोई, निजउरमें खोजत स्थिर होई ।
बाहिर भींतर खोजी अपारा, विन देखे भयो विकल कुमारा ॥३०॥
बिन हरिदरश दुःखित तेहि जानी, भई गंभीर गगनमहिं बानी ।
सुनहु बाल मम दर्शन जेहा, यह तन फीर न पैहो तुम तेहा ॥३१॥
दोहा - अति अपक्व अंतर सहित, कुटिल कुयोगि जोय ।
सो दरशन हित पचि[2] मरे, कबहुं न देखत मोय ॥३२॥
सोरठा - दर्श दियो एकवार, सो तव भजनके काम हित ।
जेहि मोपर अति प्यार, तेहि मनमल सबहि टरत ॥३३॥
चोपाइ - अल्प काल किना सतसंगा,भई तव मति ममरुप अभंगा ।
निंदन जोग्य त्यागी तन एहा, होई हो मम मन नहि संदेहा ॥३४॥
मो संग तव मति निश्चल जोई, कबहु न नाश पावे अब सोई ।
सृष्टि उदय लय होवत जबही, मीटहि न तोर स्मृति यह तबही ॥३५॥

१ - पीपळानुं वृक्ष, २ - दुःखी थाय

ગગનબાનિ ઈમિ દિનો જ્ઞાના, સો બાલક તેહિ વંદિ સુજ્ઞાના ।
તબ સોઈ બાલ જપત હરિનામા, ફિરી ભૂમિપર અધિક અકામા ॥૩૬॥
યું હરિભજત તજ્યો તન એહી, દઈ પ્રભુ ભાગવતી તનુ તેહી ।
કલ્પ અંત સોવત અજ જેહુ, કિન પ્રવેશ સો અજતનુ તેહૂ ।૩૭॥
દોહા - સૃષ્ટિ સમય અજ અંકસેં[૧], માનસસુત મહિ જોય ।
દેવઋષિમેં અતિ અધિક, મુનિ નારદ ભએ સોય ॥૩૮॥
સોરઠા - શ્રીબદરિપતિ પાસ, સો મુનિવર સંતત રહત ।
અતિ અનન્ય હરિદાસ, મુનિ નારદ હરિમન ભએઉ ।૩૯॥
ચોપાઇ - જબ સતસંગ કિયો તેહિ તાતા, મુનિહિ બ્રહ્મ માનેઉ સાક્ષાતા ।
આપમેં ઓગુન મુનિ ગુન લીના, તેહિ ઉર વાસ ધર્મ તબ કીના ॥૪૦॥
લે પરિવાર ધર્મ કિયો બાસા, તબ તેહિ ઉર પ્રભુ કીન નિવાસા ।
બઢત બઢત અતિબઢિ ગએ સોઈ, મુનિ નારદ જાનત સબ કોઈ ॥૪૧॥
યું સતસંગ કરત બુદ્ધિવંતા, બ્રહ્મ જાની સેવત નિત્ય સંતા ।
દોષબુદ્ધિ કબહુ નહિ લેવે, સર્વસ્વ અર્પિ દેવસમ સેવે ॥૪૨॥
વ્યવહારિક ગુન ચાતુરી જેહા, કબુ ન દેખાવત સંતકું તેહા ।
તેહિ ઉર ધર્મદેવ સુખદાતા, લે પરિવાર વસત સાક્ષાતા ॥૪૩॥
દોહા - જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત, જેહિ ઉર ધર્મકો વાસ ।
સો દિનદિન સતસંગમેં, બઢત જાત હરિદાસ ॥૪૪॥
સોરઠા - સંતકેં ગુન ગ્રહે જાયે, તેહિ ઉર ધર્મકા સદન નિત ।
બઢત જાત નિત્ય સોય, જ્યું જ્યું સતસંગતિ કરત ॥૪૫॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે
નારદજન્મકર્મવર્ણનનામા દ્વાદશોધ્યાયઃ ॥૧૨॥

અધ્યાય-૧૩

ચોપાઇ - સુનિ સબ કથા પરમ સુખદાઈ, બઢત ઘટત જિમિ સતસંગ પાઈ ।
વર્ણી જોરી કર અધિક વિચારી, પ્રશ્ન કરત મુનિમત અનુસારી ॥૧॥
નિજ પરિવાર સહિત ધર્મ જોઈ, હમ સબ સુનત ચહે પ્રભુ સોઈ ।
અધર્મ દુઃખદ કહત શ્રુતિ જેહી, કહો પરિવાર સહિત પ્રભુ તેહી ॥૨॥
સુનિ બટુવચન કૃપાનિધિ દેવા, મુદજુત કહન લગેઉ દોઉ ભેવા[૨] ।
સુનુ દ્વિજ પ્રથમ ધર્મપરિવારા, જિન કરી જીવ લહત ભવપારા ॥૩॥

૧ - બ્રહ્માના ખોળેથી, ૨ - ભેદ

મૂલ પ્રકૃતિ પર અક્ષર હે જેહા, ધર્મ ઋષિતનુ ધારી તેહા ।
વિશ્વકો ઉદય કાલ ભયો જબહી, બ્રહ્માસું પ્રગટે પુનિ તબહી ॥૪॥
તેહિ પરિવાર સબહિ સુખરૂપા, કહું સંક્ષેપસું પરમ અનૂપા ।
ત્રયદશ દક્ષસુતા મન ભાઈ, ધર્મપત્ની સબ ભઈ સુખદાઈ ॥૫॥
દોહા - શાંતિ દયા મૈત્રી ક્રિયા, શ્રદ્ધા તિતિક્ષા જેઉ ।
તુષ્ટિ પુષ્ટિ ઉન્નતિ બુદ્ધિ, મૂર્તિ હ્રી મેધા તેઉ ॥૬॥
તિન સહિત દશ ધર્મકી, પત્ની કહી સુખરૂપ ।
અબ ઈનકો પરિવાર શુભ, વરનિ સુનાઉ અનૂપ ॥૭॥
ચોપાઇ - શાંતિતનય સુખ જાનહુ તાતા, અભય સો દયાપુત્ર વિખ્યાતા ।
મૈત્રિતનય પ્રસાદ કહાયો, ક્રિયા પુત્ર હરિજોગ સોહાયો ॥૮॥
શ્રદ્ધાતનય શુભ શ્રુતિ સબ ગાવે, ક્ષેમ તિતિક્ષાપુત્ર કહાવે ।
તુષ્ટિતનય મુદ મંગલકારી, પુષ્ટિકુમાર ભજન ગર્વ ભારી ॥૯॥
ઉન્નતિતનય ભક્તિદર્પ જોઈ, બુદ્ધિકુમાર અર્થ શુભ સોઈ ।
મેધા સ્મૃતિસુત ઉપજાયો, પ્રશ્રય સો હ્રીસુત અતિ મન ભાયો ॥૧૦॥
જ્ઞાન વિરતિ શ્રવણાદિક જેહિ, ઈન સબકી જનની હે એહિ ।
દક્ષસુતા સોઈ મૂર્તિ નામા, ધર્મકી પત્ની સુખદ ગુનધામા ॥૧૧॥
દોહા - સો મૂર્તિકે સુત ઉભય, નર નારાયણ દેવ ।
પુરુષોત્તમ સબ સુખસદન, પ્રગટેઉ અખંડ અભેવ ॥૧૨॥
ચોપાઇ - તિનકે જન્મ વિશ્વ મુદ પાયો, મહામુનિ સિદ્ધ ભયો મનભાયો ।
સબકે મન દશ દિશ અરુ વાતા, સરિત આદિ હરખેઉ સબ તાતા ॥૧૩॥
દેવ બજાવત દુંદુભિ વાજા, સુમનવૃષ્ટિ કીની સુરરાજા ।
મુનિવર સ્તવન મગન હોઈ કીના, ગાંધર્વ હરિગુન ગાત પ્રવીના ॥૧૪॥
નાચત નભ સુરત્રિયકે વૃંદા, વ્યાપી રહ્યો સબ જગ આંનદા ।
બ્રહ્માદિક સુરવૃંદ અપારા, સ્તવન નમત સબ વારમવારા ॥૧૫॥
તેજસમૂહમેં મૂર્તિ દોઈ, લહે ન જથારથ દરશન કોઈ ।
સ્તવન કરત દર્શનહિત દેવા, તેજપુંજ જય અગુન અભેવા ॥૧૬॥
હરિગીત - જય તેજ તેજ મહેશ તમપર નમો પુરુષ પુરાનહિ,
જેહિ જપત માયા તાહિ પર નર કરત મુનિ ગુનગાનહિ ।
સબ ભૂતકું નિયમનકી વિધિ મહિ સ્થિર રહો સુખદેન જુ,

નિત નમત સુર મુનિવૃંદ તુમકું સ્તુવત ગદગદ વેન જુ ॥૧૭॥
તવ એક રોમ પ્રકાશ જો તુમ પ્રગટ કરિ હા આયકેં,
તેહિ તેજસેં સબ પ્રકૃતિપર શુદ્ધ પુરુષ જાત અંજાયકે ।
શુદ્ધ પુરુષ રૂપ વિરાટ સેં સબ સુર પ્રગટ હોય આવહિ,
તબ તેજ પ્રગટ પ્રતાપકું સો ત્રિગુણ મતિ ક્યું પાવહિ ॥૧૮॥
હમ તેજસાગર લિન અંડમેં પરે અન્ય ન દેખહિ,
પર અપર નિજ અન્ય દેહ ગેહ વિશેષ કછુ નહિ પેખહિ ।
નિજ દેહ ગેહ ન દૃષ્ટિ આવત ભુવન કબ હમ જાનહિ,
તબ તેજ અતિ ઘન દૃષ્ટિગત સબ અન્ય કછુ ન બખાનહિ ॥૧૯॥
તવ પ્રચુર તેજ પ્રતાપ દેખન હમ ન સમર્થ શ્રીહરિ,
નિજ નયન જુગલ કુમુદ તેં રહ્યો તેજ ઉરમેં વિસ્તરિ ।
અતિ તેજમેં હમ નાથ ભૂલે તુમ વિના દુઃખ કો હરે,
સંભ્રાંત દિવિષદ શરણ આએ યથામતિ બિનતી કરે ॥૨૦॥
તબ તેજ કરી ભએ ભ્રાંત હમ સબ સ્તવન નહિ જાને પ્રભો,
એહિ હેતુસેં હમ શરણ આએ વિઘનહર વ્યાપક વિભો ।
નિજ પ્રબલ તેજ શમાવ કરિકે કૃપા હમપર લાયકે,
સબ દેવકે દગ સુફલ કિજે તવ શ્રીમૂર્તિ દેખાયકે ॥૨૧॥
દોહા - એહિ વિધ સુરગણ સ્તુતિ કિયા, દરશ દિયો સુખકંદ ।
મૂર્તિ ઉભય તેહિ તેજમેં, નભ મધ્ય જિમિ જુગ ચંદ ॥૨૨॥
ચોપાઇ - નિજસ્વરૂપ સ્થિર મહાવ્રત ધારી, દેખેઉ દેવ પરમ સુખકારી ।
નિજપ્રકાશ સબ લોક પ્રકાશે, બહુ રવિ તેજસેં અતિ દ્યુતિ ભાસે ॥૨૩॥
શ્રીવત્સ ચિહ્ન સહિત દોઉ ભાઈ, પૂજ્ય જટાધર જનસુખદાઈ ।
સુખદ ચિહ્ન અંકિત ભુજ સોઉ, ચરણચક્રલાંછન જુત દોઉ ॥૨૪॥
ઉર વિશાલ ભુજ જાનુપ્રજંતા, શોભાધામ સુખદ ગુનવંતા ।
મદન માનહર દેવ સ્વછંદા, ઉભય મેઘસમ તનુ જગવંદા ॥૨૫॥
સુંદર વદન લલાટ વિશાલા, જાસ ભ્રકુટિભય કંપત કાલા ।
દીપશિખા નિંદક શુભ નાશા, મેઘગર્જ સમ બચન પ્રકાશા ॥૨૬॥
હરિગીત - ગંભિર કોમલ મનહરન અતિ ધીર શબ્દસેં સોહહિં,
રવિ કોટિ કાંતિ સમાન દ્યુતિ છબિ દેખિ મુનિમન મોહહિં ।

કર જોરિકે સબ દેવ ઠાડે તેહિ કૃપા દંગ હેરહિં,
શુભ ભેખ ધરિ બ્રહ્મચારિકો સ્વતંત્ર સબકું પ્રેરહિં ॥૨૭॥
દોહા - એહિ વિધ કરુણા રસ સહિત, પ્રગટ ભએ દોઉ ઈશ ।
દેખિ દેવ અતિ હરખ જુત, પ્રભુપદ નાએઉ શિશ ॥૨૮॥
સોરઠા - સુર મુનિવૃંદ અપાર, તેહિ પ્રભુ પૂજેઉ પ્રેમજુત ।
વર્ણિવેષ સુકુમાર, ગએઉ ગંધમાદન અચળ ॥૨૯॥
ધર્મકો સર્ગ અનુપ, નર નારાયણ પ્રભુ સહિત ।
એક સંગ સુખરૂપ, જહાં ધર્મ તિહાં રહત નિત ॥૩૦॥
ચોપાઇ - ધર્મકો સર્ગ કહ્યો સુખદાઇ, અધર્મ સર્ગ સો દેહુ બતાઇ ।
અધર્મકે ઘર મિથ્યા રાની, માયા દંભ પ્રજા દુઃખદાની ॥૩૧॥
નિર્ઋતિ અપ્રજ લાયો ઘર દોઇ, ભગિની ભ્રાત ભયે દંપતિ સોઇ ।
તિનકી પ્રજા લોભ શઠતાઇ, સબહિ અમંગલ અતિ દુઃખદાઇ ॥૩૨॥
હિંસા ક્રોધ પ્રજા તેહિ જાનો, કલિ દુરુક્તિ તેહિ પ્રમાનો ।
કલિ દુરુક્તિમહિ અપત્ય[1] પાએ, ભય અરુ મૃત્યુ દુઃખદ જગ ગાએ ॥૩૩॥
ભય મૃત્યુકી પ્રજા કઠોરા, નરક યાતના જમપુર ઘોરા ।
અધર્મસર્ગ કહ્યો દુઃખદાતા, અબ કા સુનન ચહત તુમ તાતા ॥૩૪॥
દોહા - સુનિ પ્રભુવચન વિવેક જુ, દ્વિજ પ્રભુપદ શિર નાય ।
જોરી પાની અતિવિનય જુત, પ્રશ્ન કરત મુદ પાય ॥૩૫॥
સોરઠા - ધર્મકો જેહિ ઉર વાસ, અધર્મ જેહિ ઉર વસત નિત ।
કહો ભિન્નભિન્ન કરી તાસ, ગુન લછન અનુક્રમ સહિત ॥૩૬॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુન્દસંવાદે ધર્માધર્મસર્ગવર્ણનનામા ત્રયોદશોધ્યાયઃ ॥૧૩॥

અધ્યાય-૧૪

ચોપાઇ - સુનિ બટુ વચન પરમ સુખદાની, શ્રી પુરુષોત્તમ બોલેઉ બાની ।
જબ સંતસંગ કરત બુદ્ધિવંતા, દેવ મુનિ સમ જાનત સંતા ॥૧॥
યું મુનિવરકે ગ્રહત ગુન જબહિ, તેહિ ઉર ધર્મ વસત નિત્ય તબહિ ।
સત સંગતિ સદ્ગ્રન્થ હે જેહી, પ્રાનસમાન લગત પ્રિય તેહી ॥૨॥
સદ્ગ્રન્થનમેં મુખ્ય હે જોઇ, તિનકે નામ સુનાઉં તોઇ ।
પ્રથમ શ્રીભગવદ્ગીતા જાનો, શ્રીમદ્ભાગવત દ્વિતીય પ્રમાનો ॥૩॥

૧ પુત્ર

વાસુદેવમાહાત્મ્ય જેહા, વિષ્ણુસહસ્રનામ પુનિ તેહા ।
ઈન આદિક જો અધિક સુખકારી, અન્ય સદ્ગ્રંથ જો તેહિ અનુસારી ॥૪॥
ઈન ગ્રન્થનમેં કરત જો પ્રીતિ, બરનિ સુનાવઉં તાસ ગુન રીતિ ।
અતિનિર્મલ મન અભય ઉદારા, જ્ઞાનજોગસ્થિત પ્રભુપદ પ્યારા ॥૫॥
દોહા - યજ્ઞ દાન દમ આર્જવ, તપ સદ્ગ્રન્થ પ્રસંગ ।
અધિક અહિંસા સત્યપર, ક્રોધરહિત શુભ અંગ ॥૬॥
સોરઠા - શાંતિ દયા દૃઢ ત્યાગ, તજત પિશુનતા[1] સબહિ વિધિ ।
લોભરહિત બડભાગ, મૃદુ લજ્જાજુત અતિ અચલ ॥૭॥
ચોપાઇ - તેજ ક્ષમા ધૃતિ ધારત જેહી, માનરહિત શુચિ દ્રોહ ન તેહી ।
ધર્મકુટુંબ જેહિ ઉર હોઇ, ઈન લછન જુત રહે મુનિ સોઇ ॥૮॥
મહામુનિવરકે દોષ ગ્રહે જબહી, તેહી ઉર અધર્મ આવત તબહી ।
જેહિ ઉર અધર્મ કરત નિકેતા[2], અસદ્ ગ્રંથ તેહિ ભાવત એતા ॥૯॥
કૌલાર્ણવ અરુ કોક હે જેહિ, શુષ્કવેદાંત ભક્તિ વિન તેહિ ।
નાસ્તિક મતકે ગ્રંથ સબ જેહા, તિન સંગ કરત મૂઢ હોય નેહા ॥૧૦॥
તેહિ ગ્રંથનકી ગાથા જોઇ, કરી સંક્ષેપ સુનાઉ તોઇ ।
કૌલાર્ણવ આશ્રિત નર જેહુ, મહામાયા પૂજનરત તેહુ ॥૧૧॥
દોહા - વામરુ દક્ષન માર્ગસેં, જજત હે દેવી જેહુ ।
શાક્ત કૌલ અર્ચનવિધિ, કલ્પત બહુવિધ તેહુ ॥૧૨॥
ચોપાઇ - શ્વપચી આદિ ત્રિયા અષ્ટ પ્રકારા, દેવી માની પૂજત કરી પ્યારા ।
પંચ મકારસેં પૂજન જોઇ, નીચ નારીમહિ કલ્પત સોઇ ॥૧૩॥
ત્રિયા ઉચ્છિષ્ઠ મદ્ય માંસ હે જેહા, ભક્ષન પાન કરત ખલ તેહા ।
મૈથુનરત તિન ત્રિયા સંગ જેહી, વામમાર્ગરત કહાવત તેહી ॥૧૪॥
દશક રુ વિંશક કુંડ હે જોઉ, દક્ષિનમાર્ગ કહાવત સોઉ ।
વર્ણ અઢાર એક સંગ ખાવે, ત્રિયા અંગ સંગ ધોય જલ પાવે ॥૧૫॥
સો ગુરુ હોઇ ભ્રષ્ટ જગ કરહી, ઈશ્વરસેં રંચક નહિ ડરહી ।
તેહિ ઉર અધર્મ અતિ દુઃખદાઇ, રહત નિરંતર મહા મુદ પાઇ ॥૧૬॥
દોહા - વામ રુ દક્ષન માર્ગરત, જીવ અધિક મતિમંદ ।
આપ ચલે મગ નરકકે, ઓરકું ડારત ફંદ ॥૧૭॥

૧ ચાડીયા પણુ ૨. સ્થાન

चोपाइ - कोक ग्रंथ आश्रित जो प्रानी, तिनकी बात कछुं देहु बखानी ।
वात्स्यायन मुनि परम उदारा, कामसूत्र तेहि किन उच्चारा ॥१८॥
कृष्णलीला बरनी स्वच्छंदा, जेहि विध रास रमेउ व्रजचंदा ।
सो अब मूढ कामी कवि जेहु, नरत्रिय तुछमें स्थापत तेहु ॥१९॥
कामके ग्रंथ सो करत अपारा, जेहि सुनि बाढत विविध विकारा ।
आप भुलि ओरहि भरमावे, बरनि बरनि त्रिया बात सुनावे ॥२०॥
अपनिबि रानी नारी हे जेहा, वनिता गुन बरतन खल तेहा ।
मुग्धा मध्या प्रौढा नारी, यह जोबन मदजुत प्रिय प्यारी ॥२१॥
दोहा - एहविध नायक नायिका, भेद हे अनंत प्रकार ।
प्रभु पदपंकज विमुख सो, बरनत बारहि बार ॥२२॥
सोरठा - ज्युं रोगि मिष्टान्न, खात सो अति दुःख सहि मरत ।
त्युं यह तज्जी भगवान, नरनारी जमपुर बसत ॥२३॥
चोपाइ - त्युं जेहि ग्रन्थमें हरिअवतारा, तेहि खंडन करी गअेउ हत्यारा ।
त्युं ब्राह्मण तीरथ व्रत जोई, तेहि खंडन जेहि ग्रन्थमें होई ॥२४॥
वेदशास्त्र हरिप्रतिमा जेहु, जिनमहि खंडन किने तेहु ।
अे सब असद्ग्रन्थ दुःखदाई, तजे सबहिविध होत भलाई ॥२५॥
जिनमें श्रीकृष्णतुल्य विस्तारी, वैष्णवको महिमा कह्यो भारी ।
आत्मनिवेदन भक्ति जोउ, कृष्ण ज्युं वैष्णवमें कहि सोउ ॥२६॥
जिन ग्रन्थनमें हरि आकारा, प्राकृतसम कहे कुमति गमारा ।
देव मनुष्यादिक बहुरूपा, तेहि सम कहे हरिरूप अनूपा ॥२७॥
दोहा - अेसे शास्त्र अनेकविध, असद्ग्रन्थ हे अेही ।
जो चहे निज कल्यानकुं, तजत दूरसे तेही ॥२८॥
चोपाइ - शुष्क वेदांत भक्ति विन जेहु, अतिदुःखदायक जानो तेहु ।
ताकुं पढत सुनत जन जोई, सो सब अति पाखंडी होई ॥२९॥
देहदर्शी तदपि बने ज्ञानी, काक ज्युं कुटिल अधिक अभिमानी ।
अेक ब्रह्म मुख कहत बनाई, मन धन त्रिय संग रहे लपटाई ॥३०॥
स्वर्ग नरक सब मिथ्या जाने, पाप करत मन शंक न आने ।
हरिअवतारकुं सो नहि माने, आपकुं कृष्णके तुल्य प्रमाने ॥३१॥
ज्ञानकी ओट ग्रहत खल तेहा, करत सदा परत्रिय संग नेहा ।

પ્રગટ બ્રહ્મદર્શન નહિ પાવે, બાત બનાયકે જગ ભરમાવે ॥૩૨॥
બ્રહ્મ કહત ઉનમાનસેં[1] જેહી, બટુ શૂન્યવાદી જાનો તુમ તેહી ।
જ્ઞાનપાપી સોઈ જીવ કહાવે, ભજન ભક્તિ બિન જમપુર જાવે ॥૩૩॥
દોહા - શુષ્કવેદાંતી ભક્તિ બિન, કહે જ્યું જમપુર જાત ।
અબ નાસ્તિકકે ગ્રંથકી, કહુ સંક્ષેપે વાત ॥૩૪॥
ચોપાઇ - કર્મવાદી નાસ્તિક મતિમંદા, હરિતજી ફસેઉ કર્મકે ફંદા ।
કર્મકું કર્તા જાનત સોઈ, તેહિ બિન અન્ય ઈશ્વર નહિ કોઈ ॥૩૫॥
ધર્મ અહિંસા શિખેઉ નામા, શ્રુતિમગ નિંદત આઠુ જામા ।
હોમ યજ્ઞ બ્રહ્મભોજ હે જોઉ, મહાપાપસમ કહે ખલ સોઉ ॥૩૬॥
સંધ્યા સ્નાન દ્વિજનકું દાના, તેહિ નાસ્તિક કહે પાપસમાના ।
તબ તેહિ ઉર અધર્મ સ્થિર હોઈ, કરત નિવાસ નારીજુત દોઈ ॥૩૭॥
કાલ કર્મ માયા એ તીના, જગકર્તા કહે જ્ઞાની પ્રબીના ।
પ્રભુમહિ દોષ નિવારણ કાજા, હરિહિ અકર્તા કહે કવિરાજા ॥૩૮॥
દોહા - કાલ કર્મ માયા સબે, દારુ[2] નારીસમ સોઉ ।
પુરુષોત્તમકી દૃષ્ટિ બિન, કરન ન સમર્થ કોઉ ॥૩૯॥
સોરઠા - સો નાસ્તિક મતિમંદ, પ્રભુપ્રભુતા જાનેહિ બિન ।
ફસેઉ કર્મકે ફંદ, નાસ્તિક ગ્રંથકું સત્ય ગિનત ॥૪૦॥
અસદ્ ગ્રંથ ઈમિ જોય, કુમતિ કુસંગસેં સત્ય ગિનત ।
ભવજલ તરત ન સોય, તેહિ ઉર અધર્મ નિત્ય રહત ॥૪૧॥
ચોપાઇ - તબ તેહિ લક્ષન વરતત જેહુ, કરી સંક્ષેપ બરનું અબ તેહુ ।
દંભ દર્પ અભિમાન અપારા, ક્રોધ ક્રૂરતા તન અહંકારા ॥૪૨॥
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ નહિ જાનત સોઈ, અધર્મવાસ જાસ ઉર હોઈ ।
સદાચાર સત્ય શૌચ કહાવે, તેહિ ઉર લેશ રહન નહિ પાવે ॥૪૩॥
ઈશ્વરકું કરતા નહિ જાને, બિન ઈશ્વર સબ જક્ત બખાને ।
નરત્રિય મિલત પરસ્પર જોઉ, જગકરતા જાનત ખલ સોઉ ॥૪૪॥
કામકું સૃષ્ટિ હેતુ નિત્ય જાની, હોત નારીરત તનઅભિમાની ।
અતિ દુષ્પુર કામ ઉર ધારી, કરત અશુચિ વ્રત પાતક ભારી ॥૪૫॥
ચિંતા દીર્ઘ ન આવત અંતા, કામભોગપર મરણપ્રજંતા ।

૧ - ઓછા પ્રમાણથી, ૨ - સળગે તેવો દારુ

બહુધા ચિતવિભ્રાંત અપારા, ગિરત સો અશુચિ નરક બહુવારા ॥૪૬॥
દોહા - અહંકારી બલ દર્પ જુત, કામક્રોધરત જોય ।
દ્વેષ અસૂયા સબહિ પર, સો સબ હરિસંગ હોય ॥૪૭॥
અતિ અજ્ઞાનમેં રહત નિત, જેહી ઉર અધર્મ વાસ ।
સત્પુરુષનકે વચનસેં, તાહિ ન હોત સમાસ ॥૪૮॥
ચોપાઇ - ક્રૂર કુટિલ ઉર દ્વેષકી ઝાલા, નરમેં અધર્મ સો કઠિન કરાલા ।
પરત સો અસુરજોનિમહિ જાઇ, તહાં તહાં કરત અત્યંત બુરાઇ ॥૪૯॥
અસુરજોનિ પાવત ખલ જેહા, તહાં બહુ જન્મ ધરત તબ તેહા ।
પ્રગટ રૂપ નહિ પાવે મુરારી, લહત અધમ ગતિ અતિદુઃખકારી ॥૫૦॥
ત્રિવિધ નરકકે દ્વાર કહાવે, અસુરભાવ જુત તિનમહિ જાવે ।
કામ ક્રોધ અરુ લોભ એ તિના, નરક દ્વાર ગિનિ તજત પ્રવીના ॥૫૧॥
હરિ આજ્ઞા વિરોધિ જન જોઈ, આસુરી જીવ કહાવત સોઈ ।
જેહિ ઉર અધર્મ કરત નિવાસા, તેહિ ન સંત ઢિગ હોત સમાસા ॥૫૨॥
દોહા - કામ ક્રોધ અરુ લોભ એ, તેહિ જમપુરકે દ્વાર ।
ઈન તિનનકે જોગસેં, જીવ સહત જમમાર ॥૫૩॥
ત્રિવિધ નરકકે દ્વારસેં, રહિત હોત નર જોય ।
સબ વિધ અપનો શ્રેય કરી, લહત પરમપદ સોય ॥૫૪॥
ચોપાઇ - હરિગુરુ વચન ગ્રહત જન જેહા, દૈવી જીવ કહાવત તેહા ।
ધર્મ તાસ ઉર લે પરિવારા, બસત સદા પલ હોત ન ન્યારા ॥૫૫॥
સો નિર્લોભિ રહત નિત્ય સંતા, ધાતુમાત્ર ત્યાગત બુદ્ધિવંતા ।
અષ્ટ ભાતિ કરી ત્રિયકો ત્યાગા, દૃઢ નિષ્કામી રહત બડભાગા ॥૫૬॥
મદ્ય અરુ માંસ કેફ સબ ત્યાગે, તજી વિટાલ પ્રભુપદ અનુરાગે ।
મધુકર વૃત્તિ અન્ન જાચત જેહુ, નિઃસ્વાદી વ્રતરત મુનિ તેહુ ॥૫૭॥
પિંડ બ્રહ્માંડસેં પ્રીત મિટાવે, હોય નિઃસ્પૃહ સો હરિગુન ગાવે ।
તન અભિમાન સબહિ વિધ ટારી, નિર્માની હોય ભજત મુરારી ॥૫૮॥
દોહા - ગુન લછન ભિન્ન ભિન્ન કહે, ગતિ અરુ અગતિ પ્રજંત ।
ધર્મ ભક્તિ જુત સંત હે, અધર્મ જુક્ત અસંત ॥૫૯॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે
સંતઅસંતગુણવર્ણનનામા ચતુર્દશોધ્યાયઃ ॥૧૪॥

અધ્યાય-૧૫

ચોપાઇ - સુનિ પ્રભુવચન જોરી જુગ પાની, પ્રશ્ન કરત દ્વિજ અતિ મુદ આની ।
જેહિ ઉર ધર્મ ભક્તિ દેઢ હોઇ, પ્રભુ તુમ સુમતિ સંત કહે સોઇ ॥૧॥
એકાંતિક મુનિ ભજી ભગવાના, લહત કવન ગતિ પરમ સુજાના ।
કવન ધામ પહુંચત મુનિ જ્ઞાની, કહહુ કૃપા કરી જન સુખદાની ॥૨॥
સુનિ બટુ વચન મગન હોઇ દેવા, કહત પરમ મુક્તિકો ભેવા ।
સુનુ દ્વિજ જબ મુનિ તજત શરીરા, કૃષ્ણપરાયન રહત સુધીરા ॥૩॥
તબ તેહિ હરિમૂર્તિ સુખદાઇ, અંત સમે દર્શત મનભાઇ ।
તનુ તજી સો મૂર્તિકે સંગા, ગમન કરત હરિજન શુદ્ધ અંગા ॥૪॥
દોહા - સો મૂર્તિ સંગ ભક્ત તબ, શ્રીગોલોકમેં જાત ।
રાધાજુત શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ, તેહિ નિરખત સાક્ષાત ॥૫॥
ચોપાઇ - ગુણાતીત ગોલોક કહે જેહા, માયાકે તમસે પર તેહા ।
અચલ અનાદિ દિવ્ય સોઇ ધામા, તેહિ પાવત હરિભક્ત અકામા ॥૬॥
ઉદ્ધવ આશ્રિત વૈષ્ણવ જેહી, ઇનકું પ્રાપ્ય ધામ હે એહી ।
સદા સત્ય હરિધામ હે સોઇ, જિનકું પાય પુનિ ગિરત ન કોઇ ॥૭॥
વિરજા નામ નદી હે જેહુ, પરિખા જ્યું ગોલોકકું તેહુ ।
તાસ ઉભય તટ અતિ સુખદાની, તામેં અનંતવિધ મનિગન ખાની ॥૮॥
પદ્મરાગ સ્ફટિક મનિ જોઉ, ઇન્દ્રનીલ મનિ આદિક સોઉ ।
ઇનકી ખાન અનંત જેહિ તીરા, એસી વિરજા ગહિર ગંભીરા ॥૯॥
દોહા - સો વિરજાકે ઘાટમેં, મણિમય સબ સોપાન ।
તાપર તરુ વેલી ઝુકિ, માનુ શુભ બને હે બિતાન ॥૧૦॥
સોરઠા - ચહુ ઓર એહિ ભાતિ, બને હે ઘાટ કંચનજટિત ।
નિરખી હોત અતિશાંતિ, નંગ ઝલકત મનુ અનંત દેગ ॥૧૧॥
દોહા - સો વિરજાકે ઘાટમહિ, ગોપ ગોપિકે વૃંદ ।
સ્નાન કરત સબ વિધિસહિત, ઉર ધરી આનંદકંદ ॥૧૨॥
રત્નજડિત કાંચન કલશ, તિનસેં ભરત સબ નીર ।
વિરજાતટ હરિભક્તકી, રહત નિરંતર ભીર ॥૧૩॥
તેહિ વિરજાકે તટનિમેં, ગોધન વૃંદ અપાર ।
જલ પિવન હિત આવહિ, રહત ભિર એકતાર ॥૧૪॥
ચોપાઇ - સો વિરજાકે તીર વિધ નાના, અનંત શ્રીકૃષ્ણકું રમણકે સ્થાના ।

અધિક મનોહર મહલ હે જેઉ, સબહિ દિવ્ય શોભાનિધિ તેઉ ॥૧૫॥
સો વિરજાકે પાર અતિભારી, શતશૃંગ નામ શૈલ સુખકારી ।
જયું ભુગોલકે ચહુ દિશમાંઈ, લોકાલોક દુર્ગકી નાંઈ ॥૧૬॥
ત્યું શતશૃંગ શૈલ હે જોઈ, રહ્યો ગોલોકમેં ગઢ જિમિ હોઈ ।
ઉન્નત કોટિ જોજન હે એહુ, દશગુન ચૌડા શૈલ હે તેહુ ॥૧૭॥
પારિજાત આદિક તરુ જેહા, ગિરિપર સોહે અનંતવિધ તેહા ।
કામધેનુકે વૃંદ અપારા, ગિરિપર વિચરત વિવિધ પ્રકારા ॥૧૮॥
દોહા - સો ગિરિવરકે શિખર પર, ચહુ દિશ અતિઅભિરામ ।
રાસમંડપ શ્રીકૃષ્ણકે, અનંત ભાતિ છબિધામ ॥૧૯॥
સોરઠા - રાસમંડપ હે જોય, દશ જોજન વિસ્તારજુત ।
ગોલ મનોહર સોય, સબહિ ચહુ ચહુ દ્વાર જુત ॥૨૦॥
દોહા - રાસમેં રસપ્રદ ત્રિયનકી, ગીત વાદ્ય ધુનિ જેહુ ।
અધિક મનોહર અમૃતસમ, વ્યાપી રહી હે તેહુ ॥૨૧॥
સબ મણિમય સોપાન જુત, વાપી કૂપ અરુ તાલ ।
તિનમહિ ખગ રવ અનંતવિધ, હોવત પરમ રસાલ ॥૨૨॥
ગિરિઝરને મત્ત ભૃંગ ખગ, છાય રહ્યો એકતાર ।
માનુ ગુનિજન બહુ વાદ્યજુત, હરિગુન કરત ઉચ્ચાર ॥૨૩॥
ચોપાઇ - પુષ્પવાટિકા પરમ સુહાઈ, રહિ ચહુ ઓર તાસ છબિ છાઈ ।
ઉપવન બાગ સો વિવિધ પ્રકારા, રાસમંડપ ઢિગ દિવ્ય અપારા ॥૨૪॥
ભોગદ્રવ્યજુત ભવન હે જોઉ, રાસમંડપમહિ બહુવિધ સોઉ ।
બહુવિધ રત્નકે મંડપ જોઈ, મણિ સોપાન જુક્ત હે સોઈ ॥૨૫॥
હરિત રુ ઈન્દ્રનીલ મનિ જેહા, ત્યું સિંદૂર વર્ણ મનિ તેહા ।
તિનકે સ્તંભ જુક્ત છબિધામા, એસે મંડપ અતિ અભિરામા ॥૨૬॥
તાપર કંચન કલશ બિરાજે, સો છબિ દેખિકે રવિ શશિ લાજે ।
સુંદર ધ્વજ પતાકા મનભાઈ, જનુ હરિજનકું લેત બોલાઈ ॥૨૭॥
આમ્ર અશોકકે તોરણ જેહી, ઈનસે જુક્ત સબ મંડપ એહી ।
ભવનમેં ચિત્રકે ખગ મૃગ જેહુ, સત્ય પ્રતીતિ જનાવત તેહુ ॥૨૮॥
છંદ હરિગીત - ઈન સબહિ મંડપદ્વાર ઢિગ રંભાકે સ્તંભ વિરાજહિં,
કસ્તુરી ચંદન અગરુ ચર્ચિત ભવન અતિ છબિ છાજહિં ।

અતિરમ્ય પૂરણ કુંભપર અક્ષત રુ અંકુર સોહહિં,
કુંકુમ રુ દૂર્વાફલની જુત છબી દેખી મુનિમન મોહહિં ॥૨૯॥
દોહા - રાસમંડપમેં રમણ હિત, એસે ભવન અપાર ।
તિનમેં રસિક ઘનશ્યામ નિત, નૌતમ કરત વિહાર ॥૩૦॥
ચોપાઇ - ભૂષન વસન અનંતવિધ જેહુ, ઈનસેં જુક્ત ગોપીજન એહુ ।
નવ જોબન ત્રિયવૃંદ હે જેહા, રાસમંડપમહિ સોહત તેહા ॥૩૧॥
કુસુમસેજ જુત કુંજ કુટીરા, તિનજુત રાસમંડપ મુનિ ધીરા ।
ગિરિ શતશૃંગ કે બાહિર ભારી, જ્યું વિરજા સરિતા સુખકારી ॥૩૨॥
ત્યું ગિરિકે ભિતર સુખરૂપા, વૃંદાવન છબિધામ અનૂપા ।
ગિરિ ઢિગ શ્રીવૃંદાવન જોઈ, રાધાકૃષ્ણકું અતિ પ્રિય સોઈ ॥૩૩॥
ગોપી જનકે વૃંદજુત જેહી, કૃષ્ણકું કીડાસ્થાનક એહી ।
વટ પાકર પુગી તરુવૃંદા, તેહિ તર મૃગગણ ચરત સ્વચ્છંદા ॥૩૪॥
મુનિસમ સબ મૃગગણકી રીતિ, તેહિ પ્રભુ પદપંકજ દૃઢ પ્રીતિ ।
કલ્પવૃક્ષ મંદાર અપારા, પારિજાત તરુ વિવિધ પ્રકારા ॥૩૫॥
છંદ હરિગીત - તરુ વિવિધભાતિ કદંબ નીપ રુ આમ્ર ચંદન અતિઘને,
બદરી રુ પનસ જંબીર દાડિમ ફલનિ નત કંધર બને ।
બહુ નાલિકેર ખજુર જંબુ, બિલ્વ શાલ તમાલ જુ
ચંપક અશોક રુ પિપ્પલાદિક વૃક્ષ પરમ વિશાલ જુ ॥૩૬॥
દોહા - એસે વૃક્ષ અનેક જુત, વૃંદાવન છબિધામ ।
રસિક શ્રીરાધાકૃષ્ણકું, મનરંજન અભિરામ ॥૩૭॥
સોરઠા - જાય રુ જુઈ ચમેલી, લવંગ લતા દ્રાક્ષા સરસ ।
જુથી મલ્લિકા બેલી, કેતકી માધવી કુંદ વલી ॥૩૮॥
ત્યું સ્થલ કમલ અપાર, જેહિ જુત વૃંદાવન સુખદ ।
જહાં નિત્ય કરત વિહાર, કૃષ્ણ દિવ્ય ગોપિન સહિત ॥૩૯॥
ચોપાઇ - રત્ન કે દીપ ધૂપ જુત જેહા, કુંજ કુટિર અનંતવિધ તેહા ।
ઈનસે જુક્ત વૃંદાવન જેહી, રાધાકૃષ્ણકું વલ્લભ તેહી ॥૪૦॥
વાપી કૂપ તાલ છબિ છાઇ, તિનજુત વૃંદાવન સુખદાઈ ।
તિનમેં વારિજ વિવિધ પ્રકારા, કુમુદ કંજ ઉત્પલ કલ્હારા ॥૪૧॥
ઈંદીવર રાજીવ અપારા, તેહિ મકરંદ અનુપ ઉદારા ।

तापर मत्त भृंगके वृंदा, गान करत अति पाय आनंदा ॥४२॥
कारंडव सारस अरु हंसा, महामुनिसम करे कृष्णप्रशंसा ।
जलकुर्कट आदिक खग जेहु, हरिगुन सहित करत रव तेहु ॥४३॥
चातक मोर चकोर ज़िंगारा[1], कोकिल शब्द करत चहु ओरा ।
चक्रवाक शुक सारि जोउ, हरिगुन जुक्त करत रव सोउ ॥४४॥
दोहा - गोधन गोपी गोपके, वृंदसे व्याप्त हे जोई ।
ऐसा वृंदावन सुखद, तेहि सम ओर न कोई ॥४५॥
वत्स धेनु अरु वृषभके, होवत शब्द प्रचंड ।
गोदोहनजुत वंशीरव, वनमध्य रहत अखंड ॥४६॥
गोप बजावत बांसुरी, गोपी कृष्णगुन गात ।
वृंदावन छबी देखिके, आनंद उर न समात ॥४७॥
वृंदावन भितर रुचिर, बन बतिस हे जेहु ।
श्रेष्ठ हे सो एकएकसें, अति प्रफुल्लित रहे तेहु ॥४८॥
चोपाइ - सो वृंदावन मध्य अभिरामा, श्रीगोलोक नाम हरिधामा ।
एक कोटि जोजन विस्तारा, सो हरिधाम हे परम उदारा ॥४९॥
रत्न जटित कंचनको भारी, तास दुर्ग अतिशे जयकारी ।
चहु दिश चहु गोपुर सुखरूपा, वज्रकपाटसें जुक्त अनूपा ॥५०॥
तिनमें श्रीकृष्णके भक्त अनंता, गोप हे द्वारपाल बुद्धिमंता ।
अनंत श्रीकृष्णके भक्त प्रवीना, गोपी गोप प्रेमरस भीना ॥५१॥
तिनके अगणित मंदिर जोई, श्रीगोलोकमें सोहत सोई ।
सब हरिजनके मंदिर जेहा, रत्नजटित कंचनमय तेहा ॥५२॥
दोहा - विविध भोगके द्रव्यजुत, गोपके भवन अनंत ।
रथ विमान जुत अति सुखद, दिये हे कृष्ण भगवंत ॥५३॥
ध्वज पताक तोरण सहित, सदन सबहि छबिधाम ।
कनककलश अतिकांतिजुत, यातें अधिक अभिराम ॥५४॥
हरिगुन गावत दधि मथत, गोपी परम उदार ।
सो ध्वनि सब गोलोकमें, व्यापी रही एकतार ॥५५॥
सोरठा - चहु दिशमें सुखरूप, बडे राजमारग विमल ।

१ ज़िंगारा - तमराथी

શોભા તાસ અનુપ, બહુવિધ વાદ્યકે શબ્દજુત ॥૫૬॥
ચોપાઇ - પંચ રંગકે મનિગણ જેહા, ઈનહિસે બાંધેહે મારગ એહા ।
સો મગકે દોઉ ઓર સોહાઈ, સૌધપંક્તિ[૧] નભ સ્પર્શત જાઈ ॥૫૭॥
રત્નજટિત વેદી જુત જેહી, વલ્લભિન[૨] જુક્ત ઝરોખા તેહી ।
અગર ચંદન મૃગમદ[૩] રસ જોઈ, તાહિસે છંટકે હે મારગ સોઈ ॥૫૮॥
રંભાસ્તંભ દ્વારપ્રતિ રાજે, મંગલ પૂર્ણકુંભ છબિ છાજે ।
દુર્વા લાજા અંકુર ફલ ફૂલા, કૃષ્ણતુલસી દલ મંગલમૂલા ॥૫૯॥
અક્ષત[૪] જુત કુંકુમ અભિરામા, ઈન જુત ઘટનિ ભવન છબિધામા ।
રથ વિમાન કરી સંકુલ રહહિ, મગ છબી કવન[૫] જથારથ કહહિ ॥૬૦॥
દોહા - રાધાકૃષ્ણકું પૂજનેં, સામગ્રી કર જોય ।
એસે ગોપી ગોપસેં, અતિસંકુલ મગ સોય ॥૬૧॥
રાધાકૃષ્ણકે દર્શહિત, આવન જાત હે જેહુ ।
સો ગોપિનકી ગીતધ્વનિ, તિનસે વ્યાપ્ત મગ તેહુ ॥૬૨॥
અનંત ભુવનકે અધિપતિ, હરિ હર અજ વૃષવૃંદ ।
પત્ની સહિત પ્રભુદર્શ હિત, આવત પાય આનંદ ॥૬૩॥
ચોપાઇ - બહુવિધ ઉમા બુદ્ધિવંતા, સાવિત્રી મૂર્તિ સો અનંતા ।
નિરખન શ્રીવ્રજચંદ ઉદારા, પતિકે સંગ આવ કરી પ્યારા ॥૬૪॥
ઈનકી ભિર જહાં રહે એકતારા, એસો રાજમગ સોહે અપારા ।
સુર મુનિ સિદ્ધ સો મગમહિ જાવે, ધામવાસીકું શિશ નમાવે ॥૬૫॥
ગોપ ગોપી ગોલોકમેં જેહી, કૃષ્ણકે પદપંકજરત તેહી ।
કામ કુબુદ્ધિ પરસ્પર નાહી, સોઈ વસત ગોલોકકે માંહી ॥૬૬॥
શ્રીરાધાસમ ગોપી સયાની, કૃષ્ણકું સેવત નિજપતિ જાની ।
રાધારમાતુલ્ય પનરોપી, પતિવ્રત ધર્મ રખત સબ ગોપી ॥૬૭॥
દોહા - સબહિ ગોપી શ્રીકૃષ્ણસેં, રાધા રમા સમાન ।
મનવાંછિત સુખ પાવહિ, યું પ્રભુસંગ એકતાન ॥૬૮॥
ચોપાઇ - એસો યહ ગોલોક કે જેહા, તાકે મધ્ય મનોહર એહા ।
રાધાકૃષ્ણકો મંદિર જોઈ, તેહિ સમ દિવ્ય રમ્ય નહિ કોઈ ॥૬૯॥
ઈનકે ચહુ ઓર જયકારી, ષોડશ દુર્ગ કનકમય ભારી ।

૧ - મહેલના પગથિયા, ૨ - કઠોડો - પાળી, ૩ - કસ્તૂરી, ૪ - ચોખા, ૫ - કોણ

દુર્ગકે બાહિર પરિખા જોઉ, અતિ ઉંડી જલજુક્ત હે સોઉ ॥૭૦॥
જોજન તીન ગોલ વિસ્તારા, રાગદુર્ગ છબિધામ ઉદારા ।
તેહિ સબ પરિખાકે ચહુ ઓરા, કલ્પવૃક્ષ ઉપવન ચિત્ત ચોરા ॥૭૧॥
સબહિ અધિક ઉંચેપ્રકારા, રત્નજટિત કંગુરે[1] અપારા ।
તાપર કનકકલશ છબિધામા, એસે સબહિ દુર્ગ અભિરામા ॥૭૨॥
દોહા - ગોપી ગોપ ચહુ ઓરસેં, હરિદરશન હિત જાત ।
ષોડશ પોરી ઉલ્લંઘિકે, મધ્ય પહુંચત સાક્ષાત ॥૭૩॥
દુર્ગકી સબહિ પોરીમેં, સુદામાદિક જેહુ ।
બડે ગોપકી ચોકી દઢ, રહત નિરંતર તેહુ ॥૭૪॥
ચોપાઇ - ષોડશ પોરી ઉલ્લંઘત જબહિ, તેહિ મધ્ય ચોક વિલોકત તબહિ ।
પંચરંગી મહા મનિગન જેહા, તાહિસેં ચોક બંધ્યો હે તેહા ॥૭૫॥
સોઈ ચોક મધ્ય સુખદ અપારા, તેજકો પુંજ હે પરમ ઉદારા ।
અનંતકોટિ રવિ ચંદ્ર સમાના, સોઈ તેજ સુખશાંતિ નિધાના ॥૭૬॥
અક્ષરબ્રહ્મ હે યાહિકો નામા, ગુણાતીત અવિચલ હરિધામા ।
જગકારન જેહિ ઓર વિશાલા, અનંત પ્રધાન પુરુષ અરુ કાલા ॥૭૭॥
ઈનહિકો આશ્રયરૂપ હે જેહિ, સબહિમેં વ્યાપક નિત્ય હે તેહિ ।
સત ચિદ આનંદ અખંડસ્વરૂપા, એસો તેજ હે પરમ અનૂપા ॥૭૮॥
છંદ હરિગીત - એસે અનુપમ તેજમધ્ય શ્રીકૃષ્ણમંદિર સોહહિ,
ચહુ ઓર કંચન વલભિજુત છબી દેખી મુનિમન મોહહિ ।
એસો શ્રીકૃષ્ણકો દિવ્ય મંદિર તાતેં અતિ છબિ છાજહિ,
બહિ ભાતિ મનિગન રત્નસારસેં રચિત અધિક બિરાજહિ ॥૭૯॥
બહુ રંગકે મણિસ્તંભ જુત શ્રીરાધિકાપતિ ધામ જુ,
અતિસુરભિ સુમનકી માલ બહુવિધ યાતે અતિ અભિરામ જુ ।
મણિદામ મુક્તાદામ જુત શુભ ચતુઃ શાલ હે જોય જુ,
ચહુ ઓર બંદન બાર મણિમય અતિ બિરાજત સોય જુ ॥૮૦॥
દોહા - અનંત શ્વેત ચામર મુકુર, તિનસેં મનોહર રૂપ ।
રત્ન કલશ જુત કૃષ્ણકો, મંદિર પરમ અનૂપ ॥૮૧॥
ચંદન આમ્ર અશોકકે, નવ પલ્લવ હે જેહુ ।

૧ કંગુરે - કાંગરા

તેહિ તોરણજુત હરિસદન, અતિ શોભાનિધિ તેહુ ॥૮૨॥
સોરઠા - ગિરિ શતશૃંગ હે જોય, યાહિ તે ઉંચા હરિસદન ।
અતિપ્રકાશ જુત સોય, અનંત ચંદ રવિ દ્યુતિ હરત ॥૮૩॥
ચોપાઇ - મૃગમદ અગર ચંદન રસ જેહા, તાહિસેં ચર્ચિત ભવન હે તેહા ।
ધૂપ દીપ મંગલ દ્રવ્ય જેહિ, ઈનસેં જુક્ત હરિમંદિર એહિ ॥૮૪॥
કનકકલશ મનિજટિત હે જોઉ, મંગલમય ધરે દ્વારપેં સોઉ ।
પૂર્ણકુંભ ફલ દલનિ સોહાએ, કુંકુમ રંજિત અતિ મન ભાએ ॥૮૫॥
રત્નકી સજ્યા વિવિધ પ્રકારા, કુસુમકી સજ્યાકો નહિ પારા ।
ભોગકે દ્રવ્ય સદન મધ્ય ભારી, ભવનમેં રતિગૃહ અતિ સુખકારી ॥૮૬॥
રત્નકે પાત્ર ભવનમધ્ય જેહુ, રવિશશિ કાંતિ લજાવત તેહુ ।
સો હરિમંદિર અતિ અભિરામા, સબહિ ભાતિ શોભાકો ધામા ॥૮૭॥
દોહા - સો હરિ ભવનકે ચહુ દિશિ, અતિશે દિવ્ય ઉદાર ।
એકાંતિક હરિભક્તકે, મંદિર અનંત અપાર ॥૮૮॥
પ્રભુ પદપંકજ પ્રેમજુત, ગોપી ગોપ પ્રવીન ।
હરિ સેવા સાગર વિષે, હોય રહે સબ મીન ॥૮૯॥
સબ ગોલોક નિવાસિસો, ઈનકું અતિ આનંદ ।
સેવે સદા શ્રીકૃષ્ણકું, હરિજન પરમ સ્વચ્છંદ ॥૯૦॥
સોરઠા - ગોપી ગોપ અનંત, કર વાજિંત્ર લે બહુત વિધ ।
જ્યું રિઝત ભગવંત, ત્યું સેવારત રહત નિત ॥૯૧॥
દોહા - સો વાજિંત્ર બજાયકે, હરિગુન ગાત ઉદાર ।
તિનકો શબ્દ હરિસદનમેં, વ્યાપિ રહ્યો એકતાર ॥૯૨॥
ચોપાઇ - સો મંદિરકે મધ્ય સુખરૂપા, સિંહાસન એક પરમ અનૂપા ।
બહુવિધ રત્નસેં રચિત હે એહા, શુભ રત્નકે કલશજુત તેહા ॥૯૩॥
બહુરંગ રત્નકે ચિત્રહે જામેં, ગોપી ગોપ ચિત્રકે તામેં ।
ખગ મૃગવૃંદ ચિત્ર કે જોઈ, સત્યકી ચિત્ર લખત નહિ કોઈ ॥૯૪॥
એસો સિંહાસન અભિરામા, અતિ પ્રકાશજુત અતિ છબિધામા ।
તા ઉપર રાજત સુખકારી, શોભાધામ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી ॥૯૫॥
નવ નીરદ સમ શ્યામશરીરા, દર્શ સ્પર્શ મેટત સબ પીરા ।
વય કિશોર પીતાંબરધારી, દ્વિભુજ બંસી કર ધરત બિહારી ॥૯૬॥

દોહા - મંદહાસ જુત મુખકમલ, તેહિ છબિ બરનિ ન જાત ।
મોરપિછ જુત મુકુટ છબી, દેખત દેગ લલચાત ॥૯૭॥
મૃગમદ ચંદન અગરુકો, અંગરાગ સબ અંગ ।
ઉર વૈજયંતી માલપર, ગાન કરત મત્ત ભૃંગ ॥૯૮॥
સોરઠા - કૌસ્તુભ મનિ જો ઉદાર, કંઠમેં રાજત કાંતિ જુત ।
શોભા તાસ અપાર, ભઈહે શ્રીકૃષ્ણકે કંઠસંગ ॥૯૯॥
ચોપાઇ - મકરાકૃતિ કુંડલ દોઉ કાના, માનુ જુગ મીન જલજ લપટાના ।
રત્નજડિત અંગદ અભિરામા, નંગજુત કનકકડાં છબિધામા ॥૧૦૦॥
કર અંગુરિન મહિ વિવિધરૂપા, રત્નજડિત મુદ્રિકા અનૂપા ।
કટિ કિંકિનિ પાય નૂપુર શોભે, સો છબિ દેખી અધિક મન લોભે ॥૧૦૧॥
પ્રભુ પદપંકજ અતિ સુખકારી, નખમનિ પંક્તિ મોહ તમહારી ।
શ્યામ વર્ણ પદ પૃષ્ટ અનૂપા, અરુન જલજ[૧] સમ પદતલરૂપા ॥૧૦૨॥
પદતલ ષોડશ ચિહ્ન હે જોઈ, વૈષ્ણવ વૃંદકું સુખપ્રદ સોઈ ।
સુર મુનિ સિદ્ધ વીર વ્રતધારી, એહિ પદ ધ્યાન રહત અવિકારી ॥૧૦૩॥
દોહા - અષ્ટકોન જવ જંબુફલ, કુલિશ સ્વસ્તિ ધ્વજ જેહુ ।
ઉર્ધ્વરેખ અંકુશ જલજ[૧], દાહિને પદતલ તેહુ ॥૧૦૪॥
મત્સ ત્રિકોન રુ પીયૂષઘટ, ધનુષ્ય ધેનુપદ જેહી ।
અર્ધચંદ્ર અરુ વ્યોમજુત, વામ ચરનતલ તેહી ॥૧૦૫॥
ષોડશ ચિહ્ન શ્રીકૃષ્ણકે, ચિતવત હોત આનંદ
કામ ક્રોધ મોહાદિ સબ, નાશ હોત રિપુવૃંદ ॥૧૦૬॥
સોરઠા - ઉભય ચરન સુખધામ, દછિન પદ નવ ચિહ્ન જુત ।
સપ્ત ચિહ્ન પદ વામ, ઉર્ધ્વરેખ પદ ઉભય મધ્ય ॥૧૦૭॥
ચોપાઇ - સો શ્રીકૃષ્ણ પદપંકજ જેહી, મુનિમન મધુપકો આશ્રય એહી ।
શ્રીરાધાદિક દેવી જેહા, પ્રેમસેં પ્રભુપદ પૂજત તેહા ॥૧૦૮॥
મૃગમદ ચંદન ચર્ચિત જોઈ, નિજ ઉર ધરત પ્રેમવશ હોઈ ।
કુચ કુંકુમ પ્રભુપદ લપટાના, અરુણ સરોજ જ્યું રૂપનિધાના ॥૧૦૯॥
ગુલફ જુગલ અતિ સુંદર જેઉ, માનુ નૂપુરમિષ બોલત તેઉ ।
જંઘા જુગલ મનોહરરૂપા, પીતાંબર જુત પરમ અનૂપા ॥૧૧૦॥

૧ - કમળ

જાનુ જુગલ પરમ છબિ છાજે, નિજકર સ્પર્શત અધિક બિરાજે ।
કૃષ્ણકે અધિક રમ્ય ઉરુ દોઉ, ખગપતિ સેવિત સુખનિધિ સોઉ ॥૧૧૧॥
દોહા - નાભિ વર્તુલ ગંભીર સુઠિ[૧], કટિતટ અતિ અભિરામ ।
ઉદર મનોહર ત્રિવલિ જુત, સબવિધ શોભાધામ ॥૧૧૨॥
કૃષ્ણકે દાહિન ઉરવિષે, શ્રીવત્સ ચિહ્ન ઉદાર ।
પ્રેમિભક્ત તેહિ નિરખિકે, આનંદ લહત અપાર ॥૧૧૩॥
સોરઠા - કુસુમકે હાર અનંત, ઉર ધારત હરિભક્ત હિત ।
શોભાનિધિ ભગવંત, કુસુમકે શેખર શિર ધરત ॥૧૧૪॥
ચોપાઇ - અરુન કમલ સમ જુગ કર જોઇ, બંસિસહિત અતિ સોહત સોઇ ।
પૂરન શશિસમ વદન બિરાજે, નિરખત કોટિ કામછબિ લાજે ॥૧૧૫॥
કંબુસમાન[૨] કંઠ સુખદાઇ, તુલસીદામ જુત અતિ છબિ છાઇ ।
સુંદર ચિબુક[૩] ભક્તભયહારી, અધર પ્રવાલ બિંબ અનુસારી ॥૧૧૬॥
મંદહાસ જુત બોલત બાની, સો નિજજનકું પરમ સુખદાની ।
દાડિમબીજ સરિસ અતિ શોભે, દંતપંક્તિ દેખત મન લોભે ॥૧૧૭॥
નાસા[૪] ચારુ મનોહર જેહા, દીપશિખા શુક મદહર તેહા ।
કાંતિજુત કપોલ સુખદાઇ, સો હરિજન મન લેત ચોરાઇ ॥૧૧૮॥
શ્રવનજુગલ શોભાનિધિ જેહી, રવિશશિસમ કુંડલ જુત તેહી ।
કુંડલકાંતિ કપોલની પરહિ, સો છબિ કોટિ મદનમદ હરહિ ॥૧૧૯॥
દોહા - ઉભય શ્રવણમહિ સોહહિ, ચલ કુંડલ છબિધામ ।
પુષ્પગુચ્છ દોઉ કાનપર, ધારત અતિ અભિરામ ॥૧૨૦॥
ચોપાઇ - ચંચલ નયન અધિક અનિયારે[૫], કૃપાજુક્ત સુંદર દેગ[૬] તારે ।
ભક્તકું હેતસેં હેરત જબહી, અતિ છબિ ધામ હોત દેગ તબહી ॥૧૨૧॥
અરુન રેખ જુત હરિદેગ જેહુ, કોટિ મદન મદહારી તેહુ ।
ભ્રુકુટિ કુટિલ ભક્તભયહારી, માનુ રતિનાથ[૭] ધનુષ જયકારી ॥૧૨૨॥
ભાલ વિશાલ કાંતિજુત શોભે, કેસરતિલક નિરખિ મન લોભે ।
હસત ભાલ બિચ રેખા હોઇ, ઉન્નત સુખદ મનોહર સોઇ ॥૧૨૩॥
કુંચિત કેશ કપોલની છાએ, માનુ અલિવૃંદ[૮] જલજ ઢિગ આએ ।

૧ - ઉપાડ વાળી, ૨ - શંખ જેવો, ૩ - દાઢી, ૪ - નાશિકા, ૫ - અણીદાર, ૬ - આંખ, ૭ - કામદેવ, ૮ - ભ્રમર સમૂહ

રત્નજડિત શોભાકો ધામા, શિશ મુકુટ અતિસેં અભિરામા ॥૧૨૪॥
સુખદ શ્રીકૃષ્ણકી શોભા એહિ, શ્રુતિ પુરાન સબ ગાવત તેહિ ।
આસુરી જીવ સો કબહુ ન દેખે, ગ્રંથમેં સુનિકે સત્ય નહિ લેખે ॥૧૨૫॥
દોહા - તન ઘનશ્યામ હે તદપિ પ્રભુ, અપની કાંતિસેં સોઈ ।
શ્વેત જ્યોતિ સમ ભાસહિ, મર્મ ન જાનત કોઈ ॥૧૨૬॥
સામુદ્રિકમેં અતિ સુખદ, અતિ શુભ ચિહ્ન હે જેહુ ।
તિનસેં જુક્ત શ્રીકૃષ્ણકે, સબહિ અંગ હે તેહુ ॥૧૨૭॥
સોરઠા - નિરાકાર કહે તેહી, અતિ કુમતિ કુવિચાર જુત ।
આસુરી જીવ હે એહી, ભ્રમત સદા ભવપંથ મધ્ય ॥૧૨૮॥
તેહિ એકાંતિક દાસ, સો જાનત યહ મર્મ સબ ।
પ્રભુ ઢિગ તાસ નિવાસ, હોત સદા સતત સુખદ ॥૧૨૯॥
ચોપાઇ - સો શ્રીકૃષ્ણ પરમ સુખરૂપા, પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ અનૂપા ।
વાસુદેવ વિષ્ણુ સબ કારન, હરિ નારાયણ અધમ ઉધારન ॥૧૩૦॥
અંતરજામિ બ્રહ્મ ભગવાના, તત્ત્વજ્ઞાન તેહિ કહત સુજાના ।
શ્રુતિ પુરાન સદ્ગ્રંથ હે જેહા, ઈન આદિક નામની કહે તેહા ॥૧૩૧॥
ઉપનિષદ ઇતિહાસ હે જોઉ, કહત શ્રીકૃષ્ણકો મહિમા સોઉ ।
ગુણ પરાક્રમસે અનંત જેહિ નામા, ભક્તકું જપન જોગ્ય સુખધામા ॥૧૩૨॥
રાધા રમા રહત દોઉ ઓરા, મુખ નિરખત જિમિ ચંદ ચકોરા ।
કૃષ્ણકો વદનકમલ સુખદાની, તહાં દેગ અર્પેઉ પરમ સયાની ॥૧૩૩॥
કરી કટાક્ષ રહે હરિમુખ દેખી, માનુ જુગ ત્રિયા ચિત્રકી લેખી ।
લલિતા આદિ સખિજન જેહિ, શ્રીરાધાસમ પ્રેમી તેહિ ॥૧૩૪॥
ઈનકે રૂપ શીલ ગુન જોઈ, રાધારમાતુલ્ય હે સોઈ ।
સબહિ શ્રીકૃષ્ણકું અતિશે પ્યારી, કહતહું તિનકે નામ અઘહારી ॥૧૩૫॥
દોહા - લલિતા જયા રુ શશિકલા, માધવી યમુના જેહુ ।
રતિ સુશીલા જાહ્નવી, કુંતી ચંદ્રમુખી તેહુ ॥૧૩૬॥
કદંબમાલિકા પદ્મમુખી, સ્વયંપ્રભા જેહિ નામ ।
સુખા શુભા અરુ મધુમતી, સરસ્વતી સબ ગુનધામ ॥૧૩૭॥
સોરઠા - પદ્મા ગંગા જોઈ, સર્વમંગલા સુમુખી સમ ।
કમલા ભારતી સોઈ, ત્યું હિ પારિજાતા રસિક ॥૧૩૮॥

કૃષ્ણપ્રિયા ગુનરાસિ, નંદા નંદની અતિનિપુન ।
સુંદરી સબહિ વિલાસિ, કૃષ્ણકી સેવારત રહત ॥૧૩૯॥
ચોપાઇ - ઈન આદિક ગોપીગણ જેહા, સેવા સાજ યુક્ત કે તેહા ।
સો શ્રીકૃષ્ણકું તતપર હોઇ, પ્રેમવિવશ સેવત સબકોઇ ॥૧૪૦॥
મૃગમદ ચંદન કુસુમકે હારા, ભૂષન બસન સો વિવિધ પ્રકારા ।
તિનસેં શ્રીકૃષ્ણકો પૂજન કરહી, ષટ રસ જુક્ત થાર સબ ધરહી ॥૧૪૧॥
અન્ન ચતુર્વિધ અતિ સુખદાની, પ્રભુકું જિમાવત પરમ સયાની ।
કનક થારમહિ મેવા જેઉ, પ્રેમસે પ્રભુકું જિમાવત તેઉ ॥૧૪૨॥
વૃંદાવનકે વિવિધ ફલ જોઉ, અમૃતસરિસ જિમાવત સોઉ ।
રત્નજડિત કંચનકી ઝારી, વાહિસેં જલ પ્યાવત સકુમારી ॥૧૪૩॥
દોહા - પાનબિરી અતિ પ્રેમજુત, દેવત ગોપી સુજાન ।
કરત પ્રેમજુત આરતી, સ્તુવત હોય એકતાન ।૧૪૪॥
ચોપાઇ - યું અતિ પ્રેમવિવશ સકુમારી, પ્રભુપદ પૂજત રહે મતવારી ।
કૃષ્ણપ્રિયા સબ પરમ પ્રવીના, યું પ્રભુકું તન મન ધન દીના ॥૧૪૫॥
ત્યું પ્રભુકે મુખ્ય પાર્ષદ જેહુ, તિનકે નામ કહત હું તેહુ ।
શ્રીદામ અંશુ અવિનાશી, સ્તોકકૃષ્ણ અર્જુન ગુનરાશી ॥૧૪૬॥
સુબલ વિશાલ તેજસ્વી ધીરા, દેવપ્રસ્થ અરુ ઋષભ ગંભીરા ।
વીરભાનુ અરુ વરુથપ જેઉ, ચંદ્રભાનુ સેવારત તેઉ ॥૧૪૭॥
ઈન આદિક જો ગોપ ગુનધામા, પ્રભુપદ સેવત અતિ અભિરામા ।
શ્રીરાજાધિરાજ પ્રભુ એહિ, સબ ઉપકરણ અનુપમ જેહિ ॥૧૪૮॥
દોહા - છત્ર રુ ચામર વ્યજન[1] જુત, સુખનિધિ સાજ અપાર ।
કૃષ્ણકિ સેવા કરન હિત, લે રહે ગોપ ઉદાર ॥૧૪૯॥
સોરઠા - આતપત્રધરી શિશ, કોઉ ચામર વ્યજન કરત ।
જ્યું રિઝત જગદીશ, ત્યું સેવારત રહત સબ ॥૧૫૦॥
દોહા - મુનિ નારદ વીણા લિયે, કરત પ્રેમજુત ગાન ।
લખિ અનન્ય નિજદાસ તેહિ, રિઝત શ્યામ સુજાન ॥૧૫૧॥
ચોપાઇ - પરમાતમ પરબ્રહ્મ હે જેહિ, નિગમ નેતિ કહિ ગાવત તેહિ ।
અનંતકોટિ બ્રહ્માંડકે સ્વામી, શ્રીરાજાધિરાજ બહુનામી ॥૧૫૨॥

૧ - પંખો

કાલ કર્મ ગુણ સિદ્ધિ અનેકા, તેહિ પ્રેરક હે શ્રીકૃષ્ણ હે એકા ।
સંકર્ષક પ્રદ્યુમનકે રૂપા, અનિરુદ્ધરૂપ શ્રીકૃષ્ણ અનૂપા ॥૧૫૩॥
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ હે જોઈ, તાસ ઉદય સ્થિતિ લય કૃત સોઈ ।
સબહિ બ્રહ્માંડમેં અજ અવિનાશી, જીવકો મોક્ષ હોન સુખરાશી ॥૧૫૪॥
નરનારાયણ આદિ અપારા, દિવ્યરુપ ગ્રહે દેવ ઉદારા ।
આપકે આશ્રિત હોવત પ્રાની, તેહિ નિજ ભક્તિ દેત સુખદાની ॥૧૫૫॥
દોહા - ત્યું અપને દૃઢભક્તકે, હોત જો આશ્રિત જંત ।
તાહિ દેત નિજચરન રતિ, મિલત પ્રગટ ભગવંત ॥૧૫૬॥
સોરઠા - દિવ્ય જો અપને ધામ, શ્રીગોલોક સો અતિ સુખદ ।
તહાં પ્રભુ પૂરનકામ, જનકું રખત નિજચરન ઢિગ ॥૧૫૭॥
ચોપાઇ - દિવ્યરૂપ તહાં વૈષ્ણવવૃંદા, તેહિ સંગ સો મુનિ કરત આનંદા ।
રહત સો હરિઢિગ દાસ હજૂરા, પ્રભુ તેહિ પલક કરત નહિ દૂરા ॥૧૫૮॥
સો હરિજનકી બડાઈ જેહા, કહત લજત શારદા શ્રુતિ તેહા ।
યું શુદ્ધભાવ કરત સતસંગા, તેહિ ઉર હોવત ધર્મ પ્રસંગા ॥૧૫૯॥
ધર્મવાસ ભએ શુભ ગુન જેતા, તેહિ હરિજન ઉર કરત નિકેતા ।
સાચે સંત સેવફલ જેહુ, તાત કહ્યો બરની સબ તેહુ ॥૧૬૦॥
શ્રીગોલોકમેં હોત નિવાસા, કબહું ન તેહિ સ્થલ કાલકો ત્રાસા ।
બ્રહ્મરૂપ હોઈ ભજત મુરારી, દિન દિન બાઢત પ્રેમ ખુમારી ॥૧૬૧॥
દોહા - યું સંતનકે ગુન ગ્રહે, તાસ હોત કલ્યાન ।
કૃષ્ણ કૃપાનિધિ તાહિ પર, રીઝત પરમ સુઝાન ॥૧૬૨॥
જ્યું એકાંતિક ભક્ત સો, પાવત પ્રભુકો ધામ ।
સો સંક્ષેપસું કહિ કથા, હરિગુન જુત અભિરામ ॥૧૬૩॥
સોરઠા - દિવ્ય શ્રીકૃષ્ણકો ધામ, સો બરન્યો સંક્ષેપ જુત ।
સુખનિધિ અતિ અભિરામ, કહત સુનત સબ અઘ હરત ।૧૬૪॥
જો યહ કથા અનૂપ, સુનિકે પ્રેમજુત ઉર ધરત ।
અનંત ભુવનકે ભૂપ, તેહિ રિઝત શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ ॥૧૬૫॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે એકાન્તિકભક્તગોલોકધામપ્રાપ્તિવર્ણનનામા
પંચદશોધ્યાયઃ ॥૧૫॥

અધ્યાય-૧૬

ચોપાઇ - સુનિ હરિભક્તકી ગતિ મુદ પાઇ, પુનિ દ્વિજ પ્રશ્ન કિયો શિર નાઇ ।
પ્રભુ જેહિ ઉર અતિ અધર્મ હોઇ, અધિક અસંત કહે તુમ સોઇ ॥૧॥
સો મતિમંદ કવન ગતિ પાવે, કેહિ વિધ જમપુર સો ખલ જાવે ।
ક્યું જમપુર દુર્ગતિ લહે જાઇ, નાથ નિરયદુઃખ દેહુ બતાઇ ॥૨॥
સુનિ બટુવચન ભક્ત ભયહારી, કહન લગેઉ જમપુર દુઃખ ભારી ।
સુનું બટુ જેહિ ઉર અધર્મ વાસા, તાસ ધર્મ સબ હોત વિનાશા ॥૩॥
અંત સમે તેહિ જમગણ આઇ, દરશ દેત અતિશે દુઃખદાઇ ।
દેખિ દૂત કંપત સોઇ પ્રાની, અતિદુઃખ પાવત તન અભિમાની ॥૪॥
દોહા - કોટિ બિંછુકી વેદના, રોમરોમ પ્રતિ હોય ।
જમગણ મુદગર મારિકે, દેહ તજાવત સોય ॥૫॥
ચોપાઇ - દક્ષિણ પંથ વિકટ અતિઘોરા, તહાં જમગણ ધિંસત કરી જોરા ।
લોહકે અંકુશસેં કર ફારી, ખેંચત જાત અતિ દુઃખકારી ॥૬॥
એક વા દો મૂહુર્તકે માંઇ, છયાસિ સહસ્ત્ર જોજન લે જાઇ ।
નાના રૂપ સો ભાસત જોઉ, વૈવસ્વતપુર જાનહુ સોઉ ॥૭॥
શુભ કર્મનિ જુત નર હે જેહી, અતિ સમીપ જિમિ ભાસત તેહી ।
રૌદ્ર રાહ પાપી સબ જાહી, તેહિ અતિ દૂર ભાસે મનમાંહી ॥૮॥
જમગણ સંગ જીવ જબ જાવે, સો દુઃખ બરનન અંત ન આવે ।
તપ્ત વાલુકા[1] અતિ દુઃખદાઇ, લોહશંકુજુત સહિ નહિ જાઈ ॥૯॥
દોહા - તહાં ચલાવત જીવકું, જમગણ દેદે માર ।
ડગ ડગ પગ ભરી પરત સો, પાવત કષ્ટ અપાર ॥૧૦॥
ચોપાઇ - તપ્ત અંગાર ગરત[2] અતિ ભારી, તેહિ મગમેં જમ દેવત ડારી ।
મગમધ્ય ઉપલ ક્ષુરસમ ધારા, પાવં ધરત કંપત તન સારા ॥૧૧॥
કહુ કહુ તપ્ત જમિ લોહકેરી, સો દુઃખદાયક હોત ઘનેરી ।
તપ્ત વાલુકા કંઠપ્રજંતા, ચલિચલિ મરત ન આવત અંતા ॥૧૨॥
દુઃખ અનંત જમપુર મગકેરા, સો પાપી નર સહત ઘનેરા ।
મશક દંશ મુખ વજ્રસમાના, અતિકાટત તન તજત ન પ્રાના ॥૧૩॥
સિંહ વ્યાઘ્ર દારુણ દુઃખદાતા, કાટત તન પલ નહિ સુખ સાતા ।
અતિ વિખધર મગમહિ બહુ વ્યાલા, કાટિ કાટિ અતિ કરત બેહાલા ॥૧૪॥

૧ રેતી, ૨ - સળગતા

દોહા - મત્ત ગયંદ[1] અરુ મહિષકો, મગમહિ ત્રાસ અપાર ।
વેગસું આવત ધાયકેં, કરત વિષાણ પ્રહાર ॥૧૫॥
ચોપાઇ - મગમહિ ડાકિની રાક્ષસ ઘોરા, કાટત દેહ કરત અતિ જોરા ।
એહ વિધ વ્યાધિ વિવશ દુઃખ પાવે, પ્રેતદેહ તેહિ અંત ન આવે ॥૧૬॥
બાણવૃષ્ટિ કરી તન કટિ જાઇ, તેહિ પર ઉલ્મુક[2] બરખત આઇ ।
તેહિ પર ક્ષાર અંબુકી ધારા, પરત જરત અતિ કરત પોકારા ॥૧૭॥
નિરાલંભ નિર્જન મગ સોઇ, ખાન પાન વિશ્રામ ન કોઇ ।
જો હરિવિમુખ પાપરત જંતા, સો યહ મનદુઃખ સહત અનંતા ॥૧૮॥
મહાઘોર જમદૂત અપારા, જમ આજ્ઞા તેહિ કરત પ્રહારા ।
મિત્ર બંધુ વિન પરવશ પ્રાની, રુદન કરત દારુણ દુઃખ જાની ॥૧૯॥
દોહા - જિન હિત કુકરમ કિન બહુ, સો ન સંગ પરિવાર ।
અતિ અકેલ આરત વચન, પુનિ પુનિ કરત પોકાર ॥૨૦॥
ચોપાઇ - કોઉ જમગણ તેહિ મસ્તક ફોરે, કોઉ કરી ક્રોધ દશન[3] તન તોરે ।
અપર પરશુ કરી ચિરત અંગા, રુધિર પાન કરી લહત ઉમંગા ॥૨૧॥
કોઉ કોઉ મુખમહિ અંકુશ મારી, ખેંચિખેંચિ દુઃખ દેવત ભારી ।
કોઉ લલાટમહિ અંકુશ મારે, ખેંચિખેંચિં બહુ વાર પછારે ॥૨૨॥
કોઉ જુગ પદમહિ અંકુશ પ્રોવે, તેહિ લટકાય તમાસા જોવે ।
કેશપાસ કરી બાંધત કોઇ, રગરગ રુધિરકું ચુસત સોઇ ॥૨૩॥
અર્ધ ચંદ્ર સમ લોહકુ ધારા, કોઉ તેહિ કરી ચિરત તન સારા ।
છિન્ન ભિન્ન સબ અંગ હે જાકા, પુષ્પિત કેસુ કુસુમ તનુ તાકા ॥૨૪॥
દોહા - દાનહીન પ્રભુપદ વિમુખ, જ્યું દુઃખ પાવત જંત ।
કવિ કોવિદ શારદ શ્રુતિ, કહત ન પાવત અંત ॥૨૫॥
ચોપાઇ - પુણ્ય કર્મ જુત પ્રાણી જેહી, ધર્મરાય કરે આદર તેહિ ।
તુમ અતિ ધન્ય ભરતખંડ જાઇ, નિજઆત્મહિત કિનો ભાઇ ॥૨૬॥
અબ તુમ ચઢિ વિમાન સુખરૂપા, ભુક્તહુ સ્વર્ગકે ભોગ અનૂપા ।
સ્વર્ગ સબહિ સુખસંપન્ન તાતા, તહાં તુમ જાય બસો સાક્ષાતા ॥૨૭॥
સુરવનિતાદિક અનંત અપારા, ભુક્તિ ભોગ તુમ વિવિધ પ્રકારા ।
પુનિ તુમ અલ્પ અશુભ ઈહાં આઇ, ભુક્તોગે અતિશેં દુઃખદાઇ ॥૨૮॥

૧ - હાથી, ૨ - ખરતા તારા, ૩ - દાંત

જ્ઞાન ભક્તિ વિન કર્મ ન જાવે, મહામુનિ શ્રુતિ પુરાન સબ ગાવે ।
યું જમરાજ કહત સબ બાતા, સુકૃતફલ સો કહત વિખ્યાતા ॥૨૯॥
દોહા - પુણ્ય કર્મ જુત જીવ સો, ધર્મરાયકો રૂપ ।
નિજ પિતુસમ અતિ સૌમ્ય મુખ, નિરખત પરમ અનૂપ ॥૩૦॥
ચોપાઇ - પાપ કર્મ જુત પ્રાની જેહૂ, યમહિ ભયાનક દેખત તેહૂ ।
દંષ્ટ્રા દંત વદન વિકરાલા, ભ્રકુટિ કુટિલ ઈક્ષણ મનુ કાલા ॥૩૧॥
ઊર્ધ્વકેશ શ્મશ્રુ[1] અતિ ભારી, સ્ફુરત અધર દેખત દુઃખકારી ।
અષ્ટાદશ ભુજ ક્રોધ કઠોરા, અંજન શૈલ તુલ્ય તનુ ઘોરા ॥૩૨॥
ઉદ્યત આયુધ જુત કર તેહા, વજ્રદંડ કરી ભયપ્રદ એહા ।
મહામહિષ આરૂઢ ઉદંડા, દીપ્ત અગ્નિસમ નયન પ્રચંડા ॥૩૩॥
રક્ત માલ્ય અંબર તન ધરહી, મેરુતુલ્ય દેખત સબ ડરહી ।
પ્રલયકે મેઘ ગરજ સમ બાની, મનહું પીત જલનિધિકો પાની ॥૩૪॥
દોહા - મનહુ ત્રિલોકી ખાત સબ, ગિલત અનલ મનુ ધાઈ ।
પાપિનકું જમરાયકો, રૂપ લગત દુઃખદાઈ ॥૩૫॥
ચોપાઇ - મૃત્યુ રહત સદા યમપાસા, કાલ અનલસમ રુપ પ્રકાશા ।
મારી અરુ મહામારી જેહી, વિવિધ વ્યાધિ દુઃખદાયક તેહી ॥૩૬॥
શક્તિ શૂલ અંકુશધર જોઈ, પાસ ચક્ર અસિ ધારી કોઉ ।
વજ્રદંડધર દૂત અનંતા, દીર્ઘ ધનુર્ધરકો નહિ અંતા ॥૩૭॥
રૌદ્રરૂપ યમગણ બલવંતા, અંજનસમ તન ક્રૂર ગ્રજંતા ।
સબ આયુધ ઉદ્યત કર[2] જેહુ, જમકે દૂત ભયાનક તેહુ ॥૩૮॥
ઈતનો લે સંગ ઘોર સમાજા, પાપિનકું દરશત જમરાજા ।
ચિત્રગુપ્ત ભયદાયક ભારી, અઘજુતકું[3] દરશત ભયકારી ॥૩૯॥
દોહા - ધર્મરાજ અઘજુક્તકો, કરત અધિક અપમાન ।
ધર્મ બચન બહુ ભાતિકે, બોલત પરમ સુજાન ॥૪૦॥
ચોપાઇ - સુનહુ પાપરત પામર પ્રાની, તુમ પરધન પરત્રિય રતિ આની ।
જો તુમ કર્મ કિયે દુઃખદાઈ, અબ તાકો ફલ ભુક્તઉ જાઈ ॥૪૧॥
આપ કિયા પાવત સબ કોઈ, ઓરકું લેશ દોષ નહિ હોઈ ।
બહુ તપ કરી નરેશ પદ પાઈ, આપકે પાપ અધોગતિ જાઈ ॥૪૨॥

૧ - મૂછ, ૨ - ઊંચા કરેલ હાથ, ૩ - પાપીને

જાનિ નિજાત્મસમ સુત દારા, તેહિ હિત કુકર્મ કિન અપારા ।
સો સુત નારી કહાં અબ તેરા, જિન હિત યમપુર તોર બસેરા ॥૪૩॥
અબ તેં મમ કિંકર કર આયા, સુત કલત્ર નહિ કોઉ સહાયા ।
બ્રહ્મરૂપ મહામુનિ સંગ પાઇ, ભયો વિમુખ કુમતિ ઉર લાઇ ॥૪૪॥
હરિસમ સંતકો ઓગુન લીના, તેહી પાતક ભયો અધિક મલિના ।
યું બહુવિધ વચનની યમરાજા, તેહિ અપમાન કરત હિતકાજા ॥૪૫॥
દોહા - નિજ કર્મનિકુ શોચિકે, કછુ ન કહત સો જંત ।
તબ યમ પ્રેરત દૂતકું, જયું આવત અઘ અંત ॥૪૬॥
સોરઠા - જંત વિશુદ્ધિ કાજ, પાપ પંક જિમિ સબ ટરત ।
કહત વચન જમરાજ, દૂતન પ્રતિ તેહિ હિત કરત ॥૪૭॥
ચોપાઇ - ચંડ પ્રચંડ સુનો મમ બાતા, પાપસેં વિશુદ્ધ કરો એહિ તાતા ।
રૌરવાદિ કુંડનમેં વીરા, અનુક્રમસેં ડારહુ હોય ધીરા ॥૪૮॥
તબ હિ સો શીઘ્ર જીવકું લેવે, પાતક સબ ગનિ ગનિ દેને ।
દુઃખ નરક પતાલ સપ્તમેં માંઇ, અષ્ટાવિંશતિ[૧] કુંડ કહાઇ ॥૪૯॥
એહિ વિધ યમપુર કુંડ અપારા, ભૂમિતલે ભુક્તત સોઇ સારા ।
કંચનાદિ મલજુત જિમિ હોઇ, ધરી પાવકમહિ શોધત સોઇ ॥૫૦॥
ત્યુ પાપિનકું જમપુર જેહુ, પાપવિશુદ્ધિ કરન હિત તેહુ ।
જો લંપટ નર પરત્રિય ગામી, સો યમપુર દુઃખ સહત હરામી ॥૫૧॥
દોહા - રક્ત લોહકી નારીસું, તાહિ ભરાવત બાથ ।
તપ્ત લોહસેં તન જરે, કરત પોકાર અનાથ ॥૫૨॥
ચોપાઇ - પશુહિ મારી કરે માંસ આહારા, જિતને તેહિ પશુરોમ આકારા ।
રોમરોમ પ્રતિ વરષ હજારા, રૌરવ નરક સો પરત ગમારા ॥૫૩॥
રુરુ સર્પ સો રોષ બઢાઇ, માંસારિકું કાટત ધાઇ[૨] ।
શિરપર જમગણ મુદ્ગર[૩] મારે, ત્રાહિત્રાહિ કહી પ્રૌઢ પોકારે ॥૫૪॥
જો મદ્યપાન કરત મતિહીના, તેહિ યમકિંકર પકરી પ્રવીના ।
તપ્ત લોહ તેહિ પાન કરાવે, ધરી છાતીપર પાવ ડરાવે ॥૫૫॥
શ્રીગુરુ સંત વચન શ્રુતિબાની, તાસ લોપ કરે જન અભિમાની ।
લોહ જંજીર[૪] જકડ્ય જમ ચેરા, લોહકુંત[૫] તેહિ હનત ઘનેરા ॥૫૬॥

૧ અષ્ટાવિંશતિ - ૨૮, ૨ દોડીને, ૩ - ઘણ, ૪ - લોઢાની સાંકળ ૫- ભાલું

દોહા - એહિ વિધ પ્રભુપદ વિમુખ સો, પાવત કષ્ટ અપાર ।
જો જેસો દુષ્કૃત કરે, તેહિ શિર તેસો માર ॥૫૭॥
અતિદારુણ જમદંડસે, હોત કછુક અઘનાશ ।
ચહુરાશિ લખ જોનિમેં, તબ તેહિ હોત નિવાસ ॥૫૮॥
યું સંતનકે દોષ ગ્રહી, હોત અધર્મી જંત ।
કોટિ કલ્પ દુઃખ ઉદધિકો[1], તાહિ ન આવત અંત ॥૫૯॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે અધર્મવંશયમયાતનાવર્ણનનામા
ષોડશોધ્યાયઃ ॥૧૬॥

અધ્યાય-૧૭

ચોપાઇ - યું નિત્ય કથા કરત સુખકંદા, સુનત મગન મન મહામુનિવૃંદા ।
ગિરિ રૈવત છાયામહિ રહહિ, સ્વામિનારાયણ સબ જગ કહહિ ॥૧॥
ચૈત્ર શુક્લ નવમી તબ આઈ, હરિઉત્સવ દિન અતિ સુખદાઈ ।
શ્રીપુરુષોત્તમ જનસુખદાતા, તાસ જન્મ દિન અતિ વિખ્યાતા ॥૨॥
સમય જાનિ સતસંગી જેહા, પ્રભુ ઢિગ આએ મગન મન તેહા ।
વર્ણ ચાર નરત્રિય ગુણવંતા, પ્રભુ દરશન હિત આએ અનંતા ॥૩॥
જન્મ મહોત્સવ પ્રભુકો જાની, જયજય શબ્દ કહત સબ બાની ।
ભઈ વિભાગ જુત સભા વિચારી, નરસંગ નર નારીનસંગ નારી ॥૪॥
દોહા - સિંહાસન પર રાજતે, સબ નિરખેઉ સુખકંદ ।
જન્મ સુફલ સબ જાનિયો, પાએઉ પરમાનંદ ॥૫॥
ચોપાઇ - જય જય શ્રીઘનશ્યામ ઉદારા, સબ હરિજન ઈમિ કરત ઉચ્ચારા ।
પૂજા કરન લગેઉ સબ આઈ, સો શોભા કછુ બરનિ ન જાઈ ॥૬॥
ઠાડે હાર કર લે નરનારી, મનહું અલૌકિક કુલી કુલવારી ।
પૂજત પ્રભુહિ પ્રેમવશ હોઈ, સો છબી નીરખી જાને જન સોઈ ॥૭॥
હાર હજારો લાવે નરનારી, સો સબ શીઘ્ર લેત સુખકારી ।
મનહું અનંત ભુજ કરત ઉદારા, કર પસારી લેવત કરી પ્યારા ॥૮॥
ભૂષન બસન વિવિધ વિધ લાએ, પ્રભુહિ સમર્પિ પરમ મુદ પાએ ।
સંધ્યા સમય આરતી કરહિ, અનંત દીપ પ્રભુ આગે ધરહિ ॥૯॥

૧ - દુઃખનો સાગર

छंद हरिगीत - કર ધૂપ દીપ લે કરત આરતિ પ્રેમજુત હરિદાસ જુ,
કિનિ મસાલ હજારુ તાકો દિવસ તુલ્ય પ્રકાશ જુ ।
પ્રભુ કરમેં કંચન મુદ્રિકા મહિ જડિત નંગ વિરાજહિ,
કર તાલી દેવત નંગ અમોલિક જ્યોતિ અતિ છબી છાજ હિ ॥૧૦॥
કરતાલી ધ્વની મુખનામ ધ્વનિ કરી ગજાવહિ,
સુનિ શબ્દ સુર મુનિ સિદ્ધિ ચારણ અતિ મુદિત મન આવહિ ।
બ્રહ્માદિ સુર ધરિ મનુજ તનુ તેહિ સભા મધ્ય સબ આયકે,
ભએ પ્રેમવશ પ્રભુ દરશ પાયકે રહે ન આપ છિપાયકે ॥૧૧॥
દોહા - હરિકીર્તન કરિકે સબે, જોલું નમત જનવૃંદ ।
તોલું નિજ જન વૃંદકું, પ્રથમ નમત જગવંદ ॥૧૨॥
સોરઠા - વિસ્મય ભએ સબ કોય, નમત દેખી નિજ નાથ કહું ।
હરિહિ વંદી જન સોય, સ્તુવત પ્રેમજુત જોરી કર ॥૧૩॥
સ્તવન સો વિવિધ પ્રકાર, ગદ્‌ગદ્ સ્વર હોય કિન સબ ।
હરિજન પરમ ઉદાર, દેઢ પ્રભુ પદરત રહત નિત ॥૧૪॥
ચોપાઇ - ભોર ભયે સબ હરિહિ જિમાઇ, કિયે પારણાં અતિ મુદ પાઇ ।
દ્વિતીય દિન એકાદશી આઇ, વિમલા નામ પરમ સુખદાઇ ॥૧૫॥
પ્રાતહિ સભા કીનિ સુખકારી, ગૃહી અરુ ત્યાગી આએ નરનારી ।
સભામધ્ય રાજત સુખકંદા, જિમિ ઉડુગનમહિ[1] પૂરન ચંદા ॥૧૬॥
મુનિજુત હરિજન પરમ સુજાના, બેઠે યથોચિત સબ નિજ સ્થાના ।
નિજ સ્થાનક સ્થિત ભએ પ્રભુ જાની, અતિ હિતકારી બચન સુખદાની ॥૧૭॥
કહન ચહત નિજ જનહિ પ્રવીના, પ્રભુ કર સેન મૌન સબ કીના ।
હરિ મુખકમલ જોરી દેગ દાસા, શ્રીમુખવચન સુનન અતિ પ્યાસા ॥૧૮॥
મૌન હોય સ્થિત ભએ જન જબહી, કૃપાસિંધુ બોલેઉ હસી તબહી ।
મેઘગંભીર કહી પ્રભુ બાની, સુનત શ્રવન સબકું સુખદાની ॥૧૯॥
સુનહુ જે મમ જન નર અરુ નારી, મહામુનિ બર્ણિ વીર વ્રતધારી ।
અતિ હિતકારી બચન મમ જોઇ, નિશ્ચલ મન સુનિયો સબ કોઇ ॥૨૦॥
દોહા - આજ તિથિ એકાદશી, વિમલા જાકો નામ ।
પુણ્યરૂપ અઘનાશનિ, પૂરત વાંછિત કામ ॥૨૧॥

૧ ઉડુગનમહિ - તારાગણમાં

चोपाइ - श्रुति पुरान सदग्रंथ हे जोउ, ब्रह्मनिष्ठ महामुनिवर सोउ ।
कहत एकादशी व्रत अघहारी, सब साधनसें अधिक सुखकारी ॥२२॥
सबहि व्रतसें अधिक कहावे, जाहिसे जीव परमपद पावे ।
या कारन मम वचनसें ताता, करहु एकादशी व्रत सुखदाता ॥२३॥
जेसे शुक्ल कृष्ण तिमि जानो, तिनमहि भेदबुद्धि मत आनो ।
मम आज्ञा करहि व्रत एहा, तेहि प्रभु रीझत नहि संदेहा ॥२४॥
सब व्रत सब तीरथ फल जेहु, पुण्य समूह एक संग तेहु ।
एकादशी व्रतसें सब पावे, सो बहोरी भवमें नहि आवे ॥२५॥
दोहा - कुरुक्षेत्रमहि ग्रहणमें, धेनुदान फल जोय ।
एकादशिको व्रत किये, शुभमति पावत सोय ॥२६॥
चोपाई - सब विधि जुत मख श्रद्धासमेता, पूरन भअे होवत पुण्य जेता ।
तासें शत गुन पुण्य प्रमानी, एकादशी व्रत से लहे प्रानी ॥२७॥
लक्ष तपस्वी दिनदिन जोई, निजगृह लाय जिमावत कोई ।
साठ्य हजार वर्ष जिमि जाई, सो जितनो फल लहे सुखदाई ॥२८॥
सो सब एकादशी व्रत होई, प्रेमभक्ति पावत जन सोई ।
नर त्रिय अरु त्यागी मम दासा, करहु सदा अेहि व्रत अभ्यासा ॥२९॥
विमला आदि सुखद व्रत जोउ, जागरण जुत संपूर्ण सोउ ।
सुनि श्रीभागवत आदि पुराना, करनो जागरण कीर्तन गाना ॥३०॥
दोहा - देवसदन वा संतमें, जागरण हित कोउ जात ।
विष्णुजाग फल पगहि पग, लहे हरिजन साक्षात ॥३१॥
सोरठा - विन उपवासी जोय, हरिपूजन जागरण करत ।
पावत हे जन सोय, विष्णु याग दश फल सुखद ॥३२॥
चोपाइ - करहि जो एकादशी उपवासा, हरिपूजन जागरण अभ्यासा ।
सो सब अनायास बुद्धिवंता, विष्णुलोक लहे श्वपच प्रजंता ॥३३॥
सबहि दिव्यतनु तेज अंबारा, नरत्रिय आपमें नाहि विकारा ।
सब वनमाली पीत पटधारी, प्रभु ढिग बसत मुदित नरनारी ॥३४॥
जत्नसें दशमी आदि दिन तीना, तजने जोग्य सो सुनहु प्रवीना ।
सुमनगंध तांबुल रु नारी, अे सब तजन जोग्य दुःखकारी ॥३५॥
मम आज्ञा करहि नर जेहा, विधिवत सुकृत जानहु तेहा ।

એહિ વિધિ સ્વલ્પ કરત જન કોઈ, સો સુકૃત મેરુસમ હોઈ ॥૩૬॥
દોહા - વિધિહીન સુકૃત અનંત, મેરુતુલ્ય જો હોય ।
નાશવંત તેહિ તુચ્છ ફલ, કછુ સુખ દેત ન સોય ॥૩૭॥
ચોપાઇ - તાહિતે વિધિ જુત વ્રત સુખદાઈ, કરનિ એકાદશી અતિ મુદ પાઈ ।
બાલ વૃદ્ધ રોગી વિન જેહુ, ઉભય પક્ષ વ્રત કરના તેહુ ॥૩૮॥
દુષ્કર વ્રત મુનિવર કહે જેતા, કલિમહિ કરન ન સમર્થ તેતા ।
તાતે યહ વ્રત અતિ સુખદાની, કરનિ એકાદશિ અતિ મુદ આની ॥૩૯॥
દંડ પાસઘર જમગણ જેહા, અધિક ભયંકર નિર્દય તેહા ।
યહ વ્રત કરત પ્રેમજુત જોઈ, તેહિ દેખન સમર્થ નહિ હોઈ ॥૪૦॥
સબ વ્રતસેં મોય અતિપ્રિય એહી, સો વ્રત નરત્રિય કરત ન જેહી ।
સો જીવત ચંડાલકી નાંઈ, મરિમરિ જાત અંધતમ માંઈ ॥૪૧॥
દોહા - ચતુરવિંશ સંખ્યા સહિત, એકાદશી વ્રત જેહુ ।
મમ આશ્રિત બ્રહ્મચર્યયુત, નિયમ સહિત કરે તેહુ ॥૪૨॥
ચોપાઇ - એકાદશી વ્રત રે'ના જબહી, અધિક મહોત્સવ કરના તબહી ।
દેનો દાન શક્તિ અનુસારા, કરનો મુખ હરિનામ ઉચ્ચારા ॥૪૩॥
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ હે જોઈ, અંગ દેવ શક્તિજુત સોઈ ।
યથાલબ્ધ સામગ્રી લાઈ, પૂજન જોગ્ય પરમ સુખદાઈ ॥૪૪॥
વિમલા દિન હિંડોર બનાઈ, તેહિ મધ્ય કૃષ્ણચંદ્ર પધરાઈ ।
ગીત વાદ્ય ધ્વનિ વિવિધ પ્રકારા, પ્રભુહિ ઝુલાવને કરી બહુ પ્યારા ॥૪૫॥
સો ઉત્સવ મહિ સંત બુલાઈ, પૂજને પ્રભુસમ અતિ મુદ પાઈ ।
સુનનિ સબહિ સંત મુખબાતા, રાધાકૃષ્ણકે ગુન સાક્ષાતા ॥૪૬॥
દોહા - યથાશક્તિ દ્વાદશી દિને, મમ આશ્રિત દ્વિજ જોય ।
તાહિ જિમાવત સુખદ અન્ન, કરત પારણાં સોય ॥૪૭॥
ચોપાઇ - ભક્ત સકામ અકામ હે જેહા, યહ વ્રત મમ પ્રિય જાનિકે તેહા ।
કરનિ એકાદશી અતિ મુદ પાઈ, ભુક્તિ મુક્તિ પ્રદ અતિ સુખદાઈ ॥૪૮॥
શ્રાવણ કૃષ્ણ અષ્ટમી જેહી, ચૈત્રકી રામનૌમી વ્રત તેહી ।
ભાદો શુક્લ દ્વાદશી જાનો, કરન જોગ્ય પ્રિય વ્રત પ્રમાનો ॥૪૯॥
શુક્લ વૈશાખ ચતુર્દશી જોઈ, સુખદ નૃસિંહ જન્મ દિન સોઈ ।
માઘકી કૃષ્ણ ચુતુર્દશી જેહુ, વ્રત શિવરાત્રિ કરહુ તુમ તેહુ ॥૫૦॥

આશ્વિન શુક્લ દશમી સુખદાતા, કાર્તિક પ્રતિપદિ સિત વિખ્યાતા ।
હોલા અપર દિવસ સુખદાઈ, હરિઉત્સવ કરને મુદ પાઈ ॥૫૧॥
દોહા - ફુલહિંડોરે શ્યામકું, પ્રેમજુક્ત પધરાય ।
હરિ હરિજનકું પૂજને, બહુવિધ રંગ બનાય ॥૫૨॥
સોરઠા - ઉત્સવ દિન જબ હોય, નિજ ગૃહ સંત બોલાય તબ ।
પ્રભુ સમ પૂજિકે સોય, તાહિ જિમાવને પ્રેમજુત ॥૫૩॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે શ્રીવ્રતમાહાત્મ્યવર્ણનનામા સપ્તદશોધ્યાયઃ ॥૧૭॥

અધ્યાય-૧૮

ચોપાઇ - પ્રભુ કહે સુનહુ સુખદ મમ બાની, ગૃહી ત્યાગી સબકું સુખદાની ।
નારાયણસર તીરથ જેહા, દ્વારામતી કૃષ્ણકો ગેહા ॥૧॥
ગોમતી ગંગા ક્ષેત્ર પ્રભાસા, જહાં શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ કિન નિવાસા ।
રેવા ગોદાવરી સુખરૂપા, ત્યુંહિ સિદ્ધપુર ક્ષેત્ર અનુપા ॥૨॥
આબુ અચલ ઈન મધ્ય સ્થલ જોઈ, પુણ્ય પ્રદેશ અતિ સુખપ્રદ સોઈ ।
રહન જોગ્ય મુનિજનકું એહા, અતિ પુણ્યવંત દેશ સબ તેહા ॥૩॥
ગિરિ રૈવત છાયામહિ આઈ, મુનિમંડલ વિચરત સુખદાઈ ।
ધાર્મિક લોક મુમુક્ષુ જેહિ, તિન કરી જુક્ત દેશ સબ તેહિ ॥૪॥
દોહા - શ્રીપુરુષોત્તમ કૃષ્ણકે, સેવક પરમ સુજાન ।
મહામુક્ત ઈન દેશમેં, ફિરત કરત કલ્યાન ॥૫॥
ચોપાઇ - મમ જન નારી પુરુષ ગૃહિ જેતા, સાંખ્યયોગી મુનિ ત્યાગી સમેતા ।
નિજનિજ ધર્મમેં સબ સ્થિર હોઈ, સતસંગ કરહુ સદા સબકોઈ ॥૬॥
ઘોરરૂપ કલિજુગકે માંહિ, સંસૃતિહરન સંત બિન નાંહિ ।
નિર્મલમન મુનિવર સુખદાતા, બંધન તોરી કરત સુખસાતા ॥૭॥
શ્રુતિ પુરાન સબ કરત પોકારા, સંતકો મહિમા અગમ અપારા ।
હરિદર્શન હોવત ફલ જેતા, મહામુનિ દરશ હોત ફલ તેતા ॥૮॥
લક્ષન કરીકે સાધુતા હોઈ, બિન લક્ષન અસાધુ હે સોઈ ।
બુદ્ધિ કરી સંત અસંત પિછાની, સેવન જોગ્ય સંત સુખદાની ॥૯॥
દોહા - સંત અસંતકે સબહિ વિધિ, વિષ અમૃત સમ ભેદ ।
એક દુઃખદ એક અભયપ્રદ, કહત સ્મૃતિ ચહુ વેદ ॥૧૦॥

चोपाइ - બાહિર સંતકો વેષ બનાઇ, ઠગત સબહી બકધ્યાન લગાઇ ।
કામલોભરત લંપટ જાની, તજહુ મુમુક્ષુ અસાધુ પિછાની ॥૧૧॥
ધન અરુ ત્રિયમેં પ્રીતિ જુત જેહી, તિન હિત જનહિ ઠગત ખલ તેહી ।
બાહ્ય ત્યાગીકો વેષ બનાવે, અંતર કપટ પાર નહિ આવે ॥૧૨॥
એસે કલિમલ મૂર્તિ જેહા, કલિમહિ સંત કહાવત તેહા
ધન ત્રિય દાસ આશ ઉર ભારી, પરત્રિય લંપટ અતિ વ્યભિચારી ॥૧૩॥
નામમાત્ર હરિદાસ કહાઈ, લોક ઠગત ગોવિંદ ગુન ગાઈ ।
જ્યું મનિ ધરી અહિ કરત અહારા, ત્યું તેહિ મન નહિ દોષ વિચારા ॥૧૪॥
દોહા - સત્ય શૌચ સંતોષ દમ, નાશ હોત તેહિ સંગ ।
વિમલ મોક્ષઅંકુરકું, કરત સો ખલમતિ ભંગ ॥૧૫॥
ચોપાઇ - પરધન પરત્રિય હિંસા જેહુ, નરકકે દ્વાર ત્રિવિધ કહે તેહુ ।
તિનમહિ પ્રવૃત્તિ હોત જેહિ સંગા, યા કારન તેહિ તજહુ પ્રસંગા ।૧૬॥
એ તિહું મગમેં નારી નર જોઈ, સહજ સ્વભાવ પ્રીતિ જુત હોઈ ।
પુનિ તિનમહિ ખલ ગુરુ ઉપદેશા, હોત પાપરત તજી અંદેશા ॥૧૭॥
ઐસે અસંત કુમતિ જગ જેતા, જમપુર જાવત શિષ્ય સમેતા ।
કુંભિપાક પચત ખલ સોઈ, જહાંલુ ચંદ્ર દિવાકર હોઈ ॥૧૮॥
તાતે અસાધુસંગ દુઃખદાઈ, તજે સબહિ વિધ હોત ભલાઈ ।
સેવન જોગ્ય સંત જગ જેહા, લક્ષન સહિત બરની કહું તેહા ॥૧૯॥
દોહા - અષ્ટ ભાતિ ત્રિય સંગ તજી, બ્રહ્મચર્ય જુત ધીર ।
ત્યું ધનકો સંસર્ગ તજે, ઉદધિતુલ્ય ગંભીર ॥૨૦॥
ચોપાઇ - માદક વસ્તુ કહાવત જેહી, મન કર્મ વચન તજત સબ તેહી ।
નાનાવિધ રસસ્વાદ અનંતા, સબ તજી રસ જીતત બુદ્ધિવંતા ॥૨૧॥
દેહાદિકમહિ સો બડભાગી, સ્પૃહારહિત પ્રભુપદ અનુરાગી ।
દ્યૂતાદિક વ્યસનની કરી હીના, સો હમ માનત સંત પ્રવીના ॥૨૨॥
નારિસેં ધનુષમાત્ર રહે દૂરા, શમ દમાદિ સંપતિ જુત શૂરા ।
ઋષભદેવ જડભરત જ્યું સંતા, ત્યાગત માન ભજત ભગવંતા ॥૨૩॥
કબહુ પ્રમાદવશ નિજ વ્રત કોઈ, નિયમ ભંગ રંચક જબ હોઈ ।
પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિવત કરે જેહા, સુમતિ સંત જાનકે તુમ તેહા ॥૨૪॥
દોહા - મહા મુનિવરકો સંગ તજી, એકાકી નહિ જાત ।

सदा रहत मुनिसंगमें, सो सज्जन विख्यात ॥२५॥
चोपाइ - हरिगुण कथन श्रवण विन ताही, कबहु न वृथा एक क्षण जाही ।
भजन भक्तिमहि रहत लोभाना, सो हम जानत संत सुजाना ॥२६॥
એસે સંતકી સંગતિ જોઇ, કરન જોગ્ય નિશ્ચલ મન સોઇ ।
ભવબંધન છૂટન ચહે જેહી, સેવન જોગ્ય સંત નિત્ય તેહી ॥૨૭॥
ઈન લછન કરી હીન હે જેતા, મનવશ ફિરત અસાધુ તેતા ।
જદ્યપિ સંતસમ વેષ હે એહુ, દૂરસેં શ્વપચ જ્યું તજના તેહુ ॥૨૮॥
સંત અસંત ભેદ ઈમિ જાની, કરહુ સતસંગતિ સુખદાની ।
બ્રહ્મભાવ કરી સેવત સંતા, સો પ્રભુપદ પહુંચત બુદ્ધિવંતા ॥૨૯॥
દોહા - સાચે સંતકું સેવને, ત્યાગી કપટ અભિમાન ।
દીન હોય તેહિ મુખકથા, સુનની હોય અજાન ॥૩૦॥
સોરઠા - યું સાધુકો સંગ, કરત સદા શુભ ગુન બઢત ।
લગન અચલ હરિરંગ, કુમતિ કુતર્ક ન રહત ઉર ॥૩૧॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે સંતઅસંતવર્ણનનામા અષ્ટાદશોધ્યાયઃ ॥૧૮॥

અધ્યાય-૧૯

ચોપાઇ - સુનિ પ્રભુવચન દુઃખિત સબ નારી, ભરત ઉચ્છ્વાસ વહત દૃગ વારી ।
નિજહિત કરન વિવશ હોઇ વાલા, નિજસંબંધી પ્રેરત તતકાલા ॥૧॥
તિનકે કર દ્રગ સેન નિહારી, જાન્યો ભાવ વિચક્ષણ ભારી ।
જોરી પાની કરી વિનય અનંતા, પુછત પ્રભુહિ પુરુષ બુદ્ધિવંતા ॥૨॥
સંત અસંત વ્યક્તિ સુખદાઇ, પ્રભુ તુમ સબવિધ બરની સુનાઇ ।
યહ તવ વચન સુનત જન જબહી, લહત મુમુક્ષુ વ્યક્તિ સબ તબહી ॥૩॥
ધન ત્રિય ત્યાગ કરત દૃઢ જેહુ, પ્રભુ તુમ સુમતિ સંત કહે તેહુ ।
મુક્ત મુમુક્ષુ મુનિવર જેહા, તુલ્ય ભાવ વરને તુમ તેહા ॥૪॥
દોહા - સબ ત્રિય મત અનુસારસેં, હમ પુછત હે બાત ।
સો સુનિ સંશય હરહુ સબ, તુમ ઈશ્વર સાક્ષાત ॥૫॥
ચોપાઇ - દ્વિવિધ સંત ભૂમિપર હોઈ, મુક્ત મુમુક્ષુ કહે સબ કોઈ ।
મુકત સિદ્ધગતિ પાએ તેહુ, સાધક પુરુષ મુમુક્ષુ તેહુ ॥૬॥
ઈનમહિ અંતર અતિબડ સ્વામી, સિદ્ધ સાધક વરતત બહુનામી ।

પ્રભુ તેહિ સમ સાધન ક્યું હોવે, યહ સંશય તુમ વિન કોન ખોવે ॥૭॥
હોત મુમુક્ષુકું તતકાલા, નારિસંગ બંધન દુઃખજાલા ।
તેહિ અપક્વતા દોષ હે ભારી, વરજન જોગ્ય સબહિ વિધ નારી ॥૮॥
જેહિ મન પ્રાન બુદ્ધિ વશ કીના, અધિક જિતેંદ્રિય પરમ પ્રવીના ।
રહે સ્વતંત્ર નિજ તનમહિ જ્ઞાની, પ્રભુપદ લીન સદા મુનિ ધ્યાની ॥૯॥
દોહા - બ્રહ્મરૂપ નિજ આતમા, સો સમાધિસેં પાય ।
નારાયણ પરબ્રહ્મકું, ભજત ચરન ચિત લાય ॥૧૦॥
ચોપાઇ - મેષોન્મેષ દગનકે જોઈ, તિનમહિ હરિ દેખત મુનિ સોઈ ।
મહામુક્ત મુનિવર બુદ્ધિવંતા, નિજગુન વિશ્વ ઉદ્ધરત સંતા ॥૧૧॥
તિનકું નારી આગે પ્રભુબાતા, કહત કવન દૂષણ સુરત્રાતા ।
નર ત્રિય તાહિ નરક સમ ભાસે, રવિ ઢિગ તમ નહિ આપ પ્રકાશે ।૧૨॥
બ્રહ્મરૂપ સ્થિત પાયે જેહી, સદા શ્રીકૃષ્ણ ચરનરત તેહી ।
ત્રિયસંગ ભાષણ કરત મુરારી, તેહિ કહાં દોષ હોત અઘહારી ॥૧૩॥
દીપ્ત વહ્નિસમ[1] મુનિવર તેહા, બ્રહ્મનિષ્ઠ સબ ગતસંદેહા ।
તિનકો સંગ કરત જન જેહી, મુનિસમ તુલ્ય હોત સબ તેહી ॥૧૪॥
દોહા - ધનુષમાત્રકે અંતરે, સ્ત્રિય આગે સ્થિત સોય ।
કરત મુક્ત મુનિવર કથા, કવન ન દોષ તેહિ હોય ॥૧૫॥
ચોપાઇ - એસેહુ નારી આગે પ્રભુબાતા, યદિ ન કરત મુનિવર સુખદાતા ।
તબ અધર્મસેં જોષિત વૃંદા, કવન છોડાવે કહહુ સુખકંદા ॥૧૬॥
જો મુમુક્ષુ ચહે નિજકલ્યાના, તેહિ દુઃખદાયક તન અભિમાના ।
સો ત્રિયસંગ બાત નહિ કરહી, બંધનહેતુ જાની અતિ ડરહી ॥૧૭॥
તેહિ મુખ ત્રિય ન સુનત હરિગાથા, હરિકીરતન કરત તેહિ સાથા ।
અતિલંપટ સમ ભાસત જેહુ, ધૂર્ત જાની ત્યાગત ત્રિય તેહુ ॥૧૮॥
તાતેં ત્રિયપર કરુણા આની, ભક્તિવૃદ્ધિ હિત મર્મ પિછાની ।
મુક્તનકું નારી સંગ જ્ઞાના, કહનકી આજ્ઞા કરહુ સુજાના ॥૧૯॥
દોહા - બ્રહ્મચર્ય તુમ અષ્ટવિધ, પ્રતિપાદન કિયો જેહુ ।
એસે મહામુનિનકું, રહહું સમવિધ તેહુ ॥૨૦॥
યું ત્રિયકે કલ્યાન હિત, કરી પ્રાર્થના જોઈ ।

---

૧ દીપ્ત વહ્નિસમ - પ્રજ્વલિત અગ્નિ સમાન

સબહિ ધર્મકે જાન પ્રભુ, કહત જથારથ સોઈ ॥૨૧॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે પ્રશ્નોપક્રમનામા એકોનવિંશોધ્યાયઃ ॥૧૯॥

અધ્યાય-૨૦

ચોપાઇ - સુનિ પ્રભુ પ્રશ્ન પરમ સુખદાની, બોલત ભએઉ સુધાસમ બાની ।
સુનુ મમ વચન ગૃહસ્થ નરનારી, મુનિ સબ સુનહુ વીર વ્રતધારી ॥૧॥
જ્યું સબ ત્રિયકો હોત કલ્યાના, સો ઉત્તર સુનુ પરમ સુજાના ।
ગૃહસ્થ મમાશ્રિત વનિતા જોઉ, સાંખ્યયોગી ત્યાગી ત્રિય સોઉ ॥૨॥
જ્યું અપક્વ જોગિકી બાની, કબહું સુનત નહિ પરમ સયાની ।
ત્યું મહામુક્ત પુરુષ મુખ બાતા, જદ્યપિ પરમ રહસ્ય સાક્ષાતા ॥૩॥
હો સ્વતંત્ર નર બિન ત્રિય જાઈ, કબહુ ન સુનન જોગ્ય દુઃખદાઈ ।
હો ઉન્મત્ત સુનિહહિ ત્રિય જેહા, ભ્રષ્ટ હોત કછુ નહિ સંદેહા ॥૪॥
દોહા - જુવતિન આગે મુક્તહુ, કરત જો કથાપ્રસંગ ।
ભ્રષ્ટ હોત નિજ ધર્મસેં, નિયમ હોત સબ ભંગ ॥૫॥
ચોપાઇ - તબ સો ભ્રષ્ટ મુખસેં કરી પ્યારા, સુનત નારી હરિકથા ઉદારા ।
ગિરત સદ્ય નિજ ધર્મસેં તેહા, લહત અધમગતિ નહિ સંદેહા ॥૬॥
અધિક અનર્થકું પાવત દોઉ, મહા પાપજુત નર ત્રિય સોઉ ।
મોંસે અબહિ સુનો યહ બાતા, નર ત્રિય સંગકો અઘ સાક્ષાતા ॥૭॥
નરમતિ ભ્રંશહેતુ ત્રિય હોઈ, ત્રિયમતિ ભ્રંશહેતુ નર સોઈ ।
યું યહ બાત જથારથ જાનો, ઈનમહિ રંચ ન સંશય આનો ॥૮॥
આગે નર ત્રિય મુક્ત અપારા, હરિજન જાનિ કિયો તેહી પ્યારા ।
અન્યોઅન્ય પ્રસંગ કરી જેહી, ભ્રષ્ટ હોય અધોગતિ લહિ તેહિ ॥૯॥
દોહા - તાતેં નિજમન બશ ભએ, ના કરનો વિશ્વાસ ।
નર અરુ નારિ પ્રસંગમેં, હોવત ધર્મ વિનાશ ॥૧૦॥
સોરઠા - મહામુક્ત મુનિ જેહુ, કરત ન જુવતિ પ્રસંગ સોઉ ।
મુક્ત સતીત્રિય તેહુ, નર પ્રસંગ સબવિધ તજત ॥૧૧॥
જિન કરિ ત્રિયપ્રસંગ કછુ હોઈ, મમ આજ્ઞાહું ન ગ્રહના સોઈ ।
નર પ્રસંગજુત આજ્ઞા જેહા, મુક્તહુ નારી ન ગ્રહના તેહા ॥૧૨॥
બ્રહ્મનિષ્ઠ નિશ્ચલમતિ નારી, તેહિ શિર ભ્રષ્ટ કરન ડરભારી ।

નરકો દર્શનાદિ દુઃખદાઈ, તજે સબહિ વિધ હોત ભલાઈ ॥૧૩॥
આગે શુકકન્યા સુકુમારી, દેવજાની ગુણનિધિ પિતુપ્યારી ।
પિતુપ્રસાદ બાલા મનજીતા, આત્મનિષ્ઠ ભઈ પરમ પુનીતા ॥૧૪॥
સમ્યક્ યોગકલા તિન જાની, ધર્મશાસ્ત્રમહિ પરમ સયાની ।
સમર્થ નૌતમ કાવ્ય બનાવે, ગુન બરનત કોઉ પાર ન આવે ॥૧૫॥
દોહા - અસુરકી સુતા અનંતકું, ગુરુ હોઈ દેવત જ્ઞાન ।
બોધ કરત બહુ જુક્તિસેં, સબકું શુકસમાન ॥૧૬॥
ચોપાઇ - શુક સુતા અતિ જાનિ સયાની, પ્રાણસેં વલ્લભ અધિક પ્રમાની ।
બહુ ગુન જુક્ત લગત પ્રિય એહિ, પ્રેમસેં અધિક લડાવત તેહી ॥૧૭॥
અષ્ટમ વર્ષ પ્રાપ્ત ભયો જાન્યો, કવિ તબ કન્યાકાલ પ્રમાન્યો ।
દેવજાનિ કન્યા નિજ જેહા, જોગ્યકું દેન ચહત મુનિ તેહા ॥૧૮॥
ભાર્ગવ પ્રેમવિવશ અતિ હોઈ, કહત વચન કન્યાકું સોઈ ।
સુનહુ સયાની વચન યહ મોરા, સમયમેં ઉચિત પરમ હિત તોરા ॥૧૯॥
અષ્ટમ વરસ ભયો અબ તોઈ, કન્યાકાલ કહત સબ મોઈ ।
તેહિ કારન તુમ કહો મોય બાતા, જો તવ વાંછિત વર સાક્ષાતા ॥૨૦॥
દોહા - દેવ મહર્ષિ વિપ્રમેં, જહાં તવ વાંછા હોય ।
કહો મનવાંછિત સત્ય અબ, દેહુ સુતા તેહિ સોય ॥૨૧॥
ચોપાઇ - સમય પાઇ નિજ કન્યાદાના, ઉચિતહિ વિપ્ર ન દેત અજાના ।
લગત હે બ્રહ્મહત્યા તેહિ આઈ, જો શ્રુતિવચન દેત વિસરાઈ ॥૨૨॥
તાતેં વર મોય કહહુ વિચારી, દેહું તોય તેહિ વિધ જુત પ્યારી ।
અથવા મમ ઈચ્છા તોય બાલા, દેહુ વિપ્ર લખિ ગુનની વિશાલા ॥૨૩॥
દેવજાની સુની નિજપિતુ બાની, તાતસુ હંસિ કહે પરમ સયાની ।
સુર નર સિદ્ધ કાલ મુખમાંઇ, તાત મોય નરમેં રુચિ નાઇ ॥૨૪॥
પિતુ મોય તપ વલ્લભ સુખકારી, જો મેટત સંસૃતિ દુઃખભારી ।
જહાં લગ યહ તન જીવત તાતા, કરિહું પરમ તપ શ્રુતિવિખ્યાતા ॥૨૫॥
દોહા - તેહિ કારન મમ દાનકો, તજહું શોક તુમ તાત ।
મમ હિત ચિંતા વ્યર્થ ત્યજી, ભજહુ શ્રીહરિ સાક્ષાત ॥૨૬॥
સોરઠા - જેહિ પતિ ઈચ્છા હોય, તેહિ બિન દિને દોષ સબ ।
કહત શાસ્ત્ર શ્રુતિ સોય, નહિ વિરક્ત ત્રિય દોષ કહું ॥૨૭॥

चोपाइ - सुनी निजसुता वचन श्रुति सारा, भयो हे काव्य मन मोद अपारा ।
नैष्ठिकव्रत माहात्म्य अति जानी, कछु न कही पुत्रीसु बानी ॥२८॥
बालयोगी निजसुता वन सयानी, जोगस्थिति तेही प्रबल प्रमानी ।
देखी शुक्र मन मोद न मावे, करी तेहि प्रिय पितु आनंद पावे ॥२९॥
ता पीछें बिते कछु काला, कवि गृह आयो बुद्धिविशाला ।
बृहस्पतितनय कच तेहि नामा, विद्या पढन चहत गुनधामा ॥३०॥
शुक्रकी आज्ञा करी स्थित होई, विद्या पढन लग्यो तहां सोई ।
देखी तास गुनरुप उदारा, देवजानि मन भयो हि विकारा ॥३१॥
दोहा - आतमचिंतन दिनहि दिन, निजधर्म जोग अभ्यास ।
सो तजी भई कच सेवरत, प्रेमसें बेठत पास ॥३२॥
चोपाइ - कामबाण पीडित भई नारी, किन विनय एकांतमें भारी ।
त्यागी लाज निजअंग देखाई, कचहि लोभावत दुर्मति पाई ॥३३॥
सबहि भाति तब जोग्य में प्यारा, हो मम पति न करु पल न्यारा ।
मेरो मन राच्यो तुम मांही, अब मोय तजन जोग्य तुम नाही ॥३४॥
कामविकल गुरुपुत्री होई, कचको विनय कीन अति सोई ।
कच महाधीर धर्मरत ज्ञानी, कहत ताहि श्रुतिसंमत बानी ॥३५॥
कहत अवाच्य वचन मोय बाला, कामविवश मति तोर बेहाला ।
गुरुपुत्री भगिनी तुम होई, शास्त्रनिंद्य मग प्रेरत मोई ॥३६॥
दोहा - धर्मको जान सयान ग्रही, युं तेहि उत्तर दीन ।
कुमति नारी बहु वार तेहि, पुनि प्रार्थना कीन ॥३७॥
चोपाइ - कामविकल गुरुपुत्रिहि धीरा, पुनिपुनि उत्तर दिन प्रवीरा ।
क्रोधसें नारी शाप दीयो भारी, निष्फल विद्या होउ तुमारी ॥३८॥
कच प्रतिशाप सद्य तेहि दिना, विप्र न वरीहे तोय मतिहीना ।
सो वरी नृप ययातिकुं जाई, स्वैरिणी जिमि अतिनिंद्य कहाई ॥३९॥
युं नरवीक्षणादि करी एही, आतमनिष्ठ भ्रष्ट भई तेही ।
नैष्ठिक व्रतसें भ्रष्ट भई सोई, वरी कुलटा जिमि निर्लज्ज होई ॥४०॥
निजपितु शिष्य भ्रातसम जेहु, मैथुन हित जाच्यो अति तेहु ।
अति धर्मज्ञ धीर कच ताई, दियो अधर्मसें शाप रिसाई ॥४१॥
दोहा - आपके कुलसें नीच अति, निजपति किनो सोय ।

દુર્લભ બ્રાહ્મણતા તજી, રહિ ક્ષત્રિયા હોય ॥૪૨॥
ચોપાઇ - અતિ ઉત્કૃષ્ટ હે ભૃગુકુલ જોઉ, અબલા લાંછન જુત કીયો સોઉ ।
તાકો તપ કૃચ્છાદિક જેહા, ભયો હે ભ્રષ્ટ સબ શ્રમફલ તેહા ॥૪૩॥
ત્યું એક સમય રેણુકા નારી, ભરન ગઈ ગંગાકો વારી ।
પદ્મમાલી ગંધર્વકો રાજા, જલમધ્ય ખેલત સહિત સમાજા ॥૪૪॥
અપસરવૃંદ સહિત જલમાંઇ, ક્રીડત મત્ત ગયંદકી નાંઇ ।
તાહિ રેણુકા દેખ્યો જબહિ, મતિ વિભ્રાંત ભઈ તેહિ તબહિ ॥૪૫॥
હોમસમય સમૃતિ બિસરાઇ, કછુક ચિત્રરથ સંગ લોભાઇ ।
દરશમાત્ર ભઈ ભ્રાંતિ પ્રકાશા, પતિવ્રત ધર્મ ભયો તેહિ નાશા ॥૪૬॥
દોહા - કાલ અધિક ગયો જાનિકે, મુનિસેં શાપ ડર માની ।
આગે ધરી જલકલશકું, ઠાડી જોરી જુગ પાની ॥૪૭॥
સોરઠા - મુનિપત્ની વ્યભિચાર, જાની કોપ જુત કહત ઈમિ ।
સુનુ સુત એહિ સંહાર, કરહુ પાપમય માતુ તવ ॥૪૮॥
ચોપાઇ - દરશનમાત્રસેં એહિ ઉતપાતા, સુર નર મુનિ જાનત સબ ખ્યાતા ।
ઓરહુ અનંત ભ્રષ્ટ ભઈ નારી, નરદરશન લાંછન ભયો ભારી ॥૪૯॥
તાતે બ્રહ્મનિષ્ઠત્રિય જોઇ, અધિક જિતેન્દ્રિય સ્થિરમતિ સોઇ ।
નરકો વીક્ષણાદિ નહિ કરના, નિજવ્રત ભંગહેતુ લખિ ડરના ॥૫૦॥
જો મુમુક્ષુ ત્રિય પરમ સુજાના, સુનહિ સો સતસંગિમુખ જ્ઞાના ।
ભ્રાતા પિતા પુત્ર પતિ જોઉ, તેહિ મુખ જ્ઞાન સુનત ત્રિય સોઉ ॥૫૧॥
માતુલ માતામહ જો હોઇ, ત્યુંહિ પિતામહ મુખસેં સોઇ ।
હરિગુન કથા સુનત રુચિ લાઇ, જો તિન સુનિ સંતનમુખ જાઇ ॥૫૨॥
દોહા - સુનિ હરિકથા યું નારી સબ, કરની પરસ્પર બાત ।
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણકું, ઉર ધારત સાક્ષાત ॥૫૩॥
સોરઠા - જો કછુ સંશય હોય, સંતકું પુછત પુરુષ મુખ ।
મુનિ કહે ઉત્તર સોય, સુનિ સંબંધિમુખ હરિ ભજત ॥૫૪॥
ચોપાઇ - હરિગુન પઢન પ્યાસ અતિ જેહિ, કિરતન કથા પઢન ચહે તેહી ।
અતિ સંબંધિ પિત્રાદિક જેહા, તિન ઢિગ પઢન જોગ્ય ત્રિય તેહા ॥૫૫॥
નિજપુર પરપુર હોવહિ નારી, જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ કરી ભારી ।
બાલ વૃદ્ધ ત્રિયકું સો બાઇ, પૂજન જોગ્ય પરમ સુખદાઇ ॥૫૬॥

રાધા રમા તુલ્ય તેહિ જાની, સેવે મુમુક્ષુ નારી સયાની ।
સો જેહિ મગ પ્રેરત સુખદાની, ચલત સો મગ ત્રિય સુખદ પ્રમાની ॥૫૭॥
જન્માષ્ટમી આદિક હે જેહુ, અતિબડ ઉત્સવ તિન તેહુ ।
તબ ત્રિય સંતસભા ઢિગ જાઈ, જિમિ બેઠત તિમિ દેહુ બતાઈ ॥૫૮॥
દોહા - સંતકો વાસસ્થાન સો, કોટ બાડ્ય બિન હોય ।
તબ પિત્રાદિક સંગ ત્રિય, મુનિ ઢિગ બેઠત સોય ॥૫૯॥
ચોપાઇ - લોક હજારો તેહિ સ્થલ હોઈ, નિજ પર ભેદ લહત નહિ કોઈ ।
તદપિ નારી સંગ બેઠત નારી, નરસંગ નર સબ ધર્મ વિચારી ॥૬૦॥
તેહિ સ્થલ નર આગે સો સંતા, હરિગુણ ગાન કરત બુદ્ધિવંતા ।
તબ ત્રિયવૃંદ સંતમુખ બાતા, દૂરસેં સુનન જોગ્ય સાક્ષાતા ॥૬૧॥
ત્યું બિન ઉત્સવ દિન નિજગ્રામા, આવહિ સંત સુખદ ગુનધામા ।
પરમ તપસ્વી મહામુનિ જેહિ, સબહિ ઉદ્ધારન આવત તેહી ॥૬૨॥
તબ ત્રિયવૃંદ સંબંધિ સંગા, દૂરસેં કરનો મુક્તપ્રસંગા ।
નરસંગ નર ત્રિયસંગ ત્રિયવૃંદા, પ્રથમ જ્યું હરિગુન સુનત સ્વચ્છંદા ॥૬૩॥
દોહા - વાડ કોટ આવ્રિત જબે, હોવહિ સંતકો સ્થાન ।
કબહુ ન જાના નારી તહાં, યહ મમ બચન પ્રમાન ॥૬૪॥
ચોપાઇ - જો મમ બચન ત્યાગી મતિહીના, તેહિ સ્થલ નિર્ભય જાત મલીના ।
સો કૃત્યાસમ વનિતા જાના, પાપરૂપ ભુવિ ભાર પ્રમાના ॥૬૫॥
યું જોષિત સતસંગતિ કરહિ, પતિવ્રત રાખી નારી ઉદ્ધરહિ ।
પરંપરા તેહિ સંતકો સંગા, કરન જોગ્ય રખિ ધર્મ અભંગા ॥૬૬॥
યું સતસંગ રખત જબ નારી, પ્રભુસંગ પ્રેમ બઢત તેહી ભારી ।
નિજ ધર્મ સ્થિત નારી જ્યું હોઈ, સુનિ નર ત્રિય પ્રબોધો સોઈ ॥૬૭॥
યહ જગ મુક્ત પુરુષ દૃઢ જોઉ, સિદ્ધદશા પ્રાપત ભએ સોઉ ।
જોષિતસેં તદપિ સો ડરહિ, બીન ડર પતિત હોય ભવ ફરહિ ॥૬૮॥
દોહા - યહ વનિતા યહ પુરુષ ઈમિ, ભેદ ન જેહિ મનમાંઈ ।
ભ્રષ્ટ હોત ત્રિય સંગસે, સો ઋષ્યશૃંગકી નાઈ ॥૬૯॥
ચોપાઇ - ત્યું ઋષ્યશૃંગકી કથા ઉદારા, સુનિ સબહિ જાનત જગ સારા ।
તાતે મુક્ત મુમુક્ષુ જેહિ, સાવધાન અતિ રહેના તેહિ ॥૭૦॥

મમ આજ્ઞા કરિકે તુમ તાતા, સબ નિજ ધર્મ રખન સાક્ષાત ।
કબહુ ન કરનો નારિપ્રસંગા, મુક્તહુ ગ્રહો મમ વચન અભંગા ॥૭૧॥
આતમનિષ્ઠ મુક્ત મુનિ જેહુ, નારી અવયવ નિરખિ સદ્ય તેહુ ।
નિજસ્થિતિ ભ્રંશ હોત તતકાલા, પામર નર જિમિ હોત બેહાલા ॥૭૨॥
ઓગુન મૂલ દુઃખદ અતિ જાનિ, તજહુ નારીસંગ મુનિ વિજ્ઞાની ।
અષ્ટભાતિ ત્રિય સંગતિ ત્યાગી, જો હરિ ભજત સો મુનિ બડભાગી ॥૭૩॥
દોહા - મોહમૂલ મહા શૂલ સમ, દુઃખપ્રદ ત્રિયા પ્રસંગ ।
નારી અવયવકું નિરખિકે, મુક્તકો પલટત અંગ ॥૭૪॥

ઇતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિહરિજનસંવાદે સ્ત્રીપ્રશ્નોત્તરકથનનામા વિંશોધ્યાયઃ ॥૨૦॥

અધ્યાય-૨૧

ચોપાઇ - અબ બરનું ઇતિહાસ પુરાના, સુનહુ ભક્તજન પરમ સુજ્ઞાના ।
આગે નારદ પર્વત દોઉ, જેહિ વિધ મુક્ત દુઃખિત ભએ સોઉ ॥૧॥
નારદ અરુ પર્વત મુનિ દોઇ, મામા અરુ ભાનિજ હે સોઇ ।
બ્રહ્મનિષ્ઠ દોઉ સિદ્ધ સુધીરા, ભુવિ વિચરત મેટન ભવપીરા ॥૨॥
નૃપ અંબરીષ સદન એકવારા, આએ ઉભય મુનિ પરમ ઉદારા ।
વિષ્ણુભક્ત નૃપ પરમ પ્રવીના, મણિમય સદન ઉતારા દીના ॥૩॥
નૃપ ષોડશ ઉપચાર મગાઇ, પૂજેઉ ઉભય પરમ હિત લાઇ ।
કિએઉ તૃપ્ત શુભ અન્ન જીમાઇ, સુખ આસન સ્થિત ભએ દોઉ આઇ ॥૪॥
દોહા - નામ જયંતી નૃપતિકે, કન્યા પરમ અનૂપ ।
સપ્તદ્વીપવતી ભૂમિપર, તેહિ સમ નહિ ત્રિયરૂપ ॥૫॥
ચોપાઇ - મૃગનેની ગુન લછન ભારી, લાવણ્ય દેખી મોહે નરનારી ।
સુતાજોગ્ય વર પુછન કાજા, મુનિહિ પ્રેમજુત વંદેઉ રાજા ।૬॥
પુત્રિકું મુનિકે પાય લગાઇ, મુનિ સમીપ બેઠો નૃપ આઇ ।
જોરી પાની કરી વિનય અપારા, અંબરીષ કિએ વચન ઉચ્ચારા ॥૭॥
તુમ દોઉ જ્ઞાનનિધિ તપશીલા, બ્રહ્મનિષ્ઠ અતિ પ્રિય હરિલીલા ।
ત્રિભુવનમહિ વિચરો પર કાજા, તુમહિ ન કછુ અવિદિત મુનિરાજા ॥૮॥
પ્રશ્નજ્ઞાન મધ્ય ઉભય પ્રવીના, પુછું પ્રશ્ન એક હોઇ દીના ।
સો સુનિકે કરી જોગ્ય વિચારા, ઉત્તર કરહુ ઉભય પ્રભુ પ્યારા ॥૯॥

દોહા - નામ જયંતી સમ સુતા, શુભ લછન જુત સોય ।
તાસ જોગ્ય વર ખોજતે, નિશ્ચે હોત ન મોય ॥૧૦॥
ચોપાઇ - તાતેં તુમ કરી કૃપા અપારા, કરહુ જોગ્ય વરકો નિરધારા ।
તુમ સર્વજ્ઞ સુખદ સબ જાનો, કહો નિરધારી મોર ભ્રમ ભાનો ॥૧૧॥
યું નૃપવચન સુનત મુનિ દોઇ, કન્યા દેખી વિકલ ભએ સોઇ ।
ચારુ સુલછન કન્યા જાની, ઇચ્છત ભએઉ ઉભય મુનિ જ્ઞાની ॥૧૨॥
કામ વિવશ ભયે નિર્લજ દોઉ, જાચત ભએઉ નૃપતિ પહિ સોઉ ।
હમહિ દેહુ નૃપ કન્યાદાના, જેહિ કરી હોઇ હે તવ કલ્યાના ॥૧૩॥
સુનિ મુનિવચન સો હૃદય વિચારી, વિસ્મય ભયો હે ભૂપ મન ભારી ।
નૈષ્ઠિક વ્રતધર મુનિહિ પ્રમાની, કહત વિચારી નૃપતિ પુનિ બાની ॥૧૪॥
દોહા - બ્રહ્મનિષ્ઠ વિખ્યાત તુમ, નૈષ્ઠિક વ્રતધર દોય ।
મમ કન્યા વરનેં ચહો, સત્ય કિ હસત હો મોય ॥૧૫॥
ચોપાઇ - મુનિ કહે સુનહુ નરેશ પ્રવીના, કબ ન અસત્ય ભાષણ હમ કીના ।
તાતે તવ કન્યા સુકુમારી, વરન ચહત હમ સમઝિ વિચારી ॥૧૬॥
બ્રહ્મચર્ય ગૃહસ્થાશ્રમ જેહા, વાનપ્રસ્થ સંન્યાસ હે તેહા ।
અતિ નિશ્ચલ ભક્તિ વિન સોઇ, હરિહિ રીઝાવન શક્ય ન કોઈ ॥૧૭॥
નિજ કલ્યાણ ચહત જન જેહુ, જેહિ તેહિ આશ્રમ સ્થિત હોય તેહુ ।
હરિ ગુણ ગાત વિમલમતિ સંતા, તિનકરિ રિજત શ્રી ભગવંતા ॥૧૮॥
બ્રહ્મચર્ય વ્રત ધારી હમ દોઉ, ઇતના કાલ ભજે પ્રભુ સોઉ ।
અબ હમ નૃપતિ ગૃહસ્થ ધર્મ ધારી, ભજિહુ અચલ મન દેવ મુરારી ॥૧૯॥
દોહા - તાતેં સંશય રહિત યહ, નૃપતિ જાનિ તુમ બાત ।
ઉભયકું કન્યા દેહુ તવ, સુખી હોહુ સાક્ષાત ॥૨૦॥
ચોપાઇ - કામવિમૂઢ મુનિનકી બાની, સુનિ નરેશ આશ્ચર્યમય જાની ।
શાપકો ત્રાસ અધિક ઉર લાઇ, ચિંતા આકૂલ કહત રીઝાઈ ॥૨૧॥
મુનિ મમ કન્યા એક સુશીલા, તુમ દોઉ વરન ચહત કરી લીલા ।
લોક રુ વેદ વિરુદ્ધ રાહા, કન્યાદાન કરુ કિમિ તેહા ॥૨૨॥
પુરુષકું ઉભય નારી જગ દેખ્યા, ત્રિયકું ઉભય પતિ કિતહુ ન પેખ્યા ।
તાતેં સ્વયંવરમેં મમ બાલા, ઇચ્છા વર વરિહે તતકાલા ॥૨૩॥
પ્રાતઃ સ્વયંવર કરિહુ યાકો, દૃઢ નિશ્ચય જાનો તુમ તાકો ।

તેહિ સ્થલ નારદ પર્વત જોઈ, આયો ઉભય મુનિ તતપર હોઈ ॥૨૪॥
દોહા - સુનિ નૃપવચન સો મુનિ ગયે, ઉર ધરી કન્યા ધ્યાન ।
સભા સ્વયંવર હિત તબે, કિની નૃપતિ સુજાન ॥૨૫॥
ચોપાઇ - સો મુનિવર ઈમિ કરત વિચારા, રૂપવાન નર ત્રિયકું પ્યારા ।
તપ કરી વિકૃત નિજવપુ જાની, રમ્ય રૂપ કરને ચહે જ્ઞાની ॥૨૬॥
એકકું કન્યા વરિહે એહા, બઢી પરસ્પર ઈર્ષ્યા તેહા ।
કામવિવશ કછુ મર્મ ન જાને, કરન બુરો દોનું મન ઠાને ॥૨૭॥
નિજવપુ રમ્ય કરન મન ધારે, અન્યકું વિકૃત કરન વિચારે ।
નિજ અભિપ્રાય ગૂઢ મન ધારી, કહ્યો ન પરસ્પર વચન ઉચ્ચારી ॥૨૮॥
એક એકસેં અતિછલ કરી દોઉ, ગએ વૈકુંઠ ભુવન પ્રતિ સોઉ ।
જાચન રૂપ પહુંચે પ્રભુ પાસા, જહાં રાજત હરિ રમાનિવાસા ॥૨૯॥
દોહા - તિન મધ્ય નારદ પ્રથમસેં, જાઈ શીઘ્ર શિર નાઈ ।
નિજવિવાહકિ ના કહી, બોલેઉ કપટ દુહાઈ ॥૩૦॥
ચોપાઇ - નૃપ અંબરીષકી કન્યા જોઉ, હોઈ હે કાલિ સ્વયંવર સોઈ ।
કન્યાલોભ મોય કછુ નાહી, કરન વિનોદ ચહુ મન માંહી ॥૩૧॥
આવેગે દુર્મદ બહુ રાજા, તિનકો ગર્વ ઉતારન કાજા ।
તેહિ કારન કછુ જાચન સ્વામી, તવ શરને આયો બહુનામી ॥૩૨॥
નાથ હોહુ મમ રમ્ય સ્વરૂપા, નારિનકો મન હરન અનૂપા ।
તપ કરી દુર્બલ મમ તનુ જેહુ, હોહુ પુષ્ટ અતિ બલજુત તેહુ ॥૩૩॥
ત્યું મમ સંગી પર્વત જેહી, સ્વયંવર દિનસેં પ્રભુ તેહી ।
વાનરમુખ વિરૂપ અતિ હોઈ, કરુણાનિધિ મમ યાંચા સોઈ ॥૩૪॥
દોહા - પ્રભુ તથાસ્તુ વર દિન તેહિ, તબ નારદ મુદ પાય ।
અનંગ વિમોહન રૂપ લે, ગયેઉ ભૂમિપર ધાય ॥૩૫॥
ચોપાઇ - ત્યું પર્વત પ્રભુકે ઢિગ આઈ, જાચત ભએઉ જાની સુખદાઈ ।
દેહુ રૂપ ત્રિયમોહન મોઈ, મર્કટમુખ નારદ મુનિ હોઈ ॥૩૬॥
તેહિ પ્રભુ હસિત તથાસ્તુ વર દીના, ભક્ત જાની સબકો હિત કિના ।
નારીપાસ બંધન અતિ ભારી, દાસ જાની હરિ દિન નિવારી ॥૩૭॥
પર્વત રૂપ અલૌકિક પાયો, શીઘ્ર નમન કરી ભૂપર આયો ।
અધિક જયંતી ભજનરત જોઈ, મિલેઉ ભૂમિપર નારદ સોઈ ॥૩૮॥

આશય ગૂઢ રૂપ જુત દોઉ, કહત પરસ્પર મુનિવર સોઉ ।
મુનિવર તોર રૂપ ગુન ભારી, વરીહહી તોય સો રાજકુમારી ॥૩૯॥
દોહા - દુઃખ કરી રજની બિતિ ઈમિ, ધરત જયંતી ધ્યાન ।
સો વૈશાખકી જામિની, ભઈ તેહિ કલ્પસમાન ॥૪૦॥
ચોપાઇ - રાજસુતા ગુનકીર્તન જેહુ, સબ નિશિ કિન ઉભય મુનિ તેહુ ।
અહો આશ્ચર્યમય વપુ સુકુમારી, અહો તેહિ નૌતમવય સુખકારિ ॥૪૧॥
અહો તેહિ લતા તુલ્ય ભૂજ શોભે, અહો તેહી મંદહાસ મન લોભે ।
અહો તેહિ મુક્તાફલ સમ બાની, સુનત શ્રવણ મનકું સુખદાની ॥૪૨॥
પર્વત નારદસું કહે બાતા, દેખ્યો જયંતી વદન તુમ ભ્રાતા ।
પૂરન ઈંદુ સરિસ છબિ સોઈ, કિ ફુલ્લાંબુજ સમ કહો મોઈ ॥૪૩॥
કહે નારદ તેહિ વદન ઉદારા, નિષ્કલંક શશિ સરિસ ઉજારા ।
શશી કલંકી કહાં તેહી મુખ પાસા, કહાં જડ પંકજ રહિત ઉજાસા ॥૪૪॥
દોહા - એસિ દશાકું પ્રાપ્ત ભયે, મુનિ દ્વય ત્રિય નિહારી ।
પ્રાત આએ અંબરીષપુર, રટત કુમારી કુમારી ॥૪૫॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિમુકુંદસંવાદે સ્ત્રીદર્શનમુનિમોહપ્રાપ્તનામા
એકવિંશોધ્યાયઃ ॥૨૧॥

અધ્યાય-૨૨

ચોપાઇ - મુનિ દોઉ રૂપસેં સબ પુરનારી, મોહી રહી ગૃહકાજ વિસારી ।
પુરવાસી સબ વિસ્મિત હોઈ, જુથ જુથ મિલિ નિરખત સોઈ ॥૧॥
સ્વયંવર અવસર ભયો જબહી, મુનિ દોઉ આએ સભામધ્ય તબહી ।
તહાં અન્ય નૃપ અંબરીષ બોલાએ, સબ ભૂપાલ શીઘ્ર ચલી આએ ॥૨॥
કન્યા આવન દ્વાર હે જોઉ, તેહિ સમીપ સ્થિત ભએ મુનિ દોઉ ।
કન્યાલાભ ચહત તતકાલા, કામવિવશ ભએ અધિક બેહાલા ॥૩॥
નૃપ અંબરીષ કિયો સનમાના, મુનિ સંસદિ પધરાયે સુજાના ।
કરી પ્રણામ દેખ્યો તેહિ રૂપા, અતિ વિસ્મય પાવત ભયો ભૂપા ॥૪॥
દોહા - તાસ સભા મધ્ય નૃપતિ સબ, નિરખી ઉભય મુનિ રૂપ ।
તજિ જયંતી આશા તબે, મુનિહિ વિલોકત ભૂપ ॥૫॥
ચોપાઇ - ઉભય સમાન રૂપ મુનિ ધીરા, મન્મથ મોહન રમ્ય શરીરા ।

કોનકું વરિહહિ કન્યા એહા, કરત સબહિ જન યહ સંદેહા ॥૬॥
તબ કર લિયે રમ્ય વરમાલા, આઇ જયંતી દુઃખદ નૃપબાલા ।
સબ નરકે મન હરત કુમારી, આઇ સભામધ્ય રાજદુલારી ॥૭॥
તબસેં ઉભય મુનિ તતકાલા, મર્કટમુખ ભએ અતિ વિકરાલા ।
નિરખી પરસ્પર અતિ મુદ પાયો, કિનો ઈશ મોર મનભાયો ॥૮॥
યું જાન્યો નારદ મનમાંહી, પર્વતકું ત્રિય વરી હે નાંહિ ।
પર્વત જાન્યો અચલ વિચારી, નારદકું ના વિરહે કુમારી ॥૯॥
દોહા - કન્યા ઉભયકું દેખિકે, ડરી ભાગી અકુલાઇ ।
નૃપબાલા ટેરી તોહૂ, સભામેં પુનિ નહિ આઇ ॥૧૦॥
ચોપાઇ - તા પીછે રાજા તહાં આઇ, કહિ મુનિવરસું બાત સમુઝાઇ ।
કન્યા તુમસેં ડરત અતિભારી, યા કારન તુમ જાઓ વિચારી ॥૧૧॥
નિજનિજ મુખ વિરૂપ નહિ જાને, આપકો સુંદર રુપ પ્રમાને ।
નૃપમહિ કપટ કલ્પી મુનિ દોઇ, ભએ નિરાશ અતિ કોપેઉ સોઇ ॥૧૨॥
હમકું રંક તપસ્વી જાની, રાજકે મદ ભયો અતિ અભિમાની ।
કન્યા હમહિ ન દીની એહા, નૃપ તવ કપટ લખ્યો હમ તેહા ॥૧૩॥
આતમજ્ઞાનકો મદ ઉર ધારી, મુનિહુકો હેલન કિયો ભારી ।
દેહાત્મ બુદ્ધિ જડ જેહા, હોઇ હે તોર કછુ નહિ સંદેહા ॥૧૪॥
દોહા - યું નિરદોષિ નૃપતિ સો, હરિપ્રિય પરમ સુજાન ।
તાહિ ક્રોધવશ શાપ દે, ગએ મુનિ અધિક અજાન ॥૧૫॥
ચોપાઇ - વિષ્ણુભક્ત રક્ષા હિત જાનિ, તેહિ ગૃહ ચક્ર રાખ્યો સુખદાની ।
ચક્ર સુદર્શન શાપ નિવાર્યો, ભક્ત નૃપતિકો સંકટ ટાર્યો ॥૧૬॥
પિછો ફિરિ નૃપગૃહસેં શાપા, લગ્યો મુનિન પિછે નિજપાપા ।
કામ ક્રોધ કરી દગ્ધ હે જેહુ, શાપસેં અતિદુઃખ પાવત તેહુ ॥૧૭॥
ધૂમ રાશી સમ શાપ કઠોરા, મુનિ દેખ્યો ધાવત નિજ ઓરા ।
કૃષ્ણ વરણ નિજ શાપ હે જેહી, મુનિ વિસ્મિત ભએ દેખત એહી ॥૧૮॥
પ્રલય અગ્નિસમ તેજ પ્રસારી, જ્વાલામાલી ભયંકર ભારી ।
ચક્ર સુદર્શન દેખ્યા જબહી, કિન પલાયન મુનિવર તબહી ।૧૯॥
દોહા - મર્કટમુખ મુનિ અગ્ર ભયે, તા પીછે નિજ શાપ ।
તેહિ પીછે હરિચક્ર ડર, પાયે પરમ સંતાપ ॥૨૦॥

ચોપાઇ - સુકે મુખ દુર્બલ મુનિ દોઈ, શ્રમજલ વહત ન ત્રાતા કોઈ ।
ભક્તદ્રોહ ગત જ્ઞાન હે દોઉ, ત્રાસ વિવશ દોરત મુનિ સોઉ ॥૨૧॥
ભુવિપર સબહિ દેશમહિ તેહા, ગ્રામગ્રામ પ્રતિ ઘરઘર એહા ।
ફિરેઉ ત્રાસજુત મુનિવર એહી, ત્રાહિ ત્રાહિ કરિ રોવત તેહી ॥૨૨॥
નિર્માની નિર્મદ અતિ હોઈ, હો નિર્લજ્જ જહાં જહાં ગએ સોઉ ।
તહાં તહાં ચક્ર સુદર્શન ધાવે, મુનિ અર્ધ છિન કહુ રહન ન પાવે ॥૨૩॥
ચક્ર સુદર્શન જારત અંગા, નારદ પર્વત દુઃખિત અભંગા ।
મર્કટમુખ દેખત સબ વાકું, અતિ અજ્ઞાન કછઉ કહત ન તાકું ॥૨૪॥
દોહા - વિન દેખી વિનહિં સુની, પાએ વેદના દોઉ ।
અતલાદિક અધલોક સબ, ભ્રમેઉ દુઃખિત મુનિ સોઉ ॥૨૫॥
ચોપાઇ - અધોભુવન[1]મહિ તેહિ સુખદાતા, મિલ્યો ન ત્રાસ હરન કોઉ ત્રાતા ।
તહાંસે દેવલોક દોઉ આએ, ત્રાહિ ત્રાહિ કહિ શબ્દ સુનાએ ॥૨૬॥
ઇંદ્ર અગ્નિ જમલોકમેં ગએઉ, નૈરત વરુણલોક દુઃખ કએઉ ।
ગએ મારુત કુબેર ઢીગ ધાઈ, શિવહિં કહ્યો નિજદુઃખ સમુઝાઈ ॥૨૭॥
તેહિ તેહિ સ્થલવાસી સુર જેહી, વિસ્મિત ભએઉ દુઃખિત લખી તેહી ।
તિનકિ દશા દેખી સબ ડોલે, ચક્રત્રાસ લખિ કોઉ ન બોલે ॥૨૮॥
મુનિ દોઉ સબહિ લોકમહિ ધાએ, અજ શંકર પદ શિશ નમાએ ।
નિજત્રાતા કિતહુ નહિ પાયો, તબ તેહિ પ્રભુપદ ચિત્ત લગાયો ॥૨૯॥
દોહા - ગયે વૈકુંઠકું વેગજુત, ત્રાહિ ત્રાહિ જગદીશ ।
ઉભય પોકારત દૂરસેં, પ્રભુપદ નાએઉ શિશ ॥૩૦॥
ચોપાઇ - શ્રીહરિ ચક્રસેં રક્ષા કિની, અતિ કૃપાલુ નિજપદ રતિ દિની ।
ભક્તકો શાપ આપ ગ્રહી લીના, જનસુખદાયક પરમ પ્રવીના ॥૩૧॥
એહિ વિધ નારદ પર્વત જેહુ, આગે પાએ પરમ દુઃખ તેહુ ।
સ્ત્રી અવયવ પ્રેક્ષણસેં દોઉ, મુક્તહુ અતુલ કષ્ટ સહે સોઉ ॥૩૨॥
તાતે મુક્ત મુમુક્ષુ અભંગા, મમ જન જોષિત તજઉ પ્રસંગા ।
સબહિ ભાતિ અપનો હિત જાની, ત્રિયપ્રસંગ ત્યાગત મુનિ જ્ઞાની ॥૩૩॥
પશુ પક્ષિ મૈથુનજુત હોઈ, મુક્તહુ દેખન જોગ્ય ન સોઈ ।
જો મુમુક્ષુ મન જન નરનારી, તિનકું યહ વ્રત અતિ સુખકારી ॥૩૪॥

૧ અધોભુવન - પાતાળ

दोहा - भये हे मुक्त मुनि सौभरी, अधिक जितेंद्रिय जेहु ।
मिनको मैथुन देखिके, भ्रष्ट भएउ तब तेहु ॥उ५॥
जो मम जन विधवा त्रिया, पुरुष जो त्यागी होय ।
सावधान रहो परस्पर, मम आज्ञा हे सोय ॥उ६॥
जो मम आज्ञा लोपिकें, वरती हे मनवश होई ।
भ्रष्ट होय निजधर्मसें, होत नारकी सोई ॥उ७॥

ईति श्रीमुक्तानंदमुनिविरचिते श्रीसत्संगशिरोमणौ
श्रीनारायणमुनिहरिजनसंवादे मुनिमोहनिवारणनामा
द्वाविंशोध्यायः ॥२२॥

अध्याय-२३

चोपाइ - अब कहुं गृहस्थ धर्म सुखदाई, सुनहु भक्तजन सब चित्त लाई ।
मम जन गृहस्थ पुरुष जग जेही, परत्रिय संग तजहु सब तेही ॥१॥
मोर दास गृही वनिता जेहा, परनर संग तजहु सब तेहा ।
मम शरणागत विधवा नारी, त्यागत नरसंग अधिक विचारी ॥२॥
मद्य अरु मांसको संसर्ग जेहु, गृहस्थकुं तजन योग्य हे तेहु ।
लसुन पलांडु मादक जेता, मम जन तजन जोग्य हे तेता ॥उ॥
चार वर्णके जन हे जोई, अन्न उच्छिष्ट खाना नहि कोई ।
प्रभुप्रसाद आदि बीन जोउ, ज्ञाति उच्छिष्ट न खाना सोउ ॥४॥
दोहा - गांजा भांग अफिन जुत, त्यागहु त्रिविध तमाल ।
द्यूतादिक सब व्यसन तजी, मम जन भजहु गोपाल ॥५॥
चोपाइ - पत्र अरु धृत जल पिना छानी, बिन छाने कहु दोष बखानी ।
ढीमर मछ हनत हे जोई, तेहि षट मासमें पातक होई ॥६॥
अनगल जल पिवत एकवारा, सो सब पातक लगत गमारा ।
हिंसा क्रोध रुं ईर्ष्या माना, गृहि मम जन सब तजहु सुजाना ।७॥
प्रभु बिन जुठ पदारथमांहि, मूरख ज्युं रति करना नाहि ।
गृही मम दास जानी प्रभु रीति, संतपुरुषन संग राखत प्रीति ॥८॥
अति अछेद्य संसारिक पासा, तिन करी दृढ बांध्यो ग्रहिदासा ।
संत जुक्ति करी बंधन टारी, तेहि उर स्थापत देव मुरारी ॥९॥

દોહા - ધર્મવૃદ્ધ નિજ ગ્રામમેં, સાંઝકું તેહિ ઘર જાય ।
કરનો હરિકીર્તન સદા, સુનની કથા ચિત લાય ॥૧૦॥
ચોપાઇ - હરિ સુમરનકી માલા જેહી, યથાશક્તિ તતપર હો તેહી ।
સંખ્યા જુક્ત મૌન વ્રત ધારી, ફેરહુ સબહિ ગૃહસ્થ નરનારી ॥૧૧॥
પ્રાતઃસ્નાન કરી શુભ સ્થલ જાઈ, પૂજા દ્વિવિધ પરમ સુખદાઈ ।
નિત્ય પ્રતિ કરની તતપર હોઈ, મનકે મલ ટારત સદ્ય સોઈ ॥૧૨॥
અબ જો ત્યાગી હરિભક્ત ઉદારા, વાનપ્રસ્થ સંન્યાસી અપારા ।
બ્રહ્મચારી નૈષ્ઠિક વ્રતધારી, ત્યું મમ આશ્રિત વિધવા નારી ॥૧૩॥
સુનહુ વચન મમ સબ શ્રુતિસારા, જેહિ સુની અતિપ્રિય હોય તુમારા ।
કરહુ યત્ન સબહિ ચિત લાઈ, રસન ઇંદ્રિ જિતહુ દુઃખકદાઈ ॥૧૪॥
દોહા - રસનાકો પોષન કિએ, મદત હે ઇંદ્રિયવૃંદ ।
સબકી મૂલ રસના જિતો, રહો સબ ભજનાનંદ ॥૧૫॥
સોરઠા - અન્ય ઇંદ્રિ વશ હોય, જો લું ન જિતત નિજ રસના ।
નાહિ જિતેંદ્રિય સોય, રસના જેતિ જીતે સબ ॥૧૬॥
ચોપાઇ - પ્રભુકો પ્રસાદ જાની સુખકારી, ભોજન કરહુ સબે નરનારી ।
હરિઇચ્છા આવત અન્ન જેહા, દિનદિન સ્વાદરહિત ગ્રહો તેહા ॥૧૭॥
જોબનજુત નર ત્રિય રહે જોલું, કામશત્રુ અતિ પિડત તોલું ।
વ્રત ઉપવાસ નિયમ દૃઢ ધારી, જિતહુ કામરિપુ અતિ ભારી ॥૧૮॥
ધારણા પારણા નામ હે જોઉ, ચાતુર માસકો વ્રત શુભ સોઉ ।
વર્ષવર્ષ પ્રતિ વ્રત વિચારી, વિધિજુત કરહુ સબહિ સુખકારી ॥૧૯॥
ચાંદ્રાયણ પરાક સુખદાઈ, તપ્તકૃચ્છ્ર વિધિજુત હિત લાઈ ।
એહિ સબ વ્રત કરહુ ચહુ માસા, કામકો મૂલ ખનન અભ્યાસા ॥૨૦॥
દોહા - ઈન વ્રતનિ કરી ટરત હે, મનમલ કામવિકાર ।
તોલું કરહુ પ્રતિવર્ષ વ્રત, જોલુ કામ સંહાર ॥૨૧॥
સોરઠા - યું નિત્ય કરત અભ્યાસ, સંતકું સેવત શુદ્ધ મન ।
હોત વિમલ મતિ તાસ, કામાદિક તજી હરિ ભજત ॥૨૨॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિહરિજનસંવાદે ગૃહિત્યાગીવ્રતનિરૂપણનામા
ત્રયોવિંશોઅધ્યાયઃ ॥૨૩॥

अध्याय-२४

चोपाइ - अब सुनु त्यागिभक्त जन जेहु, मुनि संन्यासी आदि सब तेहु ।
ब्रह्मचर्य व्रत अष्ट प्रकारा, सदा रखत तुम सबहि उदारा ॥१॥
सो नैष्ठिक व्रतको अंग कोई, कबहु प्रमादसें खंडित होई ।
नरनारी मम आश्रित जेही, करन जोग्य प्रायश्चित विधि तेही ॥२॥
नारिकथा अज्ञानसें करही, त्युं त्रियकथा श्रवण मन धरही ।
करत विनोद नारी जेही ठामा, तेही स्थल क्षण एक करत आरामा ॥३॥
रूप रुं वय व्यक्ति जुत जेहु, नारी अवेव निरीक्षण तेहु ।
त्रियकुं सुनावने नरसंग ज्ञाना, अति अज्ञानसें कहत अजाना ॥४॥
दोहा - पुरुषके संग करावहि, त्रियसुं एकांतमें बात ।
स्त्रिय अंगसंगको कामवश, भएे संकल्प साक्षात ॥५॥
सो संकल्पके वश भएे, आपकुं क्षण कोउ होय ।
त्युं वनिता तन वस्त्रको, स्पर्श भुलि करे कोय ॥६॥
सोरठा - ईनमें एकहु होय, जो प्रमादसें कबहु तब ।
रहे उपवासी सोय, राधाकृष्णके जप सहित ॥७॥
चोपाइ - एहि विध सब विधवा त्रिय जेहा, मम जन लेहु विचारीके एहा ।
पुरुषकथा श्रवणादिक होई, एक उपवास करे त्रिय सोई ॥८॥
धनुष्यमात्र त्रिय तजीकें दूरा, चलत त्यागी नर मम जन शूरा ।
त्युं मम आश्रित विधवा जेहु, नरसें दूर चलो सब तेहू ॥९॥
बुद्धिपूर्वक मरजादा एहि, उनमत होय उलंघत जेही ।
त्यागिमात्र नर त्रिय मम दासा, करन जोग्य सो एक उपवासा ॥१०॥
हरिउत्सव दिन आवत जबही, जन समूह मिलही बहु तबही ।
देवालय वा अज्ञ शिशु जोगा, त्युं संकीरण मग बहु लोगा ॥११॥
दोहा - युं आवश्यक जोगमें, त्युं भिक्षाटन जेहु ।
तहां त्रियस्पर्श बचावनो, मम आज्ञा सुनि लेहु ॥१२॥
त्युं उत्सव आदिक विषे, विधवा वनिता जोई ।
स्पर्श बचावे पुरुषको, मम आज्ञा हे सोई ॥१३॥
चोपाइ - धनुषमात्र दूर चले जोउ, तेहि स्थल नियम रहत नहि सोउ ।
तन करी स्पर्श उत्वसमहि जाई, ना करनो दृढ अंग बचाई ॥१४॥

તહાં અજ્ઞાનસેં ત્રિય સ્પર્શ હોઈ, એક ઉપવાસ કરત નર સોઈ ।
ત્યું નરસ્પરસસેં વિધવા જેહી, એક ઉપોષણ કરના તેહી ॥૧૫॥
એક ભિંત અંતર ત્રિય વાસા, તહાં ભૂલે નિશિ રહે હરિદાસા ।
નૈષ્ઠિક વ્રત જુત મમ જન જેહા, કરહિ એક ઉપોષણ તેહા ॥૧૬॥
ત્રિયસંગ રહે એકાંત સ્થલ માંહી, મગ ત્રિય સંગ એક વાહન જાહી ।
એસો કર્મ કરત જબ કોઉ, પાદકૃચ્છ્ર વ્રત કરહી સોઉ ॥૧૭॥
દોહા - નરસંગ વાહન વા કથન, કરત હે વિધવા જોઈ ।
પાદકૃછ્ર હરિનામ જુત, કર સુખદ વ્રત સોઈ ॥૧૮॥
ચોપાઇ - સંગ વાહન ભાષણ નરસંગા, તજન જોગ્ય વિધવા શુભ અંગા ।
સો નિજપિત્રાદિક સંગ જેહુ, દુષણ જોગ્ય નાહી તબ તેહુ ॥૧૯॥
શિશુ સ્તનપાન કરત હે જોઈ, તેહિ સ્પર્શ ત્રિયહિ દોષ નહિ હોઈ ।
આપત કાલ લહત ત્રિય જબહી, પિતુઆદિ સ્પર્શ દોષ ન તબહી ॥૨૦॥
કામવિવશ અજ્ઞાન પ્રસંગા, અષ્ટમ બ્રહ્મચર્ય ભયો ભંગા ।
તબ પ્રાયશ્ચિત કરનો તેહિ જેતાં, કલિપ્રમાન બરનું અબ તેતા ॥૨૧॥
પ્રાયશ્ચિત ધર્મશાસ્ત્ર મહિ જેહુ, કરન ન સમર્થ નર ત્રિય તેહુ ।
કરન જોગ્ય આવશ્યક જોઈ, સુગમ ઉપાય બરનુ અબ સોઈ ॥૨૨॥
દોહા - શ્રીઉદ્ધવસંપ્રદાયકે, ગ્રંથમેં વ્રત નિરધાર ।
અઘ ટારન પ્રાયશ્ચિત કર, મમ જન તેહિ અનુસાર ॥૨૩॥
ચોપાઇ - અષ્ટમ બ્રહ્મચર્યકો જબહુ, ભંગ કદાચિત હોવે તબહુ ।
ધારણ પારણ વ્રત કરે ત્યાગી, વર્ષ એક વિધિવત બડભાગી ॥૨૪॥
અથવા ચાંદ્રાયણ વ્રત જેહા, યથાવિધિ કરનો મુનિ તેહા ।
યમ અરુ નિયમ સહિત વ્રત કરનો, વ્રત કરી પાપ સબહિ પરહરનો ।૨૫॥
નિજ વ્રતભંગ ત્યાગી નર જોઈ, યહ વ્રત કરન ન સમર્થ હોઈ ।
બદ્રિનાથ હોઈ આવે જબહિ, મુનિમંડલમહિ લેના તબહી ॥૨૬॥
એહિ વિધ કરત પુરુષ વ્રત જોઉ, ગ્રહણ જોગ્ય હરિજનમહિ સોઉ ।
ત્યું વ્રત કરી શુદ્ધ હોવત નારી, ત્રિય નિજવૃંદમેં લેત વિચારી ॥૨૭॥
દોહા - કરિકે દુષ્કૃત અતિ દુઃખદ, પ્રાયશ્ચિત કરત ન જોઈ ।
મુનિમંડલસેં કાઢનો, સદ્ય અંત્યજસમ સોઈ ॥૨૮॥
ચોપાઇ - પાપનિવારણ કરિકે ત્યાગી, સો મમ પદ પાવત બડભાગી ।

विन किये घोर नरकमहि जावे, विमुख ज्युं मार जमनकी खावे ॥२९॥
गृहि नर त्रिय अरु त्यागी जेहु, मम बचननिमें रहो दृढ तेहु ।
जिनके जोग्य नियम जो होई, हो ततपर रखना दृढ सोई ॥३०॥
सांसारिक तुच्छ सुखके मांही, प्रीति करत जोग्य तुम नांही ।
राधाकृष्ण सदा उर धारी, मम जन मगन रहो नरनारी ॥३१॥
एक भक्ति करी रिझत एहि, भक्ताधीन कहत सब तेहि ।
तातें कपटरहित सुखदाई, भक्ति करहु सब अति हित लाई ॥३२॥
दोहा - युं निजआश्रित जननकुं, दे उत्तम उपदेश ।
गान करन महामुनिनकुं, प्रेरत भएे सर्वेश ॥३३॥
चोपाइ - प्रेमसुं गान करत मुनिवृंदा, करुणा दृग देखत सुखकंदा ।
निजजन संग भक्त सुखदाई, गात मधुर स्वर ताली बजाई ॥३४॥
तास कृपा नरनारी अनंता, पाएे समाधि लक्ष बुद्धिवंता ।
अक्षरधाम अलौकिक मांही, बहु रविसम तेही देखत ताही ॥३५॥
कितनेक प्रथम आएे न जेही, हे प्रभुमहि संशय जुत तेही ।
देखी प्रताप अलौकिक भारी, जाने जथारथ प्रभु सुखकारी ॥३६॥
निजसंबंधीकुं लेनके काजा, तेहि स्थल आयो दुष्ट समाजा ।
देखिके सो प्रभुप्रबल प्रतापा, तेहि आश्रित भएे तजी सब पापा ॥३७॥
दोहा - युं जनकुं आनंद दे, निजनिज स्थलकुं जान ।
आज्ञा दे अपने शिबिर, चलेउ शीघ्र भगवान ॥३८॥
सोरठा - सुखप्रद परम सुजान, निजदेरामही आएे तब ।
राजत श्रीभगवान, परम एकांतिक दास मध्य ॥३९॥
चोपाइ - युं दिन दिन प्रभु अधिक स्वच्छंदा, मिले भक्त तेहि देत आंनदा ।
भएे दिन सात बसत तेहि ठामा, निजजश प्रकट किन सुखधामा ॥४०॥
आठमें दिन निजजन मध्य आई, सिंहासन स्थित भएे सुखदाई ।
भक्तवृंद प्रभु पूजा कीना, नीलकंठ मुनि आज्ञा दीना ॥४१॥
सुनहु मोर जन नर अरु नारी, निजनिज गृह सब जाओ विचारी ।
श्रीपुरुषोत्तमको धरी ध्याना, सावधान चलो सबहि सुजाना ॥४२॥
युं आज्ञा दे जनसुखदाता, श्रीनारायण मुनि विख्याता ।
जय श्रीकृष्ण ईमि बचन उच्चारी, चलेउ संग ले मुनि ब्रह्मचारी ॥४३॥

छंद हरिगीत - મુનિવૃંદ મધ્ય સુખકંદ સોહત કૃપાનિધિ સુખદેન જુ,
કરિ કુલાહલ જનવૃંદ સબ જય જય કહત મુખ બેન જુ ।
શિર પુષ્પ મુકુટ અપાર હાર ઉદાર ઉર પર રાજ હી,
શુભ લલિત ભાલકે મધ્ય કુંકુમ ચંદ્ર અતિ છબિ છાજ હી ॥૪૪॥
યું ચલત શોભાધામ નિરખત ભક્ત દેગ જલ લાયકે,
કરિ ગાન ગદગદ કંઠ નરત્રિય ચલે પ્રભુ સંગ ધાયકે ।
પ્રભુ ચડી ચપલ નિજ અશ્વપર અતિ શીઘ્ર ગતિ જબ કીન જુ,
કરસેન કરી સબ ભક્તજનકું રહન આજ્ઞા દીન જુ ॥૪૫॥
દોહા - શીઘ્ર ચલાયો અશ્વકું, કીનો ચરન પ્રહાર ।
ગએઉ ભક્તકે સંઘસેં, એક અખિલ આધાર ॥૪૬॥
ચોપાઇ - જોલુ દૃષ્ટિબલ દેખત રએઉ, પુનિ ધરિ ધ્યાન નિવર્તત ભએઉ ।
ઉર હરિ ધ્યાન નયન બહે વારી, નિજ નિજ દેશ ગએઉ નરનારી ॥૪૭॥
પ્રભુ રૈવતગિરિ છાયામાંઇ, રહવ સદા મુનિવરકી નાંઇ ।
અઘ અધર્મકો મૂલ ઉખારી, સતજુગ પ્રગટ કીન સુખકારી ॥૪૮॥
વર્ષ વર્ષ પ્રતિ ઉત્સવ કરહી, યું જનમોહ અવિદ્યા હરહી ।
બ્રહ્મરુપ કિએ નિજ જનવૃંદા, જન ઉદ્ધારણ ફિરત સ્વચ્છંદા ॥૪૯॥
ઈશ મહોત્સવ અતિસુખદાઇ, પઢત સુનત મન મોદ બઢાઇ ।
સો મનવાંછિત સબ ફલ પાવે, પ્રભુપ્રસાદ હરિધામમેં જાવે ॥૫૦॥
દોહા - શ્રીસતસંગશિરોમણિ, ગ્રંથ સુનત કરી પ્યાસ ।
રાધાકૃષ્ણ સો ધર્મજુત, તેહિ ઉર કરત નિવાસ ॥૫૧॥
અધર્મ મૂલ ઉખારને, વાસુદેવ જગવંદ ।
ગ્રંથ કરાયો પ્રેમસું, સુનત મિટહિ ભવફંદ ॥૫૨॥
સુમતિ સુનત યહ ગ્રંથકું, દૃઢ વિશ્વાસ બઢાય ।
તેહિ ઉર ધર્મ કુટુંબ જુત, બાસ કરત નિત્ય આય ॥૫૩॥
સુનહિ ગ્રંથ યહ સુચિત્ત હો, આદ્ય રુ અંત પ્રજંત[1] ।
જાનત ધર્મ અધર્મ સો સબવિધ સંત અસંત ॥૫૪॥
મહા મુનિવર કે ગુનગ્રહે, તે હિ ઉર ધર્મ પ્રકાશ ।
કામ ક્રોધ મદ લોભજુત, અધર્મ હોત વિનાશ ॥૫૫॥

૧ પ્રજંત - લોકો

જો ઓગુન ગ્રહે સંતકે, મનુષ્યભાવ ઉર લાય ।
તેહિ ઉર અધર્મ કુલસહિત, વાસ કરત હે આય ॥૫૬॥
ધર્મદેવ જેહિ ઉર બસે, સો લહે પદ નિરવાન ।
અધર્મ જુત નરનારી સબ, પરત નરકકી ખાન ॥૫૭॥
જો યહ ગ્રંથકો પ્રેમ જુત, સુમતિ કરત સનમાન ।
હોત વિમલમતિ ભક્ત સો, તેહિ રીઝત ભગવાન ॥૫૮॥
દુર્ગ નામ પત્તન સુખદ, ઉન્મત ગંગા તીર ।
ગ્રંથ કીયો તેહિ ધામમેં, પ્રેરક શ્રીબલબીર ॥૫૯॥
સંવત અઠાર પંચોતરે, સુખપ્રદ ચાતુર્માસ ।
સોમ ચોથ અષાઢકી, પૂરન ગ્રંથ પ્રકાશ ॥૬૦॥
છંદ ચોપાઈ સોરઠા, દોહા તાસ નિરધાર ।
એક સહસ્ર અરુ ઉભય શત, તેહિ પર એક ઉદાર ॥૬૧॥

ઈતિ મુક્તાનંદમુનિવિરચિતે શ્રીસત્સંગશિરોમણૌ
શ્રીનારાયણમુનિહરિજનસંવાદે પ્રાયશ્ચિત્તપ્રકરણનિરૂપણનામા
ચતુર્વિંશોધ્યાયઃ ॥૨૪॥
સત્સંગશિરોમણિઃ સંપૂર્ણઃ ॥

॥वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात् ॥

श्रीमुक्तानंदमहामुनिकृत-काव्यसंग्रहे-

सती गीता

કડવું ॥૧॥

ૐનમો અખિલ ભુવનપતિરાયજી, નીલકંઠ ગુરુ કરજ્યો સહાયજી ।
ઉર વસજ્યો પ્રભુ અખિલ આધારજી, સતીગીતા કરુ સુગમ પ્રકારજી ॥૧॥
ઉથલો - સુગમ રીત્યે કરી કહું, સતીગીતા ગ્રંથ અનૂપ ।
જે સુણતાં સર્વ સુંદરીને, ઉર વસે હરિરૂપ ॥૨॥
નીલકંઠ મુનિવરે કહ્યો, ગીર્વાણ ગ્રંથ[1] ઉદાર ।
તે હવે ભાષા કરી કહું, સદ્ગ્રંથ કેરો સાર ॥૩॥
ઈષ્ટદેવ છે ધર્મ ભક્તિ, તેહને વારમવાર ।
નીલકંઠ મુનિવર નમે છે, જાણી સુખદ અપાર ॥૪॥
ધર્મ મહા સુખધામને, ચરણે નમાવું શીશ ।
જે ત્રિભુવનમાં જીવેશ્વરનાં, કારણ પરમ અધીશ ॥૫॥
ભવતારણ ધર્મની પત્ની, ભક્તિ જેહનું નામ ।
તેહને વારમવાર વંદુ, જાણી સર્વ સુખધામ ॥૬॥
ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનમાં, ધર્યા જે જે હરિઅવતાર ।
તે ભક્તિ થકી મુમુક્ષુને, અંતર ભાસે અપાર ॥૭॥
પુરુષોત્તમનાં રૂપ સર્વે, સામર્થ્ય સહિત અનંત ।
મુક્તાનંદ કહે બ્રહ્મપુરમાં, ભક્તિવડ્યે જુવે સંત ॥૮॥

કડવું ॥૨॥

ધર્મ ભક્તિનો પામી પ્રસાદજી, નીલકંઠ મુનિ કહ્યો સંવાદજી ।
સતી ગીતા આ ગ્રંથનું નામજી, નારીમાત્રને અતિ સુખધામજી ॥૧॥

૧ ગીર્વાણ ગ્રંથ - સંસ્કૃત ગ્રંથ

ઉથલો - સુખધામ સર્વ નારીતણો, સદ્‌ગ્રંથ અતિ સુખરૂપ ।
શ્રીનિજગુરુ મુખ સાંભળ્યો, તે ભાખુ પરમ અનૂપ ॥૨॥
દેવસભામાં ગંગાદિક નદી, સાંભળતાં શ્રુતિસાર ।
પારવતીએ શિવને કહ્યા, વનિતાના ધર્મ ઉદાર ॥૩॥
પ્રગટ શ્રીભક્તિ થકી, મેં સાંભળ્યા જે ધર્મ ।
સુવાસિની વિધવાતણા, ધર્મનો કહું શુભ મર્મ ॥૪॥
શ્રીઉદ્ધવ સંપ્રદાયને, આશર્યા વનિતાવૃંદ ।
ઇચ્છે નિજધર્મ જાણવા, જેણે ટળે ભવના ફંદ ॥૫॥
માનિનીયોનું હિત કરી, મેં રચ્યો ગ્રંથ રસાળ ।
પ્રાયશ્ચિત્ત સોતા આ ગ્રંથે કરી, જાણે ધર્મ વિશાળ ॥૬॥
પ્રથમ સુવાસિની ધર્મ વર્ણવું, કરીને પરમ વિભાગ ।
પછી તે વિધવા ધર્મને, વર્ણવું અતિઅનુરાગ ॥૭॥
સતીગીતામાં સુંદરીના, ધર્મ અતિદૃઢ જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે માનિનીને, આપે અતિ સુખ તેહ ॥૮॥

કડવું ॥૩॥

શુભ કુળ શુભ ગુણ રૂપ ઉદારજી, જોઇ યોગ્ય વર કરે નિરધારજી ।
વિધિવત રીત્યે આપે તાતજી, તેતો સુવાસિની ત્રિય સાક્ષાતજી ॥૧॥
ઉથલો - સુવાસિનીથી ઇતર નારી, તે વિધવા કહેવાય ।
તેનાં લક્ષણ કહું હવે, જેમ શ્રુતિ સ્મૃતિ ગાય ॥૨॥
જ્ઞાન વૈરાગ્ય કે ભક્તિને બળે, ન બળી પતિસંગ જોય ।
ધર્મ પાળ્યાને બળે, નવ બળી પતિસંગ કોય ॥૩॥
સુંદર સુતનું બળ ગ્રહી, પતિસંગ ના બળી હોય ।
એ રીત્યે તન નવ તજે, વિધવા કહાવે સોય ॥૪॥
જે વનિતા વૈરાગ્યવંતી, વિષયથકી ઉદાસ ।
શ્રીહરિને નિજપતિ ગણે, ત્યાગે તે અન્ય સુખ આશ ॥૫॥
પ્રાકૃત નર અતિતુચ્છ જાણી, ન પરણી જે નાર ।
તેપણ વિધવા જાણવી, જે થાવા ઇચ્છે ભવપાર ॥૬॥
જે વનિતાને તપજ વા'લુ, દૃઢમતિ નિષ્કામ ।
બાળપણાથી પ્રભુ ભજે, ઉર ધારે હરિ સુખધામ ॥૭॥

તે સર્વે વનિતાઓ વિધવા, સંન્યાસી સમ એહ ।
મુક્તાનંદ કહે માનિની સર્વે, સાંભળો કરી નેહ ॥૮॥

કડવું ॥૪॥

તે મધ્ય પ્રથમ સુવાસિની જેહજી, ઉભય પ્રકારની જાણો તેહજી ।
કુલટા સતી બે ભિન્નભિન્ન નામજી, એક દુષ્ટા એક શુભ ગુણધામજી ॥૧॥
ઉથલો - દુષ્ટા નારી તે કામિની, કુલટા કહાવે એહ ।
પોતાનો પતિ પરહરી, કરે જાર સંગ સનેહ ॥૨॥
રુડા કુળમાં ઉપજીને, જો કોઈ કુલટા થાય ।
દુષ્ટસ્વભાવ અધર્મવાળી, વઢવેડચે ન ધરાય ॥૩॥
ભૂંડે મુખ નિજપતિને ભાંડે, જારસંગ અતિ પ્રીત ।
ધર્મી પતિને જુવે વિખસમ, એ કુલટાની રીત ॥૪॥
સુંદર નયણ કટાક્ષ નાંખી, કામ સમ જુવે જર ।
કામવશ અતિપાપિણી, કુલટાના એ આચાર ॥૫॥
કામી જોબનવાન નરનો, જોઈને સુંદર વેષ ।
ધીરજ તજી ભીંજાય યોની, લાજ ન રહે લવલેશ ॥૬॥
ગુરુકે પતિ પુત્રાદિકે, કુલટાઓ શુદ્ધ ન રખાય ।
જ્યાં ત્યાં ભેટે જારને, નૃપતિને વશ નવ થાય ॥૭॥
કુલટા નારી ન કોઈની, જિહાં સ્વારથ ત્યાંજ લોભાય ।
મુક્તાનંદ કહે માયામૂર્તિ, પાપરૂપ કહેવાય ॥૮॥

પદ ॥૧॥ (પદ રાગ સોરઠા)

('હરિગુણ ગાતાં, દુર્જનિયાંનો ધડક ન મનમાં ધારિયે') એ ઢાળ છે -

કુલટા નારી, પાપતણી મૂર્તિ અતિશે દુઃખકારી,
એનું મુખ દીઠે પુણ્ય સરવે નાશે થાય પાતક ભારી।
એને જગમાં કોઈ નહી વા'લું, કરે હેત તે સ્વારથીયું ઠાલું,
બોલે કામપ્રવેશ કાલું કાલું ॥કુલટા૦॥૧॥
એ તો નિત્ય નૌતમ સંગ નેહ કરે, નિત્ય જુના જુના નર પરહરે,
એનું કોઈ ઠેકાંણે મન ન ઠરે ॥કુલટા૦॥૨॥
જેમ ધેનુ તૃણ ચરવા જાયે, તે નવુંનવું ખોલી ખાયે;

એમ કુલટા બહુ સંગ લોભાયે ॥કુલટા૦॥૩॥
એનું જપ તપ વ્રતમાં મન ન ઠરે, ચિત્ત દૈ ઘરનું નવ કામ કરે;
કેદિ ગુરુ મૂર્તિમાં મન ન ધરે ॥કુલટા૦॥૪॥
એનું જાર પુરુષ સંગ મન ડોલે, બધું ગામ ગર્જે તેમ મુખ બોલે;
કહે મુક્તાનંદ વેશ્યા તોલે ॥કુલટા૦॥૫॥

કડવું ॥૫॥

કહી છે પુરાણમાં કુલટાઓ જેહજી, ત્રણ પ્રકારની જાણો તેહજી ।
સ્વૈરિણી કામિની ને પુંશ્ચલી નામજી, ત્રાસસહિત મહાપાપનું ધામજી ॥૧॥
ઉથલો - ત્રાસસહિત મહાપાપણી, પરપંચનો નહિ પાર ।
પાપ કરી રાજી રહે, મનમાં ન શંક લગાર ॥૨॥
પોતાની નાત્યના નર સંગ, ચૂકે તે સ્વૈરિણી નાર ।
નાત્ય પરનાત્યમાં કામિની, થાય ભ્રષ્ટ ઠારોઠાર ॥૩॥
નાત્ય પરનાત્ય ને કુટુંબીસંગ, કરે અતિવ્યભિચાર ।
પ્રભુવિમુખ એ પુંશ્ચલીના, પશુતુલ્ય આચાર ॥૪॥
કુલટા ત્રણ પ્રકારની, તે મરીને જમપુર જાય ।
કોટિ કલ્પ તે કષ્ટ પામે, તોય ન સદ્ગતિ થાય ॥૫॥
જેને પતિવ્રત અચળ છે, પતિવ્રતા તેહનું નામ ।
પ્રાણથકીપણ પતિ વલ્લભ, અંતર અધિક અકામ ॥૬॥
દેવ દૈત્ય ને નરથકી, જેને અધિક પતિસંગ હેત ।
ઈશ્વર જાણી કપટ ત્યાગી, સેવે પ્રેમ સમેત ॥૭॥
દાન વ્રતાદિક શુભ ક્રિયા, પતિહુકમથી કરે એહ ।
મુક્તાનંદ તે પતિવ્રતાનો, પિયુસંગ પરમ સનેહ ॥૮॥

કડવું ॥૬॥

એક સુતવાનને સુતસંગ પ્રીતજી, જેમ હરિજન રહે હરિશું વિનીતજી ।
એક નેત્રવાનને નેત્રમાં નેહજિ, જેમ તર્ષ્યાને જળમાં સનેહજી ॥૧॥
ઉથલો - સ્નેહ જળમાં તૃષાવંતને, ભુખ્યાને અન્નમાં પ્યાર ।
કામીને પરનારીશું, રહે સહજે પ્રેમ અપાર ॥૨॥
ચોરને પરધન વિષે, રહે પ્રીત સહજે જેમ ।

દુષ્ટ નારીને જારસંગે, એમ છે પ્રેમનું નેમ ॥૩॥
પંડિતને જેમ શાસ્ત્રમાં, રહે સહજસ્વભાવે હેત ।
વેપારી વેપારનો, કરે ઉદ્યમ પ્રેમસમેત ॥૪॥
એજ રીતે પ્રીતિ નિરંતર, સતીને રહે પતિસંગ ।
મન રહે નિજપતિવિષે, અતિરાચે પતિને રંગ ॥૫॥
પતિવ્રતા વનિતાતણા, કહું ધર્મ પરમ ઉદાર ।
સતીને સેવ્યા જોગ્ય છે, જેણે લહે પતિત ભવપાર ॥૬॥
પતિવ્રતા વનિતાઓને, પતિ તેજ ઈશ્વરરૂપ ।
પતિને સેવે ભક્તિથી, જાણી ઈશ્વરતુલ્ય અનૂપ ॥૭॥
પ્રભાતે ઉઠી નાહીને, રાખે તે સુંદર સાજ ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા, નવ લોપે પતિની લાજ ॥૮॥

કડવું ॥૭॥

વળી કહું ઉત્તમ નારીની રીતજી, વસ્ત્ર પોતાનાં રાખે પુનીતજી ।
અતિ પવિત્રતા રાખે તેહજી, પતિસેવામાં પરમ સનેહજી ॥૧॥
ઉથલો - સનેહ પતિ સેવ્યા વિષે, નિત્ય રહે તે પતિને હજૂર ।
નિર્મળ નીરે સ્નાન કરાવે, નિમેષ ન રહે દૂર ॥૨॥
ધોયેલ સુંદર વસ્ત્ર આપે, પતિના પગ ધુવે સોય ।
સતીને નિજપતિ દેવતા, પતિતુલ્ય અન્ય નહિ કોય ॥૩॥
પતિને સુંદર આસન આપે, ચંદન ચરચે ભાલ ।
સૌ અંગે ચંદન ચડાવી, અર્પે હાર વિશાલ ॥૪॥
સામ વેદના મંત્ર કહીને, દીયે સુધાસમ ભોગ ।
પતિને પૂજે ભક્તિથી, કરે સ્તવન ન મન સંજોગ ॥૫॥
સદા નમુ નિજકાંતને, સર્વદેવરૂપે જેહ ।
નમુ નિત્ય મહાશાંતને, પૂજુ આ મંત્રે પતિ એહ ॥૬॥
એ મંત્રે કરી પુષ્પ ચંદન, સમર્પે કરી પ્યાર ।
ધૂપ દીપ ને વસ્ત્ર આભૂષણ, ભોજન અનંતપ્રકાર ॥૭॥
અતિ સુગંધી જળ સમર્પે, સુગંધી મુખવાસ ।
મુક્તાનંદ કહે હાથ જોડી, ઉભી રહે પતિપાસ ॥૮॥

કડવું ॥૮॥

પ્રથમ રમાએ કહ્યું શ્રુતિસારજી, તેજ સ્તવન સતી કરે ઉચ્ચારજી ।
કાંતને વંદુ વારમવારજી, શિક્ષા દેતલ સુખદાતારજી ॥૧॥
ઉથલો - મોક્ષદાતા મંગલમૂર્તિ, શાંત દાંત અનૂપ ।
સર્વે દેવસ્વરૂપ જે, નિત્ય નમુ નિજપતિરૂપ ॥૨॥
નમુ આત્મસ્વરૂપને, જે સતીના પ્રાણ આધાર ।
પૂજન વંદન જોગ્યને, નિત્ય નમુ કરી બહુ પ્યાર ॥૩॥
અંતરજામી સ્વરૂપ જે, વળી પ્રાણના પણ પ્રાણ ।
નયણ તારાને નમુ, સેવ્યે મળે નિર્વાણ ॥૪॥
નારીને જ્ઞાનઆધાર જે, વળી પતિ એ પરમાનંદ ।
ધર્મ યજ્ઞ ને અચળ અક્ષર, પતિ સદા સુખકંદ ॥૫॥
બ્રહ્મતત્ત્વ છે પતિ નિર્ગુણ, સેવ્યાથી તે નાસે કર્મ ।
નમુ નિજ આધારને, પતિ આશરે સર્વ ધર્મ ॥૬॥
જાણે અજાણે જે કર્યા, સર્વ ગુના કરજો માફ ।
દાસી જાણી દયાસિંધુ, ટાળજો સર્વ પાપ ॥૭॥
તમેજ પત્નીના સગા, હું સદા તમારી દાસ ।
મુક્તાનંદ એમ સ્તુતિ કરી, સતી રહે સદા પતિ પાસ ॥૮॥

પદ ॥૨॥ (પદ રાગ ગરબી)

('રે સગપણ હરિ વરનું સાચુ') એ ઢાળ છે -

રે સતી એમ સેવે નિજસ્વામી, સદા સર્વ સુખથી નિષ્કામી ॥રે સતી૦॥
રે પ્રથમ આ સ્તવન અતિ ભારી, ગાયું કમળા અતિ અઘહારી ।
સતી સૌને મહા સુખકારી ॥રે સતી૦॥૧॥
રે સરસ્વતી ગાન કર્યુ એનું, ગંગા ધરા પઠન કર્યું તેનું ।
માહાત્મ્ય અતિ જાણે સૌ જેનું ॥રે સતી૦॥૨॥
રે બ્રહ્માણીએ બ્રહ્મા રિઝાવા, પાર્વતીએ શિવ રાજિ થાવા ।
ગાયું પતિસ્તવન કપટ જાવા ॥રે સતી૦॥૩॥
રે મુનિ કેરી પત્નિયો સુરનારી, ગાયું તેણે સ્તોત્ર આ વિચારી ।
મુક્તાનંદ કહે થૈ પિયુ પ્યારી ॥રે સતી૦॥૪॥

કડવું ॥૯॥

કમળા આદિ સ્તવન કર્યુ જેહજી, પતિવ્રતા સૌને સુખપ્રદ એહજી ।
આ સ્તોત્રે કરી પતિવ્રતા સર્વજી, પતિનું સ્તવન કરે ત્યાગી ગર્વજી ॥૧॥
ઉથલો - ગર્વ તજી પતિને સ્તવે, પછી પ્રેમે લાવે થાળ ।
પોતે જ રાંધી પીરશે, બહુ પાક પરમ રસાળ ॥૨॥
પતિ જમાડ્યા કેડ્યે જમે, પતિ બેઠે બેસે તેહ ।
પતિ સુતા કેડ્યે સુવે, એમ પતિશું પરમ સનેહ ॥૩॥
પતિ જાગ્યાથી મો'ર જાગે, એજ સતીની રીત ।
સુંદર આભરણ વસ્ત્ર પહેરે, સતીને પતિસંગ પ્રીત ॥૪॥
જ્યારે પતિ અન્ય ગામ જાયે, આભૂષણ કરે ત્યાગ ।
પતિ વિના સતી સર્વથી, ઉર રાખે દૃઢ વૈરાગ ॥૫॥
પતિનું નામ ન મુખ કહે, પતિ આયુષ વધવા કાજ ।
પતિને નામે નામ અન્યનું, તે ન લહે ગ્રહી લાજ ॥૬॥
વાદ વિવાદ ન કરે પતિસંગ, સહે તે અતિ અપમાન ।
મારે તોય રાજી રહે, મુખ કરે પતિ ગુણગાન ॥૭॥
ઘણીવાર ન દ્વાર ઉભે, ન કહે ઉંચે સાદ ।
મુક્તાનંદ લોભિનું ધન તેમ, સતી કરે સંવાદ ॥૮॥

કડવું ॥૧૦॥

પતિ બોલાવે તો તજે ઘર કામજી, વેગે જૈ કહે મન અભિરામજી ।
હાજર છઉં કરો હુકમ તે ત્યારજી, એમ હળવી રહી કરે ઉચ્ચારજી ॥૧॥
ઉથલો - ઉચ્ચાર હળવી રહી કરે, પતિ સેવે શ્રીહરિનું રૂપ ।
વણકહ્યો તે સામગ્રી સર્વે, આપે પરમ અનૂપ ॥૨॥
પતિનું અન્ન ઉચ્છિષ્ટ જે, તે જમે કરી બહુ પ્યાર ।
અન્ન ફળાદિક પતિ જે આપે, વંદે વારમવાર ॥૩॥
દેવ પિતૃ ને અતિથિ સર્વ, ગાયો ભિક્ષુક જેહ ।
સેવકને આપ્યા વિના, નવ જમે સાધ્વી તેહ ॥૪॥
દુર્બળ વિપ્ર અનાથ જે, વળી રાંક અંધ ને દીન ।
ભુખ્યાને અન્નદાન આપે, પતિને રહે આધીન ॥૫॥
સામગ્રી સર્વ ત્યાર રાખે, શાણી હરખ સમેત ।

ખરચ અતિશે નવ કરે, પતિહુકમમાં બહુ હેત ॥૬॥
પતિની મરજી લોપિને, ન કરે વ્રત ઉપવાસ ।
પતિવ્રતા નિજધર્મ રાખી, મગન રહે પિયુ પાસ ॥૭॥
પતિવ્રતાના ધર્મ ભાખ્યા, શંખમુનિ કરી પ્યાર ।
મુક્તાનંદ કહે તેજ રીત્યે, ભાખું શ્રુતિ અનુસાર ॥૮॥

કડવું ॥૧૧॥

હુકમ વિના ન જાય ઘર બહારજી, વસ્ત્ર ઓઢ્યા વિના ન રહે લગારજી ।
ચાલ્ય ઉતાવળી ચાલે નહિ સોયજી, સતી પરનર સંગ ન બોલે કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - ન બોલે પરપુરુષ સંગે, પતિવ્રતા જગ જેહ ।
જતિ વણિક વૃદ્ધ વૈદ્ય સાથે, બોલે અવશ્ય હોય તેહ ॥૨॥
નાભિ કોઈને નવ દેખાડે, પહેરે તે ઘુટીપર્યંત ।
સ્તન ઉઘાડા નવ કરે, ન હસે દેખાડી દંત ॥૩॥
પતિ ને પતિના સંબંધીનો, ન કરે દ્વેષ લગાર ।
દૂતી ધૂતારી વેશ્યા સંગે, લેશ ન રાખે પ્યાર ॥૪॥
નજારા મારતી નારી, જોગણ્ય વનિતા હોય ।
શીલરહિત જે કપટમૂર્તિ, સંગતિ જોગ્ય ન સોય ॥૫॥
કહી જે પ્રથમ કુનારીયો, તેનો સંગ સતીને થાય ।
નિશ્ચે નિજધર્મથી પડે, તેનું સતીપણું સર્વે જાય ॥૬॥
જનસમાજ કે ઉત્સવ જોવા, સતી ન જાય બુદ્ધિવંત ।
તીરથ જાય ન એકલી, ઘર રહી ભજે ભગવંત ॥૭॥
વિવાહ ને ન જુવે સતીયો, રાખે ઉત્તમ રીત ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાને, પતિશું પૂરણ પ્રીત ॥૮॥

કડવું ॥૧૨॥

અતિ એકાંતનું કારજ હોયજી, સતી ન ઉઠાડે પતિને તોયજી ।
સુખે સુતો સુખે બેઠો જોયજી, કામ ન ચિંધે પતિને કોઈજી ॥૧॥
ઉથલો - કામ ન ચિંધે કોઈ પતિને, બોલે તે મરજી પ્રમાણ ।
પતિને ઈશ્વર તુલ્ય જાણી, સેવે પરમ સુજાણ ॥૨॥
રજસ્વલા જ્યારે થાય ત્યારે, પતિથકી રહે દૂર ।

ત્રણ રાત્ર ન મુખ દેખાડે, નાહીને થાય હજૂર ॥૩॥
નાહ્યા નહિ ત્યાં લગી પતિસંગ, ન કરે વચન ઉચ્ચાર ।
નાહીને પતિનું વદન નીરખે, પતિશું પૂરણ પ્યાર ॥૪॥
ગામ ગયો હોય નિજપતિ તો, પતિનું ધરી ઉર ધ્યાન ।
સૂરજનું દર્શન કરે, અન્ય પુરુષ ઝેર સમાન ॥૫॥
ભાલે કુંકુમ ચાંદલો, સેંથે ભરે સિંદૂર ।
કાજલ સારે નયણમાં, સદા પહેરે કમખો જરૂર ॥૬॥
તાંબૂલ આભરણ તિલ હરિદ્રા, ગુંથે તે સુંદર કેશ ।
અંગોઅંગ આભરણ સજિ, રાખે મનોહર વેશ ॥૭॥
પતિનું આયુષ ઈચ્છતી, સતી ન ત્યાગે શણગાર ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા, એમ રાખે શુભ આચાર ॥૮॥

પદ ॥૩॥ (રાગ ઘોળ)

('મારે પ્રીત બંધાણી રે કે શ્યામળિયા સંગે') એ ઢાળ છે -

સતી નિઃશંક થઈને રે, કે પતિવ્રત દૃઢ પાળે ।
જગ કેરી જુઠિ રે, કે અન્ય તૃષ્ણા ટાળે ॥૧॥
રહે પતિસંગ રાચી રે, કે અન્ય સુખને ત્યાગી ।
જેને પતિ સેવ્યામાં રે, કે દૃઢ લગનિ લાગી ॥૨॥
સતી નારી ન મુકે રે, કે સત થકિ પગ પાછો ।
સમજી સાયો છે રે, કે નિજધર્મ અતિ સાચો ॥૩॥
આગે અનંત સતીની રે, કે રીતિ ઉર ધારે ।
હરિરૂપ હૈયામાં રે, કે અહોનિશ સંભારે ॥૪॥
ગાય હરિગુણ પ્રીત્યે રે, કે દુષ્ટનો સંગ તજે ।
પ્રેમે નિજપતિ સેવે રે, કે ઉર હરિરૂપ ભજે ॥૫॥
સદા નીચ ત્રિયાની રે, કે સંગત્યને ત્યાગે ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા રે, કે પ્રભુપદ અનુરાગે ॥૬॥

કડવું ॥૧૩॥

સતી ન કરે ધોબણ્યનો સંગજી, જેથકી થાય નિજ વ્રત ભંગજી ।
વાત કહી કરે ધર્મનાશજી, સતી ન બેસે તે ત્રિય પાસજી ॥૧॥

ઉથલો - પાસ ન બેસે તેહને, જેને અંતર ધર્મ ન લેશ ।
સતીના ધર્મને લોપવા, કરે જુઠા બહુ ઉપદેશ ॥૨॥
દુઃખિ દુવાગણ્ય નારીકેરો, સુતી ન રાખે સંગ ।
તે સંગતને પરહરે, જેના બોલ્યામાં નહિ ઢંગ ॥૩॥
જે નારી વિશ્વાસઘાતી, વૃંદલ વનિતા વેશ ।
પતિવ્રતા એ પાપીયોનો, સંગ ન રાખે લેશ ॥૪॥
નરનો વેશ ધરી રહી, વળી બોલકી બહુ જેહ ।
ઘણે ઘેર ભમતી ફરે, તેશું સતી ન રાખે સનેહ ॥૫॥
જુગટું રમતલ ત્રિયા, વળી માદક પીતલ નાર ।
ચુગલ[૧] નારીશું પતિવ્રતા, પ્રીતિ ન રાખે લગાર ॥૬॥
ક્રૂર નારીનો સંગ તજે, વળી અતિ વઢકણી કોય ।
ચોરટી અતિ અંતરમેલી, સંગતિ જોગ્ય ન સોય ॥૭॥
અતિચપળ અતિઆહારવાળી, અલવ્ય[૨] વનિતાઓ એહ ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાને, સંગતિ જોગ્ય ન તેહ ॥૮॥

કડવું ॥૧૪॥

પતિસંગ દ્વેષ કરે ત્રિય જેહજી, તે સંગ સતી ન રાખે સનેહજી ।
એકલી ઘર તજી ક્યાંઈ ન જાયજી, નગ્ન થઈ કોઈ કાળે ન નહાયજી ॥૧॥
ઉથલો - નગ્ન થઈ નવ નહાય ક્યારે, અંતર ત્રાસ અપાર ।
અન્ય પુરુષ જેમ અંગ ન દેખે, રાખે એજ વિચાર ॥૨॥
ખાંડણીયો મૂશળ સાવરણી, ઉંબર કે પાષાણ ।
તે ઉપર નવ બેસવું, એ સતીની રીત પ્રમાણ ॥૩॥
અંગસંગના સમય વોણી, નિર્લજ્જ પતિશું ન થાય ।
પતિરુચિ તહાં પ્રેમવંતી, તેજ સતી કહેવાય ॥૪॥
ઉંચે આસન ચડી ન બેસે, પરઘર ન ભમે એહ ।
ગાળ કે નિર્લજ વચન હોય, સતી ન બોલે તેહ ॥૫॥
જેઠ કે સસરા સમીપે, ન કહે ઉંચે સાદ ।
નિર્લજ્જ થઈ અતિ નવ હસે, નવ કરે બહુ બકવાદ ॥૬॥
અન્ય પુરુષનો સ્પર્શ ન કરે, એજ અનાદિ રીત ।

૧ ચુગલ - ચાડી ૨ અલવ્ય - અયોગ્ય

મનને વશ થઈ નવ જુવે, પરપુરુષને કરી પ્રીત ॥૭॥
પશુની જાતના પુરુષને, સતી ન દેખે કરી હેત ।
મુક્તાનંદ સતી નવ સુણે, પરકલંક ક્લેશસમેત ॥૮॥

કડવું ॥૧૫॥

સતી ન કલંક ધરે કોયને શીષજી, કોયશું ન વઢે કરી બહુ રીષજી ।
પતિવ્રતા નારીને પતિ એ દેવજી, સતી શુદ્ધમને કરે પતિસેવજી ॥૧॥
ઉથલો - શુદ્ધમને કરે સેવ પતિની, ન લોપે વચન લગાર ।
પતિના અવગુણ ઉર ન ધારે, રાખે પૂરણ પ્યાર ॥૨॥
નપુંસક રોગી દરિદ્રી, વૃદ્ધ બુદ્ધિનો હીન ।
પતિ સમર્થ કે રંક જેવો, સતી સેવે થઈ દીન ॥૩॥
પતિને હરષે હરષ જેહને, પતિને ક્લેશે ક્લેશ ।
સંપત વિપતમાં એકસરખી, ધર્મ ન તજે લેશ ॥૪॥
ઘૃત લવણ[1] ને તેલ આદિક, જ્યારે તે ઘરમાં ન હોય ।
સતી એ દુઃખની વારતા, પતિ આગળ ન કહે તોય ॥૫॥
જેજે કામ કર્યા થકી, પતિને તે પરિશ્રમ થાય ।
પતિવ્રતા તે કામસારુ, પતિની પાસ ન જાય ॥૬॥
બહારથી જ્યારે પિયુ પધારે, દેખી હરખ અપાર ।
વેગે આસન જળ દઈ, કરે પાનબીડી તૈયાર ॥૭॥
વીઝણો લઈ વાસર[2] નાખે, પગ દાબે કરી પ્રીત ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાની, એજ ઉત્તમ રીત ॥૮॥

કડવું ॥૧૬॥

મધુર વચન કહે પરમ રસાળજી, જે સુણી ખેદ ટળે તતકાળજી ।
ભક્તિ સહિત જોડે બેઉ હાથજી, પ્રેમ ભરી બોલે પિયુ સાથજી ॥૧॥
ઉથલો - પ્રેમ ભરી પિયુ સાથ બોલે, પતિજ જેહને દેવ ।
પતિજ ગુરુ પતિ ધર્મપાલક, તીર્થ વ્રત પતિસેવ ॥૨॥
તે માટે સતી નારીને, રાખવું પતિનું માન ।
સતીને પતિનું કોય પ્રકારે, ન કરવું અપમાન ॥૩॥

૧ - મીઠું, ૨ - હવા નાખે

INDEX

દેવ મનુષ્ય ગાંધર્વ વિષે, બહુ આભરણ જુક્ત જુવાન ।
રૂપવંત ધનવંતને, સતી દેખે નરક સમાન ॥૪॥
પતિની કેડે વરતવું, જેમ ઓછાયો[૧] દેહ સાથ ।
એમ કહી વિવાહમાં, દ્વિજ ઝલાવે પતિહાથ ॥૫॥
પતિ આજ્ઞા લઈ કરી, સતી કરે વ્રત ઉપવાસ ।
નિત્ય નિમિત્ત શુભ કર્મ જે, તે પતિને વચને પ્રકાશ ॥૬॥
કહ્યાં એ સર્વ નિયમમાં, જો ભંગ કોયનો થાય ।
સતી એ પાપ નિવારવા, કરે વેગે તેજ ઉપાય ॥૭॥
પ્રભાતે જાગવા આદિક, નિયમ સતીના જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે દૃઢ કરી, નિત્ય રાખે સાધ્વી તેહ ॥૮॥

પદ ॥૪॥ (પદરાગ ઘોળ)

સતી નારીને પતિસંગ પ્યાર રે, પતિસેવા ન ચુકે લગાર રે ॥૧॥
નિજધર્મ રાખે દૃઢ તેહ રે, તેમાં ભૂલ્યે ખંડિત થાય જેહ રે ॥૨॥
તેનો એકએક કરે ઉપવાસ રે, ત્યાગે પતિવ્રતા તનસુખ આશ રે ॥૩॥
સતી શૂર ને સંતની રીત રે, સૌથી ન્યારી ને પરમ પુનીત રે ॥૪॥
સતી પતિસંગ બળવાને જાય રે, પાછી ભાગે તો ભ્રષ્ટ કહેવાય રે ॥૫॥
શૂરો રણમાં જઈ પાછો ભાગે રે, તેના કુળને તે લાંછન લાગે રે ॥૬॥
ત્યાગી થૈને વિષયમાં બંધાય રે, તેતો શ્વાનથી નીચ કહેવાય રે ॥૭॥
મુક્તાનંદ કે' સતી એમ જાણીરે, રાખે નિજધર્મ પરમ શ્યાણી રે ॥૮॥

કડવું ॥૧૭॥

ગાળ કે ભૂંડૂ બોલે જેહજી, પાદકૃચ્છ્ર વ્રત કરે સતી તેહજી ।
એક વાર જે ભૂલ્યે કહેવાયજી, તે છૂટ્યાનો કહ્યો ઉપાયજી ॥૧॥
ઉથલો - કહ્યો ઉપાય જે છૂટવા, તે કરે જો એકજ વાર ।
જો દહાડી કરતી રહે, તે પાપ તણો નહિ પાર ॥૨॥
એકજ વાર અજાણમાં, કરે હાથે પતિને પ્રહાર ।
ચાર ઉપોષણ[૨] સામટા કરી, છુટે પાપનો ભાર ॥૩॥
લાકડીએ એકવાર મારે, પતિવ્રતા થઈ જેહ ।
બાર દિવસનું વ્રત કરે, પારાક નામે તેહ ॥૪॥

૧ ઓછાયો - પડછાયો ૨ ઉપોષણ - ઉપવાસ

એ રીતે સંક્ષેપથી, કહ્યા સુવાસિની કેરા ધર્મ ।
દુર્લભ નારી પતિવ્રતા, જે જાણે પતિવ્રત ધર્મ ॥૫॥
પતિની આજ્ઞા વિમુખ થઈ, કરે નિયમ વ્રત ઉપવાસ ।
પ્રથમ પતિનું આયુષ ટાળે, મુવે તે નરક નિવાસ ॥૬॥
દાન વ્રત ઉપવાસ સુકૃત, તેનાં નિષ્ફળ થાય ।
પતિના ધર્મથી જે પડે, તે નિશ્ચે નરકે જાય ॥૭॥
મન કર્મ વચને પતિની આજ્ઞા, ન લોપે જે નાર ।
મુક્તાનંદ કહે તે સતી, હરિ ભજિને ઉતરે પાર ॥૮॥

કડવું ॥૧૮॥

એ લક્ષણ વિના સતી ન કહેવાયજી, અસતી નારી સર્વ જમપુર જાયજી ।
વાણીદુષ્ટ નહિ ખળ સંગજી, ધીરજ દૃઢ શુભ વ્રત અભંગજી ॥૧॥
ઉથલો - અભંગ વ્રત અતિનિર્મળી, વળી યોનિદુષ્ટ ન જેહ ।
પોતાના સત્યને બળે, સર્વ વિશ્વ ધારે તેહ ॥૨॥
યોનિદુષ્ટ તે કામિની, જે ચુકી પર નર સંગ ।
નહિ નિવારણ કોય ઠેકાણે, નાશ થઈ સર્વ અંગ ॥૩॥
વચન દુષ્ટ જે કામિની, તેનો દોષ નિવારણ હોય ।
યોનિદુષ્ટનો મુનિવરે, ઉપાય ન કહ્યો કોય ॥૪॥
યોનિદુષ્ટાનો કોટી કલ્પે, થાય નહિ ઉદ્ધાર ।
તિર્યક્ યોનિ અનંતમાં, જન્મે મરે બહુ વાર ॥૫॥
નામમાત્ર મનુષ્યતનને, પામે કુલટા નાર ।
ચાંડાળી થઈ શ્વાન ખાયે, ફરે તે દ્વારો દ્વાર ॥૬॥
પતિ બોલાવે ત્યારે જે વનિતા, કરે તે અતિશે ક્રોધ ।
ક્રોધ કરી પતિને કહે, જેમ આપે શઠને બોધ ॥૭॥
તે થાય ગામમાં કૂતરી, વળી શીયાળ વનમાં થાય ।
મુક્તાનંદ કહે કુનારીનું, કષ્ટ નવ કહેવાય ॥૮॥

કડવું ॥૧૯॥

જે નિજ પતિનો કરી ત્યાગજી, પરનર સંગ કરે અનુરાગજી ।

તે [1]ઉલૂકી થાય અધિક ક્રૂરજી, પોલા તરુમાં નિત્ય વસે જરુરજી ॥૧॥
ઉથલો - પોલા તરુમાં નિત્ય વસે, કરે કાગ કીટનો આહાર ।
રાત બધી ભમતી રહે, તેના કષ્ટતણો નહિ પાર ॥૨॥
પતિ મારે તૈયે પતિ હણવા, ક્રોધ કરી થાય ત્યાર ।
તે સિંહણ ને મીંદડી થઈ, મારે જીવ અપાર ॥૩॥
જે પરનરને કટાક્ષે કરી, જુવે કુલક્ષણી નાર ।
તે ફાંગી[2] થઈ ભૂંડુ મુખ લઈ, ફરે તે ઠારોઠાર ॥૪॥
જે નિજપતિને પરહરી, મિષ્ટાન્ન એકલી ખાય ।
ગામમાં તે ભુંડણય સરજે, વડે વાગોલી[3] થાય ॥૫॥
ઉંધે મુખ લટકી રહે, ખાય આપની વિષ્ટા એહ ।
દિવસમાં નજરે ન દેખે, પામે અતિ દુઃખ તેહ ॥૬॥
જે તુંકારા કરે પતિને, મુંગી સરજે સોય ।
સોક્યની ઈર્ષ્યા કરે તે, દ્વાગણય[4] વિધવા હોય ॥૭॥
પતિની નજર ચુકાવીને, જુવે પરનરને કરી પ્યાર ।
મુક્તાનંદ કહે વાણી કુમુખી, થાય કુરૂપ ગમાર ॥૮॥

કડવું ॥૨૦॥

શીળભંગ જે નારીનું થાયજી, ત્રણ કુળ બોળીને નરકમાં જાયજી ।
માત પિતા પતિનું કુળ જેહજી, લાંછન જુક્ત કરે ત્રણ તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - લાંછન દઈ ત્રણ વંશને, વળી પામે તે કષ્ટ અપાર ।
જીવતી ધિક થાય જક્તમાં, મૂવે મળે જમમાર ॥૨॥
શીલભંગ જે કામિની, તેનો પતિ અતિ ધર્મવાન ।
તોય પડે તે સ્વર્ગથી, થાય જુઠું જપ વ્રત દાન ॥૩॥
તેમાટે સૌ નારીને, રાખવું શીલ અભંગ ।
મન કર્મ વચને પરપુરુષનો, કદી ન કરવો સંગ ॥૪॥
સુકૃતનું ભાજન[5] મનુષ્યતન, તેહનો કરીને વિચાર ।
પર નર સ્પર્શ બચાવવો, કરી યત્ન અનંત પ્રકાર ॥૫॥
પરપુરુષના સ્પર્શમાંહી, ઠાલો સુખ આભાસ ।
મૂરખ નારી મોહને વશ, પડે તે જમને પાશ ॥૬॥

૧. માદા ઘુવડ ૨. વાંકી ચાંચ વાળી ૩. માદા વાગોળ ૪. ભિખારણ ૫. પાત્ર

સતીનો જશ આ લોકમાં, વળી સદા સ્વર્ગનિવાસ ।
સખિપણું કમળા સંગાથે, ત્યાં નહિ જમનો ત્રાસ ॥૭॥
પતિ હોય મહાપાતકી, વળી હરિવિમુખ જો હોય ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાને, ત્યાગ કરવો સોય ॥૮॥

પદ ॥૫॥ (પદ રાગ રામગ્રી)

સૂરજ સરખી પતિવ્રતા, જેને પ્રભુસંગ પ્રીતિ ।
કાળતણે શિર પગ દઈ, સહજે જગ જીતિ ॥સૂરજ૦॥૧॥
સીતાના જેવું સત્ય ગ્રહી, સેવે નિજ સ્વામી ।
હરિથી વિમુખ પતિ હોય તો, રહે અતિ નિષ્કામી ॥સૂરજ૦॥૨॥
પતિ જો કરે પ્રભુ આશરો, છૂટે પાપથી જ્યારે ।
પતિવ્રતા પૂરણ પ્રીતશું, સેવે નિજપતિ ત્યારે ॥સૂરજ૦॥૩॥
છાયામાં કોઈની દબાઈને, નિજધર્મ ન લોપે ।
લેશ જો ધર્મ લોપાય તો, સતી મન ઘણું કોપે ॥સૂરજ૦॥૪॥
એવી જે અતિશુદ્ધ પતિવ્રતા, તેતો પતિને ઉદ્ધારે ।
મુક્તાનંદ માબાપને, કુળસહિત તે તારે ॥સૂરજ૦॥૫॥

કડવું ॥૨૧॥

સતી તનરોમ સંખ્યા નિરધારજી, તેટલી કોડ્યના દશ હજારજી ।
રમે પતિસંગ સ્વર્ગમાં સોયજી, મહાસુખ પામે વિઘ્ન ન કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - મહાસુખ પતિસંગ ભોગવે, નિત્ય ગોવિંદના ગુણ ગાય ।
એવી મહાસતી પતિવ્રતાનો, મહિમા કહ્યો ન જાય ॥૨॥
ધન્ય તે માત ને તાત સતીનાં, ધન્ય પતિ ગુણવંત ।
જેને ઘેર એ પતિવ્રતા, નિત્ય ભજે શ્રીભગવંત ॥૩॥
સો જન્મના પુણ્યનો, સંચય તે જેહને હોય ।
તેને ઘેર એવી પતિવ્રતા, અતિ સુભાગી નર સોય ॥૪॥
માત તાત ને પતિતણી, ત્રણ ત્રણ પેઢી જેહ ।
પતિવ્રતાના પુણ્યથી, પામે સ્વર્ગનાં સુખ તેહ ॥૫॥
અકારજ કરનાર જે, વળી પતિત શુભગુણ હીણ ।
એવા પતિને સતી ઉદ્ધારે, પોતાને તારે પ્રવીણ ॥૬॥

સૂરજ ચંદ્ર ને વાયુ સતીને, સ્પર્શ કરે ધરી ત્રાસ ।
શુદ્ધ થવા સતીને સ્પરસે, અન્ય નહી ઉર આશ ॥૭॥
તીર્થ જે પૃથ્વી વિષે, તેનો સતીને ચરણે વાસ ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતાનો, સૌથી પરમ પ્રકાશ ॥૮॥

કડવું ॥૨૨॥

સુર મુનિ સિદ્ધ તપસ્વી જેહજી, સૌનું તેજ સતીતન વસે તેહજી ।
સતીની ચરણરજનો મહિમાયજી, જેણે સર્વ ભૂમિ શુદ્ધ થાયજી ॥૧॥
ઉથલો - થાય ભૂમિ શુદ્ધ સર્વે, ચરણરજ પ્રતાપ ।
પાપી કરે પ્રણામ સતીને, તેહનાં જાય સર્વ પાપ ॥૨॥
સતી પોતાને તેજે બાળે, ત્રિલોકી તતકાળ ।
પતિવ્રતા મહાપુણ્યવંતી, જેહનું તેજ વિશાળ ॥૩॥
અરુંધતી સાવિત્રી સરખી, પતિવ્રતા બળવાન ।
શતરૂપા કમળા સતી સમ, ભજે શ્રીભગવાન ॥૪॥
શાંડિલી મેના સુનીતિ, તે સરખી સતી સોય ।
સંજ્ઞા સ્વાહા લોપામુદ્રા, એવી તે વિરલા કોય ॥૫॥
કહી જે નારી પતિવ્રતા, તેના ત્રણ પ્રકારના ભેદ ।
ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠા, વખાણે નિત્ય વેદ ॥૬॥
ત્રણને મધ્યે કનિષ્ઠા તે, પાળે સતીના ધર્મ ।
પતિથી ઇચ્છે કામસુખને, દેખાડે બહુ મર્મ ॥૭॥
શૃંગારિક રસમિશ્ર જે, કરે હાવ ભાવ અપાર ।
મુક્તાનંદ પતિને ગમે, સતી કરે તેજ પ્રકાર ॥૮॥

કડવું ॥૨૩॥

રૂપ ને ગુણ પરનરનાં જોઈજી, તે સંગ મન રહે મોઈજી ।
મન વશ કરતાં હારી જાયજી, દેહે કે વચને ભ્રષ્ટ ન થાય જી ॥૧॥
ઉથલો - વચને દેહને શુદ્ધ રાખે, મન વિકળ થઈ જાય ।
એવાં લક્ષણ જેહનાં, તે સતી કનિષ્ઠા કહેવાય ॥૨॥
મધ્યમા સતી ધર્મ સર્વે, રાખે દૃઢ કરી સોય ।
પતિસેવામાં પ્રેમ અતિશે, તનસુખ ન ગમે કોય ॥૩॥

પોતાના પતિથી અધિક, ધન રૂપ ગુણ કરી જેહ ।
જુવાન નરને જોઈને, સર્વ અંગે ન ચળે તેહ ॥૪॥
દૈવજોગથી દેશ કાળને, ક્રિયા સંગ મળે તે વાર ।
મને કે દેહે પરપુરુષસંગ, પામે નારી વિકાર ॥૫॥
તે વિના અન્ય પુરુષનો, સ્વપ્રમાં સંગ ન લેશ ।
ક્યાંય ન મન ડગવા દીયે, રાખે ધીરજ ધર્મ વિશેષ ॥૬॥
પતિથકી પણ કામસુખને, કૈયે ન ઈચ્છે એહ ।
પતિનું આપેલ પતિવ્રતા, સુખ ભોગવે કરી સનેહ ॥૭॥
કહ્યાં એ લક્ષણ જેહનાં, તે મધ્યમાના આચાર ।
મુક્તાનંદ કહે મધ્યમા સતી, ન તજે ધર્મ લગાર ॥૮॥

કડવું ॥૨૪॥

ઉત્તમ પતિવ્રતા તેહનું નામજી, પ્રથમ કહ્યા તે ધર્મનું ધામજી ।
સર્વ ધર્મ સેવે કરી પ્યારજી, પતિવ્રતા ન ચળે ધર્મથી લગારજી ॥૧॥
ઉથલો - ન ચળે લગારે ધર્મથી, એ ઉત્તમ સતીની રીત ।
પોતાના પતિને તજી, સતીને ન અન્યશું પ્રીત ॥૨॥
ધન જોબન ગુણ રૂપવંતો, દેખી પુરુષ સુવેશ ।
મન કર્મ વચને પતિવ્રતા, નવ ચળે ધર્મથી લેશ ॥૩॥
દેશકાળાદિક વિષમ આવે, તોય ન મન ચળી જાય ।
પતિવ્રતાને અન્ય પુરુષનો, મનમાં ઘાટ ન થાય ॥૪॥
સનેપાતાદિક રોગ અથવા, કેફનો કરે આહાર ।
સતીને અન્યસંગ નિજપતિની, ભ્રાંતિ ન થાય લગાર ॥૫॥
પ્રેમ ભરી સેવા કરે, પતિથી ન ઈચ્છે કામ ।
નિજ ધર્મમાં અતિરુચિ, પતિસેવામાં સુખધામ ॥૬॥
આગ્રહે કરી પ્રેમ કરી, પતિ કામસુખ કરે દાન ।
ભાવ વિના તે ભોગવે, તેને જાણે કષ્ટસમાન ॥૭॥
જે લીંબુ ભક્ષણ કરે, તેણે ચણા કેમ ચવાય ।
મુક્તાનંદ કહે ઉત્તમ સતીને, એમ વિષય ભોગવાય ॥૮॥

પદ ॥૬॥ (રાગ ગરબી)

('મને રસિયા સંગાથે રંગ લાગ્યો રે' એ ઢાળ છે -)

સતી સેવેછે પતિને એવી રીતેરે, ધરે ઉરમાં હરિને અતિ પ્રીતેરે ॥૧॥
દેહ પોતાનું ને પારકું છે જેહરે, સતી નરક સમાન ગણે તેહરે ॥૨॥
ભજે કમળા પતિને કરી પ્રીતેરે, જાણી અતિશે ઉત્તમ રસ રીતેરે ॥૩॥
સતી સેવે છે પતિને ગ્રહી લાજરે, તેતો કૃષ્ણને રીઝાવવાને કાજરે ॥૪॥
પતિ પરણી લાવે જો અન્ય નારરે, સતી ન કરે શોક લગારરે ॥૫॥
સામું રાજી રહે થાય તેની દાસીરે, ભજે અંતરે અખંડ અવિનાશીરે ॥૬॥
એવી ઉત્તમ સતી જે જગમાંઇરે, અતિદુર્લભ ખોળી ન જડે ક્યાંઇરે ॥૭॥
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા સોયરે, પાપદૃષ્ટિએ ન દેખી શકે કોયરે ॥૮॥

કડવું ॥૨૫॥

સતીને ક્રૂર નજરે દેખે જેહજી, ગલત કોઢીયા થાય પાપી તેહજી ।
દેવાદિકથી સતી ન જોવાયજી, પાપે જુવે તો જમપુર જાયજી ॥૧॥
ઉથલો - જાય જમપુર પાતકી, જે સતીમાં કલ્પે પાપ ।
ચોરાશી લક્ષ દેહમાં, ભોગવે બહુ સંતાપ ॥૨॥
કનિષ્ઠા જે સતી કહી, તેને સાત જન્મ જૈયે થાય ।
રાખે નિજધર્મ દૃઢ કરી, ત્યારે મધ્યમ સતી કહેવાય ॥૩॥
મધ્યમ સાત જન્મ લગી, જ્યારે રાખે નિજધર્મ સાર ।
ત્યારે એ ઉત્તમ પતિવ્રતાનો, પામે સર્વ આચાર ॥૪॥
ત્રણ પ્રકારની પતિવ્રતા, તેનો પતિ તજે જૈયે દેહ ।
ત્રણેની ગતિ જુજવી, વર્ણવી સુણાવું તેહ ॥૫॥
તે મધ્યે ઉત્તમ સતી, પતિ મુવા મોર્ય સાક્ષાત ।
પતિનું તન છુટ્યાતણી, જાણે તે સર્વે વાત ॥૬॥
આ દિવસે આ મુહુર્તે, તજસે તે સ્વામી શરીર ।
એવું જાણી પતિવ્રતા, મનમાં થાય અધીર ॥૭॥
પૂર્વ જન્મ જે પતિતણા, વળી પોતાના ભવ જેહ ।
મુક્તાનંદ કહે સાત કે અધિક, સૂઝે સતીને તેહ ॥૮॥

INDEX

કડવું ॥૨૬॥

સતીને અધિક સત્ય વધતું જાયજી, મરણને દિવસે તદ્રૂપ થાયજી ।
પતિસંગ એકતા ટળે તનભાનજી, જય રણછોડ કરે મુખ ગાનજી ॥૧॥
ઉથલો - મુખ ગાન હરિગુણનું કરે, જ્યારે ત્યારે નિજપતિ દેહ ।
ચેમાં[1] બેસે પતિને સંગે, ત્યાગે સર્વ સનેહ ॥૨॥
ચેમાં બેસતાં વેંત સતીનો, જીવ કરે તનત્યાગ ।
સતી પો'ચે સત્યલોકમાં, પછી બાળે તનને આગ ॥૩॥
તેમાટે એ પતિવ્રતાને, બળે ન થાય દુઃખ લેશ ।
આત્મઘાતનો દોષ ન લાગે, કીધે અનળ પ્રવેશ ॥૪॥
પતિ મુવાના સમયને દિન, મધ્યમ સતી હોય જેહ ।
પોતાનો ને પતિતણો, જાણે એક પૂર્વ ભવ તેહ ॥૫॥
મધ્યમ સતી પણ પતિ સંગાથે, તદાકાર એકતાર ।
પાવક અતિ પીડા કરે તોય, રાખે દૃઢ નિરધાર ॥૬॥
શૂરો જેમ રણમાં ચડે, તેમ સતીને મન નહિ ત્રાસ ।
પતિ સંગે બળી ભસ્મ થાયે, ત્યાગે તનની આશ ॥૭॥
કનિષ્ઠાને જન્મ પતિનો, પોતાનો ભવ કોય ।
મુક્તાનંદ કહે ન સુઝે, બળે લોકલાજે સોય ॥૮॥

કડવું ॥૨૭॥

પૂર્વ જન્મ ન સુઝે કોયજી, સમઝી વિચારી બળે સતી સોયજી ।
કામની વ્યાકુળતા વશ એહજી, રહી ન શકે પતિવોણી તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - પતિ વિના નવ રહી શકે, ઉર કામ ઝાળ અપાર ।
માત તાત ને પતિતણું કુળ, લાંછન દઈ કરે ખ્વાર ॥૨॥
વિધવા કેરા ધર્મ દુષ્કર, તેપણ ન પળે લેશ ।
રક્ષક નહિ શુભ સુત નહિ, માટે કરે તે અનલ પ્રવેશ ॥૩॥
ચેમાં કરે પ્રવેશ ત્યારે, વ્યાકુળ અતિશે થાય ।
નિજધર્મ પાળ્યાની બીકે, પતિસંગે બળી જાય ॥૪॥
ત્રણ પ્રકારની પતિવ્રતા, તેને જો હરિભક્તિ ન હોય ।
તો એ સતીયો રુદ્રગણ સંગ, સતીલોકે વસે સોય ॥૫॥

૧. ચિતામાં ૨. અગ્નિ

ઉત્તમ સતી નિજપતિને સંગે, પામે ઉત્તમ ભોગ ।
મધ્યમ નિજપતિ સંગ પામે, મધ્યમ સુખ સંજોગ ॥૬॥
કનિષ્ઠા નિજપતિ સોતિ, પામે ભોગ કનિષ્ઠ ।
પોતપોતાના કામસુખને, મોહથકી ગણે ઈષ્ટ ॥૭॥
જે હરિભક્ત પતિવ્રતા, તે રમાતુલ્ય કહેવાય ।
મુક્તાનંદ કહે અનંત સતી સંગ, ગોવિંદના ગુણ ગાય ॥૮॥

કડવું ॥૨૮॥

ત્રણ પ્રકારની પતિવ્રતા જેહજી, ભિન્નભિન્ન કરી વર્ણવી સર્વ તેહજી ।
જેને બળ્યાનો નહિ અધિકારજી, તે સતીયોનો કરું નિરધારજી ॥૧॥
ઉથલો - નિરધાર કરી કહું પતિવ્રતા, જેને પતિસંગે ન બળાય ।
જ્ઞાન વૈરાગ્ય કે ભક્તિવંતી, તે બળી ભસ્મ ન થાય ॥૨॥
બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ જે, વિધવાના ધર્મ ઉદાર ।
તે પાળ્યાની શક્તિ હોય તે, ન બળે કરીને વિચાર ॥૩॥
મોક્ષ ઈચ્છાવાન જે, વળી પુત્રવંતી જે હોય ।
નાનાં બાળ કે ગર્ભવંતી, સતી બળે નહિ સોય ॥૪॥
જે સતીયો એવી રીતની, તેને બળ્યાનો નહિ અધિકાર ।
મન કર્મ વચને તેહને, હરિ સેવવા કરી પ્યાર ॥૫॥
પતિ મુવા પછી પતિવ્રતા, પતિસંગ જે બળી જાય ।
તે અરુંધતી તુલ્ય નારી, સ્વર્ગમાં પૂજાય ॥૬॥
એ આદિ પતિસંગ બળ્યાનાં, વચન ગ્રંથમાં જેહ ।
સૌ વનિતાને નથી કહ્યાં, હવે વિગતે વર્ણવું તેહ ॥૭॥
મોક્ષ ઈચ્છા રહિત જે, નિજધર્મે ન રહે લેશ ।
મુક્તાનંદ કહે તે માનિનીયો, કરે તો અનલ પ્રવેશ ॥૮॥

પદ ॥૭॥ (પદરાગ કેદારો)

'ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર ધર્મના પુત્રનું, જેથકી સર્વે સંતાપ નાશે' એ ઢાળ છે -

વિધવાના ધર્મ તે વિકટ સૌથી ઘણા, બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ ભારી ।
જેને એ પાળ્યાનું સામર્થ્ય ન હોય તે, પતિસંગે બળી મરે મન વિચારી ॥ વિધ૦ ॥૧॥
પતિવ્રતા પતિને મુવા પછી દૃઢ કરી, વ્રત બ્રહ્મચર્ય તે અચળ પાળે ।

નહિ તો એ નિજપતિ અંગ શૂરી થઇ, અનલ પ્રવેશ કરી દેહ બાળે ॥ વિધ૦ ॥૨॥
વિચિત્રવીર્ય તણી નારીની પેર એ, વંશ વધાર્યાનો અર્થ જાણી ।
વ્રત બ્રહ્મચર્યનો ભંગ તે નવ કરે, પોતાનો ધર્મ પાળે શયાણી ॥ વિધ૦ ॥૩॥
જતી સતી શૂરની રીત સરખી સદા, તન ધન જાતે ન ધર્મ ત્યાગે ।
તેજ મુક્તાનંદ મહાસુખ ભોગવે, પ્રભુસંગ લગન પણ તેને લાગે ॥ વિધ૦ ॥૪॥

કડવુ ॥૨૯॥

વિધવા ત્યાગે તનસુખ પ્યારજી, પુષ્પ મૂળ ફળ જળનો આહારજી ।
એમ વ્રત રાખીને સુકવે દેહજી, પરનર સંગ તજે સતી તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - પતિ મુવા પછી પતિવ્રતા, ત્યાગે તે પરનર સંગ ।
નામ પણ પરનરનું ન લીયે, રાખે વ્રત અભંગ ॥૨॥
નિજપતિ તનને તજે, તૈયે સતી રહે ઘણું શાંત ।
અખંડ રહે બ્રહ્મચારિણી, મનને દમે થઈ દાંત ॥૩॥
અઠ્યાશી હજાર મુનિગણ, ઊર્ધ્વરેતા જેહ ।
વંશવૃદ્ધિ નવ કરી તોય, પોત્યા હરિપદ તેહ ॥૪॥
પતિનું તન છુટ્યા પછી, બ્રહ્મચર્ય રાખે જોય ।
પુત્ર વિના તોય મુનિને પેરે, લહે સદ્‌ગતિ સોય ॥૫॥
બ્રહ્મચર્યનું લક્ષણ વર્ણવું, તજે તે મદિરા માંસ ।
દિવસમાં સુવું તજે, તજે ગંધ પુષ્પની આશ ॥૬॥
આંખ્યમાં અંજન ન આંજે, તૈલમર્દન ત્યાગ ।
પગે ન પેરે મોજડી, નહી છત્રશું અનુરાગ ॥૭॥
કામ ક્રોધ ને લોભ ત્યાગે, મોહ હર્ષ નૃત્ય ગીત ।
મુક્તાનંદ મદ ભય તજે, એ બ્રહ્મચર્યની રીત ॥૮॥

કડવું ॥૩૦॥

વળી કહું બ્રહ્મચર્યની રીતજી, જે સુણી વનિતાઓ થાય પુનીતજી ।
શ્રવણ કીર્તન કેલી જેહજી, પરનર સંગ તજે સતી તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - પરનરને જોવો તજે, ગુહ્ય ભાષણનો કરે ત્યાગ ।
સંકલ્પ જે પરપુરુષનો, ત્યાગે સતી બડભાગ ॥૨॥
પર નરકેરા સંગનું, મનમાં ન નિશ્ચે થાય ।

અંગસંગ તો નજ કરે, તેયે બ્રહ્મચર્ય કહેવાય ॥૩॥
મૈથુન આઠ પ્રકારનું જેને વર્ણવે મુનિરાય ।
તેથી અવળું વર્તવું, તે બ્રહ્મચર્ય શ્રુતિ ગાય ॥૪॥
સતીનો પતિ તનને તજે, ત્યારે સતી બળે પતિસંગ ।
કાં પાળે બ્રહ્મચર્યને, તેનો ભુલ્યે ન થાયે ભંગ ॥૫॥
પુરુષની પેઠ્યે માનિનીને, આત્મઘાતનો દોષ ।
અલ્પમતિ અબળાઓની, તેને બળે થાય સંતોષ ॥૬॥
સ્વર્ગસુખ અતિતુચ્છ જે, તે ધારે મનમાં આશ ।
આત્મઘાતનું પાપ ન ગણે, પાવકમાં કરે વાસ ॥૭॥
અલ્પમતિ જે નારીયો, તેને બળ્યાનો અધિકાર ।
મુક્તાનંદ તે સ્વર્ગથી પડી, ધરે બહુ અવતાર ॥૮॥

કડવું ॥૩૧॥

બળવા જોગ્ય ન બ્રાહ્મણી કોયજી, પરાશર મુનિ કહિ ગયા સોયજી ।
અન્ય વર્ણની વનિતાઓ જેહજી, બળવાથી તપ કરે શુભ તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - બળ્યાથી તપ શુભ ઘણુ, એમ કહી વિરંચિ વાત ।
તપ કર્યાની શ્રદ્ધા હોય તે, ન કરે આત્મઘાત ॥૨॥
મુવા પતિ સંગ બ્રાહ્મણી, કરે પાવકમાંહી પ્રવેશ ।
આત્મઘાતના દોષથી નવ થાય સુખ લવલેશ ॥૩॥
પતિસહિત બ્રાહ્મણી, નવ પામે સ્વર્ગનિવાસ ।
બ્રહ્મહત્યારાની પેઠે, ભોગવે મહાદુઃખ ત્રાસ ॥૪॥
સમર્થ ધર્મને પાળવા, વળી મોક્ષની ઈચ્છાવાન ।
તે વનિતાને ન બળવું, એમ બોલ્યા શ્રીભગવાન ॥૫॥
સ્વર્ગને પામવા ઈચ્છે, તેનો એ નિરધાર ।
હઠે કરી નવ પ્રાણ તજવા, તો પામે સુખ સાર ॥૬॥
સ્વર્ગફળ સારુ વૃથા, નહિ ત્યાગવો નિજદેહ ।
મોક્ષ ઈચ્છાવાનને, જાણવું હારદ[1] એહ ॥૭॥
ઇંદ્રાદિક ઈચ્છે ઘણું, એવો મનુષ્ય દેહ ઉદાર ।
મુક્તાનંદ કહે હરિ ભજી, જેણે પામીએ ભવપાર ॥૮॥

૧ હારદ - હાર્દ - રહસ્ય

કડવું ॥૩૨॥

તે માટે એ મનુષ્યતન સારજી, તેહની આયુષ હોય લગારજી ।
હરિ ભજી તજી સર્વ વિષય વિકારજી, સાધન કરી પામે ભવપારજી ॥૧॥
ઉથલો - સાધન કરી ભવપાર પામે, તેની તે કહું હવે રીત ।
કર્મ કરી હરિને સમર્પે, તેણે તે થાય પુનીત ॥૨॥
અંતરમાંથી મેલ એણીપેર, ટાળીને શુદ્ધ થાય ।
શ્રવણ મનન ને નિદિધ્યાસને, ભક્તિ વધતી જાય ॥૩॥
પુરુષોત્તમનું જ્ઞાન પામી, થાય કૃતાર્થ એહ ।
તે માટે તુચ્છ સ્વર્ગસારુ, ન તજવો આ દેહ ॥૪॥
મોક્ષની ઈચ્છારહિત વળી, અલ્પમતિ અતિ જેહ ।
સ્વર્ગસારુ બળી મરે, સતી નામમાત્ર છે તેહ ॥૫॥
પતિવ્રતાનો ધર્મ જે, તે બે રીતે કહેવાય ।
કેવળ એક જે ધર્મ સતીનો, તેપણ મહામુનિ ગાય ॥૬॥
વાસુદેવની ભક્તિ સોતો, બીજો સતીનો ધર્મ ।
તેથી પામે પરમ પદને, નાસે કોટિક કર્મ ॥૭॥
પ્રથમ ધર્મનું ફળ કહ્યુ છે, સતીને લોક નિવાસ ।
મુક્તાનંદ કહે બીજાનું ફળ, કહું જે પરમ પ્રકાશ ॥૮॥

પદ ॥૮॥ (રાગ ગરબી)

સતી નારીની રીતિ સાચીરે, જેને પ્રભુસંગ પ્રીત ઘણીઃ
તેને ફેરવણી નહી પાછી રે ॥જેને૦॥૧॥
સતી ધર્મવાન પતિ પામે રે ॥જેને૦॥
તેનું મન ન ચડે અન્ય ભામે રે ॥જેને૦॥૨॥
સતી ઉર કમલાવર ધારી રે ॥જેને૦॥
ભજે નિઃશંક થઈ ગિરિધારી રે ॥જેને૦॥૩॥
તેમાં ઉત્તમ જે સતી નારી રે ॥જેને૦॥
એને ઉર ભક્તિ બળ ભારી રે ॥જેને૦॥૪॥
તેદેહ તજે સતી જ્યારે રે ॥જેને૦॥
થાય કમળાસરખી ત્યારે રે ॥જેને૦॥૫॥

વસે વૈકુંઠે પ્રભુ પાસે રે ॥જેને૦॥
ભજે શ્રીપતિ શ્વાસ ઉચ્છવાસે રે ॥જેને૦॥૬॥
એનો પતિ હરિપાર્ષદ થાય રે ॥જેને૦॥
નિત્ય ગોવિંદના ગુણ ગાય રે ॥જેને૦॥૭॥
કહે મુક્તાનંદ ઉમંગે રે ॥જેને૦॥
સતી રાચે હરિને રંગે રે ॥જેને૦॥૮॥

કડવું ॥૩૩॥

મધ્યમ સતી જૈયે ત્યાગે દેહજી, સગુણ વિષ્ણુપુર પામે તેહજી ।
સુરવનિતાને વાંછિત જેહજી, જે પુરસંગ સુર સૌને સનેહજી ॥૧॥
ઉથલો - સ્નેહ છે પુરસંગ સુરને, એવું સગુણ હરિધામ ।
શ્રીવિષ્ણુપુર અતિ સુખદ, વૈકુંઠ જેહનું નામ ॥૨॥
ત્યાં કમળા રહે અન્ય રૂપે, તે સમ સુખણી થાય ।
પતિ તેનો હરિપાર્ષદ થઈ, પ્રેમે હરિગુણ ગાય ॥૩॥
કનિષ્ઠા સતી તન તજી, ઋષિલોકમાં કરે વાસ ।
નારીને નરસંગની, ઉરમાં રહે દૃઢ આશ ॥૪॥
ઋષિના લોકમાં તે સતી, અનુસૂયા ગાર્ગી સમાન ।
પતિસંગે સુખ ભોગવે, રહે અખંડ તન અભિમાન ॥૫॥
યાજ્ઞવલ્ક્ય અત્રિ સરીખો, થાય તે સતીનો કંથ ।
સંક્ષેપે કરી વર્ણવ્યો, સતી કનિષ્ઠાનો પંથ ॥૬॥
વાસુદેવનાં ભક્ત જે, તે સતીની વર્ણવી રીત ।
મર્યાદામાર્ગને આશ્રિત, જાણો પરમ પુનીત ॥૭॥
ઋષિના લોકમાં સતી કનિષ્ઠા, પામે મહાસુખ સોય ।
મુક્તાનંદ હરિમાહાત્મ્ય જોતાં, પક્ષ ન રહે કોય ॥૮॥

કડવું ॥૩૪॥

ભક્તને અતિ આનંદ દાતારજી, વાસુદેવનો મહિમા અપારજી ।
તે હરિમાહાત્મ્ય જોતાં અશેષજી, સાધનનું બળ ન રહે લેશજી ॥૧॥
ઉથલો - લેશ ન રહે સાધનનું બળ, જોતાં હરિ પરતાપ ।
નામમાત્ર ઉચ્ચારવે, ટળ્યાં મહાપાપીનાં પાપ ॥૨॥

અજામિલ મહાપાતકી, તે નારાયણને નામ ।
છોડાવ્યો જમદૂતથી, તેને પોં'ચાડ્યો નિજધામ ॥૩॥
પતિતપાવન પક્ષ લઈને, આપ્યો વૈકુંઠ વાસ ।
પુત્રવરાંસે[1] નારાયણ કહી, પામ્યો પદ અવિનાશ ॥૪॥
એવા અધમ અનંતનો, કીધો શ્રીહરિએ ઉદ્ધાર ।
માહાત્મ્ય જોતાં મહાપ્રભુનું, પતિત લહે ભવપાર ॥૫॥
તે માટે છલ કપટ ત્યાગી, જે હરિભક્ત કહેવાય ।
તેને ભજવા શ્રીહરિ, ત્યાગવો અન્ય ઉપાય ॥૬॥
જે અનન્ય થઈ શરણ આવે, તેને કરે ભવપાર ।
ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠની, નવ રાખે વિગત્ય લગાર ॥૭॥
સુવાસિની કેરા ધર્મ સર્વે, ફલ સહિત કહ્યા તેહ ।
મુક્તાનંદ કહે ફળસહિત કહું, વિધવાના ધર્મ જેહ ॥૮॥

કડવું ॥૩૫॥

વિધવા કેશ ગુંથાવે જેહજી, પતિના બંધને અર્થે તેહજી ।
તેમાટે ઉતરાવવા કેશજી, મટકો દેખાડવો નહિ લવલેશજી ॥૧॥
ઉથલો - લેશ ન તન શણગાર રાખે, જો રાખે શિર કેશ ।
જટા જેવા વણીને રાખે, શોભાડે ન નિજવેશ ॥૨॥
તેલ ન ઘાલે કેશમાં, નવ ઓળાવે સતી એહ ।
શુભ તીર્થ શુભ પર્વણીમાં, મુંડી નખાવે તેહ ॥૩॥
આપત્તિકાલ ન હોય તો, વિધવા જમે એકવાર ।
રોગાદિક ઉપદ્રવ થયે, નવ રાખે એ નિરધાર ॥૪॥
ધર્મહીન જે કામિની, તેનો સતી ન રાખે સંગ ।
પલંગપર વિધવા ન પોઢે, જો ન હોય રોગી અંગ ॥૫॥
નગ્ન થઈ નવ ના'ય સાધ્વી, ક્રોધને કરે દૂર ।
રોગાદિક વિના તેલ તનમાં, સતી ન ચોળે જરૂર ॥૬॥
વિધવા નારી ન ભોગવે, સુગંધી વસ્તુ લગાર ।
સુગંધી સુંઘ્યા થકી, થાય ઉરમાં અનંત વિકાર ॥૭॥
બળદ પર બેસે નહિ, જો ગળે આવ્યા હોય પ્રાણ ।
મુક્તાનંદ કહે કેફ તાંબૂલ, સતી ન ખાય સુજાણ ॥૮॥

૧ પૂત્ર નિમિત્તે

કડવું ॥૩૬॥

ધાતુવૃદ્ધિ જેણે કરી થાયજી, વિધવા તે અન્ન અતિશે ન ખાયજી ।
રોગાદિક વિના વિધવા જેહજી, દુધ કે ઘૃત અતિ ખાય ન તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - દુધ ઘૃતાદિક ખાય ન અતિશે, જે થકી વાધે વિકાર ।
ગણ્યું અન્ન કે તજે તેજાનો, સતી ન ખાય લગાર ॥૨॥
કાજુ વસ્ત્ર[1] કસુંબીયું, નવ પે'રે વિધવા નાર ।
ચંદન પુષ્પનો હાર ચૂડી, સતી ન ધરે લગાર ॥૩॥
ન સારે કાજળ નયનમાં, સેંથે તે ન ભરે સિંદૂર ।
ધાતુસોતું વસ્ત્ર ન પહેરે, ન પહેરે ઘરેણાં જરૂર ॥૪॥
ઝીણાં વસ્ત્ર ન પહેરે વિધવા, જેમાં નૌતમ ભાત ।
એવાં વસ્ત્ર ન પહેરવા, જેણે નવ જણાયે જાત ॥૫॥
વિધવા નારી ન પહેરે ડગલી, ન રંગે કર નખ દાંત ।
પગ ન રંગે ફુલ ન ગુંથે, સતી રહે ઘણી શાંત ॥૬॥
સતી ન ચોડે ચાંદલો, નવ સુવાસિની સરખી થાય ।
પુરુષ સરખો વેશ ન કરે, જેથકી લજ્જા જાય ॥૭॥
નાચણ્ય કે સંન્યાસણીનો, વિધવા ન કરે વેશ ।
મુક્તાનંદ કહે વિધવા નારી, પ્રપંચ ન કરે લેશ ॥૮॥

પદ ॥૯॥ (રાગ ગરબી)

('ઓરા આવો નટવર નાનડીયા' એ ઢાળ છે)

સુણો સતી વિધવાની રીતિ, જેને પ્રભુસંગે દૃઢ પ્રીતિ ॥સુણો૦॥
વિચારીને તન સુખને ત્યાગે, ઉમંગે હરિસંગ અનુરાગે ।
વિષયસુખથી ડરીને ભાગે ॥સુણો૦॥૧॥
જે જે કર્યે અપકીર્તિ થાયે, તેને તજી ગોવિંદ ગુણ ગાયે ।
કુસંગીની છાયામાં નવ જાયે ॥સુણો૦॥૨॥
લલાટના કેશ ન ખુંટાવે[2], વૃથા ઘરોઘર ન ભમી આવે ।
પ્રેમે કરી હરિગુણ નિત્ય ગાવે ॥સુણો૦॥૩॥
કોઈને ઘેર બેસવાને નારી, એકલડી જાય ન ઘર બહારી ।
ધીરજ ધરે નિજધર્મ વિચારી ॥સુણો૦॥૪॥

૧. સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર, ૨. ખેંચીને કાઢી નાખે

INDEX

કહ્યા ધર્મ વિધવાના ભારી, પતિવ્રતા સૌને સુખકારી।
મુક્તાનંદ કહે કહું વિસ્તારી ॥સુણો૦॥૫॥

કડવું ॥૩૭॥

પિતા આદિ અતિવૃદ્ધની પાસજી, સતી ન બેસે રહે ઉદાસજી ।
ખોળે ન બેસે કરી લાડજી, તાતથી વેગળી રહે કરી ચાડજી[૧] ॥૧॥
ઉથલો - ચાડ કરી રહે વેગળી, વળી સાસરિયાંની પેર ।
પિયરિયાંશું હસી ન બોલે, લાજ ગ્રહી રહે ઘેર ॥૨॥
સંજોગી નરનારીની, વારતા ભૂંડી જેહ ।
માતા આગળ નવ કહે, પતિવ્રતા વિધવા તેહ ॥૩॥
શૃંગારિક જે વારતા, નવ કરે અન્ય ત્રિય પાસ ।
સંસારી નરનારીથી, વિધવા રહે ઉદાસ ॥૪॥
ફાગણમાં હોળી ન ખેલે, ભુંડુ ન બોલે લગાર ।
મિથ્યા કલંક ન મુખ કહે, નવ કરે ગાળી ઉચ્ચાર ॥૫॥
પ્રસાદી પરબ્રહ્મની, કુંકુમ કે ચંદન હોય ।
એક આંગળીએ ગળે અડાડે, ભાલ ન ચરચે સોય ॥૬॥
હરિપ્રસાદી પુષ્પમાળા, તેપણ વિધવા નાર ।
કંઠમાં પહેરે નહિ, તજે પ્રેમે સુંઘી લગાર ॥૭॥
સાસરિયાં સાથે સતી, નિર્લજ ન બોલે વાત ।
મુક્તાનંદ તેથી ડરે, જેણે થાય નિજ વ્રત ઘાત ॥૮॥

કડવું ॥૩૮॥

જે અતિપાપણી દુષ્ટ નારજી, તે સંગ હેત ન રાખે લગારજી ।
ભેખધારી વનિતા જગ જેહજી, વિધવા સંગતિ ત્યાગે તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - તે સંગત્ય વિધવા તજે, જેણે થાય નિજવ્રત ભંગ ।
નારી પુરુષની દૂતીયોનો, ત્યાગે અધિક પ્રસંગ ॥૨॥
શ્રીહરિના અવતાર જે, તેમાં તે નહિ વિશ્વાસ ।
એવી વનિતા પાપણીને, સતી ન બેસે પાસ ॥૩॥
ઔષધની કરનાર જે, વળી લાજવિનાની જેહ ।

૧. નિશ્ચય

જંત્ર મંત્રની જાણ વનિતા, સંગતિ જોગ્ય ન તેહ ॥૪॥
ધૂતારી વળી ગર્ભહણતલ, એવી વનિતા હોય ।
જે વિધવા શ્રીહરિ ભજે, એવો સંગ ત્યાગે સોય ॥૫॥
મહાપાપી કોય પુરુષને ઘેર, પતિવ્રતા હોય નાર ।
તોય તેને ઘેર જોવા સારુ, સતી ન જાય લગાર ॥૬॥
પોતાથી અતિનીચ જાતિ, હોય સતી ધર્મવાન ।
તેને ઘેર વિધવા ન જાય, વચન ન સુણે કાન ॥૭॥
નીચ ત્રિયા સંગ બેસતાં, વિધવાને લાંછન થાય ।
મુક્તાનંદ કહે ઉત્તમ સંગે, ગોવિંદના ગુણ ગાય ॥૮॥

કડવું ॥૩૯॥

શૂદ્રથી નીચ જાતિ ત્રિય જેહજી, વિધવા તે સંગ ન કરે સ્નેહજી ।
યવનજાતિની નારી ખૂવારજી, તે સંગ વિધવા ન રાખે પ્યારજી ॥૧॥
ઉથલો - પ્યાર ન રાખે તે સંગે, જે કામવશ અતિ હોય ।
પાખંડી વનિતાઓનો, સતી સંગ ત્યાગે સોય ॥૨॥
ધોબણ્ય કે ભરમાવતલ, વળી દ્વાગણ્ય કેરો સંગ ।
વઢકણી કે નિડર ત્રિયનો, વિધવા ન રાખે પ્રસંગ ॥૩॥
ચોર ચપળ વળી ઘણું ખાતલ, ધરી રહે નરવેશ ।
વિશ્વાસુને હણનારીનો, સંગ ન રાખે લેશ ॥૪॥
નજારાની મારતલ[૧], વળી બોલકી બહુ નાર ।
બહુ ઘેર ભમતી ફરે, તેને સતી ન બાંધે બાર ॥૫॥
જુગટુ રમનાર જે, વળી કેફનો કરે આહાર ।
ચુગલનારી કે નપુંસકશું, સતી ન રાખે પ્યાર ॥૬॥
વિધવાને નિર્વાહ જેટલું, જે હોય ધન કે ધાન ।
હરિકે હરિજન કારણે, તેનું ન કરવું દાન ॥૭॥
પોતાનું ધન વાવરી, અન્ય ઉદ્યમ કરવા જાય ।
મુક્તાનંદ કહે મૂર્ખ વિધવા, ભ્રષ્ટ અતિશે થાય ॥૮॥

૧ નજારાની મારતલ - આંખ મારનાર

કડવું ॥૪૦॥

વિધવા નારી ન જુવે વિવાહજી, નરસમૂહ ન જુવે કરી ચાહજી ।
નૃત્ય ગીત જન ઉત્સવ કોયજી, વિધવા નારી ન દેખે સોયજી ॥૧॥
ઉથલો - ન જાય જોવા નારી વિધવા, પુરુષ કેરું રૂપ ।
દર્પણમાં મુખ નવ જુવે, એમ રાખે ધર્મ અનૂપ ॥૨॥
એકલડી નવ જાય વિધવા, ન જુવે નરનો રાસ ।
ભેળા થઈ બહુ લાંઠીયા[૧], જ્યાં કરતા હોય વિલાસ ॥૩॥
કામવશ ન જુવે નરને, ન બોલે કરી પ્યાર ।
સ્પર્શ ન કરે પુરુષનો, જેણે વાધે કોટિ વિકાર ॥૪॥
શ્રવણ કીર્તન પુરુષનું, સદ્ગ્રંથ વિનાનું કોય ।
તે વિધવા ન સાંભળે, સાચી સતી જગ સોય ॥૫॥
વાઘ અહિ[૨] જળ અગ્નિનો, જ્યાં ત્રાસ અતિશે થાય ।
એવે ઠેકાણે પુરુષશું, બોલ્યે અડ્યે દોષ ન ગણાય ॥૬॥
તેમજ ધાવણા બાળને, અડવાનો નહિ ઉપવાસ ।
તે વિના નરમાત્રને, નવ અડે ઉર ધરી ત્રાસ ॥૭॥
ધર્મ જે વિધવાતણા, તેને પાળે સાધ્વી નાર ।
મુક્તાનંદ કહે તે સતી, સુખે ઉતરે ભવપાર ॥૮॥

પદ ॥૧૦॥ (રાગ આશાવરી)

('એકવાર સામુ જુવો વાલા' એ ઢાળ છે)

સતી વિધવાની રીત અલૌકિક, પરનર સંગતિ ત્યાગેરે ।
મન કર્મ વચને પ્રેમ મગન થઈ, હરિચરણે અનુરાગેરે ॥સતી૦॥૧॥
પુરુષોત્તમને નિજપતિ જાણે, સેવે કરી બહુ ભાવરે ।
કમળાકાંત[૩] એ નાથ છે મારો, એજ અચળ ઠેરાવરે ॥સતી૦॥૨॥
લાંઘણ કરી મરી જાય તોય પણ, કેસરી ઘાસ ન ખાયરે ।
તેમ સતી હરિને રંગ રાચે, અળગું તે મન નવ જાયરે ॥સતી૦॥૩॥
પતિભાવે સેવે પુરુષોત્તમ, તનસુખ આશા ત્યાગીરે ।
મુક્તાનંદ કહે કુળ એકોત્તર, તારે સતી બડભાગીરે ॥સતી૦॥૪॥

૧ - બે શરમ લોક, ૨ - સર્પ, ૩ - વિષ્ણુ

કડવું ॥૪૧॥

વળી કહું સતી વિધવાની રીતજી, જે સુણી પ્રમદા થાય પુનીતજી ।
મન કર્મ વચને તજે નરસંગજી, વ્રત પોતાનું રાખે અભંગજી ॥૧॥
ઉથલો - વ્રત અભંગ રાખી રહે, ધરે ચાતક સરખી ટેક ।
અન્ય પુરુષની આશા ત્યાગે, અંતર પરમ વિવેક ॥૨॥
ધોયલ સુકું ધોયલ લીલું, વસ્ત્ર નવું હોય જેહ ।
તે વિનાનું વસ્ત્ર નરનું, સતી ન સ્પરશે તેહ ॥૩॥
પુરુષ પહેરી રહ્યો હોય તે, વસ્ત્ર ન સ્પરશે કોય ।
કામભાવે પુરુષનું, મનમાં ન ચિંતન સોય ॥૪॥
નારી પુરુષ સંયોગીયોનું, ચિત્ર જે કહેવાય ।
સતી ન સ્પરશે નવ લખે[૧], જેણે ભ્રષ્ટ બુદ્ધિ થાય ॥૫॥
નરનારીનાં જોડલાં, પશુ પંખી આદિ અપાર ।
સતી મન દૈ નવ જુવે, જેણે વાધે કોટી વિકાર ॥૬॥
કારજ સરતું હોય પોતાનું, તો પણ વિધવા નાર ।
પરનર સાથે મિત્રતા, નવ રાખે એક લગાર ॥૭॥
પુરુષને મળ મૂત્ર તજયાની, ક્રિયા જે સ્થળ થાય ।
મુક્તાનંદ કહે તે ક્રિયા ત્યાં, સતી ન કરવા જાય ॥૮॥

કડવું ॥૪૨॥

પુરુષની દૃષ્ટિશું વિધવા નારજી, દૃષ્ટિ ન બાંધે કરીને વિચારજી ।
બોલ્યા વિના કર ઢંગ કરી સોયજી, પુરુષને બોધ ન દીયે સતી કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - બોધ ન દીયે પુરુષને, કર ઢંગ ચલાવી જેહ ।
ગુહ્ય અંગ ન દેખે નરનું, સતી કહાવે તેહ ॥૨॥
પુરુષથી પંચ હાથ છેટે, ચાલે સતીઓ સુજાણ ।
પાંચ હાથનું નિમ ન જે સ્થળ, તેનું કહું પ્રમાણ ॥૩॥
દેવાલય કે અલ્પ મારગ, ભગવત ઉત્સવ હોય ।
તે સ્થળ ન કરે સ્પર્શ નરનો, વપુ બચાવે સોય ॥૪॥
જે ઘરની ભૂમિ ઉપલીમાં[૨], પુરુષનો હોય વાસ ।
ત્યાં રાત્યે સતી એકલી, હેઠી ઉંચી ન સુવે ધરી ત્રાસ ॥૫॥

૧.લખે - જુવે ૨. ઉપલીમાં - ઉપલા માળે

પુરુષ બેઠા હોય ત્યાં, હેયું ઉદર સાથળ કેશ ।
ભૂલ્યે પણ ક્યારે સતી, નવ દેખાડે લવલેશ ॥૬॥
નરસભાને દેખતાં, કર ચરણ ચપળ ન થાય ।
નવ ખંજોળે દેહને, નર દેખી અધિક લજાય ॥૭॥
સાસરીયાં ને પીયરીયાંથી, છાની કોય નર સંગ ।
મુક્તાનંદ કહે લીધા દીધાનો, લેશ ન રાખે પ્રસંગ ॥૮॥

કડવું ॥૪૩॥

વિધવા છાની અન્ય ત્રિય હાથજી, લેણદેણ ન કરે નર સાથજી ।
ભરજોબન નિજબંધુ જેહજી, ગામ સધાવે એકલો તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - ગામ સધાવે એકલો, તે સંગ વિધવા કોય ।
એકલડી મારગ ન ચાલે, સતી કહાવે સોય ॥૨॥
સંબંધી નરને સંગે, નવ બેસે કરી એકાંત ।
એ રીત્યે નરથી ડરે, તેનું તે મન રહે શાંત ॥૩॥
પુરુષ કેરો સ્પર્શ ભાષણ, જોયાનો કહ્યો ત્યાગ ।
અતિસંબંધી નર વિના, તે ભાખું[1] સર્વ વિભાગ ॥૪॥
પિતા ભ્રાત ને સગો કાકો, કાકાના સુત જેહ ।
તેના સુત આદિ સહુ, અતિ નિકટ સગપણ તેહ ॥૫॥
માનો બાપ ને સગો મામો, મામાના સુત જાણ ।
સુતના સુત આદિ સહુ, નિકટ સંબંધી પ્રમાણ ॥૬॥
માસી માસો તેહના સુત, ફઈ ફુવો ધર્મવંત ।
ફઈના સુત સુધી સહુ, કહે નિકટ સગપણ સંત ॥૭॥
ગુરુ ને ગુરુના પુત્ર જે, વળી અન્નદાતા ગંભીર ।
મુક્તાનંદ એ નિકટ સગપણ, જો હોય ધર્મી ધીર ॥૮॥

કડવું ॥૪૪॥

અન્નદાતાના સુત જે હોયજી, નિકટ સંબંધી ગણવા સોયજી ।
સસરો ને સસરાનો ભાઈજી, દિયેર જેઠની અધિક સગાઈજી ॥૧॥
ઉથલો - સગાઈ દિયેર ને જેઠની, વળી તેહતણા સુત જેહ ।

૧. ભાખું - કહું

દિકરીયો જમાઈ સોતી, અડીને સગપણ તેહ ॥૨॥
પુત્ર ને પુત્રીતણા સુત, એ આદિક જે કોય ।
પોતાને અતિ ઢુકડાં, સંબંધી કહાવે સોય ॥૩॥
તે સંગાથે બોલે સ્પરશે, જોયે દોષ ન થાય ।
જો હોય તે અતિ ધર્મવાળા, તો નિર્દોષ ગણાય ॥૪॥
સુંદર ભવન કમાડ સોતું, નહિ કોય ત્યાં નરનાર ।
ત્યાં વિધવા નિજ તાત સંગે, ન રહે એક લગાર ॥૫॥
નિજસંબંધી જે કહ્યાં, તે હરિવિમુખ હોય ક્રૂર ।
પાપિયા જાણી સતી, તેથી રહે બહુ દૂર ॥૬॥
અન્ય પુરુષની પેર તેહનો, કરે તે અતિશે ત્યાગ ।
સંબંધી સંગ હેત તોડે, રાખે દૃઢ વૈરાગ ॥૭॥
ધર્મરક્ષક પુરુષ પાસે, વિધવા રહે ગણી તાત ।
મુક્તાનંદ કહે તેજ માને, સગો સંબંધી ભ્રાત ॥૮॥

પદ ॥૧૧॥ (રાગ માલીગાડો)

વિધવા નારી વરે શ્રીહરિને, અન્ય સુખની તજે આશરે ।
બ્રહ્મચર્ય વ્રત પૂરણ પાળે, ઉર ધારે અવિનાશરે ॥વિ૦॥૧॥
રીઝવવા રણછોડ છોગાળો, નિષ્કામી રહે નારીરે ।
નિષ્કામીપણું અખંડ પળાવે, તે સંગ રહે તે વિચારીરે ॥વિ૦॥૨॥
તાતની પેર જે પોષણ રાખે, ધર્મનો રક્ષક જેહરે ।
વિધવા નારીને મન કર્મ વચને, તાત જાણવો તેહરે ॥વિ૦॥૩॥
ધર્મ રહિતનો સંગ તજીને, ગોવિંદના ગુણ ગાયરે ।
મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા નારી, કમળાતુલ્ય કહેવાયરે ॥વિ૦॥૪॥

કડવું ॥૪૫॥

ધર્મનો રક્ષક તે નિજભ્રાતજી, ભ્રાততુલ્ય પોષે સાક્ષાતજી ।
પુત્રતુલ્ય પોષક હોય કોયજી, ધર્મનો રક્ષક સુતપણ સોયજી ॥૧॥
ઉથલો - ધર્મરક્ષક હોય જે, તે સાચો સુત કહેવાય ।
ધર્મઘાતી સુત નહિ, એમજ શ્રુતિ સ્મૃતિ ગાય ॥૨॥
દેહના સંબંધી નહિ પણ, ધર્મરક્ષક જેહ ।

ભિન્ન વર્ણ તોય પિતા ભ્રાતા, પુત્ર સરખા તેહ ॥૩॥
તે સંગ ભાષણ સ્પર્શ જોવું, કરે વસ્ત્રસ્પર્શ વ્યવહાર ।
ધર્મી વિધવા નારને, નવ લાગે દોષ લગાર ॥૪॥
પિતા ભ્રાતા આદિ જેહને, ન હોય સંબંધી કોય ।
ધર્મરક્ષક પુરુષને, ઓથે રહે સતી સોય ॥૫॥
ઈચ્છે નિજધર્મ રાખવા તે, સ્વતંત્ર ન રહે નાર ।
નિડર થઈને ધર્મવાળી, સતી ન રઝળે બહાર ॥૬॥
નાતમાં કોઈ ન હોય તો, ધર્મિષ્ઠ રાજા પાસ ।
આશરે રહિ હરિ ભજે, ત્યાગે તે તનસુખ આશ ॥૭॥
એવું કર્મ ન આચરે, જેણે જાત્યમાંથી જાય ।
મુક્તાનંદ કહે જાતિશુદ્ધ, તે ધર્મ કહેવાય ॥૮॥

કડવું ॥૪૬॥

વણજ વેપાર કરે જે કર્મજી, ખેડ્ય કે પરસેવાનો ધર્મજી ।
તે સતીયોનો નિર્ણય સારજી, કહી સંભળાવું શ્રુતિઅનુસારજી ॥૧॥
ઉથલો - કહિ સંભળાવું ધર્મ તેહનો, જ્યારે કરે વ્યવહાર ।
તે કાળે નરને અડ્યે, બોલ્યે ન દોષ લગાર ॥૨॥
એજ એની જીવિકા, તે મુકી નવ મુકાય ।
વિધવા નિજધર્મ જાળવી, કરે જાતિજોગ્ય ઉપાય ॥૩॥
કુળને જોગ્ય ન હોય તે, કરે ઉદ્યમ જીવ્યા કાજ ।
તે પરવશ નિજધર્મ ખુવે, ન રહે સતીની લાજ ॥૪॥
પુષ્પ ચંદન જે મળે, તેણે પૂજે પ્રભુ સુખધામ ।
મનવિષે કાં મૂર્તિમાં, ધારે સુંદર શ્યામ ॥૫॥
તે હરિને નિજપતિ જાણે, સેવે કરી બહુ ભાવ ।
અંતરમાં રાજી રહે, ત્યાગે કપટ છળ દાવ ॥૬॥
પોતાની શક્તિ પ્રમાણે, જપે સદા હરિ નામ ।
રાત્ય દિન સર્વે કામ કરતાં, હરિ ભજે નિષ્કામ ॥૭॥
અખંડ હરિનો આશરો, ધરે અખંડ હરિનું ધ્યાન ।
મુક્તાનંદ કહે સૌ સતીને, એ છે ધર્મ સમાન ॥૮॥

કડવું ॥૪૭॥

સૂતક રોગ રજસ્વલા થાયજી, ત્યારે તે હરિમૂર્તિ ન પૂજાયજી ।
માનસી પૂજા કરે સતી સોયજી, હરિમૂર્તિ પૂજે અન્ય કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - હરિમૂર્તિ અન્ય નારી પૂજે, એજ સતીની રીત ।
છોગાળા રણછોડશું, રાખે તે પૂરણ પ્રીત ॥૨॥
અવશ્ય કારજ ઘરતણું, કરીને તે વિધવા નાર ।
હરિભક્તિ અહોનિશ કરે, ખાલી કાળ ન જાય લગાર ॥૩॥
જતિ કે બ્રહ્મચારીનું, સતી વિધવા અન્ન ન ખાય ।
આશ્રમરહિતનું પ્રાણ જાતાં, સતીએ અન્ન ન જમાય ॥૪॥
એકાદશી જન્માષ્ટમી, એ આદિ હરિવ્રત જેહ ।
સતી સદા એ વ્રત કરે, તેમાં પૂજે પ્રભુને તેહ ॥૫॥
ધર્મવાળી પતિવ્રતા, કરે સદા વ્રત ઉપવાસ ।
જોબનવાન જો હોય તો, કરે મહાવ્રતનો અભ્યાસ ॥૬॥
ત્રિરાત્રિ પંચ રાત્રિનાં, વળી પક્ષ વ્રત કરે ધીર ।
માસ સુધીનાં વ્રત કરે, મન રાખે દૃઢ ગંભીર ॥૭॥
ચાંદ્રાયણ પારાક સુધી, વ્રત કરે સતી સોય ।
મુક્તાનંદ કહે મહાસતી, કાશ ન રાખે કોય ॥૮॥

કડવું ॥૪૮॥

તપકૃચ્છ્ર કરે વિધવા જાણજી, કૃચ્છ્ર વ્રત કરે જાણી પ્રમાણજી ।
જવ અન્ન ખાય કે ફળનો આહારજી, શાક જમે કાં પયવ્રત સારજી ॥૧॥
ઉથલો - શાક જમે કાં પયોવ્રત કરી, રાખે વિધવા પ્રાણ ।
આવરદા પર્યંત એ વ્રત, રાખે પરમ સુજાણ ॥૨॥
ઈશ્વરની ઈચ્છાયે કરી, જ્યારે છુટે સતીનો દેહ ।
ત્યારે એ પામે પરમ પદને, તેમાં નહિ સંદેહ ॥૩॥
વૈશાખ કાર્તિક માઘમાં, અતિ રાખે અધિકાં નેમ ।
સ્નાન દાન ને તીરથયાત્રા, વિષ્ણુસમર્પણ તેમ ॥૪॥
વૈશાખે જળકુંભ આપે, કાર્તિકે ઘૃતદીપ ।
માઘે અન્ન તલ દાન આપી, વસે તે પ્રભુને સમીપ ॥૫॥

વૈશાખે જળપરબ કરાવી, ગળતી શિવને શીષ ।
સતી એમ સાધન કરે, જેણે રીઝે શ્રીજગદીશ ॥૬॥
છત્ર ચામર વસ્ત્ર સુક્ષ્મ, ચંદનપુષ્પના હાર ।
પાનબીડાં કપૂર સોતાં, જળનાં પાત્ર અપાર ॥૭॥
પુષ્પગૃહ રસ પાનવિધિ, રંભાફળ[1] ને દ્રાખ ।
મુક્તાનંદ એ આપે દ્વિજને, હરિ વરવા અભિલાખ ॥૮॥

પદ ॥૧૨॥ (રાગ ગરબી)

('મેં તો સગપણ કિધુરે કે શ્યામળિયા સાથે') - એ ટાળ છે -

સતી નારીનું સાધન રે કે હરિવરને ગમવા, સતી દેહ દમે છે રે કે રસીયા સંગ રમવા ॥૧॥
ઉત્તમ સતી થાવા રે કે તનસુખ આશ તજે, સતી શ્વાસ ઉચ્છવાસેરે કે નિજપતિ કૃષ્ણ ભજે ॥૨॥
તજી લોકલજ્જાને રે કે મતવાલી ડોલે, મુખથી હરિવોણું રે કે બિજું નવ બોલે ॥૩॥
લગની દૃઢ લાગી રે કે શ્યામળીયા સંગે, સતી રસબસ થઈ છે રે કે રસિયાને સંગે ॥૪॥
જગ શીર પગ દઈને રે કે જે હરિભજન કરે, તેતો જુઠા જગકેરી રે કે શંકા શીદ ધરે ॥૫॥
રણછોડ છોગાળો રે કે રહી શીર પર ધારી, મુક્તાનંદ કહે જગમાં રે કે ધન્ય ધન્ય તે નારી ॥૬॥

કડવું ॥૪૯॥

કાર્તિક માસે સતીયો સુજાણજી, નિત્ય જવઅન્ન જમી ધારે પ્રાણજી ।
કાં એકજ અન્ન જમે એકવારજી, એમ સતી ટાળે સર્વ વિકારજી ॥૧॥
ઉથલો - વિકાર સર્વે એમ ટાળે વિધવા, ન જમે સૂરણ શાક ।
વૃંતાક[2] ને સર્વફળી[3] તજે, તજે જવ ને ઘઉં નો પાક ॥૨॥
કાર્તિક માસે તેલ ત્યાગે, કાંસામાં નવ ખાય ।
મધ મીઠાળું શાક ત્યાગી, ગોવિંદના ગુણ ગાય ॥૩॥
સડ્યું અન્ન સતી નવ જમે, કાર્તિક માસે કોય ।
નિયમ ને શિર દાન જે, વર્ણવી સુણાવું સોય ॥૪॥
કાર્તિક માસે મૌન વ્રતનું, નિયમ રાખે જેહ ।
સુંદર ઘંટાદાન આપે, વ્રત સંપૂરણ તેહ ॥૫॥
કાર્તિક માસે પાનડામાં, જમે જે ત્યાગી માન ।
તે કાંસાનું પાત્ર ઘૃત ભરી, આપે દ્વિજને દાન ॥૬॥

૧. કેળા ૨. રીંગણા ૩. પાપડી

કેવલ ભૂમિપર સૂવે, તે આપે સજ્યા સાર ।
ઓશીકું ઓછાડ સોતું, આપે સતી ઉદાર ॥૭॥
જે જે રસ જે ફળ તજે, તે દાન કરે સતી નાર ।
મુક્તાનંદ કહે દાન વ્રતમાં, ફેર ન રાખે લગાર ॥૮॥

કડવું ॥૫૦॥

જેજે અન્ન કરે સતી ત્યાગજી, તે દ્વિજને આપે બડભાગજી ।
અથવા સર્વ અન્ન હાજર નોયજી, શાળનું[1] દાન કરે સતી સોયજી ॥૧॥
ઉથલો - દાન કરે સતી શાળનું, વળી આપે ધેનુદાન ।
કંચન ભૂષણ સહિત દ્વિજને, આપે કરી સનમાન ॥૨॥
એકી કોરે દાન સર્વે, દીપદાન એક કોર ।
કાર્તિક માસે દીપ કરવો, સૌથી દાન સજોર ॥૩॥
માઘસ્નાન જે કરે વિધવા, તેનો કહું નિર્ધાર ।
ના'ય સૂરજ ઉગ્યા સમે, રાખે નિમબળ અનુસાર ॥૪॥
સુંદર અન્ન રાંધી કરી, લાડું સુંવાળી શેવ ।
શાક કરી બહુભાતનાં, સતી જમાડે ભૂદેવ ॥૫॥
સુતરફેણી વડાં સુંદર, ગુંજાં ઘૃતરસપૂર ।
સુગંધી શાક રસભર્યા, અતિ વાસિયાં કપૂર ॥૬॥
એવા પાક અનેક સુંદર, જોતાં સર્વ દુઃખ જાય ।
જતી તપસ્વીને સતી, એવું આપી રાજી થાય ॥૭॥
સુકાં ઈંધન ભાર આપે, શીતનિવારણ કાજ ।
મુક્તાનંદ કહે સાધન કરી કરી, રીઝવે વ્રજરાજ ॥૮॥

કડવું ॥૫૧॥

વિધવા ડગલીનું કરે દાનજી, જેથકી રીઝે શ્રીભગવાનજી ।
આપે તળાઈ ઓશીકુ સારજી, જેણે રીઝે હરિ ભરથારજી ॥૧॥
ઉથલો - જેણે રીઝે શ્રીહરિ, તેમ કરે તે વિધવા નાર ।
કાર્તિક માસે દાનમાં, નવ રાખે ફેર લગાર ॥૨॥
મજીઠે રંગેલ જે, તે વસ્ત્ર આપે ધીર ।

---

૧ શાળ - ચોખા

ગોદડાં રુનાં ભર્યાં સતી, આપે ગુણગંભીર ॥૩॥
લવિંગ સોપારી એલચી, વળી જાયફળ તંબોલ ।
એ આપે સતી વિપ્રને, જેણે થાય મુખ રંગચોળ ॥૪॥
કંબળ વિવિધ પ્રકારનાં, વળી વાયુ વિના ઘર જેહ ।
રીઝવવા રણછોડને, વિપ્રને આપે તેહ ॥૫॥
આપે કોમળ પગરખાં, વળી જાડી વાટ્યના દીપ ।
વિવિધ ભાતનાં ભોજન આપે, થાવા હરિને સમીપ ॥૬॥
સુગધી ચંદન સમર્પે, કર ધોવાને કાજ ।
એમ સેવે સતી વિપ્રને, જેમ રીઝે શ્રીમહારાજ ॥૭॥
કૃષ્ણસ્વરૂપી કાંત મુજપર, રીઝજો કરી પ્યાર ।
મુક્તાનંદ વિધવા સતી, એમ માગે વારમવાર ॥૮॥

કડવું ॥૫૨॥

એવી રીતે નિમ અપારજી, વ્રત દાનાદિક વિવિધ પ્રકારજી ।
વૈશાખ કાર્તિક માઘમાં જેહજી, વિધવા નારી કરે સર્વે તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - વિધવા નારી વ્રત કરે, જેમ અંતર નિર્મલ થાય ।
પુરુષોત્તમ સંગ પ્રીત તેમ તેમ, અધિક વધતી જાય ॥૨॥
નિયમ વ્રત ઉપવાસ વોંણી, જે કોય વિધવા હોય ।
નિજધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈ, ફરે ભુંડું મુખ લઈ સોય ॥૩॥
કાર્તિક માસમાં કુતરી, વાંદરી સરખી ખ્વાર ।
બારે મહિના કામવશ થઈ, ફરે તે ઠારોઠાર ॥૪॥
તેમાટે વિધવા સતીને, સાંભળવા સદ્ગ્રંથ ।
ધર્મવાળા પુરુષથી, જાણવા પંથ કુપંથ ॥૫॥
ત્યાંપણ વનિતા વૃંદમાં રહી, કરે કથારસ પાન ।
પોતાનું વ્રત અચળ રાખે, ભજે શ્રીભગવાન ॥૬॥
માંસ મદિરા ચોરી ત્યાગે, ત્યાગે પરનરસંગ ।
પોતાની ને પારકી સૌ, હિંસા ત્યાગે અભંગ ॥૭॥
શ્રીઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં, એ સહુ વનિતાનો ધર્મ ।
મુક્તાનંદ એમ ધર્મ પાળ્યે, નાસે કોટિક કર્મ ॥૮॥

પદ ॥૧૩॥ (રાગ સામેરી)

('મારું મન હરિયું નંદને ગોવાળિયેરે') એ ઢાળ છે -

વિધવા સતીને રે એમ હરિ સેવવારે, પ્રેમ કરી પાળવા ધર્મ ઉદાર ।
પ્રથમ કહ્યાં તે રે નિમ સંભારવાં રે, ભુલ્ય ન રાખવી એક લગાર ॥વિધવા૦॥૧॥
મન કર્મ વચને ધર્મ દૃઢ રાખવોરે, નિંદવા જોગ્ય કર્મ કરી ત્યાગ ।
વિધવાના ધર્મ કહ્યા આ ગ્રન્થમાં રે, તે સંગ રાખવો દૃઢ અનુરાગ ॥વિધવા૦॥૨॥
વિધવાના ધર્મ વિશેષે જે કહ્યા રે, તેમાં જેજે ચુક અજાણે થાય ।
તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરે સતી પ્રેમશુંરે, જેણે કરી દોષ સર્વે બળી જાય ॥વિધવા૦॥૩॥
મરેલ પતિને ભજે પાળે ધર્મનેરે, તેતો પતિસોત પામે સતીલોક ।
વિષયતણાં સુખ પતિસંગ ભોગવેરે, અંતે ત્યાંથી પડીને પામે શોક ॥વિધવા૦॥૪॥
પ્રગટ શ્રીવાસુદેવ પતિને વરેરે, નિજધર્મ પાળે હરિગુણ ગાય ।
મુક્તાનંદ કહેરે વસે વૈકુંઠમાંરે, કમળાસમાન તે સતી કહેવાય ॥વિધવા૦॥૫॥

કડવું ॥૫૩॥

વળી કહું સતીનો ધર્મ વિશેષજી, નારીમાત્રને હિત ઉપદેશજી ।
નિત્ય હરિપૂજન કરવું તેહજી, નારીમાત્રને જોગ્ય છે જેહજી ॥૧॥
ઉથલો - જોગ્ય વનિતામાત્રને, પ્રભુ પૂજવા કરી પ્યાર ।
તેનો વિધિ સંક્ષેપશું, વર્ણવું કરી નિરધાર ॥૨॥
ઉજળે દાંતે સતી, નિત્ય સવારે ઉઠી ના'ય ।
ધોળું પહેરે વસ્ત્ર તનપર, શુદ્ધ અતિશે થાય ॥૩॥
પછી એ સતી કરી આચમન, ભેળો કરે સર્વ સાજ ।
ગાળે ઉજજવલ પાત્રમાં, નિર્મળું જળ હરિકાજ ॥૪॥
દેવને નવરાવવાનું, પાત્ર સુંદર જેહ ।
આચમનકેરા પાત્ર સોતું, શુદ્ધ કરી લીયે તેહ ॥૫॥
સુંદર અક્ષત પુષ્પ ચંદન, ધૂપ દીપ નૈવેદ ।
દક્ષિણા મુખવાસ સોતિ, આરતી બહુભેદ ॥૬॥
એ સર્વ સામગ્રી લઈ, બેસે તે પ્રભુને પાસ ।
આચમન કરી આસને બેસે, પૂજવા અવિનાશ ॥૭॥
ધીરે તાળી ધુન્ય કરી, કરે ઘંટાશબ્દ પ્રકાશ ।

મુક્તાનંદ કહે પતિવ્રતા, એમ જગાડે અવિનાશ ॥૮॥

કડવું ॥૫૪॥

ઉઠો ઉઠો ગોવિંદ ગરુડાધીશજી, કમળાપતિ ઉઠો જગદીશજી ।
ત્રિભુવનમાં પ્રભુ કરો કલ્યાણજી, છોગાળા રણછોડ સુજાણજી ॥૧॥
ઉથલો - છોગાળા રણછોડ એમ કહી, હરિપ્રતિમા શુભ જેહ ।
ઉઠાડે વસ્ત્રે કરી સતી, સંમાર્જન કરે તેહ ॥૨॥
મૃદુ આસનપર મૂર્તિ સ્થાપે, તે કરી બહુ પ્યાર ।
કાં તો સ્થાપે કરંડીયામાં, જેમ શોભે શણગાર ॥૩॥
કાષ્ઠ કે પાષાણની, ધાતુની મૂર્તિ હોય ।
લખિ કે ચંદને લીપી, હરિમૂર્તિ સત્ય સોય ॥૪॥
રેળુની[૧] કે માનસી, વળી મણિમય મૂર્તિ સાર ।
પ્રતિમા અષ્ટ પ્રકારની, નિગમે કરી નિરધાર ॥૫॥
ઉત્તર કે પૂર્વમુખે, બેસે તે પ્રભુને પાસ ।
અચળ મૂર્તિ હોય તો પૂજે, સામી રહી અવિનાશ ॥૬॥
સ્વસ્તિક આસન વાળી બેસે, ધરે તે ઉર હરિધ્યાન ।
સિંહાસન પર કોટિ રવિસમ, શોભે શ્રીભગવાન ॥૭॥
ચતુર્ભુજ ઘનશ્યામ સુંદર, મૂર્તિ મન અભિરામ ।
મુક્તાનંદ કહે કોટિકંદર્પ, તુલ્ય શોભાધામ ॥૮॥

કડવું ॥૫૫॥

આભરણ અનંત પે'રી શણગારજી, પીતાંબરધારી સુકુમારજી ।
ચામર લઈ કમળા પ્રભુ સાથજી, વામ ભાગે સેવે નિજનાથજી ॥૧॥
ઉથલો - વામભાગે રહી કરી, નિત્ય સેવે શ્રી નિજશ્યામ ।
ડાબે પડખે ધર્મ ઉજ્જવલ, સેવે હરિ સુખધામ ॥૨॥
ભક્તિ જમણી કોર રહીને, સેવે કરી બહુ પ્યાર ।
દેવગણ બહુ સામગ્રી લઈ, પૂજે તે વારમવાર ॥૩॥
છત્ર ચામર વીંઝણો લઈ, સેવે પાર્ષદવૃંદ ।
એવા શ્રીપતિ શ્યામને, સતી ઉર ધારે જગવંદ ॥૪॥
હૃદયકમળમાં એવી રીતે, ધરે તે સાધ્વી ધ્યાન ।

૧ રેળુની - રેતીની

પ્રથમ પૂજા માનસી કરી, પૂજે શ્રીભગવાન ॥૫॥
પ્રથમ પૂજી ધ્યાનમાં, શ્રીહરિ મૂર્તિ જેહ ।
આવાહન કરી પ્રતિમામાં, લાવે સાધ્વી તેહ ॥૬॥
જે મળે તે સામગ્રી લઈ, હરિ પૂજે કરી પ્યાર ।
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, અર્પે સર્વ ઉપચાર ॥૭॥
શાલગ્રામને પૂજવાનો, ત્રિયને નહિ અધિકાર ।
મુક્તાનંદ સર્વ નારી પૂજે, હરિપ્રતિમા ઉદાર ॥૮॥

કડવું ॥૫૬॥

જે જળમાં નખ બોળે કોયજી, હરિપૂજાને જોગ્ય ન સોયજી ।
આચમન કરતાં વધ્યુ જળ જેહજી, પ્રભુપૂજનને જોગ્ય ન તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - પ્રભુપૂજાને જોગ્ય નહિ, જે પગે ઓલાંડ્યું[1] નીર ।
શુદ્ધ જળ લઈ શ્રીહરિને, પૂજે પરમ સુધીર ॥૨॥
ઘૃતનો દીપક કરે, કાં તૈલનો કરે દીપ ।
હરિ પૂજ્યાની સામગ્રી તે, રાખે સર્વે સમીપ ॥૩॥
જે સામગ્રી નોય તેનો, કરે તે મંત્ર ઉચ્ચાર ।
પૂજા કરતાં બીજી સાથે, સતી ન બોલે લગાર ॥૪॥
પૂજા કરી રહે પતિવ્રતા, પછી મૂળમંત્રના જાપ ।
પાંચસેં પૂરા કરે, જેણે ટળે સર્વે સંતાપ ॥૫॥
પૂજા કેરી પદ્ધતિ, હવે સંક્ષેપે કહું સોય ।
તે રીતે પૂજા કરે, સંશય ન રહે કોય ॥૬॥
આજ ઉત્તમ માસ છે, તે વિષ્ણુકેરો માસ ।
વાર ને નક્ષત્ર સર્વે, વિષ્ણુનાંજ પ્રકાશ ॥૭॥
એવા અતિશુભ જોગમાં, કમળાપતિ કીરતાર ।
મુક્તાનંદ એમ સતી કહે, હરિ પૂજીશ કરી બહુ પ્યાર ॥૮॥

પદ ॥૧૪॥ (પદરાગ રામગ્રી)

('આજ મારાં નેણાં સુફલ થયાં, નાથ જોયાં મેં નિરખિ' એ ઢાળ છે -)

સતી પૂજે શુદ્ધ ભાવથી, શ્રીહરિ નિજસ્વામી ।

---

૧ ઓલાંડ્યું - અડાલેલ - ઉલ્લંઘેલ

તનસુખની આશા તજે, રહે અતિ નિષ્કામી ॥સતી૦॥૧॥
વાસુદેવ જગવંદને, પૂજે પતિ જાણી ।
જેમ હરિ રીઝે તેમ કરે, સતી પરમ સયાણી ॥સતી૦॥૨॥
અનંત ભુવનના ઈશને, મૂર્તિ મધ્ય ધારી ।
મન કર્મ વચને માનિની, સેવે સકુમારી ॥સતી૦॥૩॥
પ્રથમ સતી સંકલ્પ કરે, પછી પૂજે મુરારી ।
મુક્તાનંદ તે માનિની, પ્રભુને બહુ પ્યારી ॥સતી૦॥૪॥

કડવું ॥૫૭॥

વરુણને નમું એમ કરી ઉચ્ચારજી, ચંદન અક્ષત પુષ્પ અપારજી ।
અરપું છું એમ બોલે વાણજી, કળશને પૂજે પરમ સુજાણજી ॥૧॥
ઉથલો - કળશને પૂજે ચંદન અક્ષત, પુષ્પ અર્પે સાર ।
ઘંટાને નમું એમ સાધ્વી, કરે શબ્દ ઉચ્ચાર ॥૨॥
ચંદન અક્ષત પુષ્પ લઈને, ઘંટા પૂજે સોય ।
ઘંટાકેરું પૂજન કરી, હરિધ્યાનતત્પર હોય ॥૩॥
કોટી સૂરજ સરખા, સિંહાસનપર જેહ ।
શ્રીસહિત શ્રીકૃષ્ણનું, ધરે ધ્યાન ઉરમાં તેહ ॥૪॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, આવાહન શુભ રીત ।
એ મંત્રે પૂજન કરે, ઉરમાં તે પૂરણ પ્રીત ॥૫॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, આસન આપ્યા કાજ ।
અક્ષતને અર્પણ કરું છું, માનજો મહારાજ ॥૬॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, પાદ્યનું શુભ નીર ।
ચરણમાં અર્પણ કરું છું, માનજો બળવીર ॥૭॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, અર્ઘ્ય ઉદક[૧] લગાર ।
મુક્તાનંદ કહે કર વિષે, હરિને સમર્પે નાર ॥૮॥

કડવું ॥૫૮॥

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ કહી મંત્રજી, આચમન અર્પું કરી શુભ તંત્રજી ।
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ઉચ્ચારજી, પંચામૃત[૨] અર્પું કરી પ્યારજી ॥૧॥

૧. ઉદક - પાણી ૨. પંચામૃત - દુધ, દહિં, ઘી, મધ, સાકર

ઉથલો - પ્યાર કરી પંચામૃત અર્પું, સ્નાન કરવા કાજ ।
તે નહિ તો અક્ષત સમર્પું, હરિસેવાનો સાજ ॥૨॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, નહાવાનું જળ જેહ ।
અર્પું છું આદર કરી, પ્રભુ ગ્રહણ કરજો તેહ ॥૩॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, વસ્ત્ર આભરણ સાર ।
તે નહિ તો અક્ષત સમર્પું, પ્રેમે વારમવાર ॥૪॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, અતિસુગંધી કોય ।
ચંદન અર્પું શ્રીહરિ, પ્રભુ ગ્રહણ કરજો સોય ॥૫॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, તિલકનો શણગાર ।
અક્ષતને અર્પણ કરું છું, પ્રભુ લેજો કરી પ્યાર ॥૬॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, તોરા ગજરા હાર ।
પુષ્પને અર્પણ કરું છું, પહેરો પ્રાણ આધાર ॥૭॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, કુંકુમ અબીર ગુલાલ ।
મુક્તાનંદ કહે સતી સમર્પે, લેજ્યો દીનદયાલ ॥૮॥

કડવું ॥૫૯॥

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ કહી વાણજી, ધૂપ સમર્પુ પરમ સુજાણજી ।
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ કહી નેહજી, ઘૃતનો દીપ સમર્પું તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - દીપ સમર્પું ઘૃતનો, વળી જે જે હાજર હોય ।
દુધ દહી ઘૃત સાકર સાથે, થાળ સુંદર સોય ॥૨॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, ધરે તે સુંદર થાળ ।
અર્પું છું નૈવેદ્ય સુંદર, જમજો જનપ્રતિપાળ ॥૩॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, ચળું કરવા કાજ ।
સુગંધી જળ સમર્પું છું, લેજ્યો શ્રીમહારાજ ॥૪॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, કર ધોવાને જેહ ।
સુગંધી ચંદન સમર્પું, ગ્રહણ કરજો તેહ ॥૫॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, નાગરવેલી પાન ।
લવિંગ સોપારી એલચી, અર્પું શ્રી ભગવાન ॥૬॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, સુંદર તેલ ફુલેલ ।

સમર્પું છું પ્રેમથી, પ્રભુ ગ્રહેજો શ્રીઅલબેલ ॥૭॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, ઋતુકાળે થયાં સાર ।
મુક્તાનંદ કહે માનિની, ફળ સમર્પે કરી પ્યાર ॥૮॥

કડવું ॥૬૦॥

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ભણી મંત્રજી, જે હાજર તે થઈને સ્વતંત્રજી ।
દક્ષિણા અર્પુંછું સુખધામજી, ગ્રહણ કરો પિયું સુંદર શ્યામજી ॥૧॥
ઉથલો - ગ્રહણ કરજ્યો દક્ષિણા, હું સદા તમારી દાસ ।
એમ કહી આરતી પ્રગટી, કરે તે અધિક પ્રકાશ ॥૨॥
શરદ પુન્યમ ચંદ્ર સરખું, શોભે મુખ અરવિંદ ।
ચંદન ચર્ચિ શ્યામમૂર્તિ, જોતાં થાય આનંદ ॥૩॥
પુષ્પનાં આભરણ અંગોઅંગ, પે'રી શોભે શ્યામ ।
દિવ્ય આભરણ વસ્ત્રધારી, મૂર્તિ મનઅભિરામ ॥૪॥
એવા નિજપતિ કૃષ્ણની, કરે આરતી કરી પ્યાર ।
ધૂપ દીપ કપૂરબાતી, વાજાં વિવિધ પ્રકાર ॥૫॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, દીપ સમર્પું દેવ ।
આરતી કરું પ્રેમસું, પ્રભુ માની લેજો સેવ ॥૬॥
શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ એમ કહી, પ્રકમા[1] કરું નાથ ।
માની લેજો શ્રીહરિ, પ્રભુ સદા રે'જો સાથ ॥૭॥
પ્રેમશું પૂજા કરી, રહે કર જોડી આધીન ।
મુક્તાનંદ કહે મહાસતી, કરે વિનતિ થઈ દીન ॥૮॥

પદ ॥૧૫॥ (રાગ ગરબી)

('ચાલ સખિ જોવાને રે જાઇએ ખાંતીલો વનમાં ખેલે રે') એ ઢાળ છે -

રસિયાવર રણછોડ છોગાળા, સાંભળો વિનતિ અમારીરે ।
મર્માળા મને જાણી પોતાની, હાથ ગ્રહો ગિરિધારીરે ॥૧॥
મનમોહન મેં મન કર્મ વચને, તન મન તમને દીધુંરે ।
સમઝિ વિચારી શ્યામળીયા રે વાલા, બીજું તે વિષસમ કીધું રે ॥૨॥
ચાતકના સરખી સુખકારી, ટેક ધરી તમ સંગેરે ।

૧ પ્રકમા - પરિકમા - પ્રદક્ષિણા

અવર પુરુષની આશ તજીને, રાચી તમારે રંગેરે ॥૩॥
નાથ હું નહિ કોયની ઓશિયાળી, તમ જેવા પતિ પામીરે ।
છેલ તમારા છોગલા ઉપર, મોહી રહી બહુનામી રે ॥૪॥
ચરણકમળની સેવા દૈને, નાથ કરો નિજદાસીરે ।
રંગભિના મારે મંદિરીયે, અખંડ રહો અવિનાશીરે ॥૫॥
કર જોડી મેંતો કીધી વિનતિ, મન ધારો શ્રીમુરારીરે ।
મુક્તાનંદના શ્યામ મનોહર, અમને છે આશા તમારીરે ॥૬॥

કડવું ॥૬૧॥

ગોવિંદ માધવ દીનદયાળજી, શ્રીપતિ દીનબંધુ પ્રતિપાળજી ।
મન ને નયણાના આનંદધામજી, દિવ્યમૂર્તિ પ્રભુ સુંદર શ્યામજી ॥૧॥
ઉથલો - દિવ્યમૂર્તિ શ્યામસુંદર, ઈંદ્રનીલમણિ શ્યામ ।
તે સરખી મૂર્તિ મનોહર, અધિક શોભાધામ ॥૨॥
શ્રીરુક્મિણીપતિ મુજને, જાણજો નિજદાસ ।
રક્ષણ કરજો શ્રીહરિ, નિત્ય આપી નીકટ નિવાસ ॥૩॥
કંસાદિક દુષ્ટના દમતલ, અખિલ જગના ઈશ ।
કમળ શંખ ને ચક્રધારી, શોભો છો જગદીશ ॥૪॥
પ્રણતપાલ દયાળ છો, વળી ગદાધર ગોવિંદ ।
શ્રીદ્વારામતિ ઈંદ્ર છો, વળી પૂરણકામ સ્વચ્છંદ ॥૫॥
રુક્મિણીના રમણ અમને, પાળો પરમ દયાળ ।
અતિસમર્થ આનંદમૂર્તિ, કાળના પણ કાળ ॥૬॥
શરદ પુન્યમ ચંદ્ર સરખું, વદનપંકજ જેહ ।
મંદહાસે સહિત શોભે, અતિમનોહર તેહ ॥૭॥
ભૂને ભારસ્વરૂપ જે, નૃપસેનના હણનાર ।
મુક્તાનંદના નાથ અમને, પાળો પ્રાણ આધાર ॥૮॥

કડવું ॥૬૨॥

આનંદકંદ જદુનંદન ધીરજી, શેષના બંધુ પરમ ગંભીરજી ।
શ્રીરુક્મિણીપતિ સુખદાતારજી, પાળજો અમને પ્રાણ આધારજી ॥૧॥
ઉથલો - પાળજ્યો અમને સદા, પ્રભુ પ્રદ્યુમ્નના તાત ।

સભા સુધર્મા ઇંદ્રની, તેમાં બેસતલ સાક્ષાત ॥૨॥
સત્યભામા રીઝાવવા, પારિજાતક લાવણહાર ।
સોળ હજાર સુંદરીના, એક તમે ભરથાર ॥૩॥
શ્રીરુક્મિણીરમણ અમને, પાળો જનપ્રતિપાળ ।
શરણાગતવત્સલ સદા, તમે કહાવો દીનદયાળ ॥૪॥
પોતાના પાંડવ ગણી, તેહનું તે કરવા હેત ।
અર્જુનના થયા સારથી, હણ્યા કૌરવ કર્ણસમેત ॥૫॥
દ્રૌપદીનું જે જે વાંછિત, કલ્પતરુ તે કાજ ।
ગરુડધ્વજ શારંગપાણિ, શ્રીરાજાધિરાજ ॥૬॥
શ્રીરુક્મિણીરમણ અમને, પાળો ગુણભંડાર ।
ઇંદ્રાદિકને વંદન કરવા, જોગ્ય છો કરતાર ॥૭॥
ધર્મના મારગતણી, તમે સેતુના રચનાર ।
મુક્તાનંદના નાથ તોરા, ગુણ અનંત અપાર ॥૮॥

કડવું ॥૬૩॥

રુડા દ્વિજને દૈ બહુ દાનજી, મગન કરોછો કૃપાનિધાનજી ।
હરે મુરારે શ્રીભગવાનજી, નારદાદિ મુનિ કરે ગુણગાનજી ॥૧॥
ઉથલો - શ્રીનારદ આદિ મુનિ, જેના તે ગુણ નિત્ય ગાય ।
શ્રીરુક્મિણીવર અમારી, કરજ્યો નાથ સહાય ॥૨॥
કરુણાના સાગર સદા, વળી કરતલ ભવજળપાર ।
પતિતપાવન નામ જેનું, મુક્તિના દાતાર ॥૩॥
છો નરદેવશિખામણી, વળી ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ ।
શ્રીરુક્મિણીરમણ અમને, પાળો દીનદયાળ ॥૪॥
સંસારદુઃખથી ખેદ પામી, શરણ આવે જંત ।
તેહની રક્ષાને વિષે, તમે ઉદ્યમ જુક્ત અનંત ॥૫॥
ઉદ્ધવને વિષે અર્પિયું, તમે નિર્મળ જે નિજજ્ઞાન ।
અનંત જન ઉદ્ધારવા, કર્યો પરમાર્થ ભગવાન ॥૬॥
નાનાવિધ અવતાર ધારી, પાળ્યા સાધુલોક ।
શ્રીરુક્મિણીરમણ અમને, કરજ્યો સદા અશોક ॥૭॥

INDEX

મન કર્મ વચને માહરું, હવે માન્યું તમશું મન ।
મુક્તાનંદના નાથ મારું, તમ અર્થે આ તન ॥૮॥

કડવું ॥૬૪॥

મુજને ભય આ લોક પરલોકજી, તમે સમર્થ મેટણ ભય શોકજી ।
તે માટે પતિ શબ્દ છે જેહજી, તમમાં સાચો છે પ્રભુ તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - સત્ય છે પતિશબ્દ તમમાં, એમ જાણીને શ્યામ ।
મેં તમને નિજપતિ કર્યા, સમઝિ સદા સુખધામ ॥૨॥
તપ અર્ચન સાધનવડ્યે, આરાધી તમને કોય ।
તમ વિના અન્ય પતિ વરે, અતિ ભુલી વનિતા સોય ॥૩॥
તમારી માયાવિષે, અતિ મોહ પામી નાર ।
ડર આ લોક પરલોકમાં, ન ટળે તે એક લગાર ॥૪॥
તે માટે મેં તપ વ્રતાદિક, ધર્મ પાળ્યા જેહ ।
તે તમને રીઝાવવા, તેમાં તે નહિ સંદેહ ॥૫॥
તે માટે તમે રાજી થઈને, મારો મનોરથ નાથ ।
સંપૂર્ણ કરો શ્રીહરિ, રાખો સદા નિજ સાથ ॥૬॥
એમ પ્રાર્થના કરી નમે, પછી ઉર ધારે હરિરૂપ ।
કરંડિયામાં મૂર્તિ સુવારે, નિત્યનિત્ય પરમ અનૂપ ॥૭॥
હરિપૂજાવિધિ મેં કહ્યો, સદ્ગ્રંથ કેરો સાર ।
મુક્તાનંદ ત્રિયમાત્રને, જેણે વધે પ્રભુ સંગ પ્યાર ॥૮॥

પદ ॥૧૬॥ (રાગ ઘોળ)

('મેંતો સર્વે સંગાથે તોડીરે સાહેલી' એ ઢાળ છે)

સતી નારી અચળ ધર્મ પાળેરે, હરિ વરવા ।
બિજિ ઉર થકી આશા ટાળેરે ॥હરિ૦॥૧॥
સતી ચાતક સરખી થાય રે ॥હરિ૦॥
તન જાતે ટેક ન જાય રે ॥હરિ૦॥૨॥
સતી શૂર સરીખી સાચીરે ॥હરિ૦॥
કેદી પાની તે ન ધરે પાછીરે ॥હરિ૦॥૩॥
સતી મતવાલી થૈ ડોલેરે ॥હરિ૦॥

મોળું વેણ મુખથી ન બોલેરે ॥હરિ૦॥૪॥
સતી લોકલજ્જા સર્વે ત્યાગેરે ॥હરિ૦॥
પ્રેમે પ્રભુ ચરણે અનુરાગેરે ॥હરિ૦॥૫॥
મુક્તાનંદ કે પતિવ્રતા નારીરે ॥હરિ૦॥
રાખે ઉરમાં અખંડ મુરારીરે ॥હરિ૦॥૬॥

કડવું ॥૬૫॥

હવે કહું દોષનિવારણ રીતજી, જે સુણી પાપી થાય પુનીતજી ।
કેયેક અજાણે એકજ વારજી, ધર્મથી વનિતા ચુકે લગારજી ॥૧॥
ઉથલો - ધર્મ ચુકેલ માનિની, તે જેણે કરી શુદ્ધ થાય ।
પામે ફળ નિજધર્મનું, તે સુગમ કહું ઉપાય ॥૨॥
વિધવા ગુંથે ચોટલો, વળી પલંગે સુવે કોય ।
અધર્મિ ત્રિય સંગથી, કરે એક ઉપોષણ[1] સોય ॥૩॥
તેમ બે ટાણાં એક દિનમાં, જમે વિધવા જેહ ।
નગ્ન ના'ય અતિશે જમે, કરે એક ઉપોષણ તેહ ॥૪॥
રોગ વિના તન તેલ ચોળે, જે દિન થાયે ક્રોધ ।
એક કરી ઉપવાસ વિધવા, કરે તે પાતક શોધ ॥૫॥
અતિમીઠાં અન્ન મોદક આદિ, જે વિધવા બહુ ખાય ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, દોષ તેહનો જાય ॥૬॥
તેજાનો તંબોલ માદક, ખાય વિધવા નાર ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, ન રહે પાપ લગાર ॥૭॥
કસુંબલ કે અતિઝિણાં, વસ્ત્ર અધિક પ્રકાશ ।
મુક્તાનંદ કહે માનિનીને, પહેર્યે એક ઉપવાસ ॥૮॥

કડવું ॥૬૬॥

ડગલી પહેરે વિધવા જેહજી, એક દિવસ અન્ન ત્યાગે તેહજી ।
નાત્યથી ન્યારાં વસ્ત્ર જે હોયજી, તે પહેર્યે એક વ્રત કરે સોયજી ॥૧॥
ઉથલો - વ્રત કરે તે વસ્ત્ર પહેરી, જે હોય વિધવા નાર ।
જે પહેર્યે ન જણાય તેહનો, દેશાચાર લગાર ॥૨॥

૧ ઉપોષણ - ઉપવાસ

દાંતને કે પગને રંગે, વળી સેંથે ભરે સિંદુર ।
કુંકુમનો કરે ચાંદલો, તેને એક ઉપવાસ જરુર ॥૩॥
ચંદન અંજન પુષ્પમાળા, પહેરે વિધવા જેહ ।
ચૂડો પહેરે હાથમાં, કરે એક પોષણ તેહ ॥૪॥
કુંકુમ કેરી પીલ્ય ભાલે, કરે જે વિધવા કોય ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, છુટે પાતક સોય ॥૫॥
હરિપ્રસાદી ચંદન લઈને, સતી કરે નિજભાલ ।
તો પણ એક ઉપવાસ કીધે, વાધે હરિસંગ વાલ ॥૬॥
તેમ પ્રસાદિ હાર હરિના, ઉર ધારે કરી પ્યાર ।
તે વિધવા એક વ્રત કરે તો, રીઝે હરિ ભરથાર ॥૭॥
ધાતુસોતું વસ્ત્ર પહેરે, કીધે તન શણગાર ।
મુક્તાનંદ કહે તે સતી શીર, એક ઉપવાસ પ્રહાર ॥૮॥

કડવું ॥૬૭॥

ધાતુતણાં આભૂષણ જેહજી, વિધવા નારી પહેરે તેહજી ।
જે વિધવા કરે સ્વાગણ્ય વેશજી, લાજ મર્યાદા ન રાખે લેશજી ॥૧॥
ઉથલો - લાજ મર્યાદ જે તજે, વળી કરાવે ઉપહાસ ।
તે સૌ વિધવા નારને શીર, એક એક ઉપવાસ ॥૨॥
સંન્યાસણીનો વેશ ધારે, નાચણનો કરે વેશ ।
તે વિધવા એક દિવસ ત્યાગે, અન્નતણો લવલેશ ॥૩॥
પુરુષકેરો વેશ ધારે, જે વિધવા તજી લાજ ।
એક દિવસ તે અન્ન તજે, મહાદોષ મટવા કાજ ॥૪॥
કેશ ઉખાડે ભાલના, વળી ભમે ઘરઘર જેહ ।
પરઘેર જઈ બેસી રહે, કરે એક ઉપોષણ તેહ ॥૫॥
સાસરિયાં સમ પિયરિયાંસુ, સતી કરે ઉપહાસ ।
તે વિધવા શુદ્ધ થાય ત્યારે, કરે એક ઉપવાસ ॥૬॥
બાપને ખોળે ચડી, જે બેસે વિધવા નાર ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, ન રહે દોષ લગાર ॥૭॥
નરનારી સંજોગની, કરે માતા આગળ વાત ।

INDEX

મુક્તાનંદ કહે એક ઉપોષણ, કીધે શુદ્ધ સાક્ષાત ॥૮॥

કડવું ॥૬૮॥

નરનારી સંજોગની વાતજી, વિધવા સાંભળે કહે સાક્ષાતજી ।
એક દિવસ જો કરે ઉપવાસજી, તો એ પાતકનો થાય નાશજી ॥૧॥
ઉથલો - તો એ પાતક નાશ થાયે, અન્ન ત્યાગે દિન એક ।
વિધવા થૈ ગાળી દીયે, તેહનો પણ એજ વિવેક ॥૨॥
જે વિધવા હોળી રમે, વળી જુઠું બોલે કોય ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, પાતક છુટે સોય ॥૩॥
જે વિધવા થૈ કલંક કૂડું, ધરે કોઈને શીશ ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, રીઝે શ્રીજગદીશ ॥૪॥
સાસરિયાં સંગ લાજ ત્યાગી, બોલે વિધવા જેહ ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, છુટે પાતક તેહ ॥૫॥
મહાપાપી કોય કામિની સંગ, વિધવા રાખે પ્યાર ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, છુટે પાપ અપાર ॥૬॥
પાખંડી કે યવનનારી, તે સંગ બાંધે હેત ।
તે વિધવા એક દિવસ અન્નને, ત્યાગે સંગ સમેત ॥૭॥
જંત્ર મંત્રની જાણનારી, તે સંગ પ્રીતિ થાય ।
મુક્તાનંદ કહે તે સતી પણ, એક દિન અન્ન ન ખાય ॥૮॥

પદ ॥૧૭॥ (રાગ ઘોળ)

('મોહનને ગમવાને ઇચ્છો માનિની') એ ઢાળ છે

શ્યામળીયાને ગમવા ઇચ્છે સુંદરી, તે ત્યાગે સર્વે પાપિડાંનો સંગ જો ।
નિયમ ધર્મનો નાશ કરાવે પાપિયાં, પાપી સંગે થાય ભજનમાં ભંગ જો ॥શ્યામ૦॥૧॥
નહિ પ્રતીતિ જેને હરિ અવતારમાં, લાજ રહિત વળી ઓષડની કરનાર જો ।
એવો સંગ થિયે એક દિન અન્ન ત્યાગવું, એ વિધવાનો ધર્મ સનાતન સાર જો ॥શ્યામ૦॥૨॥
ગર્ભતણી ઘાતક કે ધૂતી નારની, એક દિવસ જો સંગત ભુલ્યે થાય જો ।
તો એ મહાપાતક ટાળવાને કારણે, વિધવા નારી એક દિન અન્ન ન ખાય જો ॥શ્યામ૦॥૩॥
પાપી નરના ઘરમાં નારી પતિવ્રતા, વિધવા તેને જોવા જાય લગાર જો ।
મુક્તાનંદ તે એક દિવસ અન્નને તજે, એ વિધવા સતીયોનો શુભ આચાર જો ॥શ્યામ૦॥૪॥

કડવું ॥૬૯॥

નીચા કુળની નારી હોયજી, તેહને ઘેર સતી જાય જો કોયજી ।
તે વિધવા કરે એક ઉપવાસજી, ત્યારે એ પાતક પામે નાશજી ॥૧॥
ઉથલો - પાતક તેહનાં નાશ પામે, જો નૃત્ય ગીત જોવાય ।
તો વિધવા હરિધ્યાન ધારી, એક દિન અન્ન ન ખાય ॥૨॥
ઉત્સવ કે વિવાહમાં જઈ, જુવે નર શુભવેશ ।
તે વિધવા એક દિવસ રજની, ન જમે અન્ન લવલેશ ॥૩॥
પુરુષ બહુ પોતાની મેળે, જે સ્થળ રમતા હોય ।
તે વિધવા જુવે એકલી, કરે એક ઉપોષણ સોય ॥૪॥
સથવારો જોવા સતી, ક્યાંય એકલી જો જાય ।
તે વિધવાને દોષ ટળવા, એક ઉપોષણ થાય ॥૫॥
પુરુષના ગુણ રૂપને, કહેવાય કે સંભળાય ।
તે વિધવા એક વ્રત કરે તો, પાપ થકી મુકાય ॥૬॥
અજાણે કોય પુરુષને, જો અડે વિધવા નાર ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, ન રહે દોષ લગાર ॥૭॥
નરસંબંધી ઘાટ ભુંડો, જો મનમાંહી જણાય ।
મુક્તાનંદ અન્ન તજી એક દિન, ગોવિંદના ગુણ ગાય ॥૮॥

કડવું ॥૭૦॥

પુરુષનું વસ્ત્ર ધોયા વિના હોયજી, તેહને વિધવા સ્પરશે કોયજી ।
જો નરસંગ ભાષણ થઈ જાયજી, વિધવા એક દિન અન્ન ન ખાયજી ॥૧॥
ઉથલો - વિધવા એક દિન અન્ન તજે, જો નરનું ચિત્ર લખાય[1] ।
તેમ નરનારી વિહાર સોતું, ચિત્રામણ સ્પરશાય ॥૨॥
નર સાથે વાહલપ કરે, કોઈ કારજ અર્થે જેહ ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, પાપ છુટે તેહ ॥૩॥
પશુ પંખીનિ આદ્ય જે કોય, મૈથુન કરતાં હોય ।
મનવશ થૈ જોવાય તો, તજે એક દિન અન્ન સોય ॥૪॥
ગુહ્ય અંગ જે નરતણુ, તે વિધવાને દેખાય ।
એક દિવસ તે અન્ન ત્યાગે, ત્યારે સતી શુદ્ધ થાય ॥૫॥

૧ લખાય - જોવાય

કર નયન ચાળા કરી, જે કરે નરને બોધ ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, થાય મનનો [1]શોધ ॥૬॥
પુરુષની દૃષ્ટિ સંગાથે, દંગ જોડે કરી નેહ ।
એક દિવસ ઉપવાસ કીધે, દોષ નિવારણ એહ ॥૭॥
પાંચ હાથથી ઢુંકડું, જો નરની પાસ ચલાય ।
મુક્તાનંદ કહે અન્ન એક દહાડો, ત્યાગી હરિગુણ ગાય ॥૮॥

કડવું ॥૭૧॥

પુરુષ કરે મળ મૂત્ર જે ઠારજી, તે સ્થળે તેજ ક્રિયા કરે નારજી ।
તે વિધવા કરે એક ઉપવાસજી, ત્યારે એ પાતક પામે નાશજી ॥૧॥
ઉથલો - પાતક સર્વે નાશ પામે, પાળે નિજધર્મ સાર ।
ઇચ્છે હરિપદ પામવા, સતી રાખે એજ વિચાર ॥૨॥
ઉપર ભોંય કે હેઠ્ય ભોંયમાં, જ્યાં નર સુતો હોય ।
તે ઘરમાં સતી એકલી, રજનીમાં સુતી કોય ॥૩॥
પ્રભાતે ઉઠી નાહીને, જે કરે એક ઉપવાસ ।
તે વિધવાનું પાતક હોય તે, પામે સર્વે નાશ ॥૪॥
નરસભાને દેખતાં, ઉર ઉદર સાથળ જેહ ।
દેખાડે વિધવા થઈ, કરે એક ઉપોષણ તેહ ॥૫॥
નરસભાને દેખતાં, ઘસે અંગ વારમવાર ।
તે વિધવા અન્ન તજે એક દિન, સેવે હરિભરથાર ॥૬॥
સાસરિયાં ને પિયરીયાંથી, ગુપ્ત કરે વ્યવહાર ।
નારીદ્વારે પુરુષ સાથે, રાખે મિત્રાચાર ॥૭॥
તે સતી એક દિન અન્ન તજીને, રટે નિરંતર નામ ।
મુક્તાનંદ તે માનિનીનું, મન થાયે નિષ્કામ ॥૮॥

કડવું ॥૭૨॥

દર્પણમાં મુખ નિરખે જેહજી, એક ઉપવાસ કરે સતી તેહજી ।
નિજબંધુ ભરજોબન થાયજી, તે સંગ વિધવા મારગ જાયજી ॥૧॥
ઉથલો - તે સંગે જાય મારગે, કાં બેસે જઈ એકાંત ।

૧ શોધ - શુદ્ધિ

એક કરે ઉપવાસ ત્યારે, પાતક પામે શાંત ॥૨॥
માનસી કે બહારની, પૂજા જ્યારે ન થાય ।
કાં નિત્યનો જપ ન થાય ત્યારે, એક દિન અન્ન ન ખાય ॥૩॥
અવશ્ય ઘરનાં કામવોંણો, હરિ ભક્તિવિણ કોય ।
વૃથા કાળ જો જાય તો, કરે એક ઉપોષણ સોય ॥૪॥
પુરુષ પેશે બારણામાં, તુરત વળે ધરી ત્રાસ ।
ત્યાં હોય વિધવા એકલી, તો કરે એક ઉપવાસ ॥૫॥
જ્યાં હોય વિધવા એકલી, ત્યાં નર કોય આવી જાય ।
કાઢે અતિ અપમાન કરી તો, એક દિન અન્ન ન ખાય ॥૬॥
તે નરને જો ન કાઢે ને, વિધવા રહે તે ઠામ ।
ચાર દિવસ ઉપવાસ કીધે, તે સતી થાય અકામ ॥૭॥
સ્વપ્રામાં નરસંગ કીધે, અન્ન ત્યાગે દિન એક ।
મુક્તાનંદ કહે તે માનિનીને, ઉપજે પરમ વિવેક ॥૮॥

પદ ॥૧૮॥ (રાગ ઘોળ)

('લઇને કાગળ વિપ્ર સધાવ્યો') એ ઢાળ છે -

સતી વિધવા અખંડ ધર્મ પાળે, તે તો તનસુખ લાલચ ટાળે ॥૧॥
ધારે ઉરમાં અખંડ હરિરૂપ, સતી જાણે શ્રીહરિને અનૂપ ॥૨॥
સતી સમઝી થઇ તેની દાસી, ધાર્યા શીર ધણી અવિનાશી ॥૩॥
નિમ દાન ને વ્રત કરે જેહ, પ્રેમે હરિને સમર્પે છે તેહ ॥૪॥
કર્યું તન મન ધન હરિ કાજ, પ્રભુ કાજ તજી કુળ લાજ ॥૫॥
કરે સાધન સમઝી વિચારી, મુક્તાનંદ જેમ રીઝે મુરારી ॥૬॥

કડવું ॥૭૩॥

સ્વપ્રે સંબંધિનો સંગ થાયજી, પાદકૃચ્છ્ર વ્રત કર્યે અઘ જાયજી ।
નિજધન ખરચી વિધવા જેહજી, જીવ્યા કાજ ઉદ્યમ કરે તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - જીવ્યા સારુ જે સતી, પરસેવા કરવા જાય ।
કાં ભિક્ષાવ્રત આચરે, કરી ચાંદ્રાયણે શુદ્ધ થાય ॥૨॥
ખેડચ કે વેપારને, ઉદ્યમે જીવે કોય ।
પુરષનો સ્પર્શ થાય તોપણ, સ્નાન કરે શુદ્ધ સોય ॥૩॥

વેપારણ્ય કે ખેતી કરતલ, બોલે પરનર સંગ ।
પાંચશે જપિ નામ પ્રભુનાં, થાય નિર્મલ અંગ ॥૪॥
કાષ્ઠ તૃણ કે મૃત્તિકા, વળિ છાણ ઉપાડે જેહ ।
અવશ્ય કામે અડે નરને, સ્નાન થકી શુદ્ધ તેહ ॥૫॥
પોતના સંબંધિ નરને, કામથકી જોવાય ।
કામથકી બોલાય તોપણ, બમણું પાપ ગણાય ॥૬॥
બમણા કરી ઉપવાસ વિધવા, ટાળે અતિશે પાપ ।
તે વનિતાના મનવિષે, નવ રહે કોય સંતાપ ॥૭॥
અધર્મમાં મન જાય ત્યારે, ન ગણે દોષ લગાર ।
મુક્તાનંદ કહે મન જીતે, તે સતી સાધ્વી નાર ॥૮॥

કડવું ॥૭૪॥

એકપત્નીવ્રત રાખે જેહજી, નારી મુવેલ કે ત્યાગી તેહજી ।
પરત્રિય સંગ ન ઈચ્છે કોયજી, વિશ્વાસી શરણાગત હોયજી ॥૧॥
ઉથલો - શરણાગત પર્યંત નર જે, છ પ્રકારના જોય ।
જે નારી તે સંગ ચુકે, મહાપાપી સમ સોય ॥૨॥
તેમાં એકએક પુરુષનો સંગ, કીધો હોય એક વાર ।
તેહને પાપ ટળ્યા તણો, હવે કરી આપું નિરધાર ॥૩॥
એક વર્ષ એકાંતરે દિન, મોળો સાથુ[1] જેહ ।
પ્રેમસહિત પીતી રહે, મહાપાતક છૂટે તેહ ॥૪॥
ધારણા પારણા નામે, વ્રતની કરનાર ।
અસમર્થ જો હોય નારી, તેનો કહું વિચાર ॥૫॥
પારણાને દિવસ રાંધેલ, મિઠાળું એક અન્ન ।
એક વખત ભોજન કરીને, કરવું હરિભજન ॥૬॥
તેથી કાયર અધિક હોય તો, બે અન્ન લવણસમેત ।
એક વખત રાંધી જમે, રાખે તે હરિસંગ હેત ॥૭॥
ધારણાને દિવસ નારી, ત્યાગે અન્નની આશ ।
મુક્તાનંદ હરિ ભજન કરતાં, જળ પીવે કાં છાશ ॥૮॥

---

૧ સાથુ - સાથવો - મીઠાવાળો શેકેલો લોટ

કડવું ॥૭૫॥

વર્ષ દિવસનું વ્રત કરનારજી, જો અંગરોગી થાય અપારજી ।
તો એ રોગ ટળ્યા પછી નારજી, વ્રત કરે પુરું ન તજે લગારજી ॥૧॥
ઉથલો - વ્રત લગારે નવ તજે, કરે વર્ષ દિન લગી જેહ ।
તે વનિતા સર્વ પાપ છુટે, તેમાં નહિ સંદેહ ॥૨॥
એક વર્ષનું વ્રત કરતાં, કાયર વનિતા કોય ।
પોણા વર્ષનું વ્રત કરે, પણ પ્રભુપદ પામે સોય ॥૩॥
અતિ અસમર્થ હોય નારી, વ્રત કરે ષટ માસ ।
તેપણ પામે પરમ પદને, પાતક થાયે નાશ ॥૪॥
તેથકી પણ અધિક કાયર, જો કોય વનિતા થાય ।
ત્રણ મહિના એ વ્રત કરે તો, પાપથકી મુકાય ॥૫॥
તે સાધન વર્ણવી કહ્યાં, જે સૌને પાપ જણાય ।
ગોપ્ય રહે તે પાપ ટળવા, ભાખું સુગમ ઉપાય ॥૬॥
શ્રીહરિની મૂર્તિ આગળ્ય, મટકુ જીતી નાર ।
દૃઢ આસન બેસી રહે, નવ હાલે દેહ લગાર ॥૭॥
મુનિવ્રત લૈ મંત્ર જપવા, દિનદિન પાંચ હજાર ।
મુક્તાનંદ કહે મંત્રકેરા, અક્ષર પુરા ચાર ॥૮॥

કડવું ॥૭૬॥

જ્યારે એ મંત્ર જપી રહે સારજી, ત્યારે જમે ભોજન એકવારજી ।
છ મહિના એમ જપ કરે સોયજી, તેહને પાતક ન રહે કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - પાતક ન રહે કોય તેહને, સાધન કરી શુદ્ધ થાય ।
ગોપ્ય પ્રગટ સૌ પાપ નાસે, પ્રેમે હરિગુણ ગાય ॥૨॥
પ્રથમ કહ્યા છો ભાતના નર, તે સંગ ભ્રષ્ટ થવાય ।
તે પાતક છુટ્યા તણા, મેં વર્ણવ્યા સર્વ ઉપાય ॥૩॥
તે વિના અન્ય પુરુષ સાથે, ભૂલ પડે એકવાર ।
કહ્યાં તેથી અર્ધ વ્રત કરી, પામે ભવજળપાર ॥૪॥
અજાણે મદ્યપાન થાય, તેમજ માંસ ખવાય ।
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે, તો પાપથકી મુકાય ॥૫॥

સુવર્ણની ચોરી કરે, સોળ માસાસમ કોય ।
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કીધે, પાતક છુટે સોય ॥૬॥
સાધન પાપ ટળ્યાતણાં, આ ગ્રંથમાં કહ્યાં જેહ ।
ધર્મશાસ્ત્રમાં મુનિવરે, અતિશે કહ્યાંછે તેહ ॥૭॥
કળિવિષે એ મોટાં સાધન, કરતાં પામે ત્રાસ ।
મુક્તાનંદ કહે સુગમ રીતે, જણવ્યા જપ ઉપવાસ ॥૮॥

પદ ॥૧૯॥ (રાગસિંધુ)

(ધીર ધુરંધુરા શૂર સાચા ખરા, મરણનો ભયજ મનમાંજ ન આણે) એ ઢાળ છે -

સાચી સતીયો તણી રીતિ મહા અટપટી, તન ધન જાતે ન ધર્મ ત્યાગે ।
પોતાના પુરુષ શ્રીકૃષ્ણ કરુણાનિધિ, તે સંગ પ્રીતિ અતિશેજ લાગે ॥સાચી૦॥૧॥
જળ વિના મીન જીવે નહિ બારણે, દુધ ઘૃત માંહી જો ધરે તેહને ।
તેમ સતીતણું મન નવ ડગમગે, પ્રાણજીવન પિયુ કૃષ્ણ તેહને ॥સાચી૦॥૨॥
ડગમગ મન કરી ધર્મમાંથી પડે, સાધન કરી ફરી શુદ્ધ થાયે ।
પતિતપાવન પ્રભુ જાણી વળગી રહે, તે પણ ભવજળ પાર જાયે ॥સાચી૦॥૩॥
ઉત્તમ પતિવ્રતા એને ગણવી નહિ, અતિશે કનિષ્ઠ તુચ્છ નારી ।
આઠ પ્રકાર કરી અન્ય નરને તજે, પતિવ્રતા તેજ મહાપ્રભુને પ્યારી ॥સાચી૦॥૪॥
સૂરજ તુલ્ય નિષ્કલંક સાચી સતી, પોતાને તેજે ત્રિલોકી પાળે ।
મુક્તાનંદ તે સતીતણી ચરણરજ, શિષ ધારે તેનાં કર્મ બાળે ॥સાચી૦॥૫॥

કડવું ॥૭૭॥

શાક મૂળ ફળ દળ કહેવાયજી, રાંધેલ અન્ન એક દિન લગી થાયજી ।
તેમ દહિ દુધ જો ચોરી ખવાયજી, તે સતી એક દિન અન્ન ન ખાયજી ॥૧॥
ઉથલો - એક દિવસ તે અન્ન તજે, જેને ચોર્યાનો અભ્યાસ ।
ગળ્યું અન્ન કે ઘી ચોરે તો, બે દહાડા ઉપવાસ ॥૨॥
એવી રીતે અન્ય ઠેકાણે, જાણી લેવી રીત ।
ઘટતું હોય તેમ દોષનિવારણ, કીધે થાય પુનીત ॥૩॥
ચાંચડ માંકડ લીખ જૂં, એવા જંતુ મારે જેહ ।
અજ્ઞાની એ વનિતા, કરે એક ઉપોષણ તેહ ॥૪॥
મૂષકાદિ[૧] મારે વનિતા, અજ્ઞાને કરી કોય ।

૧ ઊંદર આદિક

બે દિન સુધી અન્ન તજે, હરિભજન કરતી સોય ॥૫॥
અધિક મોટા જીવનું, જાણવું મોટું પાપ ।
દેશ કાળ કોઇ સાધન કીધે, નાસે સર્વ સંતાપ ॥૬॥
આત્મહત્યાની કરનારી, જમના ધોકા ખાય ।
સાપણ કે ચૂડેલ જેવી, ચોરાશીમાં જાય ॥૭॥
તામસ યોનિવિષે, તે તન ધરે બહુવાર ।
મુક્તાનંદ કહે આત્મઘાતી, પામે કષ્ટ અપાર ॥૮॥

કડવું ॥૭૮॥

એકાદશી ચોવિશે જેહજી, હરિના જન્મ દિવસ સર્વ તેહજી ।
આપતકાળ ન આવ્યો હોયજી, વિધવા હરિવ્રત ત્યાગે કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - વિધવા નારી વ્રતને દિન, તૃષ્ણા કરી અન્ન ખાય ।
ચાંદ્રાયણ એક વ્રત કરે તો, પાપથકી મુકાય ॥૨॥
જતિ કાં બ્રહ્મચારીનું, જો અન્ન જમે એકવાર ।
તે વિધવા એક ચાંદ્રાયણ કરી, ટાળે પાતકભાર ॥૩॥
તેમજ આશ્રમરહિત નરનું, ભૂલ્યે અન્ન ખવાય ।
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે તો, વિધવા અતિશુદ્ધ થાય ॥૪॥
જાતિથકી કરે ભ્રષ્ટ એવું, કર્મ કરે સતી જેહ ।
એક ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે, હરિભજન કરતી તેહ ॥૫॥
અજ્ઞાને એકવાર જે જે, વ્રતનો ભંગ થઇ જાય ।
આ ગ્રંથે જે જે કહ્યાછે, કરવા તેજ ઉપાય ॥૬॥
દોષ ટળ્યાના વ્રતને દિન, અહર્નિશ લે હરિનામ ।
તો સંપૂરણ ફળ મળે, સતી થાય અતિનિષ્કામ ॥૭॥
શ્રીહરિના નામકેરું, માહાત્મ્ય અનંત અપાર ।
મુક્તાનંદ હરિભજન કરતાં, પતિત પામે પાર ॥૮॥

કડવું ॥૭૯॥

પ્રાયશ્ચિતનું વ્રત કરતી હોયજી, ચાર દિવસનું વ્રત હોય સોયજી ।
એકાદશી આદિક વ્રત જેહજી, ચાર દિવસ મધ્ય આવે તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - ચાર દિવસ મધ્ય વ્રત આવે, તે ન ગણે સતી નાર ।

પાંચ કરે ઉપવાસ પૂરા, ન તજે એક લગાર ॥૨॥
એવી રીતે જેજે વ્રતમાં, આવે મધ્ય ઉપવાસ ।
તે વ્રત ભેળો નવ ગણે, તો અતિ રીઝે અવિનાશ ॥૩॥
પ્રાયશ્ચિત્તનો ઉપવાસ કરતાં, નીર છાશ વિન જેહ ।
ફળ ફુલાદિક સતી વિધવા, કાંઈ ન ખાય તેહ ॥૪॥
જે વ્રત ભંગે પ્રાયશ્ચિત કરશે, તે પણ સતી કહેવાય ।
શ્રી સરખી વૈકુંઠમાં જઈ, અતિશે સુખણી થાય ॥૫॥
પોતે પ્રાયશ્ચિત્ત નવ કરે, વળી અન્ય કોઈ કરતી હોય ।
તેને પણ વારું કરે, મહાકષ્ટ પામે સોય ॥૬॥
ઈશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે, તે બેને ધર્મરાય ।
નાંખે અતિશે નરકમાં, જેમ પાપ છુટિ જાય ॥૭॥
જમ કરમાં મુદગર લઈને, મારે કરી બહુ રીશ ।
મુક્તાનંદ તે નારીયો, ત્યાં પાડે અતિશે ચીશ ॥૮॥

કડવું ॥૮૦॥

જમપુરનાં દુઃખ અતિશે જેહજી, ત્રાહિ ત્રાહિ કરી ભુક્તે તેહજી ।
જમપુર કષ્ટ સહિ અઘ જાયજી, તે સુંદરીયો અતિશુદ્ધ થાયજી ॥૧॥
ઉથલો - શુદ્ધ થયા પછી સુંદરી, લઈ અર્કસમ[1] વિમાન ।
આવે પ્રભુના પાર્ષદ તે, કરશે બહુ સનમાન ॥૨॥
વિમાને બેસારી બેઉને, વૈકુંઠપુર લઈ જાય ।
શ્રીહરિના ધામમાં તે, અતિશે સુખણી થાય ॥૩॥
પ્રથમ કીધી ભક્તિ તેણે, પ્રભુસંગ રાખી પ્રીત ।
તે ભક્તિના ફળવડ્યે, થાશે અંત્યે પરમ પુનીત ॥૪॥
કમળાનું દાસીપણુ તે, પામશે બેઉ નાર ।
સુરવાંછિત હરિધામમાં રહે, જ્યાં નહિ કષ્ટ લગાર ॥૫॥
વિષ્ણુભક્તિરહિત વનિતા, દૃઢ પાળે નિજધર્મ ।
વ્રત ભંગે પ્રાયશ્ચિત કરે, તેહનો બતાવું ધર્મ ॥૬॥
તનને ત્યાગી તે સતી, પછી પામે સતીનો લોક ।
પરમપદ પામ્યા વિના, ન ટળે તે અંતર શોક ॥૭॥

૧ અર્કસમ - સૂર્ય સમાન

પુરુષ તેહનો રુદ્રગણ થઈ, તે સંગ કરે વિહાર ।
મુક્તાનંદ હરિભક્તિવોંણો, નાવે દુઃખનો પાર ॥૮॥

પદ ॥૨૦॥ (રાગ ગરબી)

('ઉત્સવની પ્યારી કેશવની, આજ એકાદશી ઉત્સવની') એ ઢાળ છે -

જે હરિ સેવે તેજ સતી, તેજ સતી વરી કૃષ્ણપતિ ॥જે૦॥
પુરુષોત્તમ સંગ જીવ જડાણો, તે વનિતા અતિ ભાગ્યવતી ॥જે૦॥૧॥
પતિવ્રતા નારી ને પ્રિતી પિયુસંગ, તેહની ન ડગમગ થાય મતિ ॥જે૦॥૨॥
ધર્મધુરંધર થઈ પ્રભુ પૂજે, તે સતી પામે પરમ ગતિ ॥જે૦॥૩॥
મુક્તાનંદનો નાથ ભજ્યા વિના, એક રતિ વિના એ કરતી ॥જે૦॥૪॥

કડવું ॥૮૧॥

જે હરિભક્તિરહિત સતી નારજી, પ્રાયશ્ચિતનાં વ્રત ન કરે લગારજી ।
તે મરી જમપુર નરકમાં જાયજી, તીવ્ર વેદના અતિદુઃખ થાયજી ॥૧॥
ઉથલો - દુઃખ સહે જમજાતનાનું, તેણે કરી શુદ્ધ થાય ।
પ્રથમના સુકૃત વડે તે, સતીલોકમાં જાય ॥૨॥
પતિ તેહનો રુદ્રનો ગણ, થાય પિશાચ સમાન ।
એ કેવળ સતી ધર્મનું ફળ, જે ન ભજે ભગવાન ॥૩॥
એ રીતે વિધવાતણા, મેં વર્ણવ્યા ધર્મ ઉદાર ।
દોષ નિવારણ સહિત નિર્મળ, મોક્ષ ફળદાતાર ॥૪॥
સુવાસિની કે વિધવા સતી, જ્યારે સ્ત્રીધર્મમાં હોય ।
ત્રણ રાત્રિ લગણ નરનારીનો, સ્પર્શ ન કરે સોય ॥૫॥
ઇંદ્રે બ્રહ્મહત્યા તણો, વળી ભાગ ચોથો જેહ ।
દીધો છે વનિતાઓને, એક મહિને પ્રગટે તેહ ॥૬॥
માસેમાસે બ્રહ્મહત્યા, રુધિરરુપ જણાય ।
પ્રથમને દિન મલિન નારી, ચાંડાળણી કહેવાય ॥૭॥
બીજે દિન બ્રહ્મઘાતિની, દિન ત્રિજે ધોબણ્ય રૂપ ।
મુક્તાનંદ કહે તે માનિની, દિન ચોથે શુદ્ધ સ્વરૂપ ॥૮॥

કડવું ॥૮૨॥

દેવ પિત્રીના કર્મમાં એહજી, જોગ્ય થાય દિન પાંચમે તેહજી ।

કરે ઉપવાસ જો આપત હોયજી, ત્રીજે દિન શુદ્ધ થાય છે સોયજી ॥૧॥
ઉથલો - ત્રીજે દિન શુદ્ધ થાય નારી, એક ઉપવાસે જેહ ।
દેવ પિત્રિનું કર્મ કરવા, જોગ કહાવે તેહ ॥૨॥
તે માટે એ મહાપાતક, નવ સંતાડે નાર ।
સંતાડે તે નિત્ય હત્યારી, ન ટળે દોષ લગાર ॥૩॥
રજસ્વલા જેને અડે, જે તે મેલિ કે શુદ્ધ હોય ।
તોપણ લાગે પાપ બેઉને, અડવા જોગ્ય ન સોય ॥૪॥
રજસોતિને અન્ય નારી, અડે કરી બહુ હેત ।
તોપણ તેહને પાપ લાગે, બ્રહ્મહત્યાએ સમેત ॥૫॥
સ્મૃતિમાં તે પાતકનો, કૃચ્છ્રવ્રત નિરધાર ।
કળિમાં તે સૌ સુંદરીને, કરતાં ત્રાસ અપાર ॥૬॥
તે માટે સૌ સુંદરીને, ભાખું સુગમ ઉપાય ।
જે સાંભળતાં સૌ નારીને, કરવા હિંમત થાય ॥૭॥
પોતે હોય રજસ્વલા, તે જૈ બેસે અન્ય પાસ ।
મુક્તાનંદ કહે જાણી, તે શીર એક ઉપવાસ ॥૮॥

કડવું ॥૮૩॥

નારીધર્મમાં જે હોય નારજી, તેહને અજાણ્યે અડાય લગારજી ।
વસ્ત્રસહિત જૈ જળમાં ના'યજી, તારે એ પાપથકી મુકાયજી ॥૧॥
ઉથલો - પાપથકી મુકાય ત્યારે, કરે મૂશળ સ્નાન[૧] ।
એમ એ વનિતા શુદ્ધ થઈને, ભજે શ્રી ભગવાન ॥૨॥
આપત કાળે નરનારીનો, જાણીને સ્પર્શ થાય ।
તો પણ રજવાળી વનિતાને, સ્નાન કરે અઘ જાય ॥૩॥
રજ સંતાડ્યા જોગ્ય નહિ, એમ કહિ છે મુનિવર વાત ।
એ રીતે સર્વે સતીની, પરંપરા વિખ્યાત ॥૪॥
રજ તનમાં પરગટ થયું, તે ન સંતાડે જેહ ।
બ્રહ્મહત્યાના દોષથી, વનિતાઓ છુટે તેહ ॥૫॥
પરપુરુષથી ગર્ભશંકા, સગાને થાય નાશ ।
તે માટે સૌ યોષિતાને, કરવું રજ પરકાશ ॥૬॥

૧ મૂશળ સ્નાન - પાણીની ધાર નીચે બેસીને સ્નાન

રીતિ એ સર્વ સુંદરીને, અતિશે પાળ્યા જોગ્ય ।
પુરાતન આ રીત છે તે, આપે સુખ આરોગ્ય ॥૭॥
ચારે વર્ણની નારીયો, ઈચ્છે ધર્મ ફળ જોય ।
મુક્તાનંદ કહે એ મર્યાદા, પાળે અતિશે સોય ॥૮॥

કડવું ॥૮૪॥

વ્રત નિષ્કામ સર્વ શ્રુતિ સારજી, નરનારી પાળે કરી પ્યારજી ।
છળવચને કરી શુભ વ્રત સોયજી, ભંગ કરાવે વનિતા કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - ભંગ કરાવે વીર વ્રતને, પાપણી નારી જેહ ।
નરકમાં જઈ પાપણી, મહા કષ્ટ પામે તેહ ॥૨॥
ક્રોધે જેહનાં નેણ રાતાં, જમના દૂત કઠોર ।
અગ્નિવર્ણી લોહમૂર્તિ, ભેટાડે કરી જોર ॥૩॥
લોઢાના સ્તંભ અનંત રાતા, મળતાં દાઝે દેહ ।
ઉંચે સ્વરે જમ હાક મારી, ફરી ભેટાડે એહ ॥૪॥
નરનારીનું વ્રત જેણે, છળ કરી કીધું ભંગ ।
કુંભીપાકના તેલમાંહી, રાંધે તેહનું અંગ ॥૫॥
રક્ત પરુ વિષ્ઠાતણા, કૂંડમાં નિશદિન નાર ।
ભુક્તે અતિ જમજાતના, નહિ શાંતિ એક લગાર ॥૬॥
પોતાના તન રોમની, સંખ્યા તે જેટલી થાય ।
તેટલાં વર્ષપર્યંત પાપણ્ય, માર જમનો ખાય ॥૭॥
પછી નિર્જળ વનવિષે તે, પિશાચી થાય ખ્વાર ।
મુક્તાનંદ કહે પાપણી, દુઃખનો ન પામે પાર ॥૮॥

પદ ॥૨૧॥ (રાગ ગરબી)

દૂતીને જમપુર મારે ઘણી, તેનો ત્રિભુવનમાં નહિ કોય ધણી ॥ દૂ૦ ॥
ભર જોબન નારીને ખ્વાર કરે, તેતો નવ છોડે પોતાની જણી ॥ દૂ૦ ॥૧॥
નરનારીનાં વ્રત જે ભંગ કરે, તેને જમ પીડે સર્વ પાપ ગણી ॥ દૂ૦ ॥૨॥
લોઢાના અંકુશ લૈ કરમાં, ખોસે રોમમાં તિખી અણી ॥ દૂ૦॥૩॥
કહે મુક્તાનંદ દુઃખ સહી જમનું, પછી થાય વૈતરી અરણ્યતણી ॥ દૂ૦ ॥૪॥

કડવું ॥૮૫॥

સાત જનમ કુતરડિ થાયજી, દૂતીનું દુઃખ નવ વર્ણવાયજી ।
સાત જનમ વડવાગુલી હોયજી, ઉંધે શીર લટકે નિત્ય સોયજી ॥૧॥
ઉથલો - ઉંધે શીર લટકી રહે, મહાકષ્ટ પામે તેહ ।
નરની વિષ્ઠામાં કીડાના, ધરે હજારો દેહ ॥૨॥
તે કેડે એ પાપણી, વળિ ગ્રામશૂકરી[1] થાય ।
તે કેડ્યે અતિકામી જે તન, તેતે દેહ પમાય ॥૩॥
નર નારીનું નિષ્કામી વ્રત, ભંગનો કરનાર ।
તે પુરુષ પણ પ્રથમ કહી તે, વનિતા સરખો ખ્વાર ॥૪॥
તે પુરુષ પણ દેહ ત્યાગી, નરક કુંડમાં જાય ।
પોતાને પાપે કરીને, જમના ધોકા ખાય ॥૫॥
કુંભિપાક મહાનરકમાંહે, પડે તે વારમવાર ।
ક્રોધે કરી બહુ સરપ કરડે, કષ્ટનો નહિ પાર ॥૬॥
જમ ફરશી લઈ અંગ ચીરે, અતિશે કરે પોકાર ।
પાપી નર જેમ ચીશ પાડે, તેમ તેમ આપે માર ॥૭॥
તે કેડે ચંડાલ તનમાં, ધરે સાત અવતાર ।
મુક્તાનંદ કહે અધર્મીને, દિનદિન કષ્ટ અપાર ॥૮॥

કડવું ॥૮૬॥

સાત જનમ તે સરપણ થાયજી, અનંત જીવ મારી ખાયજી ।
ધરે જળોનાં તન તે સાતજી, જળમાં રહી કરે બહુ ઉતપાતજી ॥૧॥
ઉથલો - ઉતપાતિ એ જીવ ધારે, જન્મ કોટિ હજાર ।
વિષ્ટામાં કીડાતણાં, પામે તે કષ્ટ અપાર ॥૨॥
પુંશ્ચલીની યોનિમાંહિ, સાત જનમ કૃમિ થાય ।
પાપી નર તેમ પાપમાં, અધિક જડાતો જાય ॥૩॥
ગાયના આળા વિષે, એ કીડો થાય સો વાર ।
એમ બહુ યોનિમાં ભમે, ફરી નાવે નર અવતાર ॥૪॥
નિષ્કામી નરનારીનું વ્રત, રક્ષણ કરશે જેહ ।
નિષ્કામીની જે ગતિ, પામશે નિશ્ચે તેહ ॥૫॥

૧ ગ્રામ શૂકરી - માદા ભૂંડ

સતીગીતા શુભ ગ્રંથને, જે ભણે સાંભળે નાર ।
અર્થ ધારે ઉર વિષે, તે પો'ચે ભવ જળપાર ॥૬॥
આ ગીતાને પ્રેમશું જે, ભણે ભણાવે ગાય ।
મનવાંછિત ફલ પામશે, વળી પાપથકી મુકાય ॥૭॥
નિત્ય નિયમે આ ગ્રંથ કેરો, પાઠ કરે જે કોય ।
મુક્તાનંદ ભૂમધ્ય કીર્તિ, પામે હરિપદ સોય ॥૮॥

કડવું ॥૮૭॥

સતીગીતા જે વનિતા ગાયજી, તે ફરી શુભ કુળ ઉતપન્ન થાયજી ।
પુરુષોત્તમ પતિ પામે સોયજી, બીજો પતિ નવ થાયે કોયજી ॥૧॥
ઉથલો - બીજો પતિ નવ થાય તેહને, ભક્તિથકિ જે નાર ।
આ ગીતાને સાંભળે, નવ મેલે એક લગાર ॥૨॥
ગાનારીની જે ગતિ, વળી સાંભળતલની તેહ ।
હરિનું સુખ પરલોકમાં, તેમાં નહિ સંદેહ ॥૩॥
ધર્મવાળી નારને, નિત્ય પાઠ કરવા જોગ્ય ।
નિત્ય આ ગીતા પઠન કરતાં, પામે સુખ આરોગ્ય ॥૪॥
ગ્રંથ સઘળો પાઠ કર્યાની, જેહને શક્તિ ન હોય ।
પાંચ દશ કે પંદર કડવાં, પાઠ કરે નિત્ય સોય ॥૫॥
સુવાસિની હોય તે પોતાના ધર્મ, ગોતીને કરે ગાન ।
વિધવા હોય તે આ ગીતાને, રાખે પ્રાણ સમાન ॥૬॥
જે સ્થળ જેના ધર્મ હોય તે, ગોતિને ગ્રહે સાર ।
સુવાસિનીને વિધવાતણો, આ ગ્રંથ અતિ શણગાર ॥૭॥
પ્રેમે કરી જે પ્રમદા, આ ગ્રંથ ગ્રહેશે સાર ।
મુક્તાનંદ તે માનિનીને, મળશે હરિ ભરથાર ॥૮॥

કડવું ॥૮૮॥

સતીગીતાને નર જે ગાયજી, શ્રવણ કરે તેપણ શુદ્ધ થાયજી ।
મનવાંછિત ફળ પામે એહજી, અતિ જશવંત કહાવે તેહજી ॥૧॥
ઉથલો - જશ વાધે અતિ તેહનો, જે ધર્મમાં રહી ધીર ।
આ ગીતા સંભળાવે સૌને, તે નર ગુણગંભીર ॥૨॥

પોતાના ધર્મ જાણવા, જે ઇચ્છે સતિયો કોય ।
આ ગીતા તેહને કહે, લહે મનવાંછિત ફલ સોય ॥૩॥
આ ગીતા શુદ્ધ ધર્મમાં રહિ, સંભળાવે નર જેહ ।
ધર્મ ભક્તિ વસે ઉરમાં, પામે સદ્‌ગતિ તેહ ॥૪॥
જે વનિતા વનિતાઓને, આ ગ્રંથ કહે કરી પ્યાર ।
તેને હરિ રિઝાવવાનું, એ સાધન અતિસાર ॥૫॥
સતીગીતા સર્વ સુંદરીનું, હિત કરવાને કાજ ।
સદ્‌ગ્રંથોનો સાર લઈ, કરી નીલકંઠ મહારાજ ॥૬॥
આ ગીતા કરવે કરીને, માતા પરમ ઉદાર ।
મુજપર ભક્તિ રિઝજો, એ માગું વારમવાર ॥૭॥
સુર મુનિ સેવે ચરણ એવા, ધર્મ મારા તાત ।
મુક્તાનંદ કહે રીઝજ્યો, એ માગ્યું મુનિ સાક્ષાત ॥૮॥

(રાગ ઘોળ)

('ધન્ય વૃન્દાવનવાસી વટની છાયા રે, જ્યાં હરિ બેસતાં') એ ઢાળ છે -

ધન્ય તે નારી શ્રીહરિને વરવા, મનમાં શૂરી થઈ;
વરી ગિરિધારી ભક્તિસહિત નિજધર્મ અચળ ઉરમાં લઈ ॥ટેક॥
સતી ભક્તિસહિત નિજ ધર્મ પાળે, બીજિ આશા ઉરમાંથી બાળે ।
સતી તીવ્ર વૈરાગે મન ગાળે ॥ધન્ય૦॥૧॥
સતી રાતદિવસ હરિસેવ કરે, તેતો લોકલજ્જાથી ન લેશ ડરે ।
સતી હરિ વિના બીજું સૌ પરહરે ॥ધન્ય૦॥૨॥
સતી શ્યામળીયાને રંગ રાચી, વરી શ્યામ સુંદરવર થૈ સાચી ।
બીજિ વાત જણાણી અતિકાચી ॥ધન્ય૦॥૩॥
સતી તન મન ધન હરિકાજ કર્યું, બીજું પાપરુપ સર્વે પરહર્યું ।
કહે મુક્તાનંદ અતિકાજ સર્યું ॥ધન્ય૦॥૪॥

દોહા - સંવત્ અઢાર ને એશિયો, જ્યેષ્ઠ માસ ગુરુ વાર ।
શુક્લ પક્ષ તૃતીયા તિથિ, ગ્રંથ સંપૂરણ સાર ॥૧॥

ઈતિ શ્રીમુક્તાનંદવિરચિતા પતિવ્રતાધર્મપ્રકાશિકા સતીગીતા સંપૂર્ણા ॥

॥वृत्तालये स भगवान् ज्यतीह साक्षात् ॥

श्रीमुक्तानंदमहामुनिकृत-काव्यसंग्रहे-

शिक्षापत्रीभाषा

दोहा

ભક્તિ ધર્મ સુત શ્રીહરિ, અરુન કમલ દલ નેન ।
વિઘન વિનાશન ઉર વસો, સદા પરમ સુખદેન ॥૧॥
સો ગુરુ સહજાનંદ લિખિ, શિક્ષાપત્રી અનૂપ ।
તેહિ આજ્ઞા ભાષા કરુ, હરિજનકું સુખરૂપ ॥૨॥
અબ શ્રીસહજાનંદ ગુરુ, અપને ઈષ્ટ હે જેહુ ।
તાસ ધ્યાનરૂપિ સુખદ, મંગલ કહત હે તેહુ ॥૩॥

चोपाइ

મેં અપને ઉરમેં એક તાના, ધરત હું નિત્ય શ્રીકૃષ્ણકો ધ્યાના ।
જિનકે વામ બાહુ ઢિગ પ્યારી, રહત સદા વૃષભાનુ દુલારી ।
જેહિ વક્ષઃસ્થલમેં અભિરામા, શ્રી નિત્ય રહત સદા છબિધામા ।
શ્રીવૃંદાવનમેં સુખકંદા, નિત્યપ્રતિ કરત વિહાર સ્વચ્છંદા ।
ઐસે અપને ઈષ્ટ સુખકારી, પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી ।
તિનકો ધ્યાન પ્રેમસોં કરિકે, સબ સદ્ગ્રંથ રહસ્ય ઉર ધરિકે ॥૧॥
વૃત્તાલય હરિધામ હે જોઈ, અબ હમ તિનમેં નિવાસિ હોઈ ।
સબહિ દેશમેં રહત હે જેહા, મમ આશ્રિત અબ હરિજન એહા ।
दोहा - તિન પ્રતિ શિક્ષાપત્રી યહ, લિખત હું પરમ ઉદાર ।
જાહિ સુનત સત્સંગિ સબ, પાવત વિમલ વિચાર ॥૨॥

चोपाइ

ધર્મદેવકે પુત્ર હે જેહા, હમરે સહોદર દ્વિજવર તેહા ।
રામપ્રતાપ રુ ઈચ્છારામા, વિદ્યા વિનય વિવેક કે ધામા ।

તિનકે પુત્ર ધર્મમગ ધીરા, અવધપ્રસાદ તથા રઘુવીરા ।
જિનકું વેદશાસ્ત્ર અનુસારા, દત્તપુત્ર હમ કિયે હમારા ।
કરિ વિભાગ મંદિર હરિજનકે, આચારજ દોઉ કિયે હમ તિનકે ॥૩॥
ત્યું મુકુંદ મુનિ આદિક ભારી, મમ આશ્રિત નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી ।
મયારામ ભટ્ટ આદિક જોઉ, મમ આશ્રિત ગૃહસ્થ જન સોઉ ॥૪॥
ત્યું વિધવા સધવા જો કહાઈ, એસિ મમ આશ્રિત સબ બાઈ ।
ત્યું મુક્તાનંદ આદિક સંતા, કૃષ્ણભક્તિરત અતિ બુદ્ધિવંતા ॥૫॥
એસે તુમ સત્સંગિ સબહી, મમ આશિષ બચન સુનો અબહી ।

દોહા

તુમરે ધર્મકિ સબહિ વિધિ, રક્ષા કરનેહાર ।
સબહિ શાસ્ત્રસંમત સુખદ, પતિત કરન ભવપાર ।
શ્રીનારાયણ નામકો, જિનમેં પ્રથમ ઉચ્ચાર ।
એસે આશિરવાદ મમ બાંચને વારંવાર ॥૬॥

ચોપાઇ

સુખપ્રદ શિક્ષાપત્રી એહી, લિખનેકો કારન હે જેહી ।
તેહિ તુમ સબહિ અધિક વિચારો, એકાગ્ર મનસેં ઉર ધારો ।
યહ જો શિક્ષાપત્રી હમારી, તુમ સબહિકું પરમ સુખકારી ॥૭॥
શ્રીમદ્‌ભાગવત આદિક ગ્રંથા, એહિ સત્‌શાસ્ત્ર મોક્ષકો પંથા ।
તિન પ્રતિપાદન કિને જેઉ, સદાચાર અહિંસાદિક તેઉ ।
સબ જીવનકે મોક્ષહિત જેહા, વિવિધ પ્રકારકે ભિન્નભિન્ન તેહા ।
તિનકું જો જો મનુષ્ય ઉર ધારે, સો ભવજલમેં તરે અરુ તારે ॥

દોહા

લોક પરલોકમેં સો મનુષ્ય, અતિ બડ સુખ હે જોઈ ।
સદાચારકે જોગસેં, શુભ મતિ પાવત સોઈ ॥૮॥

ચોપાઇ

સદાચાર ઉલંઘિકેં પ્રાની, મન વશ વર્તત તનઅભિમાની ।
સોતો મનુષ્ય કુબુદ્ધિ કહાવે, લોક પરલોકમેં મહાદુઃખ પાવે ॥૯॥

यातें हमारे शिष्य तुम जेउ, नर त्रिय अधिक प्रेमसें तेउ ।
ईन शिक्षापत्री अनुसारी, रहहुं निरंतर दृढ व्रत धारी ।
यह शिक्षापत्री हे जोई, नांहि उलंघि बरतना कोई ॥१०॥
अब सबहुं वर्तनकि रीति, कहत हुं प्रभु सों बढावत प्रीति ।
हमरे सत्संगि हो जोउ, जीवमात्र नहि हनना कोउ ॥
जानि बुझिकें मम जन जेहु, अल्प जीव हननो नहि तेहु ॥

दोहा

मशक[1] दंश जुका पिशु, खटमल[2] आदिक जंत ।
तिनकुं कबहु न मारने, जद्यपि दुःखद अनंत ॥११॥

चोपाइ

देव रुं पितर जज्ञहित जानी, अज मृग शश मत्स्यादिक प्रानी ।
काहुकि कबहु न हिंसा करना, एसें अहिंसा व्रत उर धरना ।
अति बड धर्म अहिंसारुपा, सबहि शास्त्र जेहि कहत अनूपा ॥१२॥
धन त्रिय राज्य प्राप्तिके काजा, लोभादिकसें त्यागि शुभ लाजा ।
कोई मनुष्यकि हिंसा जेहा, मम जन कबहु न करनि तेहा ॥१३॥
अतिबड तीरथ हुमें जोई, आतमघात न करना कोई ।
कोधसें आतमघात न कीजे, यह मम वचन सो उर धरि लीजे ॥
कबहु अजोग्य कर्म हो जाई, तोहु न मरना अधिक मुंजाई ।
कबहु विष नहि खाना कोउ, त्युं गलफांसि न खाना सोउ ।
तेहि विध जलमें बुडि न मरना, महादुःख भये न शैलसें गिरना ।
ईन आदिक कोउ कष्टके मांहि, आतमघात सो करनो नाहि ॥१४॥
आमिष जज्ञ उच्छिष्ट हे जेही, अतिसें आपतकालमें तेही ।
मम जनमात्र न खाना कबही, यह मम वचन रखहु दृढ सबही ॥

दोहा

सुरा सो तीन प्रकारकी, मद्य अग्यार प्रकार ।
देव उच्छिष्ट हु ग्राह्य नहि, लखि पातक भंडार ॥१५॥

१ मशक - मच्छर, २ खटमल - माकड

ચોપાઇ

જો અજોગ્ય આચરન કહાવે, નિજ પરતેં કબહુક બનિ આવે ।
શસ્ત્રાદિકતેં ક્રોધવશ હોઈ, નિજ પર અંગ ન છેદહુ કોઈ ॥૧૬॥
ધર્મ કરન હિત ચોરિ જેઉ, મમ જન કબહુ ન કરનિ તેઉ ।
કાહુકો તૃણ કાષ્ઠાદિક હોહી, પત્ર પુષ્પ આદિક હે સોહી ।
ધનિકે દિયે બિન વસ્તુ જેહુ, ભુલિકેં કબહુ ન લેના તેહુ ॥૧૭॥
બાઇ ભાઇ મમ શિષ્ય અપારા, તિનકું ન કરનો વ્યભિચારા ।
જુવા કિમિયા આદિક જેહા, વ્યસન સબહિ ત્યાગો તુમ તેહા ।
ગાંજા ભાંગ મફર દુઃખમૂલા, મા'જમ આદિ કેફ મહાશૂલા ।
ઇનકો ખાન પાન તજિ દેના, એહિ મમ આજ્ઞા ઉર ધરિ લેના ॥૧૮॥
જિનકે ઘરકો અન્ન જલ જોઈ, આપકું ગ્રહન જોગ્ય નહિ હોઈ ।
યદ્યપિ કૃષ્ણપ્રસાદિ સોઉ, મમ જન ગ્રહન કરે નહિ કોઉ ॥
સોરઠા - જગન્નાથ પુરિમાંઇ, ચરણામૃત રું પ્રસાદિકો ।
ગ્રહણ કરહુ તહાં જાઇ, દોષ નહિ મમ વચન કરિ ॥૧૯॥

ચોપાઇ

નિજ સ્વાર્થકી સિદ્ધિ લખિ ભારી, કાહુકે શિરપર અતિ દુઃખકારી ।
મિથ્યા કલંક સો ધરનો નાહિ, યહ ઉપદેશ રખો મનમાંહિ ॥
કાહુંકું ગારિ ન દેના કબહૂ, એહિ દૃઢ ટેક રખો તુમ સબહૂ ॥૨૦॥
દેવ તિરથ બ્રાહ્મણ સતી નારી, સાધુ વેદ સદા અઘહારી ।
ઇનકી નિંદા કબહુ ન કરની, ઓર કરે સો કાન ન ધરની ॥૨૧॥
જેહિ દેવનકે આગે આઇ, સુર માંસ નૈવેદ્ય ધરાઇ ।
અરુ જેહિ ઢિગ અજાદિ વધ હોઈ, તેહિ નૈવેદ્ય ન ખાના કોઈ ॥૨૨॥
શિવાલયાદિક મંદિર જેહી, એહમેં ચલત આવે જબ તેહી ।
તિનકું દેખિ પ્રણતિ કરિ લીજે, તેહિ સુરદરશ ભાવસોં કીજે ॥૨૩॥
નિજ વર્ણાશ્રમકે ધર્મ જેહા, કોઈ સત્સંગિ ન તજના તેહા ।
પરકો ધર્મ સુખદ જો હોઈ, તેહિ આચરણ ન કરના કોઈ ।
ત્યું પાષંડ ધર્મ પર હરના, તિનકો ગ્રહન કબહુ નહિ કરના ॥
દોહા - શ્રુતિ સ્મૃતિ સદ્ગ્રંથસેં, અધિક વિરોધિ હોઈ ।
એસે કલ્પિત ધર્મકું, ગ્રહણ ન કરના કોઈ ॥૨૪॥

चोपाइ

जिनके वचन सुनेसें जंता, कृष्णभक्तिसें गिरत अनंता ।
त्युं निजधर्मसें गिरत हे प्रानी, એसे वचन कहत दुःखदानी ।
तेहि मुख कृष्णकथा हे तोउ, मम जन कबहु न सुननि कोउ ॥२५॥
जो सत्य वचन कहेसें भ्राता, आपको द्रोह होत साक्षाता ।
कि परद्रोह होत हे तबही, युं सत्य वचन न कहेना कबही ।
जो जो अधिक कृतघ्नि होई, तिनको संग तजो सब कोई ।
काहुकि लांच न लेनि लेशा, એहिविध मोर अचल उपदेशा ॥२६॥
पाषंडि पापि अरु चोरा, व्यसनि कामी धुरत कठोरा ॥

दोहा

ઈन षडविधके मनुष्यमें, अधर्म रहत अभंग ।
मम आश्रित जनमात्र तेहि, कबहु न करनो संग ॥२७॥

चोपाइ

भक्ति रुं ज्ञानको मिष ले प्रानी, त्रिय धन रस लोलुप अभिमानी ।
એहि विध पाप करत हे જेउ, मम जन संग ताको तजि देउ ॥२८॥
पुरुषोत्तम श्रीकृष्ण मुरारी, दिव्यस्वरुप भक्तभयहारी ।
वाराहादिक तेहि अवतारा, जुगजुग होत हरन भुवभारा ।
જेहि ग्रंथनमें कुमति मलीना, जुक्तिसें तेहि खंडन कीना ।
એसें शास्त्र पापमय જेहु, कबहु न सुनने मानने तेहु ॥२९॥
बिन छाने जल दुध न पीना, त्युं बिन छानो घृतहु मलीना ।
जिनमें सूक्ष्म जीव अनंता, सो जलसें मम जन बुद्धिवंता ।
स्नानादिक कछु क्रिया न करना, जंतु हननके पापसें डरना ॥३०॥
मद्य मांस जुत औषध होई, मम जन कबहु न खाना सोई ॥

दोहा

अरु जो वैद्यको आचरन, आप न जान्यो होय ।
तिनको दियो औषध कुछ, कबहु न खायो कोय ॥३१॥

ચોપાઇ

લોક રું શાસ્ત્રમેં વર્જે જેઉ, એસે સ્થાન કહત હું તેઉ ।
જીર્ણ દેવાલય નદી સનીરા, લોકકો મગ મહાતાલ ગંભીરા ।
બોયા ખેત રું વૃક્ષકિ છાયા, ઈન આદિક જો બરજ કહાયા[૧] ।
તેહિ સ્થલમેં મલ મૂત્ર ન કરના, થુકહુ ડારનમેં અતિ ડરના ॥૩૨॥
ચોરકે મગસેં[૨] કોઉ સ્થલમાંહિ, ના ધસનો રું નિકસનો નાહિ ।
હરકાહુકિ જગ્યા હોઇ, તિનમેં ઉતરને ચાહત જોઇ ।
ધનિકું પુછે બિન તહાં આઇ, નાહિ ઉતરનો જોર જનાઇ ॥૩૩॥
મમ જન પુરુષ માત્ર હે જેહિ, ત્રિયમુખ જ્ઞાન ન સૂનનો તેહી ।

દોહા

તેહિ વિધ ત્રિયસું વિવાદ સો, કબહુ ન કરના લેશ ।
ત્યું નૃપસંગ વિવાદ સોઉ, તજના મમ ઉપદેશ ॥
સોરઠા - નૃપકે પુરુષ સો જાય, તિનસેં ન કરનો વિવાદ કોઉ ।
એસે ઓર કહાય, કોધિ માનિ અહંકારિ અતિ ॥૩૪॥

ચોપાઇ

ત્યું ગુરુકો અપમાન ન કીજે, એહિ મમ વચન હૃદે ધરિ લીજે ।
અતિશે શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય જો હોઇ, તેહિ અપમાન ન કરના કોઇ ।
લોકમેં બડા મનુષ્ય હે જેહા, ત્યું અતિ વિદ્યાવાન હે તેહા ।
તેહિ વિધ શસ્ત્રપાનિ અહંકારિ, જિનકે ઉરમેં માન અતિભારી ।
ઈન સબકો અપમાન ન કરના, યહ મમ વચન અચલ ઉર ધરના ॥૩૫॥
બિના વિચારે કારજ કોઉ, ના કરનો તતકાલ હિ સોઉ ।
ધર્મસંબંધિ કારજ જેહી, સદ્ય સો કરના મમ જન તેહિ ।
આપકું વિદ્યાકો જેહિ જ્ઞાના, ઓરનકું કરનો સો દાના ।
પ્રતિદિન પુનિ સંતનકો સંગા, કરનો આનિ ઉર અધિક ઉમંગા ॥૩૬॥
ગુરુ દેવ રાજાકે જબહુ, દર્શન કરન હિત જાના તબહુ ।
ખાલિ હાથ તહાં જાનો નાઇ, યહિ મમ વચન રખો ઉર માંઇ ।
વિશ્વાસિનકિ ઘાત નહિ કરના, નિજકીર્તિ નિજમુખ પરહરના ॥૩૭॥

૧ - વર્જિત કહેવાયા, ૨ - માર્ગ થી

સૂક્ષ્મ બસનકું પહિરેં તબહી, અપને અંગા દિખાત હે સબહી ।
એસે વસ્ત્ર મોર જન જેહૂ, કબહુ ન તન પર ધરના તેહૂ ॥૩૮॥
ધર્મરહિત હરિભક્તિ જોઈ, કોઈ પ્રકાર કરનિ નહિ સોઈ ।
ભક્તિ કરત હોવત ઉપહાસા, ઉરમેં ના રખનો તેહિ ત્રાસા ॥

દોહા

અતિ અજ્ઞાનિ મનુષ્યકિ, નિંદાસેં ડરપાય ।
પ્રબલ ભક્તિ શ્રીકૃષ્ણકિ, ના તજનિ મુરઝાય ॥૩૯॥

ચોપાઇ

ત્યું શ્રીકૃષ્ણકે દર્શન કાજા, સમયમેં આવત ભક્તસમાજા ।
હરિમંદિરમેં જો જો આઈ, એસિ સબહિ સત્સંગી બાઈ ।
પુરુષમાત્રકો સ્પર્શ ન કરહી, યહ મમ વચન અચલ ઉર ધરહી ।
હરિજન પુરુષ સો મંદિરમાંહિ, જુવતીમાત્રકુ છુવત નાંહિ ।
મંદિરસેં નિકસત હે જબહી, જ્યું જેહિ જોગ્ય ત્યું રે'વે તબહી ॥૪૦॥
ધર્મવંશિ ગુરુતેં સુખકારી, જેહિ શ્રીકૃષ્ણ કિ દીક્ષા ધારિ ।
એસે ત્રૈવર્ણિક જન જોઈ, કંઠ ધરે તુલસિસ્રજ દોઈ ।
ભુજા ભાલ ઉરમાંહિ અનૂપા, ઉર્ધ્વપુંડ્ર કિજે સુખરૂપા ॥૪૧॥
ગોપીચંદનકો સોઉ કીજે, જેહિ કરિ ગોપીપતિ અતિ રીજે ।
અથવા હરિપ્રસાદિકો હોઈ, કેસર કુંકુમાદિ જુત સોઈ ।
એસો ચંદન જો મિલ જાવે, મમ જન તાકો તિલક બનાવે ॥૪૨॥
સોરઠા - તિલક જાહિકો હોઈ, તાહિ દ્રવ્ય કરિ તિલક બિચ ।
ચંદ્રક અતિશુભ સોઈ, નિત્ય પ્રતિ કરનો મોર જન ॥
દોહા - રાધા રમા પ્રસાદિકો, કુંકુમ લે અતિસાર ।
તિલક મધ્ય કિજે સુભગ, ચંદ્રક ચંદ્રાકાર ॥૪૩॥

ચોપાઇ

કૃષ્ણભક્ત સતશૂદ્ર હે જેહા, અપને ધર્મમેં રહિકે તેહા ।
ઉર્ધ્વપુંડ્ર તુલસિકિ માલા, ત્રૈવર્ણિક જિમિ ધરહિ વિશાલા ॥૪૪॥
તિનતેં અન્ય શૂદ્ર હે જોઉ, ચંદન આદિક કાષ્ઠકિ સોઉ ।
કંઠિ જુગલ કંઠમેં ધારી, ભાલ કરહિ એક ચંદ્ર સવારી ॥૪૫॥

જો ત્રિપુંડ્ર રુદ્રાક્ષ કહાવે, જિનકે પરંપરા ચલિ આવે ।
એસે દ્વિજ મમ આશ્રિત હોઈ, કબહુ ન ત્યાગ કરો સો દોઈ ॥૪૬॥
નારાયણ ગિરિજાપતિ જેહુ, એકહિ રૂપ જાનને તેઉ ।
વેદમેં અસ પ્રતિપાદન કીના, ઉભયકું બ્રહ્મરુપ કહિ દીના ॥૪૭॥
શાસ્ત્રમેં કહે જો આપતધર્મા, મમ આશ્રિત તેહિ જાનિકે મર્મા ।
અલ્પ હિ આપતકાલમેં એઉ, કરિકે પ્રધાન ન ગ્રહના તેઉ ॥૪૮॥

દોહા

પ્રતિદિન રવિ ઉગે પ્રથમ, જાગિકે કરિ હરિ ધ્યાન ।
પિછે જાના શૌચ હિત, મમ જન પરમ સુજાન ॥૪૯॥

ચોપાઇ

તા પિછે એકહિ સ્થલમાંહિ, બેઠિકે દાતુન કરના તાંહિ ।
અતિપવિત્ર જલસેં કરિ સ્નાના, પહિરને ધોયે વસ્ત્ર સુજાના ॥૫૦॥
શુદ્ધ ભુમિ શુદ્ધ આસન ઠાને, સાવકાશ તહાં બૈઠિ સયાને ।
પૂરવ વા ઉત્તર મુખ કરિકે, કરત આચમન હરિ ઉર ધરિકે ॥૫૧॥
મમ જન પુરુષમાત્ર હે જેહા, કુંકુમકે ચંદ્રક જુત તેહા ।
ઉર્ધ્વપુંડ્ર શુભ તિલક સો કરના, યું વૈષ્ણવકે ચિન્હ સબ ધરના ।
સધવા જુવતિમાત્ર હે જેહી, કુંકુમચંદ્રક કરના તેહી ॥૫૨॥
વિધવા જુવતિમાત્ર હે જાહી, ભાલમેં તિલક ન કરના તાહી ।
ત્યું કુંકુમકો ચંદ્રક જેહૂ, વિધવામાત્ર ન કરના તેહૂ ॥

દોહા

તા પિછે મમ દાસ સબ, સત્સંગિ હે જોય ।
કૃષ્ણકિ પૂજા માનસી, કરનિ તતપર હોય ॥૫૩॥

ચોપાઇ

તા પિછે શ્રીકૃષ્ણકિ જેઉ, ચિત્રકિ પ્રતિમા સુખપ્રદ તેઉ ।
આદરસેં તેહિ દર્શન કરના, વંદન કરિકે કૃષ્ણ ઉર ધરના ।
પિછે નિજસામર્થ્ય અનુસારી, કૃષ્ણકો મંત્ર અખિલ અઘહારી ।
સો અષ્ટાક્ષર મંત્રકો તબહી, કરિકે જાપ નિકિવિધ[1] સબહી ।

૧ નિકિ વિધ - વિધિ અનુસાર

પીછે નિજવ્યવહારિક જેહૂ, કામકાજ સબ કરના તેહૂ ॥૫૪॥
મમ જન અંબરીષસમ જેહા, આત્મનિવેદિ કહાવત તેહા ।
સોઉ માનસી પૂજા પરજંતા, પ્રથમ કહ્યો ત્યુંહિ કરો બુદ્ધિવંતા ॥૫૫॥
અરુ જો હમારે સત્સંગમાંહિ, આત્મનિવેદિ દાસ કહાંહિ ।
મૂર્તિ ધાતુ પાષાનકિ જોઉ, અથવા શાલગ્રામ હે સોઉ ।
સેવત નિજ સામર્થ્ય અનુસારા, યથાપ્રાપ્ત લેકે ઉપચારા ॥

દોહા

જપે મંત્ર શ્રીકૃષ્ણકો, અષ્ટાક્ષર કરી પ્યાર ।
આત્મનિવેદિ ભક્તકું, પ્રભુપદ પ્રેમ અપાર ॥૫૬॥

ચોપાઇ

પિછે નિજસામર્થિ અનુસારા, કરત શ્રીકૃષ્ણકે સ્તોત્ર ઉચ્ચારા ।
કિ સદ્ગ્રંથ પઠન કરે સોઈ, જિનસેં કૃષ્ણ ચરન રતિ હોઈ ।
સંસ્કૃત ગ્રંથ પઢ્યા નહિ જાવે, સો પ્રાકૃત પઢિ હરિગુન ગાવે ।
ભાષાસ્તોત્ર પઠત વિધિ નાના, પદપ્રબંધ કીર્તન કરે ગાના ।
અથવા ભાષાગ્રંથ હે જેહા, તાસ પઠન કરના નિત્ય તેહા ॥૫૭॥
પિછે નિવેદ હરિકું ધરીકે, અન્ન પ્રસાદિ જિમે હિત કરિકે ।
આત્મનિવેદી વૈષ્ણવ જોઉ, સબહિ કાલમેં તતપર હોઉ ।
પ્રેમસેં કરત શ્રીકૃષ્ણકિ સેવા, જ્યું નટવર રિઝે તતખેવા ॥૫૮॥
આત્મનિવેદિકિ ક્રિયા હે જેતી, નિર્ગુણ હરિસંબંધ જુત તેતી ।
તાતેં આત્મનિવેદી સંતા, નિર્ગુણ ભક્ત કહે બુધિવંતા ॥૫૯॥
આત્મનિવેદી વૈષ્ણવ જેતે, જદુપતિકું અર્પે બિન તેતે ।
એસો જલ હુ ન પિવે કબહી, આત્મનિવેદિ જથારથ તબહી ।
પત્ર રું કંદ ફલાદિક જેહૂ, જિમન જોગ્ય વસ્તુ હે તેહૂ ।
શ્રીહરિકું અરપ્યા નહિ જેહી, આત્મનિવેદિ જિમત ન તેહી ॥૬૦॥
મમ જન વૃદ્ધ હોઈ જબ જાવે, કિ બડ આપતસેં દુઃખ પાવે ।
અધિક અસમર્થ હોવત જેઉ, હરિસેવા કરિ સકત ન તેઉ ॥

દોહા

આપ પાસ શ્રીકૃષ્ણકિ, મૂર્તિ પરમ રસાલ ।

ओर ભક્તકું સેવને, દેવત હે તેહિ કાલ ॥
સોરઠા - નિજ સામર્થિ પ્રમાન, માનસિ પૂજા કરત નિત ।
હરિજન પરમ સુજાન, પટપ્રતિમા દર્શન કરત ॥૬૧॥

ચોપાઇ

અરુ શ્રીકૃષ્ણકો સુખદ સ્વરૂપા, આપકું સેવા કાજ અનૂપા ।
ધર્મવંશિ આચારજ જોઇ, તિન હરિજન લખિ દિન હોઇ ।
કિ આચારજ કિનિ પ્રતિષ્ઠા, સો સ્વરૂપ અપનો દૃઢ ઇષ્ટા ।
સોઇ સ્વરૂપ સેવા રુચિ આની, પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણ જાનિ સુખદાની ।
તેહિ બિન કૃષ્ણકે રૂપહે ઓરા, વંદનમાત્ર કરો તેહિ ઠોરા ।
પરિ તેહિ સેવન કરનો નાહિ, યહ મમ વચન ધરો ઉરમાંહિ ॥૬૨॥
અરુ મમ જન સત્સંગિ જેહા, સાયંકાલમેં નિત્ય પ્રતિ તેહા ।
હરિમંદિરમેં જાના સબહૂ, નિમ ન ચુકન પાવે કબહૂ ॥

દોહા

રાધાવર શ્રીકૃષ્ણકો, મંગલકારિ નામ ।
ઉંચે સ્વરસેં ગાવનો, સુને જયું સગરો ગામ ।
કલિમલ હરન શ્રીકૃષ્ણકિ, સુનનિ કથા કરિ પ્યાર ।
કૃષ્ણકિ કીર્તિ અતિ સુખદ, ગાવનિ વારમવાર ॥૬૩॥
સોરઠા - ઉત્સવકો દિન હોય, તબ વાજિંત્ર બજાય સબ ।
કૃષ્ણકે કીર્તન સોય, ગાવને પુરન પ્રેમજુત ॥૬૪॥

ચોપાઇ

અરુ જો મોર સતસંગિ પ્રવીના, તિનકું પ્રથમહ જયું કહિ દીના ।
તેહી પ્રકારસેં તતપર હોઇ, ત્યું નિત્ય પ્રતિ કરના સબ કોઇ ।
સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથહે જેઉ, તિનકો દૃઢ અભ્યાસ હે તેઉ ।
નિજબુદ્ધિ અનુસારસેં કરના, તિનમેં સબહિ પ્રમાદ પ્રહરના ॥૬૫॥
અરુ જો મનુષ્ય જેસો ગુણવાના, તિનકું ત્યુંહિ વિચારિ સુજાના ।
તૈસે હિ કારજમેં તબ તેહા, પ્રેરનો યથાયોગ્ય ત્યું એહા ।
જિન કારજમેં જોગ્ય ન જેહી, તિનમેં કબહુ ન પ્રેરના તેહી ॥૬૬॥
અપને અપને સેવક જોઉ, અપને નિમમેં વર્તત સોઉ ॥

દોહા

ઈન સબકિ અન્ન વસ્ત્રસેં, નિજસામર્થિ અનુસાર ।
યથાયોગ્ય સંભાવના, કરનિ સદા એકતાર ॥૬૭॥

ચોપાઇ

મનુષ્યમાત્ર જો જેસો હોઈ, તેસેઈ બચન વિનોદસેં સોઈ ।
દેશ કાલ અનુસારસેં એહા, જથાજોગ્ય બોલાવનો તેહા ।
ઈનસેં ઓર રીત ઉર ધારી, નાહિ બોલાવનો સમઝિ વિચારી ॥૬૮॥
મમ આશ્રિત સત્સંગિ જેતા, યહ મમ બચન રખો તુમ એતા ।
ગુરુ રાજા અતિ વૃદ્ધ કહાવે, ત્યાગિ તપી વિદ્વાન રહાવે ।
મમ જન એ ષટ આવત દેખી, સન્મુખ ઉઠહુ વિનય વિશેખી ।
મૃદુલ વચનસેં તેહિ સનમાના, કરનો ત્યાગિકેં નિજ અભિમાના ॥૬૯॥
સભા દેવ ગુરુ નૃપ ઢિગ જાઈ, ના બેઠહુ પગ પર પગ લાઈ ।
બાંધી જાનુ બસનતેં જેહૂ, મમ જન તહાં ન બેઠો તેહૂ ॥૭૦॥
મમ આશ્રિત જો જનહે સબહી, નિજ આચારજકે સંગ કબહી ।
વાદ વિવાદ કોઉ નહિ કરના, અન્ન વસ્ત્ર ધન પૂજા ધરના ॥૭૧॥

દોહા

આચારજ નિજ ગામ પ્રતિ, આવત સુનિ જન મોર ।
આદરતેં તતકાલ તેહિ, સન્મુખ જાનો દોર ।
આચારજ નિજ ગામતેં, લગે ચલન હોઈ ત્યાર ।
ગામ બાહર લોં સબહિ મિલ, પહુંચાવહિ કરિ પ્યાર ॥૭૨॥

ચોપાઇ

બહુ ફલ જુક્ત કર્મ હે જેહા, ધર્મરહિત જો હોવત તેહા ।
તાકો ગ્રહન કબહુ નહિ કીજે, યહ મમ બચન સો ઉર ધરિ લીજે ।
કર્મ જો ધર્મજુક્ત સાક્ષાતા, સો સબ પુરુષાર્થકો દાતા ।
તાતેં લોભાદિક વશ હોઈ, ધર્મકો ત્યાગ ન કરના કોઈ ॥૭૩॥
આગેં મહતપુરુષ ભયે જોઈ, તિનકો અશુભ આચરન જો હોઈ ।
તાકો ગ્રહન કબહુ નહિ કરના, તિન કૃત ધર્મ સદા અનુસરના ॥૭૪॥

કાહુકિ ગુહ્ય વાર્તા જેહુ, કબહુ નાહિ પ્રકાશનિ તેહુ ।
જેસો જન તેસો સનમાના, કરનો મમ જન પરમ સુજાના ।
કરિ સમદૃષ્ટિ યહ મરજાદા, નાહિ ઉલંઘનિ કોઉ પ્રમાદા ॥૭૫॥
મમ આશ્રિત સત્સંગિ કહાહિ, ઈન સબકું ચોમાસે માંહિ ।
નિયમ વિશેષ ધારનો જેઉ, સમર્થકું ચહુ માસકો તેઉ ।
તનસેં અસમર્થ હોવત કોઉ, તિનકિ રીત કહત હું સોઉ ।
એકહિ શ્રાવન માસમેં એહી, નિયમ વિશેષ ધારનો તેહી ॥૭૬॥

દોહા

નિયમ વિશેષકિ વિગત અબ, કહતહું વિવિધ પ્રકાર ।
સુનિકે હૃદેમેં ધારિયો, હરિજન પરમ ઉદાર ।
નિત્યપ્રતિ ચાતુર માસમેં, કૃષ્ણકથા શ્રુતિસાર ।
કિ સુનનિકિ બાંચનિ, ઉર ધરિ વિમલ વિચાર ।
ગુનકીર્તન શ્રીકૃષ્ણકે, પ્રેમસેં ગાવને તેઉ ।
કિ પંચામૃત સ્નાનસેં, મહાપૂજા કરિ લેઉ ।
ચહું માસ નિત્ય નિયમસેં, કિ હરિમંત્ર ઉચ્ચાર ।
સ્તોત્રપાઠ કરનો સદા, કરહુ પ્રકમા ઉદાર ॥૭૭॥

ચોપાઇ

કિ સાષ્ટાંગ દંડવત જેહુ, પુરુષમાત્રકું કરના તેહુ ।
ઈતને નિયમ કએહે જેહા, હમ અતિ ઉત્તમ માને તેહા ।
તાતેં ઈન નિયમનમેં કોઈ, એક નિયમ રખનો દૃઢ હોઈ ।
નિયમ વિશેષ કહાવત એહી, ચાતુર માસસેં રખનો તેહી ॥૭૮॥
સબહિ એકાદશિકે વ્રત જેઉ, અતિ આદરજુત કરને તેઉ ।
ત્યુંહિ શ્રીકૃષ્ણકે અતિ સુખકારી, જન્મ અષ્ટમિ આદિક ભારી ।
જન્મ દિવસ અરુ શિવનિશિ જોઈ, આદર જુત વ્રત કરને સોઈ ।
સો વ્રતકે દિનમેં મુદ પાઈ, ઉત્સવ કરના અતિ સુખદાઈ ॥૭૯॥
મમ જન વ્રત ઉપવાસિ જોઉ, દિનમેં કબહુ ન સોના સોઉ ।
દિનમેં સોવે ઉપવાસિ જબહી, વ્રતકો નાશ હોય જાવત તબહી ।
જ્યું મૈથુનસેં હોત વ્રત ભંગા, ત્યું દિન નિદ્રાસેં શુભ અંગા ॥૮૦॥

સબ વૈષ્ણવકે રાજારુપા, એસે વલ્લભાચાર્ય અનૂપા ।
તિનકે પુત્ર શ્રીવિઠ્ઠલનાથા, જિન વિસ્તારિ કૃષ્ણ ગુનગાથા ।
તિન સબ વ્રત ઉત્સવકો જેતા, નિર્ણય કિયોહે શાસ્ત્રજુત તેતા ॥૮૧॥
તુમ સબ સો નિર્ણય અનુસારી, વ્રત ઉત્સવ કરને અઘહારી ॥

દોહા

કહ્યો શ્રીકૃષ્ણ સેવાવિધિ, વિઠ્ઠલનાથ ગોસાંઇ ।
કરનો ગ્રહન તુમ તાહિકો, પરમ શિષ્યકિ નાંઇ ॥૮૨॥

ચોપાઇ

સબ સત્સંગિ હમારે જોઇ, દ્વારિકાદિ તીરથકિ સોઇ ।
યાત્રા કરહિ પરમ મુદ આની, યથાશાસ્ત્ર નિજશક્તિ પ્રમાની ।
પુનિ નિજ સામર્થિકે અનુસારા, રખહુ દીનપર દયા અપારા ॥૮૩॥
વિષ્ણુ શિવ અરુ ગણપતિ જેહા, ઉમા દિનેશ પંચ સુર એહા ।
મમ આશ્રિત જો જન બડભાગી, પૂજ્ય માનિ મમ પદ અનુરાગી ॥૮૪॥
કબહુક ભૂતાદિકકો જાઇ, પ્રાપત હોત ઉપદ્રવ આઇ ।
તબ નારાયણ કવચકો તાતા, કરનો જાપ અધિક સુખદાતા ।
કિ હનુમાનકો મંત્ર જપીજે, ઓર દેવમંત્ર તજિ દીજે ॥૮૫॥
રવિ શશિ ગ્રહન હોત દુઃખદાની, તબ હરિભક્ત પરમ વિજ્ઞાની ।
કરિકે સબહિ ક્રિયાકો ત્યાગા, અતિપવિત્ર હોયકે બડભાગા ।
સુખદ શ્રીકૃષ્ણકો મંત્ર હે જેઉ, અષ્ટાક્ષર જપ કરના તેઉ ॥૮૬॥
ગ્રહણ મુક્તિ જબ હોત સુજાના, તબ સબ વસ્ત્રસહિત કરિ સ્નાના ।
મમ જન સત્સંગિ જેહી, નિજ સામર્થિ અનુસારિ તેહી ॥

દોહા

યથાજોગ્ય સો સમયમેં, સબકોઇ કરનો દાન ।
ત્યાગિ શ્રીકૃષ્ણકું સેવહી, તેહિ અવસર એકતાર ॥૮૭॥

ચોપાઇ

મમ આશ્રિત સત્સંગિ જેહા, ચહું વર્ણકે મનુષ્ય હે તેહા ।
તિનકું જન્મ રુ મરનકો જેહૂ, સુતક લગત વિગત કહું તેહૂ ।
નિજ સંબંધકું મિલતા જોઇ, યથાશાસ્ત્ર રાખહુ સબકોઇ ॥૮૮॥

INDEX

શમ દમ તુષ્ટિ ક્ષમાદિક જેહી, યહ ગુનજુત રહો દ્વિજવર તેહી ।
શૌર્ય ધૈર્ય આદિ ગુન જેઉ, તિન કરિ જુક્ત ક્ષત્રિય રહે તેઉ ॥૮૯॥
ખેતિ વણિજ વ્યાજ ગૌસેવા, વૈશ્યવૃત્તિ જાનહુ તતખેવા ।
દ્વિજસેવાદિક વૃત્તિ જોઉ, શૂદ્ર રખહુ સો તતપર હોઉ ॥૯૦॥
ગર્ભાધાનાદિક સંસ્કારા, શ્રાદ્ધ રું આહ્નિક[1] જો ઉપચારા ।
યથાયોગ્ય અવસર ધન જાની, વિપ્ર કરહુ નિજગૃહ્ય પ્રમાની ॥૯૧॥
અલ્પ મહત જો પાપ કહાવે, જાન અજાનમેં સો હોઈ જાવે ।
તાકો નિજ સામર્થ્ય પ્રમાના, કરહુ નિવારન પરમ સુજાના ॥૯૨॥

દોહા

વ્યાસસૂત્ર અરુ વેદ ચહું, શ્રીભાગવત પુરાન ।
ભારતમેં હિ શ્રીવિષ્ણુકો, સહસ્રનામ સુખખાન ॥૯૩॥

ચોપાઇ

પુનિ ભારતમહિં ભગવદ્ગીતા, વિદુરકિ નીતિ પરમ પુનીતા ।
સ્કંદપુરાનમેં વૈષ્ણવ ખંડા, તિનમધ્ય જાનો ગ્રંથ શુભ મંડા ।
વાસુદેવમાહાત્મ્ય જેહિ નામા, સબ જનકું તેહિ અતિ સુખધામા ॥૯૪॥
ધર્મશાસ્ત્રમેં રહિહે જેહા, યાજ્ઞવલ્કઋષિ સ્મૃતિ તેહા ।
અષ્ટ શાસ્ત્ર યહ આદિક જોઇ, ઈષ્ટ કરિ હમ માને સોઈ ॥૯૫॥
નિજહિત ઈછત શિષ્ય હમારે, ઈન ગ્રંથન પઢિ સુને વિચારે ।
મમ આશ્રિત દ્વિજ પઢે પઢાવે, કથા વાંચિ ઓરનહિ સુનાવે ॥૯૬॥
તેહિ સદ્ગ્રંથનમહિ આચારા, પુનિ વ્યવહાર પાપનિસ્તારા ।
ઈનહિ નિર્ણય કારન જેહી, યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ હે તેહી ।
મિતાક્ષરા ટીકાજુત સોઉ, ગ્રહન કરઉ મમ જન સબ કોઉ ॥૯૭॥

દોહા

તિનમેં શ્રીભાગવતકે, સ્કંધ અધિક હે દોય ।
જાનન મહિમા કૃષ્ણકો, દશમ રુ પંચમ સોય ॥૯૮॥
દશમ રુ પંચમસ્કંધ સો, યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ જેહી ।
ભક્તિયોગ અરુ ધર્મકે, ગ્રંથ માને હમ તેહી ॥૯૯॥

---

૧ આહ્નિક - નિત્યના

ચોપાઇ

રામાનુજકૃત ભાષ્ય સહિતા, વ્યાસસૂત્ર અરુ ભગવદ્ગીતા ।
સો અધ્યાતમ ગ્રંથ હમારા, મમ જન પઢિ સુનિ કરહુ વિચારા ॥૧૦૦॥
યહ સદ્ગ્રંથમેં વચન હે જેહા, સો ઉત્કર્ષ કહે કૃષ્ણકો તેહા ।
ધર્મ ભક્તિ વૈરાગ્ય કહાવે, તિનકો અતિ ઉત્કૃષ્ટ બતાવે ॥૧૦૧॥
તિનકું અન્ય વચનતેં પ્રધાના, મમ જન માનહુ પરમ સુજાના ।
કૃષ્ણકિ ભક્તિ ધર્મજુત કરના, યહ સદ્ગ્રંથ રહસ્ય ઉર ધરના ॥૧૦૨॥
શ્રુતિસ્મૃતિ પ્રતિપાદિત જોઇ, એસો સદાચાર હે સોઇ ।
ધર્મકો રૂપ જાનો બુદ્ધિવંતા, વેદ પુરાન કહત સબ સંતા ।
માહાત્મ્ય જ્ઞાન જુત હરિમેં જેહુ, અતિસેં સ્નેહ ભક્તિ કહિ તેહુ ॥૧૦૩॥
હરિ બિન અન્ય વસ્તુકે માંહિ, રુચિ નાહિ સો વિરતિ કહાંહિ ।
જીવ અજા[1] અરુ ઈશકે રૂપા, જાનહિ ભિન્ન સો જ્ઞાન અનૂપા ॥૧૦૪॥

દોહા

અણુ જિમિ સૂક્ષ્મ હૃદય સ્થિત, જ્ઞાતા ચૈતનરૂપ ।
અચ્છેદ્યાદિ લછન સહિત, ગીતા કહત અનૂપ ॥
સોરઠા - જ્ઞાનશક્તિ કરિ જોઇ, વ્યાપિ રહ્યો નિજ દેહમહિ ।
જીવ રૂપ હે સોઇ, એહિવિધ જાનહુ મોર જન ॥૧૦૫॥

ચોપાઇ

ત્રિગુણાત્મા તમરૂપ હે જેહી, કૃષ્ણકિ શક્તિ કહિ પુનિ તેહી ।
જીવકું દેહ રું દૈહિકમાંહિ, અહં મમ કારન અજા કહાંહિ ॥૧૦૬॥
હૃદયમેં જીવ જ્યું જીવમેં જોઇ, અંતર્યામિ સ્વતંત્ર હે સોઇ ।
સબહિનકો કર્મ ફલ દાતા, સોઇ ઈશ્વર જાનહુ સાક્ષાતા ॥૧૦૭॥
સો શ્રીકૃષ્ણ પરંબ્રહ્મ જેહુ, પુરુષોત્તમ ભગવાન કહેહુ ।
અપને ઈષ્ટ ઉપાસ્ય હે જેહા, સબ અવતારકે કારન એહા ॥૧૦૮॥
સો પ્રભુ જબ રાધાજુત રહેહે, તબ તેહિ રાધાકૃષ્ણ કહેહે ।
રુક્મિણિરૂપ રમા જુત જબહી, લક્ષ્મીનારાયણ કહે તબહી ॥૧૦૯॥
સો જબ અર્જુન જુકત રહાવે, તબ નરનારાયણ કહિ ગાવે ।

---

૧ અજા - માયા

INDEX

બલભદ્રાદિક યોગતેં દેવા, તેહિ તેહિ નામ કહે તતખેવા ॥૧૧૦॥
કબહુક યહ રાધાદિક ભક્તા, કૃષ્ણકે વામ ભાગ આસક્તા ।
કબહુ સ્નેહ કરિ હરિમેં રહહિ, તબ શ્રીકૃષ્ણકું એકહિ કહહિ ॥૧૧૧॥
તાતેં કૃષ્ણકે રૂપ હે જોઉ, તિનમહિ ભેદ ન જાનહુ કોઉ ।
ચતુર્ભુજાદિક ભેદ હે જેતે, દ્વિભુજ કૃષ્ણ ઇચ્છાતેં તેતે ॥૧૧૨॥

દોહા

તાહિકિ ભક્તિ સબહિ વિધિ, કરહુ મનુજ ભુવમાંહિ ।
તેહિ બિન ઓર કલ્યાનકો, સાધન નહિ દરસાંહિ ॥૧૧૩॥

ચોપાઇ

ગુનજુત નર ગુનકો ફલ એહા, કૃષ્ણમેં ભક્તિ રુ સત્સંગ તેહા ।
એહિ ગુનબિન યદ્યપિ વિદ્વાના, તોહુ તેહિ હોવત નરક નિદાના ॥૧૧૪॥
કૃષ્ણ કૃષ્ણઅવતારકો ધ્યાના, તેહિ પ્રતિમાકો હુ ધ્યાન પ્રમાના ।
તેહિ બિન સુર નર આદિક જંતા, યદ્યપિ ભક્ત બ્રહ્મવિદ સંતા ।
તિનકો ધ્યાન કબહુ નહિ કરના, એહિ મમ બચન અચલ ઉર ધરના ॥૧૧૫॥
ત્રય વપુ ભિન્ન નિજાત્મા જેહી, બ્રહ્મહિ રૂપ જાનિકે તેહી ।
કૃષ્ણકિ ભક્તિ જો પરમ વિશાલા, મમ જનકું કરનિ સબ કાલા ॥૧૧૬॥
શ્રીભાગવતકો દશમ સ્કંધા, નિત્યપ્રતિ સુનો હરન ભવબંધા ।
કિ પ્રતિવર્ષમેં એકહિ વારા, દશમ સ્કંધ સુનોઉ કરિ પ્યારા ॥

દોહા

પંડિત વાંચહુ નિત્ય પ્રતિ, કિ વર્ષમેં એકવાર ।
કથા શ્રીદશમસ્કંધકિ, મમ આજ્ઞા અનુસાર ॥૧૧૭॥

ચોપાઇ

દશમકો પુરશ્ચરણ શુભસ્થાના, કરો કરાવહુ શક્તિ પ્રમાના ।
વિષ્ણુસહસ્રનામાદિક જેહુ, પુરશ્ચરણ વાંછિતપ્રદ તેહુ ॥૧૧૮॥
દુઃખ સુર નર સંબંધિ જેઉ, પુનિ રોગાદિ કષ્ટહે તેઉ ।
તિનમહિ જિમિ નિજ પરકિ રક્ષા, હોય ત્યું વરતોઉ મમ જન દક્ષા ॥૧૧૯॥
પ્રાયશ્ચિત વ્યવહાર આચારા, દેશ કાલ વય ધન અનુસારા ।

પુનિ જાતિ શક્તિ અનુસરીકે, જાનહુ મમ જન શુભમતિ કરીકે ॥૧૨૦॥
મત હે વિશિષ્ટાદ્વૈત હમારા, શ્રીગોલોક ધામ મોય પ્યારા ।
તામેં બ્રહ્મરૂપ હોઈ ભક્તિ, કૃષ્ણકિ કરે જાનો યહ મુક્તિ ॥૧૨૧॥
ઈહાંસે પ્રથમ ધર્મ કહે જેહા, સબહિકું સાધારન હે તેહા ।
મમ આશ્રિત સત્સંગિ જોઈ, નર નારિ અતિ તતપર હોઈ ।
સબકે ધર્મ સામાન્ય હે એહી, સાવધાન હોઈ રખને તેહી ।
અબ સબહિકે વિશેષ જો ધર્મા, ભિન્ન-ભિન્ન તેહિ કહતહું મર્મા ॥૧૨૨॥

દોહા

આચારજ ધર્મવંશિકે, પુનિ તેહિ પત્ની જેહી ।
તિનકે ધર્મ વિશેષ સો, પ્રથમ કહતહું તેહી ।
જ્યેષ્ઠ અનુજ મમ ભ્રાત જો, તિનકે પુત્ર પ્રવીન ।
અવધપ્રસાદ રઘુવીર દોઉ, હરિ ચરનન લે લીન ।
સો સમીપ સંબંધ બિન, નારિ હે જગમેં અશેષ ।
તિનકું કૃષ્ણકે મંત્રકો, નાહિ કરે ઉપદેશ ॥૧૨૩॥

ચોપાઇ

ના ઈન ત્રિયનકું છુના કોઉ, કબુ ન બોલના મનવશ હોઉ ।
કુરભાવ કોઉ પર નહિ કરના, કાહુકિ થાપન લાય ન ધરના ॥૧૨૪॥
ધર્મવંશિ આચારજ જેહા, વ્યવહારિક કારજમેં તેહા ।
ના જમાન હોના લખિ મર્મા, યું રાખહુ વિશેષ નિજધર્મા ।
આપતકાલ પરે અતિ તોહુ, કરજ ન કરનો લેશહિ કોહૂ ।
ભિક્ષા માગિકે જિમના તબહી, યું નિજધર્મ વિશેષ કહે સબહી ॥૧૨૫॥
આપકે શિષ્ય ભક્તિવશ હોઈ, ધર્મનિમિત્ત અન્ન દિના જોઈ ।
સો અન્ન કબહુ વેચનો નાંહિ, યહ ઉપદેશ રખો ઉર માંહિ ।
સો અન્ન જુના હોવે જબહૂ, કાહુકું દેત કઢારે તબહૂ ।
દેત લેત યુ અન્ન બઢાવે, સો તો અન્ન બેચ્યો ન કહાવે ॥૧૨૬॥
ભાદ્રશુક્લ ચતુરથિ જેહી, ગણપતિ પૂજનકે દિન તેહી ।

દોહા

તબ ગણેશકિ પ્રેમજુત, પૂજા કરની ભ્રાત ।

કરનો ગીત વાજિંત્ર જુત, ઉત્સવ અતિ વિખ્યાત ॥
સોરઠા - ત્યુંહિ દેવ હનુમાન, આસો વદ ચૌદશકે દિન ।
પૂજને પરમ સૂજાન, કુલકે દેવ સુખદાનિ લખિ ॥૧૨૭॥

ચોપાઇ

મમ આશ્રિત સત્સંગિ સબહી, તાસ ધર્મરક્ષા હિત અબહી
ગુરુરૂપ કરિ સ્થાપે જેહૂ, અવધપ્રસાદ રઘુવીર એહૂ ।
તિનહિ મુમુક્ષુ જનકું તાતા, દીક્ષા દેનિ અધિક વિખ્યાતા ॥૧૨૮॥
આપકે જો દૃઢ આશ્રિત હોઇ, એસેહિ સત્સંગિ સબકોઇ ।
તિનકું નિજ અધિકાર પ્રમાના, નિજનિજધર્મમેં રખઉં સુજાના ।
ધર્મવંશિ દ્વિજવર મુદ આની, સંતકું માનને પૂજ્ય પ્રમાની ।
ત્યું સતશાસ્ત્ર અભ્યાસ હે જોઇ, અતિ આદરસેં કરના સોઇ ॥૧૨૯॥
મંદિરમેં હમ સ્થાપે જોઉ, લક્ષ્મીનારાયણ આદિક સોઉ ।
ઈનકી સેવા અતિ મુદ પાઇ, યથાવિધિ કરના દોઉ ભાઇ ॥૧૩૦॥
ભગવન્મંદિર પ્રતિ ચલિ આવે, અન્નારથિ કોઉ મનુજ કહાવે ।
તાકું નિજશક્તિ અનુસારા, અન્નદાન દેનો સુવિચારા ।૧૩૧॥
વિદ્યાશાલા સુભગ બનાઇ, પંડિત વિપ્ર રાખિ તેહિ માંઇ ।
ભૂમહિ સદ્વિદ્યા પ્રવર્તાવો, તાકો મહત પુણ્ય તુમ પાવો ॥૧૩૨॥
એ દોઉ બંધુકિ પત્ની જેહા, નિજપતિકી આજ્ઞાસેં તેહા ।
જુવતિમાત્રકું સુખદ વિશેષા, કૃષ્ણકો મંત્ર કરત ઉપદેશા ।
પુરુષમાત્રકું ભુલ્યમેં કબહૂ, મંત્ર ઉપદેશ ન કરનો સબહૂ ॥૧૩૩॥

દોહા

અપને નિકટ સંબંધિ બિન, પુરુષમાત્ર હે જોઇ ।
તિનકો સ્પર્શ સો પાપમય, કબહુ ન કરના કોઇ ॥
સોરઠા - તિનસેં ન કરનિ બાત, નાહિ દેખાવનો નિજ વદન ।
મોર વચન વિખ્યાત, ધર્મવંશિ દ્વિજ પત્ની હિત ॥
દોહા - ધર્મવંશકે વિપ્રકી, પત્ની સબહિ પ્રવીન ।
તિનકે ધર્મ વિશેષ સો, પરમ સુખદ કહિ દીન ॥૧૩૪॥

ચોપાઇ

અબ સત્સંગિ ગૃહસ્થ હે જેહી, તિનકે વિશેષ ધર્મ કહું તેહી ।
સુનુ મમ દાસ ગૃહસ્થ નર એહા, આપકે નિકટ સંબંધ બિન જેહા ।
એસિ વિધવા વનિતા જોઇ, તિનકો સ્પરશ ન કરના કોઇ ॥૧૩૫॥
સબ ગૃહિ પુરુષ સુનહુ મમ બાતા, તરુન અવસ્થા જુત વિખ્યાતા ।
એસિ અપનિ બહિન અરુ માતા, ત્યું નિજસુતા સંગ સાક્ષાતા ।
આપત બિન એકાંત સ્થલમાંહિ, મમ જન ગૃહિ કોઉ રહેનો નાંહિ ।
તેહિ વિધિ નિજનારિકો દાના, કોઉકું ના કરનો બુદ્ધિવાના ॥૧૩૬॥
જેહિ નારિકો નૃપકે સંગા, વ્યવહારિક કોઉ હોય પ્રસંગા ।
તેહિ ત્રિયકો પ્રસંગ હે જોઉ, મમ જનકું નહિ કરનો સોઉ ॥૧૩૭॥
નિજગૃહ આવે અતિથિ જબહી, અતિશેં આદર કરના તબહી ॥

દોહા

નિજ સામર્થિ અનુસાર તબ, અન્નાદિકસેં સોય ।
જાનિકે દેવ સમાન તેહિ, પૂજને તતપર હોય ॥
સોરઠા - દેવ પિતરકે જેહી, કર્મ હોમ શ્રાદ્ધાદિ સબ ।
જ્યુંહિ ઘટે ત્યું તેહી, કરહુ શક્તિ અનુસારતેં ॥૧૩૮॥
મમ આશ્રિત જન જોઇ, માત પિતા ગુરુ રોગિકી ।
કરહુ સેવ સબકોઇ, જિવતલો નિજશક્તિ સમ ॥૧૩૯॥

ચોપાઇ

નિજ વર્ણાશ્રમ જોગ્ય જો હોઇ, એસો ઉદ્યમ કરના સોઇ ।
તાહિમેં નિજ સામર્થિ પ્રમાના, કરનો કાજ સબ પરમ સુજાના ।
કૃષિકર્મકો જેહિ અભ્યાસા, એસે ગૃહસ્થ પુરુષ મમ દાસા ।
બહિલકે વૃષણ કાટને નાંહિ, યહ મમ વચન ધરો ઉરમાંહિ ॥૧૪૦॥
યથાશક્તિ અવસર અનુસારી, પુનિ નિજ ઘરકો ખરચ વિચારી ।
અન્ન દ્રવ્યકો સંગ્રહ કીજે, પશુવાન જન તૃણ ગ્રહિ લીજે ॥૧૪૧॥
ગાય ભેંસ અશ્વાદિક એહા, પશુજાતિકે જીવહે જેહા ।
તિનકી તૃણ જલતેં જો રક્ષા, ન બને તો નાંહિ રખો જન દક્ષા ॥૧૪૨॥
સાક્ષિસહિત લેખ બિન સબહૂ, પુત્ર રું મિત્રહુકે સંગ કબહુ ।

ભૂમિ રું દ્રવ્યકો જો વ્યાપારા, નાહિ કરહિ મમ જન સુવિચારા ॥૧૪૩॥

દોહા

આપકિ પરકે વિવાહમેં, દેન જોગ્ય ધન જોઈ ।
તાકિ સાક્ષ્યજુત લેખ બિન, બોલિ ન કરના કોઈ ॥૧૪૪॥

ચોપાઇ

નિજ આવક ધનકે અનુસારી, ખરચ કરહુ સબ કાલ વિચારી ।
ઉપજતેં અધિક ખરચ હે જેતા, મહા દુઃખપ્રદ જાનહુ સબ તેતા ॥૧૪૫॥
નિજ વ્યવહારિક કાજમેં જેતી, ધનકિ ઉપજ રું ખપત હે તેતી ।
પ્રતિદિન તેહિ મનમાંહિ સંભારી, નિજ અક્ષર કરિ લિખહું સુધારી ॥૧૪૬॥
અરુ જો ગૃહસ્થ સત્સંગિ હોઈ, અપનિ વૃત્તિ ઉદ્યમસેં સોઈ ।
ધન ધાન્યાદિક પાવત જેહા, તિનમેં દશમા ભાગકું એહા ।
કાઢિકેં કૃષ્ણકું અર્પન કરના, યહ મમ બચન અચલ ઉર ધરના ।
દુર્બલ હરિજન હોવત જેહી, વિશમા ભાગ અર્પના તેહી ॥૧૪૭॥
એકાદશી આદિક વ્રત જેહુ, તિનકો ઉદ્યાપન હે તેહૂ ।
યથાશાસ્ત્ર નિજશક્તિ પ્રમાના, કરહુ દેત વાંછિત ફલ નાના ॥૧૪૮॥
શ્રાવનમેં શિવપૂજા જોઉ, બીલિપત્ર આદિક કરિ સોઉ ।
કરો કરાવહુ પ્રીતિ કરીકેં, ગૃહિજન મમ આજ્ઞા અનુસરીકેં ॥૧૪૯॥
દોહા - નિજ આચારજતેં ગૃહિ, કરજ ન કાઢો કોઈ ।
કૃષ્ણકે મંદિરસેં ત્યુંહિ, ના કાઢહું પુનિ સોઈ ।
તિનહિસેં નિજવ્યવહાર હિત, વાહન ભૂષન પાત્ર ।
વસન જો વિવિધ પ્રકારકે, ના ગ્રહ મમ જનમાત્ર ॥૧૫૦॥
ગુરુ સાધુ શ્રીકૃષ્ણકે, દરશન હિત જબ જાત ।
તબ મગમેં નિજ પુણ્યહર, પરકો અન્ન નહિ ખાત ॥
સોરઠા - પુનિ તિનકે સ્થલમાંહિ, અન્ન ન લેનો ગૃહસ્થ કોઉ ।
તેહિ કરિ પુણ્યહરાંહિ, ગુરુ સાધુ હરિ દરશકો ॥૧૫૧॥

ચોપાઇ

અપનો કામ કરાવન કાજા, લાયે બોલાય મજુર સમાજા ।
તિનકું જિતનો ધન કિ ધાના, દેનકું કહ્યો મજુરિ પ્રમાના ।

તિતનો તાકું દેના તબહી, રંચ ન ઓછા કરના કબહી ।
અપને પાસ ધનવંતા કોઈ, જો કછુ કરજ માગતા હોઈ ।
તાકો કરજ દે ચુકે જેહા, ગુપ્ત રાખને જોગ્ય ન તેહા ।
ત્યું નિજ વંશ ન ઢાંકો કબહુ, યહ મમ આજ્ઞા રાખો સબહુ ।
તેહિ વિધિ કન્યાદાન હે જેઉ, ગુપ્ત રાખને જોગ્ય ન તેઉ ।
જો જો મનુષ્ય અતિદુષ્ટ નઠારા, તિન સંગ ના કરનો વ્યવહારા ॥૧૫૨॥
જો સ્થલ આપકું રહનકો હોઈ, કઠિન કાલ તહાં આવત કોઈ ।
કિ શત્રુ હોવત વિકરાલા, કિ રાજા દુઃખ દેત વિશાલા ।
ઈનકે ઉપદ્રવસેં બુદ્ધિવંતા, અનિ લાજકો હોવત અંતા ।
કિ સબ ધનકો નાશ હોઈ જાવે, કિ તહાં રહે નિજપ્રાન ગમાવે ॥૧૫૩॥
સો નિજ મૂલ ગરાસકો ગામા, તદપિ તજન જોગ્ય દુઃખધામા ।
પરમ વિવેકિ મોર જન જેહી, એસે ગૃહસ્થ સત્સંગિ તેહી ॥

દોહા

એસે અપને ગામકો, કરિકેં ત્યાગ તતકાલ ।
સુખસેં રે'નો અન્ય ગામમેં, ભજને શ્રીગોપાલ ॥૧૫૪॥

ચોપાઇ

અતિ ધનવંત ગૃહી મમ દાસા, પુણ્ય કરન તેહિ રહત હુલાસા ।
હિંસારહિત જજ્ઞ હે જેહુ, વિષ્ણુ સંબંધિ કરને તેહુ ।
પુણ્યરૂપ તીરથ હે જાંહિ, દ્વાદશિ આદિક પર્વનિ માંહિ ।
અતિ પવિત્ર બ્રાહ્મણ અરુ સંતા, તાહિ જિમાવત રહો બુધિવંતા ॥૧૫૫॥
ધનવંત ગૃહિ સત્સંગિ જેહા, પ્રેમસેં હરિમંદિરમહિં તેહા ।
બડેબડે ઉત્સવ સબ કરના, કૃષ્ણકે ચરનકમલ ચિત ધરના ।
અતિસુપાત્ર જો વિપ્ર સુજાના, નાનાવિધ દેનો તેહિ દાના ॥૧૫૬॥
હમરે આશ્રિત નૃપતિ જેતે, ધર્મશાસ્ત્ર અનુસરિકેં તેતે ।
પાલહુ પ્રજા પુત્રકિ નાંઈ, કરહુ ધર્મસ્થાપન ભૂવમાંઈ ॥૧૫૭॥
રાજ્યકે સપ્ત જો અંગ ઉદારા, સ્વામિ અમાત્ય સુહૃદ ભંડારા ।
દેશ દુર્ગ પુનિ સેના જેહી, ઈનહિ યથાર્થ જાનો નૃપ તેહી ।
શામ દામ ભેદ અરુ દંડા, જાના ચાર ઉપાય અખંડા ।

संधि विग्रह यान कहीजे, आसन द्वैधीभाव करि दीजे ।
समाश्रयण पुनि जेहि कहावे, यह षट गुन नृपति मन लावे ॥

दोहा

नीतिशास्त्रमें चारकुं, पठवनके जो स्थान ।
तीर्थ नाम करि कहत तेहि, जानत नृपति सुजान ।
अष्टादश व्यवहारविद, सभामें बेठनहार ।
एसे नरको करत नृप, लछन करि निरधार ॥
सोरठा - दंडने जोग्य हे जोई, नाहि दंडने जोग्य जो ।
एसे न रहे सोई, लछन करि तेहि जानो नृप ॥१५८॥

चोपाइ

अब मम दास सुवासिनी बाई, तिनकि रीति सब देहु बताई ।
निजपति अंध रोगि धनहीना, कि नामर्द कि मूढ मलीना ।
तदपि ताहि ईश्वर सम जानी, सेवनो शुद्ध भाव उर आनी ।
पतिकुं कटुक बचन नहि के'ना, यह मम सिख हृदे धरि लेना ॥१५९॥
सुवासिनी जुवति मात्रकुं एका, उरमें राखनि अति दृढ टेका ।
जोबन रुप रुं गुनजुत जोई, एसो अन्य पुरुष हे कोई ।
तिनको प्रसंग स्वाभाविक जेहु, त्रियकुं कबहु न करना तेहु ॥१६०॥
दृढ पतिव्रता सुवासिनि नारी, तिनकुं मर्म यह लेनो विचारी ॥

दोहा

अपनि नाभि उर छातिकुं, ओर पुरुष हे जोय ।
कबहु न देखन पावही, युं रे'नो दृढ होय ॥
सोरठा - एक वस्त्र तन धारी, त्रियकुं ना रहेनो कबहु ।
भांड भवाई विचारी, ना देखन जाना कितहु ।
अति निर्लज त्रिय जोउ, संगति करनकुं जोग्य नहि ।
स्वैरिणी कामिनी सोउ, पुंश्चली कोहु संग ना करो ॥१६१॥

चोपाइ

जब निजपति परदेशमें जावे, तब जो सुवासिनि जुवति कहावे ।
तेही आभरण धरना नहि कोउ, सुंदर वस्त्र न पहिरत सोउ ।

તેહિ પરઘર બેઠન નહિ જાના, તજનો હાસ વિનોદ સુજાના ॥૧૬૨॥
અબ મમ આશ્રિત વિધવા સબહી, તિનકે ધર્મ કહત હું અબહી ।
તિન શ્રીકૃષ્ણમેં પતિબુદ્ધિ લાઇ, સેવને રસિક છેલ સુખદાઇ ।
અપને પિતા પુત્રાદિક જેહા, અતિશેં નિકટ સંબંધિ એહા ॥

દોહા

તિનકિ આજ્ઞામેં સદા, રહેનો તતપર હોય ।
ત્રિયકું સ્વતંત્ર ન બરતનો, દૃઢ સિદ્ધાંત હે સોય ॥૧૬૩॥

ચોપાઇ

વિધવા જુવતિમાત્ર હે તેહી, અપનો નિકટ સંબંધિ ન જેહી ।
સો સબ પુરુષકો સ્પર્શ ન કરના, યહ મમ વચન અચલ ઉર ધરના ।
દૂર સંબંધિ તરુન નર જેહા, તેહિ સંગ તરુણિ વિધવા એહા ।
અવશ્ય કાજ વિન બોલત નાંહિ, યહ દૃઢ ટેક રખહિ મનમાંહિ ॥૧૬૪॥
ધાવત બાલકે સ્પર્શ માંઇ, નાહિ દોષ પશુસ્પર્શકિ નાંઇ ।
અવશ્ય કાજમેં વૃદ્ધ નર સંગા, ભાષણ સ્પર્શકો હોત પ્રસંગા ।
યાકો દોષ કછુ ન વિચારો, યહ મમ વચન અચલ ઉર ધારો ॥૧૬૫॥
નિકટ સંબંધ વિના નર જોઉ, તેહિસેં ન વિદ્યા પઢનિ કોઉ ।
વ્રત ઉપવાસસેં રાખિ વિચારા, નિજ તન દમનો વારંવારા ॥૧૬૬॥
જો જો વિધવા જુવતિ કહાઇ, સબકું ધન રખનો ઘરમાંઇ ।
જિતને ધનસેં મરણ પ્રજંતા, તન નિર્વાહ હોય બુદ્ધિવંતા ।
સો ધન ધર્મકે કારજમાંહિ, કબહુ ભૂલિકેં દેનો નાંહિ ॥

દોહા

તનનિર્વાહસેં અધિક ધન, આપકે પાસ જો હોય ।
તો નિજશક્તિ વિચારિકે, કરનો દાન સબ કોય ॥૧૬૭॥

ચોપાઇ

વિધવા જિમત એકહી વારા, ભૂપર સોવત રાખિ વિચારા ।
મૈથુનમેં આસક્ત હે ભારી, એસે ખગ મૃગાદિ તનુધારી ।
તિનકું કબહુ દેખને નાંહિ, યું દૃઢ ટેક ધરો ઉરમાંહિ ॥૧૬૮॥
ભૂષનાદિ સુવાસનિકો વેશા, વિધવાકું ધરનો નહિ લેશા ।

संन्यासनिको वेश न धरना, त्युं वैराગन्य होय न फरना ।
अपनो देश रुं कुल आचारा, ईन सबसें विरुद्ध अपारा ।
એસે વેષકું વિધવા નારી, કબહુ ન ધરના સમઝિ વિચારી ॥૧૬૯॥
ગર્ભઘાતિની વનિતા હોઈ, તિનકો સંગ ન કરના કોઈ ।
ત્યું તિનકો સ્પર્શ હુ ન કરના, લખિ હત્યારિ દૂર પરહરના ॥
દોહા - પુરૂષ કે રસ શ્રૃંગારકિ, કબહું ન કરનિ બાત ।
ત્યું તાકું સુનનિ નહિ, જાનિ દુઃખદ સાક્ષાત ॥૧૭૦॥

ચોપાઇ

તરુણ અવસ્થા જુત હે જેહા, એસિહે જો વિધવા તેહા ।
જોબનવાન પુરુષ હે જોઉ, અપનો નિકટ સંબંધિ સોઉ ।
અતિ એકાંતમેં તિનકો સંગા, આપતકાલ વિના શુભ અંગા ।
કબહુ ન ભુલિકેં રે'ના કોઈ, યહ મમ વચન ગ્રહો દૃઢ હોઈ ॥૧૭૧॥
હોરિખેલ કબહુ નહિ કરના, ત્યું આભૂષણ અંગ ન ધરના ।
ઝિને વસ્ત્ર ધાતુજુત જેહૂ, વિધવા કબહુ ન ધરના તેહૂ ॥૧૭૨॥
સુવાસિની વિધવા વનિતા સબહી, નાવનો નાંહિ વસ્ત્ર બિન કબહી ।
અવશ્ય કાજ આવે કોઉ જબહૂ, અપનો રજ ન છિપાયો તબહૂ ॥૧૭૩॥

દોહા

રજજુત વિધવા સુવાસિની, તીન દિવસસું તેહુ ।
મનુષ્યમાત્રકું ના છુવે, રહે નીચસમ એહુ ॥
સોરઠા - વસ્ત્રાદિક હે જોઈ, તિનકું ન છુવત તીન દિન ।
ચોથે દિન શુદ્ધ હોઈ, ના'યકે છુવત વસ્ત્ર સબ ॥૧૭૪॥

ચોપાઇ

એહિ વિધિ ગૃહી નરનારી જેહી, તિનકે વિશેષ ધર્મ કહે એહી ।
ધર્મવંશિકે બ્રાહ્મણ જેહા, તિનકિ પત્ની સબ સાધ્વી તેહા ।
તિનકું ગૃહસ્થકે ધર્મવિશેષા, કહે સો રાખને સબહિ અશેષા ।
અબ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી જેઉ, તિનકે વિશેષ ધર્મ કહું તેઉ ।
મમ આશ્રિત નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી, અષ્ટ ભાતિ તેહિ તજનિ નારી ।
જુવતિમાત્રકો સ્પર્શ ન કરના, નાગનિ તુલ્ય જાનિ અતિ ડરના ।

ત્રિયકે સંગ બોલના નાંહિ, યહ દૃઢ ટેક રખો મનમાંહિ ।
જાનિબુઝિ બ્રહ્મચારિ સબહિ, ત્રય સન્મુખ દેખત નહી કબહી ॥૧૭૫॥
ત્રિયનકિ બાત ન સુનનિ કરની, ભવભય મૂલ જાનિ પરહરની ।
જેહિ સ્થાનકમેં જુવતિન કેરા, વારંવાર હોત પગ ફેરા ॥

દોહા

તેહિ સ્થલ સ્નાનાદિક ક્રિયા, કબહુ ન કરનિ જાય ।
બ્રહ્મચર્ય દૃઢ રાખનો, મોર વચન ઉર લાય ॥૧૭૬॥

ચોપાઇ

દેવકિ પ્રતિમા બિન અન્ય જોઇ, પ્રાકૃત ત્રિયનકિ પ્રતિમા હોઇ ।
તિનકો સ્પર્શ ન કરના કોઉ, જાનિકેં દેખન જોગ્ય ન સોઉ ॥૧૭૭॥
નારિનકિ પ્રતિમા નહિ કરના, ત્રિયતન વસ્ત્ર સ્પર્શ પરહરના ।
મૈથુનપર ખગ મૃગ પશુ આદી, પ્રાણિમાત્ર વિષે રસસ્વાદી ।
તિનકું જાનિ બુઝિ બ્રહ્મચારી, કબહું ન દેખત દ્રઢ વ્રતધારી ॥૧૭૮॥
જુવતિકો વેશધારિ રહ્યો જેહા, એસો પુરુષ ત્રિયાસમ તેહા ।
તેહી ન છુવના નૈષ્ઠિક સબહી, તિનસેં ન ભાષણ કરના કબહી ।
ત્રિયકું ઉદ્દેશિકેં હરિગુન ગાના, કબહુ ન કરના પરમ સુજાના ॥૧૭૯॥

દોહા

અપને નેષ્ઠિક વ્રતકો, જિનમહિ હોવત ત્યાગ ।
એસો નિજ ગુરુબચનહુ, ના ગ્રહનો બડભાગ ॥
સોરઠા - સદા યું ધિરજવાન, રહનો દૃઢ સંતોષ જુત ।
ત્યાગિકેં તન અભિમાન, મમ જન રહો આનંદ જુત ॥૧૮૦॥

ચોપાઇ

આપકે ઢિગ અતિ જોર જનાઇ, આવત નારિ અધિક દુઃખદાઇ ।
સો ત્રિયકું કહિ બચન કઠોરા, રખનિ દુર જનાયકેં જોરા ।
કિ તેહિ તિરસ્કાર કરિ ભારી, કરનિ દૂર સો કુલટા નારી ।
કોઇવિધ ઢિગ આવન નહિ દેના, યું બ્રહ્મચર્ય બચાઇ લેના ॥૧૮૧॥
કબહુ ત્રિયનકેં પ્રાન હિ જાવે, કિ નિજ પ્રાનકું તુરત નસાવે ।
એસો આપતકાલ અખંડા, આઇ પરે દુઃખદાઇ પ્રચંડા ।

तब तो त्रियनकुं छुयकें ताता, अथवा तिनसें बोलि साक्षाता ।
युं ईन त्रियनकि रक्षा करना, अपनो प्रान रहे त्युं अनुसरना ॥१८२॥
तेलको मर्दन निज तनमांहि, वर्णिमात्रकुं करनो नांहि ।
आयुधमात्र न धरना कोई, अधिक शांत रहेना शुद्ध होई ।
अधिक भयंकर वेश न धरना, रसना जिति स्वाद परहरना ॥१८३॥
जेहि ब्राह्मणके घरमें ताता, प्रिसनहार हे त्रिय साक्षाता ।
तिनके घर ब्रह्मचारि जोउ, भिक्षा करन न जाना कोउ ।
जेहि घर पुरुष हे प्रिसनहारा, तहां भिक्षा हित जाना उदारा ॥१८४॥
नैष्ठिक ब्रह्मचारि हरिदासा, तेहि करनो वेदादि अभ्यासा ।
निज गुरुकि नित्य सेवा करनी, ग्राम्यकथा सो सबे परहरनी ।
स्त्रैण पुरुषको संग हे जेहा, त्रिय जिमि सब विध तजनो तेहा ॥१८५॥
ब्राह्मण जाति कहावत जेही, चर्मवारि नहि पिना तेही ।
लसुन पलांडु कबहु न खाना, शुद्ध होय करहु कृष्णगुन गाना ॥१८६॥

दोहा

ब्राह्मणकुं नित्य स्नान करि, संध्या सुखद अपार ।
गायत्रि जपसहित सो, करनि सदा एकतार ।
श्रीविष्णुपूजा सुखद, वैश्वदेव हे जोई ।
ईतनो किये बिन विप्रवर, अन्न न जिमना कोई ॥
सोरठा - मम जन वर्णि जोय, विशेष धर्म तिनके कहे ।
पालहु ततपर होय, भजो सदा श्रीकृष्णकुं ॥१८७॥

चोपाइ

अब साधुनके धर्म हे जेउ, अधिक विशेष कहतहुं तेउ ।
मम आश्रित मुनिवर हे जेही, नैष्ठिक ब्रह्मचारि सम तेही ।
त्रियके संग सबहि विधि तजना, प्रेम मगन श्रीकृष्णकुं भजना ।
स्त्रैण पुरुषको संग हे जेहू, त्रियके प्रसंग ज्युं तजना तेहू ।
कामादिक अंतर रिपु जेहा, संतकुं सबविधि जितने तेहा ॥१८८॥
जितनो निज ईंद्रियगण जोउ, अतिशें जितनी रसना सोउ ।
धनको संग्रह आप न करना, ओरके पास रखाय न धरना ॥१८९॥
शस्त्र रुं धन पशु आदिक जोई, एसि काहुकि थापन होई ।

સો નહિ રાખનિ સાધુ સબહી, ધિરજ ત્યાગ ન કરના કબહી ।
અપને ઉતરનેકો સ્થલ જેઉ, ચહું ઓર બંધિજુત તેઉ ।
તબ તો નારિમાત્ર તિનમાંહિ, કબહુ પેઠને દેનિ નાંહિ ॥૧૯૦॥
સંઘકિ આપતકાલ ન જો લું, રાત્યમેં સંત ન ચલના તોલું ।
આપતકાલ પરે બિન સંતા, એક ન કબહુ ચલત બુદ્ધિવંતા ॥૧૯૧॥
બહુત મુલ્યકો વસ્ત્ર હે જેઈ, ચિત્ર વિચિત્ર ભાતિ જુત તેઈ ॥

દોહા

ત્યુંહિ કસુંબા આદિ કોઉ, રંગસેં રંગ્યો હે જોય ।
તેહિ વિધિ સાલ દુસાલ હુ, પર ઈછા મિલે સોય ।
તદપિ એસે વસ્ત્રકું, પહિરને ઓઢને નાંહિ ।
દેનો તુરત કોઈ વિપ્રકું, રખનો ત્યાગ મનમાંહિ ॥૧૯૨॥

ચોપાઇ

ભિક્ષાકાજ કિ સભાપ્રસંગા, ઈન દોનુ કારજ બિન શુભ અંગા ।
ગૃહસ્થકે સદનમેં જાનો નાંહિ, યું દૃઢ ટેક રખો ઉરમાંહિ ।
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ મુરારી, તાસ ભક્તિ નવધા સુખકારી ।
તેહિ બિન વૃથાકાલ નહિ તજના, શ્વાસ ઉચ્છવાસ શ્રીકૃષ્ણકું ભજના ॥૧૯૩॥
અરુ જો ગૃહસ્થકે સદનમેં તાતા, પ્રિસનહાર પુરુષ સાક્ષાતા ।
ત્રિય દર્શન કિતહુ નહિ હોઈ, સદનમેં નારિ રહે નહિ કોઈ ॥૧૯૪॥
એસે ગૃહસ્થકે સદનમેં જાઈ, મમ જન સંત જિમત મુદ પાઈ ।
એસો જોગ ન હોવત જબહી, માગિ લેત કચા અન્ન તબહી ॥

દોહા

અપને હાથ શ્રીકૃષ્ણ હિત, કરનો પાક રસાલ ।
ધરિકેં ભોગ શ્રીકૃષ્ણકું, તેહિ જિમનો તતકાલ ॥૧૯૫॥
પ્રથમ જન્મમેં ઋષભકે, પુત્ર ભરત ભયે જોય ।
અન્ય જન્મ જડવિપ્ર હોઈ, જિમિ વર્તે ભુવિ સોય ।
ત્યુંહિ વરતોમમ સાધુજન, પરમહંસ હે જેહા ।
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય જુત, હરિપદ રખહુ સનેહ ॥૧૯૬॥
બ્રહ્મચારિ અરુ સાધુકું, અતિ તજના તાંબુલ ।

त्युं अहिफेन तमाल नहि, खाने जानि दुःखमूल ॥१९७॥

चोपाइ

ब्रह्मचारि अरु साधु जेहा, दृढ नैष्ठिक व्रत जुक्त हे एहा ।
गर्भाधान आदि संस्कारा, तिनमें न जिमनो राखि विचारा ।
त्युं एकादश दिवस प्रजंता, प्रेतश्राद्ध तिनमें बुद्धिवंता ।
कबहु न जिमनो साधु ब्रह्मचारी, रखनी टेक अचल उर धारी ।
त्युं द्वादश दिन श्राद्धके मांहि, वर्णी संतकुं जिमना नांहि ॥१९८॥
रोगादिक आपत नहि होई, दिनमें शयन न करना कोई ।
ग्राम्य वारता अति दुःखरूपा, कहनि न सुननि जानि भ्रमकूपा ॥१९९॥

दोहा

ब्रह्मचारि अरु साधु सब, रोगादिक दुःख जेहु
एसे आपतकाल बिन, खटिये न सोना तेहु ।
सोरठा - साधु आगे जाय, रहेनो अति निष्कपट नित ।
संतसेव मुद पाय, करनी अतिशें प्रेमजुत ॥२००॥

चोपाइ

कुमतिवान दुष्ट जो होई, आपकुं गारि देवत कोई ।
अथवा आपकुं मारे आई, तब तेहि सहना अति मुद पाई ।
पें तिनकुं गारि नहि देना, नाहि मारनो युं दृढ रहेना ।
जयुं तिनको हित होय त्युं करना, मनमें युं चिंतन अनुसरना ।
तिनको बुरो होय ततकाला, युं न घाट करनो विकराला ॥२०१॥
काहुको दुत करम ना करनो, शठ जिमि चुगल होय ना फरनो ।
काहुको चारचक्षु नहि होना, काहुके छिदु कबहु नहि जोना ।
देहमें अहंबुद्धिकुं तजना, स्वजनमें ममत त्यागि हरि भजना ।
यह प्रकार करि कहे हम जेहा, विशेष धर्म संतनके तेहा ॥२०२॥

दोहा

युं मम जन सत्संगि सब, बाई भाई मम दास ।
तेहि सामान्य विशेष धर्म, हम लिख किये हे प्रकाश ॥
सोरठा - ईनको अति विस्तार, संप्रदायके ग्रंथसे ।
जानि करो निरधार, मम आश्रित नरनारि सब ॥२०३॥

ચોપાઇ

સબ સતશાસ્ત્રનકો જો સારા, તાકો કરિ નિજ મતિશેં ઉદ્ધારા ।
લિખિ હમ શિક્ષાપત્રી એહી, સબ જનકું વાંછિતપ્રદ તેહી ॥૨૦૪॥
મમ આશ્રિત સત્સંગિ જેહા, અતિશેં સાવધાન હોય તેહા ।
ઈન શિક્ષાપત્રી અનુસારી, વર્તહુ સદા સબહિ નર નારી ।
અરુ અપને મનકે વશ હોઈ, મમ જન કબહુ ન વર્તોઉ કોઇ ॥૨૦૫॥
મમ આશ્રિત નરનારિ સુજાના, વર્તિ હે જો યહ પત્રી પ્રમાના ।
સો ચહુ પુરુષાર્થ ફલ જેઉ, નિશ્ચે પૈહેં સુખપ્રદ તેઉ ॥૨૦૬॥
જો શિક્ષાપત્રી અનુસારા, વર્તત નાહિન વિમુખ લબારા ।
સો હમરે સંપ્રદાયસેં મંદા, વિમુખ હે યું જાનો જનવૃંદા ॥૨૦૭॥
સોરઠા - મમ આશ્રિત હે જોય, યહ શિક્ષાપત્રિકો નિત ।
કરનો પાઠ દૃઢ હોય,નાહિ પઢે સો સુનહિ નિત ॥૨૦૮॥
યહ પત્રીકો કોઉ, વાચનહાર જો ના મિલે ।
નિત્ય પ્રતિ તતપર હોઉ, પૂજા કરનિ યાહિકી ।
યહ જો હમારી બાની, સો હમરો હિ સ્વરૂપ હે ।
મમ જન સબ યું જાની, માનહિ અતિશેં ભાવ કરી ॥૨૦૯॥

દોહા

દૈવિ જનકું પત્રી યહ, દેને જોગ્ય સદાય ।
આસુરિ જીવ કહાવે જો, કબહુ ન દેના તાય ॥૨૧૦॥
સંવત અઠાર બિયાસિઓ, મહાશુદિ પંચમિ જેહી ।
તા દિન યહ પત્રિ લિખિ, મંગલકારિ એહી ॥૨૧૧॥
નિજ આશ્રિત જનકી સબેં, પીડાકે હરનાર ।
રક્ષણ વૃષજુત ભક્તિકો, કરત સદા એકતાર ।
વાંછિત સુખદાતા સદા, એસે નંદકુમાર ।
મમ આશ્રિત જનકે કરો, મંગલકો વિસ્તાર ॥૨૧૨॥
પત્રી પ્રથમ ગિરવાન રહી, સો ગુરુ આજ્ઞા પાય ।
મુક્તાનંદ ભાષા રચિ, કૃષ્ણચરન ચિત્ત લાય ॥૧॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્યાગ્રગણ્યમુક્તાનંદમુનિવિરચિતા
શિક્ષાપત્રીભાષા સંપૂર્ણા ॥

॥वृत्तालये स भगवान् ज्यतीह साक्षात् ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

શ્રીવાસુદેવાવતારચરિત્રમ્

દોહા - વેદધર્મ યુગ યુગવિષે, જબ જબ ગ્લાનિ હોય ।
તેહિ સ્થાપન અવતાર ધરી, વંદુ મહાપ્રભુ સોય ॥૧॥
સોઈ કલિકૃત અધર્મ હરન, કરન પતિત ભવપાર ।
ભયે ધર્મસુત શ્રીહરિ, તેહિ વંદુ કરી પ્યાર ॥૨॥
વિઘ્ન વિનાશન કષ્ટ હર, દિવ્યરુપ ભગવાન ।
સોહિ સદા મમ ઉર વસો, કેશવ કૃપાનિધાન ॥૩॥

ચોપાઇ

શ્રીઅવતારચરિત જેહિ નામા, સો અધ્યાય પરમ સુખધામા ।
નિર્ગુણ વાસુદેવ ભગવંતા, સોઈ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ અકળ અનંતા ॥૪॥
તેહી અવતારચરિત્ર હે જેહા, ગુનસેં મુક્તિ હિત બરને તેહા ।
ગુનપર હોન જો ચહત સુજાના, સો અવતાર ચરિત્ર કરે ગાના ॥૫॥
તબ નિર્ગુન હોવત તતકાલા, બઢત કૃષ્ણપદ પ્રેમ રસાલા ।
એસો યહ અવતારચરિત્રા, કહત સુનત જગ હોત પવિત્રા ॥૬॥
દોહા - નિજગુરુ શ્રી ઘનશ્યામકી, આજ્ઞા ધરિકે શીશ ।
તેહિ ભાષા ટીકા કરું, હૃદે ધારી જગદીશ ॥૭॥

બ્રહ્મોવાચ ।

ચોપાઇ

સત્યલોકમહિ બ્રહ્મા જેહી, મુનિ નારદસો કહત હે તેહી ।
સુનો મુનિ મહિમા જાસ અનંતા, એસે વાસુદેવ ભગવંતા ।
ભૂમિ રસાતલમેં ગઈ જબહી, તેહિ ઉદ્ધાર કરન હિત તબહી ।
સબહી જજ્ઞમય અતિસુખકારી, ઐસો વરાહરુપ પ્રભુ ધારી ।
તાહી સમે મહાસિંધુ માહી, પ્રભુ વરાહરુપ રહે તાંહી ।

આદિ દૈત્ય હિરણ્યાક્ષ હે જેહુ, આપકે ઢિગ આવત ભયો તેહુ ॥
કટુક વચન કહી દૈત્ય કઠોરા, પ્રભુસંગ યુદ્ધ કરત ભયો ઘોરા ।
અપનિ દાઢ કરિકે તતકાલા, હન્યો હે અસુર દિતિસુત વિકરાલા ॥
દોહા - જ્યું પરવતકું શચિપતિ, વજ્રસેં ફોરત ધાય ।
મહાદૈત્યકું તેહિ વિધિ, પ્રભુ વિદાર્યો મુદ પાય ॥
જય જય ધુનિ ત્રિભુવન ભઈ, કુસુમવૃષ્ટિ સુર કીન ।
સિદ્ધ ચારણ મુનિવૃંદ સબ, કરત હે સ્તાવન પ્રવીન ॥
સોરઠા - યું વરાહ અવતાર, વાસુદેવ પ્રભુ ધરત ભએ ।
સોઈ સદા કરતાર, જનમન રંજન વપુ ધરત ॥૧॥

ચોપાઇ

અબ સુયજ્ઞ પ્રભુકો અવતારા, અજ નારદ પ્રતિ કહત ઉદારા ।
રુચિ પિતા અરુ આકૂતિ માતા, જાકે પુત્ર સુયજ્ઞ વિખ્યાતા ॥
સોઈ સુયજ્ઞકી પત્ની જેહા, નામ દક્ષિણા શ્રીસમ તેહા ।
તિનમહિ સુયમ નામ સુર જેહી, પ્રભુ ઉપજાવત ભએ તબ તેહી ॥
એહિ સુયજ્ઞ પ્રભુ સુરપતિ હોઇ, ત્રિભુવન પીર હરત ભયે સોઈ ।
અતિબડ કષ્ટ હરત ભયે જબહી, હરિ નામ પ્રગટ ભયો તબહી ॥
દોહા - નિજમાતાકે તાતકો, સ્વાયંભુવ મનુ નામ ।
તિન હરિ ઐસે નામસેં, કહેઉ જાનિ સુખધામ ॥
સોરઠા - સોઈ સુયજ્ઞ અવતાર, સુરકારજ હિત પ્રગટ હોઇ ।
કિને ચરિત્ર અપાર, શ્રુતિ મગ સોઈ સ્થાપત ભયેઉ ॥૨॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીકપિલ દેવ અવતારા, અજ નિજ સુતકું કહત કરી પ્યારા ।
હે દ્વિજવર નારદ સુનો બાતા, પ્રજાપતિ કર્દમ વિખ્યાતા ॥
દેવહૂતી તેહિ પત્ની ઉદારા, સતી સાધ્વી શુભગુણ ભંડારા ।
વાસુદેવ પ્રભુ અજ અવતારી, નિજ નવ ભગિની જુક્ત ભયહારી ॥
કપિલદેવ જેહિ નામ અનૂપા, કર્દમસેં પ્રગટેઉ મુનિભૂપા ।
આપકું મિલનકે સાધન જેહી, સાંખ્ય રું યોગ વૈરાગ્ય હે તેહી ॥
સ્વધર્મયુક્ત ભક્તિ હે જેહા, નિજમાતાકું કહત ભયે તેહા ।

જો ભક્તિસેં અધિક સજ હોઈ, દેવહૂતી માતા હે સોઈ ॥
અપનો જીવાત્મા હે જેઉ, તાહિ મલિન કર ડારત એઉ ।
એસો ત્રિગુણ સંગ સોઈ ગારા, ઐસો એહી જન્મમેં ધોયકે સારા ॥
દોહા - તિહું ગુનકે સંગ ટારિકે, દેવહૂતી હે તેહુ ।
કપિલકી ગતિ પાવત ભયે, બ્રહ્મરુપ ભયે તેહૂ ॥
સોરઠા - કપિલદેવ ભગવાન, નિવૃત્તિ ધર્મકિ પ્રવૃત્તિ હિત ।
સ્વધર્મ વિરતિ જ્ઞાન, ઈન જુત ભક્તિ કહત નિત ॥૩॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીદત્તાત્રેય સ્વરૂપા, હરિ અવતાર સો કહત અનૂપા ।
હે નારદ સુત ચહત ઉદારા, અત્રિ ઋષિ તપ કીન અપારા ॥
તિનકું પ્રસન્ન ભયેઉ ભગવંતા, વાસુદેવ પ્રભુ અકળ અનંતા ।
પ્રગટ આય પ્રભુ દર્શન દીના, ઋષિસંગ બોલત ભયે પ્રવીના ॥
હે અત્રિ ઋષિ પરમ સુજાના, મેં અબ તોય દીયો મમ દાના ।
તાતે દત્ત નામ પ્રભુ જેહી, હોત ભયે અત્રિસુત એહી ॥
દત્તાત્રેયકી પદરજ જેહા, તિનસેં પવિત્ર ભયે હે દેહા ।
ઐસે યદુ સહસ્રાર્જુન જોઉ, ઈન આદિક નૃપ ઓર હે સોઉ ॥
દોહા - ભુક્તિ મુક્તિરૂપ યહ, યોગકી સમૃદ્ધિ જોઈ ।
દત્તકે પ્રબલ પ્રતાપસેં, સબ નૃપ પાયે હે સોઈ ॥
સોરઠા - દત્તરૂપ અવતાર, અનસૂયાસેં પ્રગટ હોય ।
પતિત કરન ભવપાર, ત્યાગી હોય વિચરત ભયેઉ ॥૪॥

ચોપાઇ

અબ સનકાદિકરૂપી જેઉ, હરિ અવતાર કહત હે તેઉ ।
હે નારદ મુનિ સુનુ મમ બાતા, સૃષ્ટિ આરંભ સમયમહિ તાતા ॥
નાનાવિધકે લોક હેં જેહી, સર્જનકિ ઈચ્છા કરિકે તેહી ।
મેં કિનો તપ ઉગ્ર અપારા, જ્યું રિઝે પ્રભુ જગ આધારા ॥
બહુત કાલ તપ કિનો જોઈ, પ્રભુકું સમર્પણ કિનો સોઈ ।
સો તપસેં રિઝેઉ ભગવાના, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ સુજાના ॥
ચાર હે સન જેહી શબ્દકે માંહી, એસે જિનકે નામ કહાંહી ।

ઈન નામનિસેં ચાર વપુ ધારી, પ્રગટ ભયેઉ પ્રભુ ભવ ભયહારી ॥
સનત્કુમાર રું સનક સનંદન, ત્યુંહિ સનાતન મોહનિકંદન ।

છંદ હરિગીત

મહામોહ મેટન પ્રગટ ભયે ચહુ રુપ શ્રીભગવાન જૂં,
ભયો પૂર્વ કલ્પમેં નાશ જેહિ સંપ્રદાય ઐસો જ્ઞાન જૂં ।
સોઈ વાસુદેવ સ્વરૂપકો ભાગવત હે જ્ઞાનકો નામ જૂ,
એહિ કલ્પમેં સબ ભાતિ સો પ્રભુ કહત ભયે સુખધામ જૂ ॥
દોહા - જેહિ જ્ઞાનસેં સબ મુનિ, નિજ આત્મામહિ ધીર ।
વાસુદેવ પ્રભુકું પ્રગટ, દેખત ભએઉ ગંભીર ॥
સોરઠા - સોઈ ભાગવત જ્ઞાન, દશમસ્કંધમેં અતિ પ્રગટ ।
જાનત સબહિ સુજાન, વેદ સ્તુતિકે રુપ સોઈ ॥૫॥

ચોપાઇ

અબ શ્રી નર નારાયણ દોઈ, પ્રભુ પ્રાગટ્ય બરતન હે સોઈ ।
હે નારદ મુનિ સુનુ મમ બાતા, દક્ષકી પુત્રિ અતિ વિખ્યાતા ॥
ધર્મકી પત્ની મૂર્તિ જેહી નામા, તિનકે વિષે પ્રભુ સબ સુખધામા ।
વાસુદેવ ભગવાન હે જેહી, નર નારાયણ રુપસેં તેહી ॥
પ્રગટ ભયેઉ પ્રભુ પરમ ઉદારા, દશ દિશિમહિ ભયો જયજયકારા ।
જિનકે તપકો મહિમા ભારી, એસે ઉભય દેવ અવિકારી ॥
નરનારાયણકો તપ જેહા, ભંગ કરન હિત આયે હે એહા ।
શચીપતિ પ્રેર્યો કામ કઠોરા, મદન શરાસન લેકર ઘોરા ॥
કામકો સૈન્યરૂપ સુરનારી, સબહી અપ્સરા અતિ અહંકારી ।
નરનારાયણકો તપ જેહૂ, તેહિ ભંગ કરન નેમજુત એહૂ ॥
કામકલા તેહિ કિના વિશેષા, પ્રભુ ઢિગ તેહી બલ ચલ્યો ન લેશા ।
અપનો નિયમ નાશ ભયો જેઉ, કામ અપ્સરા દેખિકે તેઉ ॥
દોહા - નરનારાયણ દેવકે, તપકો ભંગ ચહે જેહૂ ।
કામ અપ્સરા કોઉ વિધ, કરન સમર્થ ન તેહૂ ॥
નરનારાયણ પ્રભુ કિયો, અગણિત ત્રિયકો વૃંદ ।
પ્રગટ ભઈ બહુ માનિની, જ્યું તારામધ્ય ચંદ ॥

કામદેવ અરું અપ્સરા, લજ્જિત ભયેઉ અપાર ।
ભયસેં ભીત કંપન લગે, ભુલેઉ તાન સંભાર ॥
સોરઠા - લજ્જા ભય જુત કામ, દિનિ ઉર્વશિ નામ તેહી ।
નારી રૂપગુનધામ, સ્વર્ગકો ભૂષણરુપ સોઈ ॥૬॥

ચોપાઇ

હે નારદ શિવ આદિક જેહા, અધિક બડે યોગેશ્વર તેહા ।
ક્રોધકી દૃષ્ટિસેં તતકાલા, કામકું જારત હોય વિકરાલા ॥
તદપિ સહ્યો નહિ જાત હે જેહૂ, આપકું અતિશે જારત[1] તેહૂ ।
ઐસે ક્રોધકું શકત ન જારી, ક્રોધસેં જાત યોગી સબ હારી ॥
ક્રોધસેં કામકું જિતત જોઈ, ક્રોધકું જિતન શક્ય ન સોઈ ।
હે નારદ યહ આશ્ચર્ય ભારી, ક્રોધનેં સબકિ બડાઈ ટારી ॥
ઐસો વિકટ જો ક્રોધ કહાંહી, નરનારાયણકે મનમાંહી ।
ક્રોધ કબહુ નહિ પેઠન પાવે, કામ રંક તહાં ક્યું કરી આવે ॥
દોહા - કામ ક્રોધ મદ લોભ બિન, નરનારાયણ દેવ ।
યા કારન તેહી ચરનકી, કરત સિદ્ધ મુનિ સેવ ॥
કામ ક્રોધ અરુ લોભ તિહું, પ્રબલ અવિદ્યા પાસ ।
નર નારાયણદેવ વિન, કોઉ ન કરત વિનાસ ॥
સોરઠા - પુરૂષોત્તમ પરબ્રહ્મ, નરનારાયણરૂપ સોઈ ।
એહિ અલૌકિક મર્મ, જો જાનત સોઈ ભવ તરત ॥૭॥

ચોપાઇ

જેહિ અવતારસેં દેવ પ્રવીના, હોય પ્રસન્ન ધ્રુવકું વર દીના ।
સો અવતાર અધિક સુખરૂપા, અજ નારદસો કહત અનૂપા ॥
હે નારદ મુનિ ધ્રુવકો તાતા, નૃપ ઉત્તાનપાદ વિખ્યાતા ।
ધ્રુવકી માતા સુનીતિ જોઈ, તાકી સબતિ સુરુચિ સોઈ ॥
નૃપ સમીપ મરજાદારી, તિન કહે મર્મ વચન દુઃખકારી ।
વચનકે બાનસેં ભેદ્યો અંગા, એસે ધ્રુવ મતિ કિનિ અભંગા ॥
તબ ધ્રુવ પંચ વર્ષકે બાલા, તોઉ તપ હિત બન ગયે તતકાલા ।

---

૧ જારત - બાળે

બનમેં જાય તપ કિન ઉદારા, પ્રભુકો સ્તવન કરત એકતારા ॥
ઐસે ધ્રુવકું રિઝે ભગવંતા, વાસુદેવ પ્રભુ અકળ અનંતા ।
તબ પ્રભુ તાહિ અચળ પદ દીના ॥
સબ ભક્તનમેં મુખ્ય કરી લીના ।
દોહા - ઉપર ભૃગુ આદિક મુનિ, નીચે સપ્ત ઋષિ જેહી ।
ધ્રુવપદકો અતિ પ્રેમસેં, સ્તવન કરતહે તેહી ॥
ધ્રુવ વરદેંન સો શ્રીહરિ, ધ્રુવપદકે દાતાર ।
વાસુદેવ ભગવાનકો, અતિસુખપ્રદ અવતાર ॥૮॥

ચોપાઇ

અબ ભગવાનકો પૃથુ અવતારા, અજ નારદ પ્રતિ કહત ઉદારા ।
હે નારદ સુનુ કથા રસાલા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ દયાલા ॥
ઋષિ મિલ તેહિ પ્રાર્થના કીના, તબ શ્રીપતિ ભગવાન પ્રવીના ।
વેનકે અંગસેં પ્રગટ ભએઉ, પૃથુ જેહિ નામ નૃપતિ હોય રએઉ ॥
અધિક કુપંથનિમેં ચલ્યો એહા, વેદધર્મ ખંડત ખલ તેહા ।
અતિ કોપાયમાન દ્વિજ જોઈ, તિનકો શાપ વજ્રસમ સોઈ ॥
તિનસેં જરે હે પદારથ ચારા, સુખ સુકૃતસેં રહિત ગમારા ।
નરકમેં પરત વેન મહાપાપી, અતિ અજોગ્ય સબ જનપરિતાપી ॥
એસે વેનકું તેહિ છિન તાર્યો, નરક પુન્નામકો તાપ નિવાર્યો ।
તાહિતે પૃથુ પુત્ર પદ પાયે, સુર મુનિ સિદ્ધિ વિમલ જશ ગાયે ॥
દોહા - જો પૃથુ સબ સંસારહિત, ભૂમિકો દોહન કીન ।
સબહિ પદારથ દોહિકે, સબહું દિયેઉ પ્રવીન ॥
સોરઠા - ઐસે પૃથુ ભગવાન, યું પૃથવી દોવત ભએઉ ।
કરન પરમ કલ્યાન, ભક્ત નૃપતિ સમ હરિ ભજત ॥૯॥

ચોપાઇ

ઋષભદેવ અવતાર હે જેઉ, વિધિ નારદ પ્રતિ કહત હે તેઉ ।
સુનુ મુનિ વાસુદેવ ભગવાના, નાભિ નૃપતિસેં ભએઉ સુજાના ॥
નાભિકી પત્ની સુદેવી નામા, તેહિ સુત ઋષભદેવ ગુનધામા ।
અપને સ્વરૂપ વિષે સ્થિતિ જાકે, અતિશે શાંત ઇંદ્રિય સબ તાકે ॥

ગ્રામ્ય વિષયકો સંગ હે જેહૂ, સબવિધિ ત્યાગ કિયો હે તેહૂ ।
ઋષભદેવ સમદર્શી ભારી, નિત્ય સમાધિ રહત સુખકારી ।
તાહિસેં અતિજડ મનુષ્ય જ્યું રએઉ, યું તન પ્રકૃત્તિ દેખાવત ભએઉ ॥
દોહા - ઋષભદેવકે આચરણ, બડે બડે ઋષિ મુનિ સંત ।
પરમહંસકો મગ એહી, યું માનત બુદ્ધિવંત ॥૧૦॥

ચોપાઇ

અબ શ્રી હયગ્રીવ અવતારા, બ્રહ્મા કહત હે કરી બહુ પ્યારા ।
સુનુ મુનિ શ્રીહરિ સાક્ષાતકારા, વાસુદેવ ભગવાન ઉદારા ॥
મેરે યજ્ઞવિષે પ્રભુ એહા, હયગ્રીવ હોવત ભયે તેહા ।
યજ્ઞપુરુષ હયગ્રીવ હે જોઈ, હાટકવર્ણ દેહ જુત સોઈ ॥
વેદમૂર્તિ યજ્ઞાત્મક એહી, યજ્ઞસેં યજનકે યોગ્ય હે તેહી ।
ઈન્દ્રાદિક સબ દેવ હે જેઉ, તિનહિકે આત્મા હે પ્રભુ તેઉ ।
નાકસેં શ્વાસકું છોડત જેહૂ, અતિ અદ્‌ભુત ધુનિ હોવત તેહૂ ॥
દોહા - હયગ્રીવ ભગવાનકે, નાકસેં નિકસિ જોઈ ।
વેદરુપ બાની સુખદ, અતિ સુંદર ભઈ સોઈ ॥
સોરઠા - હયગ્રીવ અવતાર, ચહુ વેદ પ્રવર્તક સુખદ ।
પતિત કરન ભવપાર, ચરિત્ર કિએઉ સુંદર વિમલ ॥૧૧॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીમત્સ્ય અવતાર હે જેઉ, વિધિ નારદકું કહત હે તેઉ ।
હે નારદ યહ જગ સવિકારી, પ્રલય કાલ આયો તેહી ભારી ॥
તેહિ સમે સત્યવ્રત રાજા જોઉ, વૈવસ્વત મનુ હોઈ હે સોઉ ।
સો નૃપકું શ્રીપતિ ભગવંતા, મત્સ્યરુપ ભયે પ્રાપ્ત અનંતા ॥
પ્રલય કાલકે મહાજલમાંહી, ભૂમિરુપ નૌકા જો કહાંહિ ।
તેહિ આધાર ભયે મત્સ્ય સ્વરૂપા, સો નૃપકું કહ્યો જ્ઞાન અનૂપા ॥
સબહિ જીવસમૂહ હે જેહી, તેહી આધાર સદા પ્રભુ એહી ।
મમ મુખસેં ગિરએ ચહુ બેદા, તાકો હમ નહિ જાન્યો ભેદા ॥
દોહા - હયગ્રીવ નામા અસુર, વેદકો ચોરનહાર ।

તાહિ મારી મોય વેદ ચહુ, દિનોઉ વિશ્વ આધાર ॥
તા પિછે મહાપ્રલયકે, જલમહિં કિન વિહાર ।
વિવિધ ભાતિ ખેલત ભયે, આનંદ સહિત ઉદાર ॥૧૨॥

ચોપાઇ

કૂર્મરુપ અવતાર હે જેહી, મુદ જુત બ્રહ્મા કહત હે તેહી ।
હે નારદ સુર અસુરકે વૃંદા, તિનકે જૂથપતિ બને હે સ્વચ્છંદા ॥
અમૃતકી પ્રાપ્તિ હિત એહા, ક્ષીરસિંધુ મંથન લગે તેહા ।
મંદર ગિરિ જબ ડૂબન લાગા, તેહિ છિન જોર સબહિકા ભાગા ॥
તેહિ છિન આદિ દેવ અવતારી, વાસુદેવ પ્રભુ ભવભયહારી ।
કૂર્મરુપ ધરિકે તતકાલા, અપનો પૃષ્ઠ કિયો પરમ વિશાલા ॥
સોઇ પૃષ્ઠપર દેવ મુરારી, મંદર ગિરિ ધારત ભએ ભારી ।
દોહા - સો મંદર ગિરિ પીઠ પર, ફિરત હે બારમબાર ।
જ્યું કોઉ પીઠ ખુજા વહિ, ત્યું સુખ હોત અપાર ॥
પીઠકિ ખાજ જ્યું મિટત જ્યું, નિદ્રા અવસર પાય ।
અધિક શાંત રહે કૂર્મ પ્રભુ, મહિમા કહ્યો ન જાય ॥૧૩॥

ચોપાઇ

અબ નૃસિંહ અવતાર હે જોઉ, અજ નારદકું કહત હે સોઉ ।
સુનુ નારદ યહ કથા રસાલા, દેવવૃંદકો ત્રાસ વિશાલા ॥
સો સબહિ ભય મેટનહારા, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ ઉદારા ।
ભ્રમત હે ભ્રુકુટિ ચપલ જિન માંહી, તિખી દાઢ બરનિ નહી જાહી ॥
એહિવિધ સબકું અતિ ભયકારી, જાકો મુખ વિકરાલ હે ભારી ।
એસો ધરી નૃસિંહકો રૂપા, અતિ પ્રચંડ કિયો શબ્દ અનૂપા ॥
આપકે પાસ ગદા લે આયો, અધિક અસુર પ્રભુ સનમુખ ધાયો ।
યુદ્ધ વિષે જેહિ સ્ફુરતિ અપારા, આપકે જોરસે અતિ મતવારા ॥
દોહા - ઐસો પ્રબલ દૈત્યેન્દ્રકો, હિરણ્યકશિપુ જેહિ નામ ।
પકરિકે ઉરુ પર નખનિસેં, ચિરી ડાર્યો સુખધામ ॥
સોરઠા - હિરણ્યકશિપુ કે પ્રાન, યું નૃસિંહ પ્રભુ હરત ભયે ।
સબવિધિ પરમ સુજાન, જન પ્રહ્લાદકું અભયપ્રદ ॥૧૪॥

ચોપાઇ

ગ્રાહસેં ગજકું છોડાબનહારા, અજ સોઈ કહત હે હરિ અવતારા ।
સુનુ મુનિ અતિબડ સરોવર માંહિ, અતિબલજુત એક ગ્રાહ હેતાંહિ ॥
નિજ પગમહિ પકર્યો કરી જોરા, ઐસો ગજેન્દ્ર દેખિ ચહુ ઓરા ।
પ્રભુપૂજા હિત પરમ પ્રવીના, અપની સુંઢમહિ પંકજ લીના ॥
પીડાજુક્ત જૂથપતિ ભારી, એહિવિધ કહત ભયો સુવિચારી ।
હે પ્રભુ આદિપુરુષ અવતારી, હે જગદીશ ભક્તભયહારી ॥
તીર્થરૂપ જેહી જશ સુખકંદા, હે સબ લોકનાથ જગવંદા ।
શ્રવણમાત્રસેં મંગલદાતા, પ્રભુ તબ નામ પરમ વિખ્યાતા ॥
દોહા - હે પ્રભુ ગ્રાહકે કષ્ટસેં, મમ રક્ષણ કરો નાથ ।
યું ગજેન્દ્ર પ્રભુકું સ્તુવત, કમલ પુષ્પ લિયે હાથ ॥૧૫॥

ચોપાઇ

જાકો મહિમા અગમ અનંતા, ઐસે વાસુદેવ ભગવંતા ।
યું ગજેન્દ્રકી આરત બાનિ, સુનિકે તાહિ પ્રભુ સારંગપાનિ ॥
ચક્ર સુદર્શન કરમહિ લીના, ભયે સદ્ય ગરુડારુઢ પ્રવીના ।
પ્રભુ અતિ વેગ જુક્ત તતકાલા, તેહિ સ્થલ આયકે દીનદયાલા ॥
ચક્રસેં મકરકો વદન હે જોઈ, અધિક વિદારણ કરિકે સોઈ ।
આપકે શરણ આયો તજિ માના, ઐસો યૂથપતિ પરમ સુજ્ઞાના ।
ગ્રાહકે મુખસેં ગજેન્દ્ર છોડાયો, જયજયકાર ભયો મનભાયો ॥
દોહા - યું ગજેન્દ્ર મોક્ષણ કિયો, દીનબંધુ ભગવાન ।
હરિ નામ અવતારકો, વેદ કરત ગુનગાન ॥
સોરઠા - વાસુદેવ ભગવાન, તાકો હરિ અવતાર યહ ।
કરત તાસ કલ્યાન, જો નરત્રિય હરિહરિ જપત ॥૧૬॥

ચોપાઇ

અબ પ્રભુકો વામન અવતારા, વિધિ નારદકું કહત ઉદારા ।
સુનુ મુનિ વાસુદેવ ભગવાના, સુરકારજ હિત પરમ સુજ્ઞાના ॥
અદિતિ માતુ સુત સૂરજ બારા, તિનકે મધ્ય પ્રભુ પરમ ઉદારા ।
દ્વાદશમેં વિષ્ણુ જેહિ નામા, સૂર્યરૂપ પ્રગટેઉ ગુણધામા ॥

વામનરૂપ વિષ્ણુ હે જોઈ, દ્વાદશ સૂર્યમે છોટે સોઈ ।
જદપિ સબસે છોટે તેહી, તદપિ ગુનસેં અતિબડ એહી ॥
જો વામન નિજચરનસેં તાતા, ત્રિભુવન ઉલંઘેઉ સાક્ષાતા ।
વામનરૂપસેં શ્રીભગવંતા, તિહુ પદ મિષ છલ કરિકે અનંતા ॥
બલિ રાજાકી પૃથવી જેહૂ, સબવિધ ગ્રહણ કિની પ્રભુ તેહૂ ।
નારદ તુમ યું કહી હો બાતા, વામનરૂપ શ્રીહરિ વિખ્યાતા ॥
બલિકો રાજ ક્યું છલ કરી લીના, તેહી ઉત્તર તોય કહું પ્રવીના ।
દોહા - ધર્મકે મારગમેં સદા, રહત શ્રદ્ધાજુત જોઈ ।
યાચે વિન ઐશ્વર્યસેં, ડારન યોગ્ય ન સોઈ ॥
તાતે વામન ત્રિપદ મિષ, રાજ્ય સમૃદ્ધિ સબ તાસ ।
યાચે બિન નિજ જોરસેં, કછુ નહિ લિયો અવિનાશ ॥
સોરઠા - ત્રિભુવન છલ કરી લીન, તદપિ બલિ સનમુખ રહેઉ ।
સબવિધ પરમ પ્રવીન, પ્રભુકું રિઝાએઉ ભક્તિ કરી ॥૧૭॥

ચોપાઇ

હે નારદ તુમ કહી હો એહા, યાચ્ચારૂપી છલ કરી તેહા ।
બલિ ઐશ્વર્યસેં ડાર્યો જેહૂ, તદપિ અતિશે અઘટિત તેહૂ ॥
અબ યાકો ઉત્તર હે જોઈ, સબવિધ બરનિ કહત હું સોઈ ।
કીર્તિ જાસ અતિ અનંત અપારા, ઐસે વિષ્ણુ વામન અવતારા ॥
તિનકે ચરનકમલકું ધોઈ, શિર ધર્યો ચરણોદક શુદ્ધ હોઈ ।
ઐસો બલિ નિજ જોરસે તાતા, ત્રિભુવન રાજ્ય પાયો સાક્ષાતા ॥
સો સબ રાજ્ય ઇંદ્રકું દીના, તદપિ ન પ્રભુકો અવગુન લીના ।
તબ બલિપર રીઝેઉ સુખદાની, શ્રીવામન યું બોલેઉ બાની ॥
આઠમેં મન્વંતરમહિ વીરા, હોઈ હો ઇંદ્ર તુમ પરમ સુધીરા ।
બલિકો યહ વર દિનો જોઉ, બહુત દિયો યું ન જાનો સોઉ ॥
બલિ હે અપનો ભક્ત નિષ્કામા, તેહિ વૈકુંઠાદિક નિજધામા ।
તિનમેં અલૌકિક સુખ હે જેઉ, દેનો હે દિવ્ય અખંડ સુખ તેઉ ॥
સો સુખ આગે સ્વર્ગસુખ જેહી, નાશવંત અતિતુચ્છ હે તેહી ।

છંદ હરિગીત

બલિકું શ્રીહરિમહિ ભક્તિ ભાવ સો સબહિ દેહુ બતાયકેં,
નિજગુરુ જો શુક્રાચાર્ય તિન કહ્યો ધર્મ આપકું આયકેં ।
યહ વિષ્ણુ સોઈ બનેહે વામન રાજય તેરો લેનકું,
તેહિ કિયો હે પ્રબલ પ્રપંચ તવ રિપુ ઈંદ્રકું સબ દેનકું ॥
એહિ ભાતિ નિજ ગુરુ વચનકું બલિ જબ ન માને લેશ જૂં,
તબ કોપે શુક્રાચાર્ય બલિકું શાપ દિયો કરી દ્વેષ જૂં ।
સબ રાજ્યશ્રીસે ભ્રષ્ટ હોના એહિ હમારો શાપ હે,
તદપિ સો બલિકું પ્રભુકે સનમુખ રહનકો દૃઢ સ્થાપહે ॥
વામનકું પદત્રય ભૂમિ પ્રથમહિં દેનકું કહી જેહી જૂં,
તાકું ન મિથ્યા કરનકું ઈચ્છેઉ અચલમતિ એહી જૂં ।
જબ ઉભય પગહિ લિયેહે ત્રિભુવન પુનિ કહત પ્રભુ વેન જૂં,
અબ તિસરો પગ ભૂમિ લાવો પ્રથમ કહી તુમ દેન જૂં ॥
દોહા - તબ સો તૃતીય પગ ભૂમિકું, પૂરન કરને કાજ ।
વામનકું નિજતન દીયો, મોહ માન તજી લાજ ॥
સોરઠા - બલિકી ભક્તિ દૃઢ જાનિ, પ્રભુ તેહિ અતિ રિઝત ભયેઉ ।
દીનો વર સુખદાનિ, દ્વારપાલ હોવત ભયેઉ ॥૧૮॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીહરિકો હંસ અવતાર, વિધિ નારદકું કહત કરી પ્યારા ।
સુનુ મુનિ અતિશે વૃદ્ધિકું પાઈ, એસી ભક્તિ પરમ સુખદાઈ ॥
સો ભક્તિ કરીકે ભગવંતા, તુમપર રિઝેઉ ઈશ અનંતા ।
તબહી શ્રીવાસુદેવ ભગવાના, હંસરૂપ હોય પરમ સુજાના ॥
તુમકું ભક્તિયોગ અતિભારી, સબવિધ કહત ભએઉ સુખકારી ।
વાસુદેવ ભગવાનકો રૂપા, તેહી સાક્ષાત દેખાવે અનૂપા ॥
એસો ભાગવત જ્ઞાન હે જોઈ, તુમકું કહ્યો નિકિ વિધ સોઈ ।
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનકે, અતિ દૃઢ આશ્રિત જોઈ ।
એસે મુનિ જેહી જ્ઞાનસેં, લહત પરમ પદ સોઈ ॥
સોરઠા - જેહિ જ્ઞાનસેં તાત, નિર્ગુણ પ્રભુકી મૂર્તિ સોઈ ।
જાનત ભયે સાક્ષાત, એહિ જ્ઞાન કહ્યો હંસ પ્રભુ ॥૧૯॥

ચોપાઇ

મન્વંતર મહિં હરિ અવતારા, તાહિ કહત વિધિ પરમ ઉદારા ।
સુનુ મુનિ વાસુદેવ ભગવંતા, ચૌદહિ મન્વંતરમેં અનંતા ॥
પ્રગટ હોય પ્રભુ ભવભયહારી, દશ દિશિમહિં અતિશેં જયકારી ।
સામર્થ્ય કહ નહિ જાત અનૂપા, એસો અપને એશ્વર્ય રૂપા ॥
ચક્ર સુદર્શન પ્રભુ કર ધરહી, એહિ વિધ મનુકો રક્ષણ કરહી ।
મનુકો સબહી વંશ વિસ્તારા, તેહિ પાલત પ્રભુ પરમ ઉદારા ॥
ત્રિભુવનકે ઉપર જો કહાંહી, એસો સત્યલોક તિનમાંહી ।
અપને ચરિત્ર દેવ મુરારી, સુંદર નિજ કીર્તિ વિસ્તારી ॥
દોહા - યું નિજ યશ વિસ્તારિકે, કૃપાસિંધુ ભગવાન ।
ધર્મ મર્યાદા પાલનો, તતપર રહત સુજાન ॥
ધર્મકી મર્યાદા સુખદ, દુષ્ટ નૃપતિ કરે ખંડ ।
ચક્ર સુદર્શન સેં પ્રભુ, ધરત હે તેહિ શિર દંડ ॥
સોરઠા - સબ મન્વંતરમાંહી, હોવત અવતાર ઈમિ ।
પલ એક ખાલી નાંહિ, મન્વંતર હરિમૂર્તિ બિન ॥૨૦॥

ચોપાઇ

અબ ધન્વંતરિ હરિઅવતારા, વિધિ નારદકું કહત કરી પ્યારા ।
હે નારદ મુનિ સુનુ મમ બાતા, વાસુદેવ પ્રભુ જન સુખદાતા ॥
લોકનિમેં ધન્વંતરિ નામા, ધરિ અવતાર સબહી સુખધામા ।
જગમહિ રોગી મનુષ્ય અપારા, તિનકે રોગ સો વિવિધપ્રકારા ॥
અપને નામહીસેં તતકાલા, હનત હે હરિ મહારોગ વિશાલા ।
કીર્તિ જાસ અતિશે સુખકારી, વૈદ્યરુપ પ્રભુ ભવભયહારી ॥
જિનસેં મનુષ્યકો આયુષ્ય એહા, મરણ ધર્મ બિતત હે તેહા ।
ઐસે ધન્વંતરિ ભગવાના, અતિ સમર્થ પ્રભુ પરમ સુજાના ॥
દોહા - યજ્ઞવિષે નિજભાગ તેહિ, દૈત્યનિ રોક્યો જોઇ ।
અપને પ્રબલ પ્રતાપસેં, પ્રાપ્ત ભયેઉ પ્રભુ સોઇ ॥
સોરઠા - લોકનિમહિ કરતાર, આયુર્વેદ પ્રવર્તાયો દૃઢ ।
હરત હે વ્યાધિ અપાર, ધન્વંતરિ અવતાર પ્રભુ ॥૨૧॥

चोपाइ

परशुराम अवतार हे जेउ, अज निजसुतकुं कहत हे तेउ ।
हे मुनि हरि बड आत्मवाना, वासुदेव प्रभु परम सुजाना ॥
रेणुका जमदग्निकी नारी, तिनके पुत्र भअे प्रभु अघहारी ।
परशुराम जेहि नाम प्रचंडा, उत्पन्न होयके देव अखंडा ॥
उग्र प्रताप जुक्त भगवंता, कर परशुधर ईश अनंता ।
तिखि धारजुत परशु जेही, तिनसें पापी क्षत्रिकुल तेही ॥
एकीस वार ताहि प्रभु मारे, खोजिके मूलसें सब उखारे ।
प्रभु क्षत्रिकुल हनत हे जेहा, तिनके गुन वर्तहुं तेहा ॥
सबहि जगतके क्षय हित भारी, दैव बढायो अति दुःखकारी ।
द्रोह करत ब्राह्मणको पापी, अैसो क्षत्रियकुल जगपरितापी ॥
सुखप्रद वेदको मारग जेहू, सबविध त्याग कियो हे तेहू ।
दोहा - कंटक ज्युं भूमि विषे, सत्वहिकुं दुःखद अपारा ।
नरकके पीरकुं पावनो, चहत हे मूढ गमार ॥
अेसो क्षत्रियकुल जानिके, प्रभु तेहि किनो नाश ।
हरिके हाथ जो जो मरे, पाअेउ पद अविनाश ॥२२॥

चोपाइ

अब श्रीरामचंद्र अवतारा, अज नारदकुं कहत श्रुतिसारा ।
सुनु मुनि अपने उपर भारी, कृपा करन महीदेव मुरारी ॥
अतिशे सनमुख भअेउ उदारा,मायापति प्रभु विश्वआधारा ।
अैसे वासुदेव भगवाना, अपनि कलाजुत परम सुजाना ॥
भरत शत्रुघन लछमन जेहु, ईनजुत ईक्ष्वाकु कुल तेहू ।
नृप दशरथ कौशल्या रानी, तिनसें प्रगट भअे शारंगपानी ॥
रामचंद्ररुपी होय देवा, निजपितुं वचन ग्रहेउ ततखेवा ।
सीता लछमन सहित स्वच्छंदा, वनमें प्रवेश करि हे सुखकंदा ॥
दोहा - रामचंद्र संग वैर करी, नृपति दशानन जोई ।
निजकुल जुत लंकापति, नाशकुं पैहहि सोई ॥२३॥

ચોપાઇ

અપનો શત્રુ દશકંધર જેહા, તાકો પુર લંકા હે તેહા ।
ત્રિપુરાસુરકે તિહું પુર જોઇ, જ્યું શિવ જારન ઇચ્છે સોઇ ॥
ત્યું રાવણકી લંકા જેહિ, જારન ચહત સબહિ વિધ તેહિ ।
ઐસો રામકો તેજ વિશાલા, સિંધુ દિયો મારગ તતકાલા ॥
રામચંદ્રસેં અતિભય પાયો, યાતેં કંપ અધિક અંગ છાયો ।
ઐસો સિંધુ અધિક ભય ભીતા, પ્રભુ ઢિગ આયો હોય વિનીતા ॥
આપકિ પત્નિ સીતા જેઉ, અધિક દૂર વર્તત હે તેઉ ।
તાતેં ક્રોધ ભયો હે ભારી, તિનસેં અધિક રક્ત ભયકારી ॥
દોહા - સો રઘુવીરકિ દૃષ્ટિસેં, નક્ર મગર ઝષ વ્યાલ ।
તિનકે વૃંદ જિનમહિ તપે, ઐસો સિંધુ તેહિ કાલ ॥૨૪॥

ચોપાઇ

યુદ્ધમેં દશાનનકો ઉર જેહા, તિનકે સ્પર્શસેં તુટેઉ તેહા ।
તુટિકે ગિરેઉ સો દશ દિશિમાંહી, અધિક શ્વેત વિખરેઉ જહાં તાંહિ ॥
ઐસે ઇન્દ્રબાહનકે દંતા, તિનસેં શ્વેત દશ દિસ અનંતા ।
ઐસી સબહી દિશા હે જેહૂ, તેહિ પાલત દશકંધર એહૂ ॥
અપનો સૈન્ય અરુ રિપુદલ જેહી, તિનકે મધ્ય ઉત્કર્ષસેં એહી ।
રાવણ વિચરત નિર્ભય હોઇ, સીતા હરનહાર ખલ સોઇ ॥
અતિશે ગર્વસેં હર્ષ અપારા, તાતે હસત ખલ વારમવારા ।
દોહા - સો રાવણકે પ્રાણ જુત, ગર્વ રુ હાસ વિશાલ ।
રામચંદ્ર નિજ બાનસે, હરિ હે તાહિ તતકાલ ॥
રામચંદ્રકે ગુન સુખદ, કહત સુનત નર જોય ।
સોઇ છુટત ભવ જાલસેં, પ્રભુકો પાર્ષદ હોય ॥
સોરઠા - રામચંદ્ર અવતાર, રઘુકુલ પ્રગટે વ્યૂહ જુત ।
કિનેઉ ચરિત્ર અપાર, કહત સુનત સંસૃતિ હરત ॥૨૫॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીકૃષ્ણ અવતાર હે જેઉ, અજ નારદ પ્રતિ કહત હે તેઉ ।
સુનુ મુનિ અધિક અસુર નૃપ જેહા, તિનકે સમૂહ દુઃખદ ભએ તેહા ॥

તિનકે ભારસેં ભૂમિ પિરાની, ધરા ધેનુ તનુધારિ સયાનિ ।
બ્રહ્માકે શરણે ગઈ ધાઈ, અપનો કષ્ટ સબ ભૂમિ દિયો હે બતાઈ ॥
બ્રહ્મા ભવ સુરગણ સંગ લીના, ક્ષીરસિંધુ તટ ગએઉ પ્રવીના ।
તબ તિન પ્રભુકો સ્તવન કિયો ભારી, વાસુદેવ પ્રભુ ભવભયહારી ॥
વિધિકું સમાધિમેં કહી બાતા, મેં વ્રજમેં અવતરીહું તાતા ।
સુરત્રિય જુત સબ વ્રજમહિ જાઈ, મનુષ્ય દેહ ધારો મન ભાઈ ॥
યું આજ્ઞા કરી સુરમુનિરાજા, ભૂકો ક્લેશ મિટાવન કાજા ।
શ્વેતદ્વીપપતિ શ્રીભગવાના, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ સુજાના ॥
અપની કલા સંકર્ષણ જેહી, તેહી જુત પ્રગટ ભએઉ પ્રભુ એહી ।
નામ શ્રીકૃષ્ણ પરમ સુખકારી, દેવકીસુત ભએ અજ અવતારી ॥
અપનો પ્રતાપ ભાસે જિનમાંહી, ઐસે ચરિત્ર કરી હે પ્રભુતાહી ।
દોહા - અપનો રૂપ બલદેવકે, શિરપર શ્વેત હે કેશ ।
શ્યામ કેશ નિજ શિશ પર, નટવર સુંદર વેશ ॥
જાકો મગ સબ જીવકું, કોઉ વિધ લખ્યો ન જાત ।
સોઈ શ્રીકૃષ્ણ વસુદેવસુત, ભુવિ ફિરિહહિ સાક્ષાત ॥૨૬॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીકૃષ્ણકે ચરિત્ર હે જોઈ, અજ નારદકું કહત હે સોઈ ।
હે નારદ શ્રીકૃષ્ણ લઘુબાલા, બકી રાક્ષસી અતિ વિકરાલા ॥
પયકે પાન મિષ મારી તેહૂ, અતિબડ પરાક્રમ કીનો એહૂ ।
તીન માસકે કૃષ્ણ મુરારી, પગકિ લાત હન્યો શકટ અઘારી ॥
દધિભાજન ભાંગ્યો પ્રભુ જબહી, જનની ક્રોધ કરી બાંધેઉ તબહી ।
દામોદર હોય દીન દયાલા, યમુના તટ પહુંચેઉ તતકાલા ॥
યમલાર્જુન દોઉ વૃક્ષ હે જેઉ, સ્વર્ગકું સ્પર્શ કરત મનુ તેઉ ।
ઘુટુરનિ ચલત સો તરુમધ્ય ગએઉ, ચરનસેં તરુકું ધકેલત ભએઉ ॥
અતિ ઉંચે યમલાર્જુન જોઈ, જડસેં ઉખેરિકે ડારે હે દોઈ ।
દોહા - પરમેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ બિન, ઐસે પરાક્રમ જોઈ ।
અતિ અદ્‌ભુત આશ્ચર્યમય, કરન ન સમર્થ કોઈ ॥૨૭॥

ચોપાઇ

સુનુ મુનિ પ્રભુ ગયે ગોકુલવાસી, ઐસે કૃષ્ણદેવ સુખરાશી ।
વિષસમ જમુનાકો જલ જેહૂ, વ્રજપશુ ગોપ પિયો હે તેહૂ ॥
સો સબ તુરત મૃત્યુકું પાએ, તબ શ્રીકૃષ્ણ તેહિ ઢીગ ચલિ આએ ।
અપનિ કૃપાદૃષ્ટિકે રૂપા, અમૃતવૃષ્ટિ કરિકે અનૂપા ॥
સબકું જીવાઈ હે દેવ મુરારી, યું ચરિત્ર કહિકે સુખકારી ।
સોઈ શ્રીકૃષ્ણ જમુના જલમાંઇ, ક્રીડા કરત હસ્તિકી નાંઇ ॥
યમુનાકો જલ વિષજુત જેઉ, નિર્વિષ કરનકે હિત પ્રભુ તેઉ ।
અધિક ઝેરકો પ્રાકમ ભારી, તિનસે ચપલ જિહ્વા અહંકારી ॥
ઐસો કાલી નાગ વિકરાલા, તિનસેં યુદ્ધ કરિકે તતકાલા ।
યમુનાકે હ્રદસેં સોઈ વ્યાલા, તુરત નિકાસિહે મદનગોપાલા ॥
દોહા - ઐસે અતિ અદ્‌ભુત ચરિત, સંતકું સુખપ્રદ સોઉ ।
સો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બિન, કરનહાર નહિ કોઉ ॥૨૮॥

ચોપાઇ

હે નારદ પ્રભુ પરાકમ જેઉ, નાંહિ પ્રમાણમેં આવત તેઉ ।
સો બલદેવ સહિત ભગવાના, યમુનાતટ રહે પરમ સુજ્ઞાના ॥
જેહિ દિન કાલીદમન પ્રભુ કીના, તેહિ દિનકી રાત્રિમેં પ્રવીના ।
ગોપ ગોપી સબ ગોકુલવાસી, યમુના તટ સોએઉ ગુનરાશી ॥
ગ્રીષ્મ કાલકો વન હે જેહૂ, દાવાનલસેં જરત ભયો તેહૂ ।
ચહૂ દિશ દાવાનલ ભયો ભારી, હાહાકાર કરત નરનારી ॥
અંતકાલ પ્રાપત ભયો જબહિ, વ્રજજન પ્રભુકે શરનગયે તબહિ ।
સો દવકો[1] પ્રભુ કરિકે પાના, કષ્ટ નિવારી હે કૃપાનિધાના ॥
પુનિ શ્રીકૃષ્ણ ગૌ ચાર ગએઉ, મુંજકે વનમધ્ય ખેલત ભએઉ ।
દાવાનલસેં ગોપ ગૌ જેહા, જરન લગેઉ ચહુ દિશસેં તેહા ॥
દોહા - તબ તેહિ નેત્ર પિધાયકે, પ્રબલ અનલ કરી પાન ।
દાવાનલસેં ઉદ્ધારિ હે, કૃપાસિંધુ ભગવાન ॥
યું શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનકે, ચરિત્ર અલૌકિક જેહૂ ।
કહત સુનત નિત્ય પ્રેમજુત, લહત પરમ પદ તેહૂ ॥૨૯॥

૧ અગ્નિનું

ચોપાઇ

હે નારદ શ્રીકૃષ્ણ ભગવંતા, દધિમંથનિ જબ ફોરી અનંતા ।
તબ શ્રીકૃષ્ણકું બાંધન કાજા, જશોમતી કિનો બહુત સમાજા ॥
જો જો દામ લે બાંધન આવે, દો આંગુરસો ન્યૂન રહ જાવે ।
માતા દામ સાંધિકે હારી, બંધનમેં નહિ આવે મુરારી ॥
યહ શ્રીકૃષ્ણકો ચરિત્ર હે જેહા, અદ્‌ભુત દિવ્ય અલૌકિક તેહા ।
પુનિ એક સમે યશોદા માતા, કૃષ્ણકો મુખ નિરખત સાક્ષાતા ॥
કૃષ્ણ જંભાઈ ખાઈ તેહિ કાલા, મુખપંકજ પ્રભુ કીના વિશાલા ।
કૃષ્ણકે મુખપંકજમહિ માતા, ચૌદ લોક દેખેઉ સાક્ષાતા ॥
દોહા - દેખિકે મન શંકિત ભયે, માતા પરમ સુજાન ।
સોઈ શ્રીકૃષ્ણકે રુપકો, ભયો હે યથારથ જ્ઞાન ॥
યહ ચરિત્ર શ્રીકૃષ્ણકે, અતિશે દિવ્ય ઉદાર ।
સુનત સબહિ કુમતિ ટરે, પતિત હોત ભવપાર ॥૩૦॥

ચોપાઇ

સુનુ મુનિ સોઈ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાના, વ્રજમહિ વિલસત કૃપાનિધાના ।
વરુણપાશકે ભયસેં તાતા, નંદ છોડાઈ હે જનસુખદાતા ॥
મયસુત વ્યોમાસુર હે જોઈ, ગોવર્ધનકી ગુફામહિ સોઈ ।
ગોપકું પુરિ હે અતિ દુઃખકારી, તિનકું છોડાઈ હે કૃષ્ણ મુરારી ॥
દિનમહિ કરત ક્રિયા વ્યવહારી, અતિશ્રમ કરિકે થકે નરનારી ।
નિશિમેં અચેત હોવત એહા, યું ગોકુલવાસી જન જેહા ॥
તિનકું કૃષ્ણદેવ ભગવંતા, અપનો ધામ વૈકુંઠ અનંતા ।
તહાં પહુંચાઈ હે પ્રભુ સુખકંદા, યું નિજજનકે મિટાઈ હે [1]ફંદા ॥
દોહા - યહ ચરિત્ર શ્રીકૃષ્ણકો, અતિશે આશ્ચર્યકારી ।
અધિક અલૌકીક તેહિ સુનત, વિમલ હોત નરનારી ॥૩૧॥

ચોપાઇ

હે નારદ નંદાદિક ગોપા, તિન કિયો ઇંદ્ર યજ્ઞકો લોપા ।
સોઈ રીશ કરિકે સુરરાજા, વ્રજકો નાશ કરનકે કાજા ॥

---

૧ ફંદા - પ્રપંચ

प्रलय मेघ प्रेरिहे अतिभारी, वायु वृष्टि अतिशे दुःखकारी ।
अति करुणा करिके सुखकंदा, पशुरक्षण ईच्छत गोविंदा ॥
सात वर्षके कृष्ण गोपाला, श्री गोवर्धन शैल विशाला ।
सात दिवसलुं श्रम विन तांही, कृष्णजी अपने एक करमांही ॥
गोवर्धन धरि हे ततकाला, जयुं उच्छिलींध्र उठावत बाला ।
युं लीलासें गोवर्धनधारी, ईंद्रको मद हरि हे अघहारी ॥
दोहा - ईंद्रको मान उतारि हे, कृष्ण कृपानिधि जोई ।
यह चरित्र श्रीकृष्णको, अतिशे अलौकिक सोई ॥૩૨॥

चोपाइ

सुनहुं तात शशि किरणसें भारी, शरद निशा अतिशे उजियारी ।
सो निशमहि श्रीकृष्ण सुखकारी, वनमध्य क्रीडा करत विहारी ॥
रासरमण गोपिन संग जेहा, तिनमहि ततपर वर्तत तेहा ।
ऐसे सोई श्रीकृष्ण भगवाना, मुरलीमें करत मधुरस्वर गाना ॥
तिनमहि सुंदर पद विस्तारा, मूर्छना जुत आलाप उदारा ।
ऐसे श्रीकृष्णके गीतसें गोपी, कामके रुजसें लोकहद लोपी ॥
प्रभुसंग प्रेम मगन व्रजनारी, रातमें अति ततपर सकुमारी ।
सो गोपिनको हरने हारा, अनुग कुबेरको दुष्ट अपारा ॥
शंखचूड राक्षस अति घोरा, तेहि शिर हरि हे कृष्ण करी जोरा ।
दोहा - शंखचूडके शिशको, तोरी हे मदन गोपाल ।
सोउ चरित्र श्रीकृष्णको, अतिशे दिव्य विशाल ॥
सोरठा - करसें उखारि हे कान, शंखचूडको शिश जब ।
चूडामणिकुं सुजान ग्रहण, करि हे प्रभु गुनसदन ॥૩૩॥

चोपाइ

सुनु मुनि प्रभुके चरित्र विशाला, जेहिविधिहनि हे दैत्य विकराला ।
प्रलंबासुर सोई गोपके रुपा, धेनुक खरपति खलको भूपा ॥
बगलारुप बकासुर पापी, केशी दैत्य विश्व परितापी ।
दैत्य अरिष्ट वृषभ तनुधारी, चाणूर मुष्टिकादि मल्ल भारी ॥
हाथी कुवलयापीड हे जोउ, कंस कालयवन हे सोउ ।

ભૌમાસુર અરુ કાશિ રાજા, ઈન આદિક બહુ અસુર સમાજા ॥
ઈનસેં ઔર શાલ્વ અતિ ઘોરા, દ્વિવિદ વાંદરા કુમતિ કઠોરા ।
બલ્વલ દૈત્ય દુઃખદાઈ, દંતવક્ર નૃપ અતિ અન્યાઈ ॥
નૃપતિ નગ્નજિતકે વૃષ સાતા, તિખે શિંણ પ્રબલ વિખ્યાતા ।
શંબર અસુર વિદૂરથ જેહૂ, રુક્મૈયા આદિક ખલ તેહૂ ॥
દોહા - ત્યું મહાભારત યુદ્ધમેં, આઈ હે નૃપતિ અપાર ।
અધિક સુભટ સંગ્રામહી, કર ગ્રહે ધનુષ ઉદાર ॥

ચોપાઇ

નૃપ કાંબોજ રુ મત્સ્ય હે જેહા, કુરુ કેકય સૃંજય નૃપ તેહા ।
ઐસે સબહી અસુર નૃપ જેહી, બલ અર્જુન રુ ભીમ મિષ તેહી ॥
સબહીકું હનિહે કૃષ્ણ મુરારી, પૈહે પરમપદ અતિ સુખકારી ।
ઐસે પાપીકું સ્વપ્રકે માંહી, જાકો દર્શન હોવત નાંહી ॥
એસો વૈકુંઠ લોક હે જોઈ, પૈ હે શ્રીકૃષ્ણ યોગસેં સોઈ ।
અપને દ્રોહકે કરને હારા, કંસાદિક સબ અસુર અપારા ॥
તિમમહિ કિતનેક અસુર હે જેઉ, હનિહે રામકે રૂપસે તેઉ ।
અર્જુનરૂપસેં શ્રીઅવિનાશી, અગણિત અસુર હનિહે અઘરાશી ॥
ભીમસેનકે રૂપસેં દેવા, કિતનેક અસુર હનિહે તતખેવા ।
દોહા - કિતનેક અપને હાથસેં, હનિ હે અસુરકે વૃંદ ।
અપને ધામ વૈકુંઠમેં, પહુંચાઈ હે સુખકંદ ॥
હે નારદ શ્રીકૃષ્ણકે, એહિવિધ ચરિત્ર હે જોય ।
સો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બિન, ઓરસેં કબહુ ન હોય ॥
સોરઠા - શ્વેતદ્વીપપતિ શ્યામ, સોઈ શ્રીકૃષ્ણ હોય વ્યૂહ જૂત ।
ચરિત્ર કરિહે સુખધામ, અનંત પતિત પાવન કરન ॥૩૪॥૩૫॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીવ્યાસરૂપ અવતારા, અજ નારદકું કહત ઉદારા ।
સુનુ મુનિ કાલકે યોગસેં એહા, મનુષ્યકિ બુદ્ધિ ઘટત હે તેહા ॥
યુગ યુગ પ્રતિ સંકોચકું પાવે, આવરદાહું અલ્પ હોઈ જાવે ।
અપનો કિયો વેદ હે જોઈ, ઐસે મનુષ્યકું દુર્લભ સોઈ ॥

બહુત કાલહુંસે નહિ આવે, એસો વેદ અતિ કઠિન કહાવે ।
યું લખિ વાસુદેવ ભગવાના, સત્યવતીમહિ પરમ સુજાના ।
ઋષિ પરાશરમેં દ્વિજરૂપા, પ્રગટ હોય પ્રભુ પરમ અનૂપા ॥
દોહા - વેદસ્વરુપી વૃક્ષકું, શાખા કરિકે સુજાન ।
કરિ હે વિભાગકું ભેદજુત, સબકું હોય જિમિ જ્ઞાન ॥૩૬॥

ચોપાઇ

અબ શ્રીહરિકો બુદ્ધ અવતારા, અજ નારદકું કહત શ્રુતિસારા ।
હે નારદ હિંસાહિ પ્રધાના, ઐસો વેદ મગ ગ્રહત અજાના ॥
તિનમેં હી રહત નિરંતર જેહા, કુકર્મ કરત ત્યાગી સંદેહા ।
જાકો વેગ ન જાનત કોઈ, મયદાનવને રચિ હે સોઈ ॥
સ્વૈરિણી પુંશ્ચલી કામિની જેહી, તીન પ્રકારકી જુવતિ એહિ ।
સોઈ તિહું પુરમેં ધર્મજુત જેહૂ, તિનહિકું હનત હે પાપી એહૂ ॥
ઐસે દેવરિપુ દાનવ ભારી, ધર્મકે સર્ગકું અતિ દુઃખકારી ।
જિનકિ તિનમેં મતિ હે જોઈ,અતિશે મોહ લોભ જુત હોઈ ॥
ઐસો કરિકે દેહકો વેષા, નિજ સમાજ લે સંગ અશેષા ।
બુદ્ધસ્વરૂપ પ્રગટ હોઈ દેવા, વાસુદેવ પ્રભુ અલખ અભેવા ॥
દૈત્યનિ પ્રવર્તાયો જેઉ, ધર્મકે મિષ અધર્મ હે તેઉ ।
દૈત્યકે શાસ્ત્રકે વચન હે જોઉ, બહુત ભાતિ ઉપધર્મ હે સોઉ ॥
દોહા - અધર્મ પ્રતિપાદન કરન, દૈત્યકે શાસ્ત્ર હે જોઈ ।
તિનહિકે વચન લે તાહિકો, પાખંડખંડી હે સોઈ ॥
સદ્ગ્રંથકે વચનમેં, શ્રુતિમગ સુખપ્રદ જેહૂ ।
બુદ્ધરૂપ ભગવાન સો, દૃઢ કરી સ્થાપિ હે તેહૂ ॥
નિજ આશ્રિત નરનારી, બુદ્ધરુપ ભગવાન ।
પાખંડીનકે ધર્મસેં, રક્ષા કરિ હે સુજાન ॥
સોરઠા - બુદ્ધરૂપ ભગવંત, કલિમધ્ય કરી હે પ્રથમ યુગ ।
તારી હે જીવ અનંત, ધર્મસર્ગ કરી હે પ્રબલ ॥૩૭॥

ચોપાઇ

કલ્કિરુપ અવતાર હે જેહૂ, અજ નારદકું કહત હે તેહૂ ।

હે નારદ જબ કલિકે જોરા, કલિકે ધર્મ પ્રવર્તીહે ઘોરા ॥
અતિ સત્પુરુષ કહાવત જોઈ, તિનહિકે ઘર હરિકથા ન હોઈ ।
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ વૈશ્ય વર્ણ તીના, અતિ પાખંડી હોઈ હે મલીના ॥
શૂદ્ર નૃપતિ હોઈ હે અતિપાપી, શ્રુતિમગ નિંદક જગ પરિતાપી ।
સ્વાહા સ્વધા વષટ્ હે જોઉ, શ્રુતિબાનિ ન ઉચ્ચારી રહે સોઉ ॥
તબ કલિયુગકે અંત ભગવાના, વાસુદેવ પ્રભુ પરમ સુજાના ।
કલ્કિ રૂપ હોય કે સુખકંદા, અતિ પ્રતાપ જુતદેવ સ્વચ્છંદા ॥
કલિકે શિક્ષક હોઈ હે ભારી, શ્રુતિમગ સ્થાપિ હે અતિ સુખકારી ।

છંદ હરિગીત

એહિ ભાતિ વિધિ નારદકે શુભ સંવાદસેં શ્રુતિસાર જૂં,
શ્રીવાસુદેવકે વરાહાદિક કહેઉ મુખ્ય અવતાર જૂં ।
તિનમહીં વરાહ રું યજ્ઞ કપિલ આદિક પ્રગટ જેહિ જૂં,
બ્રહ્મા રુ નારદકે સંવાદસેં પ્રથમ હોઈ ગએ તેહૂ જૂં ॥
અવતાર મન્વંતર સંબંધિ સદા હોત હે સોઈ જૂં,
સો બ્રહ્મ નારદ સંવાદસેં પ્રથમહી ભએ કોઈ કોઈ જૂં ।
કિતનેક તા પિછે ભએ કિતનેક રહે તેહિ કાલ જૂં,
ઈમિ સબહિ મન્વંતર વિષે અવતાર ધરત દયાલ જૂં ॥
ધન્વંતરિ અરુ પરશુરામ એ પ્રભુકે પ્રગટ દોય જૂં,
સંવાદ ભયો તેહિ સમયમહિં વર્તત રહે ભુવિ સોય જૂં ।
ત્યૂંહિ રામચંદ્રકે આદિ હરિ અવતાર હોવન હાર જૂં,
સંવાદકે પિછે ભએ કિયો ભવિષ્ય તાસ ઉચ્ચાર જૂં ॥
દોહા - ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનમેં, જો જો હરિ અવતાર ।
એહિ અધ્યાયમેં સબ કહે, ગુનપરાક્રમ શ્રુતિસાર ॥
સોરઠા - એહિવિધ હરિ અવતાર, સોઈ સદા સંસૃતિ હરત ।
પતિત કરન ભવપાર, જુગજુગ જન્મકું ધરત પ્રભુ ॥૩૮॥

ચોપાઇ

યું શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ઉદારા, કહેઉ તાસ નિર્ગુણ અવતારા ।
અબ યહ જક્તકી ઉત્પતિ જોઈ, તેહિ વિધિ સ્થિતિ રું પ્રલય હિત સોઈ ॥

વાસુદેવ ભગવાનકિ ભારી, યોગમાયા અતિશે વિસ્તારી ।
તિનકે ગુનસેં ઉદય ભઈ જેઉ, પ્રભુકિ વિભૂતિ કહત હે તેઉ ॥
હે નારદ યહ જક્ત હે જેહા, તાસ સર્ગમહી મુખ્ય હે એહા ।
તપ અરુ મેં મરીચ્યાદિક જેહૂ, નવ જો પ્રજાપતિ સ્રષ્ટા તેહૂ ॥
તેહી વિધિ યહ જગકી સ્થિતિ કાજા, ધર્મ વિષ્ણુ મનુ દેવ રુ રાજા ।
જક્ત પ્રલય હિત અધર્મ એહિ, શિવ રુ સર્પ અસુરાદિક તેહિ ॥
દોહા - અનંત શક્તિ ધરત સદા, વાસુદેવ ભગવાન ।
તેહિ માયાકી વિભૂતિ સબ, બરનિ પરમ સુજાન ॥
સોરઠા - હરિકી માયા જેહૂ, તાહિકે ગુનસેં હોત સબ ।
સગુન વિભૂતિ તેહૂ, જગકો ઉદય સ્થિતિ લય કરત ॥૩૯॥

ચોપાઇ

વાસુદેવ ભગવાન હે જેહા, નિર્ગુન તેહિ અવતાર હે તેહા ।
ત્યુંહિ અવતાર ચરિત્ર હે જોઈ, હરિ માયાકી વિભૂતિ સોઈ ॥
એહિ સબ અતિ સંક્ષેપસેં તાતા, કહેઉ તોય અતિ જગવિખ્યાતા ।
કરી વિસ્તાર સબહિ વિધિ સોઉ, કહતકું સમર્થ હોત ન કોઉ ॥
હે નારદ ભુવ રજકણ સબહી, બુદ્ધિમાન ગિન ડારે કબહી ।
એસો વિચક્ષણ પુરુષ હે જેહૂ, વિષ્ણુ વીર્ય ગિન શકત ન તેહૂ ॥
વાસુદેવ વિષ્ણુ ભગવાના, તેહી સામર્થિકો નાંહી પ્રમાના ।
તાતે તેહિ ગિન શકત ન કોઈ, અતિ અપાર લખિ મન ભંગ હોઈ ॥
સોઈ વિષ્ણુ ભએ વામનરૂપા, તીન પાઉ ભરે પરમ અનૂપા ।
તબ નિજ ચરણકો વેગ હે જેઉ, કાહુંસેં રોક્યો જાત ન તેઉ ॥
એસો આપકો ચરન હે જેહિ, અતિશે ઉર્ધ્વ ઉઠાયો તેહી ।
દોહા - સો વામનકો ચરન તબ, બ્રહ્મસદન લગ્યો જાય ।
અષ્ટાવરણ માયા સહિત, વેગસેં દિયે હે કંપાય ॥
એસે વિષ્ણુ અતિ પ્રબલ, વાસુદેવ ભગવંત ।
તેહિ પરાક્રમ સબ ગિનનકું, કોઉ ન શક્ય બુદ્ધિવંત ॥
સોરઠા - ગુનગન જાસ અપાર, નિગમ બખાનત નેતિ કહી ।
સોઈ હરિકે અવતાર, ગુન પરાક્રમ અતિશે અનંત ॥૪૦॥

ચોપાઇ

સુનુ નારદ જેહી ચરિત્ર અનંતા, એસે વાસુદેવ ભગવંતા ।
જગ ઉત્પત્તિ અરુ સ્થિતિ લયરૂપા, તાસ યોગમાયા હે અનૂપા ॥
સો માયાકે બલકો પારા, મેં નહિ જાનું એહિ નિરધારા ।
તુમસેં બડ સનકાદિક જેહૂ, ત્યુંહિ શિવાદિક મુનિ હે તેહૂ ॥
હરિમાયાબલ અનંત જાને, તાતે સબહિ હરિસેવા ઠાને ।
તબ તિનસેં પિછે ભએ જેહા, કહાંસે જાનિ સકતા હે તેહા ॥
હે મુનિ બહુત કહે કહા હોઇ, આદિદેવ સહસ્રાનન સોઇ ।
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનકે, નિત્ય નૌતમ અવતાર ।
શેષ સહસ્રમુખ તેહિ ચરિત્ર, નિશદિન ગાત ઉદાર ॥
સોરઠા - તદપિ અબલુ સોઇ, પાર ન પાવત સહસ્રમુખ ।
હરિગુન અગણિત હોઇ, તાતે શેષાદિક થકત ॥૪૧॥

ચોપાઇ

વાસુદેવ ભગવાન હે જોઉ, તાસ અનુગ્રહ બિન નર કોઉ ।
ભવ બ્રહ્માદિક જેસે જેહૂ, હરિ માયાબલ લખત ન તેહૂ ॥
યહ જગ ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લયરૂપા, પ્રભુકિ યોગમાયા હે અનૂપા ।
તેહિ બલકો કોઉ પાર ન પાવે, હરિ કરુણા બિન તરિહું ન જાવે ॥
એહિ વિધ પ્રથમ કહી સબ બાતા, અબ હરિકૃપા કહત સાક્ષાતા ।
વાસુદેવ ભગવાન હે જોઇ, જાપર તાસ અનુગ્રહ હોઇ ॥
સો હરિમાયા તરત હે સંતા, પારહું પાવત હે બુદ્ધિવંતા ।
અજ નારદકું કહત હિત લાઇ, સુનુ મુનિકથા પરમ સુખદાઇ ॥
જાકો મહિમા અનંત અપારા, એસે શ્રીપતિ પરમ ઉદારા ।
જાપર રિઝત હે પ્રભુ એહિ, અતિનિષ્કપટ ભાવસેં તેહી ॥
મન કર્મ વચનસેં દૃઢ મતિ ધારી, પ્રભુપદ આશ્રિત હોવત ભારી ।
સો અતિ દુસ્તર દેવકી માયા, તેહિ અતિ તરત હોત મન ભાયા ॥
દોહા - પ્રભુકિ યોગમાયા પ્રબલ, તેહિ એશ્વર્ય બલ જેહૂ ।
દૃઢ હરિ આશ્રિત ભક્તજન, સબવિધ જાનત તેહૂ ॥
શ્વાન શૃગાલકો ભક્ષ તન, તિનમહિ અહં મમ જોઇ ।
એસે ભક્તકી બુદ્ધિમહિ, કબહુ ન વર્તત સોઇ ॥

સોરઠા - એહિવિધિ દૃઢ હરિદાસ, સોઈ પ્રભુકી માયા તરત ।
પ્રભુ બિન સબસેં ઉદાસ, એહિ હરિમાયાકું લખત ॥૪૨॥

ચોપાઇ

હરિમાયાકું તરી રહે જેહા, ત્યુંહિ માયા જાનત કહે તેહા ।
તિનકે નામ કહું તોય તાતા, જો સબ શાસ્ત્રમેં અતિ વિખ્યાતા ॥
હે નારદ પુરુષોત્તમ દેવા, વાસુદેવ પ્રભુ અનંત અભેવા ।
તિનકિ યોગમાયા હે જેહૂ, સબવિધિ મેં જાનત હું તેહૂં ॥
તુમ અરુ સનકાદિક હે જોઈ, મરીચ્યાદિક જાનત હો સોઈ ।
અતિ સમર્થ શંકર હે જેઉ, હરિમાયા જાનત હે તેઉ ॥
સ્વાયંભુવ મનુ અરુ તેહી નારી, શતરુપા હરિભક્ત હે ભારી ।
જન પ્રહ્લાદ રું મનુસુત દોઉ, ઉત્તાનપાદ રું પ્રિયવ્રત સોઉ ॥
દેવહૂતિ આકૂતિ પ્રસૂતિ, એ સબ જાનત પ્રભુકિ વિભૂતિ ।
દોહા - અંગ નૃપતિ અરુ ઋભુ ઋષિ, પ્રાચીનબર્હિ નરેશ ।
ધ્રુવ જુત સબ ભગવાનકી, માયા જાને અશેષ ॥૪૩॥

ચોપાઇ

ઈક્ષ્વાકુ અરુ ઐલ જો રાજા, ત્યું મુચકુંદ નૃપતિ શિરતાજા ।
ગાધિ નૃપતિ અરુ જનક વિદેહી, રઘુ અરુ અંબરીષ નૃપ તેહી ॥
ગય રાજા અરુ સગર નૃપાલા, નૃપ યયાતિ ગુણ બુદ્ધિ વિશાલા ।
ઈત્યાદિક નરેશ સબ જેહૂ, હરિ માયબલ જાનત તેહૂ ॥
માંધાતા અલર્ક નૃપ જેઉ, શતધનુ રંતિદેવ નૃપ તેઉ ।
ભીષ્મપિતા હરિભક્ત ઉદારા, બલિરાજા ઉર વિમલ વિચારા ॥
ત્યું અમૂર્તરય નૃપતિ જેહા, નૃપ દિલીપ હરિભક્ત હે તેહા ।
દોહા - ઈતને સબ નૃપતિ ગિને, અતિ દૃઢ હરિજન એહી ।
પ્રભુકી યોગમાયા પ્રબલ, સબવિધિ જાનત તેહિ ॥૪૪॥

ચોપાઇ

ઋષિ સૌભરી ઉત્તંક ઋષિ ભારી, દેવ ઋષિ અતિશે અવિકારી ।
પિપ્પલાદ ઋષિ અરુ શિબી રાજા, ઉદ્ધવસ્વામી ભક્ત શિરતાજા ॥
કૃપાચાર્ય ઋષિ પરમ સુધીરા, ઋષિ પરાશર ગુણગંભીરા ।

ભૂરિષેણ રાજા જૂત જોઈ, સબ હરિમાયા જાનત સોઈ ॥
ત્યુંહિ વિભીષણ અરુ હનુમાના, શુકયોગી હરિભક્ત સુજાના ।
પાંડવ પાંચ અચલ હરિદાસા, આર્ષ્ટિષેણ કિયો પ્રભુપદવાસા ॥
વિદુરજિ પ્રભુ બિન સબસેં ઉદાસી, ત્યું શ્રુતદેવ વિપ્ર ગુનરાશી ।
દોહા - ઈન આદિક હરિભક્ત સબ, અચલમતિ જૂત જોઈ ।
પ્રભુકી યોગમાયા પ્રબલ, સુખહીસે જાનત સોઈ ॥૪૫॥

ચોપાઇ

અબ ઈહાં બહુત કહે કહા હોઈ, સત્પુરુષનકો સંગ કરે જોઈ ।
સોહિ હરિમાયા તરહિ રું જાને, એહિ વિધિ કહત હે અજ હરખાને ॥
સુનુ મુનિ પ્રભુપદપંકજ જેહૂ, અતિ અદ્‌ભુત ગતિ ચલતહે તેહૂ ।
એસે વાસુદેવ ભગવંતા, તાસ અનન્ય આશ્રય જુત સંતા ॥
તેહી આચરણ તેહી શિક્ષા જેહા, તિનમેં રહન શ્રદ્ધાજુત તેહા ।
એસે જો હોવત હે જંતા, વનિતા શૂદ્રકે આદિ અનંતા ॥
હૂણ શબર દોઉ ભિલ્લકી જાતિ, પશુસમ પાપી જીવ પશુઘાતી ।
સોઈ હરિમાયા તરુરને હારા, સોઈ હોવત હરિભક્ત ઉદારા ॥
પ્રભુકી યોગમાયા હે જેઉ, સબહી ભાતિ જાનતા હે તેઉ ।
દોહા - તબ જ્ઞાન સંતકે મુખ સુન્યો, વાસુદેવકો રૂપ ।
તાહિમેં મન ધારણ કિયો, સો હરિભક્ત અનૂપ ॥
સોરઠા - એસે હરિજન જેહૂ, સો હરિકી માયા તરત ।
જાનત સબવિધ તેહૂ, તિનમહિ કહા કહેનો અધિક ॥૪૬॥

ચોપાઇ

અબ માયાકું તરિકે જંતા, વાસુદેવ ભગવાન અનંતા ।
તિનકે ધામકું પાવત પ્રાની, તાસ સ્વરૂપ કહત સુખદાની ॥
હે નારદ મહામુનિવર જેહા, જિનકું બ્રહ્મ ઈમિ જાનત તેહા ।
પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ અધારિ, વાસુદેવ વિષ્ણુ સુખકારી ॥
તિનકો ધામ સોઈ બહુસ્વરૂપા, નિત્ય પ્રશાંત ભયરહિત અનૂપા ।
જ્ઞાનહિ માત્ર સ્વરુપ હે જાકો, શુદ્ધ હિ રહન સ્વભાવ હે તાકો ॥
માયા અરુ માયિક ગુન જેહૂ, તિન કિયે ભેદ રહિત હે એહૂ ।

પ્રકૃતિ પુરુષસેં પર સોઈ ધામા, આત્મતત્ત્વ ઈનકો હી નામા ॥
સર્વાત્મા સબકે આધારા, શબ્દાતીત સો ધામ અપારા ।
તાસ યથારથ રૂપ હે જોઈ, વચનસેં કહ્યો જાત નહિ સોઈ ॥
દોહા - મહદાદિક ચોવિસ મીલ, કિયો હે બ્રહ્માંડકું જેહુ ।
સો યહ અક્ષર ધામમેં, કબહુ સત્ય નહી તેહૂ ॥
સનમુખ ઠાઢિ હોન હીત, માયા સમર્થ નાંહી ।
લજ્જિત પ્રકૃતિ દૂરહિ રહે, સોઈ હરિધામ કહાંહી ॥

ચોપાઇ

પ્રભુકો ધામ સદા સુખરૂપા, શોકસેં રહિત સો પરમ અનૂપા ।
જતનકે કરનહાર જો સંતા, સો અપને મનકું બુદ્ધિવંતા ॥
બ્રહ્મરૂપ હરિધામકે માંહી, સ્થિર કરીકે અન્ય ઈચ્છત નાંહી ।
અપને જીવકું બ્રહ્મકે સંગા, એકભાવ જો કરત અભંગા ॥
એસે શ્રવણ મનનાદિક જેહા, સોઉ સાધન ત્યાગ કરત તેહા ।
બ્રહ્મરૂપ વર્તત હે એહી, તિલભર સંશય રહત ન તેહી ॥
જો નર પ્રથમ દરિદ્રી હોઈ, હરિ ઈચ્છાસેં ઈંદ્ર ભયો સોઈ ।
જલકી વૃષ્ટિ કરિકે સુખકારી, સબ જીવનકું તૃપ્ત કરે ભારી ॥
એસો સમર્થ હોત હે જેહૂ, પ્રથમ દરિદ્રપને મહી તેહૂ ।
જલહિત કૂપ રું વાપી જેઉ, તેહિ ખોદનકે સાધન તેઉ ॥
પ્રબલ કુદાર પાવરા જોઉ, સબવિધિ ત્યાગ કરત હે સોઉ ।
દોહા - તેહિ વિધિ શુભમતિ સંતસો, બ્રહ્મવિષે મન ધારી ।
શ્રવણ મનન આદિક સબે, સાધન દેવત ડારિ ॥
સોરઠા - બ્રહ્મરુપ હરિ ધામ, હરિ હરિજન તિનમહિ રહત ।
ત્યું બ્રહ્મપુર તેહી નામ, અક્ષર વૈકુંઠ તેહી કહત ॥૪૭॥૪૮॥

ચોપાઇ

હે નારદ સો બ્રહ્મસ્વરૂપા, જાકો ધામ હે પરમ અનૂપા ।
એસે વાસુદેવ ભગવંતા, સબહીકે અન્તર્યામી અનંતા ॥
સાક્ષિરૂપસેં સોઈ ઉદારા, સબકું કર્મફલકે દેનારા ।
મહત્તત્વાદિક તત્ત્વ હે જોઈ, સબ મિલિકે ચોવીસ હે સોઈ ॥

તેહી પરિણામસેં ઉપજ્યો જેહુ, કાયરૂપ બ્રહ્માંડ હે એહૂ ॥
તિનકી ઉત્પત્તિ સ્થિત લય જેહા, વાસુદેવસેં હોવત તેહા ।
અજ અવતારી પુરુષ હે જેહી, વાસુદેવ ભગવાન હે તેહી ॥
નભ જિમિ અતિ નિર્લેપ હે જેઉ, અંતર્યામી રૂપસેં તેઉ ।
દોહા - સબહી જીવ અરુ ઈશકે, દેહમેં રહત હે સોય ।
તદપિ દેહકે નાશસેં, આપકો નાશ ન હોય ॥૪૯॥

ચોપાઇ

સુનહું તાત એહિવિધિ કરતારા, સબ અવતારકે ધારનહારા ।
સો અવતારકું ધરિકે મુરારી, દિવ્ય અલૌકિક ભવભયહારી ॥
એસે ચરિત્ર કરત અભિરામા, બ્રહ્મરૂપ હે જિનકો ધામા ।
વિશ્વકી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય જેહૂ, તિનકે કરનહાર હે એહૂ ॥
એસે વાસુદેવ ભગવાના, તોય સંક્ષેપસેં કહેઉ સુજાના ।
સુનુ મુનિ બહુત કહે કહા હોઈ, જડ ચૈતન્યકે રૂપ જગ જોઈ ।
સબહિકિ ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય જેઉ, વાસુદેવ પ્રભુ કરત હે તેઉ ॥૫૦॥

હે નારદ સુનુ વચન હમારા, વાસુદેવ પ્રભુકે અવતારા ।
તિનકે ચરિત્ર સંબંધિ ભારી, સબહી કથા તોય કહી સુખકારી ।
યાકો નામ ભાગવત પુરાના, હરિ અવતારચરિત્ર ગુનગાના ॥
દોહા - વાસુદેવ ભગવાન મોય, કહ્યો કૃપા કરી જેહૂ ।
મેં તુમકું સબવિધિ, બરનિ સુનાયો તેહૂ ॥
સોરઠા - વાસુદેવ ભગવાન, તેહિ એશ્વર્ય વિભૂતિ સબ ।
કહી સંક્ષેપ સુજાન, તેહી વિસ્તારહું અતિ અધિક ॥૫૧॥

ચોપાઇ

હે નારદ સર્વાત્મા જેઉ, સબહિકે આધાર હે તેઉ ।
સંકટ હરનેહાર અનંતા, એસે વાસુદેવ ભગવંતા ॥
તિનમહિ જેહી વર્ણનસેં ભારી, મનુષ્યકું ભક્તિ હોય અઘહારી ।
એહિવિધિ રાખિકે વિમલ વિચારા, શ્રીમદ્ભાગવત સબ શ્રુતિ સારા ।
ઈનકો વર્ણન કરહું ઉદારા, જેહિ સુનિ હોઈ પતિત ભવપારા ॥૫૨॥

સુનુ મુનિ અતિ સમર્થ સબ જાના, એસે વાસુદેવ ભગવાના ।

તિનકિ યોગમાયા હે જેહા, વિધિ હરિ હરકે રૂપસેં તેહા ।
વિશ્વકી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય કરહી, પ્રબલ ચરિત્ર સદા વિસ્તરહી ।
તાસ વરાહાદિક અવતારા, અનંત જીવકો કરન ઉદ્ધારા ।
ભૂમિ ઉદ્ધારણાદિક હે જેહૂ, સબહી ચરિત્ર મોક્ષપ્રદ તેહી ।
સો ચરિત્ર વર્ણન કરે જેહૂ, સુનિકે આનંદ પાવત તેહૂ ।
શ્રદ્ધાસેં સુનત હે નિત્યપ્રતિ જોઈ, હરિમાયાસેં મુઝાત ન સોઈ ॥
દોહા - વાસુદેવ ભગવાનકે, ગુનમેં પ્રીતિ જુત જોઈ ।
યોગ્ય અયોગ્ય ચરિત્રમેં, મોહ ન પાવત સોઈ ।
તેહી કારન એહિ ચરિત્રકો, કરિકે અતિ વિસ્તાર ।
તુમ અતિશેં વર્ણન કરો, જાનિકે પર ઉપકાર ।
યું અજ નારદ કું કહે, હરિ અવતાર ચરિત્ર ।
કહત સુનત આનંદપ્રદ, હરિગુન કથા વિચિત્ર ।
એહિ અવતાર ચરિત્રકો, પાઠ કરત નિત્ય જેહૂ ।
જરત પાપકે પુંજ સબ, લહત પરમ પદ તેહૂ ।
હરિ અવતાર ચરિત્રકું, કહત સુનત બુદ્ધિવંત ।
અધિક વિમલ મતિ હોત હે, રીઝત શ્રીભગવંત ॥
સોરઠા - વાસુદેવ ભગવાન, તેહી અવતાર ચરિત્ર સબ ।
પ્રેમસેં સુનત સુજાન, તાસ સબહી સંકટ ટરત ॥
દોહા - યહ અવતાર ચરિત્રકું, કહત સુનત હરિદાસ ।
મુક્તાનંદકો નાથ તેહી, ઉરમહિ કરત નિવાસ ॥૫૩॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
દ્વિતીયસ્કન્ધે બ્રહ્મનારદસંવાદે મુક્તાનંદમુનિવિરચિતા શ્રીવાસુદેવાવતાર
ચરિત્રટીકા સંપૂર્ણા ॥

॥वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात् ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

રાસપંચાધ્યાયી

(દોહા)

મોર મુગટ શિરપર ધર્યો, કર મુરલી અભિરામ,
વૃંદાવનકી કુંજમેં, ઠાઢે શ્રી ઘનશ્યામ ૧
વસ્ત્ર હરે વ્રજનારિકો, તબ દિનો વરદાન,
સો અવસર દેખત ભયે, સુંદર શ્યામ સુજાન ૨
શરદ નિશિ પુરન શશિ, સુંદર યમુનાં તીર,
પ્રફુલ્લિત વન છબી દેખિકેં, રિઝત ભયે બલવીર ૩
ઉત્તમ આશુ માસકી, શહદ પૂનમ સુખરૂપ,
રસિક છેલ ઘનશ્યામને, બંસિ વજાઈ અનૂપ ૪
મનમોહન મુરલી વિષે, કિયો સામેરી રાગ,
શ્રવન સુનત વ્રજસુંદરી, કીનો સબકો ત્યાગ ૫

પદ ૧ (રાગ : સામેરી)

અનિહારે - મુરલિકો નાદ સુની વ્રજબાળા, સબ ગૃહ કાજ તજે તતકાળ,
અનિહારે - પતિ સુત ગૃહ તજી દિના, ઉલટા અંગ સિંગારકુ કિના ૧
ઢાળ - સિંગાર ઉલટો કિન પ્રેમમેં, મગન સબ વ્રજસુંદરી,
ચાલે વેગસે વનમધ્ય જેહિ સ્થળ, શ્યામસુંદર શ્રીહરિ ૨
પતિ કુટુંબી બંધુકી, રોકી ન રહી વ્રજભામિની;
મુરલી કે સ્વર સે મન હર્યો, ગઈ કૃષ્ણ ઢીગ સબ કામિની ૩
જાકું રોકી ગૃહમધ્ય સોઉ તન તજી, કૃષ્ણકું પ્રથમહિ મિલી;
કહે દાસ મુક્તાનંદ વ્રજત્રિય, પ્રીતિ સબસોં અતિ ભલી ૪

૧ મુસકાઈ - હસીને

પદ ૨

અનિહાંરે - જબ વ્રજનારી પ્રભુ ઢીગ આઈ, તિનસંગ બોલે મોહન મુસકાઈ;[1]
અનિહાંરે - વ્રજકો ક્ષેમ કહો સમુઝાઈ, કેહિ કારન આવત સબ ધાઈ ૧
ટાળ - સબ ધાઈ આવત સુંદરી તેહી, હેતુ કહો સમુઝાય કે;
તુંમકું ન દેખી કુટુંબી સબ, ખોજી હેં અકુલાઈ કે ૨
અતિ સરસ વનછબી દેખી તુમ સબ, જાઓ નિજ ગૃહ ભામીની;
અપરાધ અપને કુટુંબીકો; કબહુ ન કીજીએ કામીની ૩
તેહી કારને તુમ જાઓ ગૃહપ્રતી, નિજપતી સેવન કરો;
કહે દાસ મુક્તાનંદકો પ્રભુ, એહી બચન દઢ અનુસરો ૪

પદ ૩

અનિહાંરે - જો દઢ સ્નેહ તુમારો, તો તુંમકું ભયો દર્શ હમારો;
અનિહાંરે - નારીકો ધર્મ નિજપતિ સેવા, ઈનહીસેં સબ સુખ લહે તતખેવા ૧
ટાળ - તતખેવ વનિતા પાવે મહાસુખ, નિજ પતિ સેવત જબે;
તેહી કારને વ્રજસુંદરી તુમ, સતી ધર્મ રાખો સબે ૨
જડ, વૃદ્ધ, રોગી, દુઃશીલ; નિર્ધન, દીન, દુર્બળ જોઈ જ્યુ;
એસો હુ પતિ જો અપાતકી, વનિતાકું ભજનો સોઈ જ્યુ ૩
કુલવંતી નારી ભજત પરનર, સોઈ સબ દુઃખ કૂપ હે;
કહે દાસ મુક્તાનંદકો પ્રભુ, એહી મર્મ અનૂપ હે ૪

પદ ૪

અનિહાંરે - મમ ગુન શ્રવન કીરતન ધ્યાના, તિનહિસેં મહાસુખ હોત સુજાના;
અનિહાંરે - સો સુખ ઢિગ નહિ વ્રજનારી, તાહિતેં નિજગૃહ જાઓ વિચારી ૧
ટાળ - નિજભવન તુમ ફીર જાઓ યું જબ, કહ્યો શ્રીમદન ગોપાળ જ્યુ;
સોઈ સુનત શોકકે સિંધુ મેં, ડુબત ભઈ તતકાલ જ્યુ ૨
કરે રુદન નીચે વદન પાઓસેં, ભૂમિ પર ચિત્રનિ કરે;
મનભંગ ચિન્તામગ્ન વ્રજત્રિય, ખેદજુત શ્વાસની ભરે ૩
એહિ ભાતિ સબ વ્રજસુંદરી પ્રભુ, વચન સુંની વ્યાકુળ ભઈ;
કહે દાસ મુક્તાનંદ હરિ ઢિગ, નિહુર હોય ઠાઢિ રઈ ૪

દોહા

પ્રીતમ પ્રેમ વિલોકને કહે વજ્રસમ વેન;
ધીરજ ધરી વ્રજસુંદરી, પૂછન લાગી નેન ૧
ગદગદ સ્વરસેં ગોપિકા, કછુ એક ક્રોધ જનાય;
મોહનસંગ બોલત ભઈ, પ્રેમ ન બરન્યો જાય ૨

પદ ૫

અનિહારે - પ્યારે કઠીન વચન નહિ કેના, કરે વિનતિ સોઉ સુની લેના ૧
તુમ કાજ તજ્યો હે સંસાર, તજે માત પિતા પરિવાર ૨
તેરે પદપંકજ ઢિગ આઈ, તજી સબ લૌકિક સગાઈ ૩
મુક્તાનંદ કે નાથ વિહારી, સખા શરન ન ત્યાગો મુરારી ૪

પદ ૬

અનિહારે - તુમ ધર્મ કહે ગિરિધારી, સોતો સબહિ સત્ય સુખરૂપ ૧
પતિ આદિ કુટુંબકી સેવા, એહી માનિનીકો ધર્મ દેવા ૨
સોતો હમ સબ તુંમહિમે ધર્યો, જુઠો જગતકો નાતો સો ટાર્યો ૩
મુક્તાનંદકે નાથ વિહારી, હમ સબ વિધ શ્યામ તુમારી ૪

પદ ૭

અનિહારે - નરનારી પ્રવીન હે જોઈ, પ્રીતિ તુંમસો કરે દ્રઢ સોઈ ૧
પતિ પુત્રાદિક દુઃખદાઈ, વાકી સબવિધ જુઠ સગાઈ ૨
તુંમ મન હર લીને મુરારી, તાતે મોહિ સકળ વ્રજનારી ૩
મુક્તાનંદ કે શ્યામ છબીલા, કરો ગોપીનસોં રસલીલા ૪

પદ ૮

અનિહારે - ગોપી વિરહ અનળ સેં પ્રજારી, સિંચો અધરસુધાસેં વિહારી. ૧
સિંચે બિન તુંમકે ઉર ધારી, સબ તજી હું પ્રાન વ્રજનારી. ૨
જબસેં તવ પદ સ્પરશે મુરારી, ભયે વિષસમ નર સંસારી. ૩
મુક્તાનંદ કે શ્યામ સુજાન હમ, ભઈ તુમ સંગ એકતાન. ૪

(દોહા)

જબ સેં તવ પદ પરશકો, સુખ પાયો શ્રુતિસાર;
તબસેં સબ વ્રજસુંદરી, ઝેર કિયો સંસાર ૧

શ્રી સુરવૃંદકું ત્યાગિંકે, તવ પદ રત ભઈ ધીર;
ત્યું હમ તવ પદરજ સુખદ, પ્રાપ્ત ભઈ બલવીર ૨

પદ ૯

રંગ છેલ રસિક ગિરિધારી રે, તુમ પર બલિહારી;
પ્યારે નટવર કુંજવિહારી, તુમ પર બલિહારી ટેક૦
મોર મુગટ મકરાકૃતિ કુંડલ, ભાલ તિલક છબી છાજે રે;
નયન મીન ખંજન છબી લુંટત, ચંચળ અધિક વિરાજે રે તુમ૦ ૧
પુરન શશિ સમ વદન વિરાજત, મંદ હસની સુખકારી રે;
ઉર વિશાળ ભુજદંડ વિલોકત, મોહિહે સબ વ્રજનારિ રે તુમ૦ ૨
શોભાધામ શ્યામ તવ મૂર્તિ, પલક ન જાત વિસારી રે,
મુક્તાનંદ કે શ્યામ ચતુર વર, ભઈ હમ નાથ તુમારી રે તુમ૦ ૩

પદ ૧૦

તેરે નેંન બાનકી મારી રે, ઝુરત વ્રજનારી
સો તો દરદ મિટાઓ મુરારી રે ટેક૦
કોટિ મદન મદ હરન તુમારો, રૂપ વિલોકત જોઈ રે,
ત્રિભુવનમેં ત્રિય માત્ર હે તિનમધ્ય, અચળ રહે નહિ કોઈ રે ઝુરત ૧
મોરલિકે નાદસે ખગ મૃગ મોહ્યે, ઓરનકી કહા કે' ના રે,
હમ સબ આઈ વિરહ જ્વર વ્યાકુળ, નાથ અભય સુખ દેના રે સુરત ૨
વિરહ અનળ તન જારિકેં તુમકું, વરી હું રસિક બહુનામી રે,
મુક્તાનંદ કે નાથ નિરંતર, તુમહિ હમારે સ્વામી રે સુરત ૩

પદ ૧૧

દેખી વિરહ વિકળ વ્રજનારી રે રિઝે ગિરધારી,
રચ્યો રાસ પરમ સુખકારી રે .... ટેક૦
વનિતાવૃંદ મધ્ય મનમોહન, કરત વિનોદ વિહારી રે,
જ્યું ઉડુગણકે મધ્ય શશિ પુરન, યું સોહન અઘહારી રે રિઝે ૧
મત ગયંદ જીમિ જુવતિ જૂથ મધ્ય, ઉર વૈજયંતિ માલા રે,
એહિવિધ વન શોભાવત ડોલત, રસિક છેલ નંદલાલા રે રિઝે ૨

૧ હિમવારુ જુત - શીતળ પવન યુક્ત

હિમવારુ જુત[1] શ્રીયમુના તટ; તહાં આયે વનવારી રે,
મુક્તાનંદ રસિક મોહનકી, યા છબીપર બલિહારી રે રિઝે ૩

પદ ૧૨

કરે રાસરમણ નંદનંદા રે, વાલમ વ્રજ ચંદા,
વાંકું નિરખત હોત આનંદા રે ટેક૦
કંઠ બાંહ આલિંગન ચુંબન, મર્મવચન સુખકારી રે,
નેંનસેંન[1] નખ પરશ મર્મસ્થળ, કરતહેં કુંજવિહારી રે વાલમ ૧
યું નિજ સ્પરશસેં વ્રજવનિતા ઉર, રતિ પતિ અધિક બઢાયો રે,
વ્રેહવંતી[2] રસમગ્ન ભઈ સબ, રાસ રચ્યોં મન ભાયો રે વાલમ ૨
યું વ્રજવનિતાકું મોહનસેં, માન પ્રાપ્ત ભયો ભારી રે,
મુક્તાનંદ કે પ્રભુસંગ ખેલત, ભઈ અતિશેં અહંકારી રે વાલમ ૩

(દોહા)

રસિક કૃષ્ણ સંગ કામિની, રાસ રમતહેં જોઈ,
ત્રિભુવનકી ત્રિયસેં અધિક, આપકું જાનત સોઈ. ૧
ગોપિનકું સૌભાગ્ય મદ; દેખિકે શ્રી ભગવાન,
માન હરન વ્રજનારિકો, હરિ ભયે અંતરધાન. ૨

પદ ૧૩ (ચાલ પ્રથમની)

અનિહારે - અંતરધાન ભયેહેં મુરારી, મણિ વિન ફણી જ્યું વિકળ વ્રજનારી;
અનિહારે - જ્યું ગજ વિન ગજી અકુલાવે, ત્યું પ્રભુ વિન ગોપી દુઃખ પાવે ૧
ટાળ - દુઃખ પાવે કૃષ્ણ વિયોગસેં, ઉનમત્ત ભઈ ગજગામિની;
મન હર્યો શ્રીઘનશ્યામ કૃષ્ણકી, કરત લીલા કામિની ૨
શ્રી હરિકી રાસ વિલાસ લીલા, ઉર વસી વ્રજનારી કું;
તેહિ ધ્યાનસેં કહે કૃષ્ણમેં, ભુલી સો તન સંભારકું ૩
એહી ભાતિ પ્રેમદીવાની વ્રજત્રિય, કૃષ્ણહિત વન વન ફીરે;
કહે દાસ મુક્તાનંદ પ્રભુ વિન, પલ ન કોઉ ધીરજ ધરે ૪

પદ ૧૪

અનિહારે - વિરહ વિકળ વ્રજનારી, પુછત સબ તરુકું સકુમારી;

૧ નેંનસેન - આંખના ઈશારા, ૨ વ્રેહવંતી - વિરહવાળી

અનિહારે - વટ પીપર સુખકારી, તુંમ કહું દેખે દયાળુ મુરારી ૧
ઢાળ - તુંમ દેખે કહું નંદલાલ બકુલ, અશોક નાગ પુંનાગ જી;
ચંપક! કહાં બળવીર ગયેરી, બઢાય દેઢ અનુરાગ જી ૨
હે તુલસી! તુંમ શ્રી હરિકું વલ્લભ, દેખે કહું વ્રજચંદરિ;
હે જાય! જૂથી માલતી!, કીન દેખે આનંદકંદરિ ૩
તેહી ભાતિ અંબ કદંબ પનસ, તમાલતરુ જો વિશાલ જી;
કહે દાસ મુક્તાનંદ ગોપી, પુછે તેહી તતકાળ જી ૪

પદ ૧૫

અનિહારે - વનવેલિકું પુછી કેં હારી, પ્રભુ સંગ પ્રેમ મગન વ્રજનારી;
અનિહારે - હરિ ગુન લીલા સંભારી, તેસેહેં કરન લગી સકુમારી ૧
ઢાળ - સકુમારી કૃષ્ણકી કરત લીલા, પૂતના એક હોત જી,
વાકે કૃષ્ણ હોત સો પ્રાન પિબત, છોડ છોડ યું રીત જી ૨
એક શકટ ભઈ વ્રજસુંદરી, અન્ય બની હે બાળમુકુંદ જુ,
તોહ હનિહે પદ કે પ્રહાર સેં, સબ હસત વનિતાવૃંદ જુ ૩
એક બનિહે તૃણાવર્ત કૃષ્ણકું, ગગનસેં સો ઉડારહિ,
કહે દાસ મુક્તાનંદ તિનકું, કૃષ્ણ ભઈ સોઈ મારહિ ૪

પદ ૧૬

અનિહારે - બાળકૃષ્ણ કોઉ બની આવે, ઘુંટુરની ચલત નુપુરકું બજાવે,
અનિહારે - રામકૃષ્ણ બની સખી દોઈ, ગોપ રૂ વછ બની હેં કોઈ કોઈ ૧
ઢાળ - કોઈ બનિ હે બગુલા રૂપ તાહિકું, કૃષ્ણ ભઈ સોઈ મારહિ;
એક ભઈહે વછ સ્વરૂપ તીનકું, કૃષ્ણ ભઈ સો પછારહિ ૨
કોઈ કૃષ્ણકો ચિંતન કરત, નિજદેહ ભુલી ભામિની;
મેં કૃષ્ણ દેખો લલિત ગતિ મમ, યું કહત કોઈ કામિની ૩
એક ઈન્દ્ર હો કરે કોપ વ્રજપર, હરિ હું અન્ય ગિરિ ધરે;
કહે દાસ મુક્તાનંદ, વ્રજત્રિય, કૃષ્ણસમ લીલા કરે ૪

દોહા

વસ્ત્ર કો ગિરિ કર પર ધર્યો, રસિક રાય બની એક;

૧ કારો અહિ - કાલિનાગ

ઓરહુ લીલા કૃષ્ણકી, વ્રજત્રિય કરત અનેક ૧
એક ભઈ કારો અહિ[1], દુજી બની નંદલાલ;
લાતનસેં શિર કુટિકેં, લીલા કીન વિશાલ ૨

પદ ૧૭ (ચાલ બીજી)

અનિહારે - એક ગોપ હો કહત પોકારી, આયો દાવાનળ દુઃખકારી ૧
એક કૃષ્ણ હો નેંન મુદાવે, વાકો તુરત પાન કર જાવે ૨
એક જશોમતી હોય રિસાની, બાંધે દામસેં સારંગપાની ૩
મુક્તાનંદકો નાથ વિહારી; કિનિ બાવરિશિ[1] વ્રજનારી ૪

પદ ૧૮

અનિહારે - તરુ વેલિનકું વ્રજનારી ફિરે, પુછતી સબ સકુમારી ૧
એસે વનવન ઢુંઢત જાઈ, દેખે કૃષ્ણ ચરણ સુખદાઈ ૨
એહેં કૃષ્ણ ચરણ અઘહારી, દેખો સોળ ચિહ્ન સુજયકારી ૩
મુક્તાનંદકો નાથ વિહારી, ચલે એહિ મગ દેવમુરારી ૪

પદ ૧૯

અનિહારે - વ્રજનારી વેગસેં આઈ, ચલિ ચરનકે મગ મુદ પાઈ ૧
હરિ કે ચરન ચિહ્ન સંગ પ્યારી, દેખે પ્રિયકે ચરન દુઃખકારી ૨
તબ સબહિ અધિક અકુલાની, બોલી અતિ આતુર હોય બાની ૩
મુક્તાનંદ કે પ્રભુ સંગ જોઈ; રસ ચોર પ્રવિન હે સોઈ ૪

પદ ૨૦

અનિહારે - ગઈ કૃષ્ણ કે સંગ જો બાળા, વાકો પુણ્ય હે પરમ વિશાળા ૧
વાનેં ઈશ આરાધે હે ભારી, તાતેં વશ ભયે કુંજવિહારી ૨
હુમકું ત્યાગિકે દેવ મુરારી, લિનિ સંગ એકાંત મેં પ્યારી ૩
મુક્તાનંદકો શ્યામ સુજાન, વાકો અધર સુધા કરે પાન ૪

(દોહા)

દેકો સખી શ્રીકૃષ્ણકે, ચરણ રેણુ સુખરૂપ,
ભવ બ્રહ્મા શ્રી અઘ ટરન, નિજ શિર ધરત અનૂપ. ૧

---

૧ બાવરિશિ - ગાંડા જેવી

કૃષ્ણકે ચરણ સમીપ યહ, બેરન ત્રિય પગ જેહૂ,
દેખત છાતી જરત હે, મહાદુઃખ દેતહે તેહૂં ૨

પદ ૨૧ (ચાલ ત્રીજી)

દેખો કૃષ્ણ ચરન સુખકારી રે, ઈહાં ગએ ગિરિધારી;
ચલો વેગસેં સબ વ્રજનારી રે .. ટેક૦
એહિ ઠોર લીયે કુસુમ પ્યારિ હિત, આગે ચરન ઉઠાઈ રે;
એહિ સ્થલ કૃષ્ણ કામી ત્રિય વેની, ગુંથીહે અધિક બનાઈ હે ઈહાં ૧
યહિ ઠોર ત્રિય કાંધ ચઢાઈ, કુસુમ લેનહિત કામી રે;
અતિસેં પાઓ ગડે રેતિમહિ, બોજ વહત બહુનામી રે ઈહાં ૨
સો ગોપીકે ચરન કૃષ્ણ સંગ, ઈહાં નહિ ભાસત માઈ રે;
મુક્તાનંદ કે શ્યામ ચતુર વર, પ્રેમસેં કાંધ ચડાઈ રે ઈહાં ૩

પદ ૨૨

પ્રભુ પુરનકામ મુરારી રે, સંગ રાધે પ્યારી;
રસ કેલી[1] કરત સુખકારી રે ટેક૦
આત્મારામ તદપી રાધે સંગ, રમણ કરત ગિરિધારી રે;
કામિનકું અતિ તુચ્છ જનાવત, ત્રિયકી દુષ્ટતા ભારી રે સંગે ૧
શ્રીહરિ સંગ લઈ જો પ્યારી, સો ભઈ અતિ અભિમાની રે;
સબ ગોપિનકું ત્યાગી મોહિ પર, રિઝેહે સબ સુખદાની રે સંગે ૨
સબ ગોપિનસેં અધિક આપકું, માનત રાધે ગોરી રે;
મુક્તાનંદકો નાથ મનોહર, હસત જાની તેહી ભોરી રે સંગે ૩

પદ ૨૩

ભઈ પ્રભુસંગ અતિ અભિમાની રે, કછુ ન જુગત જાની;
બોલી શ્યામ સુંદરસોં બાની રે ટેક૦
અબ મોય કાંધ ચઢાય કે પ્રીતમ, જહાં ઈચ્છા તહાં જાના રે;
સુનત વચન શ્રીહરિ હસી બોલે, આઈયેં પ્યારી સુજાના રે કછુ૦ ૧
કૃષ્ણ કે કાંધ ચઢન લગી ગોપી, અતિશેં હોય અજાના રે;
પુરનકામ શ્યામસુંદર વર, હરિ ભએ અંતરધાના રે કછુ૦ ૨

૧ કેલી - ક્રિડા

INDEX

વનમધ્ય રહીરી એકેલી રાધે; રૂદન કરત અતિ ભારે રે;
મુક્તાનંદ કે નાથકું ખોજત, આઈ સબે વ્રજનારી રે કછુ૦ ૩

પદ ૨૪

મે તો માન કીયો મેરી માઈ રે, અબ સોઈ ફળ પાઈ;
મોકું તજી ગએ કુંવર કનાઈ રે ટેક૦
જ્યું જ્યું માન દીયો મનમોહન, ત્યું ત્યું ભઈ અહંકારી રે,
તેહિ કારણ મોય ત્યાગી રસિકવર, કહીસો વાત વિસ્તારી રે અબ૦૧
યું અપનો સુખદુઃખ ગોપીનકું, દિનોહે સબહી જનાઈ રે;
કૃષ્ણકે ગુન નિજ ઓગુન શોચત, હોવત અતિ અકુલાઈ રે અબ૦૨
કૃષ્ણકું ખોજી હારિ વ્રજનિતા, ફીર જમુનાતટ આઈ રે;
મુક્તાનંદ કે નાથ વિના સબ, શોચન અતિ મુરઝાઈ રે અબ૦૩

દોહા

સબહિ ભાતિ વ્રજસુંદરી, ભઈ હરિસોં એકતાર;
રસિક કૃષ્ણ મન હર લિયો, ભુલી તન સંભાર ૧
વ્રેહવતી વ્રજસુંદરી, અતિશેં હોય અધીર;
સબ હરિગુન ગાવન લગી, જ્યું રીઝત બલવીર ૨
જન્મ કર્મ શ્રીકૃષ્ણકે, વ્રજવનિતા કિયે ગાન;
વિરહ વિકળ વ્રજનારી ઢિગ, આયે શ્રી ભગવાન ૩
પીતાંબર ધર શ્રીહરિ, જબ દેખે ઘનશ્યામ;
ઉઠી ધાઈ વ્રજસુંદરી, ભઈ સબ પૂરન કામ ૪

પદ ૨૫ (ચાલ પ્રથમની)

અનિહારે - વેગસેં દોરી ગોપી સુજાના, માનુ સબ તનમેં આવત ભયે પ્રાના,
અનિહારે - કોઈ કર ચરન ગ્રહ હે ધાઈ, કોઈ હરિમુખ ચુંબત મુદ પાઈ ૧
ઢાળ મુદ પાય કૃષ્ણકે વદનસે, તાંબૂલ લેતહેં ભામિની;
એહિ ભાતિ પ્રેમસેં ભઈ રસબસ, કૃષ્ણકે સંગ કામિની ૨
વ્રજનારી વૃંદ સમેત શ્રીહરિ, આએ યમુનાતીર જૂ;
ઉડુગનમેં પૂરન ચંદસમ, સોહતહેં શ્રી બલવીર જૂ ૩
વ્રજસુંદરી નિજ વસ્ત્રાસેં, આસન કિયો અભિરામ જૂ;

કહે દાસ મુક્તાનંદ તાપર, બેઠે શ્રીઘનશ્યામ જૂ ૪

પદ ૨૬

અનિહારે - કરી સનમાન કહે વ્રજનારી; હમકું ક્યું તજી ગએ કુંજવિહારી;
અનિહારે - નિજજનકું ન ભજત મુરારી, યહ કહા ટેવ પરિહે તુમારિ ૧
ટાળ - તુમારી યહ કહા ટેવ નટવર, કહો જુ ઉત્તર શ્રીહરિ;
હમ ત્યાગી સબહી કુટુંબીકું, શુદ્ધ ભાવજુત તુમકું વરી ૨
સુની વચન સબ વ્રજનારી કે, હસી કહત શ્રીઘનશ્યામ જૂ;
મેં ભક્તહિત ભૂપર ફીરું, કરુ દાસ પૂરનકામ જૂ ૩
જો ભજત મોયમેં ભજું વાહિકું, એહિ હમારી બાન જૂ;
કહે દાસ મુક્તાનંદકો પ્રભુ, ભક્તજન મમ પ્રાન જૂ ૪

પદ ૨૭

અનિહારે - સુની સબ ગોપી શ્રીમુખ બાની, ભઈ રસમગ્ન અધિક હરખાની;
અનિહારે - તબ પ્રભુ રાસ રચ્યો ભારી, કરસેં ગ્રહે કર સબ સકુમારી ૧
ટાળ - સકુમારી સબ વ્રજ ગોપિકા, ભઈ કનકકોટ જ્યું સુંદરી;
દો દોકે મધ્ય નંદલાલ એક, ધરી કંઠ ભુજ સોહત હરિ ૨
સુર આયે ચઢિકે વિમાન પર, નભ નાચત સુરત્રિય વૃંદ જુ;
કિયે દેવ દુંદુભિ નાદ અતિશેં, પાએ સબ આનંદ જુ ૩
કરે કુસુમ વૃષ્ટિ દેવ સબ, ગંધર્વ હરિગુન ગાવહિ;
કહે દાસ મુક્તાનંદ હરિમુખ, નિરખિ સબ સુખ પાવહિ ૪

પદ ૨૮

અનિહારે - શ્રીહરિસંગ નાચત હે નારી, ભઈ નુપુર કંકન ધુની ભારી;
અનિહારે - પ્રભુસંગ ગોપી ભઈ એકતાના, તાથેઈ તાથેઈ કરત સુજાના ૧
ટાળ - સુજાન વ્રજત્રિય કહત તાથેઈ, કરત પ્રભુસંગ ગાન જૂ;
કર ચરન ભ્રકુટી વિલાસસેં, ભઈ કૃષ્ણસંગ એકતાન જૂ ૨
કોઈ કૃષ્ણકે મુખ કરત ચુંબન, કોઈ આલિંગન કરત હે;
કોઈ કંઠ ઉર ધરી કૃષ્ણભુજ, રસ જાન રાસમેં ફીરત હે ૩
એહિ ભાતિ શ્રીપતિસંગ ખેલત, પ્રેમજુત વ્રજસુંદરી;
કહે દાસ મુક્તાનંદ કૃષ્ણકું, રમાસમ સબહિ વરી ૪

દોહા

આલિંગન ચુંબન પરસ, કરત વિનોદ વિશાલ;
બાળ જ્યું નિજ પ્રતિબિંબ સંગ, ત્યું ખેલત નંદલાલ ૧
શ્રીહરિ કે અંગસંગસે, વ્રજત્રિય થકિત અપાર;
અંગિયા કેશ દુકૂલ પટ; તાહીકો લગત ભાર ૨
કૃષ્ણકી ક્રીડા દેખીકેં, મોયેહેં સુરત્રિય વૃંદ;
ઉડુગન જ્યુત પૂરન શશિ, ભયો વિસ્મિત ગતિમંદ ૩
જીતની વ્રજકી સુંદરી, પ્રભુ ભએ તિતનેહિ રૂપ;
પૂરનકામ હે તદપી રસ; ક્રીડા કરત અનૂપ ૪

પદ ૨૯ (ચાલ બીજી)

અનિહાંરે - ગોપી રાસ રમણ શ્રમહારિ, વાકે શ્રમજળ લું છે મુરારિ ૧
ગોપીવૃંદ સહિત ગિરિધારી, શ્રમમેટન કું કુંજવિહારિ ૨
પૈઠે યમુનાં કે જલમેં ઉદારા, ગજીસંગ[1] જ્યું ગજ મતવારા ૩
મુક્તાનંદકો શ્યામ સુજાન, કરે જલક્રીડા ભગવાન ૪

પદ ૩૦

અનિહાંરે - સિંચે શ્યામકું જલ વ્રજનારી, કરે ખેલ પરમ સુખકારી ૧
ગજીજૂથમેં કરિવર[2] ભારી, તેસેં ગોપીન મધ્ય ગિરિધારી ૨
યાકે પિછે શ્રીકૃષ્ણ સુજાના, ફીરે જલ સ્થલ કુસુમકે સ્થાના ૩
મુક્તાનંદકો નાથ વિહારિ, કીની ગોપી સબહિ મતવારી ૪

પદ ૩૧

અનિહાંરે - એસી સબહિ નિશા ઉજીયારી, તામે સંગ લીયે વ્રજનારિ ૧
તાસોં રમણ કીયો સુખકારી, રાખ્યો વીર્ય સોં આપમેં ધારિ ૨
જોજો શરદ કાવ્ય રસક્રીડા, સો સો કરત ભયે તજી વ્રીડા[3] ૩
મુક્તાનંદકો શ્યામ સુજાન, હર્યો મદનકો સબવિધ માન ૪

પદ ૩૨

અનિહાંરે - નૃપકું ભયો સંશય ભારિ, પ્રગટે ધર્મસ્થાપનકું મુરારિ ૧

૧ - હાથણી સાથે, ૨ - હાથી ૩ - લજ્જા શરમ

સો ક્યું પ્રભુ ભએ પર ત્રિયગામી, તોર્યો ધર્મ ક્યું અંતરજામી ૨
મોકું સંશય ભયો વિકરાલા, કહો શુક મુનિ પરમદયાલ ૩
મુક્તાનંદ કે પ્રભુકી વડાઈ, બિન જાને પુછયો મુરઝાઈ ૪

દોહા - સુનહુ નરેશ શ્રીકૃષ્ણકું; દોષકો સ્પર્શ ન હોય;
પાવક તુલ્ય સો શ્રીપતિ, તેહિ સમ ઓર ન કોય ૧
જીવસો પ્રભુકે આચરન, મનહુંસે કરતહેં જોઈ;
એહિ શઠ પાવત નાશકું, નરકમેં જાવત સોઈ ૨
જયું શિવ ગરલકે[1] પાનસેં, નીલકંઠ ભએ દેવ;
તેહિ વિધ અશિવ જો આચરે નાશ હોત તતખેવ ૩

પદ 33 (ચાલ ત્રીજી)

નૃપ કૃષ્ણ સો આજ અવતારિ રે, શ્રીપતિ સુખકારી;
સોતો ભોગી તોહુ બ્રહ્મચારી રે .... ટેક૦
કર્મકો લેપ ન લાગત પ્રભુકું, તિનસેં ન સુખ દુઃખ હોઈ રે;
એહિ વિધ કૃષ્ણકું જો કોઈ જાનત, પાપસેં છુટત સોઈ રે .... શ્રીપતિ૦૧
જેહી પદપંકજ રજ શિર ધરિકે, મુક્ત ભયે મુનિ ધ્યાની રે;
શુક નારદ સનકાદિકસે, સિદ્ધ નિડર ફરત વિજ્ઞાની રે .... શ્રી પતિ૦૨
જીનકે દાસ મુક્ત હોય વિરચત, તાહિ ક્યુ બંધન હોવે રે;
મુક્તાનંદ કે પ્રભુકું ન જાનત, સોઉ નિજ જન્મ વિગોવે રે .... શ્રીપતિ૦૩

પદ 34

પ્રભુ પૂરન કામ મુરારી રે, હરી ભવભયહારી; .....
તારે દર્શ સ્પરશ નરનારી રે ટેક૦
જાકે પદપંકજ વંદનસેં, પતિત હોત ભવપારા રે;
સો શ્રીકૃષ્ણ પુરન પુરૂષોત્તમ, લિન મનુજ અવતારા રે હરિ ૧
સોઈ શ્રીકૃષ્ણકું જડ અજ્ઞાની, આપકે તુલ્ય પ્રમાને રે;
તાહિતેં ઓગુન લેત અલ્પમતિ, ભજન ભક્તિ નહિ ઠાને રે હરિ ૨
નિર્ગુણરૂપ શ્રીકૃષ્ણકું મિલકે, સબ નિર્ગુણ હોઈ જાવે રે;
મુક્તાનંદકે શ્યામકો મહિમા, નિગમ નેતિ કહે ગાવે રે હરિ ૩

---

૧ ગરલ કે - ઝેરના

પદ ૩૫

કિયો રાસરમણ ગિરિધારી રે, મોહન જયકારી;
કિની કમળા સમ સબ વ્રજનારી રે ટેક૦
એહિ વિધિ રાસ રમે ગોપિન સંગ, બ્રાહ્મ મુહૂરત ભયો જાની રે,
વ્રજત્રિયકું કહે ભોર ભયો અબ, સુનત વચન અકુલાની રે મોહન ૧
ઘટિકા ચાર રાત્ય રહિ અબળા, નિજ ગૃહ જાઓ સયાની રે,
નાહિ રુચિ તદપિ ગિરધારી, શ્યામ સુંદરકી બાની રે મોહન ૨
યું અકૂલાયકેં નિજગૃહ આઈ, કૃષ્ણવધુ સબ ગોપી રે,
મુક્તાનંદ કે નાથ રસિકહિત, લોક વેદ હદ લોપી રે મોહન ૩

પદ ૩૬

ઐસેં રાસ રમે વ્રજચંદા રે, શ્રીપતિ સુખકંદા,
હર્યો કામકો ગર્વ ગોવિંદા રે ટેક૦
યહ શ્રીકૃષ્ણકો રાસ પ્રેમજુત, ગાવત સુનત જો પ્રાની રે,
થોરે હિ કાલમેં કામકું જીતત, ભક્તિ લહત સુખદાની રે શ્રીપતિ ૧
જો યહ રાસકો પાઠ કરત તેહિ, રિઝત કૃષ્ણ મુરારી રે,
નર ત્રિય પ્રેમભક્તિકું પાવત, ઉરમેં બસત ગિરિધારી રે શ્રીપતિ ૨
કલિમલ હરન શ્રીકૃષ્ણકી ક્રીડા, પ્રેમસેં સુની ઉર ધારે રે,
મુક્તાનંદકે પ્રભુસોં પ્રેમજુત, મદન કે મૂળ ઉખારે રે શ્રીપતિ ૩

દોહા - અતિ સુંદર છત્તિસ પદ, તાપર દોહા છવિશ,
બરન્યો રાસ સંક્ષેપસેં, રિઝત શ્રી જગદીશ ૧
સવંત અઢારે ત્રાસિયો, સુખપ્રદ ફાલ્ગુન માસ,
કૃષ્ણપક્ષકી દ્વાદશી, પુરન રાસ પ્રકાસ ૨
વૃત્તાલય હરિધામમેં, પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણકે પાસ,
મુક્તાનંદ શ્રીકૃષ્ણકો, કહ્યો યથા મતિ રાસ ૩

ઇતિ શ્રી મુક્તાનંદમુનિવિરચિતા રાસપંચાધ્યાયી ભાષાટીકા સંપૂર્ણા ।

॥વૃત્તાલયે સ ભગવાન્ જયતીહ સાક્ષાત્ ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

મુકુંદભાવની

છપય

એહિ મંગલાચરન હરન મદ મોહ અપારા,
શ્રી ગોવિંદકો ધ્યાન ધરત ઉર કરત ઉજારા ।
તેહિ પ્રકાશમહિ દાસભક્તિ મહિમા દરસાયો,
ધર્મભક્તિ ભગવંત સબે મમ ઉરમહિ આયો ।
અબ ઐસે અદ્‌ભુત રુપકું વારવાર વંદન કરું,
મુકુંદ મન વચ કર્મ કરિ યહ નિત્ય મંગલ આચરું ॥૧॥
ૐ નમો ૐકાર આદિ સચરાચર સ્વામી,
અધમ જનન ઉદ્ધાર કાજ પ્રગટે બહુનામી ।
સરવરીયા ગુણશ્રેષ્ઠ વિપ્રજ્ઞાતિ વપુ ધાર્યો,
અતિ અદ્‌ભુત કિએ ચરિત જક્ત જનકો અઘ ટાર્યો ।
જેહિ પાદશૌચ[1] શિવ શિર ધરે તેહિ પદરજ વંદન કરું,
મુકુંદ સો પ્રભુ પ્રગટ પુનિ તિન ચરનમેં ચિત ધરું ॥૨॥
નરનારાયણ નાંઈ પ્રગટ જગ મહાવ્રત કિનો,
કલિકે મધ્ય કૃપાલ અભયપદ અધમનિ દિનો ।
ચરિત કિએ સમ સુધા ગ્રહત જન ગુનપર જાવે,
જેહિ સ્પરસે પદ ધુરિ બહુરિ ભવમેં નહિ આવે ।
શ્રી ધર્મપુત્ર પૂર્ણેંદુ જિમિ કરિ કુરુણા ચરચા શ્રવે,
કો મુકુંદ અસ જીવ જડ જેહિ સુનતે નહિ ચિત દ્રવે ॥૩॥
મન મતંગ[2] વશીકરન હરન હરન મદ મોહ ઉજાગર,
શરણાગત સુખખાનિ બિરુદ સદ્‌ગુનકે સાગર ।

૧ - ચરણામૃત ૨ - હાથી

ત્યાગ તેજ બલ પ્રબલ કહાં લગિ કહુ વખાનિ,
તુમ હો તુમસે નાથ ઓર ઉપમા જડ જાનિ ।
પ્રભુ મહંત માન માયા દમન શમન મુકુંદ સબ તાપકું,
શ્રીસહજાનંદ વદું સદા અનભે અખંડ અમાપકું ॥૪॥
શિશ સબનકે સોઈ ઈશ ઉર અંતરજામી,
એહિ મમ ઉર કરી અયન[૧] વયન[૨] બોલત બહુનામી ।
કરતા સો કવિ નામ શ્યામ ઈચ્છા અસ આઈ,
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય કહુ સતસંગ સહાઈ ।
શુક નારદાદિ પ્રહ્લાદ પુનિ સતસંગતિ હરિજન ભએ,
મકુંદ મન વચ કર્મ કરી જો સતસંગતિમેં રએ ॥૫॥
ધન્ય ધન્ય જો જન શોધિ સતસંગતિ આયો,
તીરથ વ્રત જપ જોગ સબનકો ફલ સો પાયો ।
કિયો વચનમેં વાસ ભયો તેહિ બેહદ વાસા,
હરિ હરિજન રસરૂપ તહાં પ્રગટ પ્રકાસા ।
જેહિ મન વચન પર વેદ કહે તેહિ સુખમેં સંતત રહે,
મુકુંદ જો સતસંગકો મહિમા કો મુખસેં કહે ॥૬॥
અનાયાસ ભવ તરે શરણ સદ્‌ગુરુકે આવે,
સદ્‌ગુરુ બિન સુખ નહિ અવિદ્યા અતિ ભરમાવે ।
આવરણ અરુ વિક્ષેપશક્તિ હે સો માયાકિ,
તાકે પંચ પ્રવાહ પ્રબલ ધારા પુનિ વાકી ।
તહાં વહે નિરંતર મોહવશ દેવ દનુજ નર સબ ગએ,
મુકુંદ સો નહિ વહત જીન ગુરુ ગોવિંદ માહાત્મ્ય લએ ॥૭॥
આગ્ય લગિ ચહુ ઓર અવિદ્યાકિ અતિ ભારી,
અધો ઊર્ધ્વ અરુ મધ્ય દશો દિશ ભુજા પસારી ।
વિષય ભોગ વિલાસ કર્મિકો કર્મ દૃઢાયો,
કવિ ગુનિ પંડિત જાણતાહિલે તહાં ડુબાયો ।
તેહિ વાકજાલ ડારિ વિકટ નરનારી આવૃત કિયે,
મુકુંદ મદ મત્સર લગ્યો યું માયા બશ કર લિએ ॥૮॥

૧ - નિવાસ, ૨ - વચન

ઈન માયાકું તરન કરત નર કોટિ ઉપાઈ,
સિત ધામ સહિ કરે તપસ્યા બનફલ ખાઈ ।
કોઈક સાધે યોગ અષ્ટ અંગનિ કરી જોગી,
કોઈક ફિરે ઉદાસ વિષય પ્રપંચ વિયોગી ।
સદ્‌ગુરુ હિ વિના સાધન સકલ કિએ ન પાવે પારકું,
મુકુંદ સુખ પાવે સહિ સો પુનિ પુનિ સંસારકું ॥૯॥
ઈશ ઇંદ્ર અજ ધામ ગયે નર અતિ સુખ પાવે,
કાલ પાય પુનિ પડે અચલ ઉહાંબિ ન રહાવે ।
જનમ મરણ જન ધરે પ્રભુપદ જ્ઞાન ન જહાંલુ,
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ લોકત્રય ભમે તહાંલું ।
પ્રભુસેવા બિન જો અજા[1] તરન મહા દુસ્તર ભઈ,
મુકુંદ પ્રભુપદ સેવ જો ઉલટી દાસી હો રઈ ॥૧૦॥
ઉરમેં બેઠિ અજા કરત ઉદ્વેગ અનેકા,
કામ ક્રોધ મદ લોભ આદિ અતિશેં અવિવેકા ।
નામ રૂપ નહિ પ્રાય તાય લે સત્ય વિચારે,
અહર્નિશ વસિ ઉરમાંહિ દેહ તું શબ્દ ઉચ્ચારે ।
સાધક સિદ્ધ મુનિજન મિલિ રિદ્ધિ સિદ્ધિકું સાધત રહે,
મુકુંદ હરિરત સંત બિન કો માયા મિથ્યા કહે ॥૧૧॥
ઊન માયાકું તરન પ્રગટ યહ પોત ઉદારા,
શ્રીહરિ અરુ સતસંગ મિલત ભએ ભવજલ પારા ।
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય સતસંગતિસેં પાવે,
બડભાગિ સો જન શોધિ સતસંગતિ આવે ।
નિત્ય પ્રગટ રહે પરબ્રહ્મ જહાં દરશ સ્પરસ પાતક હરે,
મુકુંદ સો સતસંગકિ સાધન કો સમતા કરે ॥૧૨॥
એહિ તન કરિ અજલોક લહે સુખ બહુવિધ પાવે,
એહિ તન ઇંદ્ર મુનીંદ્ર એહિ તન અમર કહાવે ।
એહિ તન સાધે જોગસિદ્ધિ અણિમાદિક પાવે,
એહિ તન હોઈ હરિદાસ બહુરિ ભવમેં નહિ આવે ।

---

૧ માયા

યહ ઐસો અદ્‌ભુત મનુષ્યતન અતિદુર્લભ પાયો અબે,
મુકુંદ મન વચ કર્મ કરિ હરિ ભજ ત્યજ વ્યાધિ સબે ॥૧૩॥
અહિપતિ અજ શારદા કરત નરતન ગુન ગાના,
ભવસાગરકું તરન પોત દિનો ભગવાના ।
કરણધાર કરુણાનિધાન સદ્‌ગુરુ સુખદાતા,
કરુણાનિધિ કૃપા વિમલ યહ જાનહુ બાતા ।
અબ નહિ જો ભવસાગર તરે સો આતમઘાતિ સહી,
મુકુંદ મહિમા મનુષ્યતન કર બજાયકે કે'દહિ ॥૧૪॥
ઋગ સામ યજુ અરુ અથર્વનિ યહ બાત પ્રમાનિ,
નરતન કારણ વેદ પાત્ર યહ પુરા જાનિ ।
કર્મ ઉપાસન જ્ઞાનકાંડ ત્રય વેદ વખાને,
સો સબ નરતન સાધ્ય ઓર કોહુ નહિ જાને ।
શ્રુતિ સકલ શાસ્ત્ર ઈતિહાસકો તાન લગત નરતન વિષે,
મુકુંદ મોહવશ અંધ સબ ગુરુદૃષ્ટિ વિન ના દિખે ॥૧૫॥
શૂન્ય સ્વપ્ન સંસાર તાહિ કરિ સત્ય વિચારે,
ભર્મ કર્મ વસિ ભુર વૃથા નરદેહ બિગારે ।
યા તન કરિ હરિ લહે તાસ કરિ કર્મ ઉપાવે,
ઐસે મતિકે મંદ સુખ સ્વપ્ને નહિ પાવે ।
અતિ મોહજાલ આવૃત્ત મતિ નહિ પાવત હરિજ્ઞાનકું,
મુકુંદ તબ હરિ મર્મ લહે ગ્રહે વચન તજિ માનકું ॥૧૬॥
કર વિચાર નર કોન કહે તું ક્યાંસે આયો,
અબ જાનો કહે કહાં ઈહા કોય સ્થિર ન રહાયો ।
જો તોકું ગમ નાહિ ખોજ સદ્‌ગુરુ સતસંગા,
વારવાર નહિ મિલે અનુપમ ઐસો અંગા ।
સબ બિન વિચાર વીતે દિના ચેત ચેત નર સાનમેં,
મુકુંદ મોહવશ અકડ હોય ક્યું સુતો અજ્ઞાનમેં ॥૧૭॥
ખલતા બઢી અપાર ભેખ ધરી જગ ભરભાવે,
કામ કોધરત લોભ ભક્તિ ઉરમેં નહિ ભાવે ।
આપે ભમ્યો ભુર ઓરકું અતિ ભર્માવે,

દ્રવ્ય હરનકે હિત ગુરુ હોય જ્ઞાન બતાવે ।
યહ નરકપંથ તિનુ વિકટ ગીતામેં ગોવિંદ કહે,
મુકુંદ સો મગ ગુરુ ચલે શિષ્ય કહાં શાંતિ લહે ॥૧૮॥
ગંગા ગુરુ સો જાન સાનમેં શ્યામ બતાવે,
કર્મ હરે દે જ્ઞાન અવિદ્યા ઉરસેં જાવે ।
દેહ ઇંદ્રિ મન માન સત્ય સ્વપ્ને નહિ ભાસે,
કિયે વચનમેં વાસ એક ઉર હરિ પ્રકાસે ।
મન સકલ શોક સંશય સમે રમે નિરંતર રામમેં,
મુકુંદ સો સદ્‌ગુરુ વિના કો પહોંચાવે ધામમેં ॥૧૯॥
ઘર ઘર સો ગુરુ નાંહિ એક હે ગુરુ અવિનાશી,
નિગમાગમ પ્રતિપાદ્ય જ્ઞાનઘન મહાસુખરાશી ।
સ્વાર્થ નહિ લવલેશ પરમ પરમાર્થરૂપ,
કરત સુખદ ઉપદેશ શ્રુતિ કહે અગમ અનૂપ ।
નર ઐસે ગુરુ વિન જ્ઞાનકું કોહુ ન પાવે મનમુખી,
મુકુંદ સદ્‌ગુરુ સેવ સો સદ્ય હોત સો જન સુખી ॥૨૦॥
ગમ નહિ નરનાર ભ્રમવશ સકલ ભુલાને,
મિલે જો ઠગ મગમાંહિ મિત્ર કરિ તાકું માને ।
કહે હમ તુમરે શરન વેહિ ધન હરન વિચારે,
દગાબાજ બે દર્દ ગરે મત ફાંસિ ડારે ।
સબ અંધ અંધ પિછે ચલે કૂપ પરે કે પચિ મરે,
મુકુંદ મોહ નિશિમેં સકલ સદ્‌ગુરુ બિન ભટકત ફિરે ॥૨૧॥
ચલ ન શકે ડગ એક કહે મેં ફિરું બ્રહ્માંડા,
અપનિ ઉડે ન માંખ કહત તોડુ નવ ખંડા ।
ત્યું ગુરુકું નહિ ઠોર ફિરે માયાકા પ્રેરા,
સરવસ હમકું દેકું મિટાઉં ભવજલ ફેરા ।
બિન રહસ્ય મુખ કથનિ કથે જરત રહે ત્રય તાપમેં
મુકુંદ સદ્‌ગુરૂ બિન હરિ કોન જપાવે જાપમેં ॥૨૨॥
છલ બલ હદે અપાર બાહ્ય બગધ્યાન લગાવે,
દ્રવ્ય હરનકે હિત સાહ સો ઠગ બનિ આવે ।

મણિધર જ્યું લે ધરે શબ્દ મણિ કરે ઉજારા,
તેહિ પ્રકાશકે જોગ મિલે તેહિ અહનિશ આહારા ।
તબ તિન લગે દૃષ્ટાંત તેહિ જ્ઞાન વિના જો ગુરુ ભએ,
મુકુંદ સદ્‌ગુરુ સંત બિન જન્મ વિગોવત તે ગએ ॥૨૩॥
જરો જો જીવન તાસ રામરતન હિં ધરિ ભેષા,
દામ ચામ પર હેત હૃદે હરિજનસું દ્વેષા ।
ઉરમેં તૃષ્ણા અધિક સદા ધન ધામ સવારે,
યહ કલિયુગકો રૂપ પ્રગટ કહિ વેદ પુકારે ।
જો જ્ઞાન ધ્યાન રત ચહત સો કામ ક્રોધ આશ્રિત ભએ,
મુકુંદ કલિ કૌતુક નિરખી સદ્‌ગુરુકે શરને ગએ ॥૨૪॥
ઝરત રહે દિન રેન અસંભવ શબ્દ અખંડા,
તેહિ નાદ ઝણકાર પુરિ રહ્યો પિંડ બ્રહ્માંડા ।
ખટ ચક્રનકે મધ્ય છસે અરુ સહસ્ર એકીસા,
શબ્દબ્રહ્મ સો સુને મિલે જેહિ ગુરુ જગદીશા ।
હે જીવરૂપ ગુરુ જગ ઘને બેહદ ગતિ વાકિ નહિ,
મુકુંદ મનવશ જીવ સબ યહ સુખ બિન માયામહિ ॥૨૫॥
જિન સુખકો અધિકાર કહું અબ લક્ષણ તાકે,
એકાદશ સાધન સહિત અચલ ઇંદ્રિય મન જાકે ।
સાચે સદ્‌ગુરુ શોધિ મિલે તબ તન મન દેવે,
કરે બચનમેં વાસ આશ તજિ સબ વિધિ સેવે ।
કરિ શ્રવન મનન અધ્યાસ દૃઢ હરિસેવા હારદ લહે,
મુકુંદ સો સાક્ષાત હે સબહિ વ્યાધિ ઉરસેં દહે ॥૨૬॥
ટરત નહિ યહ લક્ષ દક્ષ દિલ ભયો અભંગા,
કરે કોન અબ આડ જિહાં નહિ કુમતિ પ્રસંગા ।
દિવ્ય રુ માનુષ એકરૂપ કરિકે દૃઢ ચિના,
અલખ લખ્યા સાક્ષાત ભઈ યહ બાત નવીના ।
અતિ ધ્યેયસું ધ્યાતા લગિ રહ્યો સહજ અંગ આયો જબે,
મુકુંદ ગુરુકિ મોંજસેં સુખ અખંડ પાયો અબે ॥૨૭॥
ઠર ન સકે યહ લક્ષ ભક્તિ બિન બ્રહ્મા આદિ,

ભક્તિવશ ભગવાન અચલ યહ રીત અનાદિ ।
કરે જો સાધન કોટિ તાસ કરિ રામ ન પાવે,
ભક્તિ કરત ભવસિંધુ વત્સપદવત હો જાવે ।
અબ ઐસિ અવિરલ ભક્તિ સો સંત સમાગમ પાઈએ,
મુકુંદ સો મહંતકે ગુન લક્ષણ અબ ગાઈએ ॥૨૮॥
ડર સબ દિનો ડારિ સારગ્રાહિ સુખરૂપા,
વરતન પંચ નિવાસ દાસ ગતિ અગમ અનૂપા ।
સુખ દુઃખ સમ ભાવ મિત્ર શત્રુ નહિ માને,
નિંદા સ્તવન સમાન લાભ હાનિ સમ જાને ।
અષ્ટહિ સિદ્ધિ નવ નિધિકી આશ નહિ ઉર જાહિકે,
મુકુંદ સો મહંત જન વચન ગ્રહિજે તાહિકે ॥૨૯॥
ઢરિયે તાકે ઢાર નારી ધન નિપટ ઉદાસી,
તનસુખ તૃષ્ણા ત્યાગી મિટાઈ જિન મમતા ફાંસી ।
અનિકેત આનંદ જ્ઞાનમય અનુભવ અંગા,
સબ તીરથકો સદન ચરન જેહિ ચાહત ગંગા ।
જો બ્રહ્મવેત્તા સો બ્રહ્મ હે વેદ વચન ગીતા કહે,
મુકુંદ ઈન મહંતકે સંગ સદ્ય ભક્તિ લહે ॥૩૦॥
એમ નારાયણ વચન ગ્રહે સો બ્રહ્મસ્વરૂપા,
વચન વિના અતિ તુછ ભએ ત્રિભુવનકો ભૂપા ।
અલ્પ અકિંચન જંત વચનમેં બડ ગતિ પાવે,
હરિવચન પ્રતાપ શેષ શારદા ગુન ગાવે ।
શુક નારદાદિ સૂત આદિ જો વાલમિક બડતા લહિ,
મુકુંદ મહિમા વચનકે શતકોટી કીરત કહિ ॥૩૧॥
તપ તીર્થ વ્રત વચન વર્ણાશ્રમ ધર્મ,
વચન જોગ જપ ત્યાગ વચન બિન સકલ અધર્મ ।
વચન ભક્તિ વૈરાગ્ય જ્ઞાન ગુન વચનનિ પાવે,
જયું કુંજરકે ખોજ ઓર સબ ખોજ સમાવે ।
જન અકથ ઈશમહિમા લખે વચન નિવાસિ હોયકે,
મુકુંદ મોહવશ વચન તજી જાવે જન્મ વિગોયકે ॥૩૨॥

થર થર ધ્રુજત રહે વચનમેં ઇંદ્ર મુનીંદ્રા,
થર થર ધ્રુજત રહે વચનમેં અવની અહીંદ્રા ।
થર થર ધ્રુજત રહે વચનમેં શશિયર સૂરા,
થર થર ધ્રુજત રહે રેનદિન કાલ હજૂરા ।
હરિ હર હિ અજ આદિ સબે રહત ભક્તિરત જાહિકી,
મુકુંદ મોહવશ મૂઢ નર કરે ન આજ્ઞા તાહિકી ॥૩૩॥
દરદ દાહ ભય શોક રેનદિન રહે અપારા,
જરત રહે ત્રય તાપ કોહુ નહિ ટારનહારા ।
કાલ કર્મકી ફાંસિ ગહન ગતિ ગલ બિચડારી,
મર્કટ જુ મતિમંદ ફંદ આએ નરનારી ।
ઉર ઈશવચન નહિ અનુસરે ઐસે દુઃખ સહવે સહિ,
મુકુંદ લાત લાયક સો બાત નહિ માને કહિ ॥૩૪॥
ધરસેં કરે વિચાર બાત યું મનમેં ધારે,
હરિભક્તિ હે કઠિન કર્મ કહાં સુલભ હમારે ।
ભક્તિવશ ભગવાન કર્મસેં અધ ગતિ જાવે,
ઐસો કરે વિચાર ભક્તિ ઉરમેં તબ ભાવે ।
ઉર ઉભે ભાંતિસેં ઈશકો ન્યાય વિચારે નર જબે,
મુકુંદ મમતા ત્યાગિકે હરિદાસ હોવે તબે ॥૩૫॥
નર જો ઘુટન ચહે આશ વિષયનકિ ત્યાગે,
નિઃસ્પૃહી નિષ્કામ લોભકી લહર ન લાગે ।
નિઃસ્વાદી નિર્માની પંચ વરતન દૃઢ પાળે,
વિષવેલી અહિવધુ[1] કાલસમ નારી નિહાળે ।
અબ ઐસિ રેણિ જો રહે સાધુજન સાચે તબે,
મુકુંદ પાંચે વર્તકું વિગતિ સો બરનું અબે ॥૩૬॥
પરમ ધર્મ યહ પ્રથમ પ્રીતિ સબસેં પરિત્યાગે,
મધમાખી જ્યું હોય જીહાં કછુ લાલચ લાગે ।
ઋષભદેવકે પુત્ર ભરત જેહિ પ્રગટ પુરાના,
તિન જન્મ તેહી ધરે મૃગિમેં મન લોભાના ।

૧ નાગણી

તેહિ દયા કરત દુબધ્યા[1] ભઈ તો કામસ્નેહિ ક્યું તરે,
મુકુંદ યહ મર્મ લખિ નર નિઃસ્પૃહિ દૃઢ કરે ॥૩૭॥
ફરત રહે ભવ ફેર જાસ ઉર કામ કુબુદ્ધિ,
કરે જો સાધન કોટિ વ્યર્થ સબ લહે ન શુદ્ધિ ।
રવિમંડલ નહિ રેન રેન તિહાં ન રવિ પ્રકાસે,
રામ તહાં નહિ કામ કામ તહાં રામ ન ભાસે ।
હે નરકપંથ પ્રધાન યહ તાતે નારી ના ભજો,
મુકુંદ મન વચ કર્મ કરિ અષ્ટ અંગ મૈથુન તજો ॥૩૮॥
બન બન ઢુંઢત ફિરે જોગ ધરિ રિદ્ધિ રસાયન,
ઘર ઘરમેં યહ બાત નારી નર લોભપરાયન ।
જોબન ગત ગત કામ લોભ જબહુ નહિ જાવે,
મુએ સો માગે શ્રાદ્ધ સજિવત ક્યું સુખ પાવે ।
તેહિ બ્રહ્મરૂપ ગુરુ જબ મિલે તન ધન તૃણસમ પરહરે,
મુકુંદ યહ મગ નરકકો લોભ લાગી જનમેં મરે ॥૩૯॥
ભ્રમર કુરંગ મતંગ મીન જ્યું મરે પતંગા,
એક એકકે સ્વાદ તજ્યો તિન પ્રાન પ્રસંગા ।
નરતન પાંચુ પ્રબલ સકલકો રસના કારન,
વૃક્ષ મૂલ હે ડાર પાત ફુલનિ વિસ્તારન ।
યહ અન્ય ઇંદ્રિ ત્યું વશ કિએ નાહિ જિતેંદ્રિય જાનિયે,
મુકુંદ જબ રસના જિતે સકલ વશ પરમાનિયે ॥૪૦॥
મમત અહંકે લાર અહં તહાં કામ ઉપાવે,
અહં ક્રોધકો રૂપ વ્યાધિ સબ યાતે આવે ।
સબ સાધન ફલ વ્યર્થ અહંતા જબ ઉર આઈ,
અહંકારકે ઓટ રહત હે શ્યામ છિપાઈ ।
સદ્‌ગુરુ શિષ્ય કો યાહિતે માન રિપુ મારે સહિ,
મુકુંદ ભક્તિ મર્મસું સંક્ષેપે સબહિ તહિ ॥૪૧॥
યહ સતસંગતિ સાર એહિ હરિભક્તિ કહાવે,
પાલે વરતન પંચ નામ નારાયણ ગાવે ।

૧ આપત્તિ

ગુરુવચન વિશ્વાસ આશ મિથ્યા સબ ત્યાગે,
ભજે બ્રહ્મ નિષ્કામ મોક્ષ આદિ નહિ માગે ।
અર્ધ લવ નિમેષ હરિભજન તજિ તનકે ગુન નહિ ધરે,
મુકુંદ જીવનમુક્ત સો નાવરૂપ તારે તરે ॥૪૨॥
રહે રેન દિન રટન હૃદામેં હર્ષ અપારા,
શ્રીહરિચરણે ચિત્ત નિત્યપ્રતિ અધિક ઉજારા ।
કચ્છપ સેવે દૃષ્ટિ કુંઝ સુતા સો સેવે,
ગુરુ શિષ્ય સંજોગ યાહિ વિધિ દૈવત દેવે ।
રહે ચિત્ત ચકોરકો ચંદસું આગ્ય અશન મુખમાં જરે,
મુકુંદ પોષક પીયૂષકો ચિત્તવૃત્તિ તામેં ઘરે ॥૪૩॥
લગન રાહ હે કઠિન ચલે સો શૂર કહાવે,
તનકે સુખકો ચહે શિશ બિન રુંઢ રહાવે ।
ચૌદ લોકકે ભોગ કાકવિષ્ટા સમ જાને,
લોકલાજ મર્યાદ ચરનદાસી સમ માને ।
જબ તન મન ધન અરપન કીયો કહો કહા પિછે રહ્યો,
મુકુંદ જગ મિથ્યા ગને સત્ય સમરપન તિન લહ્યો ॥૪૪॥
વ્યગ્ર ચિત્ત નહિ હોય ભજન સુનુ સંત સુજાના,
દુબધા ખોવે દોએ જક્ત જયું સમજો સાના ।
મગન ભયે મસ્તાન સિંહ જયું સંત સુધીરા,
સુણે શબ્દકો નાદ ચલે તહાં સનમુખ વીરા ।
અતિ પ્રેમ મગન પરબ્રહ્મમેં અચલ વૃત્તિ હોવે સહિ,
મુકુંદ આતમ જાનિકે હરિકી ભક્તિ દૃઢ કર લહિ ॥૪૫॥
સમ દૃષ્ટિ સુખ દુઃખ જ્ઞાન જબ ગુરુસેં પાયો,
મોહ નિંદા સો મિટિ જક્તભય મર્મ નસાયો ।
સુપને ભૂપ ભિખારી જગે જબ મિથ્યા જાને,
જ્ઞાન નેન જબ ખુલે આપ આતમ પહિચાને ।
સો દેહ ઇંદ્રિ મન પ્રાનકું આપ ન માને અબ કબે,
મુકુંદ મગન સ્વરૂપમેં જગત નહિ ભાસે તબે ॥૪૬॥
ષટ વિષયન સુખ ત્યાગ રાગ હરિચરન નિરંતર,

કામ ક્રોધ મદ લોભ કબહુ નહિ વ્યાપત અંતર ।
રમે નિરંતર રામમેં ધામ સુખ વામ પરહરે,
શ્રી નારાયણ નામ સદા મુખ ઉચ્ચરે ।
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય જુત શ્રીહરિકી ભક્તિ લહિ,
મુકુંદ ગુરુકી મોંજસેં અકથ કથા સમઝે સહિ ॥૪૭॥
સપ્ત લોક સુખ સત્ય કબુ સ્વપ્ને નહિ ભાસે,
શ્રીહરિભજન પ્રાતપ હૃદય અજ્ઞાન વિનાસે ।
સદસદ વ્યક્તિ વિવેક અતિ દૃઢ ઉરમેં આવે,
સતસંગતિ સદ્ગ્રંથ સદા તેહિ અતિશય ભાવે ।
સત્સંપ્રદાય સદ્ગ્રંથ જબ સુને સુનાવે ગાવહિ,
મુકુંદ મુક્ત હોવે તબે ફિર ભવમેં નહિ આવહિ ॥૪૮॥
હરિ હર અજ શારદા અજા અહિરાજ પ્રજંતા,
સબ સેવત જેહિ ચરન પ્રકૃતિપર સો ભગવંતા ।
એહિ અનુભવ એહિ જ્ઞાન એહિ સતસંગ સ્વરૂપ,
એહિ સદ્ગુરુ સાક્ષાત પ્રગટ પરબ્રહ્મ અનુપ ।
જેહિ વેદ વચન મન પર કહે નરનાટક ધરિ સો રમે,
મુકુંદ યહ ગુરુ મર્મ હે સમજે તબ વ્યાધિ સમે ॥૪૯॥
ક્ષેમ જોગકું કરન હરન અજ્ઞાન પતંગા,
જુગ જુગમેં જગદીશ અયોનિ જન્મ પ્રસંગા ।
ધરે રૂપ નિત્ય નિમિત્ત ચિત્ત શાંતિ ઉપજાવન,
ચરિત સકલ સુખ કરન પાપકે પુંજ નસાવન ।
કરુણા રસ સો કરિકે પ્રગટ સમતા તજિ મમતા કરે,
મુકુંદ સો સંવાદ સુનુ શરનાગત સોઈ ઉદ્ધરે ॥૫૦॥
તૃષિત હરે જલ તૃષા ગિરે તેહિ પ્રાન ગમાવે,
સિત ત્રાસ તમ હરે પરે તેહિ જ્યારિ સમાવે ।
શત્રુ મિત્ર સમ ભાવ કરે સો નિજ ફલ પાવે,
જલ પાવક જ્યું બ્રહ્મ નીતિ નહિ દુષણ આવે ।
હે યદપિ યું તદપિ હરિ ભક્તવશ્ય ભારત કહિ,
મુકુંદ નિજ પણ મેટિકેં ભીષમ પણ રાખ્યો સહિ ॥૫૧॥

જ્ઞપ્તિમાત્ર ગુનપાર સાર સો શ્રીહરિ રૂપા,
અગમ અથાહ અપાર સુગમ સો પ્રગટ સ્વરૂપા ।
જેસે અગ્નિ વરુણ સો રૂપ અરૂપી કહાવે,
રૂપ અરૂપી એક મર્મ કોઈ વિરલા પાવે ।
રૂપ અરૂપી દો નામ સો એકરૂપ કરિકે કહ્યો,
મુકુંદ અનુભવ એકતા ભર્મ ભૂત ઉરસેં ગયો ॥૫૨॥
રચિ બાવની રસિક જનન ચિત્ત ચાહ બઢાવન,
વિષયિકું વિષરૂપ મોહ સંતાપ કઢાવન ।
જિજ્ઞાસુ જે સુને તાહિ હરિ હૃદે આવે,
સાધારણ જન સુને વિષય વૈરાગ્ય ઉપજાવે ।
ધર્મજ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય જુત નરતન ધરિ સમુરે હરિ,
મુકુંદ મહા આનંદનિધિ તિન હિત યહ ભાષા કરિ ॥૫૩॥
સંવત અઠાર સુભગ ત્રેસઠે શ્રાવણ માસે,
શુક્લ પક્ષ શુભ દ્વિતીયા ગ્રંથ ગુરુ કિયો પ્રકાસે ।
સુને સુનાવે ગ્રહે અર્થ ઉર સો સુખ પાવે,
ભવસાગર નહિ ભમે કર્મવશ સો ન બંધાવે ।
અતિ અકથ કથા હે યાહિમેં સદ્‌ગુરુ બિન સમઝે નહિ,
મુકુંદ સદ્‌ગુરુ સંત જિહાં આદર કરિ રાખે તહિ ॥૫૪॥

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્યસદ્‌ગુરુશ્રીમુક્તાનંદમુનિકૃત
મુકુંદભાવની પરમપાવની બ્રહ્મવિદ્યા સંપૂર્ણા

॥वृत्तालये स भगवान् जयतीह साक्षात् ॥

મુક્તાનંદમહામુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે-

ધામવર્ણનચાતુરી

ચાતુરી ॥૧॥

ભક્તિ ધર્મ સુત હરિ બહુનામીજી, પ્રગટરૂપ સહજાનંદસ્વામીજી ।
તેહના પદ પંકજસમ જેહજી, પ્રેમસહિત નિત્ય વંદુ તેહજી ॥૧॥
ઢાળ- પ્રેમસહિત શ્રીસ્વામિને, વંદુ તે વારમવાર ।
મહામંગલરૂપ અનુપ છે, હરે વિવિધ વિઘન વિકાર ॥૨॥
જે સહજાનંદસ્વામીએ, મહા ઘોર કળિમોઝાર ।
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સોતિ, ભક્તિ સ્થાપિ ઉદાર ॥૩॥
જેને આશ્રિત સાધુ તે, કરી ધન ત્રિયાનો ત્યાગ ।
બ્રહ્મરૂપ થઈ ભક્તિ કરે, પ્રભુસંગ દૃઢ અનુરાગ ॥૪॥
ઋષભદેવના પુત્ર જે, જડભરત અતિ બુદ્ધિવંત ।
તેવી દશા સૌ પામિયા, જેહનિ કૃપાથી સંત ॥૫॥
એવા અધિક પ્રતાપી છે, શ્રીસ્વામિ અધમ ઉદ્ધાર ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ તેહના, સામર્થ્યનો નહિ પાર ॥૬॥

ચાતુરી ॥૨॥

ગૃહસુખ મધ્ય આસક્તિ ભારિજી,
એવા તે અગણિત પુરુષ ને નારિજી ।
જેહને શરણ આવી તતકાળજી, શુભમતિ થાય તરુણ વૃદ્ધ બાળજી ॥૧॥
ઢાળ - શુભમતિ સહુ થાય છે, શ્રીસ્વામિકેરે પ્રતાપ ।
તેનાં ચિત્ત ચોટે શ્રીકૃષ્ણમાં, તેણે ટળે તે સઘળાં પાપ ॥૨॥
છતે દેહે સમાધિમાં, ગોલોક ધામ છે જેહ ।
તેને પ્રગટની પેરે જુવે, તેમાં તે નહિ સંદેહ ॥૩॥
દેહ તજી તે ધામને, પામે છે નર ત્રિય વૃંદ ।

એમ અનંત જીવ ઉદ્ધારવા, પ્રગટ્યા શ્રીસહજાનંદ ॥૪॥
નીલકંઠમુનિ નામ છે, હરિકૃષ્ણ જેહનું નામ ।
એવા મહા મનોહર મૂરતિ, શોભાનિધિ શ્રીઘનશ્યામ ॥૫॥
તે સ્વામિને ઈષ્ટ છે, ગોલોક ધામ ઉદાર ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ તેહને, ગાઉં મતિ અનુસાર ॥૬॥

ચાતુરી ॥૩॥

શ્રીપુરુષોત્તમ પુરણકામજી, અતિ શોભાનિધિ સુંદર શ્યામજી ।
શરણાગતને અતિ સુખકારિજી, કૃષ્ણ કૃપાનિધિ ભવભયહારિજી ॥૧॥
ઢાળ - ભવભયહારી શ્રીકૃષ્ણનું, ગોલોક ધામ અનૂપ ।
માયાથી પર અતિ દિવ્ય છે, સુખદાયક તેહનું રૂપ ॥૨॥
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનો, આધાર ધામ એહ ।
તિયાં દિવ્ય ગોપી ગોપને, પ્રભુસંગ પ્રબળ સનેહ ॥૩॥
ધામની ચહું પાસમાં, વૃંદાવન અતિ શોભા ધરે ।
તિહાં દિવ્ય મોર ચકોર ચાત્રક, દિવ્ય વાણી ઉચ્ચરે ॥૪॥
દિવ્ય કુંજલતા બહુ, મંદાર તરુ છાયા ઘણી ।
બહુ કામધેનુ સમેત અતિશે, શોભા વૃંદાવન તણી ॥૫॥
એજ વૃંદાવન વિષે, વ્રજચંદ નિત્ય ક્રીડા કરે ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ રસિયો, માનિનીયોનાં મન હરે ॥૬॥

ચાતુરી ॥૪॥

ગઢસમ વૃંદાવનને બારજી, શતશૃંગ શૈલ ઉંચો અપારજી ।
તે ગિરિપર ચહું દિશ અભિરામજી, રાસમંડલ અતિ શોભાધામજી ॥૧॥
ઢાળ - રાસમંડળ છબિધામ છે, સંક્ષેપથી કહું તેહ ।
શુભ રમણ સ્થળ શ્રીકૃષ્ણનાં, અતિશે અનુપમ એહ ॥૨॥
રાસમંડળ એક એક તે, દશ જોજનમાં વિસ્તાર ।
તિહાં રસિક ગોપસિંગ રસિયો, કરે તે વિવિધ વિહાર ॥૩॥
રસિક પ્રભુ સંગ ગોપિકા, કરે અતિ મધુર સ્વર ગાન ।
વાજિંત્રને સંગ નૃત્યમાં, તોડે તે નૌત્તમ તાન ॥૪॥
વ્યાપિ રહિ સહુ રાસમાં, નૃત્ય ગીતની ધુનિ સાર ।

નૂપુર કંકણ કિંકિણિનો, થાય અતિ ઝણકાર ॥૫॥
અખંડ રાસ શ્રીકૃષ્ણના, તેની શોભા કહી નવ જાય ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ કવિ સૌ, નિજમતિ સમ ગાય ॥૬॥

ચાતુરી ॥૫॥

ગિરિ શતશૃંગને બહિર ભારિજી, વિરજા નામ નદી સુખકારિજી ।
શ્રીગોલકને પરિખારૂપજી, તેહના તટ મણિજડિત અનુપજી ॥૧॥
ટાળ - મણિજડિત શુભ તટવિષે, બહુ ગોપ ગોપીવૃંદ ।
પ્રેમે કરે સૌ સ્નાન વિધિવત, પામે અતિ આનંદ ॥૨॥
શ્રીવિરજાના તટવિષે, પિયે નીર ધેનુ અપાર ।
બહુરંગ કમલ કુમોદનિ, વિકસી રહે એકતાર ॥૩॥
કનકકુંભે જળ ભરે, ગોપિ ને ગોપ અનંત ।
ગુણ ગાય સૌ શ્રીકૃષ્ણના, હરિભક્ત અતિ બુદ્ધિવંત ॥૪॥
વિરજાતટ શતશૃંગ છે, ગિરિ નિકટ વૃંદાવન ।
વનમધ્ય શ્રીગોલોક છે, તેમાં રહે તે હરિ હરિજન ॥૫॥
શોભા સર્વે ગોલોકની, કેતાં તે શેષ લજાય ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ કવિજન, એક મુખે કેમ ગાય ॥૬॥

ચાતુરી ॥૬॥

શ્રીગોલોકને ગોપુર ચ્યારજી, રાજમારગ પણ ચ્યાર ઉદારજી ।
તે મધ્ય હરિજનવૃંદ અપારજી, તેહનિ ભીડ્ય રહે એકતારજી ॥૧॥
ટાળ - ભીડ્ય ઘણી મારગ વિષે, શ્રીકૃષ્ણ દર્શનકાજ ।
અતિ પ્રેમભર્યા સૌ જાય છે, કરમાં તે પૂજાસાજ ॥૨॥
રાજમારગમાં ગોપિકા, કરે કૃષ્ણના ગુણગાન ।
ઝણકાર કરિ ચાલે ઘણાં, માતંગ રથ વિમાન ॥૩॥
કૃષ્ણદર્શન કારણે, અગણિત અજ ભવ જાય ।
મારગવિષે અતિ પ્રેમમાં, શ્રીકૃષ્ણના ગુણ ગાય ॥૪॥
મારગની બે કોરમાં, બહુ હવેલી હરિજનતણી ।
તહાં વિવિધ રંગ વિચિત્ર મણિગણ, દિવ્ય શોભા અતિ ઘણી ॥૫॥
શ્રીગોલોકમાં ગોપિકા, સૌ રાધારમા સમાન ।

કહે દાસ મુક્તાનંદ પ્રેમશું, ભજે તેના ભગવાન ॥૬॥

ચાતુરી ॥૭॥

ધામ વિષે અગણિત નરનારીજી, દિવ્યરૂપ સહુ અતિ અવિકારીજી ।
ગોપિ ગોપનાં વૃંદ અપારજી, ઉર ન પરસ્પર કામ વિકારજી ॥૧॥
ઢાળ - કામવિકાર ન કોઈને, એવા નરત્રિયા હરિદાસ ।
તેજ વસે ગોલોકમાં, શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને પાસ ॥૨॥
ગોપિજનને શ્રીકૃષ્ણથી, શ્રીરાધાસમ સુખ જેહ ।
શ્રીકૃષ્ણને પતિ ભાવે સેવે, ભાગ્ય અતિ બડ તેહ ॥૩॥
શ્રીગોલોકને મધ્ય છે, સૌથી તે ઉંચું અપાર ।
મંદિર શ્રીરાધાકૃષ્ણનું, મહાતેજના અંબાર ॥૪॥
મંદિરને ચહું પાસમાં, ગઢ સોળ મણિ કંચન તણા ।
મહારત્ન મણિમય કાંગરા, રવિ ચન્દ્ર સમ શોભે ઘણા ॥૫॥
દુર્ગકેરા દ્વારની, શોભા તે કહી નવ જાય ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ કવિજન, સંક્ષેપે કરિ ગાય ॥૬॥

ચાતુરી ॥૮॥

દ્વાર દ્વાર પ્રતિ તોરણ છાજેજી, રત્નવેદિ બેઉ કોર બિરાજેજી ।
મંગલકલશ દ્વારપ્રતિ શોભેજી, વજ્રકપાટ નિરખી મન લોભેજી ॥૧॥
ઢાળ - મન લોભે હરિજનતણાં, નિરખતાં સુંદર દ્વાર ।
તિહાં દ્વારપાલ જે ગોપ અગણિત, પ્રેમી પરમ ઉદાર ॥૨॥
ગોપ ગોપી ચહું કોરથી, આવે તે દર્શનકાજ ।
જાય સોળ દ્વાર ઉલંઘિને, નિરખવા શ્રીમહારાજ ॥૩॥
એમ એ સોળે દ્વારમાં, રહે સુદામાદિક ગોપ ।
કર છડિ લઇ ચૌકિ કરે, હરિવચન ન કરે લોપ ॥૪॥
પ્રેમસહિત શ્રીકૃષ્ણની, એમ ગોપ સૌ સેવા કરે ।
રહે મગન મનગમતું તજિ, હરિવચનને સૌ અનુસરે ॥૫॥
ષોડશ દ્વાર ઉલંઘતાં, મધ્ય ચોક પંચરંગ મણિતણો ।
કહે મુક્તાનંદ અતિ દિવ્ય છે, વિસ્તાર તેહનો અતિઘણો ॥૬॥

ચાતુરી ॥૯॥

તેજનો પુંજ તે ચોક મોઝારજી, અગણિત રવિશશિ તુલ્ય ઉદારજી ।
અક્ષર બ્રહ્મ છે એહનું નામજી, શ્રીપુરુષોત્તમનું શુભ ધામજી ॥૧॥
ટાળ - ધામ પુરુષોત્તમતણું, ગુણરહિત અતિ અવિકાર ।
પ્રધાન પુરુષ ને કાળ માયા, એ સહુનો આધાર ॥૨॥
સર્વમાં વ્યાપક સદા, સત્ ચિત્ આનંદરૂપ ।
અવિનાશિ અજ નિત્ય શ્રુતિ કહે, એવું છે તેજ અનૂપ ॥૩॥
તેજ મધ્યે શ્રીકૃષ્ણનું, છે મંદિર અતિ અભિરામ ।
અતિ દિવ્ય ચહુ દિશ છજાં ઝળકે, અધિક શોભા ધામ ॥૪॥
વિવિધ મણિગણ રત્નની, રચના તે ભુવનમાં અતિ ઘણી ।
બહુ રંગના મણિસ્તંભ રાજે, શોભા શી કહું તેહતણી ॥૫॥
અતિસુંદર ઉલેચમાં, બહુ મોતિ લર લટકી રહી ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ, સર્વે શોભા નવ જાય કહી ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૦॥

મણિ મુક્તાફલ માલા જેહજી, ઓસરિયો મધ્ય શોભે તેહજી ।
મણિમય તોરણ ચહુ દિશ છાજેજી, મંગલ કુંભ તે અધિક બિરાજેજી ॥૧॥
ટાળ - મંગલ કલશ તે અતિઘણા, ફલ દલથી શોભે અપાર ।
નવ પલ્લવ આમ્ર અશોકના, તોરણ વિરાજે દ્વાર ॥૨॥
શ્વેત ચામર મુકુરની, શોભા સદન મધ્ય અતિ બની ।
શુભ રત્નકલશ તે ભુવનમાં, તેહનિ તે કાંતિ અતિ ઘણી ॥૩॥
સજ્યા સુગંધિ કુસુમની, બહુ ભોગદ્રવ્ય મનને હરે ।
મણિદીપ ઝળકે અતિ ઘણા, રવિ ચંદ્રને ઝાંખા કરે ॥૪॥
પ્રેમ દીવાની ગોપિકા, કરે નૃત્ય હરિગુણ ગાઈને ।
તે નૃત્ય ગીત ને વાદ્યની ધ્વનિ, રહી સદન મધ્ય છાઈને ॥૫॥
દિવ્ય ભુવન શ્રીકૃષ્ણનું, તેની શોભા કહી નવ જાય ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ કવિજન, નિજ મતિ સમ ગાય ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૧॥

હરિમંદિર મધ્ય અતિ સુખરૂપજી, સિંહાસન એક પરમ અનુપજી ।

બહુવિધ રત્ન જડિત છે જેહજી, મણિમય કલશ જુક્ત છે તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - કલશની કાંતિ ઘણી, અતિ સિંહાસન શોભા ધરે ।
મહિં ચિત્ર બહુવિધ રત્નનાં, નિરખતાં સૌનાં મન હરે ॥૨॥
ગોપ ગોપિ ચિત્રનાં, ચિત્રનાં ખગ મૃગવૃંદ ।
તે સિંહાસન શોભે ઘણું, નિરખતાં થાય આનંદ ॥૩॥
સિંહાસન પર સુખનિધિ, શોભે તેથી ઘનશ્યામ ।
અતિસે અનુપમ મૂરતિ, જોઈ લાજે કોટિક કામ ॥૪॥
વય કિશોર શ્રીકૃષ્ણજી, કટિ પીતાબંર સાર ।
પ્રભુ દ્વિભુજ મુરલીધર મનોહર, અખિલ જગ આધાર ॥૫॥
મંદહાસ સમેત છે, મુખપંકજ અતિ અભિરામ ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ છબિપર, વારું કોટિક કામ ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૨॥

મોરમુગટ શિરપર અતિ શોભેજી, તે છબિ નિરખી નયન અતિ લોભેજી ।
મૃગમદ ચંદન ચર્ચિત અંગજી, ભ્રૂકુટિ વિલાસમાં પ્રેરે અનંગજી ॥૧॥
ઢાળ - અનંગ પ્રેરે ભ્રૂથકી, અતિ શોભાનિધિ સુખકંદ ।
વૈજયંતી માલા ઉપરે, અતિ ગાન કરે મત્ત ભૃંગ ॥૨॥
કુંડળ મકરાકાર છે, તેની શોભા કહી નવ જાય ।
ભાલ તિલક કેશરતણું, દેખતાં દંગ લલચાય ॥૩॥
નયન પંકજ નાથનાં, અણિયાળાં ચપલ ઉદાર ।
અતિ કંકોળેલ રસ ભર્યા, ચિત્તચોર સુખદ અપાર ॥૪॥
વૃક્ષઃસ્થલ વાલાતણું, સુખરૂપ કમલાધામ ।
કરકંજ કરિકર મદ હરે, ભયહારી અતિ અભિરામ ॥૫॥
સોળે ચિહ્ન સમેત છે, પદપંકજ અતિ શોભા ધરે ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ મુનિ મન, ભૃંગ ત્યાં આવી ઠરે ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૩॥

રસિક શ્રીકૃષ્ણ સદા સુખરૂપજી, પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ અનુપજી ।
વાસુદેવ વિષ્ણુ અઘહારિજી, હરિ નારાયણ અજ અવતારિજી ॥૧॥
ઢાળ - અવતારી શ્રીકૃષ્ણનાં, એવાં જે નામ અપાર ।

તે વેદ પુરાણે વખાણિયાં, ગુણ પરાક્રમને અનુસાર ॥૨॥
રાધા રમા બેઉ કોરમાં, નિરખે હરિ મુખચંદ ।
વા'લાનું વદન વિલોકતાં, પામે તે અતિ આનંદ ॥૩॥
જયા લલિતા શશિકલા, માધવી યમુના જેહ ।
એ આદિક સર્વે ગોપિકા, રાધારમા સમ તેહ ॥૪॥
પ્રેમ ભરી શ્રીકૃષ્ણને, સેવે તે એ સહુ સુંદરી ।
એક નિમેષ ન્યારી નવ રહે, નિજ પ્રાણથી વ્હાલા હરિ ॥૫॥
એમ રસિક ઘનશ્યામને, સેવે છે વનિતાવૃંદ ।
એવા છેલ છબિલા ઉપરે, બલહારી મુક્તાનંદ ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૪॥

શ્રીહરિના મુખ્ય પાર્ષદ જેહજી, કરી સંક્ષેપ નામ કહું તેહજી ।
શ્રીદામા અંશુક અવિનાશિજી, સ્તોકકૃષ્ણ અર્જુન ગુણરાશિજી ॥૧॥
ઢાળ - ગુણરાશિ સુબલ વિશાલ છે, તેમ તેજસ્વી અતિ ધીર ।
દેવપ્રસ્થને વીરભાનુ, ઋષભ અતિગંભીર ॥૨॥
ચન્દ્રભાનુ આદિક જે, લઈ સુંદર સેવા સાજ ।
અતિપ્રેમથી અર્પણ કરે, જેમ રિઝે શ્રીમહારાજ ॥૩॥
છત્ર ચામર પાદુકા, એ આદિક સાજ અપાર ।
એમ સેવે નિત્ય શ્રીકૃષ્ણને, ગુણનિધિ ગોપ ઉદાર ॥૪॥
મુનિ નારદ વીણા લઈ, કરે કૃષ્ણનાં ગુણગાન ।
અતિ પ્રેમ ભરી ગાય ગોપિકા, જેમ રિઝે શ્રીભગવાન ॥૫॥
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના, અધિરાજ શોભાધામ ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ સહુના, પ્રેરક શ્રીઘનશ્યામ ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૫॥

અક્ષરબ્રહ્મ એ હરિનું ધામજી, તેહને મધ્યે અધિક અભિરામજી ।
કહ્યું શ્રીકૃષ્ણનું મંદિર જેહજી, અતિ સુંદર મહાસુખનિધિ તેહજી ॥૧॥
ઢાળ - અતિ સુંદર શ્રીકૃષ્ણનું, છે મંદિર અધિક ઉદાર ।
તે મંદિરની ચહું કોરમાં, અતિ દિવ્ય ભવન અપાર ॥૨॥
અતિ એકાંતિક ભક્તનાં, એ મંદિર પરમ અનૂપ ।

અતિ દિવ્ય ભોગના સાજ સોતાં, શોભાનિધિ સુખરૂપ ॥૩॥
સોળ ગઢથી બાહિરે, હરિભક્તનાં ગૃહ જેમ ।
તેજવિષે હરિસદનને, ચોફેર મંદિર તેમ ॥૪॥
સહુ એકાંતિક ભક્તને, પ્રભુસંગ પૂરણ હેત ।
જે સેવે નિત્ય શ્રીકૃષ્ણને, અતિ પ્રેમ ભક્તિ સમેત ॥૫॥
સહુ ગોલોક નિવાસિથી, એને અધિક સુખ આપે હરિ ।
કહે મુક્તાનંદ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુની, સેવામાં રહે અનુસારિ ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૬॥

એવા શ્રીકૃષ્ણ રસિક પ્રભુ જેહજી, દ્વાપર કળિની સંધિમાં તેહજી ।
દેવકીને વસુદેવથી ધીરજી, મધુપુરમાં પ્રગટ્યા બલવીરજી ॥૧॥
ઢાળ - મધુપુરમાં લઈ જન્મને, આવ્યા તે ગોકુળ ગામ ।
તહાં નંદાદિક વ્રજવાસિને, સુખ આપ્યું સુંદર શ્યામ ॥૨॥
ભૂમિ વિષે દ્વિજ સાધુનો, કર્યો ધર્મ અધિક પ્રકાશ ।
એમ ધર્મને દૃઢ સ્થાપિયો, કર્યો અસુરવંશ વિનાશ ॥૩॥
એવા શ્રીકૃષ્ણ કૃપાનિધિ, અતિસુંદરતાનું ધામ ।
તે ભક્તિ ધર્મથી પ્રગટિયા, ઘનશ્યામ જેહનું નામ ॥૪॥
કોશલ દેશમાં અવતરી, કીધાં તે ચરિત્ર સ્વછંદ ।
તે સુધાસમ સુંદર કથા, સુણતાં ટળે મનફંદ ॥૫॥
મહિમા શ્રીઘનશ્યામનો, કહેતાં તે શેષ લજાય ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ જેહને, નિગમ નેતિ ગાય ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૭॥

એવા જે સ્વામી સહજાનંદજી, અતિ કરુણાનિધિ અધિક સ્વચ્છંદજી ।
અનંત પતિતનો કરવા ઉદ્ધારજી, સુખદ સેતુ કર્યો પરમ ઉદારજી ॥૧॥
ઢાળ - સેતુ ભવજળ તારવા, કર્યો ધર્મરૂપી જેહ ।
તેણે સહજમાં સૌ ભવ તરે, એમાં તે નહિ સંદેહ ॥૨॥
શ્રી ઉદ્ધવસ્વામિતણા, મતને તે કીધો પુષ્ટ ।
જ્ઞાન વૈરાગ્યને તરુણતા દઈ, ટાળ્યો અધર્મ દુષ્ટ ॥૩॥
સનાતન સાધુ તણો, મારગ જે અવનિમહિ ।

INDEX

થયો ક્ષીણ કળિના જોરથી, ખોળ્યો ન લાધે ક્યાંઈ ॥૪॥
રક્ષણ કરવા તેહનું, પોતે પ્રગટ થઈને ઉદાર ।
જડભરતના જેવો સદા, રાખિને તન આચાર ॥૫॥
સરલ મારગ સંતનો, કર્યો પ્રગટ ભૂમિ મોઝાર ।
કહે દાસ મુક્તાનંદ કળિમધ્ય, તાર્યા જીવ અપાર ॥૬॥

ચાતુરી ॥૧૮॥

સ્વામિના શરણ વિના જે જંતજી, અસત ગ્રંથ સુણિ શુદ્ધ ભુલ્યા અનંતજી ।
આ કળિજુગમાં પ્રાણી સોયજી, ભવજળ પાર ન પામે કોયજી ॥૧॥
ટાળ - ભવજળ પાર થયા તણો, એવો બીજો નહિ ઉપાય ।
જે શરણ ગ્રહે સ્વામિતણું, તે પતિતપાવન થાય ॥૨॥
મોહાદિક માતંગને, મારવા નરહરિરૂપ ।
નિજ દાસપર કરુણા કરે, શ્રીસ્વામી પરમ અનૂપ ॥૩॥
સંક્ષેપે કરી વર્ણવ્યું, હરિધામ મહાસુખકંદ ।
તેને સ્વામિકેરા શરણથી, સહુ પામે નર ત્રિયાવૃંદ ॥૪॥
ધામવર્ણનચાતુરી, તેને જે કોઈ શીખે ગાય ।
તેનાં પાતક સર્વે નાશ પામે, અતિ કૃતારથ થાય ॥૫॥
અષ્ટાદશ એ ચાતુરી, સુણિ અર્થ ઉર ધરે જેહ ।
કહે મુક્તાનંદ શ્રીકૃષ્ણના, દૃઢ ભક્ત થાશે તેહ ॥૬॥

ઇતિ શ્રીમુક્તાનંદમુનિવિરચિતા ધામવર્ણનચાતુરી સંપૂર્ણા

પ્રકાશક સંસ્થાનો પરિચય

આજ થી બસો વર્ષ પહેલા સર્વાવતારી, સદાચારમય ભાગવતધર્મપ્રવર્તક ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પુણ્યાર્જન માટે શાસ્ત્રવિહિત તમામ સાધનોનો નીચોડ આપતાં કહ્યું છે કે "માત્ર આપણા આ સત્સંગમાં જ નહિ પરંતુ સમગ્ર પૃથ્વી પર સદ્વિદ્યાનું પ્રવર્તન કરવું. **પ્રવર્તનીયા સદ્વિદ્યા ભુવિ યત્ સુકૃતં મહત્**" તથા વચનામૃતમાં પણ કહ્યું છે જે "અમારો દાખડો સફળ કરજો." સર્વજીવહિતાવહ શ્રીજી મહારાજના આ મંગલ આદેશને અનુલક્ષી પરમ પૂજ્ય સદ્‌ગુરૂવર્ય શાસ્ત્રી શ્રી ઘનશ્યામપ્રકાશદાસજી સ્વામીએ કંડારી ગામને આંગણે સંવત્ ૨૦૫૦ માં "શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરુકુલ" ની શુભ શરૂઆત કરી.

પૂર્વભૂમિકા : વૃત્તાલય વિહારી શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજના સાનિધ્યમાં અને પરમપૂજ્ય સદ્‌ગુરૂ કોઠારી સ્વામીશ્રી નંદકિશોરદાસજી સ્વામીની નિશ્રામાં રહી વરતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ૧૦૦૮ આચાર્યશ્રી નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજના વરદ હસ્તે વિક્રમ સંવત્ ૨૦૩૩ના ચૈત્ર સુદ એકાદશીના રોજ ભાગવતી દિક્ષા ગ્રહણ કરીને જ્ઞાનવાપી કાશી નગરીમાં સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરીને ગુરૂવર્યનો રાજીપો મેળવીને દેશ-વિદેશમાં સત્સંગ પ્રચાર અને કથા-પારાયણો કરી સત્સંગ સમાજનો ખૂબ રાજીપો મેળવ્યો.

સત્સંગ વિચરણ બાદ "શ્રી સ્વામિનારાયણ છાત્રાલય વલ્લભવિદ્યાનગર" ના મહંતપદે રહીને સત્સંગ-સુમન વાટીકાના કોમળ છોડ જેવા કુમળા બાળકોને શિક્ષા સાથે સંસ્કારને આધુનિક સાથે આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આપી ભક્તિરસ પાવાની શુભ પ્રેરણા પામ્યા. નાની વયના બાળકોને ધાર્મિક સંસ્કાર સીંચી તેમના જીવનઘડતર કરવા ભારતીય સંસ્કૃતિની પ્રાચીન શિક્ષણ પ્રવૃત્તિની ઝાંખી કરાવતી "ગુરૂકુલ-સંસ્થા" સ્થાપવાનો શુભ સંકલ્પ કર્યો.

શુભ શરૂઆત : શ્રીહરિની દિવ્ય પ્રેરણાથી પૂજ્યપાદ શાસ્ત્રીજી સ્વામી સદ્વિદ્યા પ્રવર્તનની શુભ શરૂઆત કરવા વિચારી રહ્યા હતા તેવામાં કાનમદેશમાં મૂર્ધન્ય સ્થાન ધરાવી રહેલ તીર્થધામ ગામ શ્રી કંડારીના ભાવિક ભક્તોની આશાના સોનેરી કિરણો પ્રસરાવતો સમય આવી ચૂક્યો. આગેવાન ભક્તજનોના સાથ સહકારથી ને.હા.નં. ૮ ના કાંઠા ઉપર વિશાળ જમીન ખરીદવામાં આવી.

સંવત્ ૨૦૪૫ના વસંતપંચમીને દિવસે પરમપૂજ્યપાદ શાસ્ત્રીજી સ્વામી શ્રી

ઘનશ્યામપ્રકાશદાસજી સ્વામીના કરકમળોથી ''સ્વામિનારાયણ ગુરૂકુલ'' ની સ્થાપના કરવામાં આવી.

ગુરૂકુલનું ગૌરવ : શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં આ સંસ્થા એક મહાન ગૌરવવંતી સંસ્થા છે. સંપ્રદાયમાં પ.પૂ.ધ.ધૂ. ૧૦૦૮ આચાર્ય મહારાજશ્રીએ ગુરૂકુલ સૌ પ્રથમવાર ખાત મુહર્ત આ સંસ્થાનું કર્યું છે. વિક્રમ સંવત્ ૨૦૪૫ના વૈશાખ સુદ - પંચમી તા. ૧૦-૫-૮૯ને બુધવારના રોજ પ. પૂ. આચાર્ય મહારાજના વરદ હસ્તે સંસ્થાનો શિલાન્યાસ વિધિ થયો અને વળી ગુરૂકુલ ઉદ્‌ઘાટન તથા મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ પણ તેમના વરદ હસ્તે સંવત્ ૨૦૫૦ના વૈશાખ સુદી નવમીને દિવસે તા. ૧૯-૫-૯૪ ના રોજ કરવામાં આવ્યું અને પહેલે જ વર્ષે ૧૫૦ વિદ્યાર્થી બાળકો આ સંસ્કાર કેન્દ્રમાં દાખલ થયા. આજે ૨૭૫ જેટલા વિદ્યાર્થીઓ શ્રીજી મહારાજ અને સંતોના સાનિધ્યમાં રહી શુભ-સંસ્કાર મેળવી રહ્યા છે ને પ્રતિવર્ષે પ્રવેશ માટે ખુબ જ ઘસારો રહે છે.

શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરૂકુલ-વિદ્યાલય : શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરૂકુલ કંડારીમાં સને ૧૯૯૪ થી 'શ્રી સ્વામિનારાયણ ગુરૂકુલ પ્રાથમિક શાળા' સને ૧૯૯૫ થી 'સ્વામિનારાયણ ગુરૂકુલ માધ્યમિક શાળા' પણ શરૂ કરવામાં આવી છે. જેમાં ગુરુકુલ છાત્રાલયમાં રહેતા બાળકો ધો. ૬-૭-૮-૯ અને ૧૦ માં અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. ટુંક સમયમાં જ નૂતન સ્કૂલ બિલ્ડીંગ તૈયાર થતા ધો. ૧૧-૧૨ પણ શરૂ કરવામાં આવશે. હાલમાં દરેક ધોરણનો એક એક કલાસ છે તેને વધારી બે-બે કલાસ કરવામાં આવશે.

વડોદરા ગુરૂકુલ : કંડારી ગુરૂકુલમાં શ્રીજી મહારાજ અને સંતોના સાનિધ્યમાં રહી ધો. ૧૦ સુધીનો પોતાનો અભ્યાસ પૂર્ણ કરી યુવાનીના ઊંબરે આવેલ બાળકોને કોલેજ જીવનમાં પણ શ્રી હરિ અને સંતોનું સાનિધ્ય મળી રહે તેવા શુભ-આશયથી જ પરમપૂજ્યપાદ સદ્‌ગુરૂવર્ય શાસ્ત્રી સ્વામીએ સંસ્કાર નગરી છોટી કાશી વડોદરા મુકામે કંડારી ગુરૂકુલની પ્રથમ શાખા કરવા નિર્ધાર્યું છે. હાલમાં ત્યાં રહીને સંતો સત્સંગ વૃદ્ધિ કરી રહ્યા છે.

લોયાધામ જીર્ણોદ્ધાર : સમ્પ્રદાયના ઈતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે નોંધાયેલા જગપ્રસિદ્ધ લોયાધામ ઈતિહાસના પૃષ્ઠોમાં જ ચમકતુ હતુ પરંતુ તેની ભૌતિક સ્થિતિ ખળભળી ગયેલી હતી. પરિણામે પૂજ્યપાદ શાસ્ત્રીજી સ્વામી આ લોયાધામના વિકાસ માટે સંકલ્પબદ્ધ થયા છે. આજે સમ્પ્રદાયમાં મોટા યોગાનંદ સ્વામી નિર્મિત

મંદિરના જીર્ણોદ્ધાર સાથે કાષ્ઠ કલાકૃતિથી સજ્જ એક નયન રમ્ય મંદિર તૈયાર થઈ ચૂક્યું છે. બે-બે શિલ્પયુક્ત આરસની છત્રીઓ, લીંબવૃક્ષનો ઓટો વિગેરે કાર્ય પૂર્ણ થઈ ચૂક્યા છે.

નૂતન શિખરબદ્ધ મંદિર માટે પ્રસાદીની જગ્યા પણ સંપાદિત કરવામાં આવી છે. હાલમાં ત્યાં ગૌશાળા, હોસ્પીટલનું કાર્ય પૂર્ણતાને આરે આવી પહોંચ્યું છે.

ટૂંકમાં લોયાધામ વિકાસના પંથે અગ્રેસર થઈ રહ્યું છે છતા પાતાળિયો કૂવો, સુરાખાચરનો દરબારગઢ, ધર્મકુળમિલનસ્થાન જેવા અતિ મહત્ત્વના સ્થાનોનો જીર્ણોદ્ધાર બને તેટલા ટુંક સમયમાં કરવાની તાતી જરૂરીયાત છે. આવો આપણે આ વિકાસના કાર્યમાં સહભાગી બનીને ધન્યભાગી થઈએ.

સાહિત્ય પ્રકાશન : નિઃસ્વાર્થભાવે માત્ર સત્સંગ સેવા માટે જ સ્થપાયેલ આ સંસ્થા દ્વારા શરૂઆતથી જ સત્સંગ સૌરભ વિસ્તારક બ્રહ્મવિદ્યા નામનું માસિક પ્રકાશિત થાય છે. જેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ૫૦/- અને આજીવન લવાજમ રૂા. ૫૦૦/- રાખવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત સંપ્રદાયના મૂળભૂત જ્ઞાન માટે "જ્ઞાન-સરિતા" આદિક પુસ્તકોનું પણ પ્રકાશન કાર્ય કરવામાં આવ્યું છે. તો "સત્સંગિજીવન સાગર મંથન" જેવા વિશાળ ગ્રંથનું પ્રકાશન દેશ-વિદેશમાં અતિલોકપ્રિય બન્યું છે. આર્થિક અડચણો દુર થતા જ ટુંક સમયમાં જ આ ગ્રંથનું પુનર્મુદ્રણ કરવાનું છે. વિદેશમાં વસતા ભક્તો માટે અંગ્રેજી ગોલ્ડ રિલાઈઝેશન, શિક્ષાપત્રી, બિલવ્ડ ઘનશ્યામ વિગેરે પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરવામાં આવે છે.

ગુરૂકુલના ઉદ્દેશ્ય અને કાર્ય : શ્રીજી મહારાજના સર્વજીવહિતાવહ સંદેશાનુસાર પ.પૂ. સદ્‌ગુરૂવર્ય શાસ્ત્રીજી સ્વામી એ સત્સંગ સેવાનુ આ કાર્ય હાથમાં લીધેલું છે. આ ગુરૂકુલ દ્વારા ઘણા નવા મુમુક્ષુ ભક્તોને સત્સંગ ઓળખાયો છે. કિશનાડ, વાંકાનેર, જેવા ગામના ગામો સત્સંગી થયા છે. આ નવા જુના તમામ ભક્તોને ભક્તિરસમાં તરબોળ કરવા માટે સૌ પ્રથમવાર "બ્રહ્મસત્ર" અને સત્સંગ શિબિરની યોજના પૂજ્યપાદ શાસ્ત્રીજી સ્વામીએ પ્રારંભ કરેલી. પરિણામે આજ કાનમ પ્રદેશ સત્સંગથી રસ તરબતર થઈ રહ્યો છે. ૩૫ જેટલા સંતો-પાર્ષદો અવિરત નિષ્કામ ભક્તિયોગમાં આહુતિઓ આપી રહ્યા છે.

આ ઉપરાંત જપયજ્ઞ, સપ્તાહપારાયણો તથા જાહેર સત્સંગ સભાઓના આયોજનો કરવામાં આવે છે. સાથે સાથે દૈવી આપત્તિ, દુષ્કાળ અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, પૂર, વાવાઝોડામાં સહાય કરવામાં આવે છે તથા વિશેષ કરીને "નવમંદિર નિર્માણ"

તથા મંદિરોનું જીર્ણોદ્ધાર કાર્ય, બાળ યુવક મંડળોની પ્રવૃત્તિ તો આ સંસ્થા દ્વારા ચાલી જ રહી છે.

વિદેશમાં સત્સંગ પ્રચાર :

આ માત્ર ભારતમાં જ નહિ પરંતુ વિદેશમાં પણ પૂજ્યપાદ શાસ્ત્રીજી સ્વામીએ સંતમંડળ સાથે અમેરિકા, આફ્રિકા, લંડનના સત્સંગ પ્રવાસ દ્વારા ત્યાંના સત્સંગ સમાજને કથા-વાર્તા દ્વારા પોષણ આપ્યું છે. અને વિદેશોમાં પણ સારો એવો સત્સંગ પ્રચાર થયો છે અમેરિકા, આફ્રિકા, લંડનની સત્સંગયાત્રા દ્વારા ત્યાંના સત્સંગ સમાજને કથા-વાર્તા દ્વારા પોષણ આપ્યું છે. અને વિદેશોમાં પણ સારો એવો સત્સંગ પ્રચાર થયો છે આપણા માટે ગૌરવની વાત છે કે આ સંસ્થા દ્વારા દેશ-વિદેશમાં ખૂબજ સત્સંગ-સંવર્ધન કાર્ય થઈ રહ્યું છે.

વૃત્તાલયવાસીની અમીદ્રષ્ટિથી, આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી શ્રીજીમહારાજના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને પોષણ આપતી આ સર્વોપયોગી સંસ્થાની મુલાકાત લેવા અમારૂ હાર્દિક આમંત્રણ છે.

લી. સાધુ આનંદવલ્લભદાસ (ગુરૂ પ. પૂ. સ. ગુ. શાસ્ત્રી
શ્રીઘનશ્યામપ્રકાશદાસજી સ્વામી) ના જયશ્રી સ્વામિનારાયણ

શ્રીજી મહારાજે મુક્તાનંદસ્વામીને કહ્યું જે, તમે પણ પોતાના સંપ્રદાય સંબધી ને પોતાના ઈષ્ટ દેવ સંબંધી જે વાણી તથા શાસ્ત્ર તે જ દેહપર્યંત કર્યા કરજયો ને તમારો દેહ રહે ત્યાં સુધી તમને એ જ આજ્ઞા છે. પછી એ જે શ્રીજી મહારાજનું વચન તેને મુક્તાનંદ સ્વામીએ અતિ આદર કરીને માથે ચડાવ્યું.

– ગ.મ.મ. ૫૮

